

ธรรมเนียมอิงชาปราช์ดีโนพุทธกาล
โดย วชิร ชื่นชูศรี

พระอานนทมหาชอณุช่า

คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ ๗

เรื่อง พระอานนท์ พุทธอนุชาที่สำนักพิมพ์บรรณาคารพิมพ์จำหน่ายได้หมดลง สำนักพิมพ์ขออนุญาตพิมพ์ใหม่เป็นครั้งที่ ๗ แต่หนังสือเรื่องนี้ได้รับการตีพิมพ์มากในงานศพ เจ้าภาพขออนุญาตไปพิมพ์แจกอยู่เสมอ ทำเป็นเล่มใหญ่ พิมพ์กระดาษอย่างดี สวยงามทั้งรูปเล่มและปก ทั้งนี้เป็นไปตามกำลังศรัทธาทรัพย์ และสติปัญญาของผู้จัดทำ มากครั้งจนข้าพเจ้าจำไม่ได้

เมื่อเร็ว ๆ นี้ มีผู้รู้จักคุ้นเคยนำเอกสารจากต่างประเทศมาให้ดู เป็น Encyclopedia of World Literature in 20 th Century คือ สารานุกรมวรรณคดีหรือวรรณกรรมของโลก ในศตวรรษที่ ๒๐

ในสารานุกรมนั้นมีข้อความกล่าวถึงนักเขียนไทยหลายคน พร้อมทั้งชื่อหนังสือเล่ม ๆ ที่ท่านเหล่านั้นเขียน แต่หนังสือทางศาสนา มีกล่าวถึงเฉพาะเรื่องพระอานนท์พุทธอนุชาเพียงเล่มเดียว ขอนำข้อความเฉพาะที่เกี่ยวกับหนังสือพระอานนท์มาลงไว้ด้วยดังนี้

The spiritual confusion arising from rapid social change and disintegrating morality finds expression in the work of Buddhist scholars, such as Wasin Inthasara's (b. 1934) *Phra-A-non Phutthaanucha* (1965 ; Phra-A-non, the brother of the Lord Buddha), in which he discusses aspects of Buddhism applicable to modern life, in a language that can be grasped by laymen (p. 430)

ส่วนข้อความที่แปลเป็นไทยนั้น วารสารกัลยาณมิตร ฉบับเดือนตุลาคม ๒๕๓๓ ได้นำลงแล้ว ข้าพเจ้าไม่จำเป็นต้อง

กล่าวซ้ำอีก ข้าพเจ้าได้นำมาลงไว้ ณ ที่นี้ด้วยแล้ว

เรื่องทั้งปวงที่บอกเล่ามานี้ มีใช้เพื่ออวดตน เพราะไม่จำเป็นต้องอวด แต่เขียนบอกเล่าเพื่อชี้ให้เห็นจุดสำคัญจุดหนึ่งในวงการศาสนาของเราว่า การเผยแพร่ศาสนาโดยวิธีเล่าเรื่องและแทรกธรรมะอันประชาชนจะนำไปใช้ได้ในชีวิตประจำวันนั้น ยังเป็นสิ่งที่ต้องการของพหุชน (คนหมู่มาก) โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่ยังเยาว์ต่อความรู้ทางศาสนา เหมือนเด็กหรือคนป่วยที่ยังต้องรับประทานอาหารอ่อนและปรุงรสบ้างตามสมควร

ถ้าวงการศาสนาของเราตระหนักในเรื่องนี้และช่วยกันผลิตนักเผยแพร่ศาสนาโดยวิธีนี้ให้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ และรับช่วงกันไป งานด้านนี้ก็จะได้ดำเนินไปโดยไม่ขาดสาย ย่อมจะอำนวยประโยชน์สุขแก่คนหมู่มาก ซึ่งเป็นพุทธบริษัทผู้ยังเยาว์ต่อความรู้ทางศาสนา พออาศัยไปก่อนจนกว่าอินทรีย์จะแก่กล้า

สำหรับท่านที่สนใจในธรรมะระดับสูง ๆ นั้น ไม่ต้องห่วงท่านอยู่แล้ว ท่านย่อมไปได้เอง นอกจากจะไปหลงเสียกลางทางกลายเป็นมิจฉาทิฎฐิไป เพราะไม่เฝ้าเพื่อต่อธรรมในระดับต้น ๆ

เรื่อง พระอานนท์ฯ มีปรัชญาชีวิตอยู่มาก ปรัชญาชีวิตเป็นสิ่งจำเป็นต่อชีวิต มันเป็นพวงมาลัยของชีวิต เหมือนพวงมาลัยรถและเรือซึ่งนำเรือหรือรถให้หันเหไปในทิศทางที่ผู้ขับขี่ประสงค์ คนเรามีหลักการสำหรับชีวิตอย่างไร เขาย่อมดำเนินชีวิตอย่างนั้น

ด้วยเหตุนี้ หลังจากเรื่องพระอานนท์พุทธอนุชาได้ออกสู่สายตาของมหาชนแล้ว ตลอดเวลาประมาณ ๒๕ ปี มานี้ ข้าพเจ้าได้ฟังอยู่เสมอจากผู้อ่านเรื่องพระอานนท์ว่า หัศนคติ

เกี่ยวกับชีวิตของเขาเปลี่ยนไป หมายถึงเปลี่ยนไปในทางที่ดี บางท่านเปลี่ยนไปมาก ๆ และบอกว่าเกิดกำลังใจในการทำคุณงามความดี ถึงขนาดมอบกายถวายชีวิตให้กับพระศาสนาเลยทีเดียว

ข้าพเจ้าทำงานด้วยความหวัง...หวังให้พี่น้องชาวไทยของเราเข้าใจพุทธศาสนาในทางที่ถูกที่ตรง และได้รับประโยชน์จากพระพุทธศาสนา เท่าที่ประโยชน์นั้นมีอยู่ สมกับที่ได้เสียสละอุปถัมภ์บำรุง การจะเป็นเช่นนี้ได้ พุทธบริษัทจะต้องเข้าใจอย่างถ่องแท้ว่า พระพุทธเจ้าทรงสอนอะไรและไม่ทรงสอนอะไร หรือว่าทรงสอนให้ทำอะไร ไม่ควรทำอะไร ถ้าเราผู้เป็นพุทธบริษัทรู้จักคำสอนของพระพุทธเจ้าอย่างถ่องแท้แล้ว ชวนกันดำเนินตาม ปฏิบัติตามให้สมควรแก่ฐานะของตน ๆ แล้ว ข้าพเจ้าเชื่อว่าสังคมไทยของเราจะดีขึ้นกว่านี้สัก ๑๐๐ เท่า จะเป็นสังคมของอารยชนอย่างแท้จริง สอดตามพุทธประสงค์ที่ทรงเสียสละเป็นอันมาก เพื่อประโยชน์อันใด เราจะได้บรรลุถึงประโยชน์อันนั้น เราจะไม่ต้องเสียใจในภายหลังว่า นับถือศาสนาซึ่งเต็มไปด้วยประโยชน์นำออกจากทุกข์ได้จริง แต่เรามีได้รับประโยชน์อะไรและยังจมอยู่ในกองทุกข์ ว่าขวนอยู่ในทะเลเพลิง กล่าวคือความกตัญญูลืมร้อนอย่างหาทางออกไม่ได้

ศาสนาพุทธนั้น เน้นการช่วยเหลือตนเอง ต้องลงมือทำด้วยตนเอง จะมีกราบ ๆ ไหว้ ๆ โดยไม่ชวนช่วยทำอะไรเพื่อออกจากทุกข์นั้นไม่ได้ เมื่อเราต้องการไปฝั่งโน้น ก็ต้องชวนช่วยหาเรือหรือแพ หรือมีฉะนั้นก็ต้องว่ายน้ำข้ามไป จะนั่งลงกราบไหว้เพื่อให้ฝั่งโน้นเลื่อนมาหาตนหาสำเร็จไม่ เราต้องบากบั่นพากเพียรด้วยกำลังทั้งหมด และต้องเป็นความเพียรชอบอันถูก

ทางด้วยเพื่อข้ามไปสู่ฝั่งโน้น คือพระนิพพานอันเป็นการออกจากสังสารวัฏ ซึ่งหมายถึงการออกจากทุกข์ทั้งปวงด้วย

โลกของเราเนี่ย ไม่ว่าจะมองไปที่ใด มันแสนจะน่าเบื่อหน่าย มีแต่เรื่องทุกข์ร้อน มีแต่ปัญหาความขัดแย้ง อะไรที่ยังไม่ได้ คนก็ยื้อแย่งแข่งขันกันเพื่อจะได้ พอได้มาจริง ๆ ก็ไม่เห็นจะวิเศษวิโสอะไร มันเท่านั้นเอง พ่วงเอาความทุกข์ความกังวล ความต้องเหน็ดเหนื่อยกับมันอีกเป็นอันมาก ด้วยระยะเวลาอันยาวนาน ด้วยเหตุนี้พระศาสดาของเราจึงให้พิจารณาเนื่อง ๆ ถึงความไม่น่ายินดี ไม่น่าปรารถนาในโลกทั้งปวง (สัพพะโลเก อนภิตรคตัญญา) และในสังขารทั้งปวง (สัพพะสังขารสุ อนิจจนตัญญา) ทั้งนี้ เพื่อให้จิตใจหลุดลอยขึ้นไปจากความยึดถือทั้งหลาย เพื่อความสุขสวัสดิ์ที่แท้จริง

คราวหนึ่ง มีผู้มาทูลถามพระพุทธองค์ว่า

“จิตนี้สะดุ้งอยู่เป็นนิตย์ ใจนี้หวาดเสียวอยู่เป็นนิตย์ ทั้งในกิจที่ยังไม่เกิดและในกิจที่เกิดขึ้นแล้ว ถ้าความไม่ต้องการสะดุ้งมีอยู่ ขอพระองค์จงตรัสบอกสิ่งนั้นเกิด”

พระผู้มีพระภาคเจ้าตรัสตอบว่า

“เว้นปัญญา ความเพียร การสำรวมอินทรีย์ และความปล่อยวางโดยประการทั้งปวงแล้ว เรา (ตถาคต) มองไม่เห็นความสวัสดิ์ของสัตว์ทั้งหลายเลย”

ความสวัสดิ์ของสัตว์ทั้งหลาย ย่อมมิได้เพราะอาศัย ปัญญา ความเพียร การสำรวมระวังอินทรีย์ (คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ) และการบอกคืนสิ่งทั้งปวงที่เคยยึดถือไว้ด้วยอุปาทาน

มนุษย์เราคงจะไม่ต้องลำบากมากมายอะไรกันขนาดนี้ ถ้าเรารู้จักหมั่นใจให้ตรง (กฤษฎากรรม) และหมั่นเข้าหาธรรม คิดเอาธรรมเป็นที่พึ่งของชีวิต ไม่มัวเสียเวลาคิดฟุ้งสิ่งอื่นอันเลื่อนลอยไร้ความหมาย โลกได้เจริญรุดหน้าไปมากทางวัตถุ แต่ทางจิตใจแล้วยังไม่ไปถึงไหนเลย ยังคงวนเวียนอยู่กับสิ่งที่ทำให้ชีวิตคล่ำ ให้สุขภาพจิตเสื่อมโทรม आयुจิตของมนุษย์โดยส่วนรวมยังเยาว์อยู่มาก พวกเขาเป็นผู้นำสงสาร นำช่วยเหลือ นำสาธตธรรมเข้าไปหา เพื่อผู้มีจักนุจะให้เห็นชีวิตตามความเป็นจริง เห็นคุณค่าของชีวิตที่ตึกว่า ประณีตกว่า สงบเยือกเย็นกว่า และเป็นชีวิตที่งดงาม ซึ่งพระอรียเจ้าทั้งหลายได้ทำแบบอย่างไว้แล้ว

ในเรื่อง พระอานนท์ พุทธอนุชา^๑ นี้ ก็มีตัวอย่างชีวิตของพระอรียเจ้ามากมายทั้งฝ่ายบรรพชิตและคฤหัสถ์ มีสมเด็จพระบรมศาสดาเป็นต้นแบบ ตามมาด้วยพระอานนท์ฯ ทางฝ่ายคฤหัสถ์เล่าก็มีทั้งบุรุษและสตรี เช่น ท่านอนาถปิณฑิกเศรษฐี และนางวิสาขา มหาอุบาสิกา เป็นต้น ท่านเหล่านี้ แม้ยังครองเรือนอยู่แต่ก็ได้รับความสุขสงบเย็นแห่งชีวิตไปตาม ๆ กัน

บุคคล แม้จะยังไม่เป็นอรียะ แต่ถ้าสำเนินตามรอยของพระอรียเจ้าอยู่เสมอแล้ว ย่อมได้รับความสงบสุขเช่นเดียวกับที่พระอรียเจ้าเหล่านั้นได้ แม้จะในปริมาณที่น้อยกว่า และในคุณภาพที่ต่ำกว่าก็ตาม เหมือนเด็กที่กินอาหารอย่างเดียวกันกับผู้ใหญ่ แต่ในปริมาณที่น้อยกว่า และในคุณภาพที่เจือจางกว่าหรืออ่อนกว่า ในเรื่องยากก็ทำนองเดียวกัน และเป็นการแน่นอนกว่าวันหนึ่งเขาจะต้องก้าวขึ้นสู่อริยภูมิ อย่างเดียวกับพระอรียเจ้า เหมือนเด็กที่จะต้องกินอาหารได้อย่างผู้ใหญ่ในเมื่อเขาโตเป็น

(๘)

ผู้ใหญ่ในกาลต่อมา ต่างกันแต่เพียงว่า ความสุขสงบของพระ
อริยเจ้านั้นมั่นคงยั่งยืน ส่วนความสุขสงบของผู้ที่เพียงแต่เดิน
ตามรอยของท่านนั้นยังกลับกลอก คือบางครั้งก็ได้ บางคราวก็
ไม่ได้ เปรียบอีกอย่างหนึ่งเหมือนธนบัตรของคนยากจนกับของ
เศรษฐี ย่อมเป็นธนบัตรอย่างเดียวกัน ต่างกันแต่เพียงว่า ของ
คนยากจนมืออย่างไม่มั่นคง มีบ้าง ไม่มีบ้าง ส่วนของเศรษฐีย่อม
มีอยู่เสมอ มีอยู่อย่างเหลือเฟือ เกินต้องการเสียอีก

ในฐานะพุทธบริษัท ควรจะต้องตั้งความหวังให้สูงไว้
เกี่ยวกับเรื่องนี้ คือต้องไม่สันโดษในกุศลธรรม (อสนฺตฺถุจฺจฺสา
กุสฺสเลสุ ธมฺเมสุ) และการไม่ถอยกลับในเรื่องความเพียร (อปฺป
วาณิตา ปธานสฺมี) คือทำความเพียรรุกหน้าไปเรื่อยด้วยเรี่ยว
แรงและกำลังทั้งหมด ทั้งสองอย่างนี้ พระศาสดาเคยทรงปฏิบัติ
ด้วยพระองค์เอง ได้ผลมาแล้ว และชักชวนพุทธบริษัทให้ดำเนินตาม

พร้อมนี้ ข้าพเจ้าขอส่งความปรารถนาดีมายังท่านทั้ง
หลาย ขอให้ท่านผู้ประพฤดิธรรมพึงได้รับการคุ้มครองโดยธรรม
มีความสงบร่มเย็นในชีวิตทุกเมื่อ

วคิน อินทสระ

๑๒ มีนาคม ๒๕๓๔

เกียรติคุณของ

อาจารย์วสิน อินทสระ

...กัลยาณมิตรของเรา ฉบับเดือนกันยายน ๒๕๒๙ ในคอลัมน์ “แนะนำหนังสือดี” เคยได้แนะนำหนังสือเล่มหนึ่งซึ่งเป็นหนังสือธรรมนิยายอิงชีวประวัติของพระสาวกในสมัยพุทธกาลนั่นคือ “พระอานนท์ พุทธอนุชา” อันเป็นผลงานแห่งความอุตสาหะของ อาจารย์วสิน อินทสระ ผู้ได้รับการยอมรับกันว่าเป็นผู้สามารถร้อยมาลัยธรรมได้อย่างงดงามและยอดเยี่ยม

กัลยาณมิตรของเราฉบับนี้ ขอแสดงความยินดีในความสำเร็จของหนังสือเล่มนี้ด้วยอีกครั้งหนึ่ง ที่ได้รับการยอมรับในระดับนานาชาติหรือระดับโลก เพราะ “พระอานนท์ พุทธอนุชา” ได้รับเกียรติเอ่ยนามไว้ในหนังสือ Encyclopedia ในส่วนที่ว่าด้วย “วรรณคดีของโลกในศตวรรษที่ ๒๐” (Encyclopedia of World Literature in 20 th Century) โดยในหนังสือดังกล่าวบรรยายว่า...

“ท่ามกลางความสับสนอลหม่านในจิตใจของผู้คนอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วของสังคม และศีลธรรมที่เสื่อมสลาย ทุกคนแสวงหาทางออกซึ่งยากที่จะประสบ แต่ทางออกเพื่อหนีจากความสับสนวุ่นวายเหล่านี้ได้ปรากฏแล้วใน “พระอานนท์ พุทธอนุชา” ซึ่งเป็นผลงานของวสิน อินทสระ ผู้ได้รับการยอมรับว่าเป็นนักปราชญ์ทางพุทธศาสนาท่านหนึ่งในผลงานดังกล่าว ท่านได้หยิบยกเอาแง่มุมต่าง ๆ ของพระพุทธศาสนาที่สามารถประยุกต์ใช้ได้ในชีวิตปัจจุบันมากแล้วอธิบายไว้

ด้วยภาษาที่สละสลวย และง่ายแก่การเข้าใจของคนทั่ว ๆ ไป”

ไม่ใช่ของง่ายเลยที่ใครคนหนึ่งจะได้รับเกียรติ และการยอมรับเช่นนี้ แต่อาจารย์วสัน อินทระ ผู้ใช้เวลากว่าครึ่งหนึ่งของชีวิตท่าน ฤทธิศตน์สร้างผลงานเพื่อพระพุทธศาสนาด้วยการเขียนธรรมนิยาย ได้รับเกียรติและการยอมรับอันนี้แล้ว จึงเป็นการสมควรอย่างยิ่งที่พวกเราจะแสดงความยินดีกับท่านอย่างจริงใจ ในโอกาสอันเหมาะสมเช่นนี้...

(จากวารสารกัลยาณมิตร ฉบับเดือนตุลาคม ๒๕๓๓)

คำนำในการพิมพ์ครั้งแรก

หนังสือที่ข้าพเจ้าเคยเขียนมา ทุกเรื่อง ทุกเล่ม ข้าพเจ้าเขียนด้วยความพยายาม และความประณีตพอ ๆ กัน แต่ข้าพเจ้าไม่เคยหนักใจในการเขียนเรื่องใดเหมือนเรื่อง “พระอานนท์ พุทธอนุชา” นี้เลย ทั้งนี้เพราะเหตุ ๓ ประการ คือ

๑. เรื่องอื่น ๆ ข้าพเจ้าสร้างตัวละครขึ้นเองเป็นการสะดวก ในการที่จะเบนเรื่องให้ไปตามเจตนาของข้าพเจ้า เพียงแต่แทรกหลักธรรม และพรรณนาชีวิตลงไปในที่ที่เห็นว่าสมควรเท่านั้นก็พอแล้ว ส่วนเรื่องพระอานนท์ พุทธอนุชา เป็นชีวประวัติของพระมหาเถระที่มีองค์จริง และเป็นพระที่สำคัญที่สุดท่านหนึ่งในพระพุทธศาสนา เรื่องของท่านผู้ศึกษาทางศาสนาส่วนใหญ่ก็ทราบกันอยู่ ข้าพเจ้าต้องระวังมากในการเขียนเรื่องนี้

๒. เรื่องของพระอานนท์กระจัดกระจายกันอยู่มาก ข้าพเจ้าต้องใช้เวลาค้นคว้าจากตำราทางศาสนาหลาย ทั้งพระไตรปิฎกและอรรถกถา นอกจากเรื่องของท่านแล้ว ยังมีเรื่องของบุคคลผู้เกี่ยวข้องอีกมิใช่น้อย ซึ่งได้กล่าวถึงในหนังสือเรื่องนี้

๓. พระอานนท์เป็นพระอริยบุคคล คือ ก่อนพระพุทธเจ้านิพพาน ท่านเป็นพระอริยบุคคลเพียงชั้นโสดาบัน เมื่อพระพุทธเจ้านิพพานแล้ว ท่านเป็นพระอรหันต์ เมื่อเป็นดังนี้ การที่ข้าพเจ้าจะเขียนเรื่องของท่านในรูปธรรมนิยาย จึงเป็นเรื่องที่ยากและหนักใจ

อย่างไรก็ตาม แม้จะหนักใจ ข้าพเจ้าก็ได้รับกำลังใจเป็นเครื่องทดแทนอยู่เสมอ ๆ เนื่องจากขณะที่หนึ่งสัปดาห์นี้ลงอยู่ในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์นั้น มีท่านผู้อ่านเขียนจดหมายไปชมเชยมากมายด้วยกัน ที่บรรณาธิการนำลงในคอลัมน์จดหมาย ของสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ก็มีหลายฉบับ อย่างน้อยจดหมายเหล่านี้และคำวิพากษ์วิจารณ์ในหมู่นักอ่าน ซึ่งส่วนแสดงออกในทางนิยมชมชอบนั้น ได้เป็นกำลังใจให้ข้าพเจ้าตั้งอกตั้งใจเขียนต่อไปอีก

เมื่อเรื่องนี้ลงอยู่ในสยามรัฐนั้น มีบางท่านมาขออนุญาต บางตอนไปจัดพิมพ์แจกในงานศพ และเมื่อจบลงแล้วกำลังรวบรวมพิมพ์เป็นเล่มอยู่ ก็มีหลายท่านมาขออนุญาต ขอตอนนั้น ตอนนี้ไปจัดพิมพ์เผยแพร่เป็นการกุศลในงานศพ และงานมงคลอื่น ๆ เช่น พิมพ์เป็นการกุศลในวันมาฆบูชา เป็นต้น อีกหลายรายข้าพเจ้าก็อนุญาตด้วยความยินดี สำหรับผู้ที่ไปติดต่อที่สำนักงานสยามรัฐนั้น ข้าพเจ้าบอกอนุญาตไว้กับคุณประมุล อุณหรูป ให้อนุญาตเฉพาะบางตอน แทนข้าพเจ้าได้

ท่านผู้อ่านจะเห็นว่า ก่อนหนึ่งสัปดาห์นี้จะพิมพ์เป็นเล่มอย่างสมบูรณ์ อย่างที่ท่านเห็นอยู่นี้ หนึ่งสัปดาห์นี้ได้แพร่หลายไปมากแล้ว เมื่อมารวมพิมพ์เป็นเล่ม ข้าพเจ้าได้แก้ไขทั้งตัวอักษร ข้อความ และเหตุการณ์อีกบ้าง เพื่อความถูกต้องสมบูรณ์ ส่วนที่พิมพ์ไปก่อน ๆ นั้น พิมพ์ตามต้นฉบับที่ลงในสยามรัฐ เพราะฉะนั้น ถ้าท่านผู้อ่านเห็นข้อความไม่ตรงกันกับที่เคยอ่าน

มาในที่อื่นหรือในสยามรัฐก็ตาม ขอให้ท่านถือเอาฉบับนี้เป็นฉบับที่ถูกต้องสมบูรณ์ที่สุด เพราะข้าพเจ้าได้ตรวจแก้ต้นฉบับก่อนจะส่งโรงพิมพ์ และตรวจรูปด้วยตนเอง ถึงกระนั้นก็ตามเมื่อหนังสือลงแทนไปแล้วข้าพเจ้าเปิดดูก็ยังมีสะกดการันต์ผิดอยู่อีก ก็ต้องปล่อยไป ข้าพเจ้ามิได้บอกแก้คำผิดไว้ เพราะเห็นเป็นส่วนน้อย อนึ่งหัวเรื่องแต่ละบทข้าพเจ้าได้เปลี่ยนแปลงแก้ไขไปบ้าง แต่ไม่มากนัก

สำหรับเรื่องของบุคคลที่กล่าวถึงในหนังสือเล่มนี้อาจจะมีผิดพลาดอยู่บ้าง เช่น เรื่องของสุภัททะ ปัจฉิม สาวกอรหันต์นั้น เดิมทีเข้าใจกันว่าเป็นลูกชายของอุปกาสี ข้าพเจ้าก็เขียนไปว่า “กล่าวกันว่าสุภัททะ ปัจฉิมสาวกอรหันต์ เป็นลูกชายของอุปกะ” แต่เมื่อกำลังรวมหนังสือนี้พิมพ์เป็นเล่มอยู่ ข้าพเจ้าได้พบว่าน่าจะเป็นคนละคนกันเสียแล้ว ทั้งนี้จากการเปิดดูใน The Dictionary of Pali Proper Names โดย จี.พี. มาลาสาเชเกรา ได้รวบรวมชื่อสุภัททะไว้หลายท่านด้วยกัน และสุภัททะปัจฉิมสาวก กับสุภัททะบุตรชายของอุปกะเป็นคนละคน สุภัททะปัจฉิมสาวกเป็นคนเกิดในตระกูลพราหมณ์ ข้าพเจ้าขอภัยท่านผู้อ่านไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย และในการพิมพ์เป็นเล่มนี้ ข้าพเจ้าได้แก้ไขแล้ว

อีกเรื่องหนึ่งคือภรรยาของอุปกาสี ชื่อไม่ตรงกัน ในอรรถกถา ปาสราสิสูตร มัชฌิมนิกาย มูลปิตถกาสก ป่งว่าชื่อนาวา แต่ใน Pali Proper Names ของมาลาสาเชเกรา บอกว่า

ชื่อ จาปา เรื่องนี้เป็นเกร็ด ไม่ใช่เรื่องสำคัญ จะชื่ออะไรก็ได้ ข้าพเจ้าจึงไม่เอาชื่อทั้งสองนั้น แต่ตั้งชื่อเสียใหม่ตามความพอใจของข้าพเจ้าคือชื่อสุชาวดี

เรื่องพระอานนท์ พุทธอนุชา เนื้อหาของเรื่องจริง ๆ มีไม่มากนัก ที่หนังสือเล่มใหญ่ขนาดนี้ เพราะการเพิ่มเติมเสริมต่อของข้าพเจ้า ในทำนองธรรมเนียมอ้างอิงชีวประวัติ ข้าพเจ้าชี้แจงข้อนี้สำหรับท่านที่ไม่คุ้นกับเรื่องทางศาสนานัก อาจจะหลงเข้าใจผิดว่าเป็นเรื่องที่มีหลักฐานทางตำราทั้งหมด สำหรับท่านที่คงแก่เรียนในทางนี้อยู่แล้ว ย่อมทราบดีว่าตอนใดเป็นโครงเดิม และตอนใด แห้งใด ข้าพเจ้าเพิ่มเติมเสริมต่อขึ้น นอกจากนี้ยังมีหลายตอนที่ข้าพเจ้าสร้างเรื่องขึ้นเอง เพียงแต่เอาพระอานนท์ไปพัวพันกับเหตุการณ์นั้น ๆ เพื่อให้นิยายเรื่องนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น และเห็นว่าไม่เป็นทางเสียหายแต่ประการใด

บุคคลที่ควรได้รับการขอบคุณจากข้าพเจ้ามากที่สุดคือ คุณประมุข อุณหรูป นักประพันธ์นามอุโฆษผู้หนึ่งในวงวรรณกรรมไทย ซึ่งได้ชักชวนเร่งเร้าให้ข้าพเจ้าเขียนเรื่องลงในสยามรัฐสัปดาห์วิจารณ์ เรียกได้ว่าเรื่องที่ท่านอ่านอยู่นี้ คุณประมุข อุณหรูป มีส่วนช่วยเหลืออยู่เป็นอันมาก อีกท่านหนึ่งข้าพเจ้าอดจะกล่าวนามถึงมิได้ คือ ท่านเจ้าคุณอมรมณี (สุวรรณ วทฺฒฺจาย) วัดราชผาติการาม ซึ่งข้าพเจ้าได้อาศัยค้นคว้าคำมาจากสำนักของท่านอยู่เสมอ เมื่อหาไม่ได้จากที่อยู่ของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าขอขอบคุณและขอบพระคุณท่านที่เอ่ยนามถึงนี้เป็นอย่างยิ่ง

นอกจากนี้ ข้าพเจ้าขอโน้มระลึกถึงพระคุณบูรพาจารย์
เจ้าตำราทั้งหลาย ที่ได้สละกำลังกาย กำลังความคิด และกำลัง
ปัญญา ทำตำราและบทประพันธ์ไว้เป็นแนวทางที่ข้าพเจ้าได้
อาศัยได้เดินขึ้นมา ในขั้นที่เรียกว่า “พอเขียนหนังสือได้บ้าง” อยู่
ในเวลานี้

หนังสือเล่มนี้สำนักพิมพ์บรรณาคารได้ใช้วิธีเย็บอัดสาหะ
อย่างแรงกล้า ในการที่จะสร้างให้ดีที่สุด สมบูรณ์ที่สุด และ
ปรากฏเป็นรูปเล่มออกมาอย่างที่ท่านเห็นอยู่นี้ ข้าพเจ้าขอ
ขอบคุณสำนักพิมพ์บรรณาคารเป็นอย่างยิ่งไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

ข้าพเจ้าเองมิได้ทรงว่า จะเป็นผู้ทำอะไรไม่ผิด เพราะ
ฉะนั้น ถ้าท่านผู้อ่านได้พบข้อผิดพลาดบกพร่องใด ๆ ข้าพเจ้าจะ
ขอขอบคุณท่านอย่างสูง ถ้าท่านจะโปรดบอกให้ข้าพเจ้าทราบ
ทั้งนี้เพื่อความสมบูรณ์ถูกต้อง ถ้าหากจะมีการพิมพ์ใหม่ในคราว
ต่อไป

หนังสือเล่มนี้มีหลายรส มีทั้งเรื่องทางศาสนา ปรัชญาว่า
ด้วยความรัก ปรัชญาชีวิต กฎของสังคมและ ฯลฯ ขอท่านได้
โปรดเลือกอ่านตามอัธยาศัยและความพอใจเกิด

วสิน อินทสระ

พระนคร

๑๔ พฤษภาคม ๒๕๐๙

คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ ๒

เรื่องพระอานนท์ พุทธอนุชา พิมพ์ออกจำหน่ายครั้งแรก เมื่อเดือนพฤษภาคม ๒๕๐๔ พอถึงเดือนตุลาคม สกเดียวกัน สำนักพิมพ์บรรณาคารก็มาขออนุญาตซ้ำพิมพ์ครั้งที่ ๒ เพราะหนังสือจนหมด กำหนดว่า เมื่อพิมพ์ครั้งที่ ๒ เสร็จหนังสือซึ่งพิมพ์ออกจำหน่ายในครั้งที่ ๑ คงหมดพอดี

ข้าพเจ้าเคยคิดว่า หนังสือเรื่องนี้ คงจะต้องพิมพ์เป็นครั้งที่ ๒ แต่นึกไม่ถึงว่าจะต้องพิมพ์ในระยะเวลาอันรวดเร็วถึงปานนี้ หนังสือจำนวนมิใช่น้อยจำหน่ายหมดภายใน ๖ เดือน เป็นเรื่องที่ข้าพเจ้าคิดไม่ถึง

ในการพิมพ์ครั้งนี้ ข้าพเจ้ามิได้ตรวจปรุ้ฟเอง เพราะไม่มีเวลาพอ ทางสำนักพิมพ์จึงส่งให้เจ้าหน้าที่หอสมุดแห่งชาติ ช่วยตรวจให้ จึงมิได้แก้ไขเพิ่มเติมแต่ประการใดคงแก้ไขเฉพาะตัวอักษรที่ยังผิดอยู่เมื่อพิมพ์ครั้งแรกเท่านั้น ส่วนข้อความ เนื้อเรื่องคงเดิมทุกประการ

ข้าพเจ้าทราบว่าหนังสือเรื่องนี้ ได้รับการต้อนรับจากวงการหนังสืออย่างดียิ่ง อ่านกันอย่างแพร่หลาย ข้าพเจ้าขอขอบคุณท่านผู้อ่านไว้ ณ โอกาสนี้ด้วย

วสิน อินทสระ

๔ พฤศจิกายน ๒๕๐๔

คำนำในการพิมพ์ครั้งที่ ๓

สำนักพิมพ์บรรณาคารขออนุญาตพิมพ์เรื่องพระอานนท์ พุทธอนุชา เป็นครั้งที่ ๓ ข้าพเจ้าอนุญาตตามความประสงค์ ขณะพิมพ์ครั้งที่ ๓ นี้ ข้าพเจ้าอยู่ต่างประเทศ จึงไม่มีโอกาสควบคุมดูแลด้วยตนเอง แต่ได้ขอร้องให้พระอมรมุนี (สุวรรณ วชิราภัย ปธ.๔ คน.ป. M.A.) กรุณาตรวจปรุ้ให้ ซึ่งท่านได้กรุณาตรวจให้ด้วยความเต็มใจ หวังว่าหนังสือที่ดีพิมพ์ครั้งนี้คงออกมาดีสมใจท่านผู้อ่านและสมความมุ่งหมายของข้าพเจ้า ขอขอบคุณพระอมรมุนีไว้ ณ โอกาสนี้ หากยังมีข้อบกพร่องอยู่บ้าง ขอท่านผู้อ่านได้โปรดให้อภัยด้วย

จากการพิมพ์ครั้งที่หนึ่งถึงบัดนี้ เป็นเวลาประมาณ ๖ ปี, ยิ่งเวลาล่วงไปนาน อายุของผู้เขียนสูงขึ้น ได้ประสบพบเห็นสถานที่และเหตุการณ์ในชีวิตมนุษย์มากขึ้นเพียงใด ยิ่งทำให้มันใจยิ่งขึ้นเพียงนั้นว่า

ศัตรูหมายเลขหนึ่งในชีวิตมนุษย์คือ กิเลส

ส่วนมิตรหมายเลขหนึ่งคือ ธรรม

มนุษย์ส่วนใหญ่เฝ้าร้อนตัวนอนอยู่ในกองเพลิง คือ กิเลส คลุกเคล้าเกลือกกลิ้งอยู่ด้วยของโสโครก คือ กิเลส เนื่องจากมิได้เห็นโทษของมัน จึงมีอาจตอนตนขึ้นจากหล่มเลนอันโสโครก คือ กิเลส นั้นได้ เวียนทำกรรมซ้ำซากอยู่นั่นเอง น่าเบื่อหน่าย

ส่วนธรรมเป็นมิตรอันประเสริฐ เป็นสิ่งดับร้อนชำระความโสโครกแห่งจิตใจ นำความสงบสุขอันประณีตมาให้ เป็นแสงสว่างเกินเปรียบ

สงครามในชีวิตรมนุษย์ เป็นการต่อสู้กันระหว่าง
กิเลสและธรรม ถ้าธรรมประสพชัยชนะอันยั่งยืนในชีวิตร
ของท่านผู้ใด ท่านผู้นั้นหน้าเคารพยกย่องเป็นที่สุด พระพุทธ
เจ้าทรงเรียกบุคคลชนิดนี้ว่า “ยอดนักรบในสงคราม”

เรื่องพระอานนท์ พุทธอนุชา นี้ ได้พรรณนาโทษของ
กิเลส และคุณของธรรมสลับกันไปตลอดเล่ม ข้าพเจ้ามีความสุข
ใจที่ได้ทราบว่า หนังสือเรื่องนี้เป็นประโยชน์แก่ท่านผู้อ่านทุก
เพศทุกวัย และหลายอาชีพ ประโยชน์ที่ท่านผู้อ่านได้รับนั้น เป็น
ความประเสริฐอันสูงสุดของข้าพเจ้า

วสิน อินทสระ

๒๐ มีนาคม ๒๕๑๕

สารบัญ

บทที่	เรื่อง	หน้า
๑.	ในที่ประชุมสงฆ์ ณ เขตวันมหาวิหาร	๒๑
๒.	ณ สันฐานคารแห่งนครกบิลพัสดุ์	๒๙
๓.	พุทธอุปฐากผู้เป็นบัณฑิต	๓๗
๔.	มหามิตร	๔๕
๕.	กับพระนางมหาปชาบดี	๕๓
๖.	ความรัก - ความร้าย	๖๔
๗.	กับโกกิลากิภุณเ	๗๙
๘.	โกกิลาผู้ประหารกิเลส	๘๓
๙.	พันธุละ กับ พระราชา	๑๐๗
๑๐.	ป่าประดู่ลาย	๑๒๕
๑๑.	บนกองกระดูกแห่งต้นหานุสัย	๑๔๐
๑๒.	สุกัตตะสร้างอารามเขตวัน	๑๕๕
๑๓.	เบญจกัลยาณีนามวิสาขา	๑๖๐
๑๔.	มหาอุบาสิกานามวิสาขา	๑๖๙
๑๕.	พุทธานุภาพ	๑๘๒
๑๖.	นางบุญและนางบาป	๑๙๕
๑๗.	นางบาปและนางบุญ	๒๐๙
๑๘.	ปฏิกิริยาแห่งอัมโมชปัญญา	๒๒๑
๑๙.	น้ำใจและจริยา	๒๓๓
๒๐.	ปูพทุปการของพระพุทธรูชา	๒๔๕
๒๑.	ความอัสจรรย์แห่งธรรมวินัย	๒๕๔

บทที่	เรื่อง	หน้า
๒๒.	ปัจฉิมทัศนาศนา ณ เวสาลี	๒๖๙
๒๓.	ตราเมื่อทรงปลงพระชนมายุสังขาร	๒๗๙
๒๔.	พระอานนท์ร้องไห้	๒๘๑
๒๕.	ปัจฉิมสาวกอรหันต์และพวงดอกไม้มาร	๓๐๔
๒๖.	อุปภาชีวกกับพวงดอกไม้มาร	๓๑๖
๒๗.	อุปภาชีวกกับพระอนันตชิน	๓๒๙
๒๘.	เมื่อสาวกโนทยานชาวดัวยมหาวิโยค	๓๔๕
๒๙.	วันหนึ่งก่อนวันประชุมสังคายนา	๓๕๕
๓๐.	พรหมทัณฑ์และ ณ ชาศสระบนเส้นทางจาริก	๓๖๘
๓๑.	จตุรงคพลและวิมลมาน	๓๗๙
๓๒.	หญิงงามกับบิดา	๓๙๐
๓๓.	ไม่มีความสุขใดเสมอด้วยความสงบ	๔๐๐

๑๕ ๒๐ ๑๕ ๒๐ ๑๕ ๒๐

๑

๑๕ ๒๐ ๑๕ ๒๐ ๑๕ ๒๐

ในที่ประชุมสงฆ์ ณ เขตวันมหาวิหาร

สมณะทั้งสองเดินคู่ผ่านทุ่งกว้างเข้าสู่เขตป่าโปร่ง มีทางพอเดินได้สะดวก สมณะซึ่งเดินนำหน้ามีอินทรียืมือองใส่ มีสายดาบทอดลงต่ำ ผิวขาวละเอียดอ่อนลักษณะแสดงว่ามาจากวรรณะสูง อากัปกริยาและท่าที่เยื้องย่างน่าทศนา นำมาซึ่งความเลื่อมใส ปิติปราโมชแก่ผู้พบเห็นยิ่งนัก ผ้าสีเหลืองหม่นที่คลุมกาย แม้จะทำขึ้นอย่างง่าย ๆ ไม่มีรูปทรงอะไร แต่ก็มองดูสะอาดเรียบร้อยดี

ส่วนสมณะผู้เดินอยู่เบื้องหลัง แม้จะมีสวนสูงไม่เท่าองค์หน้า แต่ก็มียูปร่างอยู่ในขนาดเดียวกัน ท่านเดินได้ระยะพองามไม่หำงนักและไม่ชิดจนเกินไป

ทั้งสองเดินมาถึงทางสองแพร่ง เมื่อสมณะผู้เดินนำหน้ามีอาการว่าจะเลี้ยวไปทางขวา สมณะผู้เดินหลังก็กล่าวขึ้นว่า

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ต้องการจะไปทางซ้าย พระเจ้าข้า ฯ”

“อย่าเลย - นาคสมณะ ตถาคตต้องการไปทางขวา เรามีเรื่องสำคัญที่จะต้องไปโปรดสัตว์ทางนี้”

“ข้าพระองค์ต้องการไปทางซ้าย พระเจ้าข้า ฯ” พระนาคสมณะยืนยัน

“อย่าเลย - นาคสมณะ มากับตถาคตทางขวานี้เถิด” พระผู้มีพระภาคขอร้อง

พระพุทธองค์ทรงห้ามถึงสามครั้ง แต่พระนาคสมณะก็หายอมไม่ ในที่สุดท่านก็วางบาตรของพระผู้มีพระภาคไว้ในทางสองแฉ่ง แล้วเดินหลีกไปทางซ้ายตามความปรารถนาของท่าน พระจอมมุณีศากยบุตรต้องนำบาตรของพระองค์ไปเองและเสด็จไปโศกเดี่ยว

อีกครั้งหนึ่ง พระเมฆิยะเป็นพระอุปัชฌาของพระผู้มีพระภาค พระองค์เสด็จไปยังชันตุคาม เขตปาจิณวังสะ มีพระเมฆิยะตามเสด็จ เวลาเช้าพระเมฆิยะไปบิณฑบาตในชันตุคาม กลับจากบิณฑบาตแล้วท่านเดินผ่านสวนมะม่วงอันน่ารื่นรมย์แห่งหนึ่ง ปรารถนาจะไปบำเพ็ญสมณธรรมที่นั่น จึงกราบทูลขออนุญาตพระพุทธองค์ พระพุทธองค์ทรงห้ามถึงสามครั้งว่า

“อย่าเพิ่งไปเลย - เมฆิยะ เวลานี้เรารู้คนเดียว ขอให้ภิกษุอื่นมาแทนเสียก่อนแล้วเธอจึงค่อยไป”

ความจริงพระพุทธองค์ทรงเห็นอุปนิสัยของพระเมฆิยะ

ว่ายังไม่สมควรที่จะไป จึงไม่ทรงอนุญาต ทาใช้เพราะทรงคำนึงถึงความลำบากไม่ และไม่ใช่พระองค์จะไม่ทรงเห็นความจำเป็นในการบำเพ็ญสมณธรรม เกี่ยวกับเรื่องสมณธรรมนั้น พระพุทธองค์ทรงส่งเสริมให้ภิกษุกระทำอยู่เสมอ

พระเมฆิยะไม่ยอมฟังคำที่วังคิงของพระพุทธองค์ ละทิ้งพระองค์ไว้แล้วไปสู่สวนมะม่วงอันร่มรื่น บำเพ็ญสมณธรรมทำจิตให้สงบ แต่ก็ไม่สงบไม่ ถูกวิคกทั้งสามรบกวนจนไม่อาจให้จิตสงบได้เลย วิคกทั้งสามนั้นคือ กามวิคก-ความตริ่กเรื่องกาม พยาบาทวิคก-ความตริ่กในทางปองร้าย และวิหิงสาวิคก-ความตริ่กในทางเบียดเบียน ในที่สุดจึงกลับมาเฝ้าพระผู้มีพระภาค พระพุทธองค์ทรงเตือนว่า

“เมฆิยะเอ๋ย จิตนี้เป็นสิ่งที่ตื้นทรนกวัดแกว่งรักษายาก ห้ามได้ยาก ผู้มีปัญญาจึงพยายามทำจิตนี้ให้หายตื้นทรน และเป็นจิตตรงเหมือนช่างศรตัดลูกศรให้ตรง

เมฆิยะเอ๋ย จิตนี้คอยแต่จะกลิ้งเกลือกลงไปตลุดเกล้ากับกามตุน เหมือนปลาซึ่งเกิดในน้ำถูกนายพรานเบ็ดยกขึ้นจากน้ำแล้ว คอยแต่จะตื้นลงไปในน้ำอยู่เสมอ ผู้มีปัญญาจึงพยายามยกจิตขึ้นจากอาลัยในกามตุน ให้ละบ่วงมารเสีย”

ภายใน ๒๐ ปีแรก จำเดิมแต่การตรัสรู้ของพระผู้มีพระภาค คือระหว่างพระชนมายุ ๓๕ ถึง ๕๕ พรรษา พระพุทธองค์ไม่มีพระสาวกผู้อยู่อุปฐากประจำ บางคราวก็เป็นพระอุปัชฌายะ บางคราวพระนาคิยะ บางคราวพระสุณักขัตติยะ บางคราวพระสาณะ

บางครั้งพระพุทธเจ้า บางคราวพระนาคสมาสะ และบางครั้งพระเมณียะที่กล่าวแล้ว บางคราวก็เป็นสามเณรจุนทะ น้องชายพระสารีบุตร

พระผู้มีพระภาคได้รับความลำบากด้วยการที่ภิกษุผู้อุปฐากไม่รู้พระทัยของพระองค์ ต้องเปลี่ยนอยู่บ่อย ๆ ถ้าจะมีผู้สงสัยว่า เหตุไฉนพระพุทธเจ้าจึงต้องมีพระอุปฐากประจำด้วย ดู ๆ จะมีเป็นการยังถ้อยคตักสีเถื่อนฐานอยู่หรือ ? เรื่องนี้ถ้าพิจารณาด้วยดี จะเห็นความจำเป็นที่พระองค์จะต้องมีพระอุปฐากประจำ หรือผู้รับใช้ใกล้ชิด เพราะพระองค์ต้องทำหน้าที่ของพระพุทธเจ้า ต้องมีการประชุมสงฆ์เป็นคราว ๆ และต้องต้อนรับภิกษุสงฆ์บรรพชิตมากมาย ที่มาเฝ้าเพื่อถวายบังคมบังน้อม เพื่อทูลถามปัญหาข้อข้องใจบ้าง ในบรรดาผู้มาเฝ้าเหล่านั้น ที่เป็นมาตุคามก็มีมาก จะเห็นว่าพระองค์ไม่ควรประทับอยู่แต่ลำพัง แต่ก็มีนาน ๆ ครั้งที่พระศาสดาทรงปลีกพระองค์ไปประทับแต่ลำพัง ในระยะนั้นเป็นที่ทราบกันว่าพระองค์ไม่ทรงต้อนรับผู้ใด ทรงปลีกเว้นเพื่ออยู่แสวงหาความสุขในปัจจุบัน ที่เรียกว่า "ภิกขุธรรมสุขวิหาร"

ด้วยประการดังกล่าวมานี้ จึงคราวหนึ่ง เมื่อพระองค์ประทับอยู่ ณ เขตวันมทวิหาร ใกล้กรุงสาวัตถีราชธานีแห่งแคว้นโกศล พระเถระชั้นผู้ใหญ่เป็นจำนวนมาก มีพระสารีบุตร พระมหาโมคคัลลานะ เป็นต้น มาประชุมกันพร้อม พระผู้มีพระภาคทรงปรารภในท่ามกลางสงฆ์ว่า บัดนี้พระองค์ทรงพระชาแล้ว

ภิกษุผู้อุปฐากพระองค์ บางรูปก็ทอดทิ้งพระองค์ไปเสียเฉย ๆ บางรูปวางบาตร และจีวรของพระองค์ไว้บนพื้นดินแล้วเดินจากไป จึงขอให้สงฆ์เลือกภิกษุรูปใดรูปหนึ่งขึ้นรับตำแหน่งอุปฐากพระองค์เป็นประจำ

ภิกษุทั้งหลายได้ฟังพระคำรัสนี้แล้ว มีความสังเวชสลดจิตอย่างยิ่ง พระสารีบุตรกราบบังคมทูลขึ้นก่อนว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นดวงตาของโลก ข้าพระพุทธเจ้าขออาสา รับเป็นอุปฐากปฏิบัติพระองค์เป็นประจำ ขอพระผู้มีพระภาคอาศัยความอนุเคราะห์รับข้าพระองค์เป็นอุปฐากเถิด”

พระผู้มีพระภาค ตรัสตอบขอบใจพระสารีบุตร แล้วตรัสว่า “สารีบุตร อย่าเลย-เธออย่าทำหน้าที่อุปฐากเราเลย เธออยู่ ณ ที่ใดนั้นก็มิประโยชน์มาก โอวาทคำสั่งสอนของเธอเป็นเหมือน โอวาทของพระพุทธเจ้า เธอสามารถหมุนธรรมจักรให้เป็นประโยชน์สุขแก่ปวงชนเช่นกับตัวเรา ผู้ได้เข้าใกล้เธอเหมือนได้เข้าใกล้เรา ผู้ที่สนทนากับเธอเหมือนได้สนทนากับเรา”

ต่อจากนั้นพระมหาเถระรูปอื่น ๆ ต่างก็แสดงความจำนงจะเป็นอุปฐากปฏิบัติพระพุทธองค์เป็นประจำ แต่พระองค์ทรงห้ามเสียทั้งสิ้น เหลือแต่พระอานนท์เท่านั้นที่ยังคงนั่งเฉยอยู่ พระสารีบุตรจึงกล่าวเตือนพระอานนท์ขึ้นว่า

“อานนท์ เธอไม่เสนอเพื่อรับเป็นอุปฐากพระผู้มีพระภาคหรือไม่จึงนั่งเฉยอยู่”

“ข้าแต่ท่านธรรมเสนาบดี” พระอานนท์ตอบ “อันตำแหน่งที่ขอได้มานั้นจะประเสริฐอะไร อีกประการหนึ่งเล่า พระผู้มีพระภาคก็ทรงทราบอริยาสัยของข้าพเจ้าอยู่ ถ้าพระองค์ทรงประสงค์ ก็คงจะตรัสให้ข้าพเจ้าเป็นอุปฐากของพระองค์เอง ความรู้สึกของข้าพเจ้าที่มีต่อพระผู้มีพระภาคเป็นอย่างไร พระองค์ก็ทรงทราบอยู่แล้ว”

ที่ประชุมเงียบไปครู่หนึ่ง ไม่มีผู้ใดไหวกายนหรือวาจาเลย เงียบสงบเหมือนไม่มีพระภิกษุอาศัยอยู่ ณ ที่นั้นเลย ภิกษุทุกรูปนั่งสงบ ไม่มีแม้แต่เสียงไอหรือจาม หรืออาการกระตุกกระติก พระผู้มีพระภาคตรัสขึ้นท่ามกลางความเงียบนั้นว่า

“ภิกษุทั้งหลาย อานนท์มีความประสงค์ที่จะอุปฐากเราอยู่แล้ว เป็นเพียงขอให้สงฆ์รับทราบเท่านั้น เพราะฉะนั้นตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป อานนท์จักอุปฐากเรา”

เป็นความรอบคอบสุขุมของพระผู้มีพระภาค ที่ตรัสเช่นนั้น ความจริงหากพระองค์จะไม่ตรัสในที่ประชุมสงฆ์ แต่ตรัสเฉพาะพระอานนท์เอง พระอานนท์ก็พอใจที่จะอุปฐากอยู่ใกล้ชิดพระองค์ตลอดเวลา แต่เพื่อจะยกย่องพระอานนท์ และให้สงฆ์รับทราบในอริยาสัยของพระอานนท์ พระองค์จึงปรารภเรื่องนี้ท่ามกลางสงฆ์ ความเป็นจริงพระอานนท์ได้สั่งสมบารมีมาเป็นเวลาหลายร้อยชาติ เพื่อตำแหน่งอันมีเกียรตินี้

พระอานนท์เป็นผู้รอบคอบ มองเห็นกาลไกลเมื่อพระผู้มีพระภาคและสงฆ์มอบตำแหน่งนี้ให้แล้ว จึงทูลขอเงื่อนไขบางประการดังนี้

“ข้าแต่พระผู้เป็นนาถาของโลก ! เมื่อข้าพระองค์รับเป็น
พุทธบุปผากแล้ว ข้าพระองค์ทูลขอพระกรุณาบางประการ คือ

๑. ขอพระองค์อย่าได้ประทานจิราณประณีตที่มีผู้นำมา
ถวายแก่ข้าพระองค์เลย

๒. ขอพระองค์อย่าได้ประทานภินทบาต อันประณีตที่
พระองค์ได้แล้วแก่ข้าพระองค์

๓. ขอพระองค์อย่าได้ให้ข้าพระองค์อยู่ในที่ ๆ เดียวกัน
กับพระองค์ประทับ

๔. ขออย่าได้พาข้าพระองค์ไปในที่นิมนต์ ซึ่งพระองค์
รับไว้

“ดูก่อนอานนท์ เธอเห็นประโยชน์อย่างไรจึงขอเงื่อนไข
๔ ประการนี้”

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทูลขอพร ๔ ประการ
นี้ เพื่อป้องกันมิให้คนทั้งหลายคำหนิได้ว่า ข้าพระองค์รับ
ตำแหน่งพุทธบุปผาก เพราะเห็นแก่ลาภสักการะ”

พระอานนท์ยังได้ทูลขึ้นอีกในบัดนั้นว่า “ข้าแต่พระองค์
ผู้เป็นบรมครูสูงสุด ข้ออื่นยังมีอีกคือ

๕. ขอพระองค์โปรดกรุณา เสด็จไปสู่ที่นิมนต์ซึ่งข้าพระ
องค์รับไว้เมื่อพระองค์ไม่อยู่

๖. ขอให้ข้าพระองค์ได้พาพุทธบริษัทเข้าเฝ้าพระองค์ได้
ในขณะที่เรามาเพื่อจะเฝ้า

๗. ถ้าข้าพระองค์มีความสงสัยเรื่องใด เมื่อใด ขอให้ได้

เข้าเฝ้าทูลถามได้ทุกโอกาส”

“อานนท์ เธอเห็นประโยชน์อย่างไร จึงขอพร ๓ ประการนี้”

“ข้าพระองค์ทูลขอ เพื่อป้องกันมิให้คนทั้งหลายจำหนึได้ว่า ข้าพระองค์บำรุงพระองค์อยู่ทำไมกัน เรื่องเพียงเท่านี้พระองค์ก็ไม่ทรงลงเคราะห์ ข้าแต่พระจอมมุณีข้ออื่นยังมีอีก คือ

๘. ถ้าพระองค์แสดงพระธรรมเทศนา ในที่ใดแก่ผู้ใด ซึ่งข้าพระองค์มิได้อยู่ด้วย ขอได้โปรดเล่าพระธรรมเทศนานั้นแก่ข้าพระองค์อีกครั้งหนึ่ง”

“อานนท์ เธอเห็นประโยชน์อย่างไร จึงขอพรข้อนี้ ?”

“ข้าแต่พระจอมมุณี ข้าพระองค์ทูลขอพรข้อนี้เพื่อป้องกันมิให้คนทั้งหลายจำหนึได้ว่า ตูเถิด-พระอานนท์เฝ้าติดตามพระศาสดาอยู่เหมือนเงาตามตัว แต่เมื่อถามถึงพระสูตร หรือชาดก หรือกถา ว่าสูตรนี้ ชาดกนี้ กถานี้ พระผู้มีพระภาคทรงแสดงแก่ใครที่ไหนก็หาไม่รู้ เรื่องเพียงเท่านี้ยังไม่รู้ จะมิวัดติดตามพระศาสดาอยู่ทำไม เหมือนนกบอยู่ในสระบัว แต่หารู้ถึงเกษรบัวไม่”

พระพุทธองค์ ประทานพรทั้ง ๘ ประการแก่พระอานนท์ พุทธอนุชาตามปรารภณา และพระอานนท์ก็รับตำแหน่ง ทูลอุปฐากตั้งแต่นั้นมา พระผู้มีพระภาคมีพระชนมายุได้ ๕๕ พรรษา เป็นปีที่ ๒๐ จันติมาแต่ตรัสรู้ ส่วนพระอานนท์มีอายุได้ ๕๕ ปีเช่นกัน แต่มีพรรษาได้ ๑๙ จันติมาแต่อุปสมบท

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

๒

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

ณ สักกฐาการแห่งนครกบิลพัสดุ์

นับถอยหลังจากเวลาที่พระอานนท์รับเป็น
พุทธอุปฐากไปเป็นเวลา ๕๕ ปี ในพระราชวังอันโอ่อ่าของ
กษัตริย์ศากยราช มีการประดับประดาประทีปโคมไฟเป็น
ระย้าสว่างไสวไปทั่วเขตพระราชวัง พระเจ้าสุกโกทนะ
อนุชาแห่งสมเด็จพระเจ้ากรุงกบิลพัสดุ์ มีพระพักตร์แจ่มใส
ตลอดเวลา ทรงทักคนนั้นคนนี้ด้วยความเบิกบานพระทัย
พระประยูรญาติและเสนาข้าราชบริพาร มีความปรีดา
ปราโมชอย่างยิ่งที่มีพระราชกุมารพระองค์หนึ่งอุบัติขึ้นใน
โลก เขาพร้อมใจกันถวายพระนามราชกุมารว่า “อานันทะ”
เพราะนิमितที่นำความปรีดาปราโมชและบันเทิงสุขมาให้
เจ้าชายอานันทะอุบัติขึ้นวันเดียวกับพระราชกุมารสิทธัตถะ
ก้าวลงสู่โลกนั้นแล พระราชกุมารทั้งสองจึงเป็นสหชาติกัน

มาสู่โลกพร้อมกันโดยมิได้นัดหมาย นับว่าเป็นคู่บารมีกันโดยแท้

เจ้าชายอานันท์ฯ ได้รับการเลี้ยงดูอย่างดีที่สุด เท่าที่พระราชกุมารในราชสกุลจะพึงได้รับ พระองค์เติบโตขึ้นภายใต้ความชื่นชมโสมนัสแห่งพระราชบิดาและพระประยูรญาติ เจ้าชายเป็นผู้ต้อมตน สุภาพอ่อนโยนและว่าง่ายมาแต่เล็กแต่น้อย พระฉวีศุลผ่อง พระวรกายงามสง่าสมสกุลกษัตริย์ ทรงได้รับการศึกษาอย่างดีจากสำนักอาจารย์ที่ดีที่สุดเท่าที่หาได้ในแคว้นสักกะจนกระทั่งพระชนมายุสมควรที่จะมีคู่ครอง แต่ก็หาปรากฏว่าพระองค์ทรงชอบพอสตรีคนใดเป็นพิเศษไม่

ข่าวการเสด็จออกบรรพชาของเจ้าชายสิทธัตถะมกุฏราชกุมาร แห่งกบิลพัสดุ์นคร ก่อความสะเทือนพระทัยและพิศวงงงงวยแก่เจ้าชายอานันท์ฯยิ่งนัก พระองค์ทรงดำริอยู่เสมอว่าเจ้าพี่คงมองเห็นทางปลอดไปรุ่งอะไรสักอย่างหนึ่งเป็นแน่ จึงสละรัชสมบัติออกบรรพชา

จนกระทั่ง ๖ ปี ภายหลังจากพระสิทธัตถะกุมารออกแสวงหาโมกขธรรมแล้ว มีข่าวแพร่สะพัดจากนครราชคฤห์เข้าสู่นครหลวงแห่งแคว้นสักกะว่า บัดนี้พระมหาโมคคัลลานะได้สำเร็จเป็นพระพุทธรเจ้าแล้วเทศนาสั่งสอนปวงชนชาวมคธอยู่ เจ้าชายอานันท์ฯทรงกำหนดพระทัยไว้ว่า เมื่อใดพระพุทธรเจ้าเสด็จมาสู่นครกบิลพัสดุ์ พระองค์จักขอบวชในสำนักของพระพุทธรองค์

วันหนึ่ง ณ ลัทธิฐานการแห่งกรุงกบิลพัสดุ์ ศากยราชทั้งหลาย

ประชุมกัน มีพระราชกุมารหลายพระองค์เข้าประชุมด้วย พระเจ้าสุทโธทนะ ซึ่งบัดนี้เป็นพุทธบิดาเป็นประธาน พระองค์ตรัสปรารภว่า

“ท่านทั้งหลาย บัดนี้ท่านคงได้ทราบข่าวการอุบัติขึ้นของพระพุทธรเจ้าแล้ว พระองค์มิใช่ใครอื่น คือสิทธัตถกุมารบุตรแห่งเวลานั้นเอง ทราบว่ากำลังประทับอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ราชธานีแห่งพระเจ้าพิมพิสาร ข้าพเจ้าขอปรึกษาท่านทั้งหลายว่า เราควรจะส่งคนของเราไปทูลเสด็จมาเมืองเรา หรือควรจะคอยจนกว่าพระองค์จะเสด็จมาเอง ผู้ใดมีความเห็นอย่างไรขอให้แสดงความคิดเห็นได้”

มีราชกุมารองค์หนึ่ง ชูพระหัตถ์ขึ้น เมื่อได้รับอนุญาตให้พูดได้แล้วพระองค์จึงแสดงความคิดเห็นว่า

“ข้าแต่ศากยราชทั้งหลาย ข้าพเจ้ามีความเห็นว่าเราไม่ควรทูลเชิญเสด็จ ข้าพเจ้ามีเหตุผลว่า เมื่อตอนเสด็จออกบวช พระสิทธัตถะก็มีได้ทูลใครแม้แต่สมเด็จพระราชาเอง อีกประการหนึ่ง กบิลพัสดุ์เป็นนครของพระองค์ เรื่องอะไรเราจะต้องเชิญเจ้าของบ้านให้เข้าบ้าน เมื่อพระสิทธัตถะไฉ้อวดว่าเป็นพระพุทธรเจ้าแล้ว จะไม่กลับบ้านของตัวเองก็แล้วไป เมื่อพระองค์ไม่คิดถึงพระชนกหรือพระประยูรญาติทั้งหลาย เราจะคิดถึงพระองค์ทำไม ข้าพเจ้าเห็นว่า ถ้าต้องถึงกับทูลเชิญเสด็จก็เป็นเรื่องมากเกินไป” ราชกุมารตรัสจบแล้วก็นั่งลง

ทันใดนั้น พระราชกุมารอีกองค์หนึ่งลุกขึ้นกล่าวว่ “ข้าแต่

ท่านผู้เป็นใหญ่ในแผ่นดินและศากยวงศ์ทั้งหลาย ข้อที่เจ้าชายเทวทัตกล่าวมานั้นไม่ชอบด้วยเหตุผล ข้าพเจ้าไม่เห็นด้วย เจ้าชายสิทธัตถะแม้จะเป็นอุปราชมียุทธนามยังเยาว์ก็จริง แต่พระองค์บัดนี้เป็นนักพรตและมีใช้นักพรตธรรมตา ยังเป็นถึงพระพุทธเจ้าอีกด้วย แม้แต่ นักพรตธรรมตา เราผู้ถือตัวว่าเป็นกษัตริย์ยังต้องให้เกียรติถวายความเคารพ เมื่อเป็นเช่นนี้เหตุไฉนเราจะให้เกียรติแก่พระสิทธัตถะ ซึ่งเป็นพระพุทธเจ้าและพระญาติของเราไม่ได้ ข้าพเจ้าเห็นว่า ตำแหน่งอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้านั้น เป็นตำแหน่งที่สูงส่งมาก พระมหาจักรพรรดิยังต้องถวายพระเกียรติ หากไมคนขนาดเราจะถวายพระเกียรติไม่ได้ ข้าพเจ้าเห็นว่าควรจะส่งทูตไปเชิญเสด็จพระองค์เข้าสู่กบิลพัสดุ์ พระราชกุมารนั่งลง

“การที่เจ้าชายอาณันทะเสนอมานั้น” เจ้าชายเทวทัตค้าน “โดยอ้างตำแหน่งพระพุทธเจ้าขึ้นเป็นที่ตั้ง ก็ความเป็นพระพุทธเจ้านั้น ใคร ๆ ก็อาจเป็นได้ ถ้ากล่าวโทษคนทั่วโลกว่าตัวเป็นทูตเอาเอง ใคร ๆ ก็พูดได้”

“เพวทัต” เจ้าศากยะสูงอายุนั่งลุกขึ้นพูด “ถ้าเจ้าชายสิทธัตถะลงโลกว่าเป็นพระพุทธเจ้า อย่างที่เธอเข้าใจ เราก็ยิ่งจำเป็นที่จะต้องเชิญเสด็จยิ่งขึ้น เพื่อจะได้รู้ให้แน่นอนว่า พระองค์เป็นพระพุทธเจ้าจริงหรือพระพุทธเจ้าปลอม”

สันฐานการเย็บกริบ ไม่มีใครพูดขึ้นอีกเลย พระเจ้าสุทโธทนะจึงตรัสขึ้นว่า

“ท่านทั้งหลาย ถ้าเราเถียงกันแบบนี้สักกี่วันก็ไม่อาจตกลงกันได้ ต่างคนต่างก็มีเหตุผลน่าฟังด้วยกันทั้งสิ้น ข้าพเจ้าอยากจะให้เรื่องจบลงโดยการฟังเสียงข้างมาก เพราะฉะนั้น ข้าพเจ้าขอถามที่ประชุมว่า ผู้ใดเห็นว่าสมควรเชิญเสด็จลูกของเรามาสู่เมือง ขอให้ยกพระหัตถ์ขึ้น”

จบพระสุรเสียงของพระเจ้าสุทโธทนะ มีพระหัตถ์ของคากยวงศ์ยกขึ้นอลอนมากมาย แต่ไม่ได้นับ เพราะเห็นว่ายังเหลืออยู่เป็นส่วนใหญ่เกินไป

“คราวนี้ ท่านผู้ใดเห็นว่าไม่สมควรจะเชิญเสด็จขอให้ยกพระหัตถ์ขึ้น”

ปรากฏว่ามีสองพระหัตถ์เท่านั้น คือเจ้าชายเทวทัตและพระสหายคู่พระทัย

เป็นอันว่าเสียงในที่ประชุมเรียกร้องให้ทูตเสด็จพระผู้มีพระภาคเข้าสู่กบิลพัสดุ์ เจ้าชายอนนทपोพระทัยเหลือเกิน ทูตอาสาไปรับเสด็จพระพุทธเจ้าด้วยตนเอง แต่พระเจ้าสุทโธทนะทรงห้ามเสีย เจ้าชายเทวทัตตั้งแค้นพระทัยยิ่งนัก ตั้งแต่นั้นเป็นพระราชกุมารน้อย ๆ ด้วยกันมาไม่เคยมีชัยชนะเจ้าชายสิทธัตถะเลย

เวลานั้น พระผู้มีพระภาคเสด็จจากอุรุเวลาเสนานิคม ตำบลที่ลัทธิไปสู่อิสิปตนมฤคทายณะเพื่อโปรดปัญจวัคคีย์ แล้วโปรดพระยสะและชฎิลสามพี่น้องพร้อมด้วยบริวาร แล้วเสด็จเข้าสู่กรุงราชคฤห์ เพื่อโปรดพระเจ้าพิมพิสารตามปฏิญาณที่ทรงให้ไว้ เมื่อเสด็จผ่านมาทางราชคฤห์สมัยเมื่อแสงหาไมกขรรณ ได้

รับวัดเวฬุวันสวนไม้ไผ่ เป็นอารามสงฆ์แห่งแรกในพระพุทธศาสนาแล้ว ข้าราชการอ่อนท้าวไปทูลพระนครราชคฤห์และเมืองใกล้เคียงทรงได้อัครสาวกชายชวา คือพระธรรมเสนาบดีสารีบุตรและพระมหาโมคคัลลานะเป็นกำลังสำคัญ ในเวลาเย็นชาวนครราชคฤห์มีมือถือดอกไม้รูปเทียนและน้ำปานะ มีน้ำอ้อยเป็นต้น ไปสู่อารามเวฬุวัน เพื่อฟังพระธรรมเทศนา และถวายน้ำปานะแก่พระภิกษุสงฆ์

พระเจ้าสุทโธทนะ ทรงส่งทูตมาเชิญพระผู้มีพระภาคเพื่อเสด็จกลับพระนคร แต่ปรากฏว่าทูต ๔ คนแรกไปถึงแล้ว ได้ฟังพระธรรมเทศนาเสื่อมใสศรัทธาขอบรรพชาอุปสมบท และได้ทูลเสด็จพระพุทธองค์ ต่อมาถึงทูตคนที่ ๑๐ ซึ่งมีกาฬทายีมหาอำมาตย์เป็นหัวหน้าไปถึงวัดเวฬุวัน ขอบรรพชาอุปสมบทต่อพระผู้มีพระภาค แล้วจึงทูลอาราธนาพระองค์ตามพระดำริสของพระพุทธบิดา

พระผู้มีพระภาค มีพระอรหันต์ศิษยานุจาณพจำนวนประมาณสองหมื่นเป็นบริวาร เสด็จจากกรุงราชคฤห์สู่ นครกบิลพัสดุ์วันละโยชน์ ๆ รวม ๖๐ วัน ในระหว่างทางได้ประทานพระธรรมเทศนาโปรดประชาชนให้ดำรงอยู่ในคุณวิเศษต่าง ๆ ตามอุปนิสัยจนกระทั่งถึงนครกบิลพัสดุ์

พระพุทธบิดาเตรียมรับเสด็จพระพุทธองค์ โดยสร้างวัดนิโครธารามถวายเป็นพุทธนิवास การเสด็จมาของพระพุทธองค์ครั้งนี้ เป็นที่ชื่นชมโสมนัสของพระประยูรญาติยิ่งนัก เพราะ

เป็นเวลา ๗ ปี แล้วที่พระองค์จากไป โดยพระญาติมิได้เห็นเลย
แม้แต่เงาของพระองค์

วันรุ่งขึ้น พระผู้มีพระภาคเสด็จออกบิณฑบาตผ่านมา
ทางปราสาทของพระนันทา พระเจ้าสุทโธทนะทอดพระเนตรเห็น
แล้วรีบเสด็จลงไปจับชายจีวรของพระองค์แล้วกล่าวว่า

“สิทธัตถะ ทำไมเจ้าจึงทำอย่างนี้ ตระกูลของเจ้าเป็นคน
ขอลานหรือ คากยวงศ์ไม่เคยทำเลย เจ้าทำให้วงศ์ของพ่อเสีย
บ้านของเจ้าก็มี ทำไมจึงไม่ไปรับอาหารที่บ้าน เพียยดินขอทาน
ชาวบ้านอยู่ พ่อจะเอาหน้าไปไว้ไหน พ่อเป็นจอมคนในแผ่นดิน
เป็นกษัตริย์ ลูกมาทำตนเป็นขอทาน”

“มหาบพิตร” เสียงหนุ่มพลกัฏฐาจากพระโอรุ
พระผู้มีพระภาค “บัดนี้อาตมภาพมิใช่คากยวงศ์แล้ว อาตม
ภาพเป็นอริยวงศ์ เป็นพุทธวงศ์ พระพุทธเจ้าในอดีตทุก ๆ
พระองค์ทรงกระทำอย่างนี้ทั้งนั้น อาตมภาพทำเพื่อรักษา
วงศ์ของอาตมภาพ มิให้สูญหาย สำหรับบ้านอาตมภาพก็
ไม่มี อาตมภาพเป็นอนาถาวิมูหิ-ผู้ไม่มีเรือน”

“ช่างเกิดสิทธัตถะ เจ้าจะเป็นวงศ์อะไร จะมีเรือน หรือ
ไม่มีเรือนพ่อไม่เข้าใจ แต่เจ้าเป็นลูกของพ่อ เจ้าจากไป ๗ ปีเศษ
พ่อคิดถึงเจ้าสุดประมาณ หิมพาหรือก็คร่ำครวญตั้งแต่เจ้า วาฬุลเล่า
มีบิดาเหมือนไม่มี เวลานี้เจ้าจะต้องไปบ้าน ไปพบลูก พบชานา
และพระญาติที่แก่เฒ่า”

ว่าแล้วพระเจ้าสุทโธทนะก็นำเสด็จพระพุทธองค์ไปสู่

พระราชวัง ถวายชาทณียโกชนียาหารอันประณีตสมควรแก่
กษัตริย์ พระผู้มีพระภาคแสดงพระธรรมเทศนาโปรดให้
พระบิดาเป็นพระสกทาคามี และพระนางมหาปชาบดีโคตมี
พระน้านางเป็นพระโศคาปนี แล้วเสด็จกลับสู่निโครธาราม

๐๘ ๒๐๐๘ ๒๐๐๘ ๒๐

๓

๐๘ ๒๐๐๘ ๒๐๐๘ ๒๐

พุทธอุปฐากผู้เป็นบัณฑิต

ขณะที่พระบรมศาสดาประทับอยู่ ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์นั้น มีเจ้าชายในศากยวงศ์หลายพระองค์ได้เสด็จออกบรรพชา เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ตามทางแห่งพระพุทธองค์ พระโลกนาถสําราณฺยพระอิริยาบถอยู่ ณ นิโครธารามตามพระอํริยาคัยพอสมควรแล้ว ทรงละกบิลพัสดุ์ไว้เบื้องหลัง เสด็จสู่แคว้นมัลลสําราณฺยพระอิริยาบถอยู่ ณ อนุปิยัมพวัน

เมื่อพระศาสดาจากไปแล้ว เจ้าศากยะทั้งหลายวิพากษ์วิจารณ์กันว่าเจ้าชายเป็นอันมาก ได้ออกบวชตามพระศาสดา ยิ่งเหลือแต่เจ้าชายอาณนท์ เจ้าชายอนุรุทธ์ เจ้าชายมหานาม และเจ้าชายภัททียะ เป็นต้น มิได้ออกบวชตามความจริงเจ้าชายเหล่านี้ พระญาติได้ถวายให้เป็นเพื่อนเล่น

เป็นบริวารของพระสิทธัตถะในวันขนานพระนาม เจ้าชายเหล่านี้น่าจะมีใช้พระญาติของพระพุทธองค์กระมัง จึงเฉยอยู่มิได้ออกบวชตาม

เจ้าชายมพทานาม ซึ่งเป็นผู้ใหญ่ได้ฟังเสียงวิพากย์วิจารณ์ดังนี้ รู้สึกอายพระทัย จึงปรึกษากับพระอนุชาคือเจ้าชายอนุรุทธ ว่าเราสองคนพี่น้องควรจะออกบวชเสียคนหนึ่ง ในที่สุดตกลงกันว่าให้พระอนุชาออกบวช แต่พระมารดาไม่ทรงอนุญาต

“ลูกรัก” พระนางตรัส “เจ้าจะบวชได้อย่างไร การบวชมิใช่เป็นเรื่องง่าย เจ้าต้องเสวยวันละครั้ง ต้องเสด็จด้วยพระบาทเปล่าต้องบรรทมอย่างง่าย ๆ ปราศจากฟูกหมอนอันอ่อนนุ่ม ใช้ไม้เป็นแขน ต้องอยู่ตามโคนไม้หรือท้องถ้ำ เมื่อต้องการของร้อนก็ได้ของเย็น เมื่อต้องการของเย็นก็ได้ของร้อน ด้วยเหตุนี้แม้จึงไม่ต้องการให้เจ้าบวช”

“ข้าแต่พระมารดา” เจ้าชายอนุรุทธทูล “หม่อมฉันทราบว่าการบวชเป็นความลำบาก และมีใช้เป็นเรื่องง่าย แต่เมื่อพระญาติหลายพระองค์ซึ่งเคยมีความสุขสบายอย่างหม่อมฉันนี้ แล้วยังสามารถบวชได้ ทำไมหม่อมฉันจะบวชบ้างไม่ได้ อีกประการหนึ่ง พุทธถึงความสะทกสลาย พระศาสดาเคยสะทกสลายกว่าหม่อมฉันมากนักพระองค์ยังสามารถอยู่ได้โดยไม่เดือดร้อน ทำไมหม่อมฉันจะอยู่ไม่ได้ น่าจะมีความสุขอะไรสักอย่างหนึ่งมาทดแทนความสะทกสลายที่เสียไป และเป็นความสุขที่ดีกว่าประณีตกว่า หม่อมฉันคิดว่าหม่อมฉันทนได้”

“ลูกรัก ถึงแม่เจ้าจะทนอยู่ในเพศบรรพชิตได้ แต่แม่ทนไม่ได้ แม่ไม่เคยเห็นลูกลำบาก และแม่ไม่ต้องการให้ลูกลำบาก ลูกเป็นที่รักสุดหัวใจของแม่ แม่ไม่อยากจะอยู่ห่างลูกแม้เพียงวันเดียว จะกล่าวยไถ่จะยอมให้ลูกไปบวช ซึ่งจะต้องอยู่ห่างแม่เป็นแรมปี อนึ่งเล่าแม่ไม่เห็นว่าจะจำเป็นอย่างไร ที่จะต้องบวช ถ้าลูกต้องการจะทำความดีเป็นอยู่อย่างคฤหัสถ์ก็ทำได้ และก็ดูเหมือนจะทำได้สะดวกกว่าด้วยซ้ำไป อย่างบวชเลย-ลูกรัก เชื่อแม่เถอะ” ว่าแล้วพระนางก็เอาพระหัตถ์ลูบเส้นพระเกศาเจ้าชายด้วยความกรุณา

“ข้าแต่มารดา พุทธถึงความลำบาก ยังมีคนเป็นอันมากในโลกนี้ที่ลำบากกว่าเรา หรืออย่างน้อยก็ลำบากกว่าบรรพชิต พุทธถึงเรื่องการต้องจากกันระหว่างแม่กับลูก ยังมีการจากกันอีกอย่างหนึ่ง ซึ่งร้ายแรงยิ่งกว่าการจากไปบวช นั่นคือการต้องจากเพราะความตายมาถึงเข้า และทุกคนจะต้องตาย หลีกไม่พ้น ถูกแล้วที่มารดาบอกว่า การทำความดีนั้นอยู่ที่ไหนก็ทำได้ แต่การบวชอาจจะทำความดีได้มากกว่า เพราะมีโอกาสมากกว่า ถ้าเปรียบด้วยภาชนะสำหรับรองรับน้ำ ภาชนะใหญ่ย่อมรองรับน้ำได้มากกว่าภาชนะเล็ก และภาชนะที่สะอาดย่อมไม่ทำให้น้ำสกปรก เพราะฉะนั้นลูกจึงเห็นว่า การบวชเป็นเหมือนภาชนะใหญ่ที่สะอาด เหมาะสำหรับรองรับน้ำ คือ ความดี”

“ลูกรู้ได้อย่างไร ในเมื่อลูกยังมีได้บวช ความคิดอาจจะไม่ตรงกับความเป็นจริงก็ได้” พระนางมีเสียงแข็งขึ้นเล็กน้อย

“ลูกยังไม่รู้ แต่ลูกอยากจะลอง”

“เธออย่างนี้ดีไหม ถือว่าเจ้าชายภัททียะ พระสหายของเจ้าบวช แม้ก็อนุญาตให้เจ้าบวชได้” พระนางเข้าพระทัยว่าอย่างไรเสียเจ้าชายภัททียะคงไม่บวชแน่

เจ้าชายอนรุทธิ์ดีพระทัยมาก ที่พระมารดาตรัสคำนี้ พระองค์รีบเสด็จไปหาพระสหาย ตรัสว่า

“ภัททียะ ข้าพเจ้าปรารถนาจะบวชตามเสด็จพระศาสดา แต่การบวชของข้าพเจ้าเนื่องอยู่ด้วยท่าน คือพระมารดาตรัสว่า ถ้าท่านบวช จึงจะอนุญาตให้ข้าพเจ้าบวช”

“สหาย” เจ้าชายภัททียะตรัสตอบ “ข้าพเจ้าก็คิดจะบวชอยู่เหมือนกัน ได้ยินคนเขาวิพากษ์วิจารณ์กันแล้วรู้สึกไม่ค่อยจะสบายใจ พระศาสดายังบวชอยู่ได้ทำไมพวกเราจะบวชไม่ได้”

เจ้าชายอนรุทธิ์ดีพระทัยเป็นที่สุด เมื่อทูลพระมารดาแล้วทั้งสองสหายก็ได้ชักชวนเจ้าชายอีกสี่พระองค์ คือ เจ้าชายอานนท์ เจ้าชายภคจุ เจ้าชายกิมพิละ และเจ้าชายเทวทัตเป็น ๖ พระองค์ เสด็จออกจากพระนครกบิลพัสดุ์ มุ่งสู่อนุปิยัมพวัน แคว้นมัลละ เมื่อเสด็จถึงพระมณฑประหว่างแคว้นสักกะและแคว้นมัลละ พระราชกุมารทั้งหกก็รับสั่งให้นายอุบาลี ภูษามาลา ซึ่งตามเสด็จมาส่ง กลับไปสู่นครกบิลพัสดุ์ พร้อมด้วยเป็ลื่องพระภูษาซึ่งมีราคามาก มอบให้อุบาลีนำกลับไป

ในขณะที่ ๖ พระราชกุมารและนายอุบาลี ภูษามาลาจะแยกกันนั้น ราวป่าประหนึ่งว่าจะถึงซึ่งอาการร้องไห้ มหาปรุพฺมี

อาการสะท้อนสะท้อนเหมือนจะแยกออกจากกัน อุบัติใจจากพระราชกุมารกลับมาทางเดิมได้หน่อยหนึ่งจึงคิดว่า การที่จะนำเครื่องประดับอันมีค่าซึ่งเจ้าของสละแล้วโดยปราศจากความโยคไปขายเลี้ยงชีพตามคำของพระราชกุมารนั้น ปานประหนึ่งผู้กลืนน้ำลายซึ่งเจ้าของถ่มแล้ว จะประโยชน์อะไรที่จะทำอย่างนั้น เกิดสังเวชสลดจิต จึงเอาเครื่องประดับเหล่านั้นแขวนไว้กับกิ่งไม้แห้งหนึ่ง แล้ววิ่งกลับไปแจ้งความประสงค์กับพระราชกุมารว่า

“ข้าแต่ นาย ข้าพเจ้าขอตามเสด็จไปด้วย เพื่อจะได้รับใช้พระองค์ต่อไป”

พระราชกุมารทั้งหก ทรงปรึกษากันอยู่ครู่หนึ่งจึงยินยอมให้อุบัติตามเสด็จด้วย

พระกุมารทั้งหกพระองค์เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคทูลขอบรรพชาอุปสมบท และทูลว่า

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ข้าพระองค์ทั้งหลายมีทิฏฐิมานะมาก เมื่อบวชพร้อมด้วยอุบัติซึ่งเป็นคนรับใช้มาก่อน ถ้าข้าพระองค์ทั้งหลายบวชก่อนก็จะพึงใช้อำนาจกับเขาอีก เพราะฉะนั้นขอให้พระผู้มีพระภาคให้การอุปสมบทแก่อุบาสีก่อนเกิด เพื่อข้าพระองค์ทั้งหลายจักได้อภิวัตลูกรับเขาเมื่ออุปสมบทแล้ว เป็นการทำลายทิฏฐิมานะไปในแล้วเพื่อประโยชน์แก่การประพฤติพรหมจรรย์”

เมื่อบวชแล้วไม่นาน พระภัททิยะ พระภุ พระกิมพิละ และพระอนุรุทธ ก็ได้สำเร็จเป็นพระอรหันต์ พระเทวทัตได้สำเร็จ

ฉานแห่งปฤชณ ส่วนพระอาณนทีซึ่งมีพระเพ็ญฐฐิติละเป็น
อุปัชฌายะ และมีพระปฺณณะ มั่นตานีบุตร เป็นพระอาจารย์ได้
สำเร็จเป็นโสดาบัน หลังจากอุปสมบทแล้ว ๑๔ พรรษา พระ
อาณนทีได้รับตำแหน่งเป็นพุทธบุรุษากดังก้าวแล้วแต่ทนหลัง
หน้าที่ประจำของพระอาณนที คือ

๑. ถวายน้ำ ๒ ชนิด คือทั้งน้ำเย็นและน้ำร้อน
๒. ถวายไม้สีฟัน ๓ ขนาด (ขนาดเล็ก, กลาง และใหญ่)
๓. นวดพระหัตถ์และพระบาท
๔. นวดพระปฤษฎางค์
๕. ปิดกวาดพระคันธกุฎี และบริเวณพระคันธกุฎี

ในราตรีกาล ท่านท้าวหนคโณใจว่า เวลานั้นพระผู้มีพระ
ภาคคงจะทรงต้องการสิ่งนั้นสิ่งนี้ หรือรับสิ่งนั้นรับสิ่งนี้ แล้วท่าน
ก็เข้าไปเฝ้าเป็นระยะ ๆ เมื่อเสร็จกิจแล้วจึงออกมาอยู่ยามหน้า
พระคันธกุฎี กล่าวกันว่าท่านถือประทีปด้ามใหญ่เดินวนเวียน
พระคันธกุฎีของพระผู้มีพระภาคถึงคืนละ ๔ ครั้ง

อันว่าท่านอาณนทีนี้ สามารถทำงานที่ได้มอบหมายดียิ่ง
นัก เมื่อได้รับมอบหมายสิ่งใดจากพระพุทธองค์แล้ว ท่านทำไม่
เคยบกพร่อง

เช่น ครั้งหนึ่ง พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงศรัทธาปวารณา
จะถวายอาหารแด่พระผู้มีพระภาคเจ้าเป็นประจำ และทูลอาราธนา
พระพุทธองค์ ให้เสด็จเข้าวังทุก ๆ วัน พระจอมมุณี ทรงปฏิเสช
อย่างละมุนละม่อมว่า

“มหาบพิตร ชรรณดาว่าพระพุทธเจ้าฉันนั้นย่อมเป็นที่
ต้องการของคนทั้งหลายเป็นอันมาก ผู้จำนงหวังเพื่อทำบุญกับ
พระพุทธเจ้าเป็นจำนวนมากอยู่ อนึ่งพระพุทธเจ้าไม่ควรนิมนต์
เพียงแห่งเดียว ควรส่งเคราะห์แก่คนทั่วไป”

“ถ้าอย่างนั้น ขอพระองค์จงมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของ
ภิกษุรูปใดรูปหนึ่งเป็นประมุข นำพระสงฆ์มารับโภชนาหารใน
นิเวศน์ของข้าพระองค์เป็นประจำเถิด” พระเจ้าปเสนทิโกศลทูล

พระผู้มีพระภาคเจ้า ทรงมอบหมายให้เป็นหน้าที่ของ
พระอานนท์ นำภิกษุจำนวนมากไปสู่ราชนิเวศน์เป็นประจำ ใน
สองสามวันแรกพระเจ้าปเสนทิ ทรงอังคาสภิกษุด้วยโภชนาหาร
อันประณีตด้วยพระองค์เอง แต่ระยะหลัง ๆ มา พระองค์ทรงลืม
ภิกษุทั้งหลายคอยจนสาบ พระองค์ก็ยังไม่ทรงตื่นบรรทม
ภิกษุทั้งหลายจึงกลับไปเสียเป็นจำนวนมาก และเมื่อเป็นเช่นนี้บ่อย
เข้า ภิกษุทั้งหลายก็ไม่มา คงเหลือแต่พระอานนท์องค์เดียวเท่านั้น

เป็นธรรมเนียมในพระราชวัง ถ้าพระราชาไม่สั่งใครจะ
ทำอะไรไม่ได้ เพราะฉะนั้นราชบริพารจึงไม่สามารถจัดอาหาร
ถวายพระสงฆ์ได้

วันหนึ่งพระราชาตื่นบรรทมแต่เช้า สั่งจัดอาหารถวาย
พระเป็นจำนวนมาก ร้อย เมื่อถึงเวลาพระองค์เสด็จออกเพื่อถวาย
พระกระยาหาร ไม่ทอดพระเนตรเห็นพระอื่นเลย นอกจากพระ
อานนท์ซึ่งอดทนมาทุกวัน

พระเจ้าปเสนทิทรงพิโรธยิ่งนัก เสด็จไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค
ทันที กราบทูลว่า

“พระองค์ผู้เจริญ สาวกของพระองค์ไม่เห็นว่าการนิมนต์

ของข้าพระองค์เป็นเรื่องสำคัญเลย ข้าพระองค์นิมนต์พระไว้เป็นจำนวนร้อย แต่มีพระอานนท์องค์เดียวเท่านั้นที่ไปรับอาหารจากพระราชวัง ข้าวของจัดไว้เสียหายหมด”

“พระมหาบพิตร พระสงฆ์คงจะไม่คุ้นเคยกับราชตระกูล กระมังจึงกระทำอย่างนั้น มหาบพิตร สำหรับอานนท์นั้นเป็นบัณฑิต เป็นผู้เข้าใจเหตุการณ์ และมีความอดทนอย่างเยี่ยม เป็นบุคคลที่หาได้โดยยาก”

อีกครั้งหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศล มีพระประสงค์ให้พระนางมัลลิกาอัครมเหสี และพระนางवासภักดีติยาราชเทวีศึกษาธรรม พระพุทธองค์ทรงมอบหมายให้พระอานนท์เป็นผู้ถวายความรู้ พระนางवासภักดีติยาพระญาติของพระผู้มีพระภาคเรียนโดยไม่เคารพคือศึกษาอย่างขัดไม่ได้ ส่วนพระนางมัลลิกาทรงตั้งพระทัยศึกษาด้วยดี พระอานนท์นำเรื่องนี้ขึ้นกราบทูลพระผู้มีพระภาค พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

“อานนท์-วาจาสุภาษิตย่อมไม่มีประโยชน์แก่ผู้ไม่ทำตาม เหมือนดอกไม้ที่มีสีสวย สันฐานดี แต่หากกลิ่นมิได้ แต่วาจาสุภาษิต จะมีประโยชน์อย่างมากแก่ผู้ทำตาม เหมือนดอกไม้ซึ่งมีสีสวยมีสันฐานงาม และมีกลิ่นหอม

อานนท์เอ๋ย ธรรมที่เรากล่าวดีแล้วนั้น ย่อมไม่มีผลมาก ไม่มีอานิสงส์มากแก่ผู้ไม่ทำตามโดยเคารพ ไม่สาธยายโดยเคารพ และไม่แสดงโดยเคารพ แต่จะมีผลมาก มีอานิสงส์ไพศาลแก่ผู้ซึ่งกระทำโดยนัยตรงกันข้าม มีการฟังโดยเคารพเป็นต้น”

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

มหามิตร

พูดถึงความจงรักภักดี และความเคารพรักในพระผู้มีพระภาค พระอานนท์มีอยู่อย่างสุดพรรณนา บอมสละแม้แต่ชีวิตของท่านเพื่อพระพุทธรองค์ได้อย่างเช่นครั้งหนึ่งพระเทวทัตร่วมกับพระเจ้าอชาตศัตรู วางแผนสังหารพระจอมมุนีโดยการปล่อยนาสาครีซึ่งกำลังตกมัน และมอมเหล้าเสีย ๑๖ หม้อ ข้างนาสาครียิ่งคะนองมากขึ้น

วันนั้นเวลาเช้า พระพุทธรองค์มีพระอานนท์เป็นปัจฉาสมณะ เข้าสู่นครราชคฤห์เพื่อบิณฑบาต ในขณะที่พระองค์กำลังรับประทานอาหารจากสวดิผู้หนึ่งอยู่นั้น เสียงแปร้นแปร้นของนาสาครีดังขึ้น ประชาชนที่คอยดักถวายอาหารแด่พระผู้มีพระภาค แตกกระจายวิ่งเอาตัวรอด ทั้งภาชนะอาหารเกลื่อนกลาด พระพุทธรองค์เหลียวมาทางซึ่งข้างใหญ่

กำลังวิ่งมาด้วยอาการสงบ พระอานนท์พุทธอนุชาเดินล้ำมาเป็นเบื้องหน้าของพระผู้มีพระภาคด้วยจิตจะป้องกันชีวิตของพระศาสดาด้วยชีวิตของตนเอง

“หลีกไปเถิด-อานนท์ อย่าป้องกันเรา” พระศาสดาตรัสอย่างปกติ

“พระองค์ผู้เจริญ” พระอานนท์ทูล “ชีวิตของพระองค์มีค่ายิ่งนัก พระองค์อยู่เพื่อประโยชน์แก่โลก เป็นดวงประทีปของโลก เป็นที่พึ่งของโลก ประจุไฟรั้นและไทร เป็นที่พึ่งของหมูนก เหมือนน้ำเป็นที่พึ่งของหมู่ปลาและป่าเป็นที่พึ่งอาศัยของสัตว์ จตุบาททุกชีวิต พระองค์อย่าเสี่ยงกับอันตรายครั้งนี้เลย ชีวิตของข้าพระองค์มีค่าน้อยขอให้ข้าพระองค์ได้สิ่งซึ่งมีค่าน้อยเพื่อรักษาสิ่งซึ่งมีค่ามาก เหมือนสละกระเบื้อง เพื่อรักษาไว้ซึ่งแก้วมณีเถิดพระเจ้าข้าฯ”

“อย่าเลย อานนท์ บารมีเราได้สร้างมาดีแล้ว ไม่มีใครสามารถปลงตถาคตลงจากชีวิตได้ ไม่ว่าสัตว์ดิรัจฉานหรือมนุษย์หรือเทวดามารพรหมใด ๆ”

ขณะนั้นนาฬิกาวีรึงมาจนจะถึงองค์พระจอมมุนีอยู่แล้ว เสียงร้องกริตของหมู่สตรีตั้งขึ้นเป็นเสียงเดียวกัน ทุกคนอกสั่นขวัญหนี นึกว่าครั้งนี้แล้วเป็นวาระสุดท้ายที่เขาจะได้เห็นพระศาสดาผู้บริสุทธิ์สุดดวงตะวัน พระพุทธองค์ทรงแผ่เมตตา ซึ่งทรงอบรมมาเป็นเวลาช้านานหลายแสนชาติ ชำนออกจากพระหฤทัย กระทบเข้ากับใจอันคลุกอยู่ด้วยความมีนเมาของ

นาฬาคีรี ช้างใหญ่ยุคชะงักเหมือนกระแทกกับเหล็กท่อนใหญ่
ใจซึ่งเร้าร้อนกระวนกระวายเพราะโมหะของมันสงบเป็นดง
เหมือนไฟน้อยกระทบกับอุทกธารา พลันก็ดับวูบลง มันหมอบ
ลงแทบพระมงคโลบาทของพระศาสดา พระพุทธองค์ทรงใช้ฝ่า
พระหัตถ์อันวิจิตรซึ่งสำเร็จมาด้วยบุญญาธิการ ลูบศีรษะของ
พญาช้าง พร้อมด้วยตรัสว่า

“นาฬาคีรีเอ๋ย เธอถือกำเนิดเป็นคิริจันในชาตินี้
เพราะกรรมอันไม่ดีของเธอในชาติก่อนแต่งตั้งให้ เธออย่า
ประกอบกรรมหนัก คือทำร้ายพระพุทธเจ้าเช่นเราอีกเลย
เพราะจะมีผลเป็นทุกข์แก่เธอตลอดกาลนาน”

นาฬาคีรีสงบนิ่งอยู่ครู่หนึ่งแล้วใช้วงเล็บเล็กเลียพระ
ขงษ์ของพระผู้มีพระภาค เหมือนสารภาพผิด ความมีนเมาและ
ดกมันปลาสนาการไปสิ้น

นี่แล พุทธานุภาพ

ประชาชนเห็นเป็นอัศจรรย์ พวกกันตักการบูชาพระ
ศาสดาด้วยดอกไม้และของหอมจำนวนมาก

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคทรงพระประชวรด้วยโรคลม
ในพระอุทร พระอานนท์เป็นห่วงยิ่งนัก จึงได้ปรุงยาสุ (ข้าวต้ม
ต้มจนเหลว) ด้วยมือของท่านเอง แล้วน้อมนำเข้าไปถวาย
เพราะพระพุทธองค์เคยตรัสว่า ยาสุเป็นยาได้ดมในท้องในลำไส้
ได้ดี พระพุทธองค์ตรัสถามว่า

“อานนท์ เธอได้ยาสุมาจากไหน?”

“ข้าพระองค์ปรุงเอง พระเจ้าข้า”

“อาบนท์ ทำไมเธอจึงทำอย่างนี้ เธอทำสิ่งที่ไม่สมควร ไม่ใช่กิจของสมณะ เธอทราบมิใช่หรือว่า สมณะไม่ควรปรุงอาหารเอง ทำไมเธอจึงมักมากถึงปานนี้ เอาไปเพเสียเถิด อาบนท์ เราไม่รับยาของเธอดอก”

พระอาบนท์คงก้มหน้านั่งท่านมิได้ปริปากได้ยังเลยแม้แต่น้อย ท่านเป็นผู้สำสวดสารอะไรเช่นนั้น

ครั้งหนึ่ง พระกายของพระผู้มีพระภาคหมักหมมด้วยสิ่งเป็นโทษ เป็นเหตุให้ทรงอึดอัด มีพุทธประสงค์จะเสวยยาระบาย พระอาบนท์ทราบแล้วจึงไปหาหมอชวกโกมารภัจจ์แจ้งเรื่องนี้ให้ทราบ หมอเรียนท่านว่า ขอให้ท่านกราบทูตให้พระองค์ทรงพักผ่อน เพื่อให้พระกายชุ่มชื้นสัก ๒-๓ วัน พระอาบนท์ก็กระทำตามนั้น ได้เวลาแล้วท่านก็ไปหาหมออีก หมอชวกได้ปรุงยาระบายพิเศษอบด้วยกำนอบลสามกำน ถวายให้พระผู้มีพระภาคสุดตมมิใช่เสวย ปรากฏว่าทรงระบายถึงสามสี่ครั้ง

ครั้งหนึ่ง พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ที่นิโครธารามนครกบิลพัสดุ์ พระองค์เพิ่งทรงฟื้นจากไข้หนักไม่นาน ท้าวมหานามเข้าเฝ้าและทูลถามปัญหาหนัก ๆ เช่น ปัญหาว่า ญาณเกิดก่อนสมาธิหรือสมาธิเกิดก่อนญาณ ท่านอาบนท์เห็นว่าจะเป็นการลำบากแก่พระผู้มีพระภาคจึงจับพระหัตถ์ท้าวมหานาม นำเสด็จออกไปข้างนอกและแก้ปัญหาในเสียเอง

อีกครั้งหนึ่ง เมื่อพระพุทธองค์ประทับ ณ นครเวสาลี

ทรงประจักษ์หนัก และทรงใช้ความเพียรขับไล่อาพาธนั้นจนหาย พระอานนท์ทูลความในใจของท่านแด่พระผู้มีพระภาคว่า

พระองค์ผู้ทรงเจริญ เมื่อพระองค์ทรงประชารอยู่นั้น ข้าพระองค์กลัวใจเป็นที่สุด กายของข้าพระองค์เหมือนงอมระงม ไปด้วยความรู้สึกเหมือนว่า ทิศทั้งหลายมีคมน แต่ข้าพระองค์ก็เบาใจอยู่หนึ่งว่าพระองค์คงจักไม่ปรินิพพาน จนกว่าจะได้ประชุมสงฆ์แล้วตรัสพระพุทฺธพจน์อย่างใดอย่างหนึ่ง

พระอานนท์นี้เอง เป็นผู้ออกแบบจิตรของพระสงฆ์ ซึ่งใช้มาตั้งแต่สมัยพระพุทธเจ้าดำรงชีวิตอยู่มาจนบัดนี้ นับว่าเป็นแบบเครื่องแต่งกายเก่าแก่ที่สุดในโลก และยังทันสมัยอยู่เสมอ เข้าได้ทุกการทูลงาน

ครั้งหนึ่งท่านตามเสด็จพระผู้มีพระภาคไปสู่ทักขิณาคีรีชนบท พระพุทฺธองค์ทอดพระเนตรเห็นคันทนาของชาวมคธเป็นรูปสี่เหลี่ยม มีคันทนาด้าน ๆ กันในระหว่างแล้วตรัสถามพระอานนท์ว่า

“อานนท์ เธอจะทักจิตรแบบนาของชาวมคธนี้ได้หรือไม่ ?”

“ลองทำดูก่อน พระเจ้าข้า” ท่านทูลตอบ

ต่อมา ท่านได้ทำการดัดเย็บจิตรแบบคันทนาของชาวมคธนั้นแล้วนำขึ้นทูลให้พระผู้มีพระภาคทรงพิจารณา พระพุทฺธองค์ทอดพระเนตรแล้วเห็นชอบด้วย รับสั่งให้ภิกษุทั้งหลายใช้จิตรที่ดัดและเย็บแบบที่ท่านอานนท์ออกแบบนั้น พร้อมกันนั้นได้ตรัสชมเชยท่านอานนท์ท่ามกลางสงฆ์ว่า

"ภิกษุทั้งหลาย อานนท์เป็นคนฉลาดมีปัญญาสามารถเข้าใจในคำที่เราพูดแต่โดยย่อได้โดยทั่วถึง"

พูดถึงเรื่องประหัต หรือใช้สิ่งของให้คุ้มค่า พระอานนท์ก็เป็นผู้ประหัตและฉลาดในเรื่องนี้มาก ดังครั้งหนึ่งหลังพุทธปรินิพพาน ท่านเดินทางโดยทางเรือไปสู่นครโกสัมพี เพื่อประกาศลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันนะพระหิวตือตามรับสั่งของพระผู้มีพระภาค ขึ้นจากเรือแล้วท่านเข้าอาศัยพัก ณ อุทยานของพระเจ้าอุเทนราชาแห่งนครนั้น ขณะนั้นพระเจ้าอุเทนและพระมเหสีประทับอยู่ ณ พระราชอุทยาน พระมเหสีทรงทราบว่าพระอานนท์มาก็ทรงโสมนัส พูลลาพระสวามีไปเยี่ยมพระอานนท์สนทนาพอเป็นสัมิโมทนิยอกถาแล้ว พระอานนท์แสดงธรรมเป็นที่เสื่อมใสจับใจยิ่งนัก พระนางได้ถวายจิวรจำนวน ๕๐๐ ผืน ในเวลาต่อมาแต่อาณนท์ พระเจ้าอุเทนทรงทราบเรื่องนี้แทนที่จะทรงพิโรธพระมเหสี กลับทรงสำเหนียกท่านอาณนท์ว่า รับจิวรไปทำไมมากมายหลายร้อยผืน จะไปตั้งร้านขายจิวรหรืออย่างไร เมื่อมีโอกาสดำพบพระอานนท์ พระองค์จึงเรียนถาม

"พระคุณเจ้า ทราบว่า พระมเหสีถวายจิวรพระคุณเจ้า ๕๐๐ ผืน พระคุณเจ้ารับไว้ทั้งหมดหรือ ?"

"ขอถวายพระพร อาตมาภาวรับไว้ทั้งหมด" พระอานนท์พูด

"พระคุณเจ้ารับไว้ทำไมมากมายนัก ?"

"เพื่อแบ่งถวายภิกษุทั้งหลายผู้มีจิวรเก่าคร่ำคร่า"

“จะเอาจิ๋วมาก็คำคร่ำไปทำอะไร ?”

“เอาไปทำเพดาน”

“จะเอาผ้าเพดานเก่าไปทำอะไร ?”

“เอาไปทำผ้าปูที่นอน”

“จะเอาผ้าปูที่นอนเก่าไปทำอะไร ?”

“เอาไปทำผ้าปูพื้น”

“จะเอาผ้าปูพื้นเก่าไปทำอะไร”

“จะเอาไปทำผ้าเช็ดเท้า”

“จะเอาผ้าเช็ดเท้าเก่าไปทำอะไร”

“เอาไปทำผ้าเช็ดถูสิ”

“จะเอาผ้าเช็ดถูเก่าไปทำอะไร ?”

“เอาไปโขลกขยำกับโคลนแล้วฉาบทาฝา”

พระเจ้าอุเทนทรงเลื่อมใสว่า สมณศากยบุตรเป็นผู้
ประหยัด ใช้อะไรไม่ให้เสียเปล่า จึงถวายจิ๋วแต่พระอาณนที่อีก
๕๐๐ ผืน

พระอาณนที่ นอกจากเป็นผู้กตัญญูต่อผู้ใหญ่แล้วยัง
สำนึกแม้ในอุปการะของผู้น้อยด้วย ศิษย์ของท่านเองที่กระทำดี
ต่อท่านเป็นพิเศษ ท่านก็อนุเคราะห์เป็นพิเศษ เช่น คราวหนึ่ง
ท่านได้จิ๋วมาเป็นจำนวนร้อย ๆ ผืน ซึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศล
ถวาย ท่านระลึกถึงศิษย์รูปหนึ่งของท่านซึ่งทำอุปการะปฏิบัติต่อ
ท่านดี มีการถวายน้ำล้างหน้า ไม้ชำระฟัน ปิดกวาดเสนาสนะ ที่
อาศัย เเวจกุฏิ เรือน ไฟ นวดมือนวดเท้า เป็นต้น แปลว่าศิษย์ผู้นี้

ปฏิบัติดีต่อท่านมากกว่าศิษย์อื่น ๆ และปฏิบัติอย่างสม่ำเสมอ ท่านจึงมอบจีวรที่ได้มาทั้งหมดแก่ศิษย์รูปดังกล่าวนี้

เนื่องจากพระภิกษุรูปนี้เป็นพระดีจริง ๆ จึงนำจีวรที่อุปัชฌายะมอบให้ไปแจกภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌายะเดียวกันจนหมดสิ้น ดูเหมือนจะเป็นความประสงค์ของพระอานนท์ที่จะให้เป็นเช่นนั้นด้วย ภิกษุทั้งหลายไปเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทูลถามว่า

“พระเจ้าข้า-อคติ หรือความเห็นแก่หน้ายังมีแก่พระโสตาบันหรือ ?”

“มีเรื่องอะไรหรือภิกษุ ?”

เมื่อภิกษุทั้งหลาย กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบแล้ว พระพุทธองค์จึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลาย การทำเพราะเห็นแก่หน้าหรืออคติ หามีแก่อานนท์ไม่ แต่ที่อานนท์ทำเช่นนั้น ก็เพราะระลึกถึงอุปการะของศิษย์ผู้นั้นซึ่งปฏิบัติดีปฏิบัติชอบต่อเธอเหลือเกิน ภิกษุทั้งหลาย ขึ้นชื่อว่าอุปการะผู้อื่นแม้แต่น้อย อันบัณฑิตพึงระลึกถึงและหาทางตอบแทนในโอกาสอันควร”

๐๕ ๕๐๐๕ ๕๐๐๕ ๕๐

๐๕ ๕๐๐๕ ๕๐๐๕ ๕๐

กับพระนางมหาปชาบดี

พระอาณนทน์เป็นผู้มีจิตเมตตากรุณา ทนเห็นความทุกข์ความเดือดร้อนของผู้อื่นไม่ได้ คอยเป็นธุระช่วยเหลือเท่าที่สามารถ ไม่ว่าผู้นั้นจะเป็นใครดังเช่น เรื่องเกี่ยวกับพระนางมหาปชาบดีโคตมี เป็นต้น

พระนางทรงเลื่อมใส และรักใคร่ในพระผู้มีพระภาคยิ่งนัก คราวหนึ่งทรงปรารภว่า ศากยวงศ์อื่น ๆ ได้ถวายสิ่งของแด่พระผู้มีพระภาคบ้าง ได้ออกบวชคามบ้าง แต่ส่วนพระนางเองยังมิได้ทำอะไรเป็นขึ้นเป็นอันเพื่อพระพุทธองค์เลย จึงตัดสินใจจะถวายจิ๋วแก่พระผู้มีพระภาค พระนางเริ่มตั้งแต่ปั้นฝ้ายเอง ทอเอง ตัดและเย็บเอง ย้อมเอง เสร็จเรียบร้อยแล้วนำไปถวายพระศาสดา

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค หม่อมฉันทำจิ๋วผืนนี้ด้วยมือ

ของตนเองโดยตลอดตั้งแต่เริ่มต้น ขอพระผู้มีพระภาคทรงรับเพื่ออนุเคราะห์หม่อมฉันด้วยเถิด”

“อย่าเลย อย่าถวายคณาภคเลย ขอพระนางได้นำไปถวายพระภิกษุรูปอื่นเถิด คณาภคมีจีวรใช้อยู่แล้ว” พระศาสดาทรงปฏิเสธอย่างอ่อนโยน

พระนางอ้อนวอนถึงสามครั้ง แต่พระศาสดาก็กิฬาทรงรับไม่ คงยืนยืนอย่างเดิม พระนางถึงแก่โทมนัสเป็นอย่างยิ่งไม่อาจทรงกลืนอัธยาศัยได้ ทรงน้อยพระทัยที่อุทิศสาคูตั้งพระทัยทำเองโดยตลอด ยิ่งระลึกถึงความหลังครั้งอดีตที่เคยโอบอุ้มเลี้ยงดูพระพุทธรองค์มาตั้งแต่เยาว์วัยด้วยแล้ว ยิ่งน้อยพระทัยหนักขึ้น พระนางทรงก่นแสด นำจีวรผืนนั้นไปสู่สำนักพระสารีบุตรเล่าเรื่องให้ท่านทราบและกล่าวว่า

“ขอพระคุณเจ้าได้โปรดรับจีวรผืนนี้ไว้ด้วยเถิดเพื่ออนุเคราะห์ข้าพเจ้า”

พระสารีบุตรทราบเรื่องแล้วก็หารับไม่ แนะนำให้นำไปถวายพระภิกษุรูปอื่น และปรากฏว่าไม่มีใครรับจีวรผืนนั้นเลย พระนางยิ่งเสียพระทัยเป็นพันทวี

ในที่อุลพระพุทธรองค์รับ ตั้งให้ประชุมสงฆ์แล้วให้พระนางถวายแก่ภิกษุชาวหิมรูปหนึ่ง แล้วทรงปลดอบให้พระนางคลายจากความเศร้าโศก และให้รำเริงบันเทิงด้วยบุญญกิริยาอันยิ่งใหญ่ นั่นว่า

“ลูก่อนโคตมิ ผ้าที่ท่านถวายแล้วนี้ ได้ชื่อว่าถวายสงฆ์

ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข ผลานิสงส์มีมากกว่าการถวายเป็นส่วนบุคคล แก่ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง หรือกว่าการถวายแก่พระพุทธเจ้าเอง โคตมิเอย การที่ตถาคตไม่รับจีวรของท่านนั้น มิใช่เพราะใจไม่ได้ระกำอะไร แต่เพราะมุ่งประโยชน์อันสูงสุดที่จะพึงมีแก่ท่านเอง ปาฏิบุคลลิกทานใด ๆ จะมีผลเท่าสังฆทานหาได้ไม่”

“อานนท์เอย” พระพุทธองค์ทรงมีพระพักตร์มาดรัสแก่พระอานนท์ “ข้อที่เรออันวอนเราเพื่อรับจีวรของพระนางโคตมิ โดยอ้างว่าพระนางมีอุปการะมากแก่เรา เคยเลี้ยงดู เคยให้น้ำนม และถือว่าเป็นผู้มีอุปการะมากนั้น เราก็ก็นอนอยู่ แต่เพราะเห็นอย่างนั้นนั่นเอง เราจึงต้องการให้พระนางได้รับประโยชน์อันไพศาล โดยการนำจีวรถวายแก่สงฆ์ ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุข อานนท์เอย การที่บุคคลได้อาศัยผู้ใดแล้ว ถึงพระพุทธเจ้า พระธรรม และพระสงฆ์ ไฉนเว้นจากการฆ่าสัตว์ ลักทรัพย์ เป็นต้น การที่จะตอบแทนผู้นั้นมีใช่เป็นสิ่งที่ทำได้โดยง่ายเลย การทำตอบแทนด้วยการถวายข้าวน้ำ และเครื่องใช้ต่าง ๆ และการเคารพกราบไหว้ เป็นต้น ยังเป็นสิ่งเล็กน้อย คือไม่สามารถตอบแทนคุณความดีของท่านผู้นั้นได้ ด้วยเหตุเพียงเท่านี้

“อานนท์ ปาฏิบุคลลิกทานมีอยู่ ๑๔ ชนิดคือ

๑. ของที่ถวายแก่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า
๒. ของที่ถวายแก่พระปัจเจกพุทธเจ้า
๓. ของที่ถวายแก่พระอรหันตสาวก
๔. ของที่ถวายแก่ผู้ปฏิบัติ เพื่อบรรลุนิพพาน

๕. ของที่ถวายแก่พระอนาคามี
๖. ของที่ถวายแก่ผู้ปฏิบัติ เพื่อบรรลุอนาคามีผล
๗. ของที่ถวายแก่พระสกทาคามี
๘. ของที่ถวายแก่ผู้ปฏิบัติ เพื่อบรรลุสกทาคามีผล
๙. ของที่ถวายแก่พระโสดาบัน
๑๐. ของที่ถวายแก่ผู้ปฏิบัติ เพื่อบรรลุโสดาปัตติผล
๑๑. ของที่ให้แก่คนภายนอกพุทธศาสนา ซึ่งปราศจาก

กามราคะ

๑๒. ของที่ให้แก่ปุถุชนผู้มีศีล
๑๓. ของที่ให้แก่ปุถุชนผู้ทุศีล
๑๔. ของที่ให้แก่สัตว์ดิรัจฉาน

“อานนท์ ของที่ให้แก่สัตว์ดิรัจฉานยังมีผลมากผลไพศาล อานนท์ คราวหนึ่งเราเคยกล่าวแก่ปริพพาชกผู้หนึ่งว่า บุคคลเทน้ำล้างภาชนะลงในดินด้วยตั้งใจว่า ขอให้สัตว์ในดินได้อาศัยอาหารที่ติดน้ำล้างภาชนะนี้ได้ดื่มกินเกิด แม้เพียงเท่านั้นเรายังกล่าวว่าผู้กระทำได้ประสบบุญแล้วเป็นอันมาก เพราะฉะนั้นจะกล่าวไปใย ในทานที่บุคคลให้แล้วแก่ปุถุชนผู้มีศีล หรือผู้ทุศีล จนถึงแก่พระอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า จะไม่มีผลมากแล้ว แต่ทั้งหมดนี้เป็นปาฏิบุคลสิกทาน คือทานที่ให้เจาะจงบุคคล เรากล่าวว่า ปาฏิบุคลสิกทานใด ๆ จะมีผลเท่าสังฆทานมิได้เลย

“อานนท์เอ๋ย ต่อไปเบื้องหน้าจักมีแต่โคตรภูสงฆ์ คือสงฆ์ผู้ทุศีล มีธรรมทราม ลักแต่ว่ามีกาสาวพัสตร์พันคอ การให้ทาน

แก่ภิกษุผู้หุศลินเห็นปานนั้น แต่อุทิศสงฆ์ก็ยังเป็นทานที่มีผลมาก มีอานิสงส์ไพศาลประมาณมิได้”

แล้วทรงหันไปตรัสแก่พระนางผู้มีจิรวรอันจักถวยาว่า

“ดูก่อนโคดม เพราะฉะนั้นการที่ท่านได้ถวายจิรวรแก่สงฆ์ซึ่งมีพระพุทธเจ้าเป็นประมุขในครั้งนี้ จึงจัดเป็นโชคลาภอันประเสริฐยิ่งแล้ว”

พระนางมหาปชาบดีโคตมี ทรงเลื่อมใสศรัทธาปวารณาจะบวชในสำนักของพระผู้มีพระภาค เคยทูลอ้อนวอนขออนุญาติบวชเป็นภิกษุณี ตั้งแต่พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ นิโครธาราม กรุงกบิลพัสดุ์ แต่พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงอนุญาต ทรงอ้อนวอนครั้งแล้วครั้งเล่า พระพุทธองค์ก็ท้าวทรงอนุญาตไม่ จนกระทั่งพระผู้มีพระภาคเสด็จออกจากนครกบิลพัสดุ์ไปประทับ ณ กรุงเวสาฬะ ประทับอยู่ที่กุฎาคารศาลา ป่ามรวิน

พระนางโคตมีพร้อมด้วยสตรีศากยวงศ์หลายพระองค์ ทรงตัดสินใจบวชอย่างเด็ดเดี่ยวที่จะบวชเป็นภิกษุณี จึงพร้อมกันปลงพระเกศา นุ่งผ้าห่มกาชายะเสด็จจากกรุงกบิลพัสดุ์ด้วยพระบาทเปล่าไปสู่นครเวสาฬะที่ประทับของพระศาสดา ทูลขอบรรพชาอุปสมบท แต่พระพุทธองค์ก็ไม่ทรงอนุญาตตามเคย พระนางเสียพระทัยและขมขื่นยิ่งนัก มาประทับยืนร้องไห้อยู่ที่ประตูป่ามรวิน

พระอานนท์มาพบพระนางเข้า ทราบเรื่องโดยตลอดแล้ว มีใจกรุณาปวารณาจะช่วยเหลือ จึงเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคทูล

ฮั่นวอนเพื่อประทานอุปสมบท แก่พระนางโคตมิ

“พระองค์ผู้เจริญ” ดอนทหนึ่งพระอานนท์ทูล “พระนางโคตมิ พระนางนางของพระองค์ บัดนี้ปลงพระเกศาแล้วนุ่งห่มผ้ากาสาละ มีพระวรกายขมุกขมอม เพราะเสด็จโดยพระบาทมาจากนครกบิลพัสดุ์ พระวรกายแปดเปื้อนไปด้วยธุลี แต่ภิกษาคำนี้ถึงความลำบากเรื่องนี้ไม่ มุ่งพระทัยแต่ในเรื่องบรรพชาอุปสมบท พระนางเป็นผู้มีอุปการะมากต่อพระองค์ เป็นผู้ประทานชีราราทานพระมารดา ขอพระองค์ได้ทรงอนุเคราะห์พระนางเถิด ขอให้พระนางได้อุปสมบทเป็นภิกษุณีตามพระประสงค์เถิด”

พระผู้มีพระภาคประทับนั่งอยู่ครู่หนึ่ง แล้วตรัสว่า “อานนท์ เรื่องที่พระนางมีอุปการะมากต่อเรานั้น เราสำนึกอยู่ แต่เธอต้องไม่ลืมว่า เราเป็นธรรมราชาต้องรับผิดชอบในสังฆมณฑล จะเอาเรื่องส่วนตัวมาปะปนกับเรื่องความเสื่อมความเจริญของส่วนรวม ก็ต้องตรองให้ลึกก่อน อานนท์ ถ้าเปรียบสังฆมณฑลของเราเป็นนาข้าว การที่ยอมให้สตรีมาบวชในธรรมวินัยนี้ ก็เหมือนปล่อยตัวเพลี้ยตัวแมลงลงในนาข้าวนั้น ถึงแม้จะทำความพินาศอดวายให้แก่นาข้าวอย่างไม่ต้องสงสัย อานนท์ เราเคยพูดเสมอมิใช่หรือว่า สตรีที่บุรุษเอาใจเข้าไปช้อนนั้น เป็นมลทินอย่างยิ่งของพรหมจรรย์ อานนท์เอ๋ย ถ้าศาสนาของเราจะพึงอยู่ได้ ๑,๐๐๐ ปี แต่หากมีสตรีมาบวชด้วยจะอยู่ได้ ๕๐๐ ปีเท่านั้น หรือสมมติว่าศาสนาของเราจะพึงดำรงอยู่ได้ ๕๐๐ ปี

เมื่อมีสตรีมาบวชในธรรมวินัยด้วยก็จะทอนลงเหลือเพียงครึ่งเดียว คือ ๒๕๐ ปี อย่างเลย อานนท์ เธออย่าพอใจชวนชวายเป็นมีภิกษุณีขึ้นในศาสนาเลย จะเป็นเรื่องลำบากในภายหลัง”

พระอานนท์ ผู้อันเมตตา กรุณา เตือนอยู่เสมอ กระทำ ความพยายามต่อ ได้ทูลพระผู้มีพระภาคว่า

“พระองค์ผู้เจริญ ถ้าสตรีได้บวชในธรรมวินัยของพระองค์ นางจะสามารถหรือไม่ ที่จะบรรลุคุณวิเศษมีโศคาปิตติผล เป็นต้น”

“อาจทีเดียว-อานนท์ นางสามารถจะทำให้แจ้งซึ่งคุณวิเศษ มีโศคาปิตติผล เป็นต้น”

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ถ้าอย่างนั้นขอพระองค์โปรดประทานอนุญาตให้พระนางโคตมีบวชเถิด พระเจ้าข้า”

พระพุทธองค์ ประทับนั่งอยู่อีกครู่หนึ่ง แล้วตรัสว่า “อานนท์ ถ้าพระนางโคตมีสามารถรับครุธรรม ๘ ประการได้ ก็เป็นอันว่าพระนางได้บรรพชาอุปสมบทสมปรารถนา ครุธรรม ๘ ประการนั้นมีดังนี้

๑. ภิกษุณีแม้บวชแล้วตั้ง ๑๐๐ ปี ก็ต้องทำการอภิวาท การลุกขึ้นต้อนรับ อัญชลีกรรมและสามีจิกรรม แก่ภิกษุแม้ผู้บวชแล้วในวันนั้น

๒. ภิกษุณีต้องไม่จำพรรษาในอาวาส ที่ไม่มีภิกษุ

๓. ภิกษุณีต้องถามวันอุโบสถ และเข้าไปรับโอวาทจากภิกษุทุกทั้งเดือน

๔. ภิกษุณีจำพรรษาแล้วต้องปวารณา คือ เปิดโอกาสให้ ตักเตือนสั่งสอนจากสำนักทั้งสองคือทั้งจากภิกษุณีสงฆ์และจาก ภิกษุสงฆ์

๕. ภิกษุณีต้องอาบัติหนัก เช่น ล้างขาที่เสกแล้ว ต้อง ประพาศนิมนต์ตลอด ๑๕ วัน ในสงฆ์ทั้งสองฝ่าย คือทั้งใน ภิกษุสงฆ์และภิกษุณีสงฆ์

๖. นางสิกขมานา คือสตรีที่เตรียมจะบวชเป็นภิกษุณี จะต้องประพาศปฏิบัติศีล ๖ ข้อ คือ ตั้งแต่ข้อ ๑ ถึงข้อ ๖ ให้ครบ บริบูรณ์ตลอดเวลา ๒ ปี ขาดไม่ได้ ถ้าขาดลงจะต้องตั้งต้นใหม่ เมื่อทำได้ครบแล้วต้องอุปสมบทในสงฆ์ ๒ ฝ่าย

๗. ภิกษุณีต้องไม่คำ่ว่าเปรียบเปรย หรือบริภาษภิกษุไม่ว่ากรณีใด ๆ

๘. ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป ห้ามภิกษุณีว่ากล่าวสั่งสอน ภิกษุ ให้ภิกษุว่ากล่าวสั่งสอนภิกษุณีได้ฝ่ายเดียว

“ดูก่อนอานนท์ นี่แลครุธรรมทั้ง ๘ ประการ ซึ่งภิกษุณี จะต้องสักการะเคารพนับถือบูชาตลอดชีวิต จะล่วงละเมิดมิได้”

พระอานนท์จำครุธรรม ๘ ประการได้แล้วทูลลาพระผู้มี พระภาคไปเฝ้าพระนางโคตมิ เฝ้าบอกถึงเงื่อนไข ๘ ประการ ตามพระพุทธดำรัส แล้วกล่าวว่า

“โคตมิ ท่านพอจะรับครุธรรม ๘ ประการนี้ได้อยู่หรือ ? ถ้าท่านรับได้อันนี้แหละเป็นบรรพชาอุปสมบทของท่าน พระผู้มี พระภาคตรัสมาอย่างนี้”

พระนางโคตมิปลีมีพระทัยยิ่งนัก พระนางเป็นเหมือน
สุภาพสตรีซึ่งอาบน้ำชำระกายอย่างดีแล้ว นุ่งห่มด้วยผ้าไหมมี
ราคาแพง ประพรมน้ำหอมเรียบร้อยแล้ว มีพวงมาลัยซึ่งทำด้วย
ดอกไม้มหอมลงสามศิริระ สตรีนั้นหรือจะไม่พอใจ ฉันใดก็ฉันนั้น
พระนางทรงรับศุภธรรม ๘ ประการทันที และปฎิญาณว่าจะ
ประพฤติปฏิบัติให้บริสุทธิ์บริบูรณ์ตลอดชีวิต

ทำไมพระพุทธรองค์ จึงไม่ทรงประสงค์ให้สตรีได้บวช
เป็นภิกษุณี ? เหตุผลแจ่มแจ้งอยู่แล้วในพระคำรัสของพระองค์
น่าจะทรงเกรงความยุ่งเหยิงอันจะเกิดขึ้นในภายหลัง ในศุ
ภธรรม ๘ ก็มีข้อหนึ่งซึ่งบัญญัติว่าภิกษุณีจะต้องอยู่อาวาสเดียว
กับพระสงฆ์ แยกสำนักไปตั้งเป็นอิสระอยู่ต่างหากไม่ได้ แต่คง
จะให้แบ่งเขตกันมีชีอยู่ปะปนกัน เรื่องที่ทรงห้ามมิให้ภิกษุณี
แยกไปตั้งสำนักต่างหากนั้น เป็นเรื่องที่เข้าใจได้ง่าย คือภิกษุณี
คุ้มครองรักษาตัวเองไม่ได้ พวกอันธพาลอาจจะบุ่มบ่ามเข้าไป
ก่อวุ่น ให้ได้รับความเดือดร้อน

คราวนี้มาถึงปัญหาอีกข้อหนึ่งว่า ที่แรกดูเหมือนจะเป็น
ความประสงค์ของพระพุทธรองค์จริง ๆ ที่จะไม่ยอมให้ภิกษุณีมี
ขึ้นในศาสนา แต่ภายหลังมานี้เหตุผลของพระอานนท์หรือ
อย่างไร จึงยอมในภายหลัง

เรื่องนี้กล่าวแก่กันว่า พระพุทธรองค์จะยอมจำนนต่อเหตุ
ผลของพระอานนท์ก็หาไม่ได้ แต่พระองค์ต้องการให้เป็นเรื่องยาก
คือให้บวชได้โดยยาก เพื่อภิกษุณีจะได้ถนอมสิ่งที่ตนได้มาโดย

ยากนั้น และต้องการพิสูจน์ความแน่วแน่นเด็ดเดี่ยวของพระนางโคตมิด้วยว่าจะจริงแค่ไหน

อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้พระพุทธรองค์น่าจะไม่สามารถจะให้ภิกษุณีมีขึ้นในศาสนาจริง ๆ แต่ที่ยอมนั้นยอมอย่างขัดไม่ได้ และจะเห็นว่า เมื่อยอมโดยขัดไม่ได้แล้วพระองค์ก็ทรงวางระเบียบไว้อย่างดีเยี่ยม เพื่อมีขึ้นให้ภิกษุณีหมดไปโดยเร็ว สิกขาบทที่มาในพระปาฏิโมกข์ของพระสงฆ์มีเพียง ๑๕๐ ข้อ หรือที่รู้ ๆ กันว่า พระสงฆ์มีศีล ๒๒๗ ข้อ แต่ภิกษุณีมีถึง ๓๑๑ ข้อ อาบัติเบา ๆ ของพระ แต่เมื่อภิกษุณีทำเข้ากลายเป็นเรื่องหนัก แปลว่า พระพุทธรองค์ประสงค์ให้ภิกษุณีหมดไปโดยเร็ว และความประสงค์ของพระองค์ก็สัมฤทธิ์ผล ปรากฏว่าในสมัยที่พระองค์นิพพานนั้น มิได้มีเรื่องกล่าวถึงภิกษุณีเลย สันนิษฐานกันว่า ภิกษุณีอาจจะหมดแล้วก็ได้ มาไล่ขึ้นอย่างไรในสมัยพระเจ้าอโศกอีกไม่ทราบ ข้อที่น่าคิดอีกอย่างหนึ่งก็คือ ปวัตตินิ (หมายถึงอุปัชฌายะผู้ให้ภิกษุณีบวช) รูปหนึ่งบวชภิกษุณีได้ ๑ รูปต่อ ๑ ปี และต้องเว้นไป ๑ ปี จึงจะบวชได้อีกรูปหนึ่งแบบนี้หมดแนวบางท่านให้เหตุผลเกี่ยวกับเรื่องนี้ว่า การที่พระพุทธเจ้าไม่ประสงค์ให้มีภิกษุณีนั้น เพราะต้องการให้สตรีเป็นกองเสบียงการบวชเหมือนการออกรบ กองทัพถ้าไม่มีเสบียงก็ไปไม่ไหวให้ผู้หญิงอยู่เป็นกองเสบียงบำรุงศาสนจักร ซึ่งมีพระเป็นทหาร และพระพุทธรองค์นั้นเป็นพระธรรมราชา

อีกอย่างหนึ่งที่ไม่ทรงยอมให้บวช ก็เพราะมีพระกรุณา

ต่อสตรีไม่ต้องการให้สตรีต้องลำบาก การบวชเป็นเรื่องยาก เป็นเรื่องผจญภัยนานาประการ ผู้บวชอยู่ได้ต้องเป็นคนเข้มแข็งมีโชคนั่นเอง สตรีเป็นเพศอ่อนแอ พระพุทธองค์ไม่ต้องการให้ลำบาก

เรื่องที่มีสิกขาบทบัญญัติมาก สำหรับภิกษุณีนั้น บางท่านให้เหตุผลว่า เพราะภิกษุณีเป็นลูกหญิงของพระพุทธเจ้า ธรรมดาลูกหญิงก็ต้องเป็นห่วงมากกว่าลูกชาย และมีข้อห้ามมากกว่า จะปล่อยเหมือนลูกชายไม่ได้ ทั้งนี้ก็ด้วยความหวังดีหวังความสุขความเจริญนั่นเอง

๐๘ ๒๐๐๘ ๒๐๐๘ ๒๐

๖

๐๘ ๒๐๐๘ ๒๐๐๘ ๒๐

ความรัก - ความร้าย

นอกจากมีเมตตากรุณา หัวใจในความทุกข์ยาก
ของผู้อื่นแล้ว พระอานนท์ยังเป็นผู้สุภาพอ่อนโยนอย่างยิ่ง
อีกด้วย ความสุภาพอ่อนโยนและลักษณะอันน่ารัก มีรูป
งาม ผิวพรรณดีนี้เอง ได้เคยคล่องเอาดวงใจน้อย ๆ ของ
สตรีผู้หนึ่งให้หลงไหลใฝ่ฝัน โดยที่ท่านมิได้มีเจตนาเลย
เรื่องเป็นดังนี้

คราวหนึ่ง ท่านเดินทางจากที่ไกลมาสู่วัดเชตวัน
อากาศซึ่งร้อนอบอ้าวในเวลาเที่ยงวันทำให้ท่านมีเหงื่อ
โทรมกาย และรู้สึกกระหายน้ำ พอดีเดินมาใกล้บ่อน้ำแห่ง
หนึ่ง เห็นนางทาสีกำลังดักน้ำ ท่านจึงกล่าวขึ้นว่า

“น้องหญิง อาตมาเดินทางมาจากที่ไกล รู้สึก
กระหายน้ำ ถ้าไม่เป็นการรบกวน อาตมาขอบิณฑบาตน้ำ

จากท่านดื่มพอแก่กระหายด้วยเถิด”

นางทาสีได้ป็นเสียงอันสุภาพอ่อนโยนจึงเรยหน้าขึ้นดูนางละลึงอยู่ครู่หนึ่งแล้วถอยออกห่างท่านสองสามก้าวพลางกล่าวว่า

“พระคุณเจ้า ข้าพเจ้าถวายน้ำแก่ท่านมิได้คอก ท่านไม่ควรดื่ม น้ำจากมืออันต่ำช้าของข้าพเจ้า ท่านเป็นวรรณกษัตริย์ ข้าพเจ้าเป็นเพียงนางทาสี”

“อย่าคิดอย่างนั้นเลย น้องหญิง! อาตมาไม่มีวรรณะแล้ว อาตมาเป็นสมณศากยบุตร อาตมามิได้เป็นกษัตริย์ พราหมณ์ ไวศยะ สุทร หรือจันทรบาล อย่างใดอย่างหนึ่งเลย อาตมาเป็นมนุษย์เหมือนน้องหญิงนี่แหละ”

“ข้าพเจ้าเกรงแต่จะเป็นมลทินแก่พระคุณเจ้า และเป็นบาปแก่ข้าพเจ้าที่ถวายน้ำ การที่ท่านจะรับของจากมือของคนต่างวรรณะ และโดยเฉพาะวรรณะที่ต่ำอย่างข้าพเจ้าด้วยแล้ว ข้าพเจ้าไม่สบายใจเลย ความจริงข้าพเจ้ามิได้หวงน้ำคอก” นางยังคงป็นกรานอยู่อย่างเดิมขณะพูดมิได้เบี่ยงสั้นน้อย ๆ

“น้องหญิง มลทินและบาปจะมีแก่ผู้มีเมตตากรุณาไม่ได้ มลทินย่อมมีแก่ผู้ประกอบกรรมชั่ว บาปย่อมมีแก่ผู้ไม่สุจริต การที่อาตมาขอ น้ำ และน้องหญิงจะให้น้ำนั้นเป็นธรรม ธรรมย่อมปลดเปลื้องบาปและมลทิน เหมือนน้ำสะอาดชำระสิ่งสกปรกฉะนั้น น้องหญิงบัญญัติของพราหมณ์เรื่องบาปและมลทิน อันเกี่ยวกับวรรณะนั้น เป็นบัญญัติที่ไม่ยุติธรรม เป็นการแบ่งแยก

มนุษย์ให้เห็นห่างจากมนุษย์ เป็นการเพี้ยลพยายามมนุษย์ด้วยกัน เรื่องนี้อาตมาไม่มีแล้ว อาตมาเป็นสมณศาิกยบุตร สาวกของพระพุทธเจ้า เป็นผู้ไม่มีวรรณะ เพราะฉะนั้น ถ้าน้องหญิงต้องการจะให้น้ำก็จงเทลงในบาตรนี้เถิด”

นางรู้สึกจับใจในคำพูดของพระอานนท์ ครั้งนี้เป็นครั้งแรกในชีวิตของนางที่ได้ยินคำอันระรื่นหู จากชนซึ่งสมมติเรียกกันว่า “ชั้นสูง” มีอันเรียบงามสั้นน้อย ๆ ของนาง ค่อย ๆ ประจวบหน้าในหม้อลงในบาตรของท่านอานนท์ ในขณะที่นางนั่งคุกเข่า พระอานนท์ยื่นโขนไม้ตัวลงรับน้ำจากนาง แล้วดื่มด้วยความกระหาย นางช้อนสายคายื่นมองดูพระอานนท์ซึ่งกำลังดื่ม น้ำ ด้วยความรู้สึกปิติซาบซ่าน แล้วยิ้มอย่างเอียงอาย

“ขอให้มีความสุขเถิด น้องหญิง” เสียงอันไพเราะจากพระอานนท์ หน้าของท่านยิ่งแจ่มใสขึ้นเมื่อได้ดื่มน้ำจะรับความกระหายแล้ว

“พระคุณเจ้าดื่มอีกหน่อยเถิด” นางพูดพลางเอียงหม้อน้ำในท่าจะถวาย

“พอแล้วน้องหญิง ขอให้มีความสุขเถิด”

“พระคุณเจ้า ทำอย่างไร ข้าพเจ้าจึงจะทราบนามของพระคุณเจ้าพอเป็นมงคลแก่โสดรและความรู้สึกของข้าพเจ้าบ้าง” นางพูดแล้วก็หันหน้าด้วยความขวยอาย

“น้องหญิง ไม่เป็นไรดอก น้องหญิงเคยได้ยินชื่อพระอานนท์ อนุชาของพระพุทธเจ้าหรือไม่ ?”

“เคยไต่ปิ่น พระคุณเจ้า”

“เคยเห็นท่านไหม ?”

“ไม่เคยเลย พระคุณเจ้า เพราะข้าพเจ้าทำงานอยู่เฉพาะในบ้าน และมาตักน้ำที่นี่ ไม่มีโอกาสไปที่ใดเลย”

“เวลานี้ น้องหญิงกำลังสนทนากับพระอานนท์อยู่แล้ว”

นางมีอาการตะลึงครุ่นหนึ่ง แล้วแวบแห่งปิติค่อย ๆ ฉายออกมาทางดวงหน้าและแววตา

“พระคุณเจ้า” นางพูดด้วยเสียงสั่นน้อย ๆ “เป็นมงคลแก่สตรี และดวงตาของข้าพเจ้าบังนั้กที่ได้ฟังเสียงของท่าน และได้เห็นท่านผู้มีศีล ผู้มีเกียรติศัพท์ระบือไปไกล ข้าพเจ้าเพิ่งได้เห็นและได้สนทนากับท่านโดยมิรู้มาก่อน นับเป็นบุญอันประเสริฐของข้าพเจ้ายิ่งแล้ว”

แต่แล้วพระอานนท์ ก็ลานางทาสีเดินมุ่งหน้าสู่วัดเชตวัน อันเป็นที่ประทับของพระศาสดา เมื่อท่านเดินมาได้หน่อยหนึ่ง ไต่ปิ่นเสียงเหมือนมีคนเดินตามมาข้างหลัง ท่านเหลียวดูปรากฏว่าเป็นนางทาสีที่ถวายนํ้านั้นเองเดินตามมา ท่านเข้าใจว่าบ้านของนางคงจะอยู่ทางเดียวกับที่ท่านเดินมา จึงมิได้สงสัยอะไร และเดินมาเรื่อย ๆ จนจวนจะถึงซุ้มประตูไม่มีทางแยกไปที่อื่นอีกแล้วนอกจากทางเข้าสู่วัด ท่านเหลียวมาเห็นนางทาสีเดินตามมาอย่างกระชั้นชิด นัยน์ตาก็จ้องมองดูท่านตลอดเวลา ท่านหยุดอยู่ครุ่นหนึ่ง พอนางเข้ามาใกล้ท่านจึงกล่าวว่า

“น้องหญิง เธอจะไปไหน ?”

“จะเข้าไปในวัดเขตวันนี้แหละ” นางตอบ

“เธอจะเข้าไปทำไม ?”

“ไปหาพระคุณเจ้า สนทนากับพระคุณเจ้า”

“อย่าเลยน้องหญิง เธอไม่ควรจะเข้าไป ที่นี้เป็นที่อาศัย
อยู่ของพระสงฆ์ เธอไม่มีธุระอะไร อย่าเข้าไปเลย เธอกลับบ้าน
เสียเถิด”

“ข้าพเจ้าไม่กลับ ข้าพเจ้ารักท่าน ข้าพเจ้าไม่เคยพบใคร
ดีเท่าพระคุณเจ้าเลย”

“น้องหญิง พระศาสดาตรัสว่า ปกติของคนเราอาจจะรู้
ได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน และต้องอยู่ร่วมกันนาน ๆ ต้องมีโยนิโส
มนสิการ และต้องมีปัญญา จึงจะรู้ว่าคนนั้นคนนี้มีปกติอย่างไร
คือดีหรือไม่ดี ที่น้องหญิงพบเราเพียงครู่เดียว จะตัดสินได้
อย่างไรว่าอาตมาเป็นคนดี อาตมาอาจจะเอาชื่อท่านอาณนทัมา
หลอกเธอก็ได้ อย่าเข้ามาเลยกลับเสียเถิด”

“พระคุณเจ้าจะเป็นใครก็ช่างเถิด” นางคงพรวดต่อไป มือ
หนึ่งถือหมอน้ำซึ่งบัดนี้นางได้เทน้ำออกหมดแล้ว “ข้าพเจ้ารัก
ท่านซึ่งข้าพเจ้าสนทนากับอยู่ด้วยเวลานี้”

“น้องหญิง ความรักเป็นเรื่องร้ายมิใช่เป็นเรื่องดี
พระศาสดาตรัสว่าความรักเป็นเหตุให้เกิดทุกข์โศก และ
ทรมานใจ เธอชอบความทุกข์หรือ ?”

“ข้าพเจ้าไม่ชอบความทุกข์เลยพระคุณเจ้า และความ
ทุกข์นั้นใคร ๆ ก็ไม่ชอบ แต่ข้าพเจ้าชอบมีความรักโดยเฉพาะ
รักพระคุณเจ้า”

“จะเป็นไปได้อย่างไร น้องหญิง! ในเมื่อทำเหตุก็ต้องได้รับผล การที่จะทำให้มีรักแล้วมิให้มีทุกข์ติดตามมานั้นเป็นสิ่งที่เป็นไปได้ เป็นไปไม่ได้เลย”

“แต่ข้าพเจ้ามีความสุข เมื่อได้เห็นพระคุณเจ้า ได้สนทนากับพระคุณเจ้า ผู้เป็นที่รักอย่างยิ่งของข้าพเจ้า รักอย่างสุดหัวใจเลยก็เดียว”

“ถ้าไม่ได้เห็นอาตมา ไม่ได้สนทนากับอาตมา น้องหญิงจะมีความสุขไหม ?”

“แน่นอนทีเดียว ข้าพเจ้าจะต้องมีความสุขอย่างมาก”

“นั่นแปลว่า ความรักเป็นเหตุให้เกิดทุกข์แล้วใช่ไหม ?”

“ไม่ใช่พระคุณเจ้า นั่นเป็นเพราะการพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักต่างหากเล่า มิใช่เพราะความรัก”

“ถ้าไม่มีรัก การพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักจะมีได้หรือไม่”

“มีไม่ได้เลย พระคุณเจ้า”

“นี่แปลว่าน้องหญิงยอมรับแล้วใช่ไหม ว่าความรักเป็นสาเหตุชั้นที่หนึ่งที่จะให้เกิดทุกข์” พระอานนท์พูดจบแล้วอึ้งน้อย ๆ ด้วยรู้สึกว่ามีชัย แต่ใครเล่าจะเอาชนะความปรารถนาของหญิงได้ง่าย ๆ ลงจะเอาอะไรก็จะเอาให้ได้ เพราะธรรมชาติของเธอมักจะใช้อารมณ์มากกว่าเหตุผล ถ้าผู้หญิงคนใดใช้เหตุผลในการตัดสินใจปัญหาชีวิต หรือในการดำเนินชีวิต หญิงคนนั้นจะเป็นสตรีที่ดีที่สุดและน่ารักที่สุด เหตุผลที่กล่าวนี้ มิใช่มากมาย

อะไรเลย เพียงไม่ถึงถึงเท่านั้น ด้วยเหตุนี้ แม้นางจะมองเห็น เหตุผลของพระอาบนท์ว่าสมควรอยู่ แต่นางก็หายอมไม่ นาง กล่าวต่อไปว่า

“พระคุณเจ้า ความรักที่เป็นเหตุให้เกิดทุกข์ดังที่พระคุณ เจ้ากล่าวมานั้น เห็นจะเป็นความรักของคนที่ไม่เป็นเสียละ กระมัง คนที่รักเป็น ย่อมรักได้โดยมิให้เป็นทุกข์”

“น้องหญิงเคยรักหรือ หมายถึงเคยรักใคร่คนใดคนหนึ่ง มาบ้างหรือไม่ในชีวิตที่ผ่านมา”

“ไม่เคยมาก่อนเลย ครั้งนี้เป็นครั้งแรก และคงจะเป็น ครั้งสุดท้ายอีกด้วย”

“เมื่อไม่เคยมาเลย ทำไมเธอจึงจะรักให้เป็นโดยมิต้อง เป็นทุกข์เล่าน้องหญิง คนที่จับไฟนั้นจะจับเป็นหรือจับไม่เป็น จะรู้หรือไม่รู้ ถ้าวางได้จับไฟด้วยมือแล้วย่อมร้อนเหมือนกัน ใช่ ไหม?”

“ใช่-พระคุณเจ้า”

“ความรักก็เหมือนการจับไฟนั่นแหละ ทางที่จะไม่ให้มือ พองเพราะไฟเผาอยู่ทางเดียว คืออย่าจับไฟ อย่าเล่นกับไฟ ทางที่จะปลอดภัยจากรักก็ฉนั้น มืออยู่ทางเดียวคืออย่ารัก”

“พระคุณเจ้าจะว่าอย่างไรก็ตามเกิด แต่ข้าพเจ้าหนักรัก จากพระคุณเจ้ามิได้เสียแล้ว แม้พระคุณเจ้าจะไม่ปรานีข้าพเจ้า เบี่ยงคนรัก ก็ขอให้พระคุณเจ้ารับข้าพเจ้าไว้ในฐานะผู้ซื้อสัตย์ ข้าพเจ้าจักปฏิบัติพระคุณเจ้า บำรุงพระคุณเจ้าเพื่อความสุขของท่านและของข้าพเจ้าด้วย”

“น้องหญิง ประโยชน์อะไรที่เธอจะมารักคนอย่างอาตมา อาตมารักพระศาสนาและพรหมจรรย์หมดหัวใจเสียแล้ว ไม่มีหัวใจไว้รักอะไรได้อีก แม้เธอจะขอสมັครอยู่ในฐานะเป็นทาสก็ได้ พระศาสดาทรงห้ามมิให้ภิกษุในพระศาสนามีทาสไว้ใช้ ยิ่งเธอเป็นทาสหญิงด้วยแล้วยิ่งเป็นการผิดมากขึ้น แม้จะเป็นศิษย์คอยปฏิบัติก็ไม่ควรจะเป็นที่สำหนิของวิญญูชน เป็นทางแห่งความเสื่อมเสีย อาตมาเห็นใจน้องหญิง แต่จะรับไว้ในฐานะใดฐานะหนึ่งไม่ได้ทั้งนั้น กลับเสียเถิดน้องหญิง พระศาสดาหรือภิกษุสามเณรเห็นเข้าจะสำหนิอาตมาได้ นี่ก็จวนจะถึงพระคันธกุฎีแล้ว อย่าเข้ามานะ” พระอานนทียกมือขึ้นห้ามในขณะที่นางทาสีจะก้าวตามท่านเข้าไป

พระผู้มีพระภาค ทรงสดับเสียงเถียงกันระหว่างพระอานนท กับสตรี จึงตรัสตามมาจากภายในพระคันธกุฎีว่า

“อะไรกันอานนท”

“ผู้หญิงพระเจ้าข้า เราจะตามข้าพระองค์เข้ามายังวิหาร”

“ให้เขาเข้ามาเถอะ พามาเน มาหาตถาคต” พระศาสดาตรัส

พระอานนทพานางทาสีเข้าเฝ้าพระศาสดา ถวายบังคม แล้วนั่งอยู่ ณ ที่ควร ส่วนข้างหนึ่งพระผู้มีพระภาคมีพระวาจว่า “อานนท เรื่องราวเป็นมาอย่างไรทำไมเขาจึงตามเธอมาถึงนี้ ?” เมื่อพระอานนทูลให้ทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า

“ภคินี เธอรักใคร่พอใจในอานนทหรือไม่ ?”

“พระเจ้าข้า” นางทาสียกมือแต่อกับตามเป็นจริง

“เธอรักอะไรในอานนท์ ?”

“ข้าพระพุทธเจ้า รักนัยน์ตาพระอานนท์ พระเจ้าข้า”

“นัยน์ตานั้น ประกอบขึ้นด้วยเส้นประสาทและเนื้ออ่อน ต้องหมั่นเช็ดสิ่งสกปรกในดวงตาอยู่เป็นนิตย์ มิใช่ตาไหลออกจากนัยน์ตาอยู่เสมอ ครั้นแก่ลงก็จักมีฝ้าฟางขุ่นมัวไม่แจ่มใส อย่างนี้เธอยังรักนัยน์ตาของอานนท์อยู่หรือ ?”

“ถ้าอย่างนั้น ข้าพระองค์รักหูของพระอานนท์พระเจ้าข้า”

“ภคินี หูนั้นประกอบด้วยเส้นเอ็นและเนื้อ ภายในช่องหูมีของโสโครกเป็นอันมาก มีกลิ่นเหม็น ต้องแกะไค้อยู่เสมอ ครั้นชราลงก็หนวก จะฟังเสียงอะไรก็ไม่ถนัดหรืออาจไม่ได้ยินเลยตั้งนี้แล้ว เธอยังจะรักอยู่หรือ ?”

นางเอียงอายเล็กน้อย แล้วตอบเสียงต่อไปว่า “ถ้าอย่างนั้น ข้าพระองค์รักจมูกอันไต่จางามของพระอานนท์พระเจ้าข้า”

“ภคินี จมูกนั้นประกอบขึ้นด้วยกระดูกอ่อนที่มีโพรงภายในมีน้ำมูกและเส้นขน กับของโสโครกมีกลิ่นเหม็นเป็นก้อน ๆ อย่างนี้เธอยังจะรักอยู่อีกหรือ”

ไม่ว่านางจะตอบเสียงไปอย่างไร พระพุทธองค์ก็ทรงชี้แจงให้พิจารณาเห็นความเป็นจริงของร่างกายอันสกปรกเปื่อยเน่านี้ ในที่สุดนางก็นิ่งก้มหน้านิ่ง พระพุทธองค์ตรัสว่า

“ภคินีเอ๋ย อันร่างกายนี้สะสมไว้แต่ของสกปรกโสโครก

มีสิ่งปฏิภูลไหลออกจากทวารทั้ง ๘ มีช่องหู ช่องจมูก เป็นต้น เป็นที่อาศัยแห่งสัตว์เล็กสัตว์น้อย เป็นป่าช้าแห่งซากสัตว์นานา ชนิด เป็นวังแห่งโรค เป็นที่เก็บมูลครและก๊วส อุปมาเหมือนถุงหนังซึ่งบรรจุเอาสิ่งโสโครกต่าง ๆ เข้าไว้ และซึมออกมาเสมอ ๆ เจ้าของกายจึงต้องชำระล้างขัดถูวันละหลาย ๆ ครั้ง เมื่อเว้นจากการชำระล้างแม้เพียงวันเดียวหรือสองวัน กลิ่นเหม็นก็ปรากฏ เป็นที่รังเกียจ เป็นของน่าขยะแขยง

“ภคินี - ร่างกายนี้เป็นเหมือนเรือนซึ่งสร้างด้วยโครงกระดูก มีหนังและเลือดเป็นเครื่องฉาบทา ที่มองเห็นแปดงปั้งสุดผาตนั้น เป็นเพียงผิวหนังเท่านั้นเหมือนมองเห็นความงามแห่งหีบศพ อันวิจิตรตระการตา ผู้ไม่รู้ก็คิดในหีบศพนั้น แต่ผู้รู้เมื่อทราบว่าเป็นหีบศพแม้ภายนอกจะวิจิตรตระการตาเพียงไร ก็หาพอใจยินดีไม่ เพราะทราบชัดว่าภายในแห่งหีบอันสวยงามนั้นมีสิ่งปฏิภูลพืงรังเกียจ”

แม้พระศาสดาตรัสอยู่อย่างนี้ ความรักของเธอก็มีต่อพระอาณนทักี่หาลดลงไม่ บางคราวแสงสว่างฉายวูบเข้ามาสู่หทัยของนาง จะทำให้นางมองเห็นความเป็นจริงตามพระศาสดาตรัสก็ตาม แต่มันมีน้อยเกินไป ไม่สามารถจะข่มความเสน่ห์หาที่เธอมีต่อพระอาณนทักี่เสียได้ เหมือนน้ำน้อยไม่พอที่จะดับไฟโดยสิ้นเชิง ไฟคือราคะในจิตใจของนางก็ฉนั้น คุกุ่นอยู่ตลอดเวลา นางคิดว่าจะทำไฉนหนอจักสามารถอยู่ใกล้พระอาณนทักี่ได้ เมื่อไม่ทราบจะทำประการใด จึงทูลลาพระศาสดาและพระอาณนทักี่

กลับบ้าน ก่อนกลับนางไม่ลืมที่จะชำเลืองมองพระอานนท์ด้วยความเสนาห์

เนื่องจากมาเสียเวลาในวัดเซตวันเสียนาน นางจึงกลับไปตึ๊งบ้านเฮาจนค่ำ นางรู้สึกตะครันตะครอทั้งกายและใจ เก่งว่าระหว่างที่นางหายไปนานนั้นนายอาจะเรียกใช้ เมื่อไม่พบนางคงถูกลงโทษอย่างหนักอย่างที่เคยถูกมาแล้ว อนิจจา! ชีวิตของคนหาส ข้างไม่มีอิสระและความสุขเดียวเลย

เป็นการบังเอิญอย่างยิ่ง ปรากฏว่าตลอดเวลาที่นางหายไปนั้นนายมิได้เรียกใช้เลย ผิดจากวันก่อน ๆ นี่เป็นอย่างอื่นไปไม่ได้ นอกจากพุทธานุภาพ โอ! พุทธานุภาพช่างน่าอัศจรรย์อะไรเช่นนั้น !

คืนนั้นนางนอนกระวนกระวายอยู่ตลอดคืน จะข่มตาให้หลับสักเท่าใดก็หาสำเร็จไม่ พอเคลิ้ม ๆ นางต้องผวาตื่นขึ้นด้วยภาพแห่งพระอานนท์ ปรากฏทางประสาทที่ ๖ หรือมนทวาร นางนอนภาวนาชื่อของพระอานนท์เหมือนนามเทพเจ้าผู้ศักดิ์สิทธิ์ พระพุทธรูปก็คอยไหลวนเวียนเข้ามาสู่ความสำนึกอันลึกซึ้ง นางคิดว่าภายใต้พุทธฉายาน่าจะมีความสงบเย็นและบริสุทธิ์น่าพึงใจเป็นแน่แท้ แต่จะทำอย่างไรหนอจึงจะประสบความสำเร็จเช่นนั้น

เสียงไก่โห่อยู่ไม่นาน ท้องฟ้าก็เริ่มสว่าง ลมเย็นตอนรุ่งอรุณพัดผ่านเข้ามาทางช่องหน้าต่าง นางสลัดผ้าห่มออกจากกาย ลุกขึ้นเพื่อเตรียมอาหารไว้สำหรับนาย นางภาวนาอยู่ในใจ

ว่าเช้านี้ ขอให้พระอาณนทีมีฉันทบาตผ่านมาทางนี้เกิด

แสงแดดในเวลาเช้าให้ความชุ่มชื้นพอสมควร นางเสร็จธุระอย่างอื่นแล้ว ออกมาขึ้นเหม่ออยู่หน้าบ้าน มองไปเบื้องหน้า เห็นภิกษุณีรูปหนึ่ง มีบาตรในมือ เดินผ่านบ้านของนางไป ทันใดนั้นความคิดก็แวบเข้ามา ทำให้นางตั้งใจจนเนื้อเต้น ภิกษุณี โอ! ภิกษุณี เวลามาเป็นภิกษุณีสิ จะได้อยู่ในบริเวณวัด เชตวันกับภิกษุณีทั้งหลาย และคงมีโอกาสได้อยู่ใกล้ และพบเห็นพระคุณเจ้าอันเป็นที่รักของเราเป็นแน่แท้

นางลანายไปเฝ้าพระศาสดา และทูลขอบรรพชาอุปสมบทในพระพุทธศาสนา พระศาสดาทรงเห็นอุปนิสัยแห่งนางแล้ว ประทานอนุญาตให้อุปสมบทอยู่ ณ สำนักแห่งภิกษุณีในวัดเชตวันนั่นเอง

เมื่อบวชแล้วภิกษุณีรูปใหม่ก็ตั้งใจศึกษาเล่าเรียนท่องบ่นพระธรรมวินัย ตั้งใจประพฤติปฏิบัติด้วยดีสำรวมอยู่ในสิกขาบทปาฏิโมกข์ มีสิกขาและอาชีพเสมอด้วยภิกษุณีทั้งหลาย เป็นที่รักใคร่ชอบพอของภิกษุณีอื่น ๆ ทั้งนี้เพราะนางเป็นผู้เรียบร้อยเยียมตนและพอใจในวิเวกอีกด้วย

ถึงกระนั้นก็ตาม ทุกเวลาบ่ายเมื่อนางได้เห็นพระอาณนที ขณะให้โอวาทแก่ภิกษุณีบริษัท ความริษยาจนใจก็ยังเกิดขึ้นรบกวนนางอยู่มิเว้นวาย จะพยายามข่มด้วยอสุภกัมมัฏฐานสักเท่าใด ก็หาสงบราบคาบอย่างภิกษุณีอื่น ๆ ไม่

คราวหนึ่งนางได้ฟังโอวาทจากพระศาสดาเรื่องกิเลส ๓

ประการ คือ รากะ โทสะ และโมหะ พระพุทธองค์ตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย สามประการนี้ย่อมเผาบุคคลผู้ยอมอยู่ใต้ อำนาจของมันให้ร้อนรุ่มกระวนกระวายเหมือนไฟเผาไหม้ก่อน ไม้และแกลบให้แห้งเกรียม ข้อแตกต่างแห่งภิกษุทั้งสามประการ นี้ก็คือ รากะนั้นมีโทษน้อยแต่คล้ายช้า โทสะมีโทษมากแต่คล้าย เร็ว โมหะมีโทษมากคล้ายคล้ายช้าด้วย บุคคลซึ่งออกบวช แล้ว ประพฤติตนเป็นผู้ไม่มีเรื่อรเรียกว่า ได้ชักกายออกจากกาม รากะ แต่จิตใจยังหมกมุ่นพันพัวอยู่ในกามภิกษาสำเร็จประโยชน์ แห่งการบวชไม่ คือเขาไม่สามารถจะทำได้ที่สุดแห่งทุกข์โดยชอบ ได้ อุปมาเหมือนไม้สดชุ่มอยู่ด้วยยาง แม้จะวางอยู่บนบก บุคคล ผู้ต้องการไฟก็ไม่อาจนำมาดีให้เกิดไฟได้ เพราะฉะนั้น ภิกษุ ภิกษุณีผู้ชักกายออกจากกามแล้ว ควรพยายามชักใจออกจาก กามความเพลิดเพลินหลงไหลเสียด้วย”

นางได้ฟังพระพุทธภาษิตนี้แล้ว ให้รู้สึกละอายใจตนเอง สุดประมาณ ที่นางเข้ามาบวชก็มีได้มุ่งหมายเพื่อกำจัดทุกข์ให้ สูญสิ้น หรือเพื่อทำลายกองตัณหาอะไรเลย แต่เพื่อให้มาอยู่ใกล้ คนอันเป็นที่รัก คิดดูแล้วเหมือนน้ำน้ำมันมาวางไว้ใกล้เพลิง มัน มีแต่จะลุกเป็นไฟกองมหึมาขึ้นสักวันหนึ่ง

เมื่อปรารภดังนี้ นางยิ่งกระวนกระวายใจมากขึ้น พระ อานนท์หรือก็ไม่เคยหักทลายปราศรัยเป็นส่วนตัวเอง การได้เห็น คนอันเป็นที่รักเป็นความสุขก็จริง แต่มันเล็กน้อยเกินไป เมื่อนำ มาเทียบกับความทรมาณในขณะที่ต้องจากอยู่โดดเดี่ยวและ

ว่าแห้ว กาสาวพัสด์เป็นกำแพงเหลืองมโหฬารที่คอยกันมิให้ความรักเดินถึงกัน ถึงกระนั้นก็ยังมิภิกษุ และภิกษุณีบางท่านกระโดดข้ามกำแพงนี้ล่วงละเมิดสิกขาบทวินัยของพระพุทธองค์จนได้นางคิดมาถึงเรื่องนี้แล้วเสียวสันหลังวาบเหมือนถูกก้อนหินมะอันเบียดเข็นโดยไม่รู้สึกตัวมาก่อน

นางพยายามสะกดจิตใจมิให้คิดถึงพระอานนท์ พยายามท่องมนต์สาธยายพระธรรมวินัย แต่ทุกขณะจิตที่ว่างลง ดวงใจของนางก็จะคร่ำครวญรำพันถึงพระอานนท์อีก นางรู้สึกปวดศีรษะและวิงเวียน เพราะความคิดหมกมุ่นสับสน นี่เองกระมังที่พระอานนท์พูดไว้แต่แรกที่พบกันว่าความรักเป็นความร้าย

วันหนึ่ง นางชวนเพื่อนภิกษุณีรูปหนึ่งไปหาพระอานนท์ พระอานนท์เป็นผู้มีอัธยาศัยงาม จึงต้อนรับนางด้วยเมตตาธรรม นางรู้สึกชุ่มชื่นขึ้นบ้างเหมือนข้าวกล้าที่จวนจะแห้งเกรียมเพราะขาดน้ำ ชุ่มชื่นขึ้น เพราะฝนมิตกฤดูกาลหลังลงมา แต่เมื่อนางจะลากลับนั่นเอง พระอานนท์พูดว่า

“น้องหญิง ต่อไปเมื่อไม่มีธุระอะไรก็อย่ามาอีก ถ้ามีความสงสัยเกี่ยวกับข้อธรรมวินัยอันใด ก็ให้อามเมื่ออาตมาไปสู่สำนักภิกษุณีเพื่อให้โอวาท”

คืนนั้นนางนอนร้องไห้ตลอดคืน น้อยใจเสียใจและเจ็บใจตนเอง “พระอานนท์หรือที่ช่างใจไม่ให้ระกำเสียเต็มประดา จะเห็นแก่ความรักของเราบ้างก็ไม่มีเลย” นางยิ่งคิดยิ่งซ้ำและน้อยใจ

ภิกษุณีผู้พักอยู่ ณ ที่ใกล้ ได้ยินเสียงระอื้นในยามดึก จึง
ลุกมาหาด้วยความเป็นห่วง ตามนางว่า

“โกกิล่า มีเรื่องอะไรหรือ ?”

“อ้อ ไม่มีอะไรดอก สุมิตรา, ข้าพเจ้าฝันร้ายไป รู้สึกตก
ใจมากเลยร้องไห้ออกมา ขอบใจมาก ที่ท่านเป็นห่วงข้าพเจ้า”
นางตอบฝันสีหน้าให้ชุ่มชื้นขึ้น

“พระศาสดาสอนว่าให้เจริญเมตตา แล้วจะไม่ฝันร้าย
ท่านเจริญเมตตาหรือเปล่าก่อนนอนนะ” ภิกษุณีสุมิตราทถาม
อย่างกัณเอง

“อ้อ เมื่อเจริญเมตตาแล้วจะไม่ฝันร้ายอย่างนั้นหรือ ?”

“ใช่”

“ก่อนนอนคืนนี้ ข้าพเจ้าลืมไป ท่านกลับไปนอนเถิด
ข้าพเจ้าขอภัยด้วยที่ร้องไห้ดังไปจนท่านตื่น”

เมื่อภิกษุณีสุมิตรากลับไปแล้ว ภิกษุณีโกกิลาก็คิด
ถึงชีวิตของตัว ชีวิตของนางเต็มไปด้วยความเป็นทาส เมื่อ
ก่อนบวชก็เป็นทาสทางกาย พอปลีกจากทาสทางกายมาได้
ก็มาตกเป็นทาสทางใจเข้าอีก แน่นอนทีเดียว ผู้ใดตกอยู่ใน
ความรัก ดวงใจของผู้นั้นย่อมเป็นทาส ทาสของความรัก
ทาสรักนั้นจะไม่มีใครสามารถช่วยปลดปล่อยได้ นอกจาก
เจ้าของดวงใจจะปลดปล่อยเอง นางหลับไปด้วยความอ่อน
เพลียเมื่อจวนจะรุ่งสางอยู่แล้ว

(๙๙ ๙๐๙๙ ๙๐๙๙ ๙๐)

๗

(๙๙ ๙๐๙๙ ๙๐๙๙ ๙๐)

กับโกกิลากิกษุณี

ในที่สุดเมื่อเห็นว่าจะสะกดใจไว้ไม่อยู่แน่แล้ว นางจึงตัดสินใจลาพระศาสดา พระอาณนท์ และเพื่อนกิกษุณีอื่น ๆ จากวัดเชตวันเมืองสาวัตถี มุ่งหน้าสู่โฆสิตาราม เมืองโกสัมพี ด้วยคิดว่า “การอยู่ห่างอาจจะเป็นการรักษาโรคได้บ้างกระมัง”

นางจากเชตวันด้วยความอาลัยอาวรณ์เป็นที่ยิ่งอุปมาเหมือนนมารดาต้องจำใจจากบุตรสุดที่รักของตัวฉันใดก็ฉันนั้น นางอยู่จำพรรษา ณ โฆสิตาราม ซึ่งโฆสิต มหาเศรษฐีสร้างถวายพระพุทธรองค์ สามเดือนที่อยู่ห่างพระอาณนท์ ดวงจิตของนางผ่องแผ้วแจ่มใสขึ้น การท่องบ่นสาธยายและการบำเพ็ญสมณธรรมก็ดีขึ้นตามไปด้วย นางคิดว่าคราวนี้คงตัดอาลัยในพระอาณนท์ได้เป็นแน่แท้

แต่ความรักย่อมมีวงจรของมันจนกว่ารักนั้นจะสิ้นสุดลง ชีวิตมักจะเป็นอย่างนี้เสมอ เมื่อใครคนหนึ่งพยายามค้นหาความรัก เขามักจะไม่สมปรารถนา แต่พอเขาทำท่าจะหนีความรักก็ตามมา ความรักจึงมีลักษณะคล้ายเงา เมื่อบุคคลวิ่งตาม มันจะวิ่งหนี แต่เมื่อเขาวิ่งหนี มันจะวิ่งตาม

ด้วยกฎอันนี้กระมัง เมื่อนางหนีรักออกจากเซตวันและมาสงบอยู่ ณ กรุงโกสัมพีนี้ เมื่อออกพรรษาแล้วชาวการเสด็จสู่กรุงโกสัมพีของพระผู้มีพระภาคก็แพร่สะพัดมา ซึ่งเป็นการแน่นอนว่าพระอาบบทจะต้องตามเสด็จมาด้วย

ชาวโกสัมพีทราบข่าวนี้ด้วยความชื่นชมโสมนัส ภิกษุสงฆ์ต่างจัดแจงปิดกวาดเสนาสนะ เตรียมพระคันธกุฎีที่ประทับของพระศาสดา พระเจ้าอุเทนเองซึ่งไม่ค่อยจะสนพระทัยในทางธรรมนัก ก็อดที่จะทรงปริดาปราโมชมิได้ เพราะถือกันว่า พระศาสดาเสด็จไป ณ ที่ใด ย่อมนำความสงบสุขและมงคลไปสู่ที่นั้นด้วย การสนทนาเรื่องการเสด็จมาของพระศาสดา มีอยู่ทุกหัวระแหงแห่งกรุงโกสัมพี ศาสตราคณาจารย์เจ้าลัทธิต่าง ๆ ก็เตรียมผูกปัญหาเพื่อทูลถาม บางท่านก็เตรียมถามเพื่อให้พระศาสดาจนในปัญหาของตน บางท่านก็เตรียมถามเพื่อความรู้ความเข้าใจจริง และบางท่านก็เตรียมถามเพียงเพื่อเทียบเคียงความคิดเห็นเท่านั้น หมู่ภิกษุสงฆ์มีปิติปราโมชเป็นอันมากเพราะการเสด็จมาของพระศาสดาย่อมหมายถึงการได้ยินได้ฟังมธุรภาณิตจากพระองค์ด้วย และบางท่านอาจจะได้บรรลุดุคฺควิเศษ

เบื้องสูง เพราะธรรมชาติเช่นนั้น

ใครจะทราบบ้างเล่าว่า ดวงใจของโกกิลากษัตริย์จะเป็น
ประการใด เมื่อปลายวันหนึ่ง เพื่อนกษัตริย์นำข่าวมาบอกนางว่า

“นี่ โกกิลา ท่านทราบไหมว่าพระศาสดาจะเสด็จมาถึงนี้
เร็ว ๆ นี้”

“อย่างนั้นหรือ ?” นางมีอาการตื่นเต้นเต็มที “เสด็จมา
องค์เดียวหรืออย่างไร ?”

“ไม่องค์เดียวตอก ใคร ๆ ก็รู้ว่าเมื่อพระพุทธองค์เสด็จ
มาจะต้องมีพระเถระผู้ใหญ่มาด้วย หรืออาจจะมาสมทบทีหลังก็
ได้ แต่ท่านที่ต้องตามเสด็จแน่คือพระอานนท์พุทธอนุชา”

“พระอานนท์” นางอุทาน พร้อมกับเอามือพาบอก

“ทำไมหรือ โกกิลา ดูท่านตื่นเต้นมากเหลือเกิน?”
กษัตริย์รูปนั้นถามอย่างสงสัย

“เปล่าดอก ข้าพเจ้าตั้งใจที่จะได้เฝ้าพระศาสดา และฟัง
พระธรรมเทศนาของพระองค์ ดีใจจนควบคุมตัวไม่ได้” นางตอบ
เสียง

“ใคร ๆ เขาก็ตั้งใจกันทั้งนั้นแหละโกกิลา คราวนี้เราคง
ได้ฟังธรรมกถาอันลึกซึ้ง และได้ฟังมธุรภาณิของพระมหาเถระ
เช่นพระสารีบุตร และพระมหากัสสป หรือพระอานนท์เป็นต้น”
กษัตริย์รูปนั้นกล่าว

วันที่รอคอยก็มาถึง พระศาสดา มีพระภิกษุสงฆ์อรหันต์
หมู่ใหญ่แวดล้อมเสด็จถึงกรุงโกสัมพี พระราชาธิบดีอุเทน และ

เสนาบดีมหาอำมาตย์ พ่อค้าประชาชน สมณพราหมณาจารย์ ถวายการต้อนรับอย่างมโหฬารยิ่ง ก่อนถึงขุ้มประชุมประมุขโณสิคารามประมาณเที่ยงโยชนมีประชาชนจำนวนแสนคอยรับเสด็จ มรรคาคารดาษไปด้วยกตติบดอกไม้นานาพันธุ์หลากสี ที่ประชาชนนำมาโปรยปรายเพื่อเป็นพุทธบูชา

ในบริเวณอารามก่อนเสด็จถึงพระคันธกุฎี มีภิกษุ และภิกษุณีจำนวนมากรอรับเสด็จ ทุกท่านมีแววแห่งปิติปราโมชถวายบังคมพระศาสดาด้วยความเคารพอันสูงสุด พระอานนท์ตามเสด็จพระพุทธองค์ด้วยกิริยาที่งดงามมองดูน่าเลื่อมใส ทุกคนต่างชื่นชมพระศาสดาและพระอานนท์ และผู้ที่ชื่นชมในพระอานนท์เป็นพิเศษก็เห็นจะเป็นโกกิลากิษุณีนั่นเอง

ทันใดที่นางได้เห็นพระอานนท์ ความรักซึ่งสงบตัวอยู่ที่ฟุ้งขึ้นมาอีก คราวนี้ดูเหมือนจะรุนแรงยิ่งกว่าคราวก่อน เพราะเป็นเวลาตามเดือนแล้วที่นางมิได้เห็นพระอานนท์ ความรักที่หักท้าวจะสงบลงนั้น มันปั่นเหมือนดินซาคีซึ่งถูกริตรอน ณ เบื้องปลายเมื่อขึ้นใหม่ย่อมขึ้นได้สวยกว่า มากกว่า และแผ่ขยายโตกว่า ฉะนั้น

นางรีบกลับสู่ห้องของตน บัดนี้ ใจของนางเริ่มปั่นป่วนรวนเรอีกแล้ว จริงทีเดียว ในจักรวาลนี้ไม่มีไฟอะไรร้อนแรงและดับยากเท่าไฟรัก ความรักเป็นความเรียกร้องของหัวใจมนุษย์เราทำอะไรลงไปเพราะเหตุเพียงสองอย่างเท่านั้น คือเพราะหน้าที่อย่างหนึ่ง และเพราะความเรียกร้องของหัวใจอีกอย่างหนึ่ง ประการแรก แม้จะทำสำเร็จบ้าง ไม่สำเร็จบ้าง มนุษย์ก็

ไม่ค่อยจะเดือดร้อนเท่าใดนัก เพราะคนส่วนมากหาได้รักหน้าที่เท่ากับความสุส่วนตัวไม่ แต่สิ่งที่หัวใจเรียกร้องนี้ซิ ถ้าไม่สำเร็จ หรือไม่สามารถสนองได้ หัวใจจะรำร่อยอยู่ตลอดเวลา มันจะทรมาณไปจนกว่าจะหมดฤทธิ์ของมันหรือมนุษย์ผู้นั้นคายจากไป

โกกิลากิษุณีกำลังต่อสู้กับสิ่งสองอย่างนี้ อย่างน่าสงสาร หน้าที่ของนาง คือการทำลายความรักความใคร่ บัดนี้นางเป็นภิกษุณี มีใช้หญิงชาวบ้านธรรมดา นางจึงต้องพยายามกำจัดความรักความใคร่ระหว่างเพศให้หมดไป แต่หัวใจของนางกำลังเรียกร้องหาความรัก หน้าที่กับความเรียกร้องของหัวใจอย่างไหนจะแพ้ชนะกันแล้วแต่ ความเข้มแข็งของอำนาจฝ่ายสูงหรือฝ่ายต่ำ ผู้หญิงนั้นลงได้ทุ่มเทความรักให้แก่ใครแล้ว ก็มันคงเหนียวแน่นยิ่งนัก ยากที่จะถ่วงถอน และความรักที่ไม่มีมีทางสมปรารถนาเช่นนั้นเป็นความปวดร้าวอย่างยิ่งสำหรับผู้หญิง ดวงใจของเธอจะระบมบ่มหนอง ในที่สุดก็แตกสลายลงด้วยความชอกช้ำนั้น อนิจจา ! กอกิล่า แม้เธอจะรู้ว่าความรักของเธอไม่มีทางจะสมปรารถนาได้เลย แต่เธอก็ยังรักสุดที่จะหักห้ามและถ่วงถอนได้

อีกคืนหนึ่งที่นางต้องกระวนกระวายรัญจนจิตถึงพระอาณนที นอนพลิกไปพลิกมา นัยน์ตาเหม่อลอยอย่างไร้จุดหมายนาน ๆ จึงจะจับนิ่งอยู่ที่เพดานหรือขอบหน้าต่าง นางรู้สึกว้าเหวเหมือนอยู่ท่ามกลางป่าลึกเพียงคนเดียว ทำไมนางจึงว้าเหวในเมื่อคืนนั้นเป็นคืนแรกที่พระศาสดาเสด็จมาถึง ราชามหาอำมาตย์

และพ่อค้าคบตีมากหลาย มาเฝ้าพระผู้มีพระภาคเหมือนสายน้ำที่ห่อหุ้มไหลอยู่มิได้ขาดระยะ มันเป็นเรื่องของผู้หญิงที่ผู้ชายน้อยคนนักจะเข้าใจและเห็นใจ

ภิกษุณีโกกิลลาถอนสะอื้นเบา ๆ เมื่อเร้าร้อนและกลัดกลุ้มถึงที่สุด น้ำตาเท่านั้นที่จะช่วยบรรเทาความระทมขมขื่นลงได้บ้าง เพื่อนที่ดีในยามทุกข์สำหรับผู้หญิง ก็คือน้ำตา ดูเหมือนจะไม่มีอะไรอีกแล้วจะเป็นเครื่องปลอบประโลมใจได้เท่า น้ำตา แม้มันจะแห้งไหลจากชั่วหัวใจ แต่มันก็ช่วยบรรเทาความยึดอัดลงได้บ้าง

เนื่องจากผู้หญิงถือว่าชีวิตเป็นส่วนหนึ่งของความรัก ตรงกันข้ามกับผู้ชายซึ่งมักจะเห็นว่าความรักเป็นเพียงบางส่วนของชีวิตเท่านั้น เมื่อเกิดความรักผู้หญิงจึงทุ่มเททั้งชีวิต และจิตใจให้แก่ความรักนั้น ทุ่มเทอย่างยอมเป็นทาส โกกิลลาเป็นผู้หญิงคนหนึ่งในโลก เธอจะหลีกเลียงความจริงในชีวิตหญิงไปได้อย่างไร

พระดำรัสของพระศาสดา ซึ่งทรงแสดงแก่พุทธบริษัทเมื่อสาธยันท์ ยังคงแว่วอยู่ในโสตของนาง พระองค์ตรัสว่า “ไม่ควรปล่อยตนให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจแห่งความรัก เพราะการพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักเป็นเรื่องธรรมดา และเรื่องที่จะบังคับมิให้พลัดพรากก็เป็นสิ่งสุดวิสัย ทุกคนจะต้องพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รักที่พอใจ ไม่วันใดวันหนึ่ง” พระพุทธดำรัสนี้ช่างเป็นความจริงเสียยิ่งกระไร แต่เธอจะพยายามหักห้ามใจ

มิให้คิดถึงพระอานนท์สักเท่าใด ก็หาสำเร็จไม่ เธอตกเป็นทาสแห่งความรักแล้วอย่างหมดสิ้นหัวใจ

รุ่งขึ้นเวลาบ่ายนางเที่ยวเดินชมโน่นชมนี้ ในบริเวณไพศิตาราม เพื่อบรรเทาความกระวนกระวายกลัดกลุ้มร้อน เธอเดินมาหยุดยืนอยู่ริมสระซึ่งมีบัวบานสะพรั่ง รอบ ๆ สระมีบ้านั่งทำด้วยไม้และมีพนักพิงอย่างสบาย เธอชอบมานั่งเล่นบริเวณสระนี้เสมอ ๆ ดอกบัวตูมลงซึ่งบินวนไปเวียนมาอยู่กลางสระลมพัดเฉื่อยฉิวหอบเอากลิ่นดอกบัวและกลิ่นน้ำคละเคล้ากันมาทำให้นางมีความชุ่มชื่นขึ้นบ้าง ธรรมชาติเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อชีวิตเสมอ มันเป็นเพื่อนที่ดีทั้งยามสุขและยามทุกข์ ชีวิตที่อยู่กับธรรมชาติมักจะเป็นชีวิตที่สุขเบาสบาย ยิ่งมนุษย์ทอดทิ้งห่างเหินจากธรรมชาติมากเท่าใด เขาก็ยิ่งห่างความสุขออกไปทุกทีมากเท่านั้น

ขณะที่นางกำลังเพลินอยู่กับธรรมชาติอันสวยงาม และดูเหมือนความรุ่มร้อนจะลดลงได้บ้างนั่นเอง นางได้ยินเสียงเหมือนมีคนเดินอยู่เบื้องหลัง ทันทีที่นางเหลียวไปดู...ภาพ ณ เบื้องหน้านางเข้ามาทำลายความสงบราบเรียบเสียโดยพลัน...พระอานนท์และโฆสิตมหาเศรษฐีเจ้าของอารามนั่นเอง นางรู้สึกตะครันตะครอ มือและริมฝีปากนางเริ่มสั่นน้อย ๆ เหมือนคนเริ่มจะจับไข้ เมื่อพระอานนท์เข้ามาใกล้ นางถอยหลังไปนิดหนึ่งโดยมิได้สำนึกว่า เบื้องหลังของนาง ณ บัดนี้คือสระน้ำ บึงใหญ่เท่าช้างหนึ่งของเธอเหยียบดินแข็งก้อนหนึ่งเธอเสียหลักและล้มลง

พระอานนท์และโฆสิตมพาเทรชฐิตกตะสังฆังจึงงัดขึ้นหนึ่ง เหมือนรูปปั้นศิลา ลักครู่หนึ่งจึงได้สติ แต่ไม่ทราบจะช่วยเธอประการใด เธอเป็นภิกษุณีอื่นใคร ๆ จะถูกต้องมิได้ อย่างพูดถึงพระอานนท์เลย แม้โฆสิตมพาเทรชฐีเองก็ไม่กล้ายื่นมือประคองนางให้ลุกขึ้น นางพยายามช่วยตัวเองจนสามารถลุกขึ้นมาสำเร็จ แล้วคุกเข่าลงเบื้องหน้าพระอานนท์ ก้มหน้านิ่งด้วยความละอาย

“น้องหญิง” เสียงทุ่ม ๆ นุ่มนวลของพระอานนท์ปรากฏแก่โศตรของนางเหมือนแ่วมาตามสายลมจากที่ไกล “อาตมาขออภัยด้วยที่ทำให้เธอตกใจและลำบาก เธอเจ็บบ้างไหม ?”

เสียงเรียบ ๆ แต่แฝงไว้ด้วยความห่วงใยของพระอานนท์ได้เป็นเหมือนน้ำทิพย์โสมใจนางให้ชื่นบาน อะไรเล่าจะเป็นความชื่นใจของสตรีมากเท่ารู้สึกว่ายายที่ตนพระวรกายมีความห่วงใยในตน สตรีเป็นเพศที่จำความดีของผู้อื่นได้เก่งพอ ๆ กับการให้อภัยและลืมความผิดพลาดของชายอันตนรัก เหมือนเด็กน้อย แม้จะถูกเยียนมาจนปวดร้าวไปทั้งตัว แต่พอมารดาผู้เพ่งจะวางไม้เรียวแล้วหันมาปลอบด้วยคำอันอ่อนหวานลักครู่หนึ่ง และแถมด้วยขนมชิ้นน้อย ๆ บ้างเท่านั้น เด็กน้อยจะลืมเรื่องไม้เรียวกลับหันมาชื่นชมยินดีกับคำปลอบโยนและขนมชิ้นน้อย เขาจะถูกตัวเข้าสู่อ้อมอกของมารดาและกอดรัดเหมือนอาลัยอย่างที่สุด การให้อภัยแก่คนที่ตนรักนั้นไม่มีที่สิ้นสุดในหัวใจของสตรี และบางทีก็เป็นเพราะธรรมชาติอันนี้ด้วยที่ทำให้เธอชอกช้ำแล้วชอกช้ำอีก แต่มนุษย์ทั้งบุรุษและสตรี เป็นสัตว์โลกที่ไม่ค่อยรู้จัก

เจ็ดหลาบ จึงต้องชอกช้ำด้วยกันอยู่เนือง ๆ

นางช้อนสายตาดูขึ้นมองพระอานนท์แวบหนึ่ง แล้วคงกับหน้าต่อไปไม่มีเสียงตอบจากนาง เหมือนมีอะไรมาจุกที่คอหอย เธอพูดไม่ออกบอกไม่ถูกว่าเธอตั้งใจหรือเสียใจที่เกิดเหตุการณ์นี้ขึ้น

“น้องหญิง” เสียงพระอานนท์ถามขึ้นอีก “เธอเจ็บข้างไหน ? อาตมาเป็นห่วงว่าเธอจะเจ็บ”

“ไม่เป็นไร พระคุณเจ้า” เสียงตอบอย่างยากเย็นเต็มที

“เธอมาอยู่ที่นี้สบายดีหรือ ?”

“พอทนได้ พระคุณเจ้า”

“แม่นางต้องการอะไรเกี่ยวกับปัจจัย ๔ ขอให้บอกข้าพเจ้า ๆ ขอพิจารณาไว้” ท่านเศรษฐีพูดขึ้นบ้างแล้วพระอานนท์และโศสิตเศรษฐีก็จากไป

นางมองตามพระอานนท์ด้วยความวิญญวนพิศวาส นางรู้สึกเหมือนอยากให้หกล้มวันละห้าครั้ง ถ้าการหกล้มนั้นเป็นเพราะเธอได้เห็นพระอานนท์อันเป็นที่รัก นางเดินตามพระอานนท์ไปเหมือนถูกสะกด ความรักทำให้บุคคลทำสิ่งต่าง ๆ อย่างครึ่งหลับครึ่งตื่น ครู่หนึ่งนางจึงหยุดเหมือนนึกอะไรขึ้นได้ แล้วเหลียวหลังกลับสู่ที่อยู่ของนาง

นางกลับสู่ภิกขุณูปัสสยะที่พักของภิกษุณี ด้วยหัวใจที่เศร้าหมอง ความอยากพบและอยากสนทนาด้วยพระอานนท์นั้นมีมากที่สุดประมาณ บุคคลเมื่อมีความปรารถนาอย่างรุนแรง ย่อมคิดหาอุบายเพื่อให้บรรลุสิ่งที่ปรารถนานั้น เมื่อไม่ได้โดยอุบายที่

ชอบก็พยายามทำโดยเล่ห์กลมารยา แล้วแต่ว่าความปรารถนา นั้นจะสำเร็จได้โดยประการใด โดยเฉพาะความปรารถนาในเรื่อง รักด้วยแล้ว ย่อมหันเหเปิดเป็นจิตใจของผู้ตกอยู่ภายใต้อำนาจ ของมันให้กระทำได้ทุกอย่าง พระพุทธองค์จึงตรัสว่า เมื่อใดความรักและความหลงครอบงำ เมื่อนั้นบุคคลก็มีคมน เหมือน คนตาบอด

นางปิตประสูติภูนิออนเหมือนคนเจ็บหนัก ภิกษุณีผู้อยู่ ห้องติดกันได้ยินเสียงครางจึงเกาะประตูเรียก

“ท่านเป็นอะไรไปหรือ ไกกิล่า ?” สุนันทาภิกษุณีถาม ด้วยความเป็นห่วง

“ไม่เป็นไรมากตอกสุนันทา ปวดศีรษะเล็กน้อย แต่ดูเหมือนจะมีอาการไข้ ตะครันตะครอ เนื้อตัวหนักไปหมด” ไกกิล่าตอบ

“ฉันยาแล้วหรือ ?”

“เรียบร้อยแล้ว”

“อ้อ มีอะไรจะให้ข้าพเจ้าช่วยท่านบ้าง ไม่ต้องเกรงใจนะ ข้าพเจ้ายินดีเสมอ”

“มีอะไรบางอย่าง ถ้าท่านเต็มใจจะช่วยเหลือก็พอทำได้” ไกกิล่าพูดมีแววเข้มขึ้นขึ้น

“มีอะไรบอกมาเถิด ถ้าข้าพเจ้าพอช่วยได้ ก็ยินดี” สุนันทาตอบด้วยความจริงใจ

“ท่านรู้จักพระอานนท์มิใช่หรือ ?”

“รู้จัก ไกกิล่า พระอานนท์ใคร ๆ ก็ต้องรู้จักท่าน เว้นแต่ผู้

“ไม่รู้จักพระผู้มีพระภาคเจ้าเท่านั้น ท่านมีอะไรที่พระอานนท์หรือ?”

“ถ้าไม่เป็นการลำบากแก่ท่าน ข้าพเจ้าอยากวานให้ท่าน ช่วยนิมนต์พระอานนท์มาที่นี่ ข้าพเจ้าอยากฟังโอวาทจากท่าน เวลานี้ข้าพเจ้ากำลังป่วยชีวิตเป็นของไม่แน่ พระพุทธองค์ตรัสไว้ มิใช่หรือว่า ความแตกดับแห่งชีวิต ความเจ็บป่วย กาลเป็นที่ตาย สถานที่ทิ้งร่างกายและคติในสัมปรายภพเป็นสิ่งที่ไม่มีเครื่องหมาย ใคร ๆ รู้ไม่ได้ เพราะฉะนั้นขอท่านอาศัย ความอนุเคราะห์ เกื้อกูลแก่ข้าพเจ้าไปหาพระอานนท์ แล้วเรียน ท่านตามคำของข้าพเจ้าว่าโกกิลากิกษุณเฑียรอนมัสการท่านด้วย เคียวเกด้า เวลานั้นนางป่วยไม่สามารถลุกขึ้นได้ ถ้าพระคุณเจ้าจะ อาศัยความกรุณาไม่เบียดมิใช่ จะเป็นประโยชน์เกื้อกูลและความสุข แก่นางพนาโอยไม”

เวลานั้นป่วยมากแล้ว ความอบอ้าวลดลงบริเวณอาราม ซึ่งมีพันธุ์ไม้หลายหลากคู่ร่มรื่นยิ่งขึ้น นกเล็ก ๆ บนกิ่งไม้วิ่งไล่ กันอย่างเพลิดเพลิน บางพวกร้องทักทายกันอย่างสนิทสนมและ ชื่นสุข จริจณานเป็นสัตว์โลกที่มีความรู้น้อยและความสามารถ น้อย มันมีความรู้ความสามารถ แต่เพียงหากินและหลบหลีกภัย เฉพาะหน้า แต่ดูเหมือนมันจะมีความสุขยิ่งกว่ามนุษย์ซึ่งถือตน ว่าฉลาดและมีความสามารถเหนือสัตว์โลกทั้งมวล เป็นความจริง ที่ว่าความสุขนั้นขึ้นอยู่กับความพอใจ มนุษย์ไม่ว่าจะอยู่ในเพศ ไหนและภาวะอย่างใด ถ้าสามารถพอใจในภาวะนั้นได้ เขาก็มี ความสุข คนยากจนหาเช้ากินค่ำ อาจจะมีสุขกว่ามหา เศรษฐีหรือมหाराชาผู้ร่ำรอนอยู่เสมอ เพราะความปรารถนา

และทะยานอยากอันไม่รู้จักสิ้นสุด มนุษย์เราจะมีสติปัญญาฉลาดปานโลกก็ตาม ถ้าไว้เสียแล้วซึ่งปัญญาในการหาความสุขให้แก่ตน โดยทางที่ชอบ เขาผู้นั้นควรจะทะนงตนว่าฉลาดกว่าสัตว์ละหรือ ? มนุษย์ส่วนใหญ่มักจะปล่อยให้ความอยากความดิ้นรนออกหน้า แล้ววิ่งตามเหมือนวิ่งตามเงาของตนเองในเวลาบ่าย ยิ่งวิ่งตาม ก็ดูเหมือนเงาจะห่างตัวออกไปทุกที ทุกคนต้องการและมุ่งมันในความสุข แต่ความสุขก็เป็นเหมือนเงานั้นเอง ความสุขมิใช่เป็นสิ่งที่เราจะต้องแสวงหาและมุ่งมอง หน้าที่โดยตรงที่มนุษย์ควรทำนั้นคือ การมองทุกข์ให้เห็น พร้อมทั้งตรวจสอบพิจารณาสาเหตุแห่งทุกข์นั้น แล้วทำลายสาเหตุแห่งทุกข์เสียโดยนัยนี้ความสุขก็จะเกิดขึ้นเอง เหมือนผู้ปรารถนาความสุขความเจริญแก่ประเทศชาติ ถ้าปราบเสี้ยนหนามและเรื่องร้ายในประเทศมิได้ ก็อย่าหวังเลยว่าประชาราษฎ์จะเจริญและผาสุก หรือเหมือนผู้ปรารถนาสุขแก่ร่างกาย ถ้ายังกำจัดโรคในร่างกายมิได้ความสุขกายจะมีได้อย่างไร แต่ถ้าร่างกายปราศจากโรคมีอนามัยดี สุขกายก็มีมาเอง ด้วยประการฉะนี้ปรัชญาเถรวาทจึงให้หลักเราไว้ว่า “มองทุกข์ให้เห็นจึงเป็นสุข” อธิบายว่า เมื่อเห็นทุกข์ กำหนดรู้ทุกข์และค้นหาสมุฏฐานของทุกข์ แล้วทำลายสาเหตุแห่งทุกข์นั้นเสีย เหมือนหมอทำลายเชื้ออันเป็นสาเหตุแห่งโรค ยิ่งทุกข์ลดน้อยลงเท่าใด สุขก็ยิ่งเพิ่มขึ้นเท่านั้น ความทุกข์ที่ลดลงนั่นเองคือความสุขเหมือนทักษะทางวิทยาศาสตร์ที่ถือว่าความเย็นไม่มี มีแต่ความร้อน ความเย็นคือความร้อนที่ลดลง

เมื่อความร้อนลดลงถึงที่สุดก็กลายเป็นความเย็นที่สุด ท่านเอง
เดียวกัน เมื่อความทุกข์ลดลงถึงที่สุดก็กลายเป็นความสุขที่สุด
ชั้นแห่งความสุขนั้นมีขึ้นตามชั้นแห่งความทุกข์ที่ลดลง คำสอน
ทางศาสนาเมื่อว่าโดยนัยหนึ่งจึงเป็นเรื่องของ “ศิลปะแห่ง
การลดทุกข์” นั่นเอง

พระอานนท์ได้รับคำบอกเล่าจากสุนันทาภิกษุณีแล้วให้
รู้สึกเป็นห่วงกังวลถึงโกกิลาภิกษุณียิ่งนัก ท่านคิดว่าหรือจะเป็น
เพราะนางหกล้มเมื่อป่วยนี้กระมัง จึงเป็นเหตุให้นางป่วยลง
อนิจจา ! โกกิลาเธอรักเรา เราหรือจะไม่รู้ แต่เธอมาหลงรักคนที่
ไม่มีหัวใจจะรักเสียแล้ว เหมือนเด็กน้อยผู้ไม่ประสาต่อความตาย
นั่งรำว่องเร่งเร้าขอคำตอบจากมารดาผู้อนาคตสนิทแล้ว ช่าง
น่าสงสารสังเวชเสียนี้กระไร ผู้หญิงมีความอ่อนแอทั้งด้านร่าง
กายและจิตใจ พระศาสดาจึงกีดกันนักหนา ในเบื้องต้นที่จะให้
สตรีบวชในศาสนา ทั้งนี้เป็นเพราะพระมหากรุณาของพระองค์
ที่ไม่ต้องการให้สตรีลำบาก มีเรื่องเดียวเท่านั้นที่สตรีทนได้ดี
กว่าบุรุษนั่นคือการทนต่อความเจ็บปวด

พระอานนท์มีพระรูปหนึ่ง เป็นปัจฉาสมณะไปสู่สำนัก
ภิกษุณีเพื่อเยี่ยมไข้ แต่เมื่อเห็นอาการไข้ของโกกิลาภิกษุณีแล้ว
ความสงสารและกังวลของท่านก็ค่อย ๆ คลายตัวลง ความฉลาด
อย่างเลิศล้ำของพระพุทธรักษาแห่งทะเลความรู้ดีและเฉลียวญ
าการของท่าน รู้ดีกว่าท่านถูกหลอก ท่านไม่เชื่อเลยว่านางจะ
เป็นไข้จริง “แต่เอาเถิด” พระอานนท์ปรารภกับตัวท่านเอง

“โอกาสนี้ก็เป็นโอกาสดีเหมือนกันที่จะแสดงบางอย่างให้นางทราบ เพื่อนางจะได้ละความพยายาม เลิกรัก เลิกหมกมุ่นในโลกียวิสัยหันมาทำความเพียรเพื่อละสิ่งที่ควรละ และเจริญสิ่งที่ควรทำให้เจริญให้เหมาะสมกับเพศภิกษุณีแห่งนาง คงจะเป็นประโยชน์แก่อกุลแก่นางไปตลอดกาลนาน คงจะเป็นปฏิการอันประเสริฐสำหรับความรักของนางผู้รักดีต่อเราตลอดมา”

(๘ ๒๐๘ ๒๐๘ ๒)

(๘ ๒๐๘ ๒๐๘ ๒)

โกกิลาผู้ประหารกิเลส

แด่แล้วพระอาณนท์ก็กล่าวว่า

“น้องหญิง ชีวิตนี้เริ่มต้นด้วยเรื่องที่น่าละอาย ทรงตัวอยู่ด้วยเรื่องที่ยุ่งยากสับสน และจบลงด้วยเรื่องเศร้า อนึ่งชีวิตนี้เริ่มต้นและจบลงด้วยเสียงคร่ำครวญ เมื่อลืมตาขึ้นดูโลกเป็นครั้งแรกเราก็ร้องไห้ และเมื่อจะหลับตาลาโลกเราก็ร้องไห้อีก หรืออย่างน้อยก็เป็นสาเหตุให้คนอื่นหลังน้ำตาเต็มร้องไห้ พร้อมด้วยกำมือแน่นเป็นสัญลักษณ์ว่าเขาเกิดมาเพื่อจะหน่วงเหนี่ยวยัดเยียด แต่เมื่อหลับตาลาโลกนั้น ทุกคนแบมือออกเหมือนจะเตือนให้ผู้อยู่เบื้องหลังสำนึก และเป็นพยานว่าเขามีได้เอาอะไรไปเลย

“น้องหญิง อาตมาขอเล่าเรื่องส่วนตัวให้ฟังสักเล็กน้อย อาตมาเกิดแล้วในศากยวงศ์อันมีศักดิ์ ซึ่งเป็นที่เลื่องลือ

ว่าบริสุทธิ์ยิ่งในเรื่องตระกูล อาตมาเป็นอนุชาแห่งพระบรมศาสดา และออกบวชติดตามพระองค์เมื่ออายุได้ ๓๖ ปี ราชกุมารผู้มีอายุถึง ๓๖ ปีที่ยังมีดวงใจผ่องแผ้วไม่เคยผ่านเรื่องรัก ๆ ใคร่ ๆ มาเลยนั้นเป็นบุคคลที่หาได้ยากในโลก หรืออาจจะหาไม่ได้เลยก็ได้ นื่องหญิงอย่างนี้กว่า อาตมาจะเป็นคนวิเศษเลิศลอยกว่าราชกุมารทั้งหลาย อาตมาเคยผ่านความรักมาและประจักษ์ว่า ความรักเป็นความร้าย ความรักเป็นสิ่งที่ทารุณและเป็นเครื่องทำลายความสุขของปวงชน อาตมากลัวต่อความรักนั้น ทุกคนต้องการความสุขหวังในชีวิตรัก แต่ความรักไม่เคยให้ความหวังแก่ใครถึงครึ่งหนึ่งแห่งความต้องการ ยิ่งความรักที่ฉาบทาด้วยความเสน่หาด้วยแล้วจะเป็นพิษแก่จิตใจ ทำให้ทุรนทุรายตื่นนอนไม่รู้จักจบสิ้น ความสุขที่เกิดจากความรักนั้นเหมือนความสบายของคนปวยที่ได้กินของแสดลง เธออย่าพอใจในเรื่องความรักเลย เมื่อหัวใจถูกลูบไล้ด้วยความรัก หัวใจนั้นจะสร้างความหวังขึ้นอย่างเจิดจ้า แต่ทุกครั้งที่เราหวังความผิตหวังก็จะรอเราอยู่ นื่องหญิง อย่าหวังอะไรให้มากนัก จงมองดูชีวิตอย่างผู้ช้ำชอง อย่าวิตกกังวลอะไรล่วงหน้า ชีวิตนี้เหมือนเกลียวคลื่น ซึ่งก่อตัวขึ้นแล้วม้วนเข้าหาฝั่งและแตกกระจายเป็นฟองฝอย จงยืนมองดูชีวิต เหมือนคนผู้ยืนอยู่บนฝั่งมองดูเกลียวคลื่นในมหาสมุทรฉะนั้น

“โกกิลาเอย เมื่อความรักเกิดขึ้น ความละอายและความเกรงกลัวในสิ่งที่ควรกลัวก็พลันสิ้นไป เหมือนกับอนเมฆมที่มา

เคลื่อนตัวเข้าดบังดวงจันทร์ให้อับแสง ธรรมาสตริ้นั้นควร
จะยอมตาย เพราะความละอาย แต่แทนที่จะเป็นเช่นนั้น
ความละอายมักจะตายไปก่อนเสมอ เมื่อความใคร่เกิดขึ้น
ความละอายก็หลบหน้า เพราะเหตุนี้พระบรมศาสดาจึงตรัสว่า
ความใคร่ทำให้คนมีคบอด หนึ่งโลกมนุษย์ของเรานี้ เต็มไปด้วย
ชีวิตอันประหลาดพิสดารต่างชนิดและต่างรส ชีวิตของแต่ละคน
ได้ผ่านมาและผ่านไป ด้วยความระกำลำบากทุกข์ทรมาน ถ้า
ชีวิตมีความสุขก็เป็นความหวาดเสียวที่จะต้องจากชีวิตอันรื่นรมย์
นั้นไป

“โกกิลาเอย มนุษย์ทั้งหลายผู้ยังมีวิชาเป็นผ้าบัง
ปญญาจักขุ นั้น เป็นเสมือนทารกน้อยผู้หลงเข้าไปในป่าใหญ่อัน
รกทึบซึ่งเต็มไปด้วยอันตรายอันน่าหวาดเสียวและว่าเหวเหียบ
เหงา มนุษย์ส่วนใหญ่แม้จะว่าวิ่งแจ่มใสอยู่ในหมู่ญาติและเพื่อน
ฝูง แต่ใครเล่าจะทราบว่าในส่วนลึกแห่งใจเขาจะว่าเหว และ
เหียบเหงาสักปานใด แทบทุกคนว่าเหวไม่แน่ใจว่า จะยึดเอา
อะไรเป็นหลักของชีวิตที่แน่นอน เธอปรารถนาจะเป็นอย่างนั้น
ด้วยหรือ ?”

“น้องหญิง บัดนี้เธอมีธรรมเป็นเกาะที่พึ่งแล้ว จงยึด
ธรรมเป็นที่พึ่งต่อไปเถิด อย่าหวังอย่างอื่นเป็นที่พึ่งเลย โดย
เฉพาะความรักความเสนหาไม่เคยเป็นที่พึ่งจริงจึงให้แก่ใครได้
มันเป็นเสมือนดอกที่มุ จะล้มลงทันทีเมื่อถูกคลื่นซัดสาด

“ธรรมเป็นสิ่งสำคัญที่สุดในชีวิตมนุษย์ ไม่ว่าเขาจะอยู่
ในเพศใดภาวะใด การกระทำที่นึกขึ้นภายหลังแล้วต้องเสียใจนั้น

พระศาสดาทรงสอนให้เว้นเสีย เพราะฉะนั้นแม้จะประสบปัญหา หัวใจ หรือได้รับความทุกข์ยากลำบากสักปานใด ก็ต้องไม่ทิ้งธรรม มนุษย์ที่ยังมีอาสวะอยู่ในใจนั้น ย่อมจะมีวันพลั้งเผลอ ประพฤติผิดธรรมไปบ้าง เพราะยังมีสติไม่สมบูรณ์ แต่เมื่อได้สติ ในภายหลังแล้ว ก็ควรตั้งใจประพฤติธรรมตั้งสมความดีกันใหม่ ยิ่งพวกเรานักบวชด้วยแล้วจำเป็นต้องมีอุคมคติ การตายด้วยอุคมคตินั้นมีค่ากว่าการเป็นอยู่โดยไร้อุคมคติ

“น้องหญิง ธรรมดาว่าไม่ว่างานนั้น แม้จะหนักก็ไม่ถึงกลืน หัสตินก้าวลงสู่สงครามก็ไม่ถึงลิดา อ้อบแม้เข้าสู่หีบยนตร์แล้วก็ไม่ถึงรสหวาน บัณฑิตแม้ประสบทุกข์ก็ไม่ทิ้งธรรม พระศาสดาทรงย้ำว่าพึงสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อรักษาธรรม

“โกกิลาเอย เธอได้สละเพศบวชมาแล้ว ซึ่งเป็นการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ยากที่ใคร ๆ จะสละได้ ขอให้เธอเสียสละต่อไปเถิด และสละให้ลึกกว่านั้น คือไม่สละแต่เพียงเพศอย่างเดียว แต่จงสละความรู้สึกอันจะเป็นข้าศึกต่อเพศเสียด้วย เธอเคยฟังสุภาชิตอันกินใจยิ่งมาแล้วมิใช่หรือ - ในคนร้อยคนหาคนกล้าได้หนึ่งคน ในคนพันคนหาคนเป็นบัณฑิตได้หนึ่งคน ในคนแสนคนหาคนพูดจริงได้เพียงหนึ่งคน ส่วนคนที่เสียสละได้ ทุกสิ่งทุกอย่างนั้นไม่ว่าจะมีหรือไม่มี คือไม่ทราบจะคำนวณเอาจากคนจำนวนเท่าใดจึงจะพินได้หนึ่งคน สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงเป็นนักเสียสละตัวอย่างของโลก เคยมีกษัตริย์องค์ใดบ้างทำได้เหมือนพระพุทธองค์ยอมเสียสละความสุขความ

เพลินใจทุกอย่างที่ชาวโลกปองหมายมาอยู่กลางดินกลางทราย ก็เพื่อทำประโยชน์อันยิ่งใหญ่แก่มนุษยชาติ การเสียดสละของพวกเรา เมื่อนำไปเทียบกับการเสียดสละของพระบรมศาสดาแล้วของเราช่างเล็กน้อยเสียนี่กระไร

“น้องหญิง พระศาสดาตรัสว่าบุคคลอาจอาศัยต้นหาละต้นหาได้ อาจอาศัยมานะละมานะได้ อาจอาศัยอาหารละอาหารได้ แต่เมณฺฐนธรรมนั้น พระผู้มีพระภาคทรงสอนให้ชักสะพานเสีย คืออย่าทอดสะพานเข้าไปเพราะอาศัยละไม่ได้

“ชื่อว่าอาศัยอาหารละอาหารนั้น คือละความพอใจในรสของอาหาร จริงอยู่สัตว์โลกทั้งมวลดำรงชีพอยู่ได้เพราะอาหาร ข้อนี้พระศาสดาก็ตรัสไว้ แต่มนุษย์และสัตว์เป็นอันมากคิดซ่องอยู่ในรสแห่งอาหาร จนต้องกระเือกกระสนกระวนกระวาย และต้องทำชั่วเพราะรสแห่งอาหารนั้น ที่ว่าอาศัยอาหารละอาหารนั้น คืออาศัยอาหาร ละความพอใจในรสแห่งอาหารนั้น บริโภคเพียงเพื่อยังชีพให้ชีวิตนี้เป็นไปได้เท่านั้น เหมือนคนเดินทางข้ามทะเลทราย เสบียงอาหารหมด และบังเอิญลูกน้อยตายลงเพราะหิวโหย เขาจำใจต้องกินเนื้อบุตรเพียงเพื่อให้ข้ามทะเลทรายได้เท่านั้น หากคิดในรสแห่งเนื้อบุตรไม่

“ชื่อว่าอาศัยต้นหาละต้นหา นั้น คือเมื่อทราบวาทิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ชื่อไหนได้สำเร็จเป็นโสดาบัน สกทาคามี อนาคามี หรืออรหันต์ ก็มีความทะยานอยากที่จะเป็นบ้าง เมื่อพยายามจนได้เป็นแล้วความทะยานอยากอันนั้นก็หายไป

อย่างนี้เรียกว่าอาศัยฉันทะหาละฉันทะหา”

“ข้อว่าอาศัยมานะละมานะนั้นคือเมื่อได้ยินได้ฟังภิกษุหรือภิกษุณี หรืออุบาสกอุบาสิกา ชื่อนั้นได้สำเร็จเป็นโศคาบันเป็นต้น ก็มีมานะขึ้นว่า เขาสามารถทำได้ทำไมเราซึ่งเป็นมนุษย์และมีอวัยวะทุกส่วนเหมือนเขาจะทำได้บ้าง จึงพยายามทำ ความเพียร เรายกเลศจนได้บรรลุโศคาปัตติผลบ้าง อรหันต์ผลบ้าง อย่างนี้เรียกว่าอาศัยมานะละมานะ เพราะเมื่อบรรลุแล้วมานะนั้นย่อมไม่มีอีก”

“ลูกอน้องหญิง ส่วนเมถุนธรรมนั้น ใคร ๆ จะอาศัยละมิได้เลย นอกจากจะพิจารณาเห็นโทษของมันแล้วเลิกละเสีย ห้าใจมิให้เลื่อนไหลไปยินดีในกามสุขเช่นนั้น น้องหญิง พระศาสดาตรัสว่า กามคุณนั้นเป็นของไม่เที่ยงไม่ยั่งยืน มีสุขน้อยแต่มีทุกข์มาก มีโทษมากมีความคับแค้นเป็นมูล มีทุกข์เป็นผล”

พระอานนท์พูดจบ คอยจับกิจริยาของโกกิลภิกษุณีว่าจะมีความรู้สึกอย่างไร ธรรมกถาของท่านได้ผล ภิกษุณีค่อย ๆ ลูกจากเตียงสลัดผ้าห่มออก คลานมาหมอบลงแทบเท้าของพระอานนท์ สะอึกสะอื้นจนตัวสั่นทั้งตัว นางพูดอะไรไม่ออก นางเสียใจอย่างสุดซึ้ง อันความเสียใจและละอายนั้น ถ้ามันแยกกันเกิดคนละครั้งก็ดูเหมือนจะไม่รุนแรงเท่าใดนัก แต่เมื่อใดทั้งความเสียใจ และความละอายเกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน และในกรณีเดียวกันด้วยแล้ว ย่อมเป็นความทรมานสำหรับสตรีอย่างยวดยิ่ง นางเสียใจเหลือเกินที่ความรักของนางมิได้รับสนองเลยแม้แต่น้อย

คำพูดของพระอานนท์ล้วนแต่เป็นคำเสียดแทงใจสำหรับนางผู้
ยังหวังความรักจากท่านอยู่ ยิ่งกว่านั้นเมื่อนางทราบว่พระ
อานนท์มิได้เชื่อในอาการลงของนางเลย นางจึงรู้สึกเหมือนถูก
คบหน้าอย่างแรง ละอายสุดที่จะประมาณได้ นางจึงไม่สามารถ
พูดคำใดได้เลย นอกจากถอนตัวอื่นอยู่ไปมา

ครู่หนึ่งพระอานนท์จึงพูดว่า “น้องหญิง หุตุร้องไห้เสีย
เกิด การร้องไห้ไม่มีประโยชน์อะไร ไม่ช่วยเรื่องหนักใจของเธอ
ให้คลายลงได้” อนิจจา พระอานนท์ช่างพูดอย่างพระอรียะแท้

“ข้าแต่พระคุณเจ้า” นางพูดทั้งเสียงสะอื้น ภิกษุผู้เป็น
ปัจฉาสมณะของพระอานนท์ต้องเบือนหน้าไปเสียทางหนึ่ง เกรง
ว่าไม่สามารถจะอดกลั้นน้ำตาได้ “ข้าพเจ้าจะพยายามกล้ำกลืน
ฝืนใจปฏิบัติตามโอวาทของท่านแม้จะเป็นความทรมานสักปานใด
ข้าพเจ้าก็จะอดทนและขอเทอดทูลบูชาพระพุทธรูช ไว้ใน
ฐานะเป็นที่เคารพสักการะอย่างสูง ข้าพเจ้าไม่เจียมตัวเอง จึง
ต้องทูลขั้ทรมานถึงปานนี้ ข้าพเจ้าเป็นเพียงหญิงทาสทูนหม้อน้ำ
ข้าพเจ้าพึงสำนึกตนเวลานี้เอง ความรักความอาลัยทำให้
ข้าพเจ้าลืมกำเนิดชาติตระกูลและความเหมาะสมใด ๆ ทั้งสิ้น
มาหลงรักพระพุทธรูชผู้ทรงศักดิ์

“ข้าแต่ท่านผู้สืบอริยวงศ์ กายกรรม วจีกรรม ที่ข้าพเจ้า
ล่วงเกินท่านและจะพึงขอโทษนั้นไม่มีส่วนมในกรรมนั้นมิอยู่
ข้าพเจ้ารักท่าน และรักอย่างสุดหัวใจ ถ้าการที่ข้าพเจ้ารักท่าน
นั้นเป็นความผิด ขอท่านผู้ประเสริฐโปรดให้อภัยในความผิดพลาต

อันนั้นด้วย” นางพูดจบแล้วนั่งก้มหน้า น้ำตาของนางหยดลงบน จีวรผืนบาง เหมือนหยาดน้ำค้างถูกกลั้วลงจากใบหญ้า เมื่อลมพัดเป็นครั้งคราว

“น้องหญิง เรื่องชาติเรื่องตระกูลนั้นอย่านำมาปรารมภ์ เลย อาตมามิได้เคยคิดถึงมันเป็นเวลานานมาแล้ว ที่อาตมาไม่รักน้องหญิง มิใช่เพราะอาตมาเกิดในตระกูลอันสูงศักดิ์ ส่วนเธอเป็นหาสิดอก แต่เป็นเพราะอาตมาเห็นโทษแห่งความรัก ความเสน่หา ตามที่พระศาสดาทรงสอนอยู่เสมอ เวลานี้อาตมามีหน้าที่ต้องบำรุงพระศาสดาผู้เป็นนาถะของโลก และพยายามทำหน้าที่กำจัดอาสวะในจิตใจ มิใช่เพิ่มอาสวะให้มากขึ้น เมื่ออาสวะยังไม่สิ้นย่อมจะต้องเวียนว่ายอยู่ในวัฏฏสงสารอีก จะเป็นเวลานานเท่าใดก็สุดจะคำนวณ พระศาสดาตรัสว่าการเกิดบ่อย ๆ เป็นความทุกข์ เพราะเมื่อมีการเกิด ความแก่ ความเจ็บ และความทรมานอื่น ๆ ก็ติดตามมาเป็นสาย นอกจากนี้ผู้วนเวียนอยู่ในวัฏฏสงสารอาจจะมีบางชาติที่ประมาทพลาดพลั้งไปแล้ว ต้องตกไปในอบายเป็นการถอยหลังไปอีกมาก กว่าที่จะตั้งต้นได้ใหม่ก็เป็นการเสียเวลาของชีวิตไปมิใช่น้อย

“น้องหญิง เธออย่าน้อยใจในชาติตระกูลอันต่ำต้อยของเธอเลย บุคคลจะเกิดในตระกูลกษัตริย์ พราหมณ์ แพทย์ หรือ ชูทระก็ตาม ย่อมตกอยู่ภายใต้กฎธรรมดาสमानกันหมดคือ เมื่อเกิดมาแล้ว ก็ต้องแก่ต้องเจ็บและในที่สุดก็ต้องตาย ความตายย่อมกวาดล้างสรรพสัตว์ไปโดยมิละเว้นใครไว้เลย และใคร ๆ ไม่อาจ

ต่อสู้ด้วยวิธีใด ๆ ได้

“นอกจากนี้ มนุษย์ทุกคนล้วนมีเลือดสีแดง รู้จักกลัวภัย และใคร่ความสุขเสมอกัน เหมือนไม้นานาชนิด เมื่อนำมาเผาไฟ ย่อมมีเปลวสีเดียวกัน เมื่อเป็นเช่นนี้ จะมีมาแบ่งแยกกันอยู่ทำไมว่า คนนั้นเป็นวรรณะสูง คนนี้เป็นวรรณะต่ำ มาช่วยกัน กระพือสันติสุขให้แก่โลกที่ร้อนระอุนี้จะมีดีกว่าหรือ มนุษย์ไม่ว่า จะเกิดในวรรณะใด เมื่อประพาศิตีก็เป็นคนดีเหมือนกันหมด เมื่อประพาศิตัวก็เป็นคนชั่วเหมือนกันหมด

“เพราะฉะนั้นขอให้น้องหญิงเลิกน้อยใจในเรื่องชาติตระกูลของตัวและตั้งหน้าพยายามทำความดีเถิด ขอให้น้องหญิงเชื่อว่าการที่อาตมาไม่สามารถสนองความรักของน้องหญิงได้นั้น มิใช่เป็นเพราะอาตมารังเกียจเรื่องชาติเรื่องตระกูลของเธอเลย แต่มันเป็นเพราะอาตมารังเกียจตัวความรักนั้นต่างหาก

“ภคินีเอ๋ย อันธรรมดาว่าความรักนั้น มันเป็นธรรมชาติที่เราร้อนอยู่แล้ว ถ้ายิ่งมันเกิดขึ้นในฐานะที่ผิดที่ไม่เหมาะสมเข้าอีก มันก็จะยิ่งเพิ่มแรงร้อนมากขึ้น การที่น้องหญิงจะรักอาตมา หรืออาตมาจะรักเธออย่างเสน่หาอาลัย นั้นแต่เรียกว่าความรักอันเกิดขึ้นในฐานะที่ผิดหรือไม่เหมาะสม ขอให้เธอตัดความรัก ความอาลัยเสียเถิด แล้วเธอจะพบความสุขความปลอดโปร่งอีกแบบหนึ่ง ซึ่งสูงกว่า ประณีตกว่า”

พระอานนท์ ละภิกขุรูปัสสยะไว้เบื้องหลังด้วยความรู้สึกที่แปลกประหลาด ท่านเดินลัดเลาะมาทางริมสระแล้วนั่งลง ณ

ม้าขาวมีพนักงานตัวหนึ่ง ภิกษุเป็นปัจฉาสมณะก็นั่งลง ณ ริมสุดข้างหนึ่ง พระอานนท์ถอนหายใจยาวและหนักหน่วงเหมือนจะระบายความหนักอกหนักใจออกมาเสียบ้าง ครู่หนึ่งท่านจึงบอกให้ภิกษุรูปนั้นกลับไปก่อน ท่านต้องการจะนั่งพักผ่อนอยู่ที่นั่นสักครู่ ถ้าพระศาสดาเรียกหา ก็ให้มาตามที่ริมสระนั้น

ท่านนั่งคิดทบทวนถึงเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น บางครั้งรู้สึกสงสารภิกษุณีโกกิลาอย่างจับใจ แต่ด้วยอหังการแห่งมหาบุรุษระดับด้วยบารมีธรรมนั้นต่างหากเล่า จึงสามารถขมใจและสลัดความรู้สึกสงสารอันนั้นเสีย ท่านปรารภกับตนเองว่า “อานนท์ เธอเป็นเพียงโสดาบันเท่านั้น ราคะ โทสะ และโมหะยังมีได้ละเลย เพราะฉะนั้นอย่าประมาท อย่าเข้าใกล้ หรือยอมพบกับภิกษุณีโกกิลาอีก ธรรมชาติของจิตเป็นสิ่งที่ผันกลับกลองง่าย บางคราวปรากฏเหมือนช้างตกมัน อานนท์ จงเอาสติเป็นข้อสำหรับเหนี่ยวรั้งช้าง คือจิตที่ผันรนนี้ให้อยู่ในอำนาจ บุคคลผู้มีอำนาจมากที่สุด และควรแก่การสรรเสริญนั้นคือ ผู้ที่สามารถเอาชนะของตนเองไว้ในอำนาจได้สามารถชนะตนเองได้ พระศาสดาตรัสว่าผู้ชนะตนเองได้ชื่อว่าป็นยอดนักรบในสงคราม เธอจงเป็นยอดนักรบในสงครามเถิด อย่าเป็นผู้แพ้เลย”

พระอานนท์สรวีกรรทอง และโอวาทตนเองอยู่พอสมควรแล้ว ก็เข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ท่านไม่มีอะไรปิดบังสำหรับพระผู้มีพระภาค เพราะฉะนั้น ท่านจึงกราบทูลเรื่องราวทั้งหมดให้พระจอมมุณีทรงทราบ รวมทั้งที่ท่านปรารภกับตนเอง และให้โอวาท

ตนเองนั้นด้วย พระมหาสมณะทรงทราบเรื่องนั้นแล้ว ทรง
ประทานสาธุการแก่พระอาณนทีแล้วตรัสให้กำลังใจว่า

“อาณนที เธอเป็นผู้มีบารมีอันได้สั่งสมมาดีแล้ว ชาตินี้
เป็นชาติสุดท้ายแห่งเธอ เรื่องที่เธอจะตกไปสู่ฐานะที่ต่ำกว่านี้นั้น
เป็นไม่มีอีก” แล้วพระศาสดาก็ทรงอภัยพระโอรสน้อย ๆ เมื่อ
พระอาณนทีทูลถามสาเหตุที่ทรงอภัยพระโอรสนั้น จึงตรัสว่า

“อาณนที เธอคงลืมไปว่า พระโศคานันทน์นั้นมีการไม่ตกต่ำ
เป็นธรรมดาจะต้องได้ตรัสรู้เป็นพระอรหันต์อย่างแน่นอนไม่วัน
ใดวันหนึ่ง เธออย่าวิตกทุกข์ร้อนไปเลย”

พระอาณนทีมีอาการเข้มแข็งเข้มใสขึ้น เพราะพระคำรัส
ประโลมใจของพระศาสดานั้น

เป็นวันนั้นเอง พุทธบริษัทแห่งนครโกสัมพีผู้ใคร่ต่อ
ธรรมมีมือถือดอกไม้รูปเทียนและสุคันธชาติหลากหลายต่างมุ่ง
หน้าสู่ไพศาลาราม เพื่อฟังธรรมรสจากพระพุทธรองค์ เมื่อพุทธ
บริษัทพร้อมพร้อมกันอย่างมีระเบียบแล้ว พระผู้มีพระภาคทรง
อันตรวาสก (สบง = ผ้าสำหรับนุ่ง) ซึ่งย้อมไว้ด้วยดินแล้ว ทรง
กาลพระกายพันธนะ (ประคตเอว = ผ้ารัดเอว) อันเป็นประคอง
สายฟ้า ทรงครองสุกตมหาบังสุกุลจีวร อันเป็นประคองผ้ากัมพลสี
เหลืองหม่น เสด็จออกจากพระคันธกุฎีสู่ธรรมสภาด้วยพุทธลีลา
อันงามยิ่งหาที่เปรียบมิได้ ประคองจีวรสแห่งพระยาช้างตัว
ประเสริฐ และประคองอาการเยื้องกรายแห่งไกรสรสีหราชเสด็จ
ขึ้นสู่บรรพพุทธานันท์ ที่ปลอดไว้ดีแล้วท่ามกลางมณฑลมาล ซึ่ง

ประดับตกแต่งอย่างวิจิตรตระการตาทรงเปล่งพระฉัพพัตถ์แวววาวสี
ประดุจพระอาทิตย์เปล่งแสงอ่อน ๆ บนยอดทิวเขาภูคันทันธร เมื่อ
สมเด็จพระจอมมุนีเสด็จมาถึง พุทธบริษัทก็เฝ้ากราบ พระพุทธองค์
ทรงมองดูพุทธบริษัทด้วยพระหฤทัยอันเปี่ยมไปด้วยเมตตา ทรง
ดำริว่า “ขุมมุนี ช่างงามน่าดูจริงจะหาคนคนองมือคนองเท้า
หรือมีเสียงโอเสียงจามไม่ได้เลย คนทั้งหมดนี้มีความระต่อเรายิ่ง
นัก ถ้าเราไม่พูดขึ้นก่อน แม้จะนั่งอยู่นานสักเท่าใดก็จะมีใคร
พูดอะไรเลย แต่เวลานี้เป็นเวลาแสดงธรรม”

พระองค์ทรงดำริเช่นนี้แล้วจึงส่งชายแห่งพระญาณของ
พระองค์ไปสำรวจพุทธบริษัทว่า ใครหนอจะสามารถบรรลุธรรม
เบื้องต้นได้บ้างในวันนี้ ทรงเล็งเห็นอุปนิสัยแห่งภิกษุณีโกกิลาวา
มีญาณแก่กล้าพอจะบรรลุธรรมได้ พระพุทธองค์จึงทรงประกาศ
ธรรมจักรอันประเสริฐ ด้วยพระสุรเสียงอันไพเราะกังวาน ดังนี้

“ดูก่อนท่านทั้งหลาย ทางสองสายคือกามสุขัลลิกานุโยค
การหมกหมุ่นอยู่ด้วยกามสุขสายหนึ่ง และอัตตกิลมถานุโยค
การทรมานกายให้ลำบากเปล่าสายหนึ่ง อันผู้หวังความเจริญใน
ธรรมพึงละเว้นเสีย ควรเดินทางสายกลาง คือเดินตามอริยมรรค
มีองค์ ๘ คือความเห็นชอบ ความดำริชอบ การพูดชอบ การทำ
ชอบ การประกอบอาชีพในทางสุจริต ความพยายามในทางที่
ชอบ การตั้งสติชอบ และการทำสมาธิชอบ

“ดูก่อนท่านทั้งหลาย ความทุกข์เป็นความจริงประการหนึ่ง

ที่ชีวิตทุกชีวิตจะต้องประสบบ้างไม่มากก็น้อย ความทุกข์ที่กล่าวนี้มีอะไรบ้าง ? ท่านทั้งหลาย ความเกิดเป็นความทุกข์ ความแก่ ความเจ็บ ความตายก็เป็นความทุกข์ ความเหงาใจ หรือความโศกความร่ำไรรำพันจนน้ำตานองหน้า ความทุกข์กาย ความทุกข์ใจ ความคับแค้นใจ ความพลัดพรากจากบุคคลหรือสิ่งของอันเป็นที่รัก ความต้องประสบกับบุคคลหรือสิ่งของอันไม่เป็นที่พอใจ ปรารถนาอะไรไม่ได้ตั้งใจ ทั้งหมดนี้ล้วนเป็นความทุกข์ที่บุคคลต้องประสบทั้งสิ้น เมื่อกล่าวโดยสรุปการบีบรัดในขันธ ๔ ด้วยตัณหาอุปาทานนั่นเอง เป็นความทุกข์อันยิ่งใหญ่

“ท่านทั้งหลาย เราตถาคตกล่าวว่าความทุกข์ทั้งมวลย่อมสืบเนื่องมาจากเหตุ ก็อะไรเล่าเป็นเหตุแห่งทุกข์นั้น เรากล่าวว่าตัณหาอันเป็นเหตุเกิดแห่งทุกข์ ตัณหาคือความทะยานอยากคั่นรน ซึ่งมีลักษณะเป็นสามคือ ตัณรนอยากได้อารมณ์ที่น่าใคร่น่าปรารถนา เรียกตามตัณหาอย่างหนึ่ง ตัณรนอยากเป็นนั่นเป็นนี่ เรียกภาวตัณหาอย่างหนึ่ง ตัณรนอยากผลักสิ่งที่มีอยู่แล้วเป็นแล้ว เรียกวิภวตัณหาอย่างหนึ่ง นี่แลคือสาเหตุแห่งทุกข์ชั้นมูลฐาน

“ท่านทั้งหลายการสลละคืนโดยไม่เหลือซึ่งตัณหาประเภทต่าง ๆ ตัณहतัณหาคลายตัณหาโดยสิ้นเชิงนั่นแล เราเรียกว่านิโรธ คือความดับทุกข์ได้

“ทางที่จะดับทุกข์ดับตัณหานั้นเราตถาคตแสดงไว้แล้ว คืออริยมรรคมีองค์ ๘”

“ท่านทั้งหลายจงมีธรรมเป็นที่พึ่งเถิด อย่ามีอย่างอื่นเป็นที่พึ่งเลย เราศกาคตเองเป็นที่พึ่งแก่ท่านทั้งหลายไม่ได้ ตถาคตเป็นแต่เพียงผู้ชี้บอกทางเท่านั้น ส่วนความเพียรพยายามเพื่อเมามาปอทุกุล ท่านทั้งหลายต้องทำเอง ทางมีอยู่ เราชี้แล้ว บอกแล้ว ท่านทั้งหลายต้องเดินเอง”

พระธรรมเทศนา ของพระผู้มีพระภาคเจ้าในวันนั้น เหมือนเจาะจงเทศนาแก่ภิกษุณีโกกิลาโดยเฉพาะ นางรู้สึกเหมือนพระองค์ประทับแก้ปัญาหัวใจของนางให้หลุดร่วง สมแล้วที่ใคร ๆ พากันชมพระพุทธรองค์ว่าเป็นเหมือนดวงจันทร์ ซึ่งทุกคนรู้สึกเหมือนว่าจงใจจะส่องแสงสีนวลไปให้แก่คนเพียงคนเดียว

โกกิลาภิกษุณีส่งกระแสจิตไปตามพระธรรมเทศนา ปลดเปลื้องสังโยชน์คือกิเลสเครื่องร้อยรัดจิตใจทีละชั้น จนสามารถประหารกิเลสทั้งมวลได้สำเร็จมรรคขั้นสูงสุดในพระพุทธศาสนา เป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งด้วยประการฉะนี้

(๙๙) (๙๙) (๙๙)

๙

(๙๙) (๙๙) (๙๙)

พันธุละกับพระราช

วันหนึ่งเวลาเช้า มันเป็นฤดูใบไม้ผลิ ใบเก่าของ
พฤษภชาติถูกสลัดร่วงลง และเหี่ยวแห้งอยู่บริเวณโคนต้น
ที่เนาเปื่อยไปแล้วก็มีเป็นจำนวนมาก ใบอ่อนซึ่งผลิออก
ใหม่ดูสวยงามสร้างเสลามองดูเรียงรายเป็นทิวแถวน่าชื่นชม
เมื่อฤดูนี้มาถึงเช้า แทบทุกคนรู้สึกเหมือนได้อาศัยอยู่ใน
โลกใหม่ น้ำค้างบนยอดหญ้า และใบไม้ยังไม่ทันเหือดแห้ง
เพราะยังเช้าอยู่ พระอาทิตย์เพิ่งจะทอแสงสาดพื้นพิภพมา
ไม่นานนัก ลมอ่อนในยามเช้าพัดเฉื่อยฉิวหอบเอากลิ่นน้ำ
และกลิ่นดอกไม้นานาพันธุ์ติดมาด้วย นกเล็ก ๆ กระโดด
โลดเต้นด้วยความสำราญจากกิ่งนี้สู่กิ่งโน้น และจากกิ่งโน้น
สู่กิ่งนั้น พลังก็ร้องเหมือนเสียงทักทายกันด้วยความสุข
สดชื่นรับอรุณรุ่ง

พระอานนท์ พุทธอนุชา เดินจงกรมพิจารณาธรรมอยู่ท่ามกลางบรรยากาศอันสดชื่นนี้ พลังท่านก็คิดถึงสุภาภิดาเถ่า ๆ บทหนึ่งว่า

“กาไก่ดำ นกตุเหว่าไก่ดำ อะไเล่าเป็นเครื่องแตกต่างระหว่างกาและนกตุเหว่านั้น

แต่เมื่อฤดูใบไม้ผลิมาถึงเข้า กาก็ตงเป็นกา นกตุเหว่าก็ตงเป็นนกตุเหว่า

สาธุชนและทุรชนก็มีลักษณะคล้ายตงกัน แต่เมื่อเปล่งวาจาปราศรัย จึงทราบว่าใครเป็นสาธุชนและใครเป็นทุรชน”

ท่านใคร่ครวญต่อไปถึงพระพุทธภาษิต ที่เกี่ยวกับเรื่องนี้ พระพุทธองค์เคยตรัสว่า

“ที่ใดไม่มีสัตบุรุษ ที่นั้นไม่ชื่อว่าสภา
ผู้พูดไม่เป็นธรรม ไม่ชื่อว่าเป็นสัตบุรุษ”

ฯลฯ

ขณะนั้นเอง สุภาพสตรีผู้หนึ่งถือดอกไม้รูปเทียนและข้าวยาสุ เดินเข้ามาในบริเวณอาราม เมื่อนางเห็นพระอานนท์ จึงวางของลงแล้วนั่งลงไหว้

“อุบาสิกา วันนี้มาแต่เช้าเทียวหรือ” พระอานนท์ทักอย่างสนิทสนม

“ข้าพเจ้ามีกิจพิเศษด้วย คือจะมาทูลลาพระศาสดากลับไปอยู่บ้านเดิม-กุสินารา พระคุณเจ้า” นางตอบด้วยเสียงสั่นเครือ

“และตั้งใจว่าจะลาพระคุณเจ้าด้วย ก็พอดีพบพระคุณเจ้าที่นี่”

“ทำไมหรือ อุบลิกา ?” พระอานนท์ถามด้วยความสงสัย

“ท่านเสนapatiให้กลับพระคุณเจ้า”

เมื่อพระอานนท์ไม่ซักถามอะไรอีก นางก็น้อมสการลา แล้วเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ใจนางไม่สบายเลย ไหนจะเป็นห่วงท่านเสนapati ที่จะต้องอยู่โดยปราศจากนาง และที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งคือ นางปรารถนาจะอยู่สาวิตถิเพราะเป็นราชธานีที่พระพุทธองค์ประทับอยู่บ่อยที่สุดและนานที่สุด การได้อยู่เมืองที่พระพุทธเจ้าประทับอยู่นั้นเป็นกำไรชีวิตอย่างมากสำหรับความรู้สึกของนาง เมื่อนางถวายบังคมแล้ว พระศาสดาจึงทักว่า

“มัลลิกา วันนี้มาแต่เช้า มีธุระอะไรพิเศษหรือ ?”

“หม่อมฉันมาทูลลาพระองค์ เพื่อไปกุสินาราทพระเจ้าข้า ฯ”

นางทูลตอบ

“ทำไมหรือ ?”

“ท่านเสนapatiให้กลับไปอยู่กุสินารา พระเจ้าข้า ฯ”

“มีเรื่องอะไรรุนแรงถึงต้องให้กลับเที่ยวหรือ ?”

“เรื่องก็มีเพียงว่าหม่อมฉันไม่มีบุตร ท่านพันธุเสนapati จึงให้กลับไปอยู่บ้านเดิม เขาบอกว่าหม่อมฉันเป็นหมัน เขาต้องการลูก เมื่อไม่สามารถมีลูกให้เขาได้จึงไม่มีประโยชน์อะไรที่จะอยู่ต่อไป”

“เท่านั้นเองหรือ มัลลิกา”

“เท่านี้เองพระเจ้าข้า ฯ”

“ถ้าเพียงแต่เท่านี้ก็อย่าไปเลย อยู่ที่สาวัดถีนี้นี้แหละ ขอ
ให้บอกท่านเสนาบดีตามคำของคณาเขต”

นางมัลลิกาได้ฟังพุทธคำรัสแล้วดีใจและโปร่งใจ เหมือน
นักโทษที่ถูกตัดสินประหารชีวิตแล้ว และพระราชารับสั่งให้
ปล่อยฉะนั้น นางถวายบังคมลาพระศาสดา เดินอย่างร่าเริงกลับ
ออกมาทางเดิม พบพระอานนท์ยังเดินจงกรมอยู่ จึงเล่าเรื่องทั้ง
หมดให้พระอานนท์ทราบ ท่านภกล่าวว่า

“อุบาสิกา ท่านเป็นผู้มีโชคดี ต่อไปนี้ท่านปรารถนาสิ่ง
ใดคงได้สิ่งนั้นสมประสงค์ พระศาสดาไม่เคยตรัสอะไรที่
ปราศจากเหตุ การห้ามของพระองค์น่าจะมีเหตุผล ที่จะเป็น
ประโยชน์แก่ท่าน จงเบาใจเถิด”

นางมัลลิกาภรรยาแห่งท่านพันธุละเสนาบดีนี้เป็นสตรีมี
บุญผู้หนึ่งในสมัยพุทธกาล มีเครื่องประดับที่มีค่าและทรงเกียรติ
ล้ำ ซึ่งเรียกว่า “มหาลดาปัทมณี” ในสมัยเดียวกัน มีสตรีอยู่สาม
คนเท่านั้นที่สามารถมีเครื่องประดับนี้ คือนางวิสาขามหา
อุบาสิกาคนหนึ่ง นางมัลลิกาภรรยาพันธุละเสนาบดีคนหนึ่ง และ
ธิดาแห่งเศรษฐีกรุงพาราณสีอีกคนหนึ่ง

นางกลับไปหาท่านพันธุละด้วยอาการลึกลับใจ เจ้ง
เรื่องที่พระศาสดาทรงทักทามิให้กลับไปกุสินารา พันธุละคิดว่า
พระศาสดาคงทรงเห็นเหตุสำคัญเป็นแน่จึงทรงห้ามไว้ เขาเชื่อ
ในพระสัพพัญญูคุณงามแห่งพระพุทธองค์จึงพลอยดีใจกับชายา

ด้วย เข้าประครองมัลลิกาด้วยความถนอมรักใคร่พลางกล่าวว่า

“ที่รัก การที่พี่บอกให้น้องกลับภูสีหานั้นเป็นเพราะไม่รักน้องก็หาไม่ได้ น้องก็คงทราบว่าร่วงศ์ตระกูลเป็นสิ่งสำคัญตระกูลที่ไม่มีบุตรสืบต่อ ย่อมขาดสูญ พี่ไม่ปรารถนาเช่นนั้น พี่เพียงทำตามประเพณีของพวกเราเท่านั้น หญิงที่เป็นหมั้นยอมให้สิทธิแก่สามีตนเพื่อมิหญิงอื่นเป็นภรรยาสำหรับมีบุตรสืบสกุลวงศ์ เพราะที่รักน้องจึงไม่อยากจะให้น้องอยู่อย่างหน้าขึ้นอกตรมพี่ทราบกฎธรรมดาสีว่า ไม่มีสตรีคนใดอยากเห็นสามีของตนมีภรรยาอื่นอย่างต่ำหูต่ำตา น้องเป็นสุดที่รักของพี่แต่ความจำเป็นควรจะอยู่เหนือความรักมิใช่หรือ ?”

มัลลิกาชอบอยู่กับอกของพันธุละ น้ำตาไหลพรากลงอาบแก้ม นางจะสะกดกลั้นอย่างไรก็สุดที่จะห้ามมิให้มันพรั่งพรูออกมา ความรู้สึกของนางล้นสนวนวายทั้งดีใจและเสียใจ ดีใจที่มีโอกาสได้อยู่รับใช้ใกล้ชิดสามีอันเป็นที่รัก เสียใจที่นางไม่สามารถให้บุตรสืบสกุลแก่เขาได้ ความรู้สึกอีกอย่างหนึ่งสอดแทรกเข้ามา คือรู้สึกสงสารและเห็นใจสามี นางพูดทั้งน้ำตาว่า

“น้องเข้าใจพี่ดี และพร้อมที่จะทำตามคำบัญชาของพี่ น้องได้มอบทั้งร่างกายและจิตใจให้พี่แล้ว สิ่งที่น้องให้พี่ไม่ได้นั้นเป็นสิ่งสุดวิสัยจริง ๆ เท่านั้น ในโลกนี้มีสิ่งอยู่เป็นจำนวนมากที่เราปรารถนาเหลือเกิน เพื่อจะได้ แต่ก็ไม่ได้สมตั้งใจ ตรงกันข้ามมีสิ่งอยู่เป็นจำนวนมากที่เราอยากจะทำเสียและไม่พึงปรารถนา แต่ก็ประสบเข้าจนได้ ที่รัก ในโลกนี้มีใครเล่าที่จะสม

ปรารถนาไปเสียทุกอย่าง ทุกชีวิตล้วนคลุกเคล้าไปด้วยยาพิษ และน้ำตาล ชีวิตมีทั้งความหวานชื่น และเป็นขม เรามีได้เป็นเจ้าของชีวิต แต่ทุกคนเกิดมาเพื่อเป็นทาสของชีวิต...เป็นไปจนกว่าชีวิตนี้จะสลาย”

“ทำไมน้องพุทธรู้นแรงถึงปานนั้น” พันธุระกักห้วง เชยคางนางอันเป็นที่รักให้เผยหน้าขึ้น มองซึ่งลงไปในตัวคางอัน เสร้าซิมขงมัลลิกา ซึ่งยังมีน้ำคาลลอยอยู่ ก้มลงจุ่มพิตเบา ๆ เพื่อปลอบใจให้นางสร้างโลก มือหนึ่งลูบไล่ไปลามเรือนเกศาอันอ่อนนุ่มสลายเป็นเงางามเรื่อยลงมาถึงแผ่นหลังซึ่งอวบเต็ม “ชีวิตนี้ไม่มีอะไรรุนแรงนักคอก ความผิดหวัง และความขมขื่น ซึ่งมีเป็นครั้งเป็นคราวนั้น เป็นสิ่งที่ทำให้เราเห็นคุณค่าของความสมหวังและความหวานชื่น ที่รัก ถ้าไม่มีรสขมอยู่ในโลกนี้ มนุษย์จะรู้จักคุณค่าแห่งรสหวานได้อย่างไร ถ้าไม่มีบรรยากาศที่ร้อนอบอ้าว คนจะรู้จักคุณค่าแห่งร่มพฤกษ์อันรื่นรมย์ ได้อย่างไร ถ้าไม่มีสิ่งที่ข่มมนุษย์จะรู้คุณค่าของสิ่งที่ดีละหรือ? น้องควรจะมองชีวิตในฐานะเป็นสิ่งที่รื่นรมย์ และสร้างความหวังอันสดชื่นไว้เสมอเพื่อชีวิตนี้จะได้สดชื่นขึ้น”

“จะไม่เป็นการหลอกตัวเองไปหรือ” มัลลิกาเผยหน้าสบตาสามี “ในเมื่อชีวิตมิได้รื่นรมย์ จะมิเป็นการระบายสีให้แก่ชีวิตจนมองชีวิตที่แท้จริงไม่เห็นไปหรือ?”

“น้องรัก ถ้าการหลอกตัวเองนั้นเป็นไปทางที่ดี ในทางสร้างสรรคให้ชีวิตนี้ขึ้นสุขเราก็ควรจะหลอกดวง มนุษย์เราชอบ

หลอกลวงตัวเองไปในทางร้าย และเหตุร้ายก็อาจจะเกิดขึ้นได้จริง ๆ เมื่อเป็นเช่นนั้นทำไมเราจะไม่ลองหลอกลวงตัวเองไปในทางดี เพื่อผลดีจะเกิดขึ้นจริง ๆ บ้าง พระบรมศาสดาก็ตรัสไว้มิใช่หรือ ว่า “สำคัญที่ใจ” ถ้าใจดี คิดดี ทำดี และพูดดี ผลดีก็ย่อมติดตามมาเหมือนเงาตามตัว บางทีที่มีความเห็นรุนแรงถึงกับว่า ในโลกนี้ไม่มีอะไรดี ไม่มีอะไรเลว แต่ความคิดหรือความรู้สึกของเราต่างหากที่ไปรู้สึกเช่นนั้นเข้าเอง ด้วยกฎอันนี้น้องจะเห็นว่าในคน ๆ เดียวกันหรือในสิ่ง ๆ เดียวกัน บางคนอาจจะชอบ แต่บางคนอาจจะชัง บางคนว่าดี ที่เป็นอยู่อย่างนี้ รูปร่างหน้าตาอย่างนี้เป็นที่รักของน้อง แต่น้องก็คงทราบว่ายังมีคนเป็นอันมากที่ไม่รักที่ไม่ชอบที่ไม่เพียงแต่ไม่รักชอบเท่านั้นตอกถึงกับเกลียดชังเอามาก ๆ ก็มีอยู่มิใช่น้อย ถ้าที่เป็นอย่างอื่นอาจจะเป็นที่รักที่พอใจของพวกหนึ่ง แต่อาจจะเป็นที่เกลียดชังของน้องก็ได้ แต่ที่ยอมแนะนำน้องยอมให้ใคร ๆ เกลียดได้โดยไม่สะทกสะท้านแต่ขอให้เป็นที่รักของมัลลิกาเท่านั้น”

มัลลิกายิ้มทั้งน้ำตา

คืนนั้นพระจันทร์เต็มดวง พอพระอาทิตย์อัสดงครู่หนึ่งดวงรัชนีก็โผล่ขึ้นเหนือทิวไม้ทางทิศตะวันตก ลมต้นปฐมยามให้ความชุ่มชื้นมิใช่น้อย กลิ่นดอกไม้จากอุทยาน ปลิวมาตามสายลมกระพือพานประสาทอันไวต่อความรู้สึกของปฤชณผู้ติดอยู่ในรูป เสียง กลิ่น รส และสัมผัส

บนปราสาทชั้นที่สาม จะมองเห็นมนุษย์คู่หนึ่งเขยีน

เคียงกันมองผ่านหน้าต่างออกไปทางตะวันตกครึ่งหนึ่ง บวชผู้มีร่างกายกำยำ สมเป็นนักรบทางแขนประคองสตรีผู้ยืนอยู่เคียงข้าง

“มัลลิกาที่รัก ท่ามกลางสายลม แสงจันทร์และกลิ่นดอกไม้ออกจากอุทยาน ข้ายังมีมัลลิกาอยู่เคียงใกล้เช่นนี้ ที่มีความสุขเหลือเกิน ดูเหมือนวันนี้เป็นอีกวันหนึ่งที่พี่มีความสุขเหมือนวันแรกที่พี่และน้องอยู่ร่วมกันฉันท์สามีภรรยา ที่รัก พี่ขอพูดซ้ำอีกครั้งเถิดว่า พี่รักน้องเหลือเกิน” เขาตั้งภรรยาอดรักเข้าสวมกอดด้วยความถนอม

ต่อมามัลลิกาคั้งครรภ์ และคลอดบุตรครั้งละสอง ๆ ถึง ๑๖ ครั้ง รวม ๓๒ คน เป็นที่ชื่นชมสนใจของพันธุละและมัลลิกาเองยิ่งนัก บุตรเหล่านี้ล้วนแข็งแรงมีพลานามัยสมบูรณ์ และสำเร็จวิทยายุทธอันสูงยิ่ง สมเป็นบุตรแห่งเสนาบตีแคว้นมคธอันเกรียงไกร

ปลายรัชกาลแห่งพระเจ้าปเสนทิโกศลนั่นเอง ชาวใหญ่ก็เกิดขึ้นในราชธานีสาวัตถี เป็นข่าวที่แพร่สะพัดไปอย่างรวดเร็วจากแคว้นหนึ่งสู่แคว้นหนึ่ง จากเมืองน้อยสู่ตำบลและหมู่บ้านทุกแห่ง ประชาชนต่างใจห่อจันกันถึงข่าวนี้ พันธุละเสนาบตี และบุตร ๓๒ คนถูกฆ่าตาย”

ภิกษุในอารามเชตวันกลุ่มหนึ่ง นั่งสนทนากันอยู่วิพากษ์วิจารณ์ถึงมรณกรรมของท่านพันธุละ ขณะนั้นนั่นเองพระอานนท์ พุทธอนุชาเดินทางมา ภิกษุเหล่านั้นลุกขึ้นยืนรับ แล้วปู

ลาดอาสนะเป็นทำนองเชื้อเชิญพุทธอนุชา พระอานนท์เมื่อนั่งลง
เรียบร้อยแล้วจึงกล่าวว่า

“อาวุโส ท่านทั้งหลายกำลังสนทนาเรื่องอะไรค้างอยู่ ?”

“ข้าแต่ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าทั้งหลายกำลังสนทนายกันถึง
เรื่องมรณกรรมของท่านพันธุเสนาบติ”

พระอานนท์มีอาการตรองเหมือนจะปลงธรรมสังเวชอยู่
ครู่หนึ่งแล้วกล่าวว่า

“อาวุโส ! มรณกรรมของท่านพันธุเสนาบติซึ่งความ
จริงท่านผู้นี้คือเจ้าชายแห่งนครกุสินารานั้นก่อความสะเทือนใจ
แก่ข้าพเจ้ามาก ท่านทั้งหลายก็ทราบกันอยู่แล้วว่า กรอบครัว
แห่งท่านเสนาบติรวมทั้งท่านเสนาบติเองมีความสนิทสนมต่อ
ข้าพเจ้าเพียงไร อนึ่งข้าพเจ้านั้นแม้จะเป็นพระอริยบุคคลก็จริง
แต่ก็เป็นเพียงอริยะชั้นต้นเท่านั้น ยังหาตัดความโศกและความ
สะเทือนใจได้ไม่ แต่ที่ยับยั้งอยู่ได้ก็ด้วยมิสติคอยเหนี่ยวรั้งอยู่”

ภิกษุกลุ่มนั้นมีอาการลงสย เมื่อพระอานนท์พูดว่า
“พันธุเสนาบติ เป็นเจ้าชายแห่งนครกุสินารา” ภิกษุรูปหนึ่งซึ่ง
มีลักษณะอาวุโสกว่ารูปอื่น ๆ ถามขึ้นอย่างนอบน้อมว่า “ข้าแต่
ท่านผู้ทรงธรรม ข้าพเจ้าสงสัยในคำกล่าวของท่านที่ว่า ท่าน
พันธุเสนาบติเป็นเจ้าชายแห่งนครกุสินารา เท่าที่ข้าพเจ้าทราบ
และเห็น ข้าพเจ้าเข้าใจว่าท่านพันธุละ เป็นเชื้อโอรสแห่งราชธานี
สาวัตถีนี้เอง เพราะเป็นเสนาบติแห่งนครนี้ และเป็นที่รักของ
ทวยนครแคว้นโกศลเหลือเกิน ข้าพเจ้าไม่เคยทราบมาก่อนเลยว่า

พันธุเสนาบตีเป็นชาวกุสินาราโดยกำเนิด”

“ลูกอ่อนศากยบุตร” พระยานนท์กล่าวอย่างช้า ๆ “ท่านทั้งหลายยังมีอายุน้อย และเป็นชาวแคว้นอื่น เพิ่งเดินทางมาสู่ราชธานีแห่งแคว้นโกศลไม่นานนักจึงยังหาทราบความเต็มแห่งท่านเสนาบตีไม่ ถ้าท่านทั้งหลายประสงค์ ข้าพเจ้าก็จะเล่าให้ท่านฟังแต่เพียงสังเขป”

เมื่อภิกษุเหล่านั้นแสดงอาการยอมตาม และวิงวอนเพื่อให้ท่านเล่าความเป็นมาแห่งพันธุเสนาบตีแล้ว พระยานนท์จึงกล่าวว่า

ภราดร นับถอยหลังไปจากนี้ประมาณ ๓๐ ปีเศษ เมื่อท่านพันธุเสนาบตียังอยู่ในวัยหนุ่ม และสำเร็จการศึกษาจากสำนักตักกศิลา แล้วกลับสู่กุสินารานั้นได้รับการต้อนรับจากพระชนกชนนี และพระประยูรญาติอย่างมโหฬารยิ่งสมพระเกียรติแห่งพระราชกุมาร พันธุละเป็นเจ้าชายรูปร่าง เด็ดสะลดทน และรักเกียรติ เป็นราชประเพณีที่ราชกุมารผู้สำเร็จการศึกษามา จะต้องแสดงศิลปศาสตร์ให้ปรากฏแก่พระประยูรญาติและทวยนาคร วิชาที่พันธุละชำนาญมากก็คือวิชาฟันดาบ และยิงธนู

เมื่อมีการทดลองฟันดาบ พระญาติได้นำไม้ไผ่มามัดรวมเข้าด้วยกันมัดละหลายลำและยกให้สูงขึ้น แล้วให้พันธุละกุมารกระโดดขึ้นไปฟัน พันธุละฟันมัดไม้ไผ่เหล่านั้นขาดสะบั้นเหมือนฟันต้นกล้วย แต่บังเอิญได้ยืนเล็งดังกริกในไม้ไผ่มัดสุดท้าย

เมื่อพันธูระกระโดดลงมาแล้วถาม ทราบความว่าเสียง “กริก” นั้นเป็นเสียงของซีเหล็กที่พระญาติแกส่งใส่ไว้ในมัดไม้ไผ่ทุก ๆ ลำ พันธุระเสียใจที่พระญาติของพระองค์ไม่มีใครหวังดีกับพระองค์เลย จึงไม่บอกล่วงหน้าว่าได้สอดซีเหล็กไว้ในลำไม้ไผ่ด้วย ถ้าพระองค์ทรงทราบล่วงหน้าจะฟันไม้ไผ่ให้มีเสียงดังเลย จึงกราบทูลพระชนกชนนีว่าจะฆ่ามัลลกะษัตริย์แห่งกุสินาราให้หมดแล้วจะเป็นกษัตริย์เอง เมื่อถูกพระมารดาทัดทานไว้และตรัสว่า เป็นสิทธิของพระประยูรญาติที่จะทำอย่างนั้นได้ พันธุระจึงไม่ปรารถนาจะอาศัยในกุสินาราต่อไป เพราะรู้สึกอับอายที่ฟันไม้ไผ่ให้มีเสียงดัง

อาวุโส ธรรมชาติของชายใจสิงห์นั้น ยอมรักเกียรติและศักดิ์บ่งนัก จะไม่ยอมอยู่ในที่ไว้เกียรติ เพราะฉะนั้นเมื่อรู้สึกตัวว่าไม่มีเกียรติพอนในกุสินารา ท่านพันธูระจึงตั้งใจจะไปอยู่เมืองอื่น แต่จะไปไหน ทรงระลึกถึงพระสหายร่วมสำนักศึกษารุ่นเดียวกันอยู่หลายคน ในที่สุดทรงมองเห็นปเสนทิกุมารแห่งสาวิตตีว่า น่าจะพ้ออาศัยอยู่ได้เพราะเป็นพระสหายที่รักใคร่กันมาก และปเสนทิกุมารก็ทรงมีอัชฌาศัยดี จึงส่งสาสน์ไปทูลความทั้งหมดให้ปเสนทิราชาทรงทราบ พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงพอพระทัยยิ่งนัก ที่จะได้พระสหายร่วมสำนักศึกษา และปรากฏเป็นผู้มีฝีมือเป็นเลิศมาทำราชการในราชสำนักแห่งพระองค์ อย่างน้อย ๆ พันธุระคงจะเป็นที่ปรึกษาของพระองค์อย่างดีเลิศ

พระเจ้าปเสนทิโกศลทรงให้จัดการต้อนรับพระสหาย

อย่างมโหฬาร และทรงตั้งไว้ในตำแหน่งเสนาบดีเป็นที่ปรึกษา
ราชการทั้งปวง พันธุละทำการราชการด้วยความรู้ความสามารถดีเยี่ยม

วันหนึ่งขณะที่พันธุละกลับจากธุรกิจบางอย่าง และผ่าน
มาทางโรงวินิจฉัย เมื่อประชาชนเห็นท่านพันธุละจึงขอร้องให้
หยุดและให้ช่วยวินิจฉัยความ เพราะคำวินิจฉัยของผู้พิพากษา
ไม่เป็นที่พอใจของคู่ความ ผู้พิพากษากินสินบน ใครสามารถให้
เงินทองแก่คู่ความข้างใดข้างนั้นก็ชนะ ส่วนฝ่ายที่ยากจนไม่มี
เงินทองแม้จะถูกก็กลับกลายเป็นฝ่ายผิด ประชาชนทนเดือดร้อน
และขมขื่นมาเป็นเวลานาน จนสุดท้ายทนได้ อาวุโสธรรมดาคว่า
ความอดทนของปุถุชนนั้นย่อมมีขอบเขต เมื่อเลยขอบเขตที่จะ
ทนได้ต่อไปก็จะระเบิดออกมา และจะกลายเป็นผลร้ายอย่างยิ่ง
แก่ผู้ตกซึ่งทำรุนแรง จะมีความขอกช้า และขมขื่นใดเล่าเสมอ
ด้วยการไม่ได้รับความยุติธรรม ยุติธรรมนั้น จะถูกจดจำ
ฝังใจของผู้ได้รับไปตลอดชีวิต นึกขึ้นที่โรมันเหมือนปลาย
พอกขวางอยู่ที่อก แต่ผู้เป็นใหญ่ที่จะทรงไว้ซึ่งความยุติธรรมนั้น
ก็คือผู้ที่ตั้งมั่นอยู่ในธรรม รู้จักละอายใจในการแสวงหาความสุข
สำราญบนความเดือดร้อนของผู้อื่น ด้วยเหตุนี้พระศาสดาจึงตรัสว่า
ความละอายใจในการทำชั่วและความกลัวต่อผลอันเผ็ดร้อนของ
ความชั่ว ๒ ประการนี้เป็นธรรมคุ้มครองโลกให้สงบสุข โอกาส
สำหรับการทำชื่อนั้น ย่อมมีอยู่เสมอสำหรับผู้ชาติธรรม ปราศจาก
ธรรม พระศาสดาตรัสว่า

“เมื่อฝูงโลกล้างว่ายข้ามน้ำ ถ้าโขนายฝูงนาคี โศกทั้งหลาย

ก็จะปลอดภัยขึ้นสู่ท่าที่ถูกต้อง ไม่ถูกน้ำพัด แต่ถ้าไฉนบางฝั่งน้ำไม่ดี ไคทั้งหลายย่อมเดือดร้อนได้รับอันตรายฉนั้นใด

“ในหมู่มนุษย์ก็ฉนั้น ผู้ใดถูกแต่งตั้งให้เป็นหัวหน้าคณะ ถ้าเขาตั้งอยู่ในธรรม ชื่อสัตย์สุจริต ประชาชนผู้เดินตามก็น่าจะตั้งอยู่ในธรรม และชื่อสัตย์สุจริตด้วย รัฐจะมีความสุข ถ้าผู้เป็นใหญ่ประพฤติธรรม”

ท่านพันธุเลนาบตี แม้จะไม่มีหน้าที่เกี่ยวข้องโดยตรงในการวินิจฉัยความ แต่เมื่อประชาชนขอร้องทั้นก็ต้องทำ และเมื่อวินิจฉัยไปแล้วปรากฏว่าเป็นที่พอใจของมหาชนอย่างยิ่ง ทำเจ้าของทรัพย์สินให้เป็นเจ้าของ ทำผู้ทุจริตให้พ่ายแพ้ ประชาชนชื่นชมยินดีให้ร้องขึ้นยิ่งคะนึง จนได้ยื่นถึงพระเจ้าปเสนทิโกศล พระองค์ตรัสถามเรื่อง ทรงทราบความแล้วทรงโสมนัสยิ่งนัก จึงทรงตั้งท่านพันธุละไว้ในตำแหน่งผู้พิพากษาอีกตำแหน่งหนึ่งด้วย

เรื่องร้ายในโรงวินิจฉัยลงบเรียบร้อยตลอดมา แต่ท่านทั้งหลายก็ต้องไม่ลืมว่า คนดีก็มีศัตรูเหมือนกัน และคนที่เป้นศัตรูของคนดีนั้นคือคนร้าย เมื่อคณะผู้พิพากษาผู้กินสินบนชุดเก่าถูกถอดออก ก็โกรธเคืองและเกลียดชังท่านพันธุละ ยิ่งมหาชนเคืองพยกย่องท่านพันธุละมากเท่าใด คนพวกนั้นก็ยิ่งเกลียดชังท่านพันธุละมากขึ้นเท่านั้น ความเกลียดชังที่เกิดจากความไม่ดีของผู้อื่น เป็นความเกลียดชังที่พอจะระงับได้บ้าง แต่ความเกลียดชังที่มีแรงริษยาหมองอยู่ด้วยนั้น จะคอยเร่งเร้าให้บุคคลหาช่องทางทำลายผู้ที่ตนเกลียดชังอยู่เสมอ ด้วยเหตุนี้คณะผู้พิพากษา

ชุดนั้น จึงพยายามเผยให้พระราชาวงศ์ชั้นผู้ใหญ่เกลียดชังท่าน พันธุละ โดยคาดหมายว่า อย่างไรเสียเรื่องจะต้องถึงพระกรรม พระเจ้าปเสนทิโกศล และก็เป็นจริงสมคะเนเรื่องที่ยุแหย่ให้เกลียดชังก็คือเรื่อง รัชสมบัติ “พันธุละต้องการจะแย่งรัชสมบัติ”

“ตู่ก่อนท่านผู้สืบอริวงศ์” พระอาบนท์กล่าวต่อไป “เรื่องใดเล่าจะร้ายแรงสำหรับสตรียิ่งไปกว่าทราบว่ามีอันเป็นที่รักของตน แบ่งใจให้หญิงอื่น เรื่องใดเล่าจะร้ายแรงสำหรับบุรุษยิ่งไปกว่าถูกหยามเกียรติว่า เป็นผู้ไร้ความสามารถ เรื่องใดเล่าจะร้ายแรงสำหรับคชสาร ยิ่งไปกว่าถูกเห็นร่วมสังวาสกับนางพัง เรื่องใดเล่าจะร้ายแรงสำหรับแม่ ยิ่งไปกว่าถูกชกชิงไข เรื่องใดเล่าจะร้ายแรงสำหรับพระราชายังยิ่งไปกว่าถูกแย่งรัชสมบัติ”

“อาวุโส ด้วยเหตุนี้ พระเจ้าปเสนทิโกศลเมื่อทรงเชื่อว่าท่านพันธุละคิดกบฏ ก็ทรงวางแผนสังหารท่านพันธุละทันที พระองค์ประสงค์จะบีบมือทหารของพระองค์ให้ฆ่าท่านพันธุละ จึงถูกชาวขึ้นฆ่าปัจฉิมชนบทแห่งแคว้นโกศลมีโจรกลุ่มหนึ่ง ทำเรปใจเที่ยวปล้นและฆ่าชาวบ้านอย่างทารุณ ทำบ้านมิให้เป็นบ้าน ทำนิคมมิให้เป็นนิคม พระองค์ทรงมองไม่เห็นใครอื่นที่จะปราบได้นอกจากพันธุละเสนาบดี”

เมื่อท่านพันธุละพร้อมด้วยบุตร ๓๒ คน เตรียมเดินทางไปปัจฉิมชนบทนั่นเอง นางมัลลิการู้สึกสังหรณ์ใจอย่างบอกไม่ถูก

“พี่ คนอื่นในเมืองสาวัตถีนี้ ไม่มีอีกแล้วหรือนอกจาก
ท่านพันธุมะ” นางถามอย่างกังวล

“เมื่อเป็นพระบรมราชโองการ เราก็ต้องไป” ท่านพันธุมะ
พูดอย่างเครียด

“ทำไมเรื่องโจรปล้นชาวบ้านเท่านั้นเอง จะต้องส่งเสนapati
ไปปราบ เพียงแต่ตำรวจหรือทหารธรรมดาก็น่าจะเพียงพอแล้ว”
มัลลิกาท้วง

“น้องรัก” ท่านพันธุมะยังคงพูดอย่างเคร่งขรึม “นี่ว่า
พระองค์ส่งพี่ไปปราบโจร แม้พระองค์ทรงเห็นว่าพี่สมควรจะ
ปราบควายเปลี่ยวแล้วส่งพี่ไป พี่ก็ต้องไป ยิ่งกว่านั้นถ้าพระ
องค์จะส่งพี่ไปต่อสู้กับความตาย พี่ก็ต้องไป พระราชาเป็นเจ้า
ชีวิต น้องรัก ชีวิตของเราเป็นของพระองค์ เมื่อพระองค์ทรง
ต้องการเมื่อไรเราก็ต้องถวายทันที”

“แต่น้องรู้สึกสังหรณ์ใจอย่างไรพิกล พี่เคยจากน้องไป
ราชการอยู่เสมอมิใช่ไม่เคยไป น้องไม่เคยสังหรณ์และวิตกกังวล
เหมือนครั้งนี้ พี่ไปไม่ได้หรือ ?” นางพร่ำพลาถกเถียงของ
ท่านเสนapatiไว้

“พี่บอกน้องแล้วว่า เมื่อเป็นพระบรมราชโองการ พี่ก็
ต้องทำตาม คงไม่เป็นไรตอกน้อง อย่างกังวลเลย” พันธุมะปลอบ

“แล้วทำไมต้องเอาลูก ๆ ไปทั้งหมดด้วย ลูกไม่ต้องไป
ไม่ได้หรือ ?”

“นี่ก็เป็นพระบรมราชโองการอีกเหมือนกัน” เมื่อนึกถึงลูก ท่านเสนาบดีก็มีสีหน้าหม่นหมองลงเล็กน้อย แต่ก็กลับเข้มขึ้นขึ้นอย่างเดิม ในช่วงระยะเวลาเล็กน้อย

“ไม่เอาที่มการายนะ หลานชายไปด้วยหรือ ?”

“ไม่มีพระบรมราชโองการให้พาไป”

“น้องขอไปด้วย”

“อย่าไปเลย ที่รัก เป็นเรื่องของพี่และลูก ๆ เท่านั้น”

“อาวุโส” พระอานนท์เส้าต่อ “ท่านพันธุละพูดเหมือนรู้เรื่องล่วงหน้าอยู่ตลอดเวลา นางมัลลิกาสังหรณ์ใจ เป็นความสังหรณ์ที่มีเหตุผลเหลือเกิน ภราดร ความสังหรณ์ใจของสตรีนั้น มักจะมีมูลเหตุเสมอ สภาพดวงจิตของสตรีหัวนี้ไวง่าย ดังนี้จึงสามารถรับอารมณ์อันเร้นลับได้ง่าย เหมือนน้ำตื้นย่อมกระเพื่อมได้เร็ว ประสาทที่ ๖ ของคนไวต่ออารมณ์อันเร้นลับเสมอ

“อาวุโส เมื่อมีข่าวท่านพันธุละออกปราบโจรด้วยตนเอง โจรที่ก่อความวุ่นวายก็หลบหนีไป ความจริงโจรพวกนี้ก็คือราชบุรุษที่พระเจ้าปเสนทิ ทรงแต่งตั้งไปนั่นเอง และก็หาได้ปล้นหรือทำร้ายชาวบ้านอย่างข่าวลือไม่ เมื่อท่านพันธุละเดินทางกลับมานครสาวัตถีนั่นเอง ทหารที่พระเจ้าปเสนทิแต่งตั้งไว้ให้ไปในขบวนของท่านพันธุละได้ลอบฆ่าท่านเสนาบดีและลูก ๆ ทั้งหมด”

“ท่านผู้เจริญ” ภิกษุรูปหนึ่งกล่าวขึ้น “ไม่น่าจะเป็นไปได้เลยที่ท่านพันธุละ จะไม่ทราบแผนการของพระเจ้าปเสนทิ แต่ข้าพเจ้าคิดว่าท่านพันธุละเป็นเสนาบดีใจสิงห์พลัดพรากบ้านเมือง

มา และหวังจะพึ่งร่มเงาของเพื่อน เมื่อเพื่อนคิดฆ่าก็ไม่ทราบจะ
อยู่ไปทำไม คายเสียดใจว่า

“อนึ่ง คามเจ้าเรื่อง ถ้าท่านพันธูละปวารณาวิชสมบัติ
ในกรุงสาวัตถี ท่านก็สามารถเอาได้โดยง่าย แต่ความจงรักภักดี
และชื่อเสียงกตัญญูทำให้ท่านยอมตายดีกว่าที่จะทำการอสังข
ยอกัตถุญญ พระเจ้าปเสนทินั้นเป็นที่รู้ ๆ กันอยู่แล้วว่าเป็นกษัตริย์
ที่โง่เขลา และพระกรรมเบาด้วย ข้าพเจ้าไม่ปลงใจเชื่อเลยว่า
ท่านพันธูจะไม่ทราบถึงแผนการของพระเจ้าปเสนทิ” ภิกษุรูป
นั้นพูดเสียงเครือดยเหมือนจะเจ็บร้อนแทนท่านพันธูเสนาบดี

พระอานนท์นั่งอึ้งในท่าตรอง ท่านมองเหม่อไปข้างหน้า
อย่างไร้จุดหมาย ทุกคนเงียบ ทุกคนคิด นั่งและนาน

“อาวุโส” พระพุทธอนุชากล่าวขึ้น “ในที่สุดพระเจ้า
ปเสนทีก็นำความจริงภายหลังว่า พันธุละมิได้คิดแย่งวิช
สมบัติเลย ทรงเสียดพระทัยอย่างใหญ่หลวงจนหาความสุขในวิช
สมบัติมิได้ แต่พระองค์ทรงรู้พระองค์เมื่อได้เสียคนดีไปอย่างจะ
เรียกกลับคืนมาไม่ได้อีกแล้ว และสมัยที่พระองค์ทรงระลึกถึง
พันธูละมากที่สุด ก็คือสมัยที่มีราชกิจสำคัญ ๆ ซึ่งพระองค์ไม่
สามารถวินิจฉัยได้ด้วยพระสติปัญญาของพระองค์เอง

“อาวุโส คนสองพลอนั้นนอกจากหาความสุขให้แก่ตนมิ
ได้แล้ว ยังจะก่อความยุ่งยากแก่คนดีคนบริสุทธิ์มากมาย แต่โลก
ก็ไม่เคยขาดแคลนคนประเภทนี้ เขาแสดงอาการพินอบพิเทาต่อ
หน้าเจ้านายเสียดจนออกหน้าออกตาและเหมือนแสวงหา เมื่อใดมี

โอกาสอยู่คามลำพังกับเจ้านายเขาก็เริ่มลงมือกับทบทวนความ
 คีของเพื่อน และคุยเขียนความร้ายต่าง ๆ ของเพื่อนขึ้น
 เสนอนาย คนประเภทนี้อยู่ที่ใดก็เดือดร้อนที่นั่น แต่ก็ดู
 เหมือนจะชอกแซกอยู่ทุกหนทุกแห่ง ถ้าไม่มีคนประเภทคัง
 กล่าวนี้ โฉนเลยทำนพินธุละจะต้องตายอย่างหน้าเสร้านและ
 สังเวชใจ” พระอาบบทพูดจบแล้วบอกลาภิกษุเหล่านั้น
 แกล้งว่าถึงเวลาที่จะต้องเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค

๑๐๑๐๑๐๑๐๑๐๑๐

๑๐

๑๐๑๐๑๐๑๐๑๐๑๐

ณ ป่าประดู่ลาย

เมื่อพระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้าผู้
อนาวรรณญาณทรงสละละทิ้งสังขารอันประกอบขึ้น เหมือน
สัมภาระที่ใช้สอยเช่นเกวียนเป็นต้น เข้าสู่มหาปรินิพพาน
อันบรมสุขเกษมสันต์จากความทรมานทั้งปวงแล้ว พระ
อานนท์พุทธอนุชา ซึ่งบัดนี้เป็นเสมือนองค์แทนแห่งพระ
ตถาคตเจ้า ก็จาริกไปในที่ต่าง ๆ โดยโดดเดี่ยวเดียวดาย
จากแคว้นสู่แคว้น จากราชธานีสู่ราชธานี และบทจรสู่คาม
นิคมชนบทต่าง ๆ เพื่อแสวงหาความวิเวกบ้าง เพื่อโปรด
ให้ประชาชนกรดำรงในคุณธรรมสัมมาปฏิบัติบ้าง เป็นเวลา
ถึง ๔๐ ปี หลังพุทธปรินิพพาน

สมัยหนึ่ง พระพุทธอนุชาออกจากวัดถิรราชธานีแห่ง
แคว้นโกศล มุ่งหน้าลงสู่ทิศใต้ถึงลำน้ำยมุนา เดินเลียบลำน้ำนี้

ลงตอนใต้ อันเป็นที่ตั้งแห่งโกสัมพีราชธานีแห่งแคว้นวังสะ

อันว่านครโกสัมพีนี รุ่งเรืองด้วยศิลปวิทยาการมาก
หลาย นอกจากนี้ยังเป็นย่านกลางแห่งการเดินทางและการขน
ส่งสินค้าระหว่างโกศล มคธ และเมืองผ่านต่าง ๆ ทางใต้และ
ทางตะวันออกอีกด้วย

สำนักบุญนาอันสวยงามตระการยิ่งนักนั้น ก็ไหลมาจาก
แดนอันขจรนามแต่กาลไกลสมัยมหาภารตยุทธ์นั้นคือหัตถินปุระ
นครซึ่งปรักหักพังแล้ว และท่วมทับทุ่งกรูซึ่งป่าดงพงและการพ
ได้ทำสงคราม เพื่อชิงชัยความเป็นใหญ่กัน ความงามของนคร
โกสัมพีย่อมติดตาเตือนใจของอาคันตุกะผู้มาเยือนไปตลอดชีวิต
มองไปจากฝั่งบุญนาจะเห็นกำแพงปราการบ้านเรือนสลัปล้าง ดู
เป็นลวดหลั่นยอดปราสาทแห่งอุเทนราชันั้น เมื่อต้องแสงสุริยา
ยามจะอัสดงก็ส่องแสงเหมือนมีอาทิตย์อยู่หลายดวง การสัญจร
ทางเรือคับคั่ง มีเรือน้อยใหญ่ประดับด้วยธงทิวสีต่าง ๆ สูงมาตา

เมื่อพระอานนท์มาใกล้นครโกสัมพีนัน เป็นเวลาเย็น
มากแล้ว รุ่งสาธิตเกษตรยามต้องแสงอาทิตย์ในสายฝนหกลมมอง
ดูประหนึ่งภูผาตัวด้วยแผ่นทอง พระพายรำเพยเพียงแผ้วเบาต้อง
กายพระมหาเถระก่อให้เกิดความชุ่มเย็น เจกมรดาอุบลสำบุตร
สุดที่รักด้วยใจถนอม ณ เบื้องบนก้อนเมฆสลัปลับซ้อนเป็นทิว
แถวตลอดลี้วตามแรงลม มองดูเป็นสีม่วงสลัปล้ำฟ้าตระการตา
ยิ่งนัก

พระผู้เป็นพหูสูต หาได้มุ่งเข้าสู่เขตนครโกสัมพีไม่ ท่าน

ต้องการแสวงหาที่สถิต และ ณ ที่นั้น แห่งใดเล่าจะสถิตเท่าป่าไม้
ประจักษ์ตาย เพราะฉะนั้นพระมหาเถระจึงเยื้องย่างด้วยลักษณะ
การอันน่าทักน่าเข้าสู่ป่านั้นด้วยหทัยที่แช่มชื่นเบิกบาน

เมื่อพระอาทิตย์อัสดงแล้วไม่นาน ดวงจันทร์แจ่มจรัสก็
โผล่ขึ้นเหนือทิวไม้ด้านตะวันออก ป่าประจักษ์ตายเจียบสถิตวังเวง
เหมาะสำหรับผู้แสวงหาวิเวกอย่างแท้จริง เนื่องจากมีภิกษุแฉะ
เวียนมาพักอยู่เสมอ ป่านี้จึงมีเสนาสนะน้อย ๆ อยู่หลายหลัง
สำหรับพักอาศัยหลังหนึ่งเพียงผู้เดียว พระเถระเลือกได้กระท่อม
หลังหนึ่ง เมื่อปูลาดนิสีทนะลงแล้วก็นั่งขัดสมาธิ หลับตาอยู่ตลอด
ปฐมยามแห่งราตรี และพักผ่อนเมื่อถึงมัชฌิมยามสว่างไปแล้ว

ปัจจุบันกาล แสงสีขาวทางทิศตะวันออกเริ่มทาบขอบฟ้า
จากทิศเหนือตลอดไปทางทิศใต้ ลมรุ่งอรุณพัดเฉื่อยฉิว เสียงกา
ซึ่งเพิ่งออกจากรวงรังเพื่อแสวงภิกษาหาร บินผ่านป่าประจักษ์ตาย
พร้อมด้วยเสียงร้องกา ๆ บริเวณป่าประจักษ์ตายยังคงเจียบสถิต ได้
ยินแต่เพียงเสียงใบไม้ไหวกระทบกันเป็นครั้งคราว พระพุทธ
อนุชาผู้ประเสริฐเดินทางเวียนมาอยู่หน้ากระท่อมน้อย โดยอาการ
ที่เรียกกันว่าเดินจงกรม เพื่อพิจารณาหัวข้อธรรม

ห้องฟ้าแสงแล้ว แสงสว่างสาดไปทั่วบริเวณไพร ไน้ม
น้อมมนัสแห่งพระอาณัติให้แจ่มใสขึ้นบาน ท่านเตรียมนั่งอันตร
วาสก และครองอุตตราสงค์เป็นปริณทลเรียบร้อย ถือบาตร
เข้าสู่นครโกสัมพีเพื่อบิณฑบาต

มีผู้คอยสักถวายอาหารแก่ผู้นิยู่เป็นแห่ง ๆ สมณศากยบุตร

เป็นที่คุ้นตาของประชาชนชาวโกสัมพีแล้ว ตั้งแต่ครั้งที่พระตถาคตเจ้าเสด็จเข้าสู่นครโกสัมพีเป็นครั้งแรก เมื่อพระอานนท์ได้อาหารพอสมควรแล้วท่านก็เดินคู่มุ่งเข้าสู่ป่าประดู่ลายตามเดิม ฉันทาอาหารตามที่ประชาชนศรัทธาถวายด้วยอาการแห่งสามบริโภคนั้นเป็นแบบอย่างแห่งพระอรหันต์ทั้งหลาย เสร็จแล้วท่านก็ยับยั้งอยู่ ณ ที่นั้น ด้วยวิหารธรรมอันประเสริฐจนกระทั่ง-

วัฒนธยาภากล พระอาทิตย์โคจรผ่านกึ่งกลางฟ้าไปแล้วเงาไม้ประดู่ลายที่อยู่โดดเด่นยาวทอดยาวไปทางทิศตะวันออกบรรยากาศรื่นรมย์สงบ เหมาะแก่อนาถาภิรมย์

ภิกษุรูปหนึ่งร่างกายสูงใหญ่มีสง่าเดินเข้ามาสู่ป่าอันเงียบสงบนี้ เมื่อท่านผ่านมาทางพระอานนท์นั่งอยู่ เห็นเป็นสมณะแบบเดียวกัน จึงเข้าไปหาด้วยอาการแห่งมิตร แต่ท่านหาได้รู้จักพระอานนท์ไม่

“ท่านผู้ทรงพรต” ภิกษุรูปนั้นกล่าวขึ้น “ข้าพเจ้าไม่คิดว่าจะพบท่านผู้ใดในป่าอันวิเวกแห่งนี้ ท่านคงมุ่งแสวงสันติบรรพเช่นเดียวกับข้าพเจ้า จึงมานั่งอยู่ ณ ที่นี้แต่ผู้เดียว”

“ท่านผู้บำเพ็ญตบะ” พระอานนท์ตอบ “ข้าพเจ้าทราบจากเครื่องนุ่งห่มและบริวารอื่น ๆ ที่ติดตามท่านมาว่าท่านเป็นสมณะแบบเดียวกับข้าพเจ้า สมณะแบบเรามีพระผู้มีพระภาคเป็นศาสดาด้วยกัน ก็พระผู้มีพระภาคพระองค์นั้นตรัสไว้มิใช่หรือว่าความวิเวกเป็นสหายอันประเสริฐ”

“ท่านผู้ทรงพรต” ภิกษุรูปนั้นกล่าว “พระดำรัสนี้ช่างเป็น

พระพุทธรูปที่กระตุนเตือนเร่งเข้าให้พุทธสาวกพอใจในวิเวก
เสียนี่กระไร ขอประทานโทษเกิด จากลักษณะอาการและคำ
กล่าวของท่าน ข้าพเจ้าพออนุมานได้ว่า ท่านคงจะมาสู่ธรรมวินัย
นี้นานแล้ว ส่วนข้าพเจ้าเอง แม้จะมีอายุเหียนย่างเข้าสู่วัยชรา
มาหลายปีแล้วก็ตาม แต่ข้าพเจ้าเพิ่งจะอุปสมบทอุทิศพระผู้มี
พระภาคเมื่อไม่นานนี้เอง คือเมื่อพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น
ปรินิพพานแล้ว ข้าพเจ้าเพิ่งจะบวชได้ ๕ พรรษาเท่านั้น”

“อาวุโส” พระอานนท์เปลี่ยนตำแหน่งชื่อของภิกษุรูปนั้น
“ข้าพเจ้าอุปสมบทในสมัยที่พระศากยวงศ์ทรงพระชนม์อยู่ และ
ได้เห็นได้เฝ้าพระองค์เสมอ ๆ ข้าพเจ้าถือเป็นลาภอันประเสริฐที่
ได้เฝ้าพระผู้มีพระภาค มิใช่แต่ข้าพเจ้าเท่านั้น ใคร ๆ ก็
ปรารถนาที่จะได้เข้าเฝ้าและสนทนาด้วย พระองค์เป็นผู้สูงสุด
อย่างแท้จริง”

ภิกษุรูปนั้นแสดงอาการสนใจอย่างเห็นได้ชัด และมีนัยน์
ตาแวววับดีพร้อมด้วยกล่าวว่า “ท่านผู้ทรงพรต ข้าพเจ้า
ปรารถนาอย่างยิ่ง ปรารถนาเหลือเกินที่จะทราบพระพุทธรูจิยา
โดยละเอียดจากผู้ซึ่งเคยเข้าเฝ้าเคยฟังธรรมของพระศาสดา ทำ
อย่างไรข้าพเจ้าจึงจะได้บรรลุผลสำเร็จแห่งความปรารถนานั้น
แต่ก่อนอื่นข้าพเจ้าปรารถนาใคร่ทราบนามของท่านผู้มีโชคดี
พอเป็นเครื่องประดับความรู้ไว้ก่อน ส่วนข้าพเจ้าเองมีนามว่า
กัมโพชะ ชื่อเดียวกับแคว้นที่ข้าพเจ้าเกิดซึ่งอยู่ทางเหนือขึ้นไป
ท่านเองก็คงทราบว่าแคว้นกัมโพชะมีชื่อเสียงที่สุดเรื่องพันธุ์ม้าดี”

พระอานนท์นั่งอยู่ครู่หนึ่ง หาคำตอบคำของพระกัมโพชะ
 ท่านที่ไม่ ท่านกำลังตรึกตรองว่า ควรจะบอกนามของท่านแก่
 ภิกษุรูปนี้หรือไม่หนอ ภิกษุรูปนี้มีความเลื่อมใสในพระศาสนา
 เป็นอย่างยิ่ง กระหายใคร่ฟังพระพุทธจริยา และเรื่องซึ่งเกี่ยว
 ข้องกับพระองค์ ภิกษุรูปนี้คงจะต้องเคยได้ยินเกียรติคุณของ
 ท่านในฐานะเป็นผู้ใกล้ชิดอย่างยิ่งกับพระศาสดา ถ้าเขอทราบ
 นามของท่านแล้ว และได้ฟังพุทธจริยาบางตอนจากท่านเอง คง
 จะเพิ่มพูนปีติปราโมชแก่เขอหาไม่น้อย อาจจะเพียงพอให้เรอได้
 ธรรมจักขุในไม่ช้า เมื่อคิดถึงประโยชน์ดังกล่าวนี้เป็นที่ลั้งแล้ว
 พระพุทธอนุชาสุกโกทมนบุตรจึงกล่าวว่า

“ภราดา ข้าพเจ้ายินดีจะเล่าพุทธจริยา และบุคคลที่
 เกี่ยวข้องกับพระองค์บางประการบางตอนให้ท่านฟังเท่าที่
 ข้าพเจ้ารู้เห็นมาด้วยตนเองบ้าง ที่พระศาสดาโปรดประทานเล่า
 ให้ข้าพเจ้าฟังบ้าง อนึ่งข้อที่ท่านอยากทราบนามของข้าพเจ้านั้น
 ข้าพเจ้าบอกท่านได้แต่เพียงว่า เมื่อข้าพเจ้ายังครองชวรवासอยู่
 พระญาติวงศ์เรียกข้าพเจ้าว่า “เจ้าชายอานันทะ” และเมื่อ
 ข้าพเจ้าอุปสมบทแล้วเพื่อนพรหมจารีเรียกข้าพเจ้าว่า “พระ
 อานันทะ” พระศาสดาเรียก ‘อานนท์ อานนท์’ อยู่เสมอ ๆ”

พอพระมหาเถระกล่าวจบลง พระกัมโพชะมีอาการตะลึง
 อยู่ครู่หนึ่ง แล้วอาการแห่งปีติซาบซ่านก็เข้ามาแทนที่ ท่านลุก
 ขึ้นนั่งกระโทกประนมมือกราบลงแทบบาทมูลของพระอานนท์
 ขบศีรษะอยู่หนึ่งและนาน เมื่อท่านเงยหน้าขึ้นอีกครั้งหนึ่ง พระพุทธ-

อนุชาสังเกตเห็นน้ำตาเอ่อเบ้าตาของภิกษุผู้อยู่ในวัยชราอุปะนั้น
นั้นเป็นสัญลักษณ์แห่งปิติปราโมชอันหลังไหลจากความรู้สึกที่
ลึกซึ้ง แลปรากฏออกมาทางกริชกาย และแล้วพระกัมโพชะก็
กล่าวว่า

“ข้าแต่ท่านผู้ไม่หลงไหลในบ่วงมาร เป็นลาภอันยิ่งใหญ่
ของข้าพเจ้าที่ได้มาพบท่านผู้ทรงคุณอันประเสริฐเหมือนองค์
แทนแห่งพระสถาคคเจ้า ข้าพเจ้าเดินทางมาหลายเมืองด้วยจุด
ประสงค์ที่จะได้พบและสนทนากับท่าน ข้าพเจ้าทราบว่าคุณ
เดินทางมาไกลสัณเฑาะ ข้าพเจ้าก็ติดตามมา แต่ก็หาได้รู้จักท่านไม่
แม้จะสนทนากับท่านที่กระหายใคร่พบอยู่ตลอดเวลาก็ตาม
โอ ! ช่างเป็นลาภของข้าพเจ้าเสียนี้กระไร อุปมาเหมือนลูกโคซึ่ง
เที่ยวติดตามหาแม่ในป่ากว้างและได้พบแม่สมประสงค์ ความ
รู้สึกของลูกโคนั้นเป็นฉันท ไฉนความรู้สึกของข้าพเจ้าก็เป็นฉันทนั้น”
แล้วพระกัมโพชะก็กราบลงแทบบาทมูลของพระอานนท์อีกครั้ง
หนึ่ง

“ช่างเกิดผู้มีอายุ” พระอานนท์กล่าว “เรื่องของข้าพเจ้า
ไม่มีความสำคัญเท่าเรื่องของพระศาสดา อนึ่งท่านบวชอุทิศพระ
พุทธเจ้าแม้จะนิพพานไปแล้วก็ตาม แต่เรื่องของพระองค์ยังเป็น
เครื่องเพิ่มพูนปิติปราโมชแก่ผู้สดับอยู่เสมอ ท่านได้ขอร้องให้
ข้าพเจ้าเล่าถึงพุทธจริยาบางตอนเพื่อเป็นเครื่องประดับความรู้
และประดับประดองศรัทธาปสาทะ ข้าพเจ้าจะขอเล่าให้ท่านฟัง
เป็นปฏิบัติการแก้ความปรารถนาดีของท่าน” แล้วพระอานนท์ก็

กล่าวสืบไปว่า

“ดูก่อนภราดา ณ ป่าไผ่ประตูลายนี้เอง สมัยหนึ่งพระ
 ดาสดเจ้าประทับอยู่ด้วยหมู่ภิกษุณีนับจำนวนร้อย พระองค์หยิบ
 ใบไผ่มาทำพระหัตถ์หนึ่ง แล้วตรัสถามภิกษุทั้งหลายว่า ใบไผ่ใน
 กำพระหัตถ์ของพระองค์ กับใบไผ่ในป่านี้ทั้งหมด ไหนจะมาก
 กว่ากัน เมื่อภิกษุทั้งหลายกราบทูลว่า ใบไผ่ในป่ามีมากกว่า
 เหลือหลาย ใบไผ่ในกำพระหัตถ์มีน้อยนิดเดียว พระพุทธองค์จึง
 ตรัสว่า ฉันทเดียวกันนั้นแล ภิกษุทั้งหลาย ธรรมที่เราแสดงแล้ว
 แก่เธอทั้งหลายนั้นเพียงเล็กน้อย เหมือนใบไผ่ในกำมือของเรา
 ส่วนธรรมที่เรายังมีได้แสดงมีมากหลายเหมือนใบไผ่ในป่า
 ภิกษุทั้งหลาย ทำไมเราจึงไม่แสดงสิ่งที่เรารู้ เราเข้าใจอีกมาก
 หลายเล่า ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคตแสดงแต่ธรรมที่จำเป็น
 เพื่อระงับดับทุกข์เท่านั้น สิ่งนอกจากนี้รู้ไปก็ทำให้เสียเวลา
 เปลา่ ภิกษุทั้งหลาย สมัยหนึ่งมีภิกษุรูปหนึ่งเข้ามาหาเรา และ
 ถามปัญหา ๑๐ ข้อ ขอให้เราแก้ปัญหาข้อข้อใจนั้น ถ้าเราไม่แก้
 ปัญหาให้คลายสงสัย เขาจะละเพศพรหมจรรย์ ปัญหา ๑๐ ข้อ
 นั้นล้วนเป็นปัญหาที่ไร้สาระ ไม่เป็นไปเพื่อระงับดับทุกข์ รู้แล้วก็
 ไม่ทำให้อะไรดีขึ้น เช่นปัญหาว่า โลกเที่ยงหรือไม่เที่ยง โลกมีที่
 สุดหรือไม่มีที่ สุด ตายแล้วเกิดหรือไม่ตั้งนี้เป็นต้น เราไม่ยอมแก้
 ปัญหานั้น ภิกษุทั้งหลายเรากล่าวกับภิกษุรูปนั้นว่าอย่าว่าแต่เธอ
 จะละเพศพรหมจรรย์เลย แม้เธอจะตายไปต่อหน้าต่อตาเรา เรา
 ก็หายอมแก้ปัญหาเหล่านั้นของเธอไม่ ภิกษุทั้งหลาย ปัญหาที่

เผชิญอยู่เบื้องหน้าของทุก ๆ คน คือปัญหาเรื่องทุกข์และความดับทุกข์ มนุษย์และสัตว์ทั้งหลายถูกความทุกข์เสียบอยู่ทั้งทางกายและทางใจ อุปมาเหมือนผู้ถูกยิงด้วยลูกศรซึ่งกำซาบด้วยยาพิษแล้ว ญาติมิตรเห็นเข้าเกิดความกรุณาจึงพยายามจะช่วยกันถอนลูกศรนั้น แต่บุรุษผู้โง่เขลาบอกว่าต้องไปสืบให้ได้เสียก่อนว่าใครเป็นคนยิง และยิงมาจากทิศไหน ลูกศรทำด้วยไม้อะไร แล้วจึงจะค่อยมาถอนลูกศรออก ภิกษุทั้งหลาย บุรุษผู้นั้นจะต้องตายเสียก่อนเป็นแน่แท้ ความจริงเมื่อถูกยิงแล้ว หน้าที่ของเขาก็คือ ควรพยายามถอนลูกศรออกเสียทันที ชำระแผลให้สะอาดแล้วได้ยาและรักษาแผลให้หายสนิท หรืออีกอุปมาหนึ่งเหมือนบุคคลที่ไฟไหม้อยู่บนศีรษะ ควรรีบดับเสียโดยพลัน ไม่ควรเที่ยววิ่งหาคนผู้เอาไฟมาเผาศีรษะตน ทั้ง ๆ ที่ไฟลุกไหม้อยู่

“ภิกษุทั้งหลาย สังสารวัฏนี้ไฟลงอยู่ด้วยเพลิงทุกข์นานาประการไหม้ให้ร้อนอยู่ทั่ว สัตว์ทั้งหลายค้ำพุนทราวยอยู่ในกองทุกข์แห่งสังสารวัฏนี้ ใครเล่าจะเป็นผู้ดับ ถ้าทุกคนไม่ช่วยกันดับทุกข์แห่งตน อุปมาเหมือนบุรุษสตรีผู้รวมกันอยู่ในบริเวณกว้างแห่งหนึ่ง และต่างคนต่างถือต้นไฟใหญ่อันไฟลุกโผลงอยู่ทั่วแล้วต่างคนต่างก็วิ่งวนกันอยู่ในบริเวณนั้น และร้องกันว่า “ร้อน ร้อน” ภิกษุทั้งหลาย คราวนั้นมีบุรุษผู้นึงเป็นผู้ฉลาดร้องบอกให้ทุกคนทิ้งต้นไฟในมือของตนเสีย ผู้ที่ยอมเชื่อทิ้งต้นไฟก็ได้ประสบความเป็น ส่วนผู้ไม่เชื่อก็ยังคงวิ่งถือต้นไฟพร้อมด้วยร้องตะโกน

ว่า “ร้อน ร้อน” อยู่นั่นเอง

“ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคคได้ทิ้งต้นไฟแล้ว และร้องบอกให้เธอทั้งหลายทิ้งเสียด้วย ต้นไฟที่กล่าวถึงนี้คือกิเลสทั้งมวล อันเป็นสิ่งที่เผาลนสัตว์ให้เว้าร้อนกระวนกระวาย ภิกษุทั้งหลาย อายุขณะภายใน ๖ คือ ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ อายุขณะภายนอก ๖ คือ รูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ และธัมมามรตม์เป็นของร้อน ร้อนเพราะไฟ คือ วาตะบ้าง โทตะบ้าง โมหะบ้าง

“ภิกษุทั้งหลาย เราตถาคคไม่พิจารณาเห็นรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะ ไฉ่ ๆ ที่จะครอบงำรังวัดใจของบุรุษได้มากเท่ารูป เสียง กลิ่น รส และโสภณูปะ แห่งลตริ ภิกษุทั้งหลาย เราไม่พิจารณาเห็นรูป เสียง กลิ่น รส โสภณูปะไฉ่ ๆ ที่สามารถครอบงำรังวัดใจของลตริได้มากเท่ารูป เสียง กลิ่น รส และโสภณูปะแห่งบุรุษ

“ภิกษุทั้งหลาย กามคุณนี้เรากล่าวว่าเป็นเหยื่อแห่งมาร เป็นพวงดอกไม้แห่งมาร เป็นกำลังพลแห่งมาร ภิกษุผู้ปรารภนาจะประหารมาร พึงสลัดเหยื่อแห่งมาร ขยีพวงดอกไม้แห่งมาร และทำลายกำลังพลแห่งมารเสีย

“ภิกษุทั้งหลาย เราเคยเยาะเย้ยกามคุณ ณ โพธิมณฑล ในวันที่เราตรัสรู้นั่นเอง ตูก่อนกาม เราได้เห็นต้นเต้าของเจ้าแล้ว เจ้าเกิดจากความดำริคำนึงถึงนั่นเอง เราจักไม่ดำริถึงเจ้าอีก ด้วยประการฉะนี้ กามเอ๋ย เจ้าจะเกิดขึ้นอีกไม่ได้”

“ตูก่อนภราดา” พระอาบบทก็กล่าวต่อไป “ครั้งนั้น ณ ป่า

ไม้ประดู่ลายนี้ ภิกษุจำนวนมากได้ดวงตาเห็นธรรมและอริยคุณสูง ๆ ขึ้นไปด้วยพระพุทธรูปอันเล็กซึ่งจับใจนี้ พระองค์ทรงใช้ลูปมาอุปไมยอันคมคายแยบยล และขมวดพระธรรมเทศนาให้เห็นจุดเด่นที่ทรงประสงค์เหมือนนายช่างผู้ฉลาดเมื่อจะสร้างปราสาท หรือภูฏาคารย่อมจะลงรากปราสาทนั้นให้แน่นหนาและวางเสาอันมั่นคง และสร้างเรือนยอดคดล่อมนขึ้นให้ยอดเด่นเห็นสง่างามรุ่งเรืองด้วยพระธรรมเทศนาโกศลแห่งพระทศพลวิมลอนาวรณญาณอันหาใครเปรียบปานมิได้ในสามภพ

“ดูก่อนอาคันตุกะ” พระอาณนทีกกล่าวต่อไป “ณ กรุงโกสัมพีนันเอง พระสกลเจ้านายประทับรอยพระบาท คือพระพุทธรูปอันประเสริฐ ไว้สำหรับให้คนภายหลังถือเป็นเยี่ยงอย่างดำเนินตาม”

คือสมัยหนึ่งเมื่อพระพุทธองค์เสด็จถึงโกสัมพี และสำราญพระอิริยาบถอยู่ ณ โขสิตาราม ตอนเช้าพระพุทธองค์จะเสด็จออกบิณฑบาต มีประชาชนผู้เลื่อมใสคอยตักถวายเป็นทิวแถว แต่ก็มียกลุ่มชนอีกกลุ่มหนึ่งคอยตามตำรากระทบกระทั่งเสียดสีอยู่ตลอดเวลา เมื่อพระองค์เสด็จกลับโขสิตาราม ก็ตามไปตำถึงพระคันธกุฎีด้วย อีกโกสวัตถุ ๑๐ ประการ เช่น ทาน เป็นโค เป็นลา เป็นอูฐ เป็นสัตว์นรก เป็นต้น เรื่องนี้มีเบื้องหลังคือ

สมัยหนึ่ง ก่อนหน้าที่เรื่องนี้จะเกิดขึ้นไม่นานนัก พระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จสู่แคว้นกุรุ ณ ที่นั้นมีหมู่บ้านพราหมณ์อยู่แห่งหนึ่ง พราหมณ์นายบ้านมีธิดาสาวทรงสิริโสภาคยิ่งนัก นามว่า

มาคันทียา ความงามแห่งนางระบือไปทั่ว ชายหนุ่มผู้มั่งคั่งต่างเดินทางโดยเกวียนบ้าง โดยรถม้าบ้าง มาสู่มาคันทียาคามนี้ เพื่อทัศนามาคันทียานารี บางคนก็แต่งผู้ใหญ่มารับซื้อ แต่พราหมณ์ผู้บิตายังมองไม่เห็นใครเหมาะสมแก่ธิดาของตน จึงยังไม่ยอมยกให้ใคร มาคันทียาเป็นที่กล่าวขวัญถึงแห่งปวงชนชาวกรุงอย่างแพร่หลาย จนเมื่อธิดาของสกุลใดเกิดใหม่ผู้เฒ่าผู้แก่มักจะให้พรว่า ขอให้สวยเหมือนมาคันทียา

“ลูกก่อนอาคันตุกะ แต่ท่านต้องระลึกไว้อย่างหนึ่งว่า ความงามกับอันตรายนั้นมักจะมาด้วยกันเสมอ ที่ใดมีความงามที่นั่นย่อมมีอันตรายแอบแฝงซ่อนเร้นอยู่ด้วย จะมากหรือน้อยแล้วแต่ขนาดแห่งความงามนั้น และเมื่ออยู่บ่อยครั้งที่ เป็นอันตรายไม่เพียงแต่ผู้เข้าไปเกี่ยวข้องเท่านั้น แต่แก่เจ้าของความงามนั่นเองอีกด้วย

“พระศาสดาเสด็จไปถึงบ้านมาคันทียพราหมณ์ในเช้าวันหนึ่ง ขณะที่เขาบูชาไฟอยู่ที่ประตูบ้าน เมื่อได้ทัศนาดูเห็นพระศาสดาแล้ว พราหมณ์ก็ละสิ่งในความงามแห่งพระองค์ ถึงแก่อุทานออกมาว่า ชายผู้เฒ่าจริงหนอ เขาเข้าไปหาพระศาสดาแล้วกล่าวว่า

“สมณะ ข้าพเจ้ามองหาชายอันจะคู่ควรแก่บุตรธิดาของข้าพเจ้ามาเป็นเวลานานแล้ว แต่จะหาใครงามคู่ควรแก่บุตรธิดาของข้าพเจ้าเสมอท่านไม่ได้ ขอท่านโปรดเป็นอยู่ตรงนี้สักครู่หนึ่ง แล้วข้าพเจ้าจะนำบุตรธิดามอบให้ท่าน”

พระศาสดาแสดงอาการอุษณินภาพ ทรงเหยียบรอยพระบาทให้ปรากฏไว้ด้วยแรงอธิษฐานอันสำเร็จมาจากพระบารมีแผ่ปางบรรพ์ แล้วเสด็จหลีกไปประทับ ณ ใต้ต้นไม้งามศรีมด้นหนึ่ง

“พราหมณ์เจ้าข้าแก่พราหมณ์ และให้ตบแต่งลูกสาวให้สวยงาม เพื่อนำไปมอบให้ชายผู้หนึ่งอันตนเห็นว่าคู่ควรกัน แล้วพากันออกจากเรือน เมื่อไม่เห็นพระตถาคต ณ ที่เดิมพราหมณ์ก็ประหลาดใจ บังเหญพราหมณ์ได้เหลือบเห็นรอยเท้าที่พระพุทธองค์ทรงเหยียบไว้จึงกล่าวกับพราหมณ์ผู้สามีว่า อย่าติดตามมหาบุรุษผู้นี้เลย ผู้มีรอยเท้าอย่างนี้เป็นผู้สละแล้วซึ่งโลกียารมณ์ทั้งปวง พราหมณ์เอ๋ย อันบุคคลผู้เจ้าราคะนั้นมีเท้าเว้ากลางมาก คนเจ้าโทสะหนักส้น ส่วนคนเจ้าโมหะนั้นปลายเท้าจิกลง ส่วนรอยเท้าของบุรุษผู้นี้เป็นผู้เพิกกิเลสได้ แล้วอย่างแท้จริง พราหมณ์ถือว่าภรรยาว่าอวดรู้वादดี ทำตนเหมือนจระเข้นอนในคู่ม จึงพาบุตรและภรรยาเที่ยวตามหาพระศาสดา มาพบเข้าใต้ต้นไม้แห่งหนึ่ง พราหมณ์ดีใจนักหนา แต่ได้ต่อว่าเป็นเชิงล้อว่า “สมณะ ข้าพเจ้าบอกให้ท่านเป็นรอกที่ไถนแต่หาเป็นคอกไม่ เหมือนไม้ไผ่ดีจะรับบุตรของข้าพเจ้า สมณะ บุตรของข้าพเจ้าน่ามเลศกว่านารีใด ๆ ทั้งปวงในถิ่นนี้เป็นที่ปองหมายแห่งเศรษฐีคหบดี และแม้แห่งพระราชแต่ข้าพเจ้าหาพอใจใครเสมอด้วยท่านไม่ บัดนี้ข้าพเจ้าได้นำนางผู้งามพร้อมมามอบ ณ เบื้องบาทของท่านแล้วขอจงรับไว้ และครองกันฉันสามีภรรยาเถิด” พราหมณ์ก็กล่าวจบแล้วสั่งให้บุตรภรรยาลากวัวเทียมเกวียน

พระโลกนาถศาสดายนุตร ยังคงประทับดุษณีอยู่ครู่หนึ่ง พระองค์ทรงรำพึงว่า พราหมณ์ผู้นี้มีความหวังดีต่อเรา ต้องการสงเคราะห์เราด้วยสิ่งอันเป็นที่รัก ที่หวงแหนที่สุดแห่งตน แต่สิ่งนี้มีความแก่ ความเจ็บและความตายเป็นธรรมดา เราจักปฏิบัติการพราหมณ์ผู้นี้ด้วยอภยธรรม และพราหมณ์ พราหมณ์ทั้งสองนี้มีอุปนิสัยแก่กัลลพที่จะบรรลุธรรมของเราได้ เป็นการมอบสภาพอันไม่แก่และไม่ตายแก่เขา ดำริตั้งนี้แล้ว พระตถาคตเจ้าจึงเอื้อนโอษฐ์ว่า

“พราหมณ์ ถ้าเราจะเล่าเรื่องบางเรื่องให้ท่านฟัง ท่านจะพอใจฟังหรือไม่”

“เล่าเถิดสมณะ ข้าพเจ้าพร้อมอยู่แล้ว ท่านมีบุตรภรรยาอยู่แล้วหรือ ?”

นางมาคันทิยา บุตรีแห่งพราหมณ์นั่งฟังพิศพระตถาคตเจ้าเหมือนเด็กมองตุ๊กตาซึ่งตนไม่เคยเห็น พร้อม ๆ กันนั้น มารยาแห่งสตรีซึ่งปรากฏอยู่ในเรือนร่างและนิสัยแห่งอิทธิเพศ ก็เริ่มฉายแวววาวออกมาทางสายตา และริมฝีปากอันบางงามเต็มอัมพัน

พระตถาคตเจ้า ชายพระเนตรดูนางมาคันทิยาพน้อยหนึ่งทรงรู้ถึงจิตใจอันเป็นปวณของนาง แล้วตรัสว่า

“พราหมณ์ เมื่อเราอยู่ในวัยหนุ่มมีเกศายังดำสนิทถูกแวดล้อมด้วยสตรีล้วนแต่สะคราญตา เป็นที่ปรารถนาของบุรุษเพศผู้ยังตัดอาลัยในปวงกามมิได้ แต่เราเบื่อหน่ายในโลภียวิสัย

จึงสละสมบัติบรมจักร และนางผู้เจ้าเรือนตา ออกแสวงหาไมกษ
 ธรรมแต่เดียวดายเที่ยวไปอย่างไม่มีอาลัย ปลอดภัยไปรุ่งเหมือน
 บุคคลที่เป็นหนี้แล้วพ้นจากหนี้ เคยถูกคุมขังแล้วพ้นจากที่คุมขัง
 เคยเป็นโรคแล้วหายจากโรค หลังจากท่องเที่ยวอยู่เดียวดายและ
 ทำความเพียรอย่างเข้มงวดไม่มีใครจะทำได้ยิ่งกว่าเป็นเวลา ๖ ปี
 เราก็ได้ประสบชัยชนะอย่างใหญ่หลวงในชีวิต ได้ตรัสรู้อนุตร
 สัมมาสัมโพธิญาณ ทรงเบียดเบียนถึงที่สุด ล้างพันปางแห่งมาร
 ทั้งปวงทั้งที่เป็นทิพย์และเป็นของมนุษย์ มารและธิดามารคือ
 นางคันทหา นางราคาและนางอรดีได้พยายามยั่ววนเราด้วยวิธี
 แปลก ๆ เพื่อให้เราลบกอยู่ในอำนาจ แต่เราก็หาสนใจไปดีไม่ ใน
 ที่สุดพวกมารก็ถอยหนีไปเอง เราชนะมารอย่างเด็ดขาด จนมี
 นามก้องโลกว่า "ผู้พิชิตมาร"

พระศากยาคฤศณอยู่ครู่หนึ่ง ทรงกวาดสายพระเนตรดูทุก
 โปหน้า ในที่สุดพระองค์ตรัสว่า

"พราหมณ์ เมื่อได้เห็นนางคันทหา นางราคา และ
 นางอรดี ซึ่งทรงความงามเหนือสามโลก เราก็หาพอใจแต่
 น้อยไม่ ก็ทำไมเล่าเราจะพอใจในสรีระแห่งธิดาของท่านซึ่ง
 เต็มไปด้วยมูลและคูด พราหมณ์เอ๋ย อย่าว่าแต่จะให้และ
 ต้องด้วยมือเลย เราไม่ปรารถนาจะแตะต้องธิดาของท่าน
 แม้ด้วยเท้า"

๑๕ ๒๐ ๑๕ ๒๐ ๑๕ ๒๐

๑๑

๑๕ ๒๐ ๑๕ ๒๐ ๑๕ ๒๐

บบกองกระตุกแห่งตักหาบุสย

“ดูก่อนนราดา” พระอาณนห์เล่าต่อไป “พระตำรัส
ตอนสุดท้ายของพระผู้มีพระภาค เป็นเสมือนสายฟ้าฟาด
เปรี้ยงลงบนใบหน้าของบุตรีพราหมณ์ นางรู้สึกร้อนผ่าวไป
หมดทั้งร่าง สำหรับสตรีสาว อะไรจะเป็นเรื่องเจ็บปวดยิ่ง
ไปกว่าการเสนอตัวให้ขาย แล้วถูกเขาเซี่ยทิ้งอย่างไม่ไยดี
ตั้งนั้นนัยน์ตาซึ่งเคยหวานเยิ้มของนาง จึงถูกเคียวให้เหือด
แห้งไปด้วยไฟโทสะ ใบหน้าซึ่งเคยถูกชมว่างามเหมือน
จันทร์เพ็ญนั้น บัดนี้ได้ถูกเมฆคือความโกรธเดสี้อนเข้ามา
บดบังเสียแล้ว นางผูกใจเจ็บในพระศาสนาสุดประมาณ

พระคณาตเจ้า สังเกตเห็นกิริยาอาการของนางโดย
ตลอด แต่หาสนพระทัยอันใดไม่ ทรงแสดงอนุปพิภภา
พรรณนาถึงเรื่องทาน ศีล ผลแห่งทานศีลโทษของกามและ

อานิสงส์แห่งการหลีกเร้นออกจากกาม ที่เรียกว่า เพกขัมมะ ฟอกอัธยาศัยแห่งพราหมณ์และพราหมณ์จนทรงเห็นว่ามีจิตอ่อน ควรแก่พระธรรมเทศนาชั้นสูงแล้ว พระผู้มีพระภาคก็ทรงประกาศสาธุการถึงติกาธรรมเทศนา คือ อริยสัจ ๔ ประหนึ่งช่างย้อมผู้ฉลาด ฟอกผ้าให้สะอาดแล้วนำมาย้อมสีที่ตนต้องการ

พระธรรมเทศนา จบลงด้วยการสำเร็จมรรคผลของพราหมณ์และพราหมณ์ พระพุทธองค์เสด็จจากอาสนะที่นั่งมาคันทียคามไว้เบื้องหลัง มุ่งสู่ชนบทอื่นเพื่อโปรดเวไนยสัตว์ต่อไป

ความงามแห่งสตรี มักจะเป็นเหมือนลาบสองคม คือให้ทั้งคุณและโทษแก่เธอ และมีสตรีน้อยคนนักที่จะจับแต่เพียงคุณเดียว เพราะฉะนั้นเธอจึงมักประสบทั้งความสุขและความเศร้า เพราะความงามเป็นมูลเหตุ กฎข้อนี้พิสูจน์ได้ด้วยชีวิตของนางมาคันทียาซึ่งข้าพเจ้าจะเล่าให้ท่านฟังต่อไป

ด้วยความพยายามอย่างยิ่งยวด ในการที่จะแก้แค้นพระศาสนา เครื่องมือในการใช้ความพยายามของนางมีอย่างเดียว คือความงาม เมื่อมีความพยายาม ความสำเร็จย่อมตามมาเสมอ และในความพยายามนั้น ถ้าจังหวะดีก็จะทำให้สำเร็จเร็วขึ้น ดังนั้นต่อมาไม่นานนักนางได้เป็นมเหสีของพระเจ้าอุเทนแห่งโกสัมพี โดยวิธีใดไม่แจ้ง นับว่าได้เป็นใหญ่เป็นโตพอที่จะหาทางแก้แค้นพระศาสนาได้โดยสะดวก ดังนั้นเมื่อนางทราบว่พระคณาตเจ้าเสด็จมาโกสัมพี นางจึงยินดียิ่งนัก “คราวนี้แหละ

พระสมณโคตมผู้จองหองจะได้เห็นฤทธิ์ของมาคันทียา” นางปรารภเรื่องนี้ด้วยความกระหม่อมใจ จึงจางบริวารของนางบ้าง ทาสและกรรมกรบ้าง ให้เที่ยวติดตามคำพระศาสดาทุกมุมเมือง ทุกหนทุกแห่งที่พระองค์ทรงเหยียบย่างไป

ก่อนนภราดา ข้าพเจ้าตามเสด็จไปทุกหนทุกแห่งเหมือนกัน ถูกตำแรง ๆ จิตใจของข้าพเจ้าก็กระวนกระวาย แต่พระตถาคตเจ้าทรงมีอาการแช่มช้อยอยู่เสมอ สัพพะพักตร์ยังคงสงบนิ่ง เช่นเดียวกับเวลาได้รับคำสรรเสริญ จิตใจที่ไม่หวั่นไหวด้วยโลกธรรมคือ นินทา และสรรเสริญนั้นเป็นจิตที่ประเสริฐยิ่ง พระองค์ตรัสไว้อย่างนี้ และพระองค์ก็ทรงทำให้ดูเป็นตัวอย่าง อาวุโส, คราบไคที่บุคคลยังพอใจด้วยคำสรรเสริญ เขาย่อมยังต้องหวั่นไหวเพราะถูกนินทา นี่เป็นกฎที่แน่นอนพระตถาคตเจ้าทรงทำพระมณัสให้เป็นเช่นแผ่นดินหนักแน่นและไม่ยินดียินร้ายว่าใครจะไปโปรยปรายของหอมดอกไม้งดงามไป หรือใครจะทิ้งเศษขยะของปฏิกูลอย่างไรลงไป ข้าพเจ้าเองสุดท้ายจะทนได้ จึงกราบทูลพระองค์ว่า

“พระองค์ผู้เจริญ ย่ายอยู่เลยที่นี้ จนเขาค่ำมากเหลือเกิน”

“จะไปไหน อาบนท์” พระศาสดาตรัส มีแววแห่งความเล็ดเลี้ยวฉายออกมาทางพระเนตร และสัพพะพักตร์

“ไปเมืองอื่นเถิดพระเจ้าข้า สาวัดถิ ราชคฤห์ สาเกต หรือเมืองไหน ๆ ก็ได้ ที่ไมใช่โกสัมพี”

“ถ้าเขาคำเราที่นั่นอีก ?”

“ก็ไปเมืองอื่นอีก พระเจ้าข้า”

“ถ้าที่เมืองนั้นเขาคำเราอีก ?”

“ไปต่อไป พระเจ้าข้า”

“อย่าเลย อานนท์? เธออย่าพอใจให้ตกคตทำอย่างนั้น ถ้าจะต้องทำอย่างเธอว่า เราจะไม่มีแผ่นดินอยู่ มนุษย์เราอยู่ที่ไหนจะไม่ให้มีคนรักคนชังนั้น เห็นจะไม่ได้ เรื่องเกิดขึ้นที่ใดควรให้ระวังลง ณ ที่นั้นเสียก่อนแล้วจึงค่อยไป อานนท์ เรื่องที่เกิดขึ้นแก่ตกคตนั้นจะไม่ยืดยาวเกิน ๗ วัน ก็จะต้องระวังลงภายใน ๗ วัน เท่านั้น”

แล้วพระพุทธองค์ก็ครั้งต่อไปว่า

“อานนท์ เราจะอดทนต่อคำล่วงเกินของผู้อื่นเหมือนช้างศึกก้าวลงสู่สงคราม ต้องทนต่อลูกศรซึ่งมาจากทิศทั้ง ๔ เพราะคนในโลกนี้ส่วนมากเป็นคนชั่วคอยแค้นหาแค้นโทษของคนอื่น เธอจงดูเกิด พระราชาทั้งหลายย่อมทรงราชพาหนะตัวที่ฝึกแล้วไปสู่ที่ชุมนุมชน เป็นสัตว์ที่ออกชุมนุมชนได้ อานนท์เอ๋ย ในหมู่มนุษย์นี้ผู้ใดฝึกตนให้เป็นคนอดทนต่อคำล่วงเกินของผู้อื่นได้ จัดว่าเป็นผู้ประเสริฐสุด ม้าอัสสร ม้าสินธพ พญาช้างตระกูลมหานาคที่ได้รับฝึกแล้ว จัดเป็นสัตว์อาชาไนย สัตว์อาชาไนยเป็นสัตว์ที่ประเสริฐ แต่คนที่ฝึกตนดีแล้วยังประเสริฐกว่าสัตว์เหล่านั้น

“ดูก่อนอานนท์ ผู้อดทนต่อคำล่วงเกินของผู้สูงกว่า

ก็เพราะความกลัว อุตทนต่อคำล่วงเกินของผู้เสมอกัน เพราะเห็นว่าพอสู้กันได้ แต่ผู้ใดอุตทนต่อคำล่วงเกินของผู้ ซึ่งด้อยกว่าตน เราเรียกความอุตทนนั้นว่าสูงสุด ผู้มีความ อุตทน มีเมตตา ย่อมเป็นผู้มีลาภ มียศอยู่เป็นสุข เป็นที่รัก ของเทวดา และมนุษย์ทั้งหลาย เปิดประตูแห่งความสุข ความสงบได้โดยง่าย สามารถขุดมูลเหตุแห่งการทะเลาะวิวาทเสียได้ คุณธรรมทั้งมวล มีศีลและสมาธิเป็นต้น ย่อม เจริญงอกงามแก่ผู้มีจิตความอุตทนทั้งสิ้น”

ในที่สุด ทาสและกรรมกรที่พระนางมาคันทียาว่าจ้างมา ค่ำพระมหาสมณะก็เลิกวาทะไปเองเพราะเขาทั้งหลายรู้สึกว่าเขา กำลังคำเสาศิลาแห่งทิบ ซึ่งไม่พวันไหวเลย ความพยายามของ พระนางมาคันทียา เป็นอันล้มเหลว อาวุโส พระศาสดาเคยตรัส ไว้ว่า ภูเขาศิลาส่วนย่อมไม่พวันไหวด้วยลมจากทิศทั้ง ๔ ฉะนั้น บัณฑิตย่อมไม่พวันไหว เพราะทำนินทาและคำสรรเสริญฉันนั้น

ในพระตำราของพระศาสดาตอนต้น ท่านคงจำได้ว่า พระองค์ตรัสถึงม้าอัสดร ม้าสินธพ และสัตว์อาชาไนยรวมทั้ง พญาช้างตระกูลมหานาค ข้าพเจ้าขอไขความเรื่องนี้สักเล็กน้อย

ม้าอัสดรนั้น คือสัตว์ผสมระหว่างม้าและลา คือแม่ม้า พ่อลา ลูกออกมาจึงได้ลักษณะที่ดีเยี่ยม คือได้ลักษณะเร็วจาก แม่และได้ลักษณะทนทานจากพ่อ ม้าเป็นสัตว์ที่มีฝีเท้าเร็วมาก จนได้นามอีกอย่างหนึ่งว่า “มโนมัย” หมายความว่า “สำเร็จตั้งใจ” ส่วนลานั้นทนทานมากในการนำภาระหนัก ปืนที่ไกรภักขันทีเก่ง

เมื่อลักษณะทั้ง ๒ ประการมารวมกันคือทั้งเร็วและทน ก็เป็นคุณลักษณะที่ดีเยี่ยม

หันมามองคุณสมบัติเราผู้ใดมีคุณลักษณะ ๒ อย่าง คือทั้งเร็วและทนทาน ผู้นั้นก็จัดได้ว่าประเสริฐ คนบางคนมีสติปัญญาดี รู้อะไรได้เร็ว แต่ไม่ทนทาน อ่อนแอ เบื่อหน่ายงานง่าย จีบจืด ในที่สุดก็เอาดีไม่ค่อยได้ ส่วนบางคนทนทาน ปึกป็น แต่ขาดสติปัญญา รู้อะไรได้ช้า จึงทำให้เสียเวลามากเกินไปในการทำสิ่งใดสิ่งหนึ่ง และคนในโลกส่วนมากก็มักจะได้ลักษณะเดียว แต่ดูเหมือนพระศาสดาจะทรงสรรเสริญ ความเพียรพยายามมากอยู่เมื่อได้พยายามแล้วไม่สำเร็จสมประสงค์ใครเล่าจะลงโทษผู้นั้นได้

ม้าสินธุเป็นพันธุ์ม้าซึ่งเกิด ณ สุ่มแม่น้ำสินธุ เป็นม้าพันธุ์ดีมาก แคว้นกัมโพชะถิ่นกำเนิดของท่านก็เป็นแคว้นที่มีชื่อเสียงมากในเรื่องมีม้าพันธุ์ดีตามที่ท่านกล่าวแล้วแต่หลังจากส่วนช้างตระกูลมหานาคก็เป็นช้างตระกูลดี

กล่าวถึงสัตว์อาชาไนย หมายถึงสัตว์ที่ได้รับการฝึกฝนแล้วให้ควรแก่การงานประเภทนั้น ๆ โดยนับนี้สัตว์ทุกประเภทสามารถเป็นอาชาไนยถ้าได้รับการฝึกให้เหมาะแก่การใช้งานแล้วบรรดาอาชาไนยด้วยกัน บุรุษอาชาไนยหรือคนอาชาไนย ประเสริฐที่สุด เพราะเหตุนี้พระภคเณศเจ้าจึงตรัสว่า บรรดามนุษย์ด้วยกัน คนที่ฝึกตนแล้วประเสริฐที่สุด

คำว่าฝึกตนนั้น หมายถึงฝึกจิตของตนให้ตั้งมั่นรับได้ทนได้แม้ในภาวะที่คนทั่วไปรู้สึกว่าจะทนไม่ได้ การฝึกจิต

ก็เหมือนการมีนกน้ำหนัก ต้องค่อยทำค่อยไปเมื่อได้ทีแล้วก็
เป็นจิตที่ทนทาน และมือก็นิهارเป็นอัครรรย์

นางมาคันทียาเป็นมเหสีรองของพระเจ้าอุเทน พระ
มเหสีใหญ่คือพระนางสามาวดี พุทธสาวิกาเลื่อมใสในพระ
ศกาคตเจ้ามาก เมื่อพระนางมาคันทียากลับแก้สั้งพระศาสดาไม่
สมประสงค์ ก็หันมารินยาทาโทษให้พระนางสามาวดี พระนาง
ถูกกล่าวหาหลายเรื่องจนพระเจ้าอุเทนทรงเชื่อและจะประหาร
ชีวิตพระนางสามาวดี แต่พระองค์ทรงทราบข้อเท็จจริงภายหลัง
จึงสั่งประหารชีวิตพระนางมาคันทียาพร้อมทั้งบริวารและญาติ
ด้วยวิธีเรียกได้ว่าทารุณอย่างยิ่ง

คือพระองค์ให้ชุดหลุมฝังพระนางมาคันทียาและบริวาร
เพียงแค่ออ แล้วให้โจทก์อวัยยะชาตเป็นขึ้นเล็กขึ้นน้อย พระนาง
มาคันทียาจะชีวิตลงด้วยเรื่องที่พระนางก่อขึ้นเอง

“ดูก่อนภราดา การคิดประทุษร้ายต่อผู้ไม่ประทุษ
ร้าย ผู้บริสุทธิ์ ย่อมเป็นเหมือนการถ่มน้ำลายรดฟ้า หรือ
การปาธูลีทวนลม ผู้กระทำย่อมได้รับโทษเอง”

“ดูก่อนท่านผู้แสวงมรรคาแห่งอมตะ” พระอานนท์
กล่าวต่อไป “พระผู้มีพระภาคเจ้าสำราญพระอิริยาบถ ณ โกสัมพี
ตามพระอัยยาศัยพอสมควรแล้ว ก็เสด็จจาริกไปสู่คามนิคมชนบท
ราชธานีน้อยใหญ่ เพื่อโปรดเวไนยสัตว์ผู้พองและนำได้ให้สารง
อยู่ในกุศลภณจนกระทั่งพจนกลับไปยังประทับ ณ กรุงสาวิถี ราชธานี
แห่งแคว้นโกศล อันเป็นดินแดนแถบเชิงเขาหิมาลัย ความจริง

พระพุทธองค์ประทับ ณ กรุงสาวัตถีเป็นเวลาหลายปีที่สุดคือถึง ๒๕ พรรษา แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่า ประทับอยู่รวดเดียว ๒๕ พรรษา พระองค์เสด็จไป ๆ มา ๆ แต่เมื่อคิดรวมแล้วได้ ๒๕ ปีพอดี คือประทับอยู่ ณ ปุพพารามของนางวิสาขา ๖ ปี และประทับ ณ เขตวันอารามของท่านอนาถปิณฑิกะ ๑๙ ปี

อันว่าพระนครสาวัตถี ราชธานีแห่งแคว้นโกศลนี้ ตั้งอยู่ทางเหนือแห่งแคว้นกาสิ มีอาณาเขตไปจนถึงหิมาลัย บรรพต มีแคว้นศากยะอยู่ทางทิศเหนือ โกลิยะอยู่ทางทิศตะวันออก แคว้นโกศลซึ่งมีสาวัตถีเป็นราชธานีนี้ เป็นอาณาจักรยิ่งใหญ่คู่แข่งกับแคว้นมคธ

โกศลมีเมืองสำคัญสามเมือง คือสาวัตถี อโยธยา ซึ่งตั้งอยู่บนฝั่งแม่น้ำสวายุ เป็นเมืองสำคัญมาก่อนสมัยพระพุทธองค์ ต่อมาถูกรวมเข้ากับโกศล ส่วนอีกเมืองหนึ่งคือสาเกต อยู่ใกล้กับอโยธยา เจริญขึ้นในเวลาเดียวกับที่อโยธยาเสื่อมลงจึงกลายเป็นเมืองแทนอโยธยา สาเกต มีความสำคัญสำหรับโกศลมาก เป็นเมืองบิดาแห่งนางวิสาขามหาอุบาสิกา ซึ่งข้าพเจ้าจะขอไว้เล่าให้ท่านฟังในภายหลัง ระหว่างสาวัตถีถึงสาเกตมีรถส่วนเดินทางวันเดียวถึง รถส่วนนั้นคือรถเทียมม้า ตั้งสถานีไว้ ๗ แห่ง พอถึงสถานีหนึ่งก็เปลี่ยนม้าครั้งหนึ่ง ม้าชุดหนึ่งวิ่งเป็นระยะทางกว่ากึ่งโยชน์เล็กน้อย แปลว่าต้องเปลี่ยนม้าถึง ๗ ครั้ง เรื่องนี้เองที่พระปุนณะมันตานีบุตร อาจารย์ของข้าพเจ้า เมื่อสนทนากับพระสารีบุตร ถึงเรื่องวิสุทธิ ๗ อันจะนำบุคคลไปสู่พระนิพพาน

จึงเปรียบวิสุทธิ ๗ เหมือนรถ ๗ ผลัดจากสาวัดถึถึงสาเกต

ครั้งแรกที่พระตถาคตเจ้าเหยียบพระมงคลบาทลงสู่สาวัดถึนั้น เป็นพระการอาราธนาของท่านอนาถปิณฑิกมหาเศรษฐี ซึ่งเวลานั้นยังมิได้มีเนमितตกนามอันไพเราะอย่างนี้เลย เรื่องเป็นดังนี้ :-

สมัยหนึ่ง เมื่อตรัสรู้แล้วไม่นาน พระตถาคตเจ้าประทับอยู่ ณ ลีลวันใกล้กรุงราชคฤห์ พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่ ครั้นนั้นอนาถปิณฑิกเศรษฐียังมิได้รู้จักพระพุทธเจ้า ได้เดินทางไปกรุงราชคฤห์เพื่อเยี่ยมเยียนสหาย และเพื่อกิจการค้าด้วย เมื่อไปถึง เศรษฐีผู้สหายต้อนรับพอสมควรแล้ว ก็ขอตัวไปสั่งงานคนทั้งหลายให้ทำนั่นทำนี่จนไม่มีโอกาสได้สนทนากับอาคันตุกะอนาถปิณฑิกะประหลาดใจจึงถามว่า

“สหาย ครึ่งก่อน ๆ เมื่อข้าพเจ้ามา ท่านกระวีกระวาดต้อนรับอย่างดียิ่ง สนทนาปราศรัยเป็นทีบ้านเทิงจิตตามฐานะมิตรอันเป็นที่รัก ท่านละงานอื่น ๆ ไว้ขึ้นมาต้อนรับข้าพเจ้า แต่คราวนี้ท่านละข้าพเจ้าแล้วสั่งงานยุ่งอยู่ ท่านมีงานอาวาทวิพาทมงคลหรือพระเจ้าพิมพิสารจอมเสนาแห่งแคว้นมคธจะเสด็จมาเสวยที่บ้านของท่านในวันพรุ่งหรืออย่างไร ?”

“สหาย” เศรษฐีกรุงราชคฤห์ตอบ “อภัยข้าพเจ้าด้วยเถิด ข้าพเจ้าจะไม่สนใจใยดีในการมาของท่านก็หาไม่ได้ ท่านก็คงทราบอยู่แก่ใจแล้วว่า ข้าพเจ้ามีความรักในท่านอย่างไร แต่พรุ่งนี้ข้าพเจ้าอาราธนาพระพุทธเจ้าพร้อมด้วยพระภิกษุสงฆ์

จำนวนร้อย เพื่อเสวยและฉันอาหารที่นี่ เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึง
มีวสังงานอยู่”

“สหาย ท่านกล่าวว่า พระพุทธเจ้าหรือ โอ พระพุทธเจ้า
เกิดขึ้นแล้วในโลกหรือไม่”

“ใช่ พระพุทธเจ้า พระโคตมพระพุทธะออกบวชจากศากย
ตระกูล มีชาวแพร่สะพัดไปทุกหนทุกแห่งว่าพระองค์เป็นพระ
อรหันต์ เป็นผู้ตรัสรู้เองโดยชอบสมบูรณ์ด้วยวิชาและจรณะ คือ
มีความรู้ดีและความประพฤติดี เสด็จไปที่ไหนก็อำนวยโชคให้ที่
นั้น เป็นผู้ฝึกคนที่ควรฝึกได้อย่างยอดเยี่ยม เป็นผู้รู้จักโลก เป็น
ศาสตราของเทวดาและมนุษย์ทั้งหลาย เป็นผู้สิ้นจากกิเลสนิทรา
รื้อรียต้อยอย่างแจ่มแจ้ง และมีพระทัยเบิกบานด้วยพระมหากรุณา
ต่อมวลสัตว์ เป็นผู้หักราคะโทสะและโมหะ พร้อมทั้งบาปกรรม
ทั้งหมดแล้ว เสด็จเที่ยวจาริกสั่งสอนแคว้นในสัตว์ แสดงธรรมอัน
ไพเราะ ทั้งเบื้องคั่นท่ามกลาง และที่สุด ทรงประกาศพรหมจรรย์
อันบริสุทธิ์บริบูรณ์สิ้นเชิง เติมบริบูรณ์ทั้งหัวข้อและความหมาย
สหาย ท่านไม่ทราบการอุบัติขึ้นของพระพุทธเจ้าดอกหรือ ?”

“ดูก่อนภราดา คำว่า ‘พุทธ’ นั้น เป็นคำที่ก่อความตื่น
เต้นให้แก่อนาถปิณฑิกเศรษฐียิ่งนัก อุปมาเหมือนคนเป็นโรคซึ่ง
ทรมาณมานานปี เมื่อทราบว่ามีหมอสามารถจะบำบัดโรคนั้นได้
จะดีใจสักเพียงใด ดังนั้นอนาถปิณฑิกะจึงกล่าวว่า

“สหาย คำอาหารสำหรับเลี้ยงพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์
สำหรับพรรุ่งนี้เป็นจำนวนเท่าใด ข้าพเจ้าขอออกให้ทั้งหมด”

“อย่าเลย สหาย” เศรษฐีกรุงราชคฤห์ตอบ “อย่าว่าแต่ทานจะจ่ายค่าอาหารเลย แม้ท่านจะมอบสมบัติในกรุงราชคฤห์ทั้งหมดให้แก่ข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็หายอมให้ท่านเป็นเจ้าภาพสำหรับเลี้ยงพระพุทธรเจ้าไม่ กว่าข้าพเจ้าจะจोगได้ก็เป็นเวลานานเหลือเกิน ข้าพเจ้าคอยโอกาสนี้มานานนักหนาแล้ว สมบัติบรมจักรข้าพเจ้ายังปรารถนาน้อยกว่าการได้เลี้ยงพระพุทธรเจ้า ๗ วันนี้เป็นวันของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะไม่ยอมให้ใครเป็นอันขาด”

เมื่ออนาถปิณฑิกะวิงวอนว่า ขอออกค่าใช้จ่ายสักครึ่งหนึ่ง เศรษฐีกรุงราชคฤห์ก็หายอมไม่

ดูก่อนภราดา พระบรมศาสดาของเราทั้งหลายนั้นทรงมีบุพเพกตบุญญาตอย่างฉ้นเหลือ กุศลธรรมทั้งมวลที่พระองค์ทรงบำเพ็ญกระทำมาตลอดเวลาที่ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏ มารวมกันให้ผลในปัจฉิมภพของพระองค์นี้ ประดุจสายธารซึ่งยังเธ่อยู่ในท่านบและบังเอิญท่านบพึงหลายลง อุทกธาราก็ไหลหลากท่วมทัน ดังนั้นไม่ว่าพระองค์จะเสด็จไป ณ ที่ใด พระราชา เสนาบดี พ่อค้า ประชาชน จึงต้องการถวายปัจจัยแก่พระองค์จนถึงกับต้องแย่ง ต้องจ้องกันล่วงหน้าเป็นเวลานาน ๆ

อนาถปิณฑิกเศรษฐี เป็นผู้อันกุศลธรรมแต่ปางบรรพ์ ตักเตือนแล้ว เมื่อได้ยินคำ “พุทโธ” เท่านั้นปิตติก็ซาบซ่านไปทั่วสรรพางค์ ปรารถนาเหลือเกินที่จะได้เข้าเฝ้าพระสัมมาสัมพุทธรเจ้า ในเวลานั้น แต่บังเอิญเป็นเวลาค่ำ ประชุมเมืองปิดเสียแล้ว จิตใจของเขาจึงกังวลถึงแต่เรื่องที่จะเฝ้าพระศาสดา ไม่อาจหลับลงได้

อย่างปกติ เขาลุกขึ้นถึง ๓ ครั้งด้วยสำคัญว่าสวางแล้ว แต่พอ
เดินออกไปภายนอกเรือน ความมืดยังปรากฏปกคลุมอยู่ทั่วไป
ครานั้นความสะอื้นหวาดเสียว และความกลัวก็เกิดขึ้นแก่เขา เขา
กลับมานอนรำพึงถึงพระคาสดาอยู่ด้วยความกระวนกระวายใจ

ในที่สุดเวลาก็มาถึง ท้องฟ้าเริ่มสว่าง เสียงไก่ขันรับอรุณ
แว่วมาตามสายลม เศรษฐีเดินออกจากตัวเรือนมุ่งสู่ประตูเมือง
ประตูยังไม่เปิด อนาคตปินตึกต้องขอร้องวิงวอนคนเฝ้าประตูเสีย
นานเขาจึงยอมเปิดให้ เมื่อออกจากประตูเมืองแล้ว ทางที่จะไปสู่
ป่าสีตวันก็เป็นทางเปลี่ยว การสัญจรยังไม่มี การเดินออกจาก
เมืองเข้าไปในป่านั้นเป็นการยากมากสำหรับคนชราต เศรษฐี
เกือบจะหมดความพยายาม มีหลายครั้งที่เขาจะถอยกลับเข้าสู่
เมือง แต่พอเขาหยุดยืนนั่นเอง เสียงปรากฏขึ้นเหมือนเทวดา
แว่วมาจากอากาศว่า เศรษฐี ม้าตั้งร้อย ช้างตั้งร้อย โค แพะ แกะ
เปิดไก่อ่างละร้อย ๆ ถ้าท่านได้เพราะถอยกลับเพียงก้าวเดียว
จะไม่ประเสริฐเหมือนก้าวไปข้างหน้าเพียงก้าวเดียว จงก้าวต่อไป
ไปเกิดเศรษฐี การก้าวไปข้างหน้าของท่าน จะเป็นประโยชน์แก่
ท่านและแก่โลกมาก

เศรษฐีมุ่งหน้าเข้าสู่ป่าสีตวัน อันเป็นที่ประทับแห่งพระ
คาสดา เวลานั้นพระพุทธองค์ตื่นบรรทมแล้ว ทรงแผ่ซ้ายพระ
ญาณ พิจารณาสุตตวิโลกที่พระองค์ควรจะไปรด เพินอุปนิสัย
ของอนาคตปินตึกเศรษฐีว่าเป็นผู้ควรแก่การบรรลุนิพพาน จึงทรง
จงกรม คือดำเนินกลับไปกลับมาอยู่ ณ บริเวณที่ประทับ เมื่อ

เศรษฐีเข้ามาใกล้พระพุทธองค์จึงตรัสว่า

“เข้ามาเกิด สุกตตะ ตถาคคตอยู่นี้”

ดูก่อนภราตา พระสารีเสถรียกเศรษฐีโดยชื่อว่า “สุกตตะ” โดยถูกต้อนั้น นำความปรมาโมฆมาให้เศรษฐีอย่างเหลือสิ้น เขาไม่เคยรู้จักพระศาสดา และพระศาสดาก็ไม่เคยทรงรู้จักเขา แต่พระองค์สามารถเรียกชื่อเขาได้ เศรษฐีหรือจะไม่ปลื้มใจ เขาขอบหน้าลงแทบบาทมูลแห่งพระตถาคคเจ้า แล้วกราบทูลว่า

“ข้าแต่พระศากยมุณี เป็นโชคดีของข้าพระพุทธเจ้ายิ่งแล้วที่ได้มาเฝ้าพระองค์สมปรารถนา ข้าพระองค์รอคอยจนพระองค์เสด็จเข้าไปในเมือง เพื่อเสวยภัตตาหารไม่ไหว จึงออกมาเฝ้าแต่เข้ามืด พระองค์ผู้เจริญ เมื่อคืนนี้ราตรีชางยาวนานเสียเหลือเกิน ปรากฎแก่ข้าพระพุทธเจ้าเหมือนหนึ่งเดือน เป็นเวลานานเหลือเกิน ที่สัตว์โลกจะได้สดับคำว่า ‘พุทโธ พุทโธ’

“ดูก่อนสุกตตะ ผู้ตื่นอยู่มิได้หลับย่อมรู้สึกว่ารাত্রีหนึ่งยาวนาน ผู้ที่เดินทางจนเมื่อยล้าแล้วรู้สึกว่ายोजनाหนึ่งเป็นหนทางที่ยืดยาว แต่สังสารวัฏคือการเวียนเกิดเวียนตายของสัตว์ผู้ไม่รู้พระสังขารมัยยาวนานกว่านั้น ดูก่อนสุกตตะ สังสารวัฏนี้หาเบื้องต้นเบื้องปลายได้โดยยาก สัตว์ผู้พอใจในการเกิดย่อมเกิดบ่อย ๆ และการเกิดบ่อย ๆ นั้นตถาคคกล่าวว่า เป็นความทุกข์ เพราะสิ่งที่ติดตามความเกิดมาก็คือความแก่ชรา ความเจ็บปวดทรมานและตาย

ความต้องการพลัดพรากจากสิ่งอันเป็นที่รัก ความต้องประสบกับสิ่งอันไม่เป็นที่รัก ความแห้งใจ ความคร่ำครวญ ความทุกข์กายทุกข์ใจ และความคับแค้นใจ อุปมาเหมือนเห็ดซึ่งโผล่ขึ้นจากดินและนำดินติดขึ้นมาด้วย หรืออุปมาเหมือนโคซึ่งเทียมเกวียนแล้วจะเดินไปไหนก็มีเกวียนติดตามไปทุกหนทุกแห่ง สัตว์โลกเกิดมาก็ำทุกข์ประจำสังขารติดมาด้วย คราบโคลที่เขายังไม่สลัดความพอใจในสังขารออก ความทุกข์ก็ย่อมติดตามไปเสมอ เหมือนโคที่ยังมีแอกเกวียนครอบคอบอยู่ ล้อเกวียนย่อมติดตามไปทุกฝีก้าว

“ดูก่อนสุทตตะ เมื่อรากยังมั่นคงแม้ต้นไม้จะถูกตัดแล้วมันก็สามารถขึ้นได้อีก ฉะนั้นเหมือนกันเมื่อบุคคลยังไม่ถอนตัณหา นุสัยขึ้นเสียจากดวงจิต ความทุกข์ก็เกิดขึ้นได้บ่อย ๆ

“สุทตตะเอย น้ำคาของสัตว์ผู้ต้องร้องไห้ เพราะความทุกข์โศกนัสสทัมม ในขณะที่ท้องเกี่ยวอยู่ในวัฏฏสงสารนี้มีจำนวนมากเหลือคณนา สัตว์ที่จะกล่าวได้ว่ามีประมาณเท่านั้นเท่านี้ กระตุกที่เขาทอดทิ้งลงทัมมปฐพีคลเฝ้า ถ้านำมากองรวม ๆ กันมิให้กระจัดกระจายคงจะสูงเท่าภูเขา บนพื้นแผ่นดินนี้ไม่มีช่องว่างเลยแม้แค่หนึ่งนิ้วเดียวที่สัตว์ไม่เคยตาย ปฐพีนี้เคลื่อนกล่นไปด้วยกระตุกแห่งสัตว์ผู้ตายแล้วคายเฝ้า เป็นที่น่าสังเวชสลดจิตยิ่งนัก ทุกอย่างก้าวของมนุษย์และสัตว์เหี้ยม ย่ำไปบนกองกระตุก เขาอนบนกองกระตุกนั่งบนกองกระตุก สนุกสนานเพลิดเพลินอยู่บนกองกระตุกทั้งสิ้น

“ดูก่อนสุกัถตะ ไม่ว่าภพไหน ๆ ล้วนแต่มีลักษณะ
เหมือนกองเพลิงทั้งนั้น สัตว์ทั้งหลายตั้งนอญในกองเพลิง
คือทุกข์ เหมือนเต่าอันเขาโยนลงไปแล้วในกองไฟใหญ่
ฉะนั้น”

(๙ ๙๐๙ ๙๐๙ ๙๐)

๑๒

(๙ ๙๐๙ ๙๐๙ ๙๐)

สุกัตตะผู้สร้างอารามเขตวัน

พระศาสดาทรงเทศนาอริยสังคตโดยย่อ แก่ท่าน
สุกัตตะ จนเสร็จผู้ได้ดวงดาเห็นธรรม เป็นผู้มีศรัทธาไม่
หวั่นไหวในพระรัตนตรัยแล้ว ทรงย้ำในตอนสุดท้ายว่า

“ดูก่อนสุกัตตะ การได้อัฏฐกาพมาเป็นมนุษย์เป็น
ของยาก การดำรงชีพอยู่แห่งสัตว์ทั้งหลายเป็นของยาก
การได้ฟังธรรมของสัตบุรุษเป็นของยาก และการอุปบัติขึ้น
แห่งพระพุทธเจ้าทั้งหลายก็เป็นของยาก ดูก่อนสุกัตตะ
เพราะเหตุนั้นการแสดงธรรมของสัตบุรุษก็ตาม การเกิด
ขึ้นแห่งพระพุทธเจ้าก็ตามล้วนเป็นเหตุนำความสุขความ
สงบมาสู่โลก”

“ดูก่อนผู้สืบอริยวงศ์” พระอานนท์กล่าวต่อไป
“พระธรรมเทศนาของพระศาสดานั้น ไพเราะจับใจและ

แจ่มแจ้งยิ่งนัก เพราะเหตุนี้เมื่อพระองค์แสดงจบลงจึงมักมีผู้ชม
 เชมเสมอว่า ‘แจ่มแจ้งจริงพระเจ้าข้า’ ๙ เหมือนหงายของที่คว่ำ
 เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทางส่องประทีปในที่มืด เพื่อให้
 ผู้มืดตาได้เห็นมองเห็นรูป’ ดังนี้”

อนาถปิณฑิกเศรษฐี หรืออีกนัยหนึ่งคือสุทัตตะคฤหบดี
 ซึ่งบัดนี้ได้เป็นโสดาบันแล้ว ด้วยการฟังพระธรรมเทศนาครั้ง
 เดียว ทูลอาราธนาพระตถาคตเจ้าเพื่อเสด็จสู่กรุงสาวัตถี ราชธานี
 แห่งโกศลรัฐ เมื่อพระพุทธองค์ทรงรับแล้ว เศรษฐีจึงมุ่งหน้ากลับ
 สู่นครตน ล้วงหน้าไปก่อน ตามรอยทางเศรษฐีให้คนสร้างที่พัก
 ไว้เป็นแห่ง ๆ และป่าวประกาศให้ประชาชนสร้างที่พัก เพื่อพระ
 สงฆ์สาวก ตามเส้นทางที่พระศาสดาจะเสด็จไป

เมื่อถึงสาวัตถีแล้ว อนาถปิณฑิกะก็มองหาสถานที่จะ
 สร้างอารามถวายพระศาสดาและภิกษุสงฆ์ เห็นที่อยู่แห่งหนึ่ง
 เป็นสวนของเจ้าชายในราชตระกูล ผู้ทรงพระนามว่า “เชตะ” ได้
 ลักษณะควรเป็นอารามสำหรับพุทธนิवास คืออยู่ไม่ใกล้ไม่ไกล
 จากหมู่บ้าน มีทางเข้าออกได้สะดวก ไม่อึกทึกในเวลา
 กลางวัน และเงียบสงบในเวลากลางคืน ห่างจากหมู่บ้าน
 เหมาะสำหรับเป็นที่สำราญพระอิริยาบถของพระตถาคต
 เจ้า และเป็นที่ดริกตรองธรรมอันลึกซึ้งสำหรับภิกษุสงฆ์

อนาถปิณฑิกะได้เข้าเฝ้าเจ้าชายเชตะขอซื้อสวนสร้าง
 อาราม เบื้องแรกเจ้าชายทรงปฏิเสธ แต่เมื่อเศรษฐีขอร้องวิงวอน
 หนักเข้า ก็ทรงยอม แต่ทรงไถ่ราคาแพงเหลือหลาย ถึงกับว่า

ถ้าจะซื้อให้ได้ก็ต้องให้ราคาเท่ากับเอาทองไปปลงให้เต็มสวนนั้น
ทั้งนี้เพราะพระองค์ทรงดำริว่าถ้าราคาแพงเกินไป เศรษฐีคงไม่
ซื้อ แต่พระองค์ทรงเข้าพระทัยผิดไป เศรษฐียอมตกลงซื้อ เมื่อ
ตกลงแล้ว ก็วัดเนื้อที่ชำระเงินเป็นตอน ๆ ไปเหลือเนื้อที่อยู่อีก
นิดหน่อย ซึ่งเศรษฐีกำหนดไว้ว่าจะทำขุมประตูดวงนั้น พอดีเงิน
หมด เศรษฐีกำลังจะไปเยี่ยมเพื่อนที่สนิทไว้ใจกันคนหนึ่งมา เจ้า
ชายเขตะทรงเห็นใจและสงสารเศรษฐี จึงทรงยกเนื้อที่ตรงนั้นให้
เมื่อสร้างอารามเสร็จแล้วก็ถึงเวลาทำขุมประตูดวง เศรษฐีดำริว่าเจ้า
ชายเขตะมีคนเคารพนับถือมากในพระนครสาวัดดี ถ้ามีชื่อเจ้า
ชายอยู่ด้วยจะเป็นประโยชน์มาก จึงให้ยกป้ายขึ้นว่า “เขตวัน”
แต่คนทั้งหลายมักจะต่อท้ายว่า “อารามของอนาถปิณฑิกเศรษฐี”
ด้วยประการฉะนี้

อันว่าเขตวันนี้เป็นอารามที่สวยงามที่สุด และใหม่ที่สุด
อนาถปิณฑิกะให้สร้างกุฏิวิหาร ห้องประชุม ห้องเก็บของ ขุด
สระใหญ่ปลูกบัวขาว บัวขาว บัวหลวง บัวเขียว บานสะพรั่ง ชู
ดอกไสว ปลูกมะม่วงเพิ่มเติมจากที่มีอยู่เดิมแล้ว ยังมีพันธุ์ไม้
หลายหลากเป็นทิวแถว ที่ทำเป็นขุมเป็นพุ่มก็มี สะอาด สวยงาม
และร่มรื่น ดันไม้ส่วนมากมีผลอันจะเป็นประโยชน์แก่ภิกษุ
สามเณร รวมความว่าเขตวันเป็นอารามที่น่าอยู่ น่าอาศัย มีศิลปา
กรรมพร้อมทั้ง ๔ ประการคือ

๑. เสนาสนศิลปาณะ ที่อยู่อาศัยสบาย

๒. ปุคคลศิลปาณะ มีมิตรสหายดี มีผู้เอาใจใส่พอสมควร

๓. อาหารสัปปายะ มีข้าวปลาอาหารบริบูรณ์

๔. อัมมสัปปายะ มีธรรมเป็นที่สบาย ข้อนี้หมายความว่า ธรรมที่จะปฏิบัติเพื่อบรรลุคุณเบื้องสูงเหมาะแก่จิตอริยาศัย และมีเรื่องราวต่าง ๆ โหม่นน่าใจไปเพื่อละบาปอกุศลที่เกิดขึ้น แล้ว เพื่อพยายามมิให้ออกุศลที่ยังไม่เกิดได้เกิดขึ้น เพื่อทำกุศลที่ยังไม่เกิดให้เกิดมี และเพื่อรักษากุศลที่เกิดขึ้นแล้วให้คงอยู่และเจริญยิ่ง ๆ ขึ้นไป

ดูก่อนอาคันตุกะ กล่าวเฉพาะอย่างยิ่งประการที่ ๒ คือ ปุคคลสัปปายะนั้น ท่านอนาถปิณฑิกะ นอกจากจะถวายอาหารแล้วยังบำรุงภิกษุสงฆ์ ด้วยปัจจัยอื่น ๆ อีก เช่น จีวร อาหาร และยารักษาโรค ท่านจะไปเฝ้าพระศาสดาทั้งเช้าและเย็น เมื่อไปตอนเช้าก็นำอาหารเป็นต้นว่ายาจุก และภัตต์ เมื่อไปในเวลาเย็นก็นำปานะชนิดต่าง ๆ ไป เป็นต้นว่า น้ำผึ้งและน้ำอ้อย ท่านไม่เคยไปมือเปล่าเลย ด้วยละอายว่าภิกษุหนุ่มและสามเณรจะดูมือ เมื่อไปเฝ้าก็ไม่เคยทอดถามปัญหาพระศาสดาเลย เพราะท่านคิดว่า พระผู้มีพระภาคเจ้า เคยเป็นกษัตริย์สุยุมลชาติ และบัดนี้ก็เป็นพระพุทธเจ้าสุยุมล ถ้าจะถามปัญหาพระองค์ก็จะทรงดำริว่า เศรษฐีเป็นผู้มีอุปการะมากต่อเรา แล้วจะทรงแก้ปัญหาคด้วยความตั้งพระทัย จะทำให้พระองค์ทรงลำบาก

“ดูก่อนอาคันตุกะ พระศาสดาทรงทราบอริยาศัยอันนี้ของเศรษฐีแล้วทรงดำริว่า เศรษฐีนี้เกรงใจเราในฐานะที่ไม่ควรจะเกรง ก็เราน่าเพื่อบารมีมาเป็นเวลาช้านาน เคยควักลูกนัยน์ตา

เคยตัดศีรษะอันประดับประดาแล้วด้วยมงกุฏ และเคยสละ
อวัยวะอื่น ๆ ตลอดถึงชีวิตให้เป็นทาน บารมี ๑๐ เรบาเพ็ญมา
แล้วอย่างเข้มงวดและบริบูรณ์ ก็ด้วยจุดประสงค์ที่จะขจัดวิ
ตังสารสาครขึ้นสู่ที่อันเกษม คือ พระนิพพาน ทรงดำริเช่นนี้ก็
แสดงธรรมแก่เศรษฐีพอสสมควรทุกครั้งที่เขาไปเฝ้า

“ดูก่อนพงศ์พันธุ์แห่งอารยะ นอกจากท่านอนาถปิณฑิกะ
แล้วยังมีคนอื่น ๆ อีกมากที่เคารพเลื่อมใสในพระศาสนาและ
ภิกษุสงฆ์ ท่านเหล่านั้นล้วนเป็นกำลังสำคัญแห่งพระพุทธศาสนา
ช่วยบำรุง รักษา และการเผยแผ่คำสอนของพระศาสดาเจ้า
เป็นต้นว่า นางวิสาขามหาอุบลิก นางสุปปวาสา นางสุปปิยา
ตลอดไปถึงพระราชาธิบดีปเสนทิโกศล และพระนางมัลลิกาอัคร
ราชเทวี”

“ข้าแต่ท่านผู้ทรงพรตอันประเสริฐ” พระกัมโพทะ
กล่าวขึ้น “ข้าพเจ้าเคยได้ยินชื่อเสียงของท่านเหล่านี้บ้าง
เป็นบางท่าน แต่ไม่ทราบรายละเอียด ถ้าท่านจะกรุณา
อนุเคราะห์เล่าแก่ข้าพเจ้าบ้าง ก็จะเป็นประโยชน์อย่างยิ่ง”

๐๘ ๕๐-๐๘ ๕๐-๐๘ ๕๐

๑๓

๐๘ ๕๐-๐๘ ๕๐-๐๘ ๕๐

เบญจกัลยาณีนามวิสาชา

“ดูก่อนภราดา สำหรับท่านแรกคือ นางวิสาขามหาอุบาสิกา นั้น มีเรื่องค่อนข้างจะมากอยู่เป็นสตรีที่มีความสำคัญอย่างยิ่งในพุทธจักร เป็นผู้มีบุญ และรูปร่างสมบูรณ์ด้วยลักษณะเบญจกัลยาณี ๕ ประการคือ ผ่องาม หมายถึงผมหงอกยาวสลวยลงมาแล้วมีปลายอ่อนขึ้นเองโดยธรรมชาติ ฟันงาม หมายถึงฟันขาวสะอาดเป็นระเบียบเรียงราย ประคองไข่มุกที่นายช่างจัดเข้าระเบียบ ริมฝีปากงาม หมายถึงริมฝีปากบาง โค้งเป็นรูปกระจับ สีชมพูเรื่อคล้ายผลตำลึงสุก เป็นเองโดยธรรมชาติ มีใช้เพราะटकแต่งแต้มทาผิวงาม หมายถึงผิวขาวละเอียดอ่อนเหมือนสีดอกกรรณิการ์ ลักษณะนี้มี ๒ อย่าง คือถ้าผิวดำก็ดำอย่างดอกอุบลเขียว อมเหลืองอมฝาด เปล่งปลั่งคล้ายสีน้ำผึ้งซึ่งนำมาจาก

รังผึ้งใหม่ ๆ ร้างงาม หมายถึงเป็นคนงามตามวัย งามทุกวัย
เมื่ออยู่ในวัยเด็กก็งามอย่างเด็ก เมื่ออยู่ในวัยสาวก็งาม
อย่างหญิงสาว เมื่ออยู่ในวัยชราก็งามอย่างคนชรา

นางวิสาขามีพี่สาววัดถ้ำโดยกำเนิด แต่เป็นชาวสาเกต
ต้นตระกูลดั้งเดิมของนางอยู่กรุงราชคฤห์ สมัยเมื่อพระเจ้า
ปเสนทิโกศลเสด็จไปขอเศรษฐีจากกรุงราชคฤห์นั้น จอมเสนา
แห่งแคว้นมคธได้มอบธัญญ์ชัยเศรษฐีบิดาวิสาขามา เมื่อเดิน
ทางมาถึงเขตกรุงสาเกต ฐัญญ์ชัยเห็นสถานที่แห่งหนึ่งมีทำเลดี
เหมาะที่จะสร้างเมืองได้ จึงทูลขอพระเจ้ากรุงสาเกตเพื่อสร้างที่
พักอยู่ตรงนั้น พระเจ้าปเสนทิทรงอนุญาต ต่อมาจึงสร้างเป็น
เมืองให้ชื่อว่า “สาเกต” เพราะนิมิตที่มาถึงตรงนั้นเมื่อตะวันรอน

วิสาขาเจริญเติบโตขึ้นที่กรุงสาเกตนั่นเอง เจริญวัยขึ้น
ด้วยความงาม งามอย่างจะหาหญิงใดเสมอเหมือนได้ยาก แต่
เป็นผู้ไม่หยิ่งทะนงในความงาม มีความอ่อนน้อมถ่อมตนเป็น
นิสัย มีกิริยาจาสุภาพเรียบร้อยสมเป็นกุลสตรีที่ได้รับการ
อบรมดี จนกระทั่งมีอายุพอสมควรจะแต่งงานแล้ว บิดาแห่ง
ปณณวัณณกุมารในกรุงสาเกตจึงส่งทูลไปขอนางเพื่อบุตรของตน

การแต่งงานของนางวิสาขาเป็นเรื่องมหิพการยิ่ง

ฐัญญ์ชัยเศรษฐีให้นายช่างทำเครื่องประดับมหาลดา
ประสาธน์เป็นชุดวิวิธแห่งธิดา เครื่องประดับนี้แพรวพราวไป
ด้วยเพชรนิลจินดามากหลาย ไม่มีผ้าด้ายผ้าไหมหรือผ้าใด ๆ
เจือปนเลย ที่ ๆ ควรจะใช้ผ้า เขาก็ใช้แผ่นเงินแทน ในเครื่อง

ระดับนี้ต้องใช้เพชร ๔ ทะนาน แก้วมุกดา ๑๑ ทะนาน แก้ว
ประพาฬ ๒๐ ทะนาน แก้วมณี ๓๓ ทะนาน

ลูกชุมทำด้วยทอง ห่วงทำด้วยเงิน เครื่องประดับนี้คลุม
ตั้งแต่ศีรษะจรดหลังเท้า บนศีรษะทำเป็นรูปนกยูงรำแพน ขน
ปีกทั้งสองข้างทำด้วยทองข้างละ ๕๐๐ ขน จะงอยปากทำด้วย
แก้วประพาฬ นัยน์ตาทำด้วยแก้วมณี ก้านขนและขาทำด้วยเงิน
นกยูงนั้นประดิษฐ์อยู่เหนือเศียรเหมือนนกยูงรำแพนอยู่บนยอดเขา
เครื่องประดับนี้มีค่า ๔๐ ล้านกหาปณะ ค่าจ้างทำหิ้งแสน
กหาปณะ และทำอยู่ถึง ๔ เดือน โดยนายช่างจำนวนร้อย จึง
สำเร็จลง

คืนสุดท้ายที่วิสาखाจะจากไปสู่ตระกูลสามีนั้นเอง ชาญ
ชัยเศรษฐีผู้บิดาได้ให้โอวาทแก่นางเป็นที่ประทับใจ และเป็น
ประโยชน์ในการครองเรือนยิ่งนัก โอวาทนั้นมี ๑๐ ข้อ ดังนี้

วิสาखा เมื่อลูกไปสู่ตระกูลสามีชื่อว่าอยู่ไกลหูไกล
ตาพ่อ ลูกจงจำโอวาทของพ่อไว้เพื่อเป็นตัวแทนของพ่อ
เป็นเกราะป้องกันภัยอันตรายสำหรับลูก

๑. จงอย่านำไฟในออก
๒. จงอย่านำไฟนอกเข้า
๓. จงให้แก่คนที่ให้
๔. จงอย่าให้แก่คนที่ไม่ให้
๕. จงให้แก่คนที่ทั้งให้และไม่ให้
๖. จงนั่งให้เป็น
๗. จงนอนให้เป็น

๘. จงบริโภคให้เป็น

๙. จงบูชาเทวดา

๑๐. จงบูชาไฟ

นางวิสาขาเข้าสู่พิธีอาวาทะวิวาหมงคลด้วยเกียรติอันยิ่งใหญ่ การต้อนรับทางกรุงสาวัตถีนั้นมโหฬารเหลือคณนา แต่บังเอิญตระกูลของปุณณวัณณกุมารนั้นมีได้นับถือพระพุทธศาสนา แต่นับถือศาสนาของนิครนถ์นาฏบุตรหรือศาสนาเซน มักจะเชื่อเชิญนักบวชผู้ไม่มุ่งห่มอะไรมาเลี้ยงเสมอ นางวิสาขามีความละเอียดเป็นล้นพ้นจนไม่สามารถออกมากราบไหว้และเลี้ยงสมณะที่มิการเครนฐิบิดาแห่งสามิเลื่อมใสได้ จึงเป็นที่สำคัญของมิการเครนฐิ นางวิสาขาเลื่อมใสพระรัตนตรัยตั้งแต่สมัยอยู่เมื่อราชคฤห์แล้ว เรื่องนี้เป็นข้อยุ่งยากในครอบครัวประการเดียวที่ยังแก้ไม่ตก

วันหนึ่งเวลาเช้า พระภิกษุรูปหนึ่งออกบิณฑบาตผ่านมาทางเรือนของมิการเครนฐิ เวลานั้นนางวิสาขากำลังปฏิบัติบิดาแห่งสามิซึ่งบริโภคอาหารอยู่ เมื่อพระมายืนอยู่ที่ประตูเรือนตามอริยัตนติ แบบอย่างของพระอริยะ เครนฐิมองเห็นแล้วแต่ทำเฉยเสีย และหันหน้าเข้าฝาบริโภคอย่างไม่พอใจ นางวิสาขาหาอุบายให้พ่อผัวมองไปทางประตูเรือนด้วยวิธีต่าง ๆ โดยวาจาเช่นว่า

“ท่านบิดา-ดูที่ขุมประตุนั้นซีเถาวัลย์มันเลื้อยรุงรังเหลือเกินแล้ว ยังไม่มีเวลาให้คนใช้ทำให้เรียบร้อยเลย

“ช่างมันเถิดไว้อย่างนั้นก็สวยดี” เศรษฐีพูดโดยมิได้
มองหน้านางวิสาขา และมิได้เหลียวไปดูที่ขุมประตูเลย

“ท่านบิดา-ตุนกตัวนั้นซิ สีมันสวยเหลือเกิน เกาะอยู่ที่
ริมรั้วใกล้ขุมประตูนั้นแน่ะ”

“เออ-พ่อเห็นแล้ว เห็นมันมาจับอยู่เสมอจนพ่อเบื่อกับ
ตุนมัน” เศรษฐียังคงก้มหน้าบริโภคต่อไป

เมื่อนางเห็นว่าหมดหนทางที่จะให้บิดาของสามีเห็นพระ
ภิกษุอย่างถนัดได้จึงกล่าวขึ้นว่า

“นิมนต์ไปรดล้างหน้าเกิดพระคุณเจ้า ท่านมิดาระกำลัง
บริโภคของเก่า”

เพียงเท่านั้นเอง เรื่องได้ลุกลามไปอย่างใหญ่หลวงเศรษฐี
หยุดรับประทานอาหารทันที ตวาดนางวิสาขาด้วยอารมณ์โกรธ

“วิสาขา เธออุตตื้ออย่างไร จึงบังอาจพูดว่าเรากินของ
เก่าไม่สะอาด มีเรื่องหลายเรื่องที่เราเห็นเธอและบิดาของเธอทำ
ไม่สมควร ต่อแต่นี้ไปเธออย่าได้อาศัยอยู่ในบ้านของเราอีกเลย
ขอให้เตรียมตัวกลับไปบ้านของเธอได้” เศรษฐีพูดเท่านั้นแล้วก็
ลุกขึ้นให้คนไปตามพราหมณ์ที่เลี้ยงของนางมา แล้วบอกให้
พราหมณ์นำนางวิสาขากลับไป

พราหมณ์ทราบความแล้วเดือดร้อนใจเป็นนักหนา รีบ
เข้าพบนางวิสาขาและถามด้วยจิตกังวลว่า

“แม่เจ้า-มีเรื่องอะไรรุนแรงนักหรือ ท่านมิดาระจึงให้ส่ง
แม่เจ้ากลับเมืองสาเกต ?”

“ลูกก่อนพราหมณ์” นางพูดอย่างเบื่อกเป็นปราชจากความสะทกสะท้านใด ๆ ทั้งสิ้น “เมื่อข้าพเจ้ามาก็ด้วยเกียรติยศอันใหญ่หลวง มีข้าทาสบริวารเป็นจำนวนมากน้อย เมื่อถึงคราวกลับไปจะกลับอย่างผู้ไร้ญาติขาดที่พึ่งหาควรแก่ข้าพเจ้าไม่ เมื่อมีเรื่องเกิดขึ้นแล้ว ข้าพเจ้าอยากให้เรื่องนี้ได้รับการพิจารณาเสียก่อน เมื่อเป็นที่แน่นอนว่าข้าพเจ้าเป็นผู้ถูกหรือผิดก็ตาม ข้าพเจ้าก็จะขอลาไปและไปอย่างมีเกียรติอย่างคราวที่มา”

พราหมณ์ได้นำนางวิสาขาเข้าหาท่านเศรษฐีเพื่อชักพ้องความผิดให้เห็นแจ้ง มีการเศรษฐีนั่งหน้าตมิ่งที่มีอาการเกรี้ยวกราดฉายอยู่ทั้งใบหน้าและแววตา

“มีอะไรอีก - พราหมณ์” เศรษฐีตั้งคำถามกระซก ๆ

“ข้าแต่ท่านเศรษฐี แม่เจ้ายังไม่ทราบความผิดของตนว่าได้กระทำความผิดประการใด จึงต้องถูกไล่กลับ” พราหมณ์ตอบ

“ความผิดประการใด ?” เศรษฐีทวนคำ “ก็การที่เรอบังอาจว่าเรากินของเก่าของสกปรกนี่ ยังไม่พออีกหรือ ?”

“ข้าแต่ท่านบิดา” นางวิสาขาพูดด้วยน้ำเสียงเรียบเป็นปกติ “ถ้าที่ลูกพูดนั้นมีได้หมายความว่าท่านบิดาบริโภคของสกปรก แต่ลูกหมายความว่า ท่านบิดากำลังกินบุญเก่า ลูกคิดว่าการที่ท่านบิดามั่งมีสิสุข มีเงินทองล้นเหลืออยู่ในปัจจุบันชาตินี้ โดยที่ท่านบิดาได้ลงทุนลงแรงทำอะไรมากนัก ทรัพย์สมบัติล้วนแต่เป็นมรดกตกทอดมาทั้งสินนั้น เป็นเพราะบุญเก่าของท่านบิดาย่านวยผลให้ ถ้าท่านบิดาไม่สั่งสมบุญใหม่ให้เกิดขึ้น

บุญเก่านั้นก็ต้องหมดไปสักวันหนึ่ง ลูกหมายถึงบุญเก่านั้นเอง จึงพูดว่า “บิดากำลังบริโภคของเก่า ?”

“ข้าแต่ท่านเศรษฐี ข้อนี้หาเป็นความคิดแห่งแม่เจ้าไม่”
พราหมณ์พูดขึ้น

“เขาเกิด แม้นางจะไม่คิดในข้อนี้ แต่เมื่อคืนก่อนนี้นางก็ ได้ทำสิ่งที่น่ารังเกียจ คือเราเห็นนางลงไปที่คอกกลางเวลาตีกิน เทียงคิน นางลงไปทำไม เพราะนั่นเป็นกิจที่กุลสตรีไม่พึงทำ”

“ข้าแต่ท่านบิดา คินนั้นลามันออกลูกและออกด้วยความ สำนึกทรมาน ลูกเพียงแต่ลงไปดูมันและช่วยมันเท่าที่ลูกพอ ช่วยได้ ในการลงไปลูกก็มีได้ลงไปเพียงคนเดียว มีหญิงคนใช้ไป ด้วยหลายคน และนำประทีปโคมไฟสว่างไสวลงไปด้วย”

“ข้าแต่ท่านเศรษฐี แม้ข้อนี้ก็จะถือเป็นความคิดของนาง หาได้ไม่” พราหมณ์กล่าว

“เขาเกิด แม้นางจะไม่คิดในข้อนี้ แต่เมื่อคืนสุดท้ายที่ นางจะมาสู่ตระกูลเรา เราได้ยินบิดาของนางพูดสั่งเสียข้อความ ถึง ๓๐ ข้อ ซึ่งเราไม่พอใจ เราไม่ต้องการสตรีที่พยายามปฏิบัติ อย่างนั้น อยู่ในบ้านเรือนของเรา เพราะจะนำภัยพิบัติมาสู่ ตระกูลอย่างแน่แท้ เป็นไปได้หรือที่จะห้ามมิให้เรานำไฟภายใน ออก เมื่อเพื่อนบ้านมาขอจุดไฟ และเมื่อไฟในบ้านดับ เราก็ต้อง ไปขอจุดไฟภายนอกบ้านเข้ามาในบ้าน บิดาของนางห้ามนางมิ ให้นำไฟในออกและไฟนอกเข้า เราพบไม่ได้ที่จะให้นางปฏิบัติ เช่นนั้น เป็นการใจแคบเกินไป”

นางวิสาขายิ้มน้อย ๆ แล้วกล่าวว่า

“ข้าแต่ท่านบิดา ข้อนี้บิดาของลูกหมายความว่าถ้าหากมีเรื่องยุ่งยากในครอบครัว หรือเกิดระหองระแหงกับสามีหรือบิดาแห่งสามี หรืออันใดอันใด ๆ ก็อย่าได้นำเรื่องเหล่านั้นไปเที่ยวเล่าให้ชาวบ้านฟัง เพราะเป็นเรื่องประจานตัวเอง ส่วนข้อที่ไม่ให้นำไปนอกบ้านนั้นหมายความว่า อย่าได้นำเรื่องยุ่ง ๆ ภายนอกบ้านมาก่อความวุ่นวายแก่สามี หรือบิดามารดาแห่งสามี”

“แล้วข้ออื่น ๆ อีกล่ะ ?” เศรษฐีถามโดยมิได้เงยหน้า

นางวิสาขาก็แจ้งให้ฟังตามลำดับดังนี้

“ข้อว่า ‘จงให้แก่คนที่ให้’ นั้น หมายความว่า เมื่อมีผู้มาเยี่ยมของใช้หรือเงินทอง ถ้าเขาใช้คืนก็ควรจะให้เขาไปต่อไปในคราวหน้า

“ข้อว่า ‘จงอย่าให้แก่คนที่ไม่ให้’ นั้น หมายความว่า ถ้าใครเยี่ยมเงินทองของใช้ไปแล้วไม่ใช้คืน นำไปแล้วเฉยเสีย แสดงถึงความเป็นคนมีนิสัยไม่สะอาดควรต่อไปอย่าให้ยืมอีก โดยเฉพาะเงินทองเป็นของที่ทำให้มิตรรักกันก็ได้ แยกกันก็ได้

“ข้อว่า ‘จงให้แก่คนที่ทั้งให้และไม่ให้’ นั้นหมายความว่า เมื่อญาติพี่น้องประสพความทุกข์ยาก บากหน้ามาพึ่งจะเป็นการกู้ยืมหรือขอกำถาม ควรให้แก่ญาติพี่น้องนั้น เขาจะใช้คืนหรือไม่ก็ช่างเถิด เพราะเป็นญาติพี่น้อง ต้องสงเคราะห์เขาตามควรแก่ฐานะ

“ข้อว่า ‘จงนั่งให้เป็น’ หมายความว่า เมื่อสามีหรือบิดามารดาของสามี หรือผู้ใหญ่อันเป็นที่เคารพนับถือนั่งอยู่ในที่ต่ำ ก็อย่าได้นั่งบนที่สูงกว่า เพราะเป็นกิริยาที่ไม่งาม ไม่สมเป็นกุลสตรี

“ข้อว่า ‘จงนอนให้เป็น’ นั้น หมายความว่าเมื่อมารดาบิดาของสามี หรือสามียังไม่นอน ก็ยังไม่ควรนอน ควรปฏิบัติท่านเหล่านั้นให้มีความสุข เมื่อท่านนอนแล้ว จึงค่อยนอนทีหลัง และนอนวางมือวางเท้าให้เรียบร้อย พยายามตื่นก่อนสามี และมารดาบิดาของสามี จัดแจงน้ำและไม้ชำระฟันไว้คอยท่าน เสร็จแล้วดูแลเรื่องอาหารเครื่องบริโภคว่าสำหรับท่าน

“ข้อว่า ‘จงบริโภคให้เป็น’ นั้น หมายความว่าอย่าบริโภคก่อนสามีหรือมารดาบิดาของสามี คอยดูแลให้ท่านบริโภคแล้วจึงค่อยบริโภคทีหลัง หรืออย่างน้อยบริโภคพร้อมกัน ในการบริโภคนั้นควรสำรวมกิริยาให้เรียบร้อยไม่มูมมาม ไม่บริโภคเสียงจิบ ๆ เหมือนอาการแห่งสุกฺร ไม่บริโภคให้เบสิคข้าวตกเรียวดังอาการแห่งเปิด

“ข้อว่า ‘จงบูชาเทวดา’ นั้น มีความหมายว่าให้บูชาสามีทั้งกายและใจ มีความเคารพ และจงรักในสามีเหมือนเทวดา จึงมีคำพูดติดปากกันมานานแล้วว่า สตรีที่แต่งงานแล้ว และสามีรักนั้น ชื่อว่าเทวดารักษาคุ้มครอง ตรงกันข้ามถ้าสามีไม่รัก ก็ชื่อว่าเทวดาไม่คุ้มครอง

“ข้อว่า ‘จงบูชาไฟ’ นั้น หมายความว่าให้บูชามารดาบิดาของสามี ท่านทั้งสองเปรียบเหมือนไฟ มีทั้งคุณและโทษ อาจจะให้คุณให้โทษได้ ถ้าปฏิบัติดีก็จะให้คุณ แต่ถ้าปฏิบัติไม่ดี ก็จะทำให้โทษมาก เพราะฉะนั้นจึงควรปฏิบัติต่อท่านด้วยดี มีสัมมาคารวะ ไม่ดูหมิ่น”

(๑๕) (๑๕) (๑๕) (๑๕)

๑๕

(๑๕) (๑๕) (๑๕) (๑๕)

มหาอุบาสิกานามวิสาชา

“ดูก่อนภราดา” พระอานนท์กล่าวต่อไป .

เมื่อนางวิสากล่าวจบลง ท่านมิตารเศรษฐีก็ก้มหน้านิ่ง ไม่รู้จะตอบนางประการใด พราหมณ์ชำระความระหว่างสะไก้และพ่อมัวจึงกล่าวว่า “ข้าแต่ท่านเศรษฐี เรื่องทั้งหมดนี้นางหามีความผิดไม่เลย นางเป็นผู้บริสุทธิ์” เศรษฐีจึงกล่าวขอโทษนางวิสากาที่ท่านเข้าใจผิดไป นางวิสากาจึงกล่าวว่า

“ข้าแต่ท่านบิดา บัดนี้ข้าพเจ้าพ้นจากความผิดทั้งปวงแล้ว จึงสมควรจะกลับไปสู่เรือนแห่งบิดาคน”

“อย่าเลยลูกรัก” มิตารเศรษฐีพูดกับลูกสะไก้ด้วยสายตาวีงวอน นางวิสากาจึงกล่าวว่า เมื่อนางอยู่เรือนคน ณ นครสาเกต ได้มีโอกาสทำบุญและฟังธรรมตามโอกาสที่ควร

แต่เมื่อนางมาอยู่ที่นี้แล้วนางไม่มีโอกาสทำได้เลย จิตใจกระวนกระวายใครจะทำบุญกุศลอยู่ตลอดเวลา แต่หาได้กระทำไม่ ถ้าบิดาจะอนุญาตให้นางทำบุญกุศลตามต้องการนางก็จะอยู่ แต่ถ้าท่านบิดาไม่อนุญาตนางก็จะขอลากลับไปสู่นครสาเกตตามเดิม เศรษฐีจึงกล่าวว่า

“ลูกรัก ทำเถิด ทำบุญได้ตามปรารถนา พ่อไม่ขัดข้อง และปณณวิมลนกุมาร สามีนองเข้าก็คงไม่ขัดข้องเช่นกัน”

“แต่ก่อนการใด เมื่อเศรษฐีกล่าวอนุญาตเช่นนี้หัวใจของนางวิสาขาที่เคยเที่ยวแห่ก็กลับซุ่มขึ้นเบิกบานประหนึ่งดินชาติซึ่งชาติน้ำมาเป็นเวลานานแฉ่นแล้วกลับได้อุทกธาวา เพราะพิรุณหลังในต้นวัสสานฤดู หรือประจวบประจวบมาลย์เป้งบานขยายกลีบเมื่อต้องแสงระวีนกรุ่งอรุณ ความสุขใดเล่าสำหรับผู้ใดบุญจะเสมอเหมือนการมีโอกาสดำทำบุญ หรือเพียงแค่ได้ฟังข่าวว่าได้ทำบุญ เณรนักเลงสุรายานซึ่งชื่นชมยินดีข่าวแห่งการดื่มสุราเมื่อทราบว่ามีผู้ซื้อเชิญ

วันรุ่งขึ้นนางวิสาขาได้ทูลอาราธนาพระผู้มีพระภาคเจ้าและภิกษุสาวก เพื่อเสวยภัตตาหารที่บ้านตน พระพุทธองค์ทรงรับอาราธนา แล้วเสด็จสู่บ้านของนางวิสาขา เมื่อเสวยเสร็จแล้วมีพระพุทธประสงค์จะทรงอนุโมทนาและแสดงธรรมพอเป็นเครื่องปลื้มใจแห่งผู้ถวาย นางวิสาขาจึงให้คนไปเชิญบิดาสามีมา เพื่อร่วมฟังอนุโมทนาด้วย ตามปกติเศรษฐีไม่เคยมีในพุทธศาสนาเวลานั้นยังศรัทธาคำสอนของนิครนถ์นาฏบุตรอยู่ ไม่ปรารถนา

จะมาเฝ้าพระศาสดาเลย แต่ด้วยความเกรงใจลูกสะใภ้จึงมา พระผู้มีพระภาคทรงทราบอุปนิสัยและความรู้สึกของเศรษฐีที่อยู่แล้ว จึงทรงหลังพระธรรมเทศนาอันประกอบด้วยเหตุผล แพรพราว ไปด้วยเทศนาโวหารและอุทาหรณ์ พระองค์ตรัสว่า ข้าวเปลือก ทรัพย์ เงินทอง หรือของที่บุคคลหวงแหน อย่างใดอย่างหนึ่ง รวมทั้งทาส กรรมกร คนใช้และผู้อาศัยอื่น ๆ ทั้งหมดนี้บุคคลนำไปไม่ได้ ต้องทอดทิ้งไว้ทั้งหมด แต่สิ่งที่บุคคลทำด้วยกายวาจา หรือด้วยใจนั้นแหละที่จะเป็นของเขา เป็นสิ่งที่เขาต้องนำไป เหมือนเงาตามตัว เพราะฉะนั้นผู้ฉลาดพึงสังสมกัลยาณกรรม อันจะนำติดตัวไปสู่สัมปรายภพได้ เพราะบุญย่อมเป็นที่พึงของสัตว์ทั้งหลาย ทั้งในโลกนี้และโลกหน้า

พระองค์ตรัสว่า ทรงเห็นด้วยกับคำกล่าวของบัณฑิตผู้หนึ่งที่ว่า

“เมื่อไฟไหม้บ้านภาชนะเครื่องใช้อันใดที่เจ้าของนำออกไปได้ของนั้นก็เป็ประโยชน์แก่เจ้าของที่นำออกมาไม่ได้ถูกไฟไหม้ขอความอยู่ ณ ที่นั้นเอง ฉันท เมื่อโลกนี้ถูกไฟคือความแก่ ความตายไหม้อยู่ ก็ฉันนั้น คือผู้ฉลาดย่อมนำของออกด้วยการให้ทาน ของที่บุคคลให้แล้ว ถือว่านำออกดีแล้ว มีความสุขเป็นผล ส่วนของที่ยังไม่ได้ให้หาเป็นเช่นนั้นไม่ แต่ใจอาจจะไม่สบาย บ้าง ไฟอาจจะไหม้เสียบ้าง อีกอย่างหนึ่งเมื่อความตายมาถึงเข้า บุคคลย่อมละทรัพย์สมบัติและแม้ตัวระของคนไว้ไม่ได้เลย ผู้มีปัญญา รู้ความจริงข้อนี้แล้ว พึงบริโภครู้สอย พึงให้เพื่อ

สงเคราะห์ผู้อื่น เมื่อได้ให้ ได้บริโภคตามสมควรแล้ว เป็นผู้ไม่
ถูกติเตียนย่อมเข้าสู่ฐานะอันประเสริฐ”

พระพุทธองค์ตรัสต่อไปว่า “ความตระหนี่ลามเป็นความ
โง่เขลา เหมือนชาวนาผู้ไม่ฉลาดไม่ยอมพรวนพันธุ์ข้าวลงในนา
เขาเก็บพันธุ์ข้าวปลูกไว้จนเน่าและเสียไม่สามารถจะปลูกได้อีก
ข้าวเปลือกที่หว่านลงแล้ว ๑ เมล็ดย่อมได้ผล ๑ รวงฉันทใด ทาน
ที่บุคคลทำแล้วก็ฉันทนั้น ย่อมมีผลมากผลไพศาล การรวบรวม
ทรัพย์ไว้โดยมิได้ใช้สอยให้เป็นประโยชน์ ทรัพย์นั้นจะมีคุณแก่
ตนอย่างไร เหมือนผู้มีเครื่องประดับอันวิจิตรตระการตา แต่หา
ได้ประดับไม่เครื่องประดับนั้นจะมีประโยชน์อะไร รังแต่จะก่อ
ความหนักใจในการเก็บรักษา

“นกขมิ้นหกะชอบเที่ยวไปตามซอกเขา และที่ต่าง ๆ
มาจับต้นเลียบที่มีผลสุกแล้วร้องว่า “ของกู ของกู” ในขณะที่มัน
ร้องอยู่นั้นเอง หนูนกเหล่าอื่นบินมากินผลเลียบตามต้องการแล้ว
จากไป นกขมิ้นหกะก็ยังคงร้องว่า “ของกู ของกู” อยู่นั้นเอง ข้อนี้
ฉันทใด บุคคลบางคนในโลกนี้ก็ฉันทนั้น รวบรวมสะสมทรัพย์ไว้
มากมาย แต่ไม่สงเคราะห์ญาติตามที่ควร ทั้งมิได้ใช้สอยเองให้
ผาสุกมิว่าเฝ้ารักษาและภุมิใจว่า “ของเรามี ของเรามี” ดังนี้เมื่อ
เขาประพฤติดูอยู่เช่นนี้ทรัพย์สมบัติย่อมเสียหายไป ทรุดโทรมไป
ด้วยเหตุต่าง ๆ มากหลาย เขาก็คงคร่ำครวญอยู่อย่างเต็มมันเอง
และต้องเสียใจในของที่เสียไปแล้ว เพราะฉะนั้นผู้ฉลาดหาทรัพย์
ได้แล้วพึงสงเคราะห์คนที่ควรสงเคราะห์มีญาติเป็นต้น

“ดูก่อนท่านทั้งหลาย” พระศาสดาตรัสต่อไป “ทรัพย์สินของคนไม่คือนั้น ไม่สู้อำนวยความสะดวกแก่ใครเหมือนสระโบกขรณี อันตั้งอยู่ในที่ไม่มีมนุษย์ แม้จะใสสะอาดจิตสนิท เป็นดี มีท่าลง สะดวกน้ำรื่นรมย์แต่มหาชนก็หาได้ดื่ม อาบ หรือใช้สอยตามต้องการไม่ น้ำนั้นมืออยู่อย่างไรประโยชน์ ทรัพย์สินของคนตระหนี่ก็ ฉะนั้น ไม่อำนวยความสะดวกแก่ใคร ๆ เลย รวมทั้งตัวเขาเอง ด้วย

“ส่วนคนดีเมื่อมีทรัพย์สินแล้ว ย่อมบำรุงมารดา บิดา บุตร ภรรยา บ่าวไพร่ให้เป็นสุข บำรุงสมณพราหมณาจารย์ให้เป็นสุข เปรียบเหมือนสระโบกขรณีอันอยู่ไม่ไกลหมู่บ้านหรือนิคม มีท่าลงเรียบร้อยสะอาดเยือกเย็นน้ำรื่นรมย์ มหาชนย่อมได้อาศัยน้ำ ไปอาบ ดื่ม และใช้สอยตามต้องการ โภคะของคนดีย่อมเป็นดังนี้ หานหมดไปโดยเปล่าประโยชน์ไม่

“ดูก่อนท่านทั้งหลาย นักกายกรรมผู้มีกำลังมากหรือนักมวยปล้ำซึ่งมีพลังมหาศาลนั้น ก่อนที่จะได้กำลังมาเขาก็ต้อง ออกกำลังไปก่อน การเสียสละนั้น คือการได้มาซึ่งผลอันเลิศ ในบ้านปลาย ผู้ไม่ยอมเสียสละอะไรย่อมไม่ได้อะไร จึงเกิด มนุษย์ทั้งหลายย่อมรดน้ำต้นไม้ที่โคน แต่ไม้นั้นย่อมให้ผล ที่ปลาย ท่านทั้งหลายจงพิจารณาดูความจริงตามธรรมชาติอีก อย่างหนึ่งเกิด คือแม่น้ำสายโตเป็นแม่น้ำสาย ไม่ไหลไม่ถ่ายเท ไปสู่ที่อื่น หยดหนึ่ง ชั่งอยู่ที่เดียว แม่น้ำสายนั้นย่อมพล้นตื้นเขิน และสกปรกเน่าเหม็น เพราะสิ่งสกปรกลงมามีได้ถ่ายเท นอกจากนี้

บริเวณใกล้ ๆ แม่น้ำสายนั้น จะหาพืชพันธุ์ธัญญาหารที่สวยสด ก็หายาก แต่แม่น้ำสายใดไหลเอื่อยลงสู่ทะเล หรือแตกสาขาออกไปไหลเรื่อยไป มันไม่รู้จักหมดสิ้น คนทั้งหลายได้อาศัย อาบดื่ม และใช้สอยตามปรารถนา มันจะใสสะอาดอยู่เสมอไม่มีวันเหม็นเน่าหรือสกปรกได้เลย พืชพันธุ์ธัญญาหาร ณ บริเวณใกล้เคียงก็เขียวสดสวยงาม

“บุคคลผู้ตระหนั เมื่อได้ทวิภยแล้วก็เก็บตนไว้ไม่ถ่ายเท ให้ผู้อื่นบ้างก็เหมือนแม่น้ำสาย ไม่มีประโยชน์อะไรแก่ใคร ส่วนผู้ไม่ตระหนัเป็นเหมือนน้ำที่ไหลเอื่อยอยู่เสมอกว่าแต่ก็ไม่ขาด ทั้งยังเป็นประโยชน์แก่มนุษย์ทั้งหลาย เพราะฉะนั้นสาธุชนได้ทวิภยแล้วพึงบำเพ็ญตนเสมือนแม่น้ำซึ่งไหลใสสะอาดไม่พึงเป็นเช่นแม่น้ำสาย

“อัญญสัมปทา หรือ ทาน จะมีผลมากอาานิสงส์ โปศาล ถ้าประกอบด้วยองค์ ๖ กล่าวคือ

๑. ก่อนให้ผู้ให้ก็มีใจผ่องใส ชื่นบาน

๒. เมื่อกำลังให้ จิตใจก็ผ่องใส

๓. เมื่อให้แล้ว ก็มีความยินดี ไม่เสียดาย

๔. ผู้รับเป็นผู้ปราศจากราคะ หรือปฏิบัติเพื่อปราศจากราคะ

๕. ผู้รับปราศจากโทสะ หรือปฏิบัติเพื่อปราศจากโทสะ

๖. ผู้รับปราศจากโมหะ หรือปฏิบัติเพื่อปราศจากโมหะ

ทานที่ประกอบด้วยองค์ ๖ นั้นแลเป็นการยากที่จะกำหนด
ผลแห่งบุญว่า มีประมาณเท่าไรเท่านี้ อันที่จริงเป็นกองบุญใหญ่
ที่นับไม่ได้ ไม่มีประมาณเหลือที่จะกำหนด เหมือนน้ำใน
มหาสมุทรย่อมกำหนดได้โดยยากว่ามีประมาณเท่าไรเท่านี้

“ดูก่อนท่านทั้งหลาย คราวหนึ่งพระเจ้าปเสนทิโกศล
ราชาแห่งแคว้นนี้เข้าไปหาศตาคตและถามว่าบุคคลควรจะให้
ทานในที่ใด เราตอบว่า ควรให้ในที่ที่เสื่อมใสคือเสื่อมใสบุคคลใด
คณะใด ก็ควรให้แก่บุคคลนั้นในคณะนั้น พระองค์ถามต่อไปว่า
ให้ทานในที่ใดจึงจะมีผลมาก เราศตาคตตอบว่า ถ้าต้องการผล
มากกันแล้วละก็ ควรจะให้ในท่านผู้มีศีล การให้แก่บุคคลผู้ทุศีล
พามีผลมากอย่างนั้นไม่

“สถานที่ทำบุญเปรียบเหมือนเนื่อนา เจตนาและไทย
ธรรมของทายกเปรียบเหมือนเมล็ดพืช ถ้าเนื่อนาบุญคือบุคคลผู้
รับเป็นคนดีมีศีลธรรมและประกอบด้วยเมล็ดพืช คือเจตนาและ
ไทยธรรมของทายกบริสุทธิ์ ทานนั้นย่อมมีผลมาก การหว่าน
ข้าวลงในนาที่เต็มไปด้วยหญ้าแฝกและหญ้าคา ต้นข้าวย่อมขึ้น
ได้โดยยากฉันใด การทำบุญในคณะบุคคลผู้มีศีลน้อยมีธรรม
น้อยก็ฉันนั้น คือย่อมได้บุญน้อย ส่วนการทำบุญในคณะบุคคล
ซึ่งมีศีลมีธรรมงาม ย่อมจะมีผลมาก เป็นภาวะอันตรงกันข้ามอยู่
ดังนี้”

พระศาสดา ยังพระธรรมเทศนาให้จบลงด้วยปัจฉิมพจน์ว่า

“เพราะฉะนั้นบุคคลไม่ควรประมาทว่าบุญหรือบาป

เพียงเล็กน้อยจะไม่ให้ผล หยาดน้ำไหลลงทีละหยดยังทำให้หม้อน้ำเต็มได้ การสั่งสมบุญหรือบาปแม้ทีละน้อยก็ฉนั้น ผู้สั่งสมบุญย่อมเปี่ยมล้นไปด้วยบุญ ผู้สั่งสมบาปย่อมเหือดแห้งไปด้วยบาป”

พระธรรมเทศนา เป็นเสมือนจุดแสงสว่างให้โพล่งขึ้นในดวงใจของเศรษฐี เขากลานเข้ามาถวายบังคมพระมงคลบาทแห่งพระคาสตาพร้อมด้วยกล่าวสรรเสริญว่า “แจ่มแจ้งจริงพระเจ้าข้า แจ่มแจ้งจริงเหมือนทรงหมายของที่คำว่า เปิดของที่เปิดนอกทางให้แก่คนที่หลงทาง ส่องประทีปในที่มืดเพื่อให้ผู้มีนัยน์ตาได้มองเห็นรูป ข้าพระพุทธเจ้าขอถึงพระองค์ พร้อมด้วยพระธรรมและพระสงฆ์เป็นที่เคารพสักการะ เป็นแนวทางดำเนินชีวิตตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปจวบสิ้นลมปราณ”

“ลูกอ่อนผู้แสวงสันติวิรบท พระอานนท์กล่าวต่อไป-

ตั้งแต่บัดนั้นมา มิคารเศรษฐีก็นับถือนางวิสาขาในฐานะ คือฐานะสะไภ้และฐานะ “แม่” จึงเรียกนางวิสาขาว่า “แม่แม่” ทุกคำไป เพราะถือว่านางวิสาขาเป็นผู้จูงให้ท่านเดินเข้าทางถูก จูงออกจากทางรก เมื่อคนทั้งหลายพูดถึงนางวิสาขา ก็มักจะเต็มสรวลคำตามมาข้างหลังว่า “มิการมารดา” แม้พระสาวกซึ่งเป็นภิกษุ เมื่อกล่าวถึงพระผู้มีพระภาคเจ้าว่าประทับอยู่ที่บุพพาราม ก็กล่าวว่า “บัดนี้พระผู้มีพระภาคประทับอยู่ ณ ปราสาทของนางวิสาขา มิการมารดาในบุพพาราม”

ด้วยเหตุที่บิดาแห่งสามีเรียกตนว่า “แม่” และคนทั้งหลาย

พากันเรียกนางว่า "มิดารมารดา" นางวิสาขารู้สึกอายและกระตาค แต่ไม่ทราบจะทำประการใด เมื่อมีลูกชายในระยะต่อมา จึงตั้งชื่อลูกชายให้เหมือนชื่อปู่ของเล็กว่ามิดาระ เพื่อจะได้แก้ความขวยอายและกันความอาย เมื่อมีผู้เรียกนางว่า มิดารมารดา จะได้หมายถึงมารดาแห่งมิดาระลูกชายของตน

ตั้งแต่มิดารเศรษฐีเสื่อมใสในพุทธศาสนาแล้ว ประตูป้านของนางวิสาขาก็เปิดออกสำหรับต้อนรับพระสงฆ์สาวกแห่งพระผู้มีพระภาค มีเสมอที่นางนิมนต์พระสงฆ์จำนวนร้อย มีพระพุทธองค์เป็นประมุข เพื่อรับภัตตาหารและเสวยที่เรือนของนาง มหาสมุทรย่อมไม่อ้อมด้วยน้ำ บัณฑิตและปราชญ์ ย่อมไม่อ้อมด้วยคำสุภาสิต ผู้มีศรัทธาเชื่อกรรมและผลของกรรม ย่อมไม่อ้อมด้วยการทำบุญ นางวิสาขเป็นผู้มีศรัทธาจะให้นางอ้อมด้วยบุญได้ไฉน เพราะฉะนั้นจึงปรากฏว่านางทำบุญทำกุศลโดยมิรู้จักเหน็ดเหนื่อยและเบื่อหน่าย ความสุขใจเป็นขุมทรัพย์อันประเสริฐสุด ก็ความสุขใจอันใดเล่าจะเสมอด้วยความสุขอันใด เพราะรู้สึกว่าได้ทำความดี เป็นความสุขที่ผ่องแผ้วสงบและชื่นบาน เหมือนสายน้ำที่กระเซ็นจากหุบผาก่อความชื่นฉ่ำ ให้แก่รักษากายดินใดก็ดินนั้น

ตลอดเวลาที่พระศาสดาประทับอยู่กรุงสาวัตถี นางจะไปเฝ้าพระองค์วันละ ๒ เวลา คือเวลาเช้าและเวลาเย็น เมื่อไปเวลาเช้าก็ถือยาจุก และอาหารอื่น ๆ ติดมือไปด้วย เมื่อไปเวลาเย็นก็มีน้ำปานะชนิดต่าง ๆ ที่ควรแก่สมณบริโภคไป นางไม่เคยไป

มือเปล่าเลย ทั้งภิกษุสามเณรและอุบาสกอุบาสิกาต่างก็พร้อมใจกัน เรียกกันว่า “มหาอุบาสิก” เพื่อเป็นเกียรติแก่นางผู้มีใจประเสริฐ

คราวหนึ่ง นางกลับจากงานมงคลในกรุงสาวัตถี ข้าพเจ้าลืมเล่าท่านไปว่า งานมงคลทุกงานในกรุงสาวัตถีเจ้าของงานจะต้องเป็นเกียรติอันยิ่งใหญ่ ถ้านางวิสาขาได้ไปร่วมงานด้วย เพราะฉะนั้นเขาจะเชิญนางแทบจะทุกงาน การไปของนางวิสาขาถือกันว่าเป็นการนำมงคลมาสู่บ้านสู่งาน นี่แหละท่านพระศาสดาจึงตรัสว่า “เกียรติย่อมไม่ละผู้ประพฤติธรรมธรรมที่บุคคลประพฤติดีแล้วย่อมนำสุขมาให้” เมื่อไปในงานมงคลนางก็ต้องสวมเครื่องประดับมหาลดาปสาธน์อันสวยงาม และเลิศค่า กลับจากงานแล้ว นางต้องการจะแวะไปเฝ้าพระศาสดา แต่เห็นว่าไม่ควรจะสวมเครื่องประดับมหาลดาปสาธน์เข้าไปจึงถอดแล้วห่อให้หญิงคนใช้ถือไว้ เมื่อเฝ้าพระศาสดาพอสมควรแก่เวลาแล้ว นางก็ถวายบังคมลากลับออกมา ถึงหน้าวัดเชตวัน นางจึงเรียกเครื่องประดับนั้นจากหญิงคนใช้เพื่อจะสวม แต่ปรากฏหญิงคนใช้ลืมไว้ ณ ที่ประทับของพระศาสดานั้นเอง พระผู้มีพระภาครับสั่งให้ข้าพเจ้าเก็บไว้เพื่อนางมาในวันรุ่งขึ้นจะได้ส่งคืน ลักขรู่หนึ่งหญิงรับใช้กลับมาเพื่อจะรับคืน ข้าพเจ้าจึงนำห่อเครื่องประดับนั้นมาจะมอบให้ หญิงคนใช้มีท่าทางตื่นตกใจอย่างมาก

“นี่เครื่องประดับของนาย เธอรับไปเถิด” ข้าพเจ้าพูดพร้อมด้วยวาทะของสงฆ์

“ข้าแต่พระคุณเจ้า” นางคุกเข่าอยู่เบื้องหน้าของข้าพเจ้าด้วยเสียงสั่นเครือ มีอาการเหมือนจะร้องไห้ “แม่นายตั้งไว้ว่า ถ้าพระคุณเจ้าจับต้องและเก็บเครื่องประดับไว้แล้วก็ไม่ต้องรับคืน แม่นายบอกว่าพระคุณเจ้าเป็นที่เคารพของแม่นายอย่างยิ่ง แม่นายไม่สมควรจะสวมเครื่องประดับที่พระคุณเจ้าจับต้องแล้ว เพราะฉะนั้นข้าพเจ้ารับคืนไปไม่ได้หรอก”

“น้องหญิง” ข้าพเจ้าพูด “เครื่องประดับมหาดาปสาธน์นี้มีค่ามาก นอกจากนี่ยังเป็นเครื่องประดับของสตรี ไม่สมควรที่สมณะจะเก็บไว้ อาตมาจะเอาไว้ทำอะไร จงรับคืนไปเถิด และบอกนางว่าอาตมาให้รับคืนไป น้องหญิงทำตามคำขอร้องของอาตมา นายของเธอคงไม่ว่าอะไรหรอก”

“แม่นายตั้งไว้ว่าให้ถวายพระคุณเจ้า”

“อาตมาจะเอาไว้ทำอะไร”

หญิงคนใช้จำใจต้องรับเครื่องประดับคืนไป นางเดินร้องไห้ไปพลางเพราะเกรงจะถูกลงโทษ นางวิสาขาทเห็นหญิงคนใช้เดินร้องไห้กลับไปพร้อมกับห่อของ นางก็คาดการณได้โดยตลอด จึงกล่าวว่า

“พระคุณเจ้าอาณนท์เก็บไว้หรือ ?”

“เจ้าค่ะ”

“แล้วเธอร้องไห้ทำไม ?”

“ข้าเสียใจที่รักษาของแม่นายไว้ไม่ได้ แม่นายจะลงโทษข้าประการใดก็ตามเถิด ข้ายอมรับผิดทุกประการ เครื่องประดับนี้

มีค่ายิ่งกว่าชีวิตของข้า มิใช่เพียงแต่ชีวิตของข้าเท่านั้น แต่มีค่า
ยิ่งกว่าชีวิตครอบครัว และญาติ ๆ ของข้าทั้งหมดรวมกัน” ว่า
แล้วนางก็ร้องไห้สะอึกสะอื้นกลั้งเกลือกอยู่แทบเท้าของนาง
วิสาชา

เวลานั้นเย็นมากแล้ว พระอาทิตย์โคจรลับขอบฟ้าทาง
ทิศตะวันตกไปแล้ว แต่ความมืดยังไม่ปรากฏในทันที ท้องฟ้า
ระบายด้วยแสงสีม่วงสลับฟ้าในบางที่และสีเหลืองอ่อนสลับฟ้าใน
บางแห่ง กลุ่มเมฆลอยเลื่อนตามแรงลมและปลิวกระจายเป็นคว้าง
คราว มองดูเป็นรูปต่าง ๆ สลับสั้ลงสวยงามน่าพึงชม ลมเย็น
พัดเฉื่อยฉิว สบไฉนน้อยผืนบางของวิสาชาหวั่นกระพือตามแรงลม
ผมหันมองงามฟูสยายของนางไหวพริ้วปลิวกระจาย ใบหน้าซึ่ง
เอิบอิ่มอยู่แล้วยิ่งเพิ่มความอัมเอิบมากขึ้น ประจุจิตตรึงในวันบูรณมี
ติดมีรักมิยอมโยเป็นเงินยวงและถูกแฉกแฉวยด้วยกลุ่มเมฆ เสียง
ระณซึ่งอาศัยอยู่ในแนวป่าใกล้วัดเขตวันคู่ท้องโหยหวนปาน
ประหนึ่งสัญญาณว่าทิวากาลจะสิ้นสุดลงแล้ว หมู่เด็กเลี้ยงแกะและ
เสียงโคเดินคุ่มค้อนฝูงแกะและฝูงโคของตน ๆ เข้าสู่คอก อชบาล
และโคบาลเหล่านั้นล้วนมีกิริยาร่าเริง ฉับเฉียวกันกับสกุณา
ทั้งหลาย ซึ่งกำลังโบยบินกลับสู่รัง

นางวิสาชาขึ้นลงบึง กระแสดความรูสึกของนางไหล
เวียนเหมือนสายน้ำในวังวน นางคิดถึงชีวิตหาส อนิจจา ชีวิต
หาสช่างลำบากและกังวลเสียนี้กระไร รับผิดชอบเกินไป ก็หา
ว่าประจบสอพลอ เห็นห่างไปหน่อยเขาก็ว่าทอดทิ้งธุระของนาย

พูดเสียงค่อยเขาก็ว่าไม่เต็มใจตอบ พูดเสียงดังไม่เหนื่อยเขาก็ว่า
กระโชกโชกฮาาก ใครเล่าจะสามารถรับใช้นายได้อย่างสมบูรณ์
ชีวิตหาสเป็นชีวิตที่สำคัญเหนือขาก ทั้ง ๆ ที่เป็นอย่างนี้ คน
หาสส่วนมากก็เป็นคนซื่อสัตย์ เสียสละและกตัญญูเสรีชนด้วยซ้ำ
ไป ส่วนมากคอยแต่หลบตะแคงเอาวัดเอาเปรียบและคดโกง มี
ตัวอย่างที่หาได้ง่ายสำหรับหาสซึ่งซื่อสัตย์กตัญญูและเสียสละค่อ
นายของตน แต่สำหรับนายแล้วหาได้ยากเหลือเกิน ที่จะเพียง
แต่เสียสละเพื่อหาสเท่านั้น อย่าพูดถึงความซื่อตรงเลย นายส่วน
มากมักจะใช้หาสไม่เป็นเวลา ใช้จากหว่านล้อมให้หาสหวัง
อย่างสม ๆ แล้ง ๆ เหนียวบ้านเหน็จ ทำความผิตน้อยเป็นผิตมาก
ส่วนความดีความชอบนั้นมิค่อยจะได้พูดถึง

“หญิงคนใช้ของเรา” นางวิสาขาคิดต่อไป เพียงแต่ลืม
เครื่องประดับไว้ และนำคืนมาได้ มิใช่ทำของเสียหายอย่างไร
ยังยอมเอาชีวิตของตนมาถ่วงถอนความผิต เราจำจะต้องปลอม
นางให้หายโสก และป่าวรุ่งหัวใจนางด้วยคำหวาน เพราะโบราณ
คัมภีร์กล่าวไว้ว่า แสงจันทร์ก็เย็น กลิ่นไม้จันทร์ก็เย็น แต่ความ
เย็นทั้งสองประการนั้นรวมกันแล้ว ยังไม่เท่ากับความเย็นแห่ง
มธุราจา อนึ่งการแสดงความรักใคร่แม้แต่บุคคลที่มีได้รับ
ใช้ตนเอื้ออารีกว้างขวางเพิ่มความรักให้ระลึกถึงความดีแต่
เก่าก่อน ให้อภัยในความผิตพลาด เหล่านี้เป็นลักษณะของ
ผู้มีใจกรุณา”

๑๕๐๑ ๑๕๐๑ ๑๖

๑๕

๑๕๐๑ ๑๕๐๑ ๑๖

พุทธาบุภาพ

และแล้วนางวิสาขา ก็กล่าวว่า

“สุสิมา ลูกขึ้นเกิด อย่าคร่ำครวญนักเลย ข้อที่เธอ
ลืมเครื่องประดับไว้ นั้น เราไม่ได้ถือเป็นความผิดประการใด
เราเองยังลืมได้ ทำไมเธอจะลืมบ้างไม่ได้ เครื่องประดับนี้มี
ค่าก็จริง แต่ก็หา มีค่าเท่าชีวิตของเธอไม่ เครื่องประดับมหา
ลดาปสาธน์นี้ ถ้าหายหรือเสียไป เพราะเหตุใดเหตุหนึ่ง เรา
ก็ทำใหม่ได้ แต่ชีวิตของเธอถ้าเสียไปจะทำใหม่ได้ที่ไหน
ลูก่อนนางผู้ซื่อสัตย์ การที่เธอจะยอมถ่ายถอนเครื่อง
ประดับนี้ด้วยชีวิตของเธอ นั้นซึ่งใจเรายังนึก เธอจงเบาใจ
เกิด พระธรรมของพระศาสดาได้ชุบย้อมจิตใจของเรา ให้
มองเห็นชีวิตมนุษย์และแม่สัตว์ทั่วไปเป็นสิ่งมีคุณค่าสูง ไม่
อาจจะนำสิ่งของภายนอกมาเทียบได้ อนึ่ง เธอเป็นที่รักที่

ไว้ใจของเรา เธอเป็นผู้ทำงานดี ชี้อตรงทั้งต่อหน้าและลับหลัง มีความจงรักภักดีของตนไม่เสื่อมคลายและปรวนแปร ด้วยเหตุนี้เธอจึงได้อยู่รับใช้ใกล้ชิดเรา ความดีของเธอนั้นมีอยู่มาก ความพลั้งเผลอบกพร่องเพียงเท่านี้จะไม่ลบเลือนความดีของเธอได้ไหน"

ลูกอนภรรตา เมื่อนางวิสาขากล่าวจบลง หญิงรับใช้ยิ่งคว่ำกราบอนุหนุขึ้น เธอทอดเท้าทั้งสองของนายและใช้ใบหน้าคลอเคลียอยู่ด้วยความรักและกตัญญู และแล้วเมื่อนางวิสาขาดึงมือนางให้ลุกขึ้น นางก็ยิ้มทั้งน้ำตามองดูนายของคนด้วยแววตาที่เหมือนเปิดลิ้นชักหัวใจให้เห็นได้หมดสิ้น ประคองแววตาแห่งสัจธรรม เป็นค้นว่าสุนัขอันแสนอดกลยามเมื่อได้รับอาหารจากนายของมัน

ลูกอนภริสะ มีอยู่เหมือนกันมิใช่หรือที่มนุษย์เราต้องหัวเราะหรือยิ้มทั้งน้ำตา ทั้งนี้เพราะความเสียใจและความจิตใจประดังกันเข้ามาในระยะกระชั้นชิด เมื่อความเสียใจยังไม่ทันหายไป ความดีใจก็เคลื่อนเข้ามาจนผู้นั้นตั้งตัวไม่ทัน ภาพที่บุคคลยิ้มทั้งน้ำตานั้นเป็นภาพที่ค่อนข้างจะน่าดูพอใช้ อุปมาเหมือนฝนซึ่งโปรยลงมาและยังไม่หาย แดดก็แผดจ้าออกมาในขณะนั้นเป็นภาพซึ่งนาน ๆ เราจะเห็นสักครั้งหนึ่ง

คืนนั้น นางวิสาขามหาอุบาสิกาต้องใช้ความคิดอย่างหนักว่า จะทำอย่างไรกับเครื่องประดับมหาศาลาปลาธน์นั้น เรื่องนำมาใช้อีกนางไม่สามารถทำได้ จะเก็บไว้เฉย ๆ ก็ดูจะเสียประโยชน์ไป นางจึงตัดสินใจว่ารุ่งขึ้นจะลองบอกชาย ถ้าได้ทรัพย์สิน

มาจำนวนตามราคาอันเหมาะสมแก่เครื่องประดับแล้ว ก็จะนำมาทำบุญทำกุศลตามต้องการ แต่ปรากฏว่าในเมืองสาวัตถีไม่มีใครสามารถซื้อได้ พุดถึงคนมีเงินพอซื้อได้นั้นน่าจะพอมิ แต่คงจะไม่มีใครกล้านำเอาเครื่องประดับของนางวิสาขา ซึ่งเป็นที่เคารพของคนทั้งเมืองมาประดับตกแต่งได้ ถ้าผู้ใดทำเข้าแทนที่จะได้รับการยกย่องชมเชย กลับจะกลายเป็นผู้ถูกเยาะเย้ยหยามหยันไป นางวิสาขาจึงตกลงใจซื้อของของตนเองด้วยราคา ๔ ไก्यू หรือ ๔๐ ล้านบาท แล้วนำเงินจำนวนนั้นทั้งหมดไปสร้างอารามใหม่ ชื่อว่าบุพพาราม เพราะอยู่ทางทิศตะวันออกแห่งพระนครสาวัตถี การสร้างบุพพาราม เสียค่าใช้จ่ายทั้งหมด ๒๗ ไก्यू คือซื้อที่ดิน ๔ ไก्यू สร้างกุฏิวิหาร ๔ ไก्यू และจ่ายในการฉลองอีก ๔ ไก्यू

ดูก่อนท่านผู้แสวงสันติวิรบท ณ บุพพารามนี้เอง มีเรื่องหนึ่งแสดงถึงพุทธจริยาอันประเสริฐ คือ วันหนึ่งพระผู้มีพระภาคเจ้าเสด็จออกจากที่หลีกเร้นในเวลาเย็น แล้วประทับ ณ ภายนอกชุมประตู่ ครานั้นพระเจ้าปเสนทิโกศลเสด็จมาเฝ้า เมื่อพระองค์ประทับ ณ ที่สมควร และสนทนากับพระศาสดาเป็นสาราณียะอยู่นั่นเอง มีนักบวชหลายนิกาย กล่าวคือนิครนถ์ ๗ คน เอกสาฎก ๗ คน อเจลกะ ๗ คน ปรีพพาชก ๗ คน และชฎิลอีก ๗ คน รวม ๓๕ คน ซึ่งล้วนมีเคราขาว มีขนรักแร้ยาว ถือบริวารต่าง ๆ เดินผ่านมา พระเจ้าปเสนทิโกศลเห็นนักบวชเหล่านั้นแล้ว จึงฝันพระพักตร์จากพระผู้มีพระภาคหันไปทางนักบวช

เหล่านั้น คุณพระขานูข้างหนึ่งลงทำผ้าห่มเจียรบ่า พลาจประกาศพระนามและโคตรของพระองค์ว่า “ข้าแต่ท่านนักพรตผู้ประเสริฐ ข้าพเจ้าคือพระเจ้าปเสนทิโกศล” - ดังนี้ ๓ ครั้ง เป็นการแสดงความเคารพอย่างสูง นักบวชเหล่านั้นหยุดอยู่ครู่หนึ่งแล้วเดินกลับไป พระเจ้าปเสนทิโกศลจึงหันมากราบทูลพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า “ข้าแต่พระจอมมุนีนักบวชเหล่านั้นคงเป็นพระอรหันต์องค์หนึ่งซึ่งมีอยู่ปรากฏอยู่ในโลกเป็นแน่แท้

พระสุคตเจ้ามีพระอาการสงบนิ่งอยู่ครู่หนึ่งก่อนจะตรัสว่า “มหาบพิตร” พระองค์เป็นฤๅษีที่ยังบริโภคกาม บรรทมเบียดโอรสและชายา ทรงผ้าที่มาจากแคว้นกาสิ หัตถ์ของหอมลอบไล่ด้วยจุนจันทร์ จึงเป็นการยากที่จะรู้ได้ว่า นักบวชเหล่านั้นเป็นอรหันต์หรือไม่ มหาบพิตร ปกคิของคณเป็นอย่างไร อาจจะได้รู้ได้ด้วยการอยู่ร่วมกัน และต้องอยู่ร่วมกันนาน ๆ ต้องใส่ใจและมีปัญญาสอดส่องกำกับไปด้วย ปัญญาของตนพึงรู้ได้ด้วยการสนทนา ความสะอาดของคนพึงรู้ได้ด้วยการงาน ความกล้าหาญและเรี่ยวแรงรู้ได้ในเวลาอันมีอันตราย ทั้งหมดนี้ต้องใช้เหตุ ๓ อย่างประกอบคือ กาลเวลา ปัญญา และมนสิการ”

ดูก่อนผู้บำเพ็ญศบะ พระผู้มีพระภาคทรงตอบอย่างบัวมีให้น้ำดื่มให้ชุ่ม ถ้าพระองค์จะตรัสตรง ๆ ว่า นักบวชเหล่านั้นมิได้เป็นอรหันต์ดอก ที่แท้ยังเป็นผู้ชุ่มไปด้วยกิเลส ก็จะเป็นการยกคนข่มผู้อื่น ถ้าพระองค์จะทรงรับรองว่านักบวชเหล่านั้นเป็น

พระอรหันต์ พระเจ้าปเสนทิโกศลก็จะฟังคุณคุณพระสัพพัญญุตญาณ
ได้

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้ พระเจ้าปเสนทิโกศลจึง
กราบทูลว่า อัครราชย์จริงพระเจ้าข้า อัครราชย์จริง พระผู้มีพระ
ภาคทรงเป็นสัพพัญญูโดยแท้ ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐ
ความจริงนักบวชเหล่านั้นคือจารบุรุษ ซึ่งข้าพระองค์ส่งไปสอด
แนมเหตุการณ์บ้านเมือง ณ แคว้นต่าง ๆ เมื่อถึงบ้านแล้วบุรุษ
เหล่านั้นย่อมลอบได้ตัวของหอม นอนเบียดบุตรและภรรยาหญิง
พร้อมด้วยกามคุณ ๕

พระสุคตเจ้าทรงเปล่งอุทานในเวลานั้นว่า

บุคคลไม่ควรพยายามไปเสียทุกสิ่งทุกอย่างไป ควร
เป็นตัวของตัวเอง ไม่ควรอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีพ และไม่พึงมี
ผลประพฤตินิรรม

บุคคลจะเชื่อว่าเป็นคนดีด้วยเหตุเพียงรูปร่างผิว
พรรณก็หาไม่ได้ ไม่ควรไว้ใจคนที่เห็นกันเพียงครู่เดียว คน
ชั่วเป็นอันมากเที่ยวไปโดยรูปลักษณะแห่งคนดี เหมือน
หม้อดินและหม้อโลหะซึ่งฉาบไว้ด้วยสุวรรณ มองแวววาว
แต่เพียงภายนอก แต่ภายในไม่สะอาด คนชั่วในโลกนี้เมื่อ
บริวารแวดล้อมแล้ว ก็เที่ยวไปได้อย่างคนดี เขางามแต่
ภายนอก แต่ภายในไม่บริสุทธิ์

“ดูก่อนท่านผู้ไม่หลงใหลในปวงมาร พระอาบบทกล่าว
“ท่านจะเห็นว่าพระพุทธรูปเหล่านี้มีมากมายเพียงไร เป็นพระดำรัส

ที่ถ้าจะมองว่าเล็กซึ่งก็เล็กซึ่ง ถ้าจะมองว่าสามัญชนทั่วไปพอจะเข้าใจและปฏิบัติตามได้ก็ได้เช่นกัน ตอนแรกพระพุทธองค์ทรงบ้ำว่า บุคคลไม่ควรพยายามไปเสียทุกสิ่งทุกอย่าง นั้นหมายความว่า ก่อนจะใช้ความพยายามในสิ่งใดสิ่งหนึ่ง ก็ควรจะสำรวจเสียให้ดีก่อนว่า ความพยายามที่ทำไปนั้นจะได้ผลคุ้มเหนื่อยหรือไม่ อุปมาเหมือนนักสำรวจทอง ก่อนที่จะลงมือขุดก็ควรจะใช้เครื่องมือสำรวจเสียก่อนว่า ที่ ๆ คนจะขุดนั้นมีทองอยู่หรือไม่ มิใช่ว่าพอจะขุดทองก็เริ่มขุดไปแต่บ้านใครบ้านทีเดียว ถ้าทำอย่างนั้นก็เป็นการเสียแรงเปล่าได้ประโยชน์ไม่คุ้มค่า เป็นการลงทุนมากแต่ได้ผลน้อย ส่วนเรื่องเป็นตัวของตัวเองก็มีความสำคัญมาก มนุษย์จะเป็นอย่างไรก็ช่างเกิด แต่ขอให้เป็นตัวของตัวเอง คนไม่เป็นตัวของตัวเองเป็นคนที่ไม่ไว้ใจไม่ได้ ส่วนข้อที่พระพุทธองค์ตรัสว่า ให้เป็นคนเลี้ยงตัวได้ไม่ควรอาศัยผู้อื่นเลี้ยงชีพนั้น มีความหมายว่า บุคคลเมื่อมีอายุพอสมควรจะเลี้ยงตัวได้แล้วก็ควรประกอบอาชีพอย่างใดอย่างหนึ่งเลี้ยงตน มิใช่คอยแต่จะพึ่งพาอาศัยผู้อื่นอยู่อย่างเดียว เพราะการอาศัยผู้อื่นในวัยที่ไม่ควรอาศัยเป็นการแสดงถึงความเป็นผู้ไร้ความสามารถ ส่วนสมณะผู้อาศัยอาหารจากเรือนของผู้อื่นแล้วยังชีพให้เป็นไปนั้น ก็เป็นเพราะสมณะเหล่านั้นอาศัยศีลของตน ถ้าประชาชนรู้ว่าเป็นผู้ไม่มีศีล ไม่มีกัลยาณธรรม เขาย่อมไม่เลี้ยง ไม่ถวายอาหาร เพราะฉะนั้นสมณะก็ชื่อว่า เป็นผู้พึ่งตนเอง กล่าวคือ อาศัยศีลและธัมมาจารย์ของคนเป็นอยู่ ข้อต่อมาที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

บุคคลไม่ควรมีผลประพาศิธรรมนั้น หมายความว่า ให้ประพาศิธรรมด้วยความสุจริตใจมิใช่ประพาศิธรรมด้วยเจตนาที่จะหลอกลวงให้คนมานับถือดังที่พระพุทธร่องค์ทรงแสดงโปรดพระพุทธรักษา ณ กรุงกบิลพัสดุ์ว่า ควรประพาศิธรรมให้สุจริตอย่าประพาศิธรรมให้ทุจริต ผู้ประพาศิสุจริตย่อมมีความสุขทั้งในโลกนี้และโลกหน้า นอกจากนี้พระพุทธร่องค์เคยตรัสเตือนภิกษุทั้งหลายอยู่เสมอในเรื่องนี้ และทรงแนะนำให้ถือพระองค์เป็นเนติตั้งพระพุทธรักษาชิดต่อไปนี้

“ภิกษุทั้งหลาย พรหมจรรย์นี้เราประพาศิมิใช่เพื่อหลอกลวงคน มิใช่เพื่อให้คนทั้งหลายมานับถือ มิใช่เพื่ออานิสงส์ลามลักการะและความสรรเสริญ มิใช่จุดมุ่งหมายเพื่อเป็นเจ้าลัทธิและแก้ลัทธิอย่างนั้นอย่างนี้ มิใช่เพื่อให้ใครรู้จักตัวว่าเป็นอย่างนั้นอย่างนี้ที่แท้พรหมจรรย์นี้เราประพาศิเพื่อสังวระคือความสำรวม เพื่อปหานะคือความละเพื่อวิราคะคือความคลายกำหนัดยินดี และเพื่อนิโรธะ คือความดับทุกข์”

ในตอนท้ายพระพุทธร่องค์ทรงย้ำว่า บุคคลจะเป็นคนดีเพราะชาติหรือผิวพรรณก็หามิได้ แต่จะเป็นคนดีก็เพราะความประพาศิตี คนชั่วเป็นอันมากปกปิดความชั่วของตัวเองไว้ เหมือนหม้อดินที่ฉาบทาด้วยทองแวววาวแต่เพียงภายนอกเท่านั้น สรุปว่าทรงย้ำให้ทุกคนมีความซื่อสัตย์สุจริต ไม่แสดงอาการลวงผู้อื่นให้หลงเข้าใจผิด หรือหลงเคารพนับถือ ทั้ง ๆ ที่ตนเองเป็นคนเลว

“ดูก่อนนภราดา ข้าพเจ้าชอบมากล่าวถึงเรื่องของนางวิสาขาต่อไป วันหนึ่งนางวิสาขามีผ้าเปียกปอน ผมเปียก เดินร้องให้เข้าไปเฝ้าพระพุทธองค์ เมื่อพระตถาคตตรัสถามก็ได้กล่าวว่า นางวิสาขาเสียใจเพราะหลานสาวอันเป็นที่รักคนหนึ่งตายลง นางรักเธอมากเพราะเธอเป็นคนดี ช่วยงานทุกอย่างรวมทั้งงานที่เกี่ยวกับการบุญการกุศลด้วย

“ข้าแต่พระผู้เป็นดวงตาของโลก” นางวิสาขาทูล “ข้าพระพุทธเจ้าเสียใจในมรณกรรมของหลานสาวคนนี้เหลือเกิน เธอเป็นคนดีอย่างจะหาใครเสมอเหมือนได้ยาก”

พระตถาคตเจ้าทรงสุขุมณูปการหนึ่งแล้วเอื้อนพระโอษฐ์ว่า “ดูก่อนวิสาขา คนในเมืองสาวัตถีนี้มีประมาณเท่าใด ?”

“มีหลายสิบล้านพระพุทธเจ้าข้า” นางตอบ

“ถ้าคนเหล่านั้นดีเช่นสุทัตติหลานของเธอ เธอจะรักเขาเหล่านั้นหรือไม่ ?”

“รักพระเจ้าข้า”

“แล้วคนในเมืองสาวัตถีนี้ตายวันละเท่าไร”

“วันหนึ่งหลาย ๆ คนพระเจ้าข้า”

“ดูก่อนวิสาขา ถ้าอย่างนั้นเธอก็ต้องมีผมเปียกมีผ้าเปียกอยู่อย่างนี้ทุกวันละซิ เธอต้องร้องให้คร่ำครวญมิไบน้ำอาบด้วยน้ำลาอยู่เสมอ เพราะมีคนตายกันอยู่ทุกวัน วิสาขาเอยตถาคตกล่าวว่าความรักความอาลัยเป็นสาเหตุแห่งทุกข์ เพราะฉะนั้นคนมีรักมากเท่าใดย่อมมีทุกข์มากเท่านั้น รักหนึ่ง

มีทุกข์หนึ่ง มีรักสิบมีทุกข์สิบ มีรักร้อยมีทุกข์ร้อย ความทุกข์
ย่อมเพิ่มขึ้นตามปริมาณแห่งความรักหรือสิ่งอันเป็นที่รัก เหมือน
ความร้อนที่เกิดแคลไฟ ย่อมเพิ่มขึ้นตามจำนวนเชื้อที่เพิ่มขึ้น”

ลูกก่อนผู้บำเพ็ญตบะ นางวิสาขาได้ฟังพระพุทธโอวาท
แล้วสร้างความโศกลงไปได้บ้าง นางเป็นโสดาบันก็จริงอยู่ แต่
พระโสดาบันนั้นเพียงทำให้สมุญจในศีลเท่านั้น หามีสมาธิและ
ปัญญาสมมุติไม่ จึงมีบางครั้งที่เผลอสติไป แสดงอาการเยี่ยง
ชนทั้งหลาย พระอรหันต์เท่านั้นที่มีสติสมมุติ

ลูกอนภราดา สิ่งอันเป็นที่รักย่อมทำให้จิตใจกระเพื่อม
และกระทบกระเทือนอยู่เสมอ เมื่อความรักเกิดขึ้น ความราบ
เรียบของดวงใจย่อมปลาสนาการไป ยิ่งความรักอันเจือด้วยนันทิ
ราคะด้วยแล้ว ยิ่งทำให้จิตใจอ่อนไหวและเสียสมาธิเป็นที่สุด
ความรักนั้นเปรียบด้วยพายุ เมื่อมีพายุพัดผ่านความราบเรียบ
ของน้ำก็ หมดไปเหลือไว้แต่ รอยกระแทกกระทั้นกระทบ
กระเทือนอยู่ตลอดเวลา มนุษย์จะมีความสุขอย่างสงบประณีต
ถ้าเราสามารถทำให้ยินดีต้อนรับความขมขื่นและไม่
ผลิตเหตุนในความชื่นสุขให้มากนัก อย่างน้อยก็ทำให้มิให้
ปฏิเสธความขมขื่นที่เกิดขึ้นเป็นครั้งคราว

นางวิสาขามีสหนายที่รักมากอยู่ ๒ คน คือนางสุปปียา
และนางสุปปาสา เมื่อฟังพระธรรมเทศนาจบแล้วเธอทั้งสองมัก
จะเที่ยวเดินเยี่ยมภิกษุทั้งหลาย ถ้ามถึงสิ่งที่ต้องการและยังขาด
เมื่อภิกษุรูปใดบอกว่าต้องการอะไร นางจะจัดถวายเสมอ นอก

จากนี้ยังได้ถวายอาหารสำหรับภิกษุป่วย และผู้เตรียมจะเดินทางเป็นประจำอีกด้วย

วันหนึ่งนางสุปปิยาเที่ยวเดินเยี่ยมภิกษุอย่างเคยไปถึงกุฏิภิกษุรูปหนึ่งซึ่งป่วยอยู่ เมื่อนางถามถึงความต้องการว่าท่านปรารถนาสิ่งใดบ้าง ภิกษุรูปนั้นบอกว่าอยากได้น้ำเนื้อต้ม

ดูก่อนมาริสะ พระผู้มีพระภาคทรงอนุญาตน้ำข้าวและน้ำเนื้อต้มซึ่งกรองดีแล้ว ไม่มีเมล็ดข้าวหรือกากเนื้อติดอยู่เพื่อภิกษุอาหาร เธอสามารถฉันได้แม้ในเวลาวิกาล คือหลังเที่ยงวัน

นางสุปปิยาดีใจเหลือเกินที่จะได้ถวายอาหารแก่ภิกษุอาหาร พระพุทธภานิคก็อยู่ในโศกของนางนานมาแล้ว "ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดปรารถนาจะบำรุงตถาคต ขอให้ผู้นั้นบำรุงภิกษุให้เถิด" แต่บังเอิญวันนั้นเป็นวันขึ้น ๑๕ ค่ำ นางหาเนื้อไม่ได้เลย จึงเข้าห้องตัดสินใจตัดเนื้อขาของตนด้วยมีดอันคมกริบ สั่งให้คนใช้จัดการต้ม แล้วขอให้น้ำเนื้อต้มนั้นไปถวายภิกษุชื่อโน้นซึ่งอาหารอยู่ แล้วใช้ผ้าพันแผลที่ขาของตนนอนโหมมเป็นไข้เพราะพิษบาดแผลนั้น

สามีของนางสุปปิยากลับมาไม่เห็นภรรยาอย่างเคยจึงถามคนใช้ ทราบว่านางป่วยจึงเข้าไปเยี่ยมในห้องนอน เมื่อทราบเรื่องโดยตลอดแล้ว แทนที่จะโกรธพระและภรรยา กลับแสดงความชื่นชมโสมนัสที่ภรรยาของตนมีศรัทธาแรงกล้าในศาสนา ถึงกับยอมสละเนื้อขาเพื่อต้มเอาน้ำถวายภิกษุอาหาร จึงรีบไปสู่วัดเชตวัน ทูลอาราธนาพระศาสดาและภิกษุสงฆ์ เพื่อรับภัตตาหารที่บ้านตนในวันรุ่งขึ้น พระศาสดาทรงรับด้วยอาการอุษณี วันรุ่งขึ้น

พระพุทธองค์มีพระสงฆ์เป็นบริวารจำนวนมากเสด็จสู่บ้านของนางสุปปิยา เมื่อทอดพระเนตรไม่เห็นนางสุปปิยาจึงถาม สุปปิยะอุบาสกผู้มี ทรวงทรวงแล้ว จึงรับสั่งให้คนช่วยกันพยุงคลอเคลียนางสุปปิยามาเฝ้า เมื่อนางถวายบังคม พระศากยโคตรเจ้าตรัสว่า “จงมีความสุขเกิดอุบาสิกา” เท่านั้นแผลใหญ่ที่ขาของนางก็หายสนิท และมีผิวผ่องยิ่งกว่าเดิมเสียอีก

“ดูก่อนมารดา เรื่องนี้เป็นเพราะพุทธานุภาพโดยแท้ พุทธานุภาพนั้นเป็นสิ่งที่มิอยู่จริงและเป็นได้จริง พระจอมมุณี ศาสตราแห่งพวกเรานั้น เป็นผู้มิবারมีอันทรงกระทำมาแล้วอย่าง มากสิ้น เคยตัดศีรษะอันประดับแล้วด้วยมงกุฎที่เพริศพราย เคยควักนัยน์ตาซึ่งค่าเหมือนตาเนื้อถวาย เคยสละเลือดเนื้อและ อวัยวะมากหลายตลอดถึงบุตรภรรยาเพื่อเป็นทานแก่ผู้ต้องการ จะกล่าวไยถึงการสละทรัพย์สินสมบัติภายนอก มหาบริจาตทั้งหลายที่พระองค์ทรงกระทำมาทั้งหมดนั้น โดยมีจุดมุ่งหมาย อย่างเดียว คือ อนุตตรสัมมาสัมโพธิญาณ กล่าวคือ ความรู้ อันเป็นเหตุให้สิ้นกิเลสโดยชอบอันยอดเยี่ยม ไม่มีอะไรเทียบถึง เพื่อจะปลดเปลื้องความทุกข์ของเวไนยนิกรทั้งหลายทั้งทางกาย และทางใจ ดูก่อนมาริสะ ก็ความรู้ใดเล่าในโลกนี้ จะประเสริฐยิ่ง ไปกว่าความรู้อันเป็นเหตุให้กิเลสสิ้นไป เพราะเป็นการดับความ กระวนกระวายทั้งมวลเหมือนคนหายโรคไม่ต้องกินยา

“บุคคลผู้เยี่ยมล้ำด้วยบารมีนั้นย่อมเป็นผู้มีวาจาศักดิ์สิทธิ์ พระศาสดาเป็นผู้มีพระบารมีธรรมที่ได้สั่งสมมานานตลอดเวลาที่ ท่องเที่ยวอยู่ในสังสารวัฏ เมื่อพระองค์จะทรงอยู่ในชาตินี้เป็น

ปัจฉิมชาติ และปัจฉิมภพ แล้วบารมีธรรมทั้งมวลหลังไหลมาให้
ผลในชาติเดียว ท่านลองคิดดูเกิดจะคณนาได้อย่างไร อุปมา
เหมือนน้ำซึ่งหลังจากยอดเขา และถูกกักไว้ด้วยท่านบอัน
หนาแน่นจนเต็มเปี่ยมแล้ว และบังเอิญท่านบนั้นพังลง น้ำนั้นจะ
ไหลหลากท่วมทันเพียงใด

“ดูก่อนผู้เชื้อสายอารยัน บารมีธรรมเป็นสิ่งที่น่าสังสมโดย
แท้”

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้า เสดวยพระกระยาหารเสร็จเรียบ
ร้อยแล้ว จึงทรงอนุโมทนาให้นางสุปปิยาและอุบาสกสุปปิยะ
สมาทานอาจหาญว่าเริงในกุศลจริยาสัมมาปฏิบัติเพิ่มพูนศรัทธา
ปสาทะ แล้วก็เสด็จกลับสู่วัดเชตวันทรงให้ประชุมสงฆ์และครัส
ถามภิกษุอาพาธรูปนั้นว่า

“ดูก่อนภิกษุ เธอขอ น้ำเนื้อต้มจากอุบาสิกาสุปปิยาหรือ ?”

“อย่างนั้น พระเจ้าข้า” พระรูปนั้นตอบ

“เมื่อเธอจะฉัน เธอพิจารณาหรือเปล่า ?”

“มิได้พิจารณาเลย พระเจ้าข้า”

“ดูก่อนภิกษุ เธอได้ฉันเนื้อมนุษย์แล้ว เธอทำสิ่งที่น่าติ
เตียน” ครัสต์นี้แล้วทรงตำหนิภิกษุนั้นอีกเป็นอนนคปริยาย แล้ว
ทรงบัญญัติสิกขาบทว่า

“ภิกษุใดฉันเนื้อโดยมิได้พิจารณา ภิกษุนั้นเป็น
อาบัติทุกกฏ ถ้าเนื้อนั้นเป็นเนื้อมนุษย์ เธอต้องอาบัติ
ถุลลัจจัย” ดังนี้

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

๑๖

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

นางบุญและนางบาป

ภราดา มีอีกเรื่องหนึ่งซึ่งแสดงถึงทุกฐานภาพอันน่าพิศวงแห่งพระผู้มีพระภาคเจ้า นั่นคือเรื่องนางสุปปวาสา โกลิยธิดา นางมีครรภ์อยู่ถึง ๗ ปี และเมื่อจะคลอดบุตรก็ปวดครรภ์อยู่ถึง ๗ วัน ได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส นางตรวจดูรางด้วยความเจ็บปวดอยู่ตลอดเวลา แต่เนื่องจากนางมีศรัทธาเลื่อมใสมั่นคงในพระผู้มีพระภาคเจ้า เมื่อรู้สึกว่ายี่สิบของตัวอยู่ในระหว่างอันตราย เหมือนศิลาซึ่งแขวนอยู่ด้วยเส้นด้ายเส้นน้อย ๆ จึงขอร้องสามีให้ไปเฝ้าพระคณาตตเจ้า และกราบพระมณฑลบาท แล้วให้ทูลว่า

"ข้าแต่พระมหาสมณะ บัดนี้นางสุปปวาสา โกลิยธิดา มีครรภ์มาเจ็ดปีและปวดครรภ์อยู่เจ็ดวันแล้ว นางได้รับทุกขเวทนาแสนสาหัส อันตรายแห่งชีวิตอาจมาถึงนาง

ในไม่ช้า นางระลึกถึงพระผู้มีพระภาค และขอถวายบังคมพระบาทด้วยเศียรเกล้า”

สามีของนางได้ไปเฝ้าพระพุทธองค์ และกราบทูลให้ทรงทราบตามคำของนางนั้น พระผู้เป็นนาถะของโลกทรงทราบแล้ว จึงตรัสว่า “ขอนางสุปวาสา โกณิยะธิดา จงมีความสุข หาโรคมิได้เกิด”

ทันทีที่พระจอมมุณีตรัสจบลง บุตรของนางก็คลอดได้โดยง่าย เมื่อสามีกลับมาถึงบ้าน นางสุปวาซาก็ตลอดเรียบร้อยแล้ว ทั้งบุตรและมารดาปลอดภัยเกษมสำราญดี นางและสามีต่างชื่นชมโสมนัสในพระพุทธานุภาพ กล่าวออกมาพร้อม ๆ กันว่าพระพุทธเจ้ามีพระคุณหาประมาณมิได้ พระธรรมมีคุณหาประมาณมิได้ และพระสงฆ์มีคุณหาประมาณมิได้

วันต่อมา นางให้สามีไปอาราธนาพระพุทธองค์พร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ เพื่อรับภัตตาหารเป็นเวลา ๑ สัปดาห์ ณ เถนะของนาง พอถึงเวลานั้นพระพุทธองค์ได้รับอาราธนาของอุบาสกผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นอุปฐากของพระมหาโมคคัลลานะไว้เสียแล้ว พระตถาคตจึงให้พระมหาโมคคัลลานะเข้าเฝ้าทรงเล่าเรื่องให้ฟัง แล้วตรัสว่า

“ดูก่อนโมคคัลลานะ เธอพึงไปยังบ้านของอุบาสกผู้นั้น แล้วกล่าวขอเตือนการนิมนต์ของเขาไปสัปดาห์หน้า เขาจะขัดข้องหรือไม่ ถ้าเขาขัดข้องก็จะได้ไม่ต้องรับอาราธนาของนางสุปวาสา”

อัครสาวกเมืองข้าบ รับพุทธบัญญัติเหนือเศียรเกล้าแล้ว
ไปหาอุบาสกผู้นั้นแล้วบอกเขาดามพุทธบัญญัติอุบาสกทราบแล้ว
กล่าวว่า

“ข้าแต่พระคุณเจ้า ถ้าพระคุณเจ้าจะรับรอง หรือเป็น
ประกันในเหตุสามอย่าง ข้าพเจ้าก็จะยินยอม แต่ถ้าพระคุณเจ้า
รับรองไม่ได้ ข้าพเจ้าก็จะยินยอมไม่ได้”

“ดูก่อนอุบาสก เหตุสามประการนั้นมีอะไรบ้าง”

“ข้าแต่พระคุณเจ้า ถ้าท่านจะรับรองได้ ว่าโลกทรพย์
ของข้าพเจ้าจะไม่เสื่อมสิ้นพินาศ ไปด้วยเหตุอย่างใดอย่างหนึ่งนี้
เป็นประการที่หนึ่ง ประการที่สองคือชีวิตของข้าพเจ้าจะไม่มี
อันตรายเกิดขึ้น และประการที่สามคือ ศรัทธาของข้าพเจ้าจะไม่
หมด คงมีอยู่อย่างเดิม ถ้าพระคุณเจ้าสามารถเป็นผู้ประกันเหตุ
ทั้งสามประการนี้ว่า จะไม่เกิดขึ้นแก่ข้าพเจ้าภายในเจ็ดวันนี้แล้ว
ข้าพเจ้าก็จะยินยอม”

พระมหาเถระผู้เลิศทางมัญญะนั่งสงบอยู่ครู่หนึ่งแล้ว
กล่าวว่า “ดูก่อนอุบาสก อาตมาเป็นปาฏิโลก ? ประกันให้ท่าน
ได้สองประการ คือขอรับรองว่าโลกทรพย์ของท่านจะไม่เสื่อม
และชีวิตของท่านจะไม่สิ้นไปหรือเป็นอันตรายใด ๆ ภายในเจ็ด
วันนี้ ส่วนศรัทธาขอให้ท่านรับรองตัวท่านเอง อาตมารับรองให้
ไม่ได้”

อุบาสกผู้นั้นรับรองศรัทธาของคน และยินยอมเตือนการ
นิมนต์ของคนไปสัปดาห์หน้า

พระศาสดามีพระสงฆ์ชีณาสพเป็นบริวาร เสด็จเสวยภัตตาหาร ณ บ้านของนางสุปวาสาเป็นเวลา ๗ วัน วันหนึ่งพระพุทธรองค์ศรีธำมานางว่า สุปวาสาเธออุ้มครรภ์อยู่ ๗ ปี และปวดครรภ์อยู่ ๗ วัน ได้รับทุกข์เวทนาแสนสาหัสอย่างนี้แล้ว เธอยังจะปรารถนามีบุตรอีกหรือไม่ ?”

“ข้าพระองค์ยังปรารถนามีได้อีกถึงเจ็ดครั้งพระเจ้าข้า”
นางสุปวาสาตอบ

พระธากศเจ้าทรงเปสยังอุทานในเวลานั้นว่า

“สุปวาสาเอ๋ย มักจะเป็นอย่างนี้แหละ สิ่งที่ไม่น่ายินดี มักจะปลอมมาในรูปที่น่ายินดี สิ่งที่ไม่น่ารักมักจะมาในรูปแห่งสิ่งที่น่ารัก ความทุกข์มักจะมาในรูปแห่งความสุข เพราะฉะนั้นคนจึงประมาทมัวเมากันนัก”

พระอานนท์ก็กล่าวต่อไปว่า

ดูก่อนผู้เป็นพงศ์พันธุ์แห่งอริยะ ข้าพเจ้าขออ้อนกล่าวถึงพุทธานุภาพอีกสักเล็กน้อย เพื่อบรรเทาความสงสัยของท่าน ท่านจะเห็นว่าอานุภาพของคนนั้นมักจะเป็นผลแห่งการมีธรรมหรือคุณความดีที่สั่งสมอบรมมาที่พระศาสดาของเรานั้นเคยสะสมไว้ดีเลอเนืองมาหลาย จุดมุ่งหมายก็เพื่อพระโพธิญาณอันประเสริฐ พระพุทธานุภาพหรือลาภสักการะที่หลังไหล่นั้นเป็นเพียงผลพลอยได้เท่านั้นเอง พระองค์เคยสะสมไว้ไม่เพียงแต่แก่มนุษย์เท่านั้น ทรงสละให้แก่สัตว์ผู้หิวโหยก็เคยทรงกระทำ

ครั้งหนึ่งพระองค์เป็นหัวหน้าคาบสบาเพ็ดญุลบะอยู่บนภูเขา

เวลาเย็นวันหนึ่งพระองค์ประทับรับลมเย็นอยู่ ณ ชะง่อนผา มองลงมาเบื้องล่างเห็นแม่เสือตัวหนึ่งเพ็งคลอคลุกใหม่ยังออกจับเนื้อกินไม่ได้ มันจึงทิวโหยสุดประมาณ กำลังงุ่นง่านจะกินเนื้อลูกของมัน ตามบดเห็นดังนั้นจึงให้ตามสฬับริวารรีบไปเที่ยวแสวงหาสัตว์ที่ตายแล้วมาเพื่อโยนให้แม่เสือนั้นกิน แต่เมื่อเห็นแม่เสืองุ่นง่านมากขึ้นทุกที ตามสฬับริวารคงหาเนื้อมาไม่ทันเป็นแน่ เนื้อสัตว์ที่ตายเองในป่ามิใช่หาได้ง่าย พระตามสฬับริวารจึงตัดสินใจช่วยชีวิตลูกเสือไว้ โดยกระโดดจากเชิงผาลงตรงหน้าแม่เสือพอดี พระตามสตาย เป็นการสละชีพเพื่อช่วยเหลือสัตว์อื่น และขอมุ่งหมายสูงสุดก็คือพระโพธิญาณ

ดูก่อนนภราดา ณ กรุงสาวัตถีอีกเหมือนกันที่แสดงถึงพุทธจริยาอันประเสริฐอีกหลายเรื่อง แต่ข้าพเจ้าขอนำมาเล่าสู่ท่านเพียงเรื่องเดียวก่อน คือเรื่องที่เกี่ยวข้องกับนางจิณฺจมาณวิกา เรื่องเป็นดังนี้

เมื่อพระพุทธรศาสนารุ่งโรจน์โชตินาการปานประเทศหนึ่ง พระอาทิตย์ทอแสงขับรัศมีแห่งทั้งห้อย คือพาหิรัลัทธิอื่น ๆ ให้ต้อยลงนั้น พวกเดียรติยันิครนถ์ทั้งหลายต่างก็เสื่อมจากลาภสักการะ และความนับถืออย่างไม่เคยเป็นมาก่อนเลย

นักบวชเหล่านั้นจึงเที่ยวประกาศตามทาง ๓ แพร่ง ๔ แพร่ง และตามถนนอันเป็นที่สัญจรต่าง ๆ ว่า “ท่านผู้มีนัยน์ตาทั้งหลาย พระสมณโคตมเป็นพระพุทธรเจ้าอย่างไร เราทั้งหลายก็เป็นพระพุทธรเจ้าเหมือนกัน ให้ท่านทำบุญแก่พระสมณโคตมมี

ผลมากอย่างไร ให้แก่พวกเราก็มีผลมากอย่างนั้น ท่านทั้งหลายจงให้พวกเราเกิด” เมื่อนักบวชเหล่านั้นที่यरประกาศอยู่อย่างนี้ก็หาสามารถชักจูงคนให้เลื่อมใสตามต้องการไม่ ช้าร้ายคนที่เคยเลื่อมใสและมีปัญญาพอสมควรก็เลิกเลื่อมใส คนที่ไม่เลื่อมใสอยู่แล้วก็ถึงกับเกลียดชังเอาเลยทีเดียว เป็นอันว่าวิธีนี้ของพวกเคียรก็ใช้ไม่ได้ผล

พวกเราประชุมกัน ปรีกษากันว่าจะทำอย่างไรดี ขณะนั้นมีนักบวชความคิดเฉียบแหลมคนหนึ่งกล่าวขึ้นว่า “สหายทั้งหลาย อุบายนั้นมีมากหลาย เมื่อไม่ได้ช่วยวิธีหนึ่งก็ควรใช้วิธีอื่นต่อไป เป็นคนไม่ควรจนปัญญาธรรมดามืออยู่ว่าเมื่อประตูหนึ่งปิดลง อาจจะมีประตูอื่นพอที่จะเปิดได้ ลอง ๆ ผลักลูกก่อนเถิด คือข้าพเจ้าระลึกถึงสาวนุศิษย์คนหนึ่งเขาพวกเรา เธอเป็นสตรีที่งามมากประดุจเทพอัปสร ถ้าได้อาศัยนางช่วยเหลือ แผนการของพวกเราคงสำเร็จ หรือท่านทั้งหลายมีความเห็นอย่างไร ?”

พูดจบนักบวชทุกคนเห็นด้วย พอดีในขณะที่เขาประชุมลับกันอยู่นั้น นางฉิฏฐมาณวิกาภิเข้ามาเพื่อเยี่ยมเยียนตามปกติอย่างที่เคยมา นักบวชเหล่านั้นทำเป็นไม่สนใจเธอและไม่ได้ถามอะไร ๆ นางรู้สึกประหลาดใจจึงกล่าวว่า

“พระคุณเจ้า เมื่อข้าพเจ้ามาหาครั้งก่อน ๆ พระคุณเจ้าเคยแสดงอาการยินดีและต้อนรับอย่างเต็มใจ แต่คราวนี้เหตุใดพระคุณเจ้าจึงเมินเฉย เหมือนข้าพเจ้าเป็นคนแปลกหน้าและพึงรังเกียจ โปรดแจ้งข้อผิดของข้าพเจ้าให้ทราบด้วยเถิด ถ้าข้าพเจ้า

รู้ความผิดของตัวเองแล้วจักทำคืนเสีย”

“น้องหญิง” นักบวชคนหนึ่งกล่าวขึ้น “เธอมิจะไปเพลินเสียทีใด จึงไม่ทราบความทุกข์ของพวกเรา พวกเราถูกพระสมณโคตมเบียดเบียนอยู่ ทำให้ต้องทั้งลาภสักการและเกียรติคุณ เธอไม่เจ็บร้อนแทนเราบ้างเลยหรือ ?”

“ข้าแต่พระคุณเจ้า ไบรณกล่าวไว้ว่าเมื่อยามเดือดร้อน ย่อมได้เห็นใจมิตรและบริวาร บัดนี้พระคุณเจ้าทั้งหลายเดือดร้อนอยู่ ข้าพเจ้าเป็นทั้งมิตรและบริวาร ไฉนจะเฉยอยู่ได้ แต่ข้าพเจ้าเป็นผู้หญิงจะทำอย่างไรเล่าจึงจะช่วยแก้ปัญหา บรรเทาความเดือดร้อนของพระคุณเจ้าทั้งหลายได้ จงบอกมาเถิด ข้าพเจ้ายินดีปฏิบัติเพื่อความสุखความปลอดโปร่งของพระคุณเจ้า”

เดิวยกยืให้ท่านนั้นพอใจคำของนางปริพพาชิกาจึงนัก คนหนึ่งกล่าวว่า

“ดูก่อนน้องหญิง พวกเราจะไม่ลืมความดีของน้องหญิงในครั้งนี้เลย ถ้างานใหญ่ครั้งนี้สำเร็จเธอย่อมมีความชอบอย่างสูง อหนึ่ง เธอบอกว่าเธอเป็นผู้หญิงจะช่วยพวกเราได้อย่างไร น้องหญิง ก็เธอทราบมิใช่หรือว่าอะไรเล่าจะเป็นความเสื่อมเสียอย่างร้ายแรงสำหรับนักพรต ยิ่งไปกว่าการคลุกคลีเกี่ยวข้องกับสตรีเพศเหมือนหนอนเป็นอันตรายอย่างยิ่งสำหรับเนื้อ จิณฺฐมาณวิกาเอย เธอจงอาศัยความเป็นหญิงของเธอนั้นแล ทำลายเกียรติยศอันรุ่งเรืองยิ่งของพระสมณโคตมให้หลายลง”

นางจิณฺฐมาณวิกา กล่าวว่ “ข้าแต่พระคุณเจ้าถ้าอย่างนั้น

ไว้เป็นหน้าที่ของข้าพเจ้าเอง คงจะสำเร็จสมประสงค์” แล้วนางก็ลากลับไป

หลังจากนั้นสองสามวัน ชาวนครสาวัดดีผู้เลื่อมใสในพระผู้มีพระภาคเจ้า และไปฟังพระธรรมเทศนาทุก ๆ เป็น เมื่อกลับออกจากวัดเชตวันจะเห็นนางจิญจมาณวิกา ปรีพพาชิกา เดินสวนทางเข้าไปในอาราม เมื่อมีผู้ถามนางว่าจะไปไหน ก็ตอบเพียงว่า ชูระอะไรของพวกท่านที่จะต้องรู้ และแล้วก็เดินเข้าไปในวัดเชตวัน

ตอนเช้าเมื่อมหาชนเข้าสู่วัดเชตวัน ภวายยาคุและภัคคอาหารแก่พระผู้มีพระภาคและพระสงฆ์ เธอจะเดินสวนออกมาจากวัดอีก เมื่อถูกถามว่านางมาจากไหน นางจะตอบอย่างเดียวกันว่า ชูระอะไรของพวกท่านที่จะต้องรู้ว่า เรามาจากไหน และนอนที่ไหน

นางทำอยู่อย่างนี้ประมาณ ๒ เดือน และทำอย่างสม่ำเสมอทุกวัน ครานี้เองด้วยอาการดังว่าจะปลงใจทำบุญ เพราะเหลือเอื้อมเดียวที่ เมื่อมีผู้หนึ่งในมหาชนทักถามขึ้นอีกในหนนั้น นางจึงกล่าวว่า

“ท่านทั้งหลายไปเฝ้าพระศาสดาทั้งเช้าและเย็นเคารพบูชาพระองค์อย่างสูง แม้พระราชาแห่งแคว้นโกศลผู้ทรงศักดิ์ ก็เทิดทูนพระองค์อย่างหาที่เสมอเหมือนมิได้ แต่ทั้งท่านทั้งหลายและทั้งพระราชาทั้งหลายไม่ว่าคนอันเป็นที่รักอย่างยิ่งของพระมหาสมณโคดมนั่นคือใคร” นางพูดทิ้งไว้แค่นั้นแล้วก็ยิ้มอย่างเหาะโลก

“ก็ใครเล่าเป็นที่รักอย่างยิ่งของพระผู้มีพระภาคเจ้าพระองค์นั้นท่านรู้หรือ ?” ประชาชนชักถามสืบไปอีก

“ทำไมเราจะไม่รู้ พระสมณโคตมอมิตรมัยชมชื่นด้วยผู้ใดทุกคืน ผู้นั้นแหละเป็นที่รักอย่างยิ่งของพระองค์ท่านเอง ธรรมสาบสูญที่จะว่างเว้นจากสตรีเพศสำหรับเขยชมชื่นจะทนอยู่ได้ไหน อุปมาเหมือนกาสรฤาจะว่างเว้นจากปลัก คนที่รักกันย่อมไม่ว่างเว้นจากการเขยชม หรือเหมือนพญาหงส์ย่อมอมิตรมัยต่อพระโคกขรณี ตามสคาเปสินีย่อมไม่ว่างเว้นด้วยการเข้าฉาน เป็นการกีฬา ลุก่อนท่านผู้มีตบอดทั้งหลาย ก็พระสมณโคตมนั้นออกจากพระราชวังอันโอ้อ่าเคยแวดล้อมด้วยสตรีที่คอยแต่จะบำรุงบำเรอด้วยกามรส และบัดนี้พระองค์ได้ว่างเว้นจากสิ่งเช่นนั้นมาเป็นเวลานาน เมื่อได้มาพบสตรีที่มีรูปทรงสะคราญตาและสำเภาพัคตร์ พระองค์น่าจะหรือจะทนได้ พระองค์ย่อมจะถือโอกาสเขยชมให้สมกับที่ว่างเว้นมานาน เหมือนมัจฉาชาติซึ่งกระวนกระวายเพราะขาดน้ำในฤดูแล้ง เมื่อได้บินเสียงฟัวร้องมาจากทิศตะวันตก ก็ย่อมจะไหวตัวและเมื่อพระพิรุณหลังลงมาทำใหญ่ ฬามรุ่งฬามค่ำ ทำให้น้ำเงืงนองทุกบึงบาง มัจฉาชาติเหล่านั้นจะฟังชื่นชม ถึงแก่โผล่ค่นองสักเพียบโต ลุก่อนท่านผู้มีตบอด ข้อนีฉันท พระมหาสมณโคตมก็ฉันทันนั้น”

“ก็ท่านหรือเป็นที่รักอย่างยิ่งของพระมหาสมณโคตม ?” ประชาชนยังถามอยู่

“ข้าพเจ้าบอกท่านไว้แล้วมิใช่หรือว่าพระสมณโคตม
อภิมรณขึ้นกับผู้ใดทุกสิ้น ผู้นั้นย่อมเป็นที่รักยิ่งของพระองค์
ก็ข้าพเจ้านี้แหละเป็นผู้ที่พระองค์รับสั่งหาและอภิมรณด้วย อย่า
ให้ข้าพเจ้าต้องแรงอยู่อีกเลย ท่านตรองเอาเองเถิดว่าเรื่องทวาร
จะเป็นอย่างไร” ว่าแล้วนางก็เดินเลยไป เพื่อให้ผ้าคำขุจยาพิชที่
วางไว้ออกฤทธิ์ของมันไปตามลำพัง ไม่รอคำซักถามของ
ประชาชนอีก

แต่ก็เป็นเช่นนั้น คำพูดของนางก่อความสงสัยให้เกิดขึ้น
ในดวงจิตของพุทธบริษัทอย่างสุดที่จะห้ามได้ ประกอบกับมีข้อ
ประจักษ์อยู่ทั่วกันให้น่าเชื่อ คือเมื่อประมาณ ๒ เดือนก่อนนี้นาง
ได้เดินเข้าเดินออกอยู่ในวัดเชตวันทั้งเช้าและเย็น พวกเดียรฉาย
นิครนถ์ทั้งหลายเห็นได้ก็เช่นนั้นแล้ว ก็ช่วยกันกระพือข่าวให้ลูก
หลานเหมือนไฟซึ่งมีเชื้อดีและได้แรงลม

แต่เหตุการณ์ในวัดเชตวันยังคงสงบเรียบ ภิกษุทั้งหลาย
ยังคงบำเพ็ญสมณธรรมและสาธยายพระพุทธพจน์ตามปกติ มี
บางครั้งที่ภิกษุบางรูปแสดงความจำนงจะแก้ข่าวนี้นี้ แต่พระพุทธ
องค์ได้ห้ามเสีย สาวกผู้เชื่อมั่นในอนาคตังคญาณแห่งศาสดาตน
จึงคงยืนข่าวลือนี้นี้ด้วยดวงใจสงบ

ดูก่อนมรดา ข้าพเจ้าเองก็เตือนร้อนกระวนกระวาย
เกี่ยวกับเรื่องนี้มิใช่น้อย แต่ก็ระงับลงได้ด้วยพระพุทธพจน์ที่ตรัส
ปลอบว่า

“อาณนฺท์ อย่าเตือนร้อนไปเลย ผู้ที่จับคู่ถูกปามณฑล

พระจันทร์ย่อมจะประสบความเดือดร้อนเองด้วยเหตุสองอย่าง คือ มือของเขาย่อมสกปรกเปรอะเปื้อนและติดกลิ่นเหม็นประการหนึ่ง และอีกประการหนึ่งเขาจะโทมนัสมากขึ้น เมื่ออุกที่เขาป้าขึ้นไปนั้นไม่สามารถทำให้มณฑลพระจันทร์แปดเดือนมัวหมองลงได้ แต่กลับตกลงมาให้ศีรษะและอวัยวะต่าง ๆ ของผู้ป้าสกปรกเปรอะเปื้อนเสียเอง ข้อนี้ฉันใด ผู้ใดพยายามใส่ความตวาดต่กันนั้น"

ดูก่อนมรดา ในกรณีนี้ พระบรมศาสดาเป็นเหมือนนายตำรวจใหญ่ผู้ฉลาดในการจับผู้ร้าย เมื่อเห็นและรู้ลาดเลาว่าผู้ร้ายจะเข้าปล้นบ้านกัณหาได้จับในทันทีไม่ คาคะเนกกำลังของผู้ร้าย แล้วก็เตรียมกำลังตำรวจไว้ จับให้ได้คาหน้างูเขา ให้ผู้ร้ายไม่มีทางสิ้นรณหรือแก้ตัวประการใดเลย

อีก ๔ เดือนต่อมานางจิตฺตมาณิกาได้นำเอาผ้าเก่า ๆ ทบเป็นหลายชั้นใส่ไว้หน้าห้อง แล้วค่อยเพิ่มขึ้น ๆ แสดงอาการว่ามีห้องแก่ขึ้นตามลำดับ ๆ พออย่างเข้าเดือนที่ ๔ ที่ ๕ นางใช้ไม้คางโคกทุบตามหลังมือหลังเท้าให้บวมขึ้น เพื่อให้สมกับอาการของผู้มีครรภ์แก่เต็มที่จวนจะคลอด

เรื่องนี้เกรี้ยวกราวที่สุดในเมืองสาวัตถีในปีนั้น ยกเว้นพระอริยสาวกเสียแล้ว มหาชนนอกนี้เชื่อกันว่า นางตั้งครรภ์กับพระศาสดา แต่พระพุทธองค์ก็ยังคงเฉยอยู่ บังเอิญอริยสาวกมีอยู่เป็นจำนวนมาก จึงทำให้พุทธบริษัทในวัดเซตวันยังคงคับคั่ง

ทุกหนทุกแห่งใจจะจันกันเกรี้ยวกราวถึงเรื่องนี้ตามทาง

สามแพร่ง สี่แพร่ง ในที่สาธารณะสถานและสันฐานการที่ประชุมต่าง ๆ มีการถกเถียงและแสดงความคิดเห็นกันอย่างกว้างขวางว่าจะเป็นเรื่องที่เป็นไปได้ หรือเป็นไปได้หรือไม่ได้ มนุษย์ทั้งหลายได้แยกออกเป็น ๒ พวก พวกที่เชื่อว่าเป็นไปได้จริง ก็ถอยศรัทธาในพระศาสดา พวกที่ไม่เชื่อก็ช่วยกันแทนให้พระพุทธรองค์

วันหนึ่งข้าพเจ้ารู้สึกกลุ้มใจ กระวนกระวายเพราะเรื่องนี้ขึ้นมาอีก หากจะกราบทูลพระศาสดาพระองค์ก็คงจะนิ่งเฉยอย่างเคย ข้าพเจ้าจึงเดินออกจากเขตวนารามมุ่งไปทางทิศทักษิณ ณ ที่นั้นเป็นดงไม้สีเสียดอันร่มรื่น ข้าพเจ้าต้องการอยู่ที่สงบเพื่อระงับใจที่ฟุ้งซ่านอันเนื่องด้วยความหวังโดยพระศาสดาผู้เป็นที่เคารพรักยิ่งของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าเชื่อว่าพระศาสดาทำได้ทำการอันน่าอัศจรรย์นั้น แต่จะห้ามปากคนมิให้พูดได้อย่างไร ในฐานะที่ข้าพเจ้าเป็นผู้ใกล้ชิดอย่างยิ่งของพระองค์ และบางครั้งเมื่อข้าพเจ้าออกบิณฑบาตในเวลาเช้า จะมีพราหมณ์หนุ่มบางคนและนักบวชพาหิรลัทธิเยาะเย้ยถากถางจะให้เจ็บอาย แต่ข้าพเจ้าก็พยายามอดกลั้น ไม่แสดงอาการโกรธเคืองตามพระตำรัสของพระศาสดา

“ท่านเอย คนในโลกล้วนส่วนใหญ่พอใจแต่ในความวิบัติล่มจมของผู้อื่นถือเป็นอาหารปากอันโอชะ เพื่อจะได้ไว้ค้ำยวสานในวงสมาคมเวลาว่าง แม้เขาจะไม่ต้องการภาวะเช่นนั้น ถ้าเกิดกับตัวเขาเอง”

ในขณะที่ข้าพเจ้ารำพึงอยู่นั้นมีเด็กหนุ่มตระกูลพราหมณ์

สองคนเดินเข้ามาโดยไม่ทันเห็นข้าพเจ้า และแล้วก็นั่งพัก ณ ใต้ต้นไม้ อีกคนหนึ่งโดยหันหลังให้ข้าพเจ้า

“วาเสฏฐะ” เด็กหนุ่มคนหนึ่งพูดขึ้น “อากาศร้อนอบอ้าวเหลือเกิน มาพักในป่าสีเขียวคั่นค้อยสบายขึ้นหน่อย ถ้ารัตติยามาด้วยคงจะรื่นรมย์ขึ้นอีกมากทีเดียว” นามนั้นเขาคงหมายถึงคนรักของเขา

“คนกำลังมีคนรักใหม่ ๆ ก็เป็นอย่างนี้เอง” เด็กหนุ่มอีกคนหนึ่งเปรยขึ้น “เห็นอะไรไปที่ไหนก็คิดถึงแต่คนรัก หายใจเข้าหายใจออกเป็นคนรักไปหมด”

“ก็ฉันยังหนุ่มแน่นมีกำลังสมบูรณ์ และมีคู่รักน่ารักอย่างรัตติยา จะไม่ให้ฉันใฝ่ฝันและพร่ำเพ้ออย่างไร อย่างว่าแต่เรา ๆ เลย แม้แต่พระสมณโคตมบรมศาสดาก็ยังมีนางจิญจมาณวิกาไว้เซยชม เออ ความจริงมันไม่น่าเป็นไปได้นะภารัตวาชะ แต่มันก็เป็นไปแล้ว”

ข้าพเจ้าสะดุ้งขึ้นทั้งตัว อนิจจา ไม่ว่าจะหลบหลีกไปมุมใด ข้าพเจ้าเป็นได้กับแต่ข่าวอันไม่น่าชื่นใจนี้ทั้งสิ้น แคว้นโกศล มหารัฐและแคว้นโกธเคียงเวลานั้นอบอวลไปด้วยควันไฟ คือข่าวลือเรื่องพระศาสดาและนางจิญจมาณวิกา ข้าพเจ้าอึดอัดเป็นที่สุด อยากจะลุกขึ้นไปชี้แจงให้เด็กสองคนนั้นเข้าใจอย่างถูกต้องว่า กรรมอันน่าบัดสีนั้นพระศาสดามีได้ทำ ก็พอดีได้ยินเสียงเด็กหนุ่มอีกคนหนึ่งพูดขึ้นว่า

“วาเสฏฐะ จะเชื่อหรือว่าพระสมณโคตมจะทรงกระทำอย่างนั้นจริง”

“พยานหลักฐานออกแน่นหนาชัดเจนอย่างนั้นเธอยังจะไม่เชื่ออีกหรือ ภราทวาทะ ผู้หญิงเขาเป็นฝ่ายเสียหาย และบอกออกมาได้ ๆ ว่าพ่อของเด็กในท้องคือใคร เหตุการณ์ที่เป็นมาตลอดระยะเวลาหกเจ็ดเดือนก่อนนี้ก็พอเป็นเครื่องพิสูจน์ได้ นางจิณฺจมาณวิกาเดินเข้าเดินออกอยู่ในวัดเซกว้นไม่เท่าไรก็ตั้งท้องใคร ๆ ก็เห็น”

“แต่ฉันยังไม่เชื่อ เรื่องอย่างนี้เป็นเรื่องที่ใส่ร้ายกันได้ ผู้หญิงเป็นเครื่องมืออย่างดีที่สุดของผู้ใจบาปที่จะใช้เป็นเครื่องทำลายเกียรติยศของใครต่อใคร”

“ภราทวาทะ สหายรัก เรื่องถ้าไม่มีพยานหลักฐานฉันจะไม่เชื่อเหมือนกัน แต่นี้ท้องของนางจิณฺจมาณวิกาเป็นพยานปากเอกที่จะไม่ยอมให้ใครเถียงได้เลย ว่าพระสมณโคตมมิได้ทำกรรมอันน่าบัดสีนั้น”

“แต่ฉันจะยังไม่เชื่อ” ภราทวาทะพูดอย่างหนักแน่น “จนกว่านางจิณฺจมาณวิกาจะคลอดพยานปากเอกจริง ๆ คือเด็กที่จะคลอดออกมา หาใช่นางจิณฺจมาณวิกาไม่ดอก และแม้เด็กคลอดแล้ว ถ้าไม่มีคำหน้าแห่งพระตถาคตเจ้าเลย ฉันก็จะยังเชื่อไม่สนิท ฉันเคยเห็นแม่ปริพาชิกาคนนี้ เทียวไปเทียวมาอยู่ตามวัดของพวกเดียรธีย์นิครนถ์บ่อยไป นางอาจจะตั้งครรภ์กับใครสักคนหนึ่งก็ได้ในจำพวกเดียรธีย์นิครนถ์เหล่านั้น แล้วพวกนั้นก็ป็นศัตรูของพระพุทธเจ้าอยู่ด้วย ทั้ง ๆ ที่พระองค์ไม่เคยเป็นศัตรูกับใคร เธอเคยได้ยินมิใช่หรือ พวกนั้นเทียวประกาศ

ปาว ๆ เพื่อให้มหาชนเลื่อมใสตน แต่ก็หาสำเร็จไม่ พอพวกนั้นหยุดประกาศไม่เท่าไร เรื่องของนางฉัญจนามานวิกาภิเษกขึ้นมา เพื่อนรักอภัยเชื่ออะไรง่ายเกินไป คอยดูกันไปให้ถึงที่สุด คนในโลกนี้ชอบใส่ร้ายกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ประโยชน์ขัดกัน”

“ฉันไม่ใช่คนเชื่อง่าย เธอก็คงรู้ ฉันมั่นใจว่าคนเชื่อง่ายเป็นคนงมงาย แต่คนที่ไม่ยอมเชื่ออะไรเสียเลยก็เป็นคนงมงายเหมือนกัน และดูเหมือนจะงมงายกว่าคนเชื่อง่ายเสียอีก”

“ฉันไม่ได้ว่าอะไร” ภาริชาวะชะพูดตัดบท “เป็นแต่ฉันบอกว่า ให้คอยดูกันไปจนถึงที่สุดเท่านั้น”

แลแล้วแต่ภพหนุ่มทั้งสองก็ละคงไม้สีเสียดไว้เบื้องหลัง ปล่อยให้ข้าท้าวเจ้าจอมอยู่ด้วยจินตนาการที่สับสนสุดพรรณนา

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

๑๗

๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐๐๘ ๕๐

นางบาปและนางบุญ

แล้ววันอันตื่นเด่นที่สุดก็มาถึง มันเป็นประตูดวง
ตัดสินความคงอยู่หรือความดับสูญแห่งพระพุทธศาสนา
ถ้าเรื่องของนางฉันทมาณวิกาเป็นเรื่องจริง ก็เป็นความดับ
สูญแห่งพระพุทธศาสนา ถ้าเรื่องของนางฉันทมาณวิกาเป็น
เรื่องเท็จ ก็เป็นนิมิตว่าพระพุทธศาสนาจะรุ่งโรจน์ต่อไป ทั้ง
นี้ เหมือนคนโง่งนำมูลค้างคาวไปสาธตันข้าว ด้วยเจตนาที่
จะให้ต้นข้าวตาย แต่บังเอิญมูลค้างคาวเป็นปุ๋ยอย่างดีของ
ต้นข้าว ยิ่งทำให้ต้นข้าวเจริญงอกงามเขียวสดยิ่งขึ้น

วันนั้นพระตถาคตเจ้าประทับแสดงธรรมอยู่ ณ ธรรมสภา
สง่าปานดวงจันทร์ในท้องฟ้าที่ปราศจากเมฆหมอก ขณะที่พุทธ
บริษัทกำลังทอดพระเนตรตามพระธรรมเทศนาอยู่นั้นเอง นาง
ฉันทมาณวิกาก็ปรากฏกายขึ้นท่ามกลางพุทธบริษัท นางยื่นท้าว

สะเอวด้วยมือข้างหนึ่ง ส่วนอีกข้างหนึ่งชี้พระพักตร์พระตถาคตเจ้า ด้วยอาการเกรี้ยวกราด

“แสดงธรรมไพเราะจริงนะ พระโคตม เสียงของท่าน กังวานซึ่งจับใจของมหาชน ฟันของท่านเรียบสนิท วาจาที่เปล่งออกล้วนแต่ให้คนทั้งหลายตะลึงงันวิสัย แต่ตัวพระสมณโคตมเองเล่าสละไม้หรือเปล่า บทบาทแสดงธรรมช่างทำให้ไพเราะหวานชื่นไม่แพ้บทประโลมนางในห้องนอน”

พระตถาคตเจ้าหยุดแสดงธรรม พุทธบริษัทเวียนกอบนบรยาภาครอบ ๆ ช่างวิเวกวิงเวงเสียดสุดประมาณ สันไม้ทุกต้นในวัดเชตวันยืนต้นนิ่งเหมือนไม้ตายซาก

“ช่างดีแต่จะอภิรมย์” นางจิญจมาณวิกาพล้ำคอไป “พระโคตมหันมาสู่ข้าพเจ้าให้ชัดเจนซี ท้องของข้าพเจ้าบัดนี้ ๔ เดือนเศษแล้ว ตั้งแต่ตั้งท้องมาจะห้วงโหยสักนิดหนึ่งก็มิได้มี ตอนแรก ๆ เมื่อเริ่มอภิรมย์ ช่างสรรมาเล่าแต่คำหวานให้เพลินใจ แต่พอท้องแก่แล้วจะจัดหาหมอมหาบาศเพื่อลูกของตนเองสักนิดหนึ่งก็มิได้มี เมื่อไม่ทำเองจะมอบภาระให้สาธุศิษย์ผู้ศรัทธา เช่นนางวิสาขาหรืออนาถปิณฑิกะหรือพระเจ้าปเสนทิโกศลก็ได้ ช่วยจัดเรือนคลอดและสวัสดิภาพอื่น ๆ มิใช่เพียงแต่เพื่อคนที่ตนเคยพร่ำว่ารักเท่านั้น แต่เพื่อเด็กอันเป็นเลือดเนื้อเชื้อไขของตนด้วย”

ว่าจบลงนางกวาดสายตาไปทั่ว

“ลูก่อนน้องหญิง” พระตถาคตเจ้าตรัสด้วยพระสุรเสียงกังวานซึ่งอย่างเต็ม “เรื่องนี้เราสองตนเท่านั้นที่รู้จักว่า

จริงหรือไม่จริง"

พระจอมมุนีตรัสเพียงเท่านี้แล้วทรงอุษณีย์อยู่ แต่พระคำรัสสั้น ๆ ก็มีความลึกซึ้งนี้เอง พุ่งเข้าเลียบความรู้ลึกของนางอย่างรุนแรง เสมือนผู้ถูกยิงด้วยลูกศรอาบยาพิษโดยไม่รู้สึกตัว นางสะดุ้งอย่างแรง มือเท้าและปากเริ่มสั่นอยู่ครู่หนึ่ง พอรวบรวมสติให้มั่นคงดังเดิม แล้วนางก็ได้ตอบออกมาทันทีว่า

"แน่ละซี พระโคตม ก็ในพระคันธกุฎีอันมิดชิดนั้นใครเล่าจะไปร่วมรู้เห็นด้วย นอกจากเราสองคน ช่างพูดได้อย่างไม่สะทกสะท้านทีเดียวนะว่า เราสองคนเท่านั้นรู้กัน" นางพูดไปเดินไปด้วยอารมณ์โกรธอันค่อย ๆ พุ่งขึ้นมาทีละน้อย

"แน่นอนทีเดียวน้องหญิง คณาเขตขอเป็นอันสำนันั้น"

ลูก่อนภราดา จะเป็นด้วยเหตุบังเอิญ หรือเป็นเพราะวิบากแห่งกรรมอันสุกรอบของนาง ก็สุดจะอนุมานได้ เมื่อนางร้องคำพระศกาคดไปและเดินไป เชือกซึ่งนางใช้ผูกท่อนไม้ ซึ่งพันด้วยผ้าเก่าบาง ๆ ก็ขาดลง เรื่องทั้งหลายก็แจ่มแจ้ง การมีท้องของนางปรากฏแก่คามหาชนอย่างชัดเจนยิ่งกว่าคำบอกเล่าใด ๆ ทั้งหมด นางได้คลอดบุตรคือท่อนไม้และผ้าเก่า ๆ แล้วทำมกลางมหาชนนั้นเอง คนทั้งหลายตะลึงพรึงเพริด แต่มีแววแห่งปิฎิปราโมชอย่างชัดเจน นางจึงจมาณวิภาตกใจสุดซึ้งหน้าซิดเผือกเหมือนคนตาย ประชาชนได้เห็นเหตุการณ์ประจักษ์ตาเช่นนั้น ต่างก็โล่งใจที่พระศกาคดเจ้าเป็นผู้บริสุทธิ์โดยสิ้นเชิง แล้วอารมณ์ใหม่ก็พุ่งขึ้นในดวงใจแทบจะทุกดวง นั่นคือความ

เคียดแค้นชิงชิงนางฉิณฺฐจมานวิกา ต่างก็สาปแช่งให้นางประสบ
ทุกข์สมแก่กรรมชั่วร้ายของตน บางคนถือท่อนไม้และก้อนหิน
ขับไล่ออกไปจากวัดเซตวัน ต่อมานางได้สิ้นชีพลงด้วยอาการที่
น่าสังเวช อนิจจา เรือนร่างที่สวยงามแต่หล่อหุ้มใจที่โสมมไว้
ยอมทำให้เจ้าของเรือนร่างใช้เป็นเครื่องมือประหารตนเอง
อย่างไม่มีใครช่วยได้

ลากลับการะของเคียดแค้นทั้งหลายเสื่อมลง และเกิด
ขึ้นแก่พระทศพลเจ้ามากหลาย

วันต่อมาภิกษุสงฆ์ได้ประชุมกัน ณ ชรรณสภากล่าวถว้
ว่าด้วยเรื่องนางฉิณฺฐจมานวิกา พระตถาคตเจ้าเสด็จมาทรงทราบ
แล้วจึงตรัสว่า “ภิกษุทั้งหลายบุคคลเมื่อยังไม่พิจารณา หรือ
ยังไม่เห็นโทษของผู้อื่นโดยชัดเจนแล้วก็ไม่พึงลงโทษผู้ใด
อนึ่งบุคคลผู้ละคำสัตย์แล้ว และชอบพูดแต่มุสา ไม่สนใจ
ในเรื่องปรโลก จะไม่ทำบาปนั้นเป็นอันไม่มี”

ดูก่อนนารดา เหตุการณ์นี้เป็นเรื่องใหญ่ยิ่งที่เกิดแก่พระ
พุทธองค์ เป็นเรื่องที่รู้กันแพร่หลายในหมู่ชนทุกชั้น ผู้เฒ่าผู้แก่
พยายามสั่งสอนลูกหลานว่าอย่าเอาอย่างนางฉิณฺฐจมานวิกา และ
ผูกเป็นคำพังเพยว่า “อย่าปาจุจจจะขึ้นฟ้า”

ดูก่อนผู้แสวงสันติวิมุตติ ก็พระตถาคตเจ้าเคยตรัส
ไว้เสมอไม่ใช่หรือว่า “คนที่เกิดมาแล้วทุกคนมีขวณติด
ปากมาด้วยสำหรับให้คนพาลผู้ชอบพูดชั่ว ๆ ไว้ฟาดฟัน
เชือดเนื้อตัวเอง อนึ่ง ผู้ใดติเตียนคนที่ควรสรรเสริญ

หรือสรรเสริญคนที่ควรติเตียน ผู้นั้นชื่อว่าแสหาโทษใส่ตัว เพราะปากเขา ย่อมหาความสุขไม่ได้เพราะโทษนั้น การแพ้ การพินีสันทรัพย์หมดเนื้อหมดตัว ยังถือว่ามิโทษน้อย เมื่อนำไปเทียบกับการทำใจให้คิดประทุษร้าย ในพระสูตร การกล่าวใส่ร้ายพระพุทธเจ้านี้แลมีโทษมากอย่างยิ่ง

“ผู้ประทุษร้ายต่อบุคคลผู้ไม่ประทุษร้ายผู้บริสุทธิ์ไม่มีกิเลส ย่อมได้รับบาปเองเหมือนคนปาผงธุลีขึ้นฟ้าหรือปา ธุลีทวนลม”

“ผู้โลกจัดไม่มีศรัทธา ตระหนี่ ไม่เคยใส่ใจในคำขอร้องวิงวอนของผู้ทุกข์ยาก ชอบส่อเสียด มักจะชอบตำผู้อื่นเสมอ ๆ”

เหตุการณ์ครั้งนั้นเป็นบทเรียนดีพอ สำหรับผู้ปองร้าย ต่อพระพุทธเจ้าและพระพุทธศาสนา เรื่องใส่ร้ายป้ายสีต่าง ๆ จึงเวียนไปหลายปี ต่อมาเรื่องเกิดขึ้นอีก คราวนี้เกี่ยวกับการฆาตกรรม พวกเดียรถีย์ตามเคย จ้างนักเลงสุราให้พาหญิงคนหนึ่งชื่อสุนทรี แล้วนำไปหมกไว้ในที่กองดอกไม้แห้งใกล้พระคันธกุฎีของพระผู้มีพระภาค แล้วทำทีเป็นเที่ยวโฆษณาว่านางสุนทรีหายไป ไม่ทราบหายไปไหนมีการค้นหากันมาก ในที่สุดก็มาพบที่ใกล้พระคันธกุฎี คราวนี้พวกเดียรถีย์ผู้ริษยากก็เที่ยวโฆษณาต่อมหาชนว่า พระผู้มีพระภาคร่วมหลับนอนกับนางสุนทรีแล้วฉ่านางเสียเพื่อปิดปาก แต่ในที่สุดเจ้าหน้าที่ตำรวจของพระเจ้าปเสนทิโกศลก็จับผู้ร้ายฉ่านางสุนทรีได้ในร้านสุรา

แห่งหนึ่งเพราะพวกนั้นเมาสุราแล้วทะเลาะกันเอง และกล่าวถึงเรื่องที่คุณแตงสุทรีที่ครั้ง ๆ

ภรรยาค้าพเจ้ากล่าวถึงเรื่องของนางวิสาขาค้างอยู่ จึงขอย้อนพรรณาถึงมหาอุบาสิกผู้มีอุปการะมากต่อพระศาสนาอีกครั้งหนึ่ง

เมื่อนางกำลังเตรียมสร้างอารามนั่นเอง พระผู้มีพระภาคอรหันตสัมมาสัมพุทธเจ้า ก็จะเสด็จสู่ภัททิยนครตั้งแต่วันหนึ่ง เมื่อเสวยที่บ้านของท่านอนาถปิณฑิกะแล้ว ก็บ้ายพระพักตร์ไปทางทิศอุดร ข้าพเจ้าขอแจ้งรายละเอียดในเรื่องนี้เล็กน้อย คือตามปกติ พระศาสดาเมื่อเสวยที่บ้านของนางวิสาขาเสร็จแล้ว จะเสด็จออกจากประตูทักษิณและเสด็จสู่วัดเชตวัน ถ้าวัยภิกษาที่บ้านของท่านอนาถปิณฑิกะ เมื่อเสร็จแล้วจะเสด็จออกจากประตูทิศตะวันออก และประทับ ณ ปุพพารามของนางวิสาขา แต่ถ้าคราวใดที่พระพุทธองค์เสวยที่บ้านของอนาถปิณฑิกะแล้วเสด็จออกจากประตูทิศอุดร ก็เป็นที่ทราบกันว่าพระองค์ทรงประสงค์จะเสด็จจาริกในที่อื่น ๆ ซึ่งนาน ๆ จะมีสักครั้งหนึ่ง

คราวนี้เมื่อนางวิสาขาทราบว่า พระพุทธองค์เสวยพระกระยาหารที่บ้านของอนาถปิณฑิกะแล้วเสด็จออกจากประตูทิศอุดร จึงรีบไปเฝ้าโดยเร็ว ถวายบังคมแล้วทูลว่า "พระองค์จะเสด็จจาริกไปที่อื่นหรือพระเจ้าข้า" เมื่อพระศาสดาทรงรับแล้วจึงกราบทูลอีกว่า "พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์สละทวัชพรมามากหลายเพื่อสร้างอารามถวายพระองค์ ขอพระองค์เสด็จกลับก่อนเถิด

พระเจ้าข้าอย่าเพิ่งเสด็จไปเลย”

“ลูก่อนวิสาขา อย่าเลย อย่าให้ตถาคตกลับเลย ให้ตถาคตทำกิจของพระพุทธเจ้าโดยสมบูรณ์เถิด”

นางวิสาขาคำว่า พระพุทธองค์น่าจะทรงมีเหตุพิเศษเป็นแน่แท้ จึงกราบทูลว่า

“พระองค์ผู้เจริญ ถ้าอย่างนั้นขอพระองค์รับสั่งให้ภิกษุรูปใดรูปหนึ่ง ผู้รู้จักที่ควรทำและไม่ควรทำ กลับเถิด พระเจ้าข้า”

“ลูก่อนวิสาขา เชอพอใจภิกษุรูปใด ขอให้เขอนิมนต์รูปนั้นไว้เถิด”

นางวิสาขาคิดว่า ก็พระมหาโมคคัลลานะเป็นผู้มีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก ถ้าอาราธนาท่านอยู่จะสามารถให้การสร้างอารามสำเร็จโดยเร็ว จึงได้อาราธนาพระมหาโมคคัลลานะกลับ พระมหาเถระมองดูพระศาสดาเป็นเชิงทูลปรึกษาและฟังพุทธบัญชา พระศาสดาจึงทรงอนุญาตให้พระเถระพร้อมด้วยบริวารกลับ

ในความอำนวยการของพระอัครสาวกเมืองชัยปราสาทสองชั้นสำเร็จไปโดยรวดเร็ว มีทั้งหมด ๑,๐๐๐ ห้อง คือชั้นล่าง ๕๐๐ ห้อง และชั้นบนอีก ๕๐๐ ห้อง พระศาสดาเสด็จจาริกไป ๔ เดือนจึงเสด็จกลับ การก่อสร้างปราสาทก็สำเร็จในเวลา ๔ เดือนเช่นกัน

นางได้อาราธนาพระศาสดาพร้อมด้วยภิกษุสงฆ์ประทับ

อยู่ ณ ปราสาทนั้นเป็นเวลา ๔ เดือน เพื่อทำการฉลองปราสาท เมื่อพระศากยวงศ์เจ้ารับแล้ว นางก็เตรียมการถวายอาหาร เครื่องอุปโภคอื่น ๆ แต่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรูปเป็นประมุข

ครั้งนั้นมีสตรีผู้เป็นสหายของนางวิสาขาคนหนึ่งนำผ้า ซึ่งมีค่าถึง ๑,๐๐๐ กหาปณะ เพื่อจะปูพื้นปราสาท จึงบอกนางวิสาขาว่า “สหาย ข้าพเจ้านำผ้ามาผืนหนึ่งท่านจะให้ปู ณ ที่ใด” นางวิสาขาคอบว่า “สหาย ถ้าข้าพเจ้าจะตอบว่าไม่มีสถานที่จะให้ปู ท่านก็จะเข้าใจว่าข้าพเจ้าไม่ปรารถนาจะให้ท่านร่วมกุศล เพราะฉะนั้นขอให้ท่านดูเอาเองเถิด เห็นสมควรปูลง ณ ที่ใดก็ปูลง ณ ที่นั้น”

นางเดินสำรวจทั่วปราสาทก็มองไม่เห็นที่ใดที่จะปูด้วยผ้ามีราคาน้อยกว่า ๑,๐๐๐ บาทเลย นางรู้สึกเสียใจที่ไม่ได้ส่วนแห่งบุญในปราสาทนั้น จึงไปยืนร้องไห้อยู่ ณ ที่แห่งหนึ่ง

ข้าพเจ้าเดินไปพบเธอเข้าโดยบังเอิญ เมื่อได้ถามทราบความแล้ว ข้าพเจ้าจึงแนะนำให้นางปูลาดผ้านั้นลงในที่แห่งหนึ่ง พร้อมด้วยปลอบโยนว่า

“น้องหญิง ผ้าซึ่งปูที่เชิงบันไดนี้ ย่อมอำนวยความสะดวกมากมี อาณิสสตีไพศาล เพราะภิกษุทั้งหลายเมื่อล้างเท้าแล้ว ย่อมเช็ดเท้าด้วยผ้าซึ่งอยู่ตรงนี้แล้วเข้าไปข้างใน”

นางดีใจอย่างเหลือล้นที่สามารถหาที่ปูลาดผ้าให้นางได้ สมปรารถนา ได้ยินว่านางวิสาขาสืบกำหนดที่ตรงนั้นไป

นางวิสาखाได้ถวายทานแก่ภิกษุสงฆ์มีพระพุทธรูปเจ้าเป็น

ประมุขตลอดเวลา ๔ เดือน ในวันสุดท้ายได้ถวายจีวรเนื้อดีมี
ราคามาก เฉพาะจีวรที่ถวายแก่พระซึ่งอ่อนพรรษาที่สุดก็มีราคา
ถึง ๑,๐๐๐ กหาปณะ ในสมัยเมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์
อยู่ ไม่มีสตรีใดทำบุญเกินหรือแม้แต่เพียงเท่านั้นงาวิชาเลย

ในวันที่ฉลองปราสาทเสร็จนั่นเอง เวลาบ่ายนางวิชาชาผู้
อัมบุตรและหลานแวตล้อมแล้ว เดินเวียนรอบปราสาท เป่ามโหรี
คำออกมาด้วยความเบิกบานใจว่า

- บัดนี้ความปรารถนาของเราที่จะถวายวิหารทานเป็น
ปราสาทใหม่มีเครื่องฉาบทาอย่างดีสำเร็จแล้ว

- บัดนี้ความปรารถนาของเราที่จะถวายเสนาสนภักดิ์มี
เตียงตั้งและหมอนเป็นคัน สำเร็จบริบูรณ์แล้ว

- บัดนี้ความปรารถนาของเราที่จะถวายสลากภัตด้วย
อาหารที่สะอาดประณีต สำเร็จบริบูรณ์แล้ว

- บัดนี้ความปรารถนาของเราที่จะถวายจีวรทวนด้วยผ้า
ที่ทำจากแคว้นกาฬี ผ้าเปลือกไม้ และผ้าฝ้ายเป็นคัน สำเร็จบริบูรณ์
แล้ว

- บัดนี้ความปรารถนาของเราที่จะถวายเภสัชทานมีเนย
ใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง และน้ำอ้อย เป็นต้น ก็สำเร็จบริบูรณ์
แล้ว

ภิกษุทั้งหลายได้ฟังเสียงของนาง แล้วกราบทูลพระ
ศาสดาว่า

“พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์ทั้งหลายไม่เคยได้ยินหรือ

ได้เห็นนางวิสาขาขับร้องเลย มาวันนี้นางพร้อมด้วยบุตรและหลานเดินเวียนปราสาทขับร้องอยู่ ที่ของนางจะกำเร็บหรือนางเป็นบ้าประการใด”

พระศาสดาตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย วิชาของเรานำมาซึ่งร้องหรือไม่ แต่เพราะอริยาศัยในการที่จะบริจาคของนางเต็มบริบูรณ์แล้ว จึงเปล่งอุทานด้วยความเบิกบานใจ พระธรรมราชาผู้ฉลาดในการแสดงธรรมเพื่อจะทรงแสดงธรรมให้พิสดารออกไป จึงตรัสว่า

“ภิกษุทั้งหลาย วิสาขา วิชาของเราน้อมจิตไปเพื่อทำกุศลต่าง ๆ เมื่อทำได้สำเร็จสมความปรารถนาก็ย่อมบันเทิงเบิกบาน ปานประหนึ่งนายมาลาการผู้ฉลาดรวบรวมดอกไม้มานานาพันธุ์ไว้ แล้วร้อยเป็นพวงมาลัยให้สวयงามฉะนั้น”

แล้วพระจอมมุนีทรงย้ำอีกว่า

“นายมาลาการผู้ฉลาดย่อมทำพวงดอกไม้เป็นอันมากจากกองดอกไม้ที่เก็บรวบรวมไว้ฉันใด สัตว์ผู้เกิดมาแล้วและจะต้องตาย ก็พึงตั้งสมบุญกุศลไว้ให้มากฉันนั้น”

“อาวุโส บุคคลผู้มั่งคั่งด้วยทรัพย์ และสมบูรณ์ด้วยศรัทธานั้นค่อนข้างจะหาได้ยาก ผู้มีศรัทธามักจะมีทรัพย์น้อย ส่วนผู้มีทรัพย์มากมักจะขาดแคลนศรัทธา อุปมาเหมือนนายช่างผู้ฉลาดแต่ขาดดอกไม้ ส่วนผู้มีดอกไม้มากมุล แต่ก็ขาดความสามารถในการจัดเสียบอีก ส่วนนางวิสาขาพร้อมสมบูรณ์ทั้งศรัทธาและทรัพย์ เธอจึงมีทั้งทรัพย์ภายนอกและทรัพย์ภายในบริบูรณ์”

วันหนึ่งนางวิสาขาได้อารามนาพระภิกษุสงฆ์ไว้เพื่อรับภัตตาหารที่บ้านของนาง เมื่อถึงเวลาแล้วนางจึงให้หญิงคนใช้ไปนิมนต์พระ แต่หญิงคนใช้มารายงานว่าในวัดเขตวันไม่มีพระสงฆ์อยู่เลย มีแต่นักคบรพชิต (นักบวชเปลือย) ทั้งสิ้นกำลังอาบน้ำฝนอยู่ วันนั้นฝนตกหนักมาก

เวลานั้นพระศาสดายังมิได้ทรงบัญญัติสิกขาบทห้ามพระเปลือยกายอาบน้ำ เมื่อฝนตกใหญ่ภิกษุทั้งหลายก็ตั้งใจกันใหญ่และเปลือยกายอาบน้ำกันเกลื่อนเขตवनาราม หญิงคนใช้ไม่รู้จึงเข้าใจว่าภิกษุเหล่านั้นล้วนเป็นนักบวชเปลือยสาวกของนิครนถ์นาฏบุตร (พระในศาสนาเซน-ผู้เขียน)

นางวิสาขาเป็นผู้ฉลาด เมื่อได้ฟังดังนั้นก็เข้าใจเรื่องโดยตลอด จึงให้คนรับใช้ไปนิมนต์ภิกษุอีกครั้งหนึ่ง นางกลับไปครั้งนั้นก็พบภิกษุได้อาบน้ำเสร็จเรียบร้อยแล้ว และครองจีวรแล้ว คนรับใช้จึงเห็นภิกษุอยู่เต็มเขตवनาราม และอารามนาว่าถึงเวลาภัตกิจแล้ว

วันนั้นเองนางวิสาขปรารภเรื่องนี้ ทูลขอพระผู้มีพระภาคเจ้าว่า เมื่อถึงฤดูฝนข้าพพรชานางขอถวายผ้าอาบน้ำฝนแด่พระภิกษุทั้งหลายเพื่อใช้อาบน้ำ พระพุทธองค์ทรงอนุญาตให้ถวายได้ ประชาชนทั้งหลายพากันเอาอย่าง ประเพณีการถวายผ้าอาบน้ำฝนจึงมีมาจนกระทั่งหลังพุทธปรินิพพาน

๑. โปรดดูพว ๘ ประการที่นางวิสาขาทูลขอพระพุทธองค์ พระวินัยปิฎก (จีวรขันธกะ) เล่ม ๕ ข้อ ๑๕๓

ลูก่อนอาวุธ ผู้ฉลาดย่อมหาโอกาสทำความดีได้เสมอ พุทธบริษัทในรุ่นหลังเป็นหนี้ความดีของนางวิสาขาในฐานะเป็นผู้ริเริ่มสิ่งที่สิ่งงามไว้ให้คนทั้งหลาย ถือเป็นเยี่ยงอย่างดำเนินตามมากหลายด้วยประการฉะนี้

เมื่อพระอานนท์กล่าวจบลงเห็นพระกัมโพชะยังคงนั่งนิ่งอยู่ ท่านจึงกล่าวต่อไปว่า "ภราดา เรื่องพุทธจริยาและบุคคลผู้เกี่ยวข้องกับอันน่าสนใจนั้นมีมากหลายเหลือที่จะพรรณนาให้หมดในครั้งเดียวได้ ข้าพเจ้ารู้สึกว่าการที่นำมาเล่าแก่ผู้มีอายุก็พอสมควรแล้ว ท่านยังมีโอกาสที่จะรับทราบและศึกษาในโอกาสต่อไปอีก อนึ่งเวลานี้ก็เย็นมากแล้ว ท่านและข้าพเจ้ายังมิได้สรงน้ำชำระกายให้สะอาดเพื่อเตรียมตัวเข้าสู่พิธีอุทฺธรมสุขวิหาร และพิจารณาธรรมตลอดปฐมยามแห่งราตรี"

พระกัมโพชะลุกขึ้นนั่งกระโหย่ง ประณมมือเปล่งวาจาสาธุสามครั้งแล้วกล่าวว่า

"ข้าแต่พระพุทฺธอนุชา เป็นลาภอันประเสริฐแห่งโสทรของข้าพเจ้าที่ได้ฟังพุทธจริยาจากท่านผู้เป็นเสมือนองค์แทนแห่งพระศาสดา ข้าพเจ้าขอจารึกพระคุณ คือความกรุณาของท่านไว้ด้วยความเคารพสักการะอย่างสูงยิ่ง" แล้วพระกัมโพชะก็กราบลง ณ บาทมูลแห่งพระอานนท์ด้วยเบญจางคประดิษฐ์

(๙ ๒๐๙ ๒๐๙ ๒๐)

๑๘

(๙ ๒๐๙ ๒๐๙ ๒๐)

ปฏิกิริยาแห่งธัมโมชปิณฺญา

ขอย้อนกล่าวถึงจริยาบทแห่งพระอาณนที
พระอนุชาร่วมพระทัยสมัยเมื่อพระพุทธ
องค์ยังทรงพระชนม์อยู่

ตอนสายวันหนึ่ง

พระอาทิตย์โคจรขึ้นเกือบจะถึงกิ่งฟ้าทางด้านตะวันออกแล้ว แด่ลมเข้าก็ยังพัดมาเบา ๆ ความสดชื่นแผ่ปกคลุมอยู่ทั่วพระเชตวันมหาวิหาร ความร่มรื่นแห่งอารามผสมด้วยความสงบระงับภายในแห่งสมณะผู้อาศัย ทำให้อนาถปิณฑการามปรากฏประหนึ่งโลกทิพย์ซึ่งมีแต่ความสงบเย็น

เสียงกึกก้องใหม่สาธยายพระพุทธพจน์ดังอยู่เป็นระยะ ๆ

นอกจากนี้ยังมีบางท่านเดินทางมาพิจารณาหัวข้อกับฐานที่อาจารย์บอกให้ เพื่อทำสาธยายธรรมซึ่งหมักคองอยู่ในจิตใจเป็นกิเลสอันลึกซึ้ง อันคิดตามมาเป็นเวลาช้านาน บางรูปซัดและขัดจนจิ๋ว บางท่านกวาดลานพระวิหารและเตรียมอาคันตุกะภิกษุต่างชนิดเพื่อภิกษุต่างถิ่นผู้จะเดินทางมาเฝ้าพระศาสดา ทั้งหมดนี้เป็นไปโดยอาการสงบเป็นเครื่องนำมาซึ่งศรัทธาเลื่อมใสแก่ผู้ทัตถาธัมมิก

เมื่อพระผู้มีพระภาคเจ้าผู้นั้นตัดสินใจได้เสด็จผ่านมา ภิกษุผู้นั่งอยู่ก็ลุกขึ้นยืนถวายความเคารพ ผู้เดินอยู่ก็หยุดเดิน ภิกษุผู้กำลังทำงานอย่างใดอย่างหนึ่งก็หยุดงานไว้ชั่วคราวเพื่อแสดงอาการเคารพ และมองดูพระศาสดาด้วยสายตาอันแสดงถึงความเลื่อมใสลึกซึ้ง

พระจอมมุนีทรงทักทายภิกษุบางรูป และทรงแนะนำข้อธรรมบางประการแล้วเสด็จเลยไป เมื่อถึงกุฏิหลังหนึ่ง พระพุทธองค์ประทับขึ้นนั่งครู่หนึ่ง แล้วมีพระพักตร์มาถามภิกษุผู้ตามเสด็จว่า

“อานนท์ ภิกษุรูปใดอาศัยอยู่ในกุฏิหลังนี้ ?”

“ภิกษุชื่อติสสะพระเจ้าข้า” พระอานนท์ทูลตอบ

“เขายืนอยู่หรือ ?”

“น่าจะอยู่พระเจ้าข้า”

พระศาสดาเสด็จเข้าไปภายในกุฏิ ภาพที่ปรากฏ ณ เบื้องพระพักตร์ทำให้พระองค์สังเวชสุดประมาณ....ภิกษุรูปหนึ่ง

อยู่ในมัชฌิมวัย นอนนิ่งอยู่บนเตียงน้อยร่างกายของท่านปรุปรุน
ไปทั่วรอบแผล มีน้ำเหลืองไหลเต็มทั่วมกาย เตียงและผ้าของ
ภิกษุรูปนั้นแปดเปื้อนด้วยปุฟไฟโลหิตส่งกลิ่นคาวคั่ง ท่านนอน
จมอยู่ในกองเลือดและหนอง ซึ่งแห้งกรังไปแล้วก็มี ที่กำลังไหล
เต็มอยู่ก็มี เมื่อได้ยินเสียง ภิกษุรูปนั้นก็ลืมตาขึ้น ภาพพระ
ศาสดาซึ่งประทับยืนอยู่ ณ ริมเตียงนั้นทำให้ท่านมีอาการระสับ
จะยกมือขึ้นถวายทำความเคารพแต่ยกไม่ขึ้น เหลียวไปอีกด้าน
หนึ่งของเตียง ท่านได้เห็นพระพุทธรูปบูชาเป็นสงบนิ่ง อาการเศร้า
ฉายออกมาทางดวงหน้าและแววตาของพระอานนท์ผู้ประเสริฐ
และแล้วเมื่อเหลียวมาสบพระเนตรซึ่งสอดแววแห่งพระมหา
กรุณาออกมาของพระศาสดาอีกครั้งหนึ่ง ครวทีนั้นความตื่นตัน
ใจได้ท่วมทันหทัยของพุทธสาวกจนเอ่อล้นออกมาทางดวงตาทั้ง
สอง แล้วค่อย ๆ ไหลซึมลงอาบแก้มซึ่งแห้งและตบ เพราะ
อาณุภาพแห่งโรคนั้น

“ดูก่อนติสสะ” พระศาสดาตรัส “เธอได้รับทุกข์เวทนา
มากหรือ ?”

“มากเหลือเกินพระเจ้าข้า เหมือนนอนอยู่ท่ามกลาง
พญาม” เสียงซึ่งแหบเครือผ่านลำคอของพระติสสะออกมาโดยยาก

“เธอไม่มีเพื่อนพรหมจารี หรือสหรัชมิก หรือ
สัทธีฬาริกอันแสวงสีก คอยปฏิบัติช่วยเหลืออยู่บ้างเลยหรือ ?”

“เคยมีพระเจ้าข้า แต่เวลานี้เขาทอดทิ้งข้าพระองค์ไป
หมดแล้ว”

“ทำไมจึงเป็นอย่างนั้น?”

“เขาเบื่อพระเจ้าข้า เพราะข้าพระองค์ป่วยมานาน และรักษาไม่หาย เขาเลยพากันทอดทิ้งข้าพระองค์ไป”

“อาการเริ่มแรกเป็นอย่างไรนะ ดิสนะ?”

“แรกที่เดียวเป็นค่อมเล็ก ๆ ประมาณเท่าเมล็ดผักกาด ผุดขึ้นทั่วกายพระเจ้าข้า แล้วค่อย ๆ โตขึ้นตามลำดับ ๆ เท่าเมล็ดถั่วเขียว เท่ามะตูมและแล้วก็แตก น้ำเหลืองไหล สิวระทั้ง สันก็เป็นรูน้อยรูใหญ่ สบงและจีวรเประไปด้วยเลือดและหนอง อย่างนี้แหละพระเจ้าข้า” ทูลได้เท่านี้ พระดิสนะก็มีอาการหอบเล็กน้อย อ่อนเพลียไม่สามารถทูลต่อไปได้อีก

พระศาสดาและพระอานนท์เสด็จออกจากกุณินั้นไปสู่โรงไฟ พระศาสดาทรงล้างหม้อน้ำด้วยพระองค์เอง พระอานนท์ติดไฟ เสร็จแล้ววางหม้อน้ำไว้บนเตา ทรงรอคอยจนน้ำเดือด แล้วเสด็จไปหามเตียงภิกษุใช้ พระองค์จับด้านหนึ่งและพระอานนท์จับอีกด้านหนึ่ง หามมาสู่เวียงไฟ ภิกษุหลายรูปเดินมาเห็นพระศาสดาทรงกระทำเช่นนั้นก็ช่วยเหลือคนละไม้คนละมือ ทรงให้เปลื้องผ้าของพระดิสนะออกแล้วซักให้สะอาด อาบน้ำให้พระดิสนะด้วยน้ำอุ่น ทรงชำระเวียงกายอันปรุปรุนด้วยพระองค์เอง พระอานนท์คอยช่วยเหลืออยู่อย่างใกล้ชิด เมื่อร่างกายนั้นสะอาดพอสมควรแล้ว และผ้าที่ซักไว้ก็พออุ่นห่มได้เรียบร้อย ครั้นพระพุทธร่องค์ทรงเห็นสังขารของพระดิสนะค่อยกระปรี้กระเปร่าขึ้นพอสมควรแล้วจึงประทานพระโอวาทว่า

“ติสสะ ร่างกายนี้ไม่นานนักตอก คงจักต้องนอนทับถม แผ่นดิน ร่างกายนี้เมื่อปราศจากวิญญาณครองแล้ว ก็ถูกทอดทิ้ง เหมือนท่อนไม้ที่ไร้ค่าอันเขาทิ้งเสียแล้วอย่างไม่มีค่า

จงดูกายอันเปื่อยเน่านี้เสียเถิด มันอาดูรไม่สะอาดมีสิ่งสกปรกไหลเข้าออกอยู่เสมอ ถึงกระนั้นก็ตามมันยังเป็นที่พอใจปรารถนายิ่งนัก ของคนผู้ไม่รู้ความจริงข้อนี้”

เมื่อพระศาสดาแสดงธรรมจบลง พระติสสะได้สำเร็จพระอรหัตตผลพร้อมด้วยปฏิสัมภิทา และเนื่องจากอาการป่วยหนักมาก ท่านไม่สามารถทนต่อไปได้อีก จึงนิพพานด้วยอนุปาทิเสสนิพพาน พระศาสดาทรงให้กระทำการจาปนกิจ แล้วให้ก่อเจดีย์ขึ้นเพื่อบรรจุพระธาตุแห่งพระติสสะนั้น”

ข้อที่พระพุทธองค์ตรัสว่า “ความที่ไม่มีโรคเป็นลาภอันประเสริฐ” นั้นข้างเป็นความจริงเสียเ็นกระไร บรรดาโรคทั้งหลายนั้น พระพุทธองค์ตรัสว่า “ความหิวเป็นโรคอย่างยิ่ง” ก็เป็นความจริงที่ไม่สามารถจะคัดค้านได้ ตั้ครทั้งหลายอาจจะว่างเว้นจากโรคอื่น ๆ ๑ ปีบ้าง ๒ ปีบ้าง ๕ ปีบ้าง ๑๐ ปีบ้างก็พอมี แต่ใครเล่าจะว่างเว้นจากโรคคือความหิวแม้เพียงวันเดียว โรคคือความหิวนี้จึงต้องการบำบัดอยู่ตลอดเวลาตลอดอายุ การที่มนุษย์ต้องวิ่งเต้นชนิด “กลางคืนเป็นคว้น กลางวันเป็นเปลว” นั้น ส่วนใหญ่ก็เพื่อนำปัจจัยซึ่งสามารถบำบัดความหิวนี้เอง มาปรนเปรอร่างกายอันพร่องอยู่เสมอ นอกจากโรคประจำคือโรคหิวแล้ว ยังมีโรคอื่น ๆ อีกมากหลายคอยบีบคั้นเสียดแทงให้มนุษย์

ต้องกระวนกระวายปรวตร้างทั้งทางกายและใจ

และ.....จะมีเวลาใดเล่าที่มนุษย์จะต้องการเพื่อนผู้เห็นใจ เสมอเหมือนเวลาป่วยหรืออาพาธหนัก ในท่านองเดียวกัน จะมีมิตรใดเล่าจะเปื้อน่ายและร่ำคาญเพื่อนในยามทุกข์เสมอด้วย มิตรเทียม ควรพอใจช่วยเหลือกันตามฐานะและโอกาส น่าจะเป็นหน้าที่ของมนุษย์ผู้ได้รับการศึกษาดีแล้ว นอกเสียจากเขาผู้นั้นจะเป็นมนุษย์แต่เพียงกาย และได้รับการศึกษาเพียงครึ่ง ๆ กลาง ๆ เท่านั้น

อีกครั้งหนึ่งพระพุทธองค์มีพระอาบบทเป็นปัจฉาสมณะ เสด็จไปตามเสนาสนะต่าง ๆ ทอดพระเนตรเห็นภิกษุอาพาธหนักรูปหนึ่ง นอนจมกองอุจจาระและปัสสาวะของตนอยู่ ภิกษุรูปนั้นป่วยเป็นโรคท้องร่วงไม่มีใครพยาบาลเลย ทั้งนี้เพราะเมื่อคราวท่านปกติคืออยู่ท่านไม่เคยอุปการะใคร พระพุทธองค์อันพระมหากรุณาเต็มแล้วได้ให้พระอาบบทไปนำน้ำมา พระองค์ราตรลงพระอาบบทที่ขัดสี พระองค์ทรงยกศีรษะ พระอาบบทยกเท้า แล้ววางลงบนเตียงนอน ให้ฉันคิลานเภสัชเท่าที่พอจะหาได้

เย็นวันนั้นเองก็ทรงให้ประชุมสงฆ์ ปวารณาข้อที่ภิกษุอาพาธไม่มีผู้พยาบาล ได้รับความลำบาก แล้วตรัสพระพุทธพจน์อันจับใจว่า

“ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอบัดนี้ไม่มีมารดาไม่มีบิดาแล้ว ถ้าพวกเธอไม่รักษาพยาบาลกันเองใครเล่าจะพยาบาล

ภิกษุทั้งหลาย ผู้ใดมีความประสงค์จะปฏิบัติบำรงเรา ขอให้ผู้นั้นปฏิบัติบำรงภิกษุอาพาธเถิด เท่ากับได้ปฏิบัติบำรงเรา”

“ภิกษุทั้งหลาย เมื่อภิกษุอาพาธลง ภิกษุผู้เป็นศิษย์พึงรักษาพยาบาลจนกว่าเธอจะหาย ถ้าศิษย์อาพาธลง อุปัชฌายะอาจารย์พึงทำเช่นเดียวกัน ภิกษุใดไม่ทำ ภิกษุนั้นย่อมเป็นอาบัติคือฝ่าฝืนระเบียบของเรา ถ้าอุปัชฌายะอาจารย์ไม่มี ให้ภิกษุร่วมผู้อุปัชฌายะอาจารย์เดียวกันปฏิบัติ ถ้าไม่ทำย่อมเป็นอาบัติ อนึ่งถ้าภิกษุร่วมอุปัชฌายะอาจารย์เดียวกันไม่มี ให้เป็นหน้าที่ของสงฆ์ที่จะพึงรักษาพยาบาลเธอจนกว่าจะหายอย่าได้ทอดทิ้งเธอไว้เฉยเลย”

ความสำนึกในพระพุทธรูปพระองค์นี้เอง เป็นเหตุให้ภิกษุทั้งหลายแม้จะมาจากวรรณะต่างกัน ตระกูลต่างกัน แต่เมื่อมาสู่ธรรมวินัยแล้ว ก็มีความรู้สึกต่อกันฉันพี่น้องซึ่งมีพระบรมศาสดาเป็นบิดา มีธรรมวินัยเป็นมารดา มองกันด้วยสายตาคำที่แสดงไมตรีจิต มีภราดรภาพแผ่ปกคลุมอยู่ทั่วร่มเงาแห่งกาฬาวฬัสสร นอกจากจะมีต่อเพื่อนพรหมจารีแล้วภราดรภาพซึ่งเฝืออาบอยู่ในจิตใจของภิกษุทั้งหลาย ยังได้แผ่ไปถึงสามัญชนทั่วไปและคิริจณานอีกด้วย สมณะเป็นเพศสูง และมีน้ำใจน่ารักน่าเคารพยิ่งนักท่านพร้อมที่จะเข้าใจผู้อื่น แต่ดูเหมือนตามัญชนไม่ค่อยจะเข้าใจท่านเลย ความเผื่อแผ่และเมตตากรุณา ซึ่งได้สั่งสมอบรมมา

นั้นอยู่ตัว แม้บางท่านจะประพาศพิพาทหมจรรย์อยู่มิได้ตลอดชีวิต จำเป็นต้องสึกออกมาดำรงชีพเยี่ยงคฤหัสถ์ทั้งหลาย ความเมื่อแม่และเมตตากฤณา หัวใจต่อความทุกข์ของผู้อื่นก็หาได้คลายลงไม่ มีความรู้สึกเหมือนมนุษย์ทั้งโลกเป็นญาติของตนจึงคอยหาโอกาสที่จะช่วยเหลือผู้อื่นตามฐานะและจังหวะที่มาถึงเข้า จนบางครั้งทำให้ผู้อื่นเข้าใจผิดคิดไปในทางร้าย โดยเฉพาะอย่างยิ่งผู้ที่มีใจแคบ มองเห็นการทำกรรมดีของผู้อื่นด้วยสายตาที่ไม่ไว้วางใจ คิดว่าเขาคงจะมีเจตนาไม่บริสุทธิ์อยู่เบื้องหลัง คนที่ทำความดีโดยมิได้หวังผลตอบแทน จะไม่มีอยู่ในโลกบ้างเขี้ยวหรือกระไรเราจะใจแคบจนไม่พยายามมองเจตนาดีของผู้อื่นบ้างเลย

อีกครั้งหนึ่ง พระผัคลุณและอาพาธหนัก พระอานนท์ได้ทราบจึงกราบทูลพระผู้มีพระภาคเพื่อไปเยี่ยมไข้ พระองค์เสด็จไปเยี่ยม ตรัสถามถึงอาการป่วย พระผัคลุณทูลว่า อาการป่วยหนักมาก มีทุกขเวทนากล้าแรงล้มเสียดแทงศีรษะเหมือนถูกเข็ญด้วยมีดโกนอันคมกริบ ปวดท้องเหมือนบุรุษฆ่าโคเอาเม็ดข้าและโลหิตที่คมมาฆ่าและท้อง เจ็บปวดร้าวร้อนทั่วกายเหมือนถูกย่างบนหลุมถ่านเพลิง

พระผู้มีพระภาคเจ้า แสดงธรรมพรรณนาความทุกข์แห่งสังขาร อันมีผลสืบเนื่องมาจากกิเลสและกรรมของตน จนพระผัคลุณได้สำเร็จเป็นโสดาบัน

ครั้งหนึ่ง พระศิริมานันตะอาพาธหนัก พระอานนท์

ทราบเรื่องนี้แล้วทูลอาราธนาให้พระศาสดาเสด็จไปเยี่ยม เนื่องจากพระพุทฺธองค์ยังทรงมีภารกิจบางอย่างอยู่จึงเสด็จไปมิได้ แต่ทรงให้พระอานนท์เรียนสัญญา ๑๐ ประการแล้วไปสาธยาย ให้พระคิริมานันทะฟัง พระอานนท์ครั้นเรียนสัญญา ๑๐ ประการ อย่างแม่นยำแล้วก็ไปสู่สำนักของพระคิริมานันทะ สาธยาย สัญญา ๑๐ ประการ ให้ฟังโดยใจความดังนี้

“รูป คือก้อนทุกข์ก้อนหนึ่ง ซึ่งประกอบขึ้นจากธาตุทั้ง ๔ กล่าวคือ ดิน น้ำ ลม และไฟ เป็นไปโดยจักร ๔ คือ ยิน เติณ ฌิง นอน อันรวมเรียกว่าอิริยาบถมีทวาร ๔ คือ ตา ๒ หู ๒ จมูก ๒ ปาก ๑ ทวารหนัก ๑ ทวารเบา ๑ อันเป็นที่หลั่งไหลออกแห่ง ตัวปลวก คือสิ่งโสโครกต่าง ๆ ขี้ตาไหลออกจากตา ขี้หูไหลออกจากช่องหู ฯลฯ หัวสรรพางค์มีรูเล็ก ๆ เป็นที่หลั่งไหลออกแห่ง สิ่งสกปรกอันหมักหมมอยู่ภายใน พระศาสดาจึงเปรียบรูปกายนี้ เหมือนจอมปลวกบ้าง เหมือนหม้อดินบ้าง

เวทนาคือความเสวยอารมณ์ เป็นสุขบ้าง เป็นทุกข์บ้าง เฉย ๆ บ้าง

สัญญา คือความทรงจำได้หมายรู้ซึ่ง รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพารมณ์ คือสิ่งซึ่งถูกต้องได้ด้วยกาย

สังขาร คือสภาพที่ปรุงแต่งจิตให้เป็นกุศลบ้าง อกุศล บ้าง เป็นกลาง ๆ บ้าง

วิญญาณ คือการรับรู้อารมณ์อันผ่านมาจากตา หู จมูก ลิ้น กายและใจ

ทั้งหมดนี้รวมเรียกว่าชั้นที่ ๔ ส่วนมีสภาพเป็นทุกข์ เพราะทนอยู่ไม่ได้ ไม่เที่ยงเพราะปรวนแปรอยู่เสมอ เป็นอนัตตา เพราะฝันไม่ได้ ไม่เป็นไปตามปรารถนาว่าจงเป็นอย่างนี้เกิดอย่างเป็นอย่างนั้นเลย ทั้งหมดที่กล่าวมานี้พระผู้มีพระภาครวมเรียกว่าอนิจจาสัญญาและอนัตตสัญญา

เพื่อให้สัญญาทั้งสองประการได้การอุปถัมภ์ พระพุทธองค์ทรงสอนให้พิจารณาอสุภสัญญา คือความไม่งามแห่งกายนี้ โดยอาการว่า กายนี้ตั้งแต่ปลายผมลงไป ตั้งแต่พื้นเท้าขึ้นมา เต็มไปด้วยของไม่สะอาดมีประการต่าง ๆ กล่าวคือ ผม ขน เล็บ ฟัน หนัง เนื้อ เอ็น กระดูก เยื่อในกระดูก ม้าม หัวใจ ตับ พังผืด ไต ปอด ไล่ใหญ่ ไล่ย่อย อาหารใหม่ อาหารเก่า ดี เสลด หนอง เลือด เหงื่อ น้ำมันชัน น้ำมันเหลว น้ำตา น้ำลาย น้ำไขข้อ น้ำมูตร

อาการหรือสิ่งดังกล่าวมานี้ ย่อมให้ทุกข์ให้โทษเมื่อมี อาการเปลี่ยนแปลง เป็นบ่อเกิดแห่งโรคนานาชนิด เช่น โรคตา โรคหู โรคในจมูก โรคสำไส้ โรคไต โรคปอด โรคหาม โรคตับ โรคเกี่ยวกับอุจจาระ ปัสสาวะ ฯลฯ การพิจารณาเห็นโทษแห่งสิ่งเหล่านี้ว่า เป็นรังของโรคนั้นแล เรียกว่า อาทินวสัญญา

ร่างกายนี้เป็นที่น่ามา คือเป็นสื่อแห่งความตริกลงใจในเรื่อง กามบ้าง เรื่องพยาบาทบ้าง เรื่องเบียดเบียนบ้าง วิตกทั้ง ๓ นี้ เมื่อจะตั้งลงก็ตั้งลงในกายนี้ การกำหนดใจประหารกามวิตก พยาบาทวิตก และวิหิงสาวิตก เรียกว่า ปหานสัญญา

เมื่อประหารใจได้แล้ว ความกำหนดพอใจในสิ่งอันเป็นที่
ตั้งแห่งความกำหนดพอใจก็คลายลง พิจารณาในการที่จะสำรอก
ราคะเสีย เรียกว่า วิราคสัญญา

การดับกิเลสทั้งมวลให้ประสบความสงบเยือกเย็นได้
เรียกว่า นิโรธ ความพอใจกำหนดในนิโรธนั้น เรียกว่า นิโรธ
สัญญา

ความรู้สึกว่า โลกนี้เป็นที่ดั่งที่เกิดแห่งความวุ่นวาย
นานาประการ หากความสงบสุขได้โดยยาก ไม่เพียงแต่ในโลกนี้
เท่านั้น แม้โลกทั้งปวงก็ตกอยู่ในสภาพเช่นเดียวกัน ร้อนระอุอยู่
ด้วยเพลิงภายในคือกิเลส แล้วไม่ปรารถนาโลกไหน ๆ เรียกว่า
ลัทธิโลกเอก อนภिरตสัญญา

การกำหนดใจไม่ปรารถนาสังขารทั้งปวง ไม่ว่ามีใจ
ครองหรือไม่มีใจครอง ไม่ยึดมั่นถือมั่น ปลดปล่อยซึ่งสิ่งที่เคยยึด
ถือไว้ ย่อมประสบความเบากาย เบาใจ เหมือนคนปลดภาระ
หนักลงเสีย การกำหนดใจดังนี้เรียก ลัทธิสังขาเรสุ
อนิฏฐสัญญา หรือ อนิจสัญญา

การกำหนดลมหายใจเข้าออก มีสติตั้งไว้ที่ลมหายใจ
เมื่อหายใจออกยาวก็รู้ว่ายาว เมื่อหายใจออกสั้นก็รู้ว่าสั้น ทั้งนี้
เพื่อเป็นการบรรเทาการมาราคะ และความหลงใหล เรียกว่า
“อานาปานสติ”

พระคิริมานันทะส่งกระแสจิตไปตามธรรมบรรยายของ
พระอานนท์ รู้สึกซาบซึ้งซึมซาบ ปิติปราโมชเกิดขึ้นเป็น

ปฏิกิริยาแห่งอัมโมชปัญญา สามารถบ่มอาหารหนักเสียได้
 ทำนหายจากอาหารนั้นด้วยฟังสัญญา ๑๐ ประการจากพระพุทธ
 อนุชา

นอกจากบรรพชิตแล้ว ยังมีคฤหัสถ์อีกมากมาย ซึ่ง
 พระอานนท์ได้ช่วยเหลือในยามเจ็บป่วย เป็นต้นว่า ท่านอนาถ
 ปิณฑิกเศรษฐี และคฤหบดีนามว่า สิริวัฑฒะ ชาวเมืองราชคฤห์
 และคฤหบดีนามว่า มานกิณะ ชาวเมืองราชคฤห์เช่นเดียวกัน

แน่นอนทีเดียว การอุปการะช่วยเหลือผู้อื่นคราว
 อาหารนั้น ย่อมเป็นสิ่งประทับใจอยู่ตลอดกาล ทั้งแก่ผู้รับ
 และแก่ผู้ให้ โรคเป็นศัตรูของชีวิต การช่วยกำจัดโรคเท่ากับ
 ช่วยกำจัดศัตรูของชีวิต ท่านเองเดียวกับกิเลสเป็นศัตรูของ
 จิตใจ การช่วยกำจัดกิเลสจึงเท่ากับช่วยกำจัดศัตรูของจิต
 พระบรมศาสดาและพระพุทธอนุชาอานนท์นั้น เป็น
 กัลยาณมิตรแห่งมวลชน เป็นที่พึ่งได้ทั้งทางกายและทาง
 จิต จะหา กัลยาณมิตรใดเล่าเสมอเหมือนหรือยิ่งกว่าท่านผู้ทรง
 คุณอันประเสริฐนี้

(๘ ๒๐(๘ ๒๐(๘ ๒๐

๑๙

(๘ ๒๐(๘ ๒๐(๘ ๒๐

น้ำใจและจริยา

เข้าวันหนึ่ง พระอาณนท์เข้าไปบิณฑบาตในเมือง
สาวัตถี ได้พบพราหมณ์นามว่าสังครวะ ผู้มีความเชื่อถือว่า
บุคคลจะบริสุทธิ์ได้ด้วยการอาบน้ำในแม่น้ำคงคาวันละ
สามครั้ง คือเช้า กลางวัน และเย็น บาปอันใดที่ทำในเวลา
ราตรี บาปนั้นย่อมล้างได้ล่อยได้ ด้วยการอาบน้ำในเวลา
เช้า และอาบน้ำในเวลากลางวัน เพื่อล้างบาปที่ทำตั้งแต่
เช้าจนเที่ยง อาบน้ำในเวลาเย็น เพื่อล้างบาปอันอาจจะเกิด
ขึ้นในเวลาหลังเที่ยง น้ำที่จะอาบนั้นต้องเป็นน้ำในแม่น้ำคงคา
โดยถือว่าได้ไหลมาจากแดนสวรรค์ ผ่านเศียรพระศิวะผู้
เป็นเจ้ามาแล้ว ไม่เพียงแต่ล้างบาปอย่างเดียวเท่านั้น แต่
สามารถบำบัดโรคภัยไข้เจ็บอีกด้วย และเมื่ออาบน้ำในพระ
แม่น้ำคงคาทุกวัน ดายแล้วย่อมไปสู่สวรรค์ ได้สถิตอยู่กับพระ
ผู้เป็นเจ้า ด้วยเหตุนี้จึงเป็นของธรรมดาที่จะมองเห็นโยติ

และผู้บำเพ็ญพรตนิกายต่าง ๆ ทั้งสองฝั่งแม่น้ำคงคาตอนเหนือ แถบภูเขาหิมาลัย ทรมานตนอยู่ด้วยวิธีแปลก ๆ ตามแต่ตนจะ เห็นว่าอย่างไรหนิ และสามารถเข้าถึงพระผู้เป็นเจ้าได้ บาง พวกนอนบนหนาม บางพวกสลุกตนด้วยขี้เถ้า บางพวกยืนยก ขาข้างเดียวอำปากกินลมชมจันทร์ บางพวกยืนเอามือเหนือทรวง ไม่จวนเล็บยาวออกมาแทบจะทะลุหลังมือ บางพวกบูชาไฟ และบูชาพระอาทิตย์ แต่ก็มิได้อยู่ไม่น้อยที่โยคีบางพวกบำเพ็ญ เพียรทางจิตจนได้บรรลุนานชั้นต่าง ๆ สามารถมองเห็นเหตุการณ์ทั้งอดีต อนาคต เหมือนประสมมาเอง บางคนสามารถได้ เจโตปริยญาณ คือรู้วาระจิตของผู้อื่น ตอบปัญหาได้โดยที่ผู้ถาม เพียงนึกถามอยู่ในใจเท่านั้น

พระอานนท์ได้เห็นสังครวพราหมณ์ผู้ถือการลงอาบน้ำ ในแม่น้ำคงคาเป็นอาจินวัตร์ตั้งนั้นแล้ว มากราบทูลพระผู้มีพระ ภาคเจ้าว่า

“พระองค์ผู้เจริญ สังครวพราหมณ์เวลานี้อยู่ในวัชรา มี อธิษาศัยงามพอสนทนาได้อยู่ แต่อาศัยความเชื่อถือเก่า ๆ จึงยัง มองไม่เห็นทางปฏิบัติที่ถูกต้อง ขอพระผู้มีพระภาคจงอาศัยพระ มหากรุณา เสด็จไปโปรดสังครวพราหมณ์สักครั้งเถิด”

พระพุทธองค์ทรงรับอาราธนาของพระอานนท์ ด้วย อากาการดุขณี วันรุ่งขึ้นเสด็จไปสู่ณิเวศน์ของพราหมณ์นั้นเหมือน เสด็จเยี่ยมอย่างธรรมดา เมื่อสิ้นโมทนียกถาล่วงไปแล้ว พระ พุทธองค์จึงตรัสว่า

“พราหมณ์ เวลาที่ท่านยังอาบน้ำค้างเกล้าในแม่คงคาวันละ ๓ ครั้งอยู่หรือ ?”

“ยังทำอยู่พระเจ้าข้า” พราหมณ์ทูลด้วยอาการนอบน้อม

“ท่านเห็นประโยชน์อย่างไรนะพราหมณ์ จึงต้องอาบน้ำค้างเกล้าเฉพาะแต่ในแม่น้ำคงคาเท่านั้น ที่อื่นจะอาบได้หรือไม่ ที่ตถาคตถามนี้ ถามเพื่อต้องการความรู้ความเห็นเท่านั้น อย่าหาว่าตถาคตละลาบละล้วงในเรื่องส่วนตัวเลย”

“พระโคตมผู้เจริญ ข้าพเจ้าได้รับฟังมาตั้งแต่อายุยังเยาว์ว่า แม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์ สามารถชำระบาปมลทินทั้งปวงได้ เพราะได้ไหลผ่านเคียรพระศิวะผู้เป็นเจ้าลงมา เป็นแม่คงคาสวรรค์ ข้าพเจ้าจึงเลื่อมใส และปฏิบัติตามบุรพชนซึ่งเคยถือปฏิบัติกันมา และข้าพเจ้าเชื่อว่าสามารถชำระบาปได้จริง ๆ” พราหมณ์ทูลด้วยความมั่นใจ

“พราหมณ์” พระผู้มีพระภาคตรัสด้วยพระสุรเสียงที่อ่อนโยนนิ่มนวลและอย่างกันเอง “ขอให้ท่านนึกว่าเราสนทนาเพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ความเข้าใจกันเถิด ตถาคตจะขอถามท่านว่า บาปมลทินนั้นอยู่ที่กายหรืออยู่ที่ใจ ?”

“อยู่ที่ใจซี พระโคตม”

“เมื่อบาปมลทินอยู่ที่ใจ การลงอาบน้ำชำระกาย น้ำนั้นจะสามารถซึมซาบลงไปล้างใจด้วยหรือ ?”

“แต่พระโคตมต้องไม่ลืมว่าน้ำนั้นมีใช้น้ำธรรมดามันเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ที่เชื่อกันว่าสามารถล้างบาปมลทินภายในได้”

“ท่านคิดว่าความเชื่อสามารถเปลี่ยนแปลงข้อเท็จจริงซึ่ง

มืออยู่ในตัวมันเองอยู่แล้ว ให้เป็นอีกอย่างหนึ่งตามที่เราเชื่อหรือ ?”

“เป็นไปได้เลย พระโคตม ความเชื่อไม่อาจปิดเบือนความจริงได้ ความจริงย่อมทรงตัวของมันอยู่ตลอดเวลา ไม่ว่าใครจะเชื่อหรือไม่เชื่อก็ตาม”

“เป็นอันท่านยอมรับว่า ความเชื่อไม่อาจไปปิดเบือนความจริงได้ ก็การที่ท่านเชื่อว่า แม่น้ำคงคาสามารถล้างบาปมลทินภายในได้นั้น มันจะเป็นจริงอย่างที่ท่านเชื่อละหรือ ตูก่อนพราหมณ์ อุปมาเหมือนนบรุษผู้หลงทางในป่า แล้วบ่ายหน้าไปทางทิศหนึ่ง ซึ่งตนเข้าใจว่าเป็นทิศตะวันออก แต่ความจริงมันเป็นทิศตะวันตก ความเชื่อของเขาไม่อาจจะไปเปลี่ยนทิศตะวันตกให้เป็นทิศตะวันออกได้ ฉันทใด ความเชื่อของพราหมณ์เป็นอันมากที่เชื่อว่าแม่น้ำคงคาเป็นแม่น้ำศักดิ์สิทธิ์สามารถล้างบาปได้ ก็ไม่อาจทำให้แม่น้ำนั้นล้างบาปได้จริงเลย จึงชวนกันเข้าใจผิดเหมือนนบรุษผู้หลงทางในป่านั้น

“ตูก่อนพราหมณ์ เปรียบเหมือนนบรุษผู้หนึ่งมีหม้อทองแดงอยู่ใบหนึ่ง มันเปื้อนเปรอะด้วยสิ่งปฏิกูลทั้งภายในและภายนอก เขาพยายามชำระล้างด้วยน้ำจำนวนมาก แต่ล้างเฉพาะภายนอกเท่านั้น หาได้ล้างภายในไม่ ท่านคิดว่าสิ่งปฏิกูลภายในจะพลอยหมดไปด้วยหรือ ?”

“เป็นไปได้เลย พระโคตมผู้เจริญ นบรุษผู้นั้นย่อมเหนียวแรงเปื้อน ไม่อาจทำให้ภายในหม้อสะอาดได้ สิ่งสกปรกเคยเกาะกรังอยู่อย่างไวก็คงอยู่อย่างนั้น”

“ตูก่อนพราหมณ์ เรากล่าวกายทุจริต วจีทุจริต มโนทุจริต

ว่าเป็นสิ่งทำให้จิตใจสกปรก และสามารถชำระล้างได้ด้วยธรรม คือความสุจริต มิใช่ด้วยการอาบน้ำชำระค่างาน้ำดีมีของบุคคลผู้มี กายสุจริต วาสุจริต และมโนสุจริต ย่อมเป็นน้ำศักดิ์สิทธิ์ในตัวแล้ว

“นี่นะพราหมณ์ มาเกิด - มาอาบน้ำในธรรมวินัย ของเรา นี่ ซึ่งลึกซึ่งสะอาดไม่ขุ่นมัว มีศีลเป็นท่าลง บัณฑิต สรรเสริญ เป็นที่ที่ผู้รู้นิยมอาบกัน อาบแล้วข้ามฝั่งได้โดยที่ ตัวไม่เปียก”

เมื่อพระผู้มีพระภาคตรัสดังนี้ พราหมณ์ก็กล่าวด้วยความ เบิกบานใจว่า แจ่มแจ้งจริงพระโคตม แจ่มแจ้งจริงเหมือนหงาย ของที่คว่ำ เปิดของที่ปิด บอกทางแก่คนหลงทาง ส่องประทีปใน ที่มืดให้ผู้มีนัยน์ตาดีได้เห็นรูป ข้าพระพุทธเจ้าขอปฏิญาณตน เป็นอุบาสก ถึงพระองค์พร้อมด้วยพระธรรม และพระสงฆ์เป็น ผู้นำทางตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป จวบจนสิ้นลมปราณ

พระอานนท์ พุทธอนุชาเป็นผู้มีน้ำใจปรารถนาความสุข ความสำเร็จแก่ผู้อื่น ในฐานะที่พอช่วยเหลือได้ตั้ง ได้กล่าวมาแล้ว นี้ คุณธรรมอีกอย่างหนึ่งของท่านซึ่งน่าประทับใจยิ่งนัก คือมีความเคารพยำเกรงต่อพระเถระผู้ทรงคุณธรรมอันประเสริฐ ซึ่ง พระศาสดาทรงยกย่องแล้ว มีพระสาวิกบุตรและพระมหากัสสป เป็นต้น โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระมหากัสสปนั้น พระอานนท์ไม่ กล่าวแม้แต่จะเอ่ยชื่อท่าน

คราวหนึ่งพระมหากัสสปจะเป็นอุปัชฌายะให้ อุปสมบท แก่กุลบุตรผู้หนึ่ง จึงส่งทูตไปนิมนต์พระอานนท์เพื่อสวดอนุ สาวนา คือสวดประกาศเพื่อขอความยินยอมจากสงฆ์ ในการ

สวดนี้จะต้องระบุชื่อผู้เป็นอุปัชฌายะด้วย พระอานนท์ไม่รับ
ท่านอ้างว่าท่านไม่สามารถเอ่ยชื่อพระมหากัสสปต่อหน้าท่านได้
พระผู้มีพระภาคทรงทราบเรื่องนี้แล้ว จึงทรงบัญญัติให้สวด
อนุสาวนาระบุชื่อโคตรกันได้

อีกครึ่งหนึ่งท่านมีหน้าที่ต้องให้โอรสภิกษุณี ท่านขอร้อง
วิงวอนให้พระกัสสปไปกับท่าน เพื่อให้โอรสภิกษุณีแทนท่าน
เพราะเห็นว่าพระมหากัสสปเป็นนักปฏิบัติที่เคร่งครัด โอรส
ของท่านคงจะเป็นประโยชน์แก่ภิกษุณีผู้ใคร่ต่อการปฏิบัติ พระ
มหากัสสปปฏิบัติเสด็จสองครั้ง เมื่อพระอานนท์อ้อนวอนเป็นครั้งที่
สาม ท่านจึงไป-ไปอย่างขัดพระอานนท์ไม่ได้ โดยปรกตินั้น
เป็นผู้อยู่ป่า ไม่ชอบคลุกคลีด้วยหมู่คณะ เมื่อถึงสำนักภิกษุณี
และให้โอรสภิกษุณีแล้ว ท่านก็ลากลับ ต่อมาท่านได้ทราบ
ว่า ภิกษุณีรูปหนึ่งติเตียนท่านว่า พระมหากัสสปไม่น่าจะกล่าว
ธรรมต่อหน้าเวเทหุณี คือนักปราชญ์อย่างเช่นพระอานนท์โดย
การกระทำเช่นนั้น เหมือนพ่อค้าขายเข้มนำเข้มาขายแก่นาย
ช่างผู้ทำเข้มน - ช่างนำหัวเราะ พระมหากัสสปกล่าวกับพระ
อานนท์ว่า

“อานนท์ เชอหรือเรากันแน่ที่ควรจะเป็นพ่อค้าขายเข้มน
ก็พระศาสดาเคยยกย่องเชอบ้างหรือว่า มีวิหารธรรม คือธรรม
เป็นเครื่องอยู่ประจำวันเสมอด้วยพระองค์ แต่เราในแหละพระ
ศาสดายกย่องในท่ามกลางสงฆ์เสมอว่ามีธรรมเสมอด้วยพระ
องค์ เช่นเดียวกับที่ยกย่องพระสารีบุตรว่า สามารถแสดงธรรม
ได้เสมอด้วยพระองค์”

“ท่านผู้เจริญ” พระอานนทักกล่าวด้วยเสียงเรียบปรกติ “อย่าคิดอะไรเลย สตรีส่วนมากเป็นคนใจเขลามาักขาดเหตุผล พุตพล้อย ๆ ไปอย่างนั้นเอง”

การที่พระมหากัสสปกล่าวกับพระอานนท้อย่างนั้น มิใช่เพราะท่านน้อยใจหรือเสียใจในการที่ภิกษุณีกล่าวดูหมิ่นท่าน แต่ท่านกล่าวด้วยคิดว่า คำพูดของท่านคงจะถึงภิกษุและเธอจะได้สำนึกตนแล้วกลับความเห็นเสีย การที่ภิกษุณีกล่าวเช่นนั้น เป็นการไม่สมควร จะเกิดโทษและทุกข์แก่เธอเอง ด้วยจิตคิดจะอนุเคราะห์อย่างนี้ พระมหากัสสปจึงกล่าวอย่างนั้น

โดยความเป็นจริงแล้วพระมหากัสสปมีความสนิทสนมและกรุณาพระอานนทียิ่งนัก กล่าวกันว่าแม้พระอานนทจะมีอายุอย่างเข้าสู่วัยชรา เกศางอกแล้ว พระมหากัสสปก็เรียกท่านว่า “เล็กน้อย” อยู่เสมอ และพระอานนทื่เล่าก็ประพฤติตนน่ารักเสียจริง ๆ

พระอานนทื่เป็นองค์แทนธรรมรัตนะ

คราวหนึ่งมีพราหมณ์ผู้หนึ่งเข้าไปเฝ้าพระศาสดาทูลว่า สำหรับพระพุทธเจ้าและพระสงฆ์สาวกนั้น เขาได้บูชาแล้วด้วยการถวายอาหารบ้าง ถวายเครื่องนุ่งห่มและเครื่องใช้บ้าง เวลานี้เขาต้องการจะบูชาพระธรรม ควรจะทำอย่างไรจึงเรียกได้ว่าบูชาพระธรรม พระศาสดาตรัสให้บูชาภิกษุผู้เป็นพหูสูตทรงธรรม เขาจึงทูลถามว่า ก็ใครเล่าเป็นพหูสูตทรงธรรม พระผู้มีพระภาครับสั่งให้พราหมณ์ไปตามภิกษุทั้งหลาย เมื่อพราหมณ์ไปตามภิกษุทั้งหลายก็ตอบเป็นเสียงเดียวกันว่า ผู้เป็นพหูสูต

ทรงธรรมดังกล่าวนั้นคือ พระอานนท์ พุทธอนุชา พรหมณ์จึง
ได้นำจิ๋วไปถวายพระอานนท์ เป็นการบูชาพระธรรม พระ
อานนท์จึงเป็นสาวกที่เป็นองค์แทนธรรมรัตนะ

กล่าวอีกปริยายหนึ่ง ผู้ตั้งใจปฏิบัติธรรมโดยชอบไม่
ดูแคลนธรรม ให้ความยำเกรงแก่ธรรม ไม่เหยียบย่ำธรรม
ถือว่าเป็นผู้บูชาพระธรรมโดยความหมายอย่างสูง แม้พระ
พุทธเจ้าเองก็ทรงเคารพนับถือธรรม

ครั้งหนึ่งเมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ พระพุทธองค์ประทับอยู่ ณ
ริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชราได้ค้นไทร อันคนเลี้ยงแพะชอบมาพัก
อาศัยเสมอ ซึ่งมีชื่อว่า อชปาสนิโคธ ทรงปริวิตกว่า ผู้ไม่มีที่พึ่ง
อยู่ลำบาก ผู้ไม่มีที่เคารพที่เกรงใจก็อยู่ลำบาก ก็พระองค์จะถือ
ใครเป็นที่เคารพยำเกรง ได้ทรงตรวจดูบุคคลทั้งหลายที่พระองค์
จะพึงเคารพยำเกรง แต่ไม่ทรงเห็นใครที่เสมอด้วยพระองค์หรือ
ยิ่งกว่าพระองค์ในเรื่องศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณ
ทัศนะ แต่ยังทรงตระหนักอยู่ว่า ผู้ไม่มีที่พึ่งที่เคารพยำเกรง
ย่อมอยู่ลำบาก พระองค์ควรจะมีใครหรืออะไรหนอเป็นที่เคารพ
ในที่สุดก็ทรงมองเห็นพระธรรมที่พระองค์ตรัสรู้นั้นแล้วว่า เป็น
ธรรมที่ประเสริฐยิ่ง ควรแก่การเคารพ พระพุทธองค์จึงทรง
อธิษฐานพระทัย คือ เอาธรรมเป็นที่เคารพแห่งพระองค์ พระ
ธรรมจึงเป็นสิ่งสูงสุด แม้พระพุทธเจ้าเองยังต้องทรงเคารพ

กล่าวโดยรวบยอด พระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์
จะต่างกันก็แต่เพียงชื่อเท่านั้น ส่วนโดยเนื้อความแล้ว เป็นอัน
หนึ่งอันเดียวกันแยกออกจากกันไม่ได้ เปรียบเหมือนแก้วหรือ
เพชร ๓ เหลี่ยม ซึ่งอาศัยอยู่ในเม็ดเดียวกันนั่นเอง พระธรรม

เป็นความจริงซึ่งเป็นอยู่ตามธรรมชาติ เป็นกฎแห่งความจริงซึ่งมีอยู่แล้ว พระพุทธเจ้าเป็นผู้ทรงค้นพบกฎแห่งความจริงนั้นแล้วนำมาตีแผ่ชี้แจงแสดงเปิดเผย พระสงฆ์เป็นผู้ปฏิบัติตามพระธรรมและรักษารธรรม ทรงธรรมไว้ และแสดงต่อ ๆ กันมาเพื่อเป็นประโยชน์แก่ชาวโลก เหมือนผู้รับช่วงดวงประทีปสำหรับส่องทางแก่มวลมนุษย์ ผู้สัตย์จรรยอยู่ในป่าแห่งชีวิตนี้

ครั้งหนึ่งพระอนันท์นั่งพักอยู่ ณ ที่พักกลางวัน ท่านมีความคิดขึ้นว่า พระศาสดาเคยตรัสเรื่องเกี่ยวกับพระพุทธเจ้าหลายพระองค์ เช่น เรื่องมารดาบิดาของพระพุทธเจ้าองค์นั้น ๆ เรื่องกำหนดพระชนมายุ เรื่องการตรัสรู้ เรื่องสาวกสันนิบาต เรื่องอัครสาวก ตลอดถึงเรื่องอุปัฏฐาก แต่เรื่องอุโบสถของพระพุทธเจ้าแต่ละองค์ พระพุทธเจ้ายังมีได้ตรัสให้ทราบเลย อุโบสถของพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ จะเหมือนกับของพระศาสดาของเราหรือไม่ เมื่อท่านสงสัยดังนี้ จึงเข้าไปหาพระพุทธรองค์พุฒถามข้อความนั้น

พระผู้มีพระภาคตรัสตอบว่า กำหนดอุโบสถของพระพุทธเจ้าแต่ละองค์ไม่เหมือนกัน ส่วนโอวาทปาฏิโมกข์ คือพระโอวาทที่เป็นหลักของพระพุทธเจ้าทุก ๆ พระองค์เหมือนกันทั้งสิ้น คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงพระนามว่า วิปัสสี ทรงกระทำอุโบสถ ๗ ปี ต่อ ๑ ครั้ง ทั้งนี้เพราะพระโอวาทที่ทรงประทานวันหนึ่งเพียงพอสำหรับ ๗ ปี ส่วนพระสิทธและพระเวสสภูสัมมาสัมพุทธเจ้า ทรงกระทำอุโบสถ ๖ ปีต่อ ๑ ครั้ง พระสัมมาสัมพุทธเจ้าพระนามว่า กกุสันธะ และโกณฑกมนะ ทรง

กระทำปีละครั้ง พระกัลลภทสพล ทรงกระทำทุก ๆ ๖ เดือน ส่วนพระองค์เอง ทรงกระทำทุก ๆ ๑๕ วัน กาลเวลาที่ทำอุโบสถแตกต่างกันอยู่อย่างนี้ แต่พระโอวาทนั้นเหมือนทุกประการ ดังนี้

ตอนแรก ทรงแสดงหลักทั่ว ๆ ไปว่า

ศีลิกขานันติ คือความอดทน อดกลั้นต่ออารมณ์ที่มาเข้าให้โลภ ให้โกรธ และให้หลง อดทนต่อคำส่อเสียดของผู้อื่น จัดเป็นคบธรรมที่ยอดยิ่ง พระพุทธเจ้าทั้งหลายกล่าวว่า พระนิพพานเป็นบรมธรรม คือจุดหมายปลายทางแห่งการประพฤติพรหมจรรย์ ผู้บวชแล้ว แต่ยังเบียดเบียนผู้อื่นให้เดือดร้อนอยู่หาชื่อว่าสมณะคือผู้สงบไม่

ตอนที่สอง ทรงวางแนวการสอนพระพุทธศาสนาว่า

ศาสนาของพระองค์สรรเสริญการไม่ทำความชั่วและสรรเสริญการทำความดี ยกย่องการทำความดีให้มองใสสะอาด เพราะฉะนั้นในการสอนธรรม ฟังฟังเข้าหาจุดทั้งสามจุดนี้ พูดให้เขาเห็นโทษของความชั่ว ให้เห็นคุณของความดี และการทำใจให้ผ่องแผ้ว ประการหลังเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดแห่งพรหมจรรย์

ตอนที่สาม ทรงกำหนดคุณสมบัติของผู้เผยแผ่ว่า

- ต้องไม่ว่าร้ายใคร คือเผยแผ่ศาสนาโดยไม่ต้องรุกรานใคร
- ต้องไม่เบียดเบียนเช่นฆ่าผู้ที่ไม่เชื่อถือ ไม่ข่มเหงใคร
- ต้องสำรวมระวังในสิกขาบทปาฏิโมกข์ สำรวมตนด้วยดี ทำตนให้เป็นตัวอย่างทางสงบ

- ต้องไม่เห็นแก่ปากแก่ท้อง พยายามรักษาเกียรติและศักดิ์ศรีแห่งสมณะไว้

- ต้องอยู่ในที่สงบสวัด ไม่จุ่นจ้านพลุกพล่าน
- ต้องประกอบความเพียรทางจิตอยู่เสมอ เพื่อละอกุศลธรรมที่ยังมิได้ละ เพื่อปาเพญกุศลที่ยังมิได้ทำให้เจริญ

โดยที่โอวาทปาฏิโมกข์ คือพระโอวาทที่เป็นหลักใหญ่ของพระพุทธเจ้าทุกพระองค์เหมือนกัน และลงกันได้อย่างสนิทอย่างนี้เอง พระคันธกรเจนาจารย์ผู้รจนาคัมภีร์ จึงกล่าวไว้โดยบุคคลาธิษฐานว่า

เมื่อพระศากยมุณีเสวยข้าวมธุปายาสของนางสุชาดา ในตอนเช้าแห่งวันเพ็ญเดือนวิสาขะแล้ว พระองค์ได้นำภาตทองคำที่ใส่ข้าวมธุปายาสนั้นไปลอยเสียในแม่น้ำเนรัญชรา ภาคนั้นลอยทวนกระแสน้ำไปหน่อยหนึ่ง แล้วจมลงไปช้อนกับภาตของพระพุทธเจ้าองค์ก่อน ๆ เสียงตังกริก พญานาคราชซึ่งนอนหลับเป็นเวลานานก็ตื่นขึ้นพลางนึกในใจว่า เร็วจริงอ้งนอนหลับไม่เต็มตื่นเลย พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นอีกองค์หนึ่งแล้ว มองดูภาตที่ลงไปช้อนกันอยู่ครู่หนึ่งแล้วหลับต่อไป พญานาคราชนี้จะตื่นขึ้นเฉพาะเวลาที่พระพุทธเจ้าเกิดขึ้นเท่านั้น

เรื่องนี้ถอดเป็นธรรมาธิษฐานได้ความดังนี้ :-

ภาตทองคำเปรียบด้วยพระธรรมเทศนาของพระพุทธเจ้า ที่ว่าลอยทวนกระแสน้ำนั้น หมายถึงลอยทวนกระแสจิตของกนธรรมด้า สภาพจิตของคนมักไหลเลื่อนลงสู่ที่ต่ำ คืออารมณ์อันน่าใคร่ น่าพอใจ แต่ธรรมของพระพุทธองค์เน้นหนักไปในทางให้ฝึกฝนจิต เพื่อละความใคร่ ความพอใจ ความเมาต่าง ๆ จึงเรียกว่า ทวนกระแสดังที่พระองค์ทรงปรารภ เมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ

และทรงดำริจะโปรดเวไนยสัตว์ว่า

“ธรรมที่เราได้บรรลุแล้วนี้ลึกซึ้ง เห็นได้ยาก รู้ตามได้ยาก สงบ ประณีต มีชีวิตอันแห่งตรรก คือคิดเอาไม่ได้ หรือไม่ควรลงความเห็นด้วยการเดา แต่เป็นธรรมที่บัณฑิตพอจะรู้ได้ อன்றี้แล้ว สัตว์ทั้งหลายส่วนมากยินดีในอาลัย คือกามคุณ สัตว์ผู้เห็นปานนั้นยากนักที่จะเห็นปฏิจอกสมุปบาทและพระนิพพาน ซึ่งมีสภาพออกคตินกิเลสทั้งมวล ทำตัดหนาให้สิ้น ดับทุกข์ เราจะพึงแสดงธรรมหรือไม่หนอ ถ้าแสดงไปแล้วคนอื่นรู้ตามไม่ได้เราก็จะพึงลำบากเปล่า โอ ออย่างะ ออย่างประกาศธรรมที่เราได้บรรลุแล้วเลย ธรรมนี้อันบุคคลผู้เพียบแปรไปด้วยราคะ โทสะ จะรู้ได้โดยง่ายมิได้เลย บุคคลที่ยังยินดีพอใจให้กิเลสข่มจิต ถูกความมืด คือกิเลสข่มห่อแล้วจะไม่สามารถเห็นได้ ซึ่งธรรมที่ทวนกระแสจิตละเอียดประณีตลึกซึ้ง เห็นได้ยากนี้”

ทรงดำริอย่างนี้แล้วจึงน้อมพระทัยไปเพื่อเป็นผู้อยู่สบาย ขวนขวายน้อย ไม่ปรารถนาจะแสดงธรรม

๐๘ ๒๐๐๘ ๒๐๐๘ ๒๐

๒๐

๐๘ ๒๐๐๘ ๒๐๐๘ ๒๐

บุพพูปการของพระพุทธอรุณา

ลำดับนั้น พระมหากรุณาซึ่งมีอยู่ในพระกมลอัน
บริสุทธิ์มาเป็นเวลาช้านาน ตั้งแต่พระองค์ทรงปรารภนา
พุทธภูมิ เพื่อชนวงในยสัตว์ให้ข้ามห้วงมหรณพ คือความ
เกิด แก่ เจ็บและตาย ได้เตือนพระทัยให้หว่านว่าลิกถึงพระ
ปฎิญา ซึ่งพระองค์ทรงให้ไว้แก่โลก พระทัยกรุณาได้ทูล
พระองค์ว่า

“ธรรมอันไม่บริสุทธิ์ที่คนมีมลทินคิดกันปรากฏอยู่
ในแคว้นมคธนานมาแล้ว ขอพระองค์จงเปิดประตูเพื่อให้
บุคคลเดินเข้าไปสู่แดนอมตะเกิด คนทั้งหลายต้องการพึ่ง
ธรรม ซึ่งพระองค์ผู้ปราศจากมลทินได้ตรัสรู้แล้ว ขอพระ
องค์ผู้ไม่โสภ มีปัญญาดี จงเสด็จขึ้นสู่ปราสาทซึ่งสำเร็จด้วย
ธรรม แล้วมองดูหมู่สัตว์ผู้ยังก้าวล่วงความโสภไม่ได้ ถูก
ชาติชราครอบงำคร่ำครวญอยู่ พระองค์เป็นประดุจผู้ยืนอยู่

บนยอดเขา สามารถมองเห็นหมู่ชนได้โดยรอบ ไปตลอดขึ้นเกิด พระมหาวิระผู้ชนะสงครามภายในแล้ว พระองค์ผู้ประตูกษัตริย์ กองเกรียนผู้สามารถนำสัตว์ให้ข้ามพ้นห้วงอันตราย พระองค์เป็นผู้ไม่มีหนี้ ขอบใจเสด็จเที่ยวไปในโลกเกิด ขอพระผู้มีพระภาคเจ้าจงแสดงธรรมเกิด ผู้รู้ตามจักมีเป็นแน่แท้”

พระผู้มีพระภาค ทรงตรวจดูสัตว์โลกด้วยทิพจักขุ ได้มองเห็นสัตว์ทั้งหลายผู้มีภูมิจักขุคือกิเลสไม่น้อยก็มีมากก็มี มีอินทรีย์แก่กล้าก็มี อินทรีย์อ่อนก็มี มีอาการดีบ้าง อาการชั่วบ้าง ให้รู้ได้โดยง่ายบ้าง ให้รู้ได้โดยยากบ้าง เหมือนดอกบัว ๔ เหล่า ในสระน้ำ พระองค์จึงทรงปรารภกับพระองค์เอง ด้วยความกรุณาในหมู่สัตว์ว่า

“เราได้เปิดประตูมตรธรรมแล้ว ผู้ยากฟังจงเงี่ยโสตลงเกิด ที่แรกเราคิดว่าจะลำบากเปล่า จึงไม่คิดจะกล่าวธรรมที่ประณีตง่าย ๆ”

พญานาคนั้นเปรียบด้วยมนุษย์ทั้งหลาย ซึ่งโดยปกติหลับอยู่ด้วยกิเลสนิพรา เมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอุบัติขึ้น และปลุกให้ตื่น ก็ตื่นขึ้นชั่วระยะหนึ่ง แลแล้วก็หลับต่อไป

สมัยหนึ่งพระอาบบทเข้าสู่ที่หลีกเร้น เพื่อหาความสงบ โดยสำพังและสรีกตรองธรรม ท่านคิดว่ากลิ่นหอมแห่งไม้ที่เกิดจากแก่นก็ดี เกิดจากรากก็ดี เกิดจากดอกก็ดี ล้วนแต่ไปได้ตามลมเท่านั้น หาทอมหวานทวนลมไม่ กลิ่นอะไรหนอที่สามารถหอมฟุ้งไปได้ตามลมและทวนลม เมื่อท่านไม่สามารถตัดสินใจได้ด้วยตนเอง จึงเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาค ทูลถึงข้อสงสัยนั้น พระผู้มี

พระภาคตรัสตอบว่า

“อานนท์ กลิ่นดอกไม้กลิ่นจันทน์ไม่สามารถหอมหวาน
ทวนลมได้ แต่กลิ่นแห่งเกียรติคุณความดีงามของสัตบุรุษนั้นแล
สามารถจะหอมไปได้ทั้งตามลมและทวนลม คนดีย่อมมีเกียรติ
คุณพุ่งขจรไปได้ทั่วทุกทิศ กลิ่นจันทน์แดง กลิ่นอุบล กลิ่นดอก
มะลิ จัดว่าเป็นดอกไม้กลิ่นหอม แต่ยังไม่สู้กลิ่นศีลไม่ได้ กลิ่นศีล
ยอดเยี่ยมกว่ากลิ่นทั้งมวล อานนท์ ศีลนี้มีความไม่เสื่อมเหิน
ใจเป็นผล เป็นอานิสงส์ อานนท์ เราเคยกล่าวกับภิกษุทั้งหลาย
ไว้ว่า ถ้าภิกษุหวังจะให้เป็นที่รักที่เคารพนับถือเป็นที่ยกย่องของ
เพื่อนพรหมจารี แล้วก็พึงเป็นผู้ทำตนให้สมบูรณ์ด้วยศีลเถิด”
ดังนี้

จริงทีเดียว ที่พึงอันประเสริฐของกุลบุตรในศาสนานี้ก็คือ
ศีล ซึ่งใคร ๆ ไม่อาจกล่าวพรรณนาอานิสงส์ให้หมดสิ้นได้ แม่น้ำ
ใหญ่และน้ำใด ๆ ก็ตามไม่อาจชำระมลทินของสัตว์ในโลกนี้ได้
แต่บุคคลสามารถชำระมลทินของตนได้ด้วยน้ำคือศีล อะไรเล่า
จะสามารถระงับความเร่าร้อนภายในของสัตว์ในโลกนี้ ลมหรือ ?
ฝนหรือ ? จันทน์แดงหรือ ? แสงจันทร์อันยอโยหรือ ? เปล่า
เลย สิ่งเหล่านั้นไม่สามารถให้ความเร่าร้อนภายในสงบลงได้ ศีล
ต่างหากเล่าสามารถช่วยให้บุคคลสงบเยือกเย็น กลิ่นอะไรเล่าจะ
หอมเสมอด้วยกลิ่นแห่งศีล ซึ่งสามารถฟุ้งไปได้ตามลมและทวน
ลม บันใดที่จะก้าวไปสู่ประตูสวรรค์และเข้าไปสู่นคร คือ
นิพพาน เสมอด้วยบันใดคือศีลเป็นไม่มี พระราชาผู้ประดับด้วย
มุกดาบนี้ยังไม่สง่างามเหมือนนักพรต ผู้ประดับด้วยอาภรณ์คือ

คือ ศิลปินคอยกำจัดการตีความตนเองออกด้วย แล้วก่อให้เกิดความเอิบอิ่มร่าเริง ประพาสโทษต่าง ๆ เป็นต้น แก้วแห่งคุณความดีต่างชนิด

ภิกษุผู้มี ศิลปบริสุทธิ์ หมคมลทิน จะทรงบาตรจีวรก็สุภาพ เลื่อมใส การบรรพชาของภิกษุเช่นนั้นเป็นสิ่งที่มิผล ผู้มีศิลปบริสุทธิ์ ย่อมมีใจผ่องแผ้วเพราะมองไม่เห็นโทษแห่งการทุศีล เหมือนพระอาทิตย์กำจัดการความมืด ฉะนั้นภิกษุผู้สง่างามอยู่ในป่าคือตบะ เพราะความสมบูรณ์ด้วยศีลเหมือนพระจันทร์สว่างอยู่กลางฟ้ามีรัศมีโชติช่วง เพียงแต่กลิ้งกายของภิกษุผู้มีศีล ยังทำความปราโมชแก่ทวยเทพทั้งหลาย จะกล่าวไปถึงกลิ่นแห่งศีลเล่า สักการะแม้น้อยแต่ทวยเทพทำแล้วในท่านผู้มีศีล ย่อมอำนวยผลไพศาล เพราะฉะนั้น ท่านจึงเป็นเหมือนภาชนะสำหรับรองรับสักการะของทวยเทพ จิตของผู้มีศีลย่อมแล่นไปสู่พระนิพพานอันเยือกเย็นเต็มที

มนุษย์ผู้หลงไหลอยู่ในโลกียารมณ์ ผสมต่อความบันเทิงสุขอันสืบเนื่องมาจากความมีนเมาในทรัพย์สินสมบัติชาติตระกูล ความทวูหระ พุ่มเฟิยบ ยศศักดิ์และเกียรติอันจอมปลอมในสังคมที่อยู่อาศัยอันสวยงาม อาหารและเสื้อผ้าอาภรณ์ที่ตึงใจ อำนาจและความทะนงตนทั้งหมดนี้ทำให้บุคคลมีนัยน์ตาฝ้าฟาง มองไม่เห็นความงามแห่งพระสัทธรรม ความเมาในอำนาจเป็นแรงผลักดันที่มีพลังมากพอให้คนทำทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อให้มีอำนาจยิ่งขึ้นและยิ่งขึ้น พร้อม ๆ กันนั้นมันทำให้เขาลืมทุกสิ่งทุกอย่าง ไม่แบแสต่อเสียงเรียกร้องของศีลธรรมหรือมนในธรรมใด ๆ มัน

ค่อย ๆ ระบายจิตใจของเขาให้ต่ำมืดไปทีละน้อย ๆ จนเป็นสี
หมึก ไม่อาจมองเห็นอะไร ๆ ได้อีกเลย

หัวใจที่เร้าร้อนอยู่แล้วของเขา ถูกเร่งเร้าให้เร้าร้อนมาก
ขึ้นด้วยความทะยานอยากอันไม่มีขอบเขต ไม่ทราบว่าจะไปสิ้นสุด
ลงที่ตรงไหน วัตถุนันวิจิตรตระการตานั่นช่วยเป็นเชื้อให้
ความทะยานอยากไหมแรง กลายเป็นว่ายิ่งมีมากยิ่งอยากใหญ่
แม้จะมีเสียงเตือนและเรียกร้องอยู่ตลอดเวลากว่า ศิลธรรมเป็น
เครื่องค้าจุนสังคัมและคัมครองโลก แต่บุคคลผู้รับรู้และ
พยายามประทับประคองศีลธรรมมีน้อยเกินไป สังคัมมนุษย์
จึงวุ่นวายและครอบงำอย่างน่าวิตก

ด้วยเหตุนี้ความพยายามต่าง ๆ ของมนุษย์เพื่อให้ได้มา
ซึ่งสันติสุข จึงไม่อาจบรรลุจุดประสงค์นั้นได้ มีแต่ความวุ่นวาย
มากขึ้น เหนื่อยมากขึ้น ผลที่ได้รับไม่คุ้มเหนื่อย ถ้าเปรียบเทียบ
พยายามเพื่อบรรลุสันติสุขนั้นเหมือนการค้า ก็เป็นการค้าที่ขาด
ทุนอย่างมาก ทั้งนี้เพราะมนุษย์ได้เพิกเฉยต่อธรรม เหยียบย่ำ
ทำลายธรรมแสวงหาเกียรติและความมั่นคง โดยไม่คำนึงถึงศีล
ธรรมใด ๆ ทั้งสิ้น

ความทุกข์ยากลำบากและความดิ้นรนต่าง ๆ ของเพื่อน
มนุษย์ ซึ่งกระเสือกกระสนไปด้วยดวงใจที่รำเหว่ไร้ความหวัง
รวมทั้งตัวอย่างชีวิตแห่งผู้ทุจริตคดโกงแล้วประสบภัยพิบัติในนั้น
ปลาย น่าจะเป็นบทเรียนที่ดียิ่ง แต่บุคคลผู้มุ่งแต่ความสุขสำราญ
ของตน ย่อมไม่อาจมองเห็นสิ่งเหล่านี้ได้

ก็พระอานนท์นี่เองเป็นผู้อำนวยการความสุขความสะดวก

แก่ภิกษุในพุทธธรรมานสมัย คือกาลเมื่อพระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่มาจนกระทั่งบัดนี้ ในเรื่องที่เกี่ยวข้องกับจีวร กล่าวคือเครื่องนุ่งห่มของสมณะ

เดิมทีเดียวพระตถาคตเจ้า ทรงอนุญาตให้ภิกษุสาวกมีผ้าได้เพียงสามผืนเท่านั้นคือ จีวร สบง และสังฆาฏิ ผ้าสองชิ้นสำหรับห่มหนาว อย่างละผืน ๑ จะมีมากกว่านี้ไม่ได้ ถ้าจะมีผืนใหม่ต้องสละผืนเก่าไปทำอย่างอื่น เช่น เป็นผ้าปูลาดเตียงหรือทำเพดาน ทั้งนี้เพื่อให้ภิกษุสาวกไม่สะสมจีวรไว้เกินจำเป็น และเป็นสัญลักษณ์แห่งผู้มีกนน้อย สันโดษ อยู่อย่างเบาสบาย ประพฤติตนดุจสกฤต มีบาตรและจีวรเป็นเหมือนปีกทั้งสอง อาจโผบินบินไปในเวหาตามต้องการ หรือเหมือนเนื้อในปากเหี่ยวไปได้ตามปรารถนา ไม่ถูกผูกมัดด้วยบ่วงคือบริหารเครื่องกังวลใด ๆ

แต่พระผู้มีพระภาคทรงป็นการฉะฉานบุคคล ผู้กระทำทุก ๆ อย่างตามสมควรแก่เหตุผลและความจำเป็น จึงทรงผ่อนผันสิกขาบทบัญญัติอยู่เสมอ

คราวหนึ่ง พระอาบเบทได้จีวรพิเศษมาที่เรียกว่าอติเรกจีวร หมายถึงจีวรที่นอกเหนือจากผ้าสามผืนดังกล่าวแล้ว เนื่องจากการทํานมีความเคารพเลื่อมใสและรักในพระสารีบุตรมาก จึงประสงค์ถวายจีวรนั้นแก่พระสารีบุตร แต่เวลานั้นพระสารีบุตรไม่ได้อยู่ ณ ที่นั้นจะเก็บจีวรไว้ได้อย่างไร เพราะมีบัญญัติห้ามเก็บอติเรกจีวรไว้ พระอาบเบทจึงเข้าไปหาพระพุทธองค์ กราบทูลเรื่องนั้นให้ทรงทราบ

“อาบเบท” พระศาสดาตรัส “เวลานี้สารีบุตรอยู่ที่ไหน ?”

“อยู่ที่เมืองสาเกต พระเจ้าข้า” พระอานนท์ทูล

“ประมาณกี่วันสารีบุตรจึงจะมาถึงนี้ ?”

“ประมาณ ๑๐ วัน พระเจ้าข้า”

“ถ้าอย่างนั้นเธอจงเก็บไว้เถิด รอคอยสารีบุตร” พระศาสดาตรัส

แล้วพระพุทธรองค์รับสั่งให้ประชุมสงฆ์ ทรงผ่อนผันพุทธบัญญัติด้วยพระพุทธรพจน์ว่า

“ภิกษุทั้งหลาย เราอนุญาตให้ภิกษุเก็บอดิเรกจิ๋วไว้ได้อย่างมากเพียง ๑๐ วัน ถ้าเกินกว่านั้น จิ๋วานั้นภิกษุต้องสละเสีย มิฉะนั้นเธอจะต้องอาบัติปาจิตตีย์ เพราะถ้าไม่สละของขบอมไม่สามารถปลดเปลื้องอาบัติได้”

พระสารีบุตรมาทันทูลถามกำหนดก่อนจะล่วง ๑๐ วัน เป็นอันว่าพระอานนท์ได้ถวายจิ๋วแก่พระอัศรสาวกเบื่องชาได้สมประสงค์

กระทั่งปัจจุบันนี้พระสงฆ์สาวกของพระศาสดาก็ยังปฏิบัติตามพระวินัยบัญญัติเรื่องนี้อยู่ เมื่อท่านได้จิ๋วพิเศษมาถ้าล่วง ๑๐ วันแล้วท่านก็สละให้ภิกษุอื่นไป หรือให้สามเณรก็ได้ และต้องแสดงอาบัติด้วยที่เผลอเก็บจิ๋วพิเศษไว้เกิน ๑๐ วัน

มีวิธีการดังนี้ ภิกษุผู้เป็นเจ้าของจิ๋วนำจิ๋วนั้นออกมาหนึ่งคุกเข้าประณมมือ ภิกษุอีกรูปหนึ่งซึ่งเป็นผู้รับก็นั่งในท่าเดียวกัน ภิกษุผู้เป็นเจ้าของจิ๋ววางจิ๋วไว้ระหว่างแขนพับ มือคงประณมอยู่แล้วกล่าวว่า

“จิ๋วผืนนี้ของข้าพเจ้าเก็บไว้เกิน ๑๐ วัน จำเป็นต้องสละ

ข้าพเจ้าขอสละจีวรผืนนี้แก่ท่าน” เสร็จแล้วตามมรรยาทภิกษุผู้รับก็จะถวายคืน โดยกล่าวว่า “จีวรผืนนี้เป็นของข้าพเจ้าแล้ว แต่ข้าพเจ้าขอถวายแก่ท่าน ท่านจะใช้สอยหรือจะให้แก่ใคร หรือจะทำอะไรอย่างไรก็แล้วแต่ท่านจะเห็นสมควร” เสร็จแล้วมอบจีวรคืนแก่ภิกษุรูปที่เป็นเจ้าของเดิม

คราวนี้ถึงเวลาที่ภิกษุเจ้าของจีวรจะแสดงอาบัติ ท่านจะนั่งประณมมือคุกเข่าอยู่ท่าเดิม กล่าวว่า “ข้าพเจ้าต้องอาบัติเกี่ยวกับของที่ต้องสละ (นิสสัคคียะ) ข้าพเจ้าขอแสดงอาบัติเรื่องนี้ คือยอมรับสารภาพผิด”

ภิกษุอีกรูปหนึ่งจะถามว่า ท่านเห็นหรือ ? ภิกษุผู้แสดงอาบัติตอบว่าเห็น ผู้รับการแสดงจะบอกว่า ถ้าอย่างนั้นท่านจงตั้งใจสำรวมระวังต่อไป ภิกษุผู้แสดงจะให้คำมั่นว่า จะตั้งใจสำรวมระวังต่อไป

แต่มีวิธีการที่จะเก็บจีวรไว้ได้ตลอดไป โดยไม่เป็นอาบัติ และไม่ต้องเสียสละอยู่อีกวิธีหนึ่ง เรียกว่า วิกัปปิ ภิกษุเมื่อได้จีวรพิเศษมาจำนวนเท่าใด ก็นำออกมาแสดงให้ภิกษุรูปหนึ่งรับทราบ และบอกว่าท่านยินดีเสียสละจีวรและผ้าเหล่านี้ให้ภิกษุอื่นได้ใช้ ตามทางวิชาการเรียกว่าวิกัปปิ หมายความว่าทำให้เป็นของสองเจ้าของ มิใช่เป็นสิทธิของท่านแต่เพียงผู้เดียว ภิกษุรูปอื่นจะรับทราบและมอบให้เจ้าของเดิมเก็บไว้ใช้ได้ตลอดไป เป็นวิธีการที่งดงามมาก ไม่มีอะไรน่าตำหนิเลย

พระพุทธอนุชา ได้ฟังมรดกเรื่องนี้ไว้ให้ภิกษุทั้งหลายในกาลต่อมา ได้รับประโยชน์อย่างมหาศาลช่วยให้สะดวกสบายขึ้น

มากทีเดียว ควรที่ปัจฉิมาชนตาชจะพึงระลึกถึงปูพฟูปการข้อนี้
ของพระอานนท์มหาเถระ แม้ฤทธิสัทก็ควรน้อมระลึกถึงพระคุณ
ข้อนี้ของพุททอนุชาที่ท่านได้เปิดประตูไว้สำหรับผู้มีศรัทธาได้ทำ
บุญด้วยจิรตามปรารถนาตราบเท่าทุกวันนี้

การที่พระตถาคตเจ้าทรงพระพุทธานุญาตเรื่องนี้ ส่วน
หนึ่งเป็นเพราะพระมหากุณา และอีกส่วนหนึ่งเป็นเพราะความ
ดีงามของพระอานนท์ที่กระทำทุกอย่างเพื่อพระองค์ และเพื่อ
ความอยู่ยงยืนแห่งพระศาสนา คุณธรรมของผู้มีน้อยเป็นสิ่งสำคัญ
อย่างยิ่งในการโน้มน้าวจิตใจของผู้ใหญ่ให้โอนอ่อนผ่อนตาม สม
แล้วที่มีคำกล่าวว่

เอาชนะผู้สูงศักดิ์ด้วยความอ่อนน้อม

เอาชนะผู้ต่ำต้อยด้วยการสงเคราะห์เอื้อเฟื้อ

เอาชนะศัตรูด้วยการช่วยให้แตกความสามัคคี

เอาชนะสตรีด้วยการพรวนล้อมด้วยคำหวานให้เกิด

ความสงสารและเห็นใจพร้อมด้วยคำมั่นสัญญาที่ชวนฟัง

จริงที่เดียวความรักของสตรีมักจะเข้าทางหู ส่วนความ
รักของบุรุษมักจะเข้าทางตา ด้วยเหตุนี้สตรีที่รูปร่างงามจึงได้เปรียบอยู่
มาก ในด้านการเรียกร้องความสนใจจากบุรุษเพศ คำกล่าวที่ว่า

“นภโกสิภิกามีเสียงเป็นสำคัญ นารีมีรูปเป็นสำคัญ
วิชาเป็นสิ่งสำคัญสำหรับบุรุษและนักพรตมีความอดทน
เป็นสำคัญ” นั้นยังเป็นความจริงที่ค้านได้โดยยากอยู่

ด้วยเหตุนี้กระมัง สตรีทั้งหลายจึงทุ่มเททั้งกำลังทรัพย์
และกำลังกาย กำลังปัญญา เพื่อตกแต่งร่างกายให้สวยงามชวน

มองอยู่เสมอ รวมทั้งประดิษฐ์คิดค้นแบบและสีของเสื้อผ้าแพรวพราว สรีราภรณ์ต่างชนิด เธอจะรู้สึกเศร้าและทงอยเหงาเปล่าเปลี่ยวเหลือหลายเมื่อประจักษ์ว่าในตาเธอมีไต้หวาน ใบหน้าของเธอมิได้งามผุดผาด ทรวดทรงมิได้อรชร แต่เธอหาเจตนาใจไม่ว่าชายที่ปองหมายเธอจะเลิ้งเธอเพราะเธอสวยนั้น เธอเลิ้งเธอและปองหมายเธอเหมือนสัตว์เลิ้งที่มีลักษณะต้องคาเขาเท่านั้น ความดีหรือคุณธรรมภายในต่างหากเล่าที่เป็นสิ่งเชิดชูคุณค่าของเธอให้สูงเด่น โสภณแม้จะมีความสวยตักปานใด ก็หาใครตั้งใจเลิ้งจริงไม่ ความสวยเหมือนดอกไม้ซึ่งย่อมมีวันเหี่ยวแห้งโรยรา แต่ความดีเป็นสิ่งไม่จืด รสแห่งความดีงาม เป็นรสที่ไม่รู้จักจืดจาง คอยผูกมัดตรึงดวงจิตให้กระชับแน่นจนสุดที่จะถ่วงถอน จงแต่งเรือนกายแต่พอสุงาม แล้วเอาเวลาที่เหลือมาแต่งเรือนใจกันบ้างเถิด บ้านเรือนที่คู่แต่ภายนอกสะอาดสวยงามน่าอาศัย แต่เมื่อเปิดประตูเข้าไปดูภายใน มองเห็นแต่สิ่งโสโครกรุงรังจะนำพิกผ่อนนอนหลับได้ไฉน ตรงกันข้ามแม้จะมองดูภายนอกไม่สะตุตตา แต่ภายในสะอาดเรียบร้อย ย่อมเป็นเรือนที่น่าอยู่น่าอาศัยกว่าฉันใด เรือนกายกับเรือนใจก็ฉันนั้น

บุรุษผู้นั้นปล่อยให้ความรักเข้าทางตา ย่อมตามอดและยังทำให้หูพลอยหนวกไปด้วย มองไม่เห็นเจตนาดีของเพื่อนสนิท ไม่ได้ยินเสียงของมิตรสหายเมื่อเขาขึ้นมาขึ้นอีกครั้งหนึ่ง ก็มักจะมองเห็นเทพธิดาของเขาแปรรูปเป็นยักษ์ฉنیไปเสียแล้ว

ส่วนสตรีที่ปล่อยให้ความรักเข้าทางหู หูของเธอก็หนวกไปสิ้นสำหรับญาติและมิตรผู้หวังดี เธอได้ยินแต่เสียงพรา่ำรำพัน

สัญญาวิกขันธ์ ๑ แห่งชายที่ตนหลงใหลนั้น ตามของเธอก็พลอยเฝ้า ฟางไปด้วย เธอหาไม่รู้ว่ามีผู้ที่มีความสุจริตใจน้อย มักจะมั่งคั่ง ร่ำรวยและมากไปด้วยทรัพย์หาหน แต่ผู้ที่ซื่อสัตย์ประมาณให้ค่ามัน สัญญา แต่พอฟังนั้นต่างหากที่มีความสุจริตใจอยู่จริง ๆ ธาตุคน เป็นธาตุที่แยกได้ยากวิจิตรยิ่งได้ยากกว่าธาตุใด ๆ ในโลกนี้ มีคน อยู่เป็นจำนวนมากอยากจะได้เรียนรู้เรื่องชีวิตให้จบ แต่เขาเหล่านั้น มักจะจบชีวิตไปก่อนเสมอ ชีวิตเป็นเรื่องยากและลำบาก พระ พุทธองค์จึงตรัสว่า “ชีวิตเป็นของยาก” ผู้สามารถสร้างความยุ่ง แห่งชีวิตให้เข้าระเบียบได้มีอยู่จำนวนน้อย กล่าวโดยเฉพาะชีวิตของ มนุษย์ยิ่งยุ่งยากลำบากขึ้นทุกที มนุษย์ยอมเป็นทาสของสังคมจน แทบจะกระตือรือร้นเสียตัวมิได้เสียแล้ว เมื่อยอมเป็นทาสของ สังคมและสังคมนั้นมีแต่ความพึงเพื่อพหุพรา ความพหุพราเหล่านี้ นั้นยอมได้มากด้วยเงิน เขาจึงต้องยอมเป็นทาสของเงินตราอีกด้วย เงินตรานั้นโดยธรรมชาติมันเป็นเหมือนทาสที่ทั้งซื้อและไล่ แล้วแต่ จะใช้ให้หว่าอะไรมันทำทั้งนั้น ใช้ให้ทำดีก็ทำ ใช้ให้ทำชั่วก็ทำ ช่างไปฝากคนก็ไปโดยไม่มีการติดค้างโต้แย้งใด ๆ เลย เมื่อเงิน ตรามันเป็นทาสที่ทั้งซื้อและไล่อยู่อย่างนี้ ใครยอมให้ทาสคนนั้น มาเป็นนาย ยอมอยู่ได้อำนาจของมัน เขาจะไล่สักเพียงใด

พระตถาคตเจ้าเคยตรัสเรียกเงินตราว่า “อสรพิษ” ตั้ง เรื่องต่อไปนี้

ห้องฟ้าเริ่มสาง แสงสีขาวสาดทาบเป็นแนวยาวทางบูรพทิศ อากาศแรกรุ่งอรุณเป็นฉ่ำ พระพายกำพวยแกว่ง หอบเอากลิ่นบุปผชาติ ในเขตนารวมไปตามกระแสระรวยริน เสียงไก่ป่าขันอยู่เจื้อยแจ้ว

เกล้ามาตามสายลมวิเวกวังเวง น้ำค้างถูกสาดตกลงจากใบไม้เมื่อพระพายพัดผ่านกระทบกับใบไม้เหลือง ซึ่งหล่นร่วงลงแล้วตั้งเปาะแปะ ๆ เขตวนารามเวลานี้ตื่นตัวแล้วอย่างสงบ ประหนึ่งบุรุษผู้มีกำลังตื่นแล้วจากนิทราภรณ์ แต่ยังนอนเฉยอยู่ไม่ไหวกาย

พระมหาสมณะ เอกอัครบุรุษรัตนอุคมด้วยบุญญาธิการและมหากรุณาต่อสาส์ตว์ ประทับหลับพระเนตรนิ่งสง่าขำคือพระญาณ ให้แผ่ไปทั่วจักรวาลโลกธาตุตรวจดูอุปนิสัยแห่งเวไนยสัตว์อันพระองค์พอจะโปรดได้ เช้าวันนั้นชาวนาผู้นำสงสารได้เข้ามาสู่พระญาณของพระองค์

พออรุณเบิกฟ้า พระศาสดามีพระพุทธานุชาอาณนท์เป็นปัจฉาสมณะตามเสด็จ ออกจากเขตวนารามด้วยพุทธลีลาอันประเสริฐ ป้ายพระพักตร์สู่บริเวณนาของบุรุษผู้นำสงสารนั้น

อีกมุมหนึ่ง กสิกรผู้ยากไร้สิ้นชิ้นแต่เข้าดูรูปรีโภคอาหาร ซึ่งมีเพียงผักตบและข้าวแดง พอประทังหัวแล้วนำโคคู่ออกจากคอก แบกไถถือหม้อน้ำออกจากบ้านสู่บริเวณนาเช่นเดียวกัน

พระตถาคตเจ้าหยุดยืน ณ บริเวณ ไกล ๆ ที่เขากำลังไถนาอยู่นั้น เขาเห็นพระศาสดาแล้วพักการไถไว้มาถวายบังคม พระศาสดามีได้ตรัสอะไรกับเขาเลย กลับเหลียวพระพักตร์ไปอีกด้านหนึ่ง ทอดทัศนาการตรงดิ่งไปยังจุด ๆ หนึ่ง แล้วตรัสกับพระอาณนท์ว่า

“อาณนท์ เธอจงดูเถิด นั่นอสรพิษ เธอเห็นไหม ?”

“เห็นพระเจ้าข้า” พระอาณนท์ทูล

เพียงเท่านั้นแล้วพระพุทธรเจ้าก็เสด็จต่อไป

ชาวนาได้ขึ้นพระพุทธรูปดำรัสตรัสกับพระอานนท์แล้วคิดว่า เราเดินไปมาอยู่บริเวณนี้เสมอ ถ้าอสรพิษมีอยู่มันอาจจะทำอันตรายแก่เรา อย่าปล่อยไว้เลย ขำมันเสียเกิด คิดแล้วเขาก็นำไปผูกไปเพื่อตึง แต่กลับมองเห็นตุंगเงินเป็นจำนวนมากวางกองรวมกันอยู่ เขาดีใจเหลือเกิน ยกมือขึ้นเหนือเศียรน้อมนมัสการพระพุทธรูปองค์ที่โปรดประทานขุมทรัพย์ให้ “นี่หรืออสรพิษ” เขาคิดอยู่ในใจ “พระพุทธรูปดำรัสเป็นปริศนาแบบสมณะ” เท่านั้นเอง “ที่แท้พระองค์คงตั้งพระทัยเสด็จมาโปรดเรา” แล้วเขาก็นำตุंगเงินนั้นไปเอาฝุ่นกลบไว้ แล้วไถนาต่อไปด้วยดวงใจเบิกบาน

พระศากยमुณี เมื่อคล้อยไปหน่อยหนึ่งแล้วจึงมีนพระพักตร์มาตรัสกับพระอานนท์ว่า

“อานนท์ เราเรียกตุंगเงินนั้นว่าอสรพิษวันนี้เองมันจะกัดบุรุษผู้นั้นให้มีอาการสาหัสปางตายถ้าไม่ได้เราเป็นที่พึ่ง เป็นพยาน เขาจะต้องตายเป็นแน่แท้” ตรัสอย่างนี้แล้วไม่ยอมตรัสอะไรต่อไปอีก

๔๔ ๒๐๔๔ ๒๐๔๔ ๒๐

๒๑

๔๔ ๒๐๔๔ ๒๐๔๔ ๒๐

ความอัสจรรย์แห่งธรรมวินัย

ย้อนหลังไปเพียงเล็กน้อย จากเวลาที่พระศาสดา
ตรัสกับพระอานนท์เรื่องอสรพิษ

ปัจฉิมยามแห่งราตรี ฝนซึ่งตกหนักมาแต่ปฐมยาม
ได้เริ่มสร้างชาลงบ้างแล้ว ทวยนาครกำลังส่องเข้าสู่นิทรา
รมณอันสนิท ใครจะนึกบ้างว่าในยามนี้มีมนุษย์กลุ่มหนึ่ง
กำลังทำความพยายามเข้าไปสู่พระนคร เพื่อทรมณ์สมบัติ
ซึ่งตนมิได้ลงแรงหามาเลย ถูกแล้ว เขามีอาชีพเป็นโจร
ประตุมืองปิดสนิท มียามรักษาการณ์แข็งแรง เขาประชุม
ปรึกษากันตั้งแต่ปฐมยามว่า จะหาทางเข้าพระนครได้โดย
วิธีใด ในที่สุดเมื่อใกล้ปัจฉิมยามเข้ามา เขาจึงตกลงกันว่า
จะต้องเข้าไปทางท่อระบายน้ำ คือนั้นพวกเขามีได้นอนเลย

จริงทีเดียว บุคคลผู้หัดน้อยตื่นนาน หรือบางทีมิ
ได้หลับเลย ในราตรินั้นมีอยู่ ๕ จำพวกคือ

๑. หญิงผู้ปฏิบัติซื่อสัตย์ให้เขาชม
๒. ชายผู้ปฏิบัติหญิง ว่าพึงถึงเธอด้วยดวงจิตที่จดจ่อ
๓. โจรมุ่งหมายทรัพย์สินของผู้อื่น หากทางจะขโมยหรือปล้น

๔. พระราชากังวลด้วยพระราชภารกิจ

๕. สมณะผู้ทำความเพียรเพื่อละกิเลส

หญิงชายปฏิบัติผู้ หวังชมเชยนา

โจรมุ่งหมายทรัพย์ บัณฑิต

ราชันกิจกังวล มากอยู่

พระอยาละกิเลสพัน หัดน้อยตื่นนาน

บุคล ๓ ประเภทหลัง คือโจร พระราชา และสมณะนั้น แม้จะหัดน้อย แต่เมื่อถึงเวลาที่จะหลับ คือ สิ้นภาระหน้าที่แล้ว ก็สามารถหลับได้อย่างง่ายดายและสงบ แต่สองประเภทแรกซีเมื่อยังไม่หลับก็ยากที่จะล้มดาหลับลงได้ เมื่อหลับก็หลับได้ไม่สนิท คอยพลิกฟื้นตื่นผวาอยู่รำไป เต็มไปด้วยความกระสับกระส่ายกระวนกระวายร้อน ภาพแห่งคนรักคอยแต่ฉายเข้ามาในความรู้สึกตลอดเวลา ความรักเป็นความร้ายที่เกี่ยวทรมานคนทั้งโลกให้บอบช้ำตรอมตรม

โจรพวกนั้นเข้าไปในท่อน้ำได้สำเร็จสมประสงค์แล้ว ทำลายอุโมงค์ในตระกูลที่มั่งคั่งตระกูลหนึ่ง ได้แก้วแหวนเงินทองไปเป็นจำนวนมากพร้อมทั้งถุงเงินด้วย ก็นำไปแบ่งกัน ณ ที่แห่งหนึ่ง แต่บังเอิญเขาได้ลืมถุงเงินไว้เพราะมีของอื่นมากหลาย จนนำไปแทบจะไม่หมด

เมื่อเจ้าของทรัพย์สินขึ้นทราบเหตุในคอนชา จึงออกติดตาม และมาพบร่องรอยตรงที่โจรแบ่งของกันแล้วตามรอยของชาวนาคนั้นไป พอตรอยเท้าไปหยุดลงที่กองฝุ่น เขาเองเขี่ยก็ปรากฏถุงเงินมากหลาย จึงแน่ใจว่าชาวนาซึ่งกำลังไถนาอยู่นั้นเป็นโจร ช่วยกันตีเสียจนบอบช้ำ แล้วนำตัวไปถวายพระเจ้าปเสนทิโกศล พระราชาทรงทราบเรื่องราว แล้วรับสั่งให้ประหารชีวิตราชบุรุษเขี่ยนเขาด้วยหวายครั้งละหลาย ๆ เส้น แล้วนำไปสู่ตะแลงแกง

ในขณะที่กำลังถูกนำไปสู่ที่ขำนั้นเอง เขาพำนักอยู่เรื่องเดียว คือข้อความที่พระศาสดาตรัสกับพระอานนท์ “ดูก่อนอานนท์ เธอเห็นอสรพิษไหม?” “เห็นพระเจ้าข้า” เมื่อถูกเขี่ยนด้วยหวายเขาก็พูดคำนี้ “ดูก่อนอานนท์ เธอเห็นอสรพิษไหม?” “เห็นพระเจ้าข้า” จนราชบุรุษประหลาดใจ จึงถามข้อความนั้น เขามอบว่าถ้าพาเขาไปเฝ้าพระราชาเขาจึงจะบอก ราชบุรุษนำตัวไปเฝ้าพระเจ้าปเสนทิโกศล พระองค์ตรัสว่า

“ดูก่อนภสกะ เพราะเหตุไรเธอจึงกล่าวพระดำรัสแห่งพระศาสดาและพระพุทธรูปของอานนท์?”

“เพราะ” เขาพูด “ข้าพระองค์มิได้เป็นโจร แต่ข้าพระองค์เป็นคนทำนาหาเลี้ยงชีพโดยสุจริต” แล้วเขาก็เล่าเรื่องทั้งหมดให้พระราชาทรงทราบ

จอมเสนาแห่งแคว้นโกศลสดับคำนั้นแล้ว ทรงดำริว่าชายผู้นี้อ้างเอกราชบุรุษวัดนี้ คือพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเป็นพยาน การลงโทษบุรุษเห็นปานนี้โดยมิได้สอบสวนให้แน่นอน อาจเป็นเหตุให้เราต้องเสียใจไปจนตลอดชีวิต ทรงดำริอย่างนี้แล้ว

จึงรับสั่งให้คุมบุรุษผู้นั้นไว้ก่อน

เป็นวันนั้นพระองค์เสด็จไปเฝ้าพระศาสดา และให้นำชาวนา
นั้นไปด้วย เมื่อถวายบังคมแล้วจึงทูลถามว่า

“พระองค์ผู้เจริญ เข้าวันนี้พระองค์และพระคุณเจ้า
อาณนฺตเสด็จไปที่นาของชายผู้นี้หรือ ?”

“อย่างนั้นมหาบพิตร” พระศาสดาทรงตอบ

“พระองค์ได้ทรงเห็นอะไรบ้างพระเจ้าข้า” พระเจ้า
ปเสนทิโกศลทูลถาม

“เห็นถุงเงิน มหาบพิตร”

แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงเล่าเรื่องทั้งหมด ตรงกับชาวนา
เล่า พระเจ้าปเสนทิโกศลทราบเรื่องนี้ ทรงสลดสังเวชพระทัย กราบทูล
ว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้ทรงเป็นที่พึ่งของโลก ข้าพระองค์รู้สึก
เสียใจและไม่สบายใจมาก ที่ส่งลงโทษบุรุษผู้นี้โดยที่เขาไม่มี
ความผิดเลย ถ้าเขาถูกประหารชีวิต และข้าพระองค์มาทราบ
ภายหลังว่าเขาเป็นผู้บริสุทธิ์ ข้าพระองค์คงจะต้องเสียใจ
ไปตลอดชีวิต พระองค์ไม่เพียงแต่เป็นที่พึ่งของบุรุษผู้นี้เท่านั้น
แต่ทรงอนุเคราะห์ข้าพระองค์ให้พ้นจากบาปอีกด้วย ข้าแต่พระ
จอมมุนี พระองค์ช่างอุทิศขึ้นเพื่อประโยชน์สุขของโลกโดยแท้” ครั้น
อย่างนี้แล้ว พระเจ้าปเสนทิโกศลก็ขอบพระทัยตรงแทบพระ
ยุคลบาทของพระศาสดา ทรงจูมพิตพระบาทของพระพุทธองค์
ด้วยความเลื่อมใสอย่างสูง ซึ่งพระองค์มักทรงกระทำเสมอ
เมื่อไปเฝ้าพระศาสดา

พระตถาคตเจ้าทรงปลดปล่อย ให้พระราชาเบาพระทัยด้วย พระพุทธเจ้ารัสเป็นอเนกปริยาย ตอนสุดท้ายตรัสว่า

“มหาบพิตร คฤหัสถ์ผู้บริโกคคามเกียจคร้าน ๑ พระราชาทรงประกอบกรณียกิจโดยมิได้พิจารณาโดยรอบ คอบที่ถ้วนเสียก่อน ๑ บรรพชิตไม่สำราจ ๑ ผู้อ้างตนว่าเป็นบัณฑิตแต่มีกโกรธ ๑ ๔ จำพวกนี้ไม่ดีเลย

“มหาบพิตร กรรมอันใดที่ทำไปแล้วต้องเดือดร้อนใจภายหลัง ต้องมีหน้าซุ้มด้วยน้ำตา เสวยผลแห่งกรรมนั้น ตถาคตกล่าวว่ กรรมนั้นไม่ดี ควรเว้นเสีย”

“มหาบพิตร นานมาแล้วมีพระราชาพระองค์หนึ่งทรงพระนามว่า “ปิงกละ” พยายามครวญสร้อยพระนามให้ว่า “อภินนเนตร - ผู้มีพระเนตรไม่ดำ” หมายความว่าทรงสุริย และประกอบราชกิจโดยมิได้ทรงพิจารณาสั่งฆ่าประหารคนโดยมิได้พิจารณาให้รอบคอบ จนเป็นที่เกลียดชังของคนทั้งหลาย เมื่อพระองค์สิ้นพระชนม์ ชาวนาครต่างขึ้นชมโสมนัสเล่นมหรสพเจีตวันเจีตติยยกชงทิวตามประทีปโคมไฟหลากสี มีการเล่นเต้นรำอย่างเบิกบานใจ ในท่ามกลางความบันเทิงนั้นเอง คนเฝ้าประตูคนหนึ่ง ไปยืนเกาะบานประตูร้องไห้อยู่ เมื่อถูกคนทั้งหลายซักถามถึงสาเหตุที่ร้องไห้ เขาตอบว่า เขาร้องไห้เพราะพระราชาอภินนเนตรสิ้นพระชนม์นั่นเอง เขากลัว - กลัวว่าพระองค์เสด็จไปสู่ยมโลกแล้ว จะไปทำทารุณกรรมต่าง ๆ จนยมนาบาลเอาไว้มิไหว แล้วจะส่งกลับขึ้นมาทอกรวนความสงบสุขในโลกนี้อีก เขาคิดไปอย่างนี้แล้วจึงร้องไห้ หาได้ร้องไห้เพราะความเสียใจหรือจงรักภักดีไม่

“มหาบพิตร เมตตากรุณาเป็นพรอันประเสริฐในตัวของมนุษย์”

พระเจ้าปเสนทิโกศล ทรงบันทึงด้วยพระธรรมเทศนาของพระศาสดาเป็นที่ยิ่ง ทรงสนทนาต่อไปอีกครู่หนึ่งแล้วถวายบังคมลากลับ ส่วนชายชาวนาผู้นั้นส่งกระแสจิตไปตามพระดำรัสของพระศาสดา สามารถถอนสังโยชน์เบื้องต่ำ ๓ ประการได้สำเร็จโสดาปัตติผลเป็นอริยบุคคลชั้นโสดาบัน ด้วยประการฉะนี้

แม้จะทรงมีพระทัยกรุณาประคองห้วงมรรณพก็ตาม แต่พระบรมศาสดาทรงรังเกียจอย่างยิ่ง ซึ่งบุคคลผู้ไม่บริสุทธิ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระสาวกที่ทรงเพศเป็นภิกษุมีเรื่องสาชกดังนี้-

วันหนึ่งเป็นวันอุโบสถ พอพระอาทิตย์ตกดินพระสงฆ์ทั้งหมดก็ประชุมพร้อมกัน ณ อุโบสถาคาร เพื่อฟังพระโอวาทปาฏิโมกข์ ซึ่งพระพุทธองค์ทรงแสดงเองทุกกึ่งเดือน พระมหาสมณเจ้าเสด็จสู่โรงอุโบสถ แต่ประทับเฉยอยู่ ทาแสดงพระโอวาทปาฏิโมกข์ไม่ เมื่อปฐมยามแห่งราตรีล่วงไปแล้ว พระอานนท์พุทธอนุชาจึงนั่งคุกเข่าประนมมือถวายบังคมแล้วกราบทูลว่า

“พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ปฐมยามแห่งราตรีล่วงไปแล้ว ภิกษุทั้งหลายคอยนานแล้ว ขอพระองค์โปรดทรงแสดงปาฏิโมกข์เถิด”

แต่พระพุทธองค์ก็ยังทรงเฉยอยู่ เมื่อมัชฌิมยามแห่งราตรีล่วงไปแล้ว พระอานนท์ก็ทูลอีก แต่ก็ทรงประทับเฉย ไม่ยอมแสดงพระโอวาทปาฏิโมกข์ เมื่อย่างเข้าสู่ปัจฉิมยาม พระอานนท์จึงทูลว่า

“พระองค์ผู้เจริญ บัดนี้ปรุหมยามและมัชฌิมยามล่วงไปแล้ว กาลเวลาอย่างเข้าสู่ปัจฉิมยามภิกษุทั้งหลายคอยนานแล้ว ขอพระองค์อภัยความอนุเคราะห์แสดงโอวาทปาฏิโมกข์เถิด”

พระมหาโมคคัลลานะจึงตรัสว่า “ดูก่อนอาบนนท์ ในชุมนุมนี้ภิกษุผู้ไม่บริสุทธิ์มีอยู่ อาบนนท์ มิใช่ฐานะที่คฤหคจะแสดงปาฏิโมกข์ในท่ามกลางบริษัทอันไม่บริสุทธิ์” ครั้นอย่างนี้แล้วก็ประทับเฉยต่อไป

พระมหาโมคคัลลานะ อัครสาวกเบื้องซ้าย นั่งเข้าฉานตรวจดูว่าภิกษุรูปใดเป็นผู้ไม่บริสุทธิ์ อันเป็นที่รังเกียจของพระศาสดา เมื่อได้เห็นแล้ว จึงกล่าวขึ้นท่ามกลางสงฆ์ว่า “ดูก่อนภิกษุ ท่านออกไปเสียเถิด พระศาสดาเห็นท่านแล้ว” แม้พระมหาเถระจะกล่าวอย่างนี้ถึง ๓ ครั้ง ภิกษุรูปนั้นก็ยังไม่ยอมออกไปจากชุมนุมสงฆ์ พระมหาโมคคัลลานะจึงลุกขึ้นแล้วดึงแขนภิกษุรูปนั้นออกไป เมื่อภิกษุรูปนั้นออกไปแล้ว พระอาบนนท์จึงทูลให้แสดงปาฏิโมกข์อีก พระศาสดาตรัสว่า

“อัครจรรยจริง โมคคัลลานะ นักหนาจริงโมคคัลลานะ เรื่องไม่เคยมีได้มีขึ้นแล้ว โมฆบุรุษผู้นั้นถึงกับต้องกระชากออกไปจากหมู่สงฆ์ เธอช่างไม่มีหิริโอคคัมปะสำรวจตนเองเสียเลย ภิกษุทั้งหลายเป็นฐานะเป็นไปไม่ได้ที่คฤหคจะพึงทำอุโบสถแสดงปาฏิโมกข์ท่ามกลางชุมนุมสงฆ์ที่ไม่บริสุทธิ์ แม้จะมีเพียงรูปเดียวก็ตาม ภิกษุทั้งหลาย โมฆบุรุษผู้นั้นจะทำให้เราลำบากใจภิกษุทั้งหลาย เราขอประกาศให้เธอทั้งหลายทราบทั่วกัน ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไป เราตถาคตจะไม่ทำอุโบสถแสดงปาฏิโมกข์อีก

ขอให้ภิกษุทั้งหลายทำกันเอง”

แล้วพระพุทธองค์ก็ทรงแสดงความอัศจรรย์แห่งธรรมวินัย ๔ ประการ เปรียบด้วยความอัศจรรย์แห่งมหาสมุทรดังนี้ -

“ภิกษุทั้งหลาย ๆ มหาสมุทรย่อมลึกลงตามลำดับ ลาดลงตามลำดับ ไม่ไกรกชั้นเหมือนภูเขาขาด ฉันทไคธรรมวินัยนี้ก็ฉันทนั้น มีการศึกษาดำตามลำดับ การปฏิบัติตามลำดับ การบรรลุตามลำดับลุ่มลึกลงตามลำดับ ๆ

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรแม้จะมีน้ำมากอย่างไร ก็ไม่สิ้นฝั่ง คงรักษาระดับไว้ได้ ฉันทไค ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันทนั้น ภิกษุสาวกของเราย่อมไม่ล่วงละเมิดสิกขาบทที่เราบัญญัติไว้แม้จะล่วงลำบากถึงเสียชีวิตก็ตาม

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรย่อมขัดขาดจากศพที่ตกลงไปขึ้นฝั่งเสีย ไม่ยอมให้ลอยอยู่นานฉันทไค ในธรรมวินัยก็ฉันทนั้น สงฆ์ย่อมไม่อยู่ร่วมด้วยภิกษุผู้ทุศีล มีใจบาป มีความประพฤตินิเสธอายนารังเกียจ มีการกระทำที่ต้องปกปิด ไม่ใช่สมณะ ปฏิญาณตนว่าเป็นสมณะ ไม่ใช่พรหมจารี เป็นคนน่าใน รุ่งรังสาบไคยากเหมือนกองหยากเยื่อ สงฆ์ประชุมพร้อมกันแล้ว ย่อมขับภิกษุนั้นออกเสียจากหมู่ ภิกษุเช่นนั้น แม้จะนั่งอยู่ท่ามกลางสงฆ์ก็เชื่อว่าอยู่ห่างไกลจากสงฆ์ และสงฆ์ก็เชื่อว่าอยู่ห่างไกลจากภิกษุเช่นนั้น

“ภิกษุทั้งหลาย แม่น้ำสายต่าง ๆ ย่อมหลังไหลลงสู่มหาสมุทร และเมื่อไปรวมกับน้ำในมหาสมุทรแล้วย่อมละชื่อเดิมของคนเสีย ถึงซึ่งการนับว่ามหาสมุทรเหมือนกันหมดฉันทไค ใน

ธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น กุลบุตรผู้มีศรัทธาปารถนาจะบวช ออกจากตระกูลต่าง ๆ วรรณะต่าง ๆ เช่น วรรณะพราหมณ์บ้าง กษัตริย์บ้าง ไวศยะบ้าง ชูหรบ้าง คนแพะยากเยื่อบ้าง จันทาลบ้าง แต่เมื่อมาบวชในธรรมวินัยนี้แล้ว ละวรรณะ สกุล และโคตรของตนเสีย ถึงซึ่งการนับว่าสมณะศากยบุตรเหมือนกันหมด

“ภิกษุทั้งหลาย ความพร่องหรือความเต็มเอื่อย่อมไม่ปรากฏแก่มหาสมุทร แม้พระอาทิตย์จะแผดเผาสักเท่าใด น้ำในมหาสมุทรก็หาเหือดแห้งไปไม่ แม้น้ำสายต่าง ๆ และฝนจะหลั่งลงสู่มหาสมุทรสักเท่าใด มหาสมุทรก็ไม่เต็ม ฉันใด ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น แม้จะมีภิกษุเป็นอันมากนิพพานไปด้วยอนุปาทิเสสนิพพานธาตุ แต่นิพพานธาตุก็คงอยู่อย่างนั้นไม่พร่องไม่เต็มเลย แม้จะมีผู้เข้าถึงนิพพานอีกสักเท่าใด นิพพานก็คงมิให้ผู้หนึ่งอยู่เสมอไม่ขาดแคลนหรือคับแคบ

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทร มีภูตคือสัตว์น้ำเป็นอันมาก มีอวัยวะใหญ่และยาวเช่นปลาตมิ ปลาติมิงคะระ ปลาวาฬเป็นต้น ฉันใด ในธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น มีภูตคือพระอริยะบุคคลเป็นจำนวนมาก มีพระโสดาบันบ้าง พระสกทาคามีบ้าง พระอนาคามีบ้าง พระอรหันต์บ้าง จำนวนมากหลายเหลือนับ

“ภิกษุทั้งหลาย มหาสมุทรมีนานารัตตะ เช่น มุกตา มณี ไพฑูรย์เป็นต้น ฉันใด ในธรรมวินัยก็ฉันนั้น มีนานาธัมมัตตะ เช่น สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ โพชฌงค์ ๗ มรรคมีองค์ ๘ เป็นต้น

“ภิกษุทั้งหลาย น้ำในมหาสมุทรย่อมมีรสเดียวคือ รสเค็ม

ฉันใด ธรรมวินัยนี้ก็ฉันนั้น มีรสเดียว คือวิมุติรส หมายถึงความหลุดพ้นจากกิเลสเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญแห่งพรหมจรรย์ที่เราประกาศแล้ว”

เพราะเหตุที่ธรรมวินัยหรือพรหมจรรย์ของพระองค์สมบูรณ์ด้วยนานาคุณลักษณะ และสามารถช่วยแก่ทุกข์แก่ผู้มีทุกข์ได้นี้เอง พระองค์จึงเรียกพรหมจรรย์ว่าเป็นกัลยาณมิตร และเรียกกัลยาณมิตรเป็นพรหมจรรย์ เพราะกัลยาณมิตรที่แท้จริงของคนคือธรรม และบาปมิตรที่แท้จริงของคนก็คือธรรม หรือความชั่วทุจริต

จะมีศัตรูใดแรงร้ายเท่าพยาธิคือโรค

จะมีแรงใดเสมอด้วยแรงกรรม

จะมีมิตรใดเสมอด้วยมิตรคือธรรม

พระอานนท์เคยคิดว่า กัลยาณมิตรนั้นน่าจะเป็นเครื่องหนึ่งของพรหมจรรย์ แต่พระศาสดาสรรพว่า อย่าคิดอย่างนั้นเลย อานนท์ กัลยาณมิตรเป็นพรหมจรรย์ทั้งหมดทีเดียว เพราะผู้ได้อาศัยกัลยาณมิตรอย่างเราแล้ว ย่อมหลุดพ้นจากทุกข์ทั้งมวล

พระอานนท์พุทธอุปัชฌาย์ ได้รับการยกย่องจากพระศาสดามากหลาย เป็นที่รู้จักกันว่าท่านเลิศใน ๕ สถานด้วยกัน คือ

๑. เป็นพหูสูตร สามารถทรงจำพระพุทธพจน์ไว้ได้มาก
๒. แสดงธรรมได้เพราะ คนฟังไม่อึดไม่เบื่อ
๓. มีสติรอบคอบ รู้สิ่งที่ควรทำไม่ควรทำ
๔. มีความเพียรพยายามดี
๕. อุปราภบำรุงพระศาสดาดียิ่ง ไม่มีข้อบกพร่อง

เมื่อมีโอกาสนี้ ท่านมักจะสนทนาธรรมกับพระสารีบุตรเสมอ ในคัมภีร์อังคุตตรนิกาย มีเรื่องที่พระอาบนท์สนทนากับพระสารีบุตรหลายเรื่อง เช่นเรื่องเกี่ยวกับนิพพานและสมาธิ ภิกษุผู้ฉลาดและภิกษุผู้ไม่ฉลาด

จากการสนทนากันบ่อย ๆ นี้ พระสารีบุตรได้ประจักษ์ชัดว่า พระอาบนท์เป็นผู้ควรแก่การยกย่องและได้ยกย่องเชิดชูพระอาบนท์ว่า มีคุณธรรม ๖ ประการ คือ

๑. เป็นผู้ได้ยินได้ฟังมาก
๒. เป็นผู้แสดงธรรมตามที่ได้ยินได้ฟังโดยพิสดาร
๓. เป็นผู้สาธยายโดยพิสดาร
๔. เป็นผู้ชอบตริไตร่ตรองเพ่งพิจารณาธรรม
๕. เป็นผู้ยินดีอยู่ใกล้กับพระเถระ ที่เป็นพหูสูตร ทรงธรรม ทรงวินัย
๖. ท่านพยายามเข้าหาท่านที่เป็นพหูสูตร ทรงธรรม ทรงวินัยเพื่อเรียนถามข้อที่ควรถามในโอกาสอันสมควร

๐๘ ๕๐(๐๘ ๕๐(๐๘ ๕๐)

๒๒

๐๘ ๕๐(๐๘ ๕๐(๐๘ ๕๐)

ปัจฉิมทัสสนา ณ เวสาลี

พระอานนท์พุทธธนูชา ได้ติดตามพระศาสดาอยู่เป็นเวลานาน กระทำกิจทุกอย่างเพื่อพระพุทธองค์ โดยไม่คำนึงถึงความเหนื่อยยากลำบากใด ๆ ท่านมีจิตใจอ่อนโยนบริสุทธิ์สะอาดในพระศาสนา ประคองมารดาผู้ประเสริฐ พึ่งมีค่อบุตรสุดสวาท มีความเคารพยำเกรงในพระผู้มีพระภาค ประคองบุตรผู้เลื่อมใสค่อบิดา และอยู่ในโอวาทของชนกผู้ให้กำเนิดตน ท่านปฏิบัติหน้าที่ของท่านอย่างซื่อสัตย์เที่ยงตรงเฉกดวงตะวันและจันทร์รา จะหาผู้ปฏิบัติใดเล่าเสมอเหมือนพระอนุชาผู้นี้

จบจบจนพระพรชยาชูกาลแห่งพระบรมศาสดาเข้าปีที่ ๗๔ ตอนปลาย เหลืออีกเล็กน้อยที่พระผู้ประทานแสงสว่างแก่โลกจะปรินิพพาน เปรียบปานดวงสุริยา ซึ่งทอแสง ณ ขอบฟ้าทิศตะวันตกก่อนจะอำลาทิวากาล

พระผู้มีหิตมการประทับ ณ คิष्ฌณภูมยบรรพต ใกล้กรุงราชคฤห์ คราวนั้นพระเจ้าอชาตศัตรูเวททิบุตรกำลังเตรียมตัวจะรุกราน แคว้นวัชชี จึงส่งวัสสการพราหมณ์มหาอำมาตย์ ไปเฝ้าพระผู้มีพระภาคเพื่อจะหยั่งรู้ว่าพระพุทธองค์จะตรัสอย่างไร พระเจ้าอชาตศัตรูทรงเชื่อมั่นอยู่ว่าพระวาทะแห่งพระตถาคตนั้นไม่เป็นสอง

วัสสการพราหมณ์รับพระบัญชาเหนือเกล้า แล้วเข้าไปเฝ้าพระศาสดาทูลว่า “เวลานี้พระเจ้าอชาตศัตรูกำลังเตรียมทัพจะบุกวัชชี ซึ่งมีนครเวสาลีเป็นเมืองหลวง ได้ส่งข้าพระพุทธเจ้ามากราบทูลถามถึงผาสุขวิหาร คือความทรงพระสำราญแห่งพระองค์ และขอถวายบังคมพระองค์มิ่งคลบาทด้วยเศียรเกล้า”

สมัยนั้นพระอานนท์พุทธอนุชา ยืนถวายงานพักอยู่เบื้องหลัง พระพุทธองค์ไม่ตรัสกับวัสสการพราหมณ์ แต่กลับตรัสถามพระอานนท์ ถึงความเป็นไปแห่งนครเวสาลีว่า

“อานนท์ ชาววัชชียังคงประพฤติวัชชีธรรมอุปหานิยธรรม คือธรรมเป็นไปเพื่อความไม่เสื่อม แต่เป็นไปเพื่อความเจริญโดยส่วนเดียวอยู่หรือ ?”

“ยังคงประพฤติดูอยู่พระเจ้าข้า” พระอานนท์ทูลตอบ

“ดูก่อนอานนท์ ชาววัชชีประพฤติมั่นในธรรม ๗ ประการ คือ

๑. หมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์

๒. เมื่อประชุม ก็พร้อมเพรียงกันประชุม เมื่อเลิกประชุมก็เลิกโดยพร้อมเพรียงกัน และพร้อมเพรียงกันทำกิจของชาววัชชีให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี

๓. ชาววัชชีย่อมเคารพเชื่อฟังในบัญญัติเก่าของชาววัชชีที่ติดอยู่แล้ว ไม่เพิกถอนเสีย และไม่บัญญัติสิ่งซึ่งไม่ดีไม่งามขึ้นมาแทน

๔. ชาววัชชีเคารพสักการะนับถือยำเกรงผู้เฒ่าผู้แก่ผู้ผ่านโลกมานาน ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นหรือเหยียดหยาม

๕. ชาววัชชีประพฤติธรรมในสุภาพสตรี คือ ไม่ข่มเหงหัวใจสุภาพสตรี

๖. ชาววัชชีรู้จักเคารพสักการบูชาบูชาปฐมนิยสถาน

๗. ชาววัชชีให้ความอารักขาคุ้มครองพระอรหันต์สมณพราหมณาจารย์ผู้ประพฤติธรรมปรารภนาให้สมณพราหมณาจารย์ผู้มีศีลที่ยังไม่มาสู่แล้ววัน ขอให้มา และที่มาแล้วขอให้อยู่เป็นสุข

ลกก่อนอาณนั ทราบเท่าที่ชาววัชชียังประพฤติปฏิบัติวัชชีธรรมทั้ง ๗ ประการนี้อยู่ พวกเขาจะไม่ประจบความเสื่อมเลย มีแต่ความเจริญมั่นคงโดยส่วนเดียว”

แล้วพระพุทธองค์ทรงฝันพระพักตร์มาดวิสกับวิสการพราหมณ์ว่า “พราหมณ์ ครึ่งหนึ่งเราพักอยู่ที่สาธันทเจดีย์ ใกล้กรุงเวสาลี ได้แสดงธรรมทั้ง ๗ ประการแก่ชาววัชชี ทราบได้ที่ชาววัชชียังประพฤติตามธรรมนี้อยู่ พวกเขาจะหาความเสื่อมมิได้ มีแต่ความเจริญโดยส่วนเดียว”

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค” วิสการพราหมณ์ทูล “ไม่ต้องพูดถึงว่า ชาววัชชีจะบริบูรณ์ด้วยธรรมทั้ง ๗ ประการเลย แม้มีเพียงประการเดียวเท่านั้น เขาก็จะหาความเสื่อมมิได้ จะมีแต่ความเจริญโดยส่วนเดียว”

เมื่อวิไลการพราหมณ์ทูลลาแล้ว พระศาสดารับสั่งให้พระอานนท์ประกาศให้ภิกษุทั้งหมด ซึ่งอาศัยอยู่ ณ กรุงราชคฤห์ มาประชุมพร้อมกัน แล้วพระมหาสมณะทรงแสดงอภิธานิยธรรม โดยอเนกปริยาย เป็นต้นว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ตราบใดที่พวกเธอยังหมั่นประชุมกันเนื่องนิตย์ พร้อมเพรียงกันประชุม เคารพในสิกขาบทบัญญัติ ยำเกรงภิกษุผู้เป็นสังฆเถระสังฆบิตร ไม่ยอมคนให้ตกอยู่ภายใต้อำนาจแห่งคันทหา พอใจในการอยู่อาศัยเสนาสนะปารวณนาให้เพื่อนพรหมจารีมาสู่สำนักและอยู่เป็นสุข ตราบนั้นพวกเธอจะไม่เสื่อมเลยมีแต่ความเจริญโดยส่วนเดียว

“ภิกษุทั้งหลาย ตราบใดที่เธอไม่หมกมุ่นกับงานมากเกินไป ไม่พอใจด้วยการคุ้ยฟุ้งซ่าน ไม่ชอบใจไม่พอใจในการนอกมากเกินควร ไม่ยินดีในการคลุกคลีด้วยหมู่คณะ ไม่เป็นผู้ปรารภณานามาก ตกอยู่ใต้อำนาจแห่งความปรารภณาชั่ว ไม่คบบิทรเลย ไม่หยุดความเพียรพยายามเพื่อบรรลุคุณธรรมสูง ๆ ขึ้นไปแล้ว ตราบนั้นพวกเธอจะไม่มีเสื่อมเลย จะมีแต่ความเจริญโดยส่วนเดียว”

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ ภูเขาคิชฌกูฏ กรุงราชคฤห์ พอสมควรแล้ว โดยมีพระอานนท์เป็นปัจฉา สมณะก็เสด็จไปยพระพักตร์สู่นครเวสาลี ผ่านเมืองอัมพลัฏฐิกา เมืองนาลันทาและปาฏลีคาม ซึ่งพระเจ้าอชาตศัตรู ให้สร้างขึ้นเพื่อเป็นเมืองสำหรับใช้เป็นที่พักใจมัจฉิกะวันวัชชี

ณ เมืองนาลันทานี้เอง พระสารีบุตรเคยกล่าวหาสภิวาจา

คือด้อยค่าที่แสดงถึงความเสื่อมใสอย่างยิ่งในพระศาสดาว่า ท่านมีความเสื่อมใสอย่างยิ่งในพระพุทธองค์ทั้งในอดีต อนาคตและปัจจุบัน ไม่มีลมณะ หรือพราหมณ์ใด ๆ เลยที่จะเป็นผู้รู้ยิ่งไปกว่าพระพุทธองค์ในเรื่องสัมโพธิญาณ

เมื่อเสด็จถึงปาฏลีคาม อุบาสกอุบาสิกาเป็นจำนวนมากมาเฝ้า พระพุทธองค์ทรงแสดงโทษแห่งศีลวิบัติ ๕ ประการคือ

๑. ผู้ไร้ศีลย่อมประสบความเสื่อมทางโภคะ
๒. ชื่อเสียงทางไม่ดีพึงขจรไป
๓. ไม่แคล้วกล้าอาภายเมื่อเข้าประชุม
๔. เมื่อจวนจะตาย ย่อมขาดสติสัมปชัญญะ คุ่มครองสติไม่ได้ เรียกว่าหลงตาย
๕. เมื่อตายแล้วย่อมไปสู่ทุคติ

ส่วนคุณแห่งศีลสมบัติ มีนัยตรงกันข้ามกับศีลวิบัตินี้ดังกล่าวแล้ว

พระพุทธองค์เสด็จผ่านโกฏีคาม และนาทิกคาม ตามลำดับ ในระหว่างนั้นได้ทรงแสดงธรรมอันเป็นประโยชน์ยิ่งแก่ผู้มาเฝ้าบ้าง แก่ภิกษุสงฆ์ แก่พระอานนท์บ้าง เช่น อริยสัจและเรื่องให้เอาธรรมะเป็นกระຈกเงาของตนเอง จนกระทั่งเสด็จเข้าสู่เขตเวสาลี ประทับ ณ อัมพปาสีวันของหญิงนครโสเภณี นามอัมพปาสี ไม่เสด็จเข้าสู่นครเวสาลี แม้กษัตริย์ลิจฉวีจะทูลอาราธนาให้ทรงปฏิเสข

ข่าวเรื่องพระเจ้าอชาตศัตรูเตรียมทัพเพื่อตีวัชชีนั้น ทำให้พระพุทธองค์ผู้มีพระมหากรุณาอุจหัวงมหรณพ ทรงห่วงใย

รัชชียิ่งนัก เป็นเวลาเกือบหนึ่งปีที่เสด็จจวนเวียนอยู่ในแคว้นวัชชี ในที่สุดเสด็จประทับ ณ เวพสุคาม ซึ่งมีมั่งคั่งพร้อมด้วยคณมະคุมเรียงราย เมื่อจวนจะเข้าพรรษาจึงมีพระพุทธานุญาต ให้ภิกษุทั้งหลายเลือกที่จำพรรษาได้ตามชอบใจ ส่วนพระองค์จะประทับประจำพรรษาในเวพสุคาม

การที่ไม่เสด็จเข้าภายในเมืองเวสาลินั้น น่าจะเป็นเพราะไม่ทรงปรารถนา ด้วยเรื่องการบ้านการเมือง ถ้าเสด็จเข้าไปอาจจะเป็นที่ระแวงของพระเจ้าอชาตศัตรูว่า พระองค์เอาพระทัยเข้าข้างเวสาลี แต่การที่พระองค์ทรงจวนเวียนอยู่ในเขตวัชชีเป็นเวลาเกือบปีนั้น ก็ได้ผลสมพระประสงค์ คือพระเจ้าอชาตศัตรูมิได้ยาลราทัพเข้าสู่แคว้นวัชชีเลย พระบรมศาสดาของเรานั้นมิได้ทรงเกื้อกูลหมู่มนุษย์แต่ในทางธรรมเท่านั้น แต่พระองค์ทรงบำเพ็ญประโยชน์แก่เทวดาและมนุษย์แม้ในทางโลกอีกด้วย สมแล้วที่พระองค์ได้พระนามว่า “พระโลกนาถผู้เป็นที่พึ่งของโลก” แม้ภายหลังจากที่พระองค์ได้ปรินิพพานแล้ว แต่บัดนั้นจนกระทั่งบัดนี้ มีมนุษย์จำนวนนับไม่ได้ที่ได้ระลึกถึงคำสอนของพระองค์แล้ว ได้วางมือจากการประกอบกรรมชั่ว แล้วตั้งหน้าทำความดี พระองค์ยังทรงเป็นที่พึ่งของโลกอยู่

ในพรรษานั้นเอง ซึ่งเป็นพรรษาสุดท้ายแห่งพระชนมชีพ พระตถาคตเจ้าทรงพระประชวรหนักด้วยโรคปิกขันทิกา พาส คือมีพระบังคนเป็นโลหิต แต่ทรงพิจารณาเห็นว่า ยังไม่ถึงกาลอันสมควรที่พระองค์จะปรินิพพาน จึงทรงใช้สมาธิอธิภาทภาวนาขับไล่อาพาธนั้นด้วยอธิวาสณขันติ (อธิวาสณขันติ อุตทน

ต่อทุกข์เวทนาที่เกิดจากโรคภัยไข้เจ็บ ธีติขันติ อตทนต่อ
หนาวร้อน การควากคร่ำในการทำงาน ตีติกขาขันติ อตทนต่อ
อารมณ์ที่กระทบกระทั่งจิตใจอตทนต่อคำตำราเสียดสี) เรื่องที่
พระองค์ทรงใช้ความอดทนจนหาบอาพาธนี้เป็นที่ประจักษ์แก่
พุทธบริษัททุกหมู่เหล่า

เมื่อหายแล้ว วันหนึ่งประทับนั่ง ณ รมเภาแห่งวิหารใน
เวลาเย็น พระอานนท์เข้าเฝ้า กราบทูลว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ข้าพระองค์ได้เห็นความ
อดทนของพระองค์แล้ว ความอดทนอดกลั้นอันใดที่พระองค์ทรง
พร่ำสอนผู้อื่นอยู่เสมอ พระองค์ได้ทรงกระทำความอดทนนั้นให้
เห็นเป็นตัวอย่างแล้ว สมแล้วที่พระองค์ได้รับการยกย่องว่าดรัส
อย่างใดทรงกระทำอย่างนั้น ทรงกระทำอย่างใดดรัสอย่างนั้น
(ยถาวาที ตถากาเรี ยถากาเรี ตถาวาที) ก็แต่ว่า - พระองค์ผู้
เจริญ ในสมัยที่พระองค์ทรงพระประชวรหนักนั้น ข้าพระองค์มี
ความวิตกกังวลอย่างยิ่ง กายของข้าพระองค์งอมระงมไปหมด
ประหนึ่งความรู้สึกของหมูปิกฉี ซึ่งอาศัยอยู่บนพถุกษาและต้นไม้
นั้นไกวแกว่งเพราะแรงลม ทิศทั้งหมดปรากฏเหมือนนิมิตน
สำหรับข้าพระองค์ มองดูพระองค์แล้วเหมือนข้าพระองค์จะ
เจ็บป่วย และเจ็บลึกยิ่งกว่าพระองค์เสียอีก แต่ข้าพระองค์ยัง
เบาใจอยู่อย่างหนึ่งว่าพระองค์ยังไม่ให้ประชุมสงฆ์ปรารภข้อที่
ควรปรารภในท่ามกลางมหาสมาคมครบใด ครานั้นพระองค์
คงจักยังไม่ปรินิพพานเป็นแน่แท้”

“อานนท์เอ๋ย” พระศาสดาดรัสอย่างช้า ๆ “เธอและภิกษุ

สงฆ์จะหวังอะไรในเราอีกเล่า ธรรมใดที่ควรแสดงเราได้แสดงหมดแล้ว ไม่มีท่ามือของอาจารย์อยู่ในเราเลย คือเรามีได้ปิดบังซ่อนเร้น พวงแหวนธรรมใด ๆ ไว้ เราได้ชี้แจงแสดงเปิดเผยหมดสิ้นแล้ว ธรรมวินัยซึ่งเป็นมรดกอันประเสริฐของบิดา ตถาคตได้มอบให้เธอและภิกษุทั้งหลายโดยสิ้นเชิงแล้ว อาบนท์เอ๋ย จงดูเอาเกิดอุลลิสระแห่งตถาคต บัดนี้มีชราลักษณะปรากฏอย่างชัดเจนฟันหัก ผมหงอก ทนึ่งหดเหี่ยวหย่อนยานมีอาการทนต์โรยให้เห็นอย่างเด่นชัด เหมือนเกวียนที่ชำรุดแล้วชำรุดอีก ได้อาศัยแต่ไม้ไผ่มาซ่อมไว้ผูกกระหนาบคาบค้ำไว้จะยืนนานไปได้สักเท่าใด การแตกแยกสลายย่อมจะมาถึงเข้าสักวันหนึ่ง อาบนท์เอ๋ย พวกเธอจะมีธรรมเป็นเกาะเป็นที่พึ่งเกิด อย่างคิดยึดสิ่งอื่นเป็นที่พึ่งเลย แม้เราตถาคตก็เป็นแต่เป็นผู้บอกทางเท่านั้น”

พระผู้มีพระภาคประทับ ณ เวฬุคามเป็นเวลาจนถึง ๘ เดือน เมื่อออกพรรษาแล้วก็มิได้เสด็จไปที่อื่น คงประทับยับยั้งอยู่ ณ ที่นั้นจนสิ้นฤดูเหมันต์ นับเป็นเวลานานมากที่ประทับอยู่ในหมู่บ้านเล็ก ๆ เช่นเวฬุคามนี้

พระองค์ทรงแน่วพระทัยว่า คงจะดำรงพระชนมชีพไปไม่ได้นานนัก แต่มิได้ตรัสบอกพระอาบนท์ในเวลานั้นเหลือเวลาอีก ๓ เดือน ที่จะปรินิพพาน ระหว่างนั้นพระพุทธองค์ทรงถูกอาพาธคอยบีบคั้นเบียดเบียนอยู่เสมอ แต่ก็ทรงดำเนินไปอีกหลายแห่งเสด็จโดยพระบาทเปล่าไม่มีใครแบกใครหามเลย เมื่อทรงเหน็ดเหนื่อยมากเข้าก็หยุดพัก ทุกหนทุกแห่งที่เสด็จไป จะมีพระอาบนท์ตามเสด็จเสมือนพระฉายา แม้จะลำบากพระวรกายปาน

โค แต่เฝ้าพระทัยกฤณาที่มีต่อสรรพสัตว์เหล่านั้นในพระมนัส จึงทรงจาริกเพื่อประโยชน์สุขแห่งมวลชน

จากเวฬุคาม เสด็จไปยังภูฏาการศาสาในป่ามหารวัน ซึ่งกษัตริย์ลิจฉวีแห่งเวสาสิสร้างถวายเป็นที่ประทับ เมื่อเสด็จมาเป็นครั้งแรก รับสั่งให้พระอานนท์ประกาศประชุมสงฆ์อยู่ในเมืองเวสาสิทั้งหมด ทรงโอวาทภิกษุทั้งหลายด้วยอภิญญาเทสิตธรรม คือธรรมที่พระองค์แสดงไว้เพื่อการตรัสรู้หลุดพ้นจากกิเลสทั้งปวง ได้แก่ สติปัฏฐาน ๔ สัมมัปปธาน ๔ อิทธิบาท ๔ อินทรีย์ ๕ พละ ๕ โพชฌงค์ ๗ มรรคมิองค์ ๘ ให้ภิกษุทั้งหลายหมั่นอบรมประพฤติธรรมดังกล่าวนี้

รุ่งขึ้นเสด็จเข้าไปนิคมภาคในเมืองเวสาสิ ชาวนครเวสาสิมีความรู้สึกกระตือรือร้นใจเป็นที่ยิ่ง เมื่อทราบว่าเป็นวันสุดท้ายแล้วที่พวกเขาจะได้เห็น ได้เฝ้ารับโอวาทานุสาสน์จากพระพุทธองค์ บางคนบ่นว่าให้ บางคนดื้ออกซกหัว ประหนึ่งบิดาบังเกิดเกล้าแห่งตนจะเดินทางไปสู่สมรภูมิและรู้แน่อนว่าจะไม่กลับมา

พระจอมมุนีประทานเทศนาให้เขาเหล่านั้นคลายโคก โดยทรงย้ำให้ระลึกถึงพระโอวาทที่เคยประทานไว้ว่า “สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้นแล้ว สิ่งนั้นย่อมมีการดับไปเป็นธรรมดา การเศร้าโศกคร่ำครวญ ย่อมไม่อาจหน่วงเหนี่ยวสิ่งซึ่งจะต้องแตกดับมิให้แตกดับได้”

แล้วพระพุทธองค์ก็เสด็จออกจากนครเวสาสิทรงยืนอยู่ ณ ประตูเมืองครู่หนึ่ง มีนพระพักตร์มองดูเวสาสิเป็นนาคาวโลกนาถ ปานประหนึ่งพญาคชสารตัวประเสริฐเหลือยวดยุแมกไม่เป็น

ปัจฉิมทัศนาก่อนถูกนำพาไปสู่นครเพื่อเป็นราชพาหนะ

พระตถาคตเจ้าทอดทัศนาการเวลาสี่ทศวรรษว่าพึงว่า “ดูก่อนเวลาสี่ นครซึ่งมั่งคั่งสมบูรณ์ เป็นนครที่นามกระเดื่อง เลื่องลือว่า มีคนแต่งกายงามที่สุดปานหมู่เทพชั้นดาวดึงส์ มีสระ ไบภรรณี มากหลายเป็นที่รื่นรมย์ ปราสาทแห่งเจ้าลิจฉวีเสียดบด ระตะนงามคาพิลาสพิไลโดยเฉพาะลิจฉวีลภาซึ่งจงใจทำอย่าง ประณีตบรรจงงามวิจิตรเป็นที่ประชุมแห่งกษัตริย์ลิจฉวีผู้พร้อม ใจกันปกครองบ้านเมืองโดยสามัคคีธรรม ดูก่อนเวลาสี่นครซึ่งมี ปราการสามชั้นมีเบื้องหลังเป็นป่าใหญ่ทอดยาวเหยียดสูงชันไป จนถึงหิมาลัยบรรพต อันได้นำมรมาหวัน ซึ่งตถาคตแระเวียน มาพักอยู่เสมอ การได้เห็นเวลาสี่ครั้งนี้เป็นปัจฉิมทัศนากการ สำหรับตถาคตแล้ว ตถาคตจะไม่ได้เห็นเวลาสี่อีก” ทรงว่าพึง ตั้งนี้แล้วจึงผันพระพักตร์มาตรัสกับพระอาบนท์ว่า

“อาบนท์ การมองดูเวลาสี่ครั้งนี้เป็นครั้งสุดท้ายของ ตถาคตแล้ว อาบนท์เอ๋ย ทุกสิ่งทุกอย่างเมื่อได้มีการเริ่มต้นแล้ว ย่อมจะมีการสิ้นสุด ใครเล่าจะสามารถหน่วงเหนี่ยวสิ่งซึ่งจะต้อง เป็นมิให้เป็นได้ มาเถิดอาบนท์ เราจักเดินทางไปสู่ป่าวาลเจติย์” พระตถาคตเจ้าตรัสเท่านั้นแล้วเสด็จดำเนินด้วยพุทธลีลาอัน ประเสริฐ

พระพุทธรอนุชาตามเสด็จพระศาสดาด้วยอาการ สงบและเคร่งขรึม ใครเล่าจะทราบว่ายภายในดวงจิตของ ท่านจะปั่นป่วนรวนเรซึ่มเขาเศร้าโศกอ่อนไหว หวิหวั่นสัก เพียงใด

๙๙ ๙๐๙๙ ๙๐๙๙ ๙๐

๒๓

๙๙ ๙๐๙๙ ๙๐๙๙ ๙๐

คราเมื่อทรงปลงพระชนมายุสังขาร

พระพุทธองค์เสด็จมาถึงป่าวาลเจตีย์ ประทับกาย
ใต้ต้นไม้มืดซึ่งมีเงาครี้มต้นหนึ่ง ตรัสกับพระอานนท์ว่า

“อานนท์ ผู้อบรมอิทธิบาท ๔ มาอย่างดีแล้ว ทำจน
แคล้วคล่องแล้วอย่างเรานี้ ถ้าปรารถนาจะมีชีวิตอยู่ถึง ๑
กัปปี คือ ๑๒๐ ปี ก็สามารถจะมีชีวิตอยู่ได้” พระโลกนาถ
ตรัสดังนี้ถึงสามครั้ง แต่พระอานนท์ก็คงเฉย มิได้ทูลอะไร
เลย ความกังวลและความเศร้าของท่านมีมากเกินไป จน
ปิดบังดวงปัญญาเสียหมดสิ้น อา ความจงรักภักดีอย่าง
เหลือล้นที่ท่านมีต่อพระศาสดานั้น บางทีก็ทำให้ท่านลืม
เจเลียวถึงความประสงค์ของผู้ที่ท่านจงรักภักดีนั้น ปล่อย
โอกาสทองให้ล่วงไปอย่างน่าเสียดาย

เมื่อเห็นพระอานนท์เฉยอยู่พระพุทธองค์จึงตรัสว่า
“อานนท์ เธอไปพักผ่อนเสียบ้างเถิด เธอเหนื่อยมากแล้ว

แม้ตถาคตก็จะพักผ่อนเหมือนกัน พระอาบนต์จึงหลีกไปพักผ่อน ณ โคนต้นไม้อีกต้นหนึ่ง

ณ บัดนั้น พระตถาคตเจ้าทรงว่าพึงถึงอดีตกาลนานไกล ซึ่งล่วงมาแล้วถึง ๔๕ ปี สมัยเมื่อพระองค์ตรัสรู้ใหม่ ๆ ท้อพระทัยในการที่จะประกาศสังฆธรรมเพราะเกรงว่าจะทรงเหนื่อยเปล่า แต่อาศัยพระมหากรุณาต่อสัตว์ จึงตกลงพระทัยบำเรอกรรมและครานั้นพระองค์ทรงตั้งพระทัยไว้ว่า ถ้าบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ยังไม่เป็นปึกแผ่นมั่นคง ยังไม่สามารถอย่าอุปฐาก คือคำกล่าวจ้วงจาบล่วงเกินจากพาหิรสังขยิที่ จะพึงมีต่อพระพุทธธรรม คำสอนของพระองค์ยังไม่แพร่หลายเพียงพอตราบใด พระองค์ก็จะยังไม่นิพพานตรานั้น

ก็แลบัดนี้ พระธรรมคำสอนของพระองค์แพร่หลายเพียงพอแล้ว ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก อุบาสิกา ฉลาดสามารถพอที่จะดำรงพรหมจรรย์ศาสนาของพระองค์แล้ว ก็เป็นกาลสมควรแล้วที่พระองค์จะเข้าสู่มหาปรินิพพาน

ทรงดำริดังนี้แล้ว จึงทรงปลงพระชนมายุสังขาร คือตั้งพระทัยแน่วแน่ว่า พระองค์จักปรินิพพานในวันวิสาขะปุรณมีคือวันเพ็ญเดือน ๖

อันว่า บุคคลผู้มีกำลังกลังกลีงศีลสมาธิมาแห่งที่บจากหน้าผาลงสู่สระย่อมก่อความกระเพื่อมคลื่นสะท้อนแก่แม่น้ำในสระนั้นฉันใด การปลงพระชนมายุสังขารอริชฐานพระทัยว่า จะปรินิพพานของพระอนาวรรณญาณก็ฉันนั้น ก่อความวิปริตแปรปรวนแก่โลกธาตุทั้งสิ้น มหาปฐพีมีอาการตื้นสะท้อนเหมือนหนังสัตว์ที่เขาชิงไว้แล้ว

ดีด้วยไม้ท่อนใหญ่ก็ปานกัน รุกขสาขาวันไหนไกวแกว่งด้วยแรงวายุโบกสะบัดใบอยู่พอสมควร แล้วนั่งสงบมีอาการประหนึ่งว่าเศร้าโศกตลอดในเหตุการณ์ครั้งนี้ เหมือนกุมารินางน้อยคร่ำครวญบริเวณถ้ำมารดาผู้จะจากไปจนสลดเน่หนึ่ง ณ เบื้องบนท้องฟ้าสีครามกลายเป็นแดงเข้มตุงเลือดสำเภาพ่น ซึ่งได้ด้วยเลือดสด ปีกชาชาติร้องระงมสนั่นไพรเหมือนจะประกาศว่าพระผู้ทรงมหากรุณากำลังจะจากไปในไม่ช้านี้

พระอานนท์สังเกตเห็นความวิปริตแปรปรวนของโลกธาตุดังนี้ จึงเข้าเฝ้าพระจอมมุนีทูลถามว่า “พระองค์ผู้เจริญ โลกธาตุนี้วิปริตแปรปรวนผิดปกติไม่เคยมีไม่เคยเป็นได้เป็นแล้วเพราะเหตุอะไรหนอ ?”

พระทศพลเจ้าศรีว่า “อานนท์เอ๋ย อย่างนี้แหละ คราใดที่ตถาคตประสูติ ตรัสรู้ อนุธรรมจักรปลงอายุสังขารและนิพพาน ครานั้นย่อมจะมีเหตุการณ์วิปริตอย่างนี้เกิดขึ้น”

พระอานนท์ทราบว่ บัดนี้พระตถาคตเจ้าปลงพระชนมายุสังขารเสียแล้ว ความสะเทือนใจและว่าเหวประดังขึ้นมาจนอัสสุชลธาราไหลหลังสุดห้ามหัก เพราะความรักเหลือประมาณที่ท่านมีในพระเชษฐภคินีท่านหมอบลงที่พระบาทมูลแล้วทูลว่า

“ข้าแต่พระองค์ผู้ประเสริฐ ขอพระองค์อาศัยความกรุณาในข้าพระองค์และหมู่สัตว์ จงดำรงพระชนมชีพต่อไปอีกเกิดอย่าเหี้ยมด่วนปรินิพพานเลย” กราบทูลเท่านี้แล้วพระอานนท์ก็ไม่อาจทูลอะไรต่อไปอีก เพราะโศกสาครท่วมท้นหทัย

“อานนท์เอ๋ย” พระศาสดาตรัสพร้อมด้วยทอดทักตนาการ

ไปเบื้องพระพักตร์อย่างสุดไกล มีแวแห่งความเด็ดเดี่ยวฉายออกมาทางพระเนตร และพระพักตร์ “เป็นไปไม่ได้ที่จะให้ตถาคตกลับใจ ตถาคตจะต้องปรีณิพพานในวันเพ็ญแห่งเดือนวิสาขะอีก ๓ เดือนข้างหน้า” อานนท์ เราได้แสดงนิมิตโอกาสอย่างแจ่มแจ้งแก่เธอพอเป็นนัยมาไม่น้อยกว่า ๑๖ ครั้งแล้วว่าคนอย่างเรานี้มีอิทธิบาทภาวนาที่ได้อบรมมาด้วยดี ถ้าประสงค์จะอยู่ถึงหนึ่งกับปีคือ ๑๒๐ ปี ก็พออยู่ได้ แต่เธอหาเจตจำนงใจไม่ได้ทูลเราเลย เราตั้งใจไว้ว่าในคราวก่อน ๆ นี้ ถ้าเธอทูลให้เราอยู่ต่อไปเราจะห้ามเสียสองครั้ง พอเธอทูลครั้งที่ ๓ จะรับอาวธนาของเธอ แต่บัดนี้ข้าเสียแล้ว เราไม่อาจกลับใจได้อีก” พระศาสดาหยุดอยู่ครู่หนึ่งแล้วตรัสต่อไปว่า

“อานนท์ เธอยังจำได้ไหม ครั้งหนึ่ง ณ ภูเขาดังมีลักษณะยอดเหมือนนกเงือก อันได้นามว่า “ศิขณภูฏ” ณ ภูเขานี้มีถ้ำอันชวชนามชื่อ สุกรชาคา ที่ถ้ำนี้เองสาวกผู้เลื่องชื่อว่าเลิศทางปัญญาของเราคือสารีบุตรได้ถอนตัณหาสูญโดยสิ้นเชิงเพียงเพราะฟังคำที่เราสนทนากับหลานชายของเธอผู้มีนามว่า ศิขณชะ เพราะได้เลื่อมยา

“เมื่อสารีบุตรมามวยในสำนักของเราแล้วศิขณชะปริพพาชกเที่ยวตามหาลุงของตน มาพบลุงของเขาคือสารีบุตรถวายงานพัดเราอยู่ จึงพูดเปรย ๆ เป็นเชิงกระทบกระเทียบว่า “พระโคตม ทุกสิ่งทุกอย่างข้าพเจ้าไม่พอใจหมด” ซึ่งรวมความว่าเขาไม่พอใจเราด้วยเพราะตถาคตก็รวมอยู่ในคำว่า “ทุกสิ่งทุกอย่าง” เราได้ตอบเขาไปว่า “ถ้าอย่างนั้น เธอควรจะ

ไม่พอใจความคิดเห็นอันนั้นของเธอเสียด้วย”

“อาหนท์ เราได้แสดงธรรมอื่นอีกเป็นอเนกปริยาย
สารีบุตรถวายงานพัดไปฟัดไป จนจิตของเธอหลุดพ้นจาก
อาสวะทั้งปวง

“อาหนท์เอ๋ย ณ ภูเขาสิขณภูฏตังกล่าวนี เราเคยพูดกับ
เธอว่า คนอย่างเราถ้าจะอยู่ต่อไปอีก ๑ กัปปี หรือเกินกว่านั้นก็
พอได้ แต่เธอก็หาไม่มีความหมายแห่งคำที่เราพูดไม่

“อาหนท์ ต่อมาที่โคตมนิโครธที่แห้วสำหรับทิ้งโจรที่ถ้า
ตัดบรรณโกถ์เวลาบรรพตที่กาฬศิลาโกถ์เขาอิสิคิลิซึ่งเนื่องลือ
มาแต่โบราณกาลว่า เป็นที่อยู่อาศัยของพระปัจเจกพุทธ
เจ้าเป็นอันมาก เมื่อท่านเข้าไป ณ ที่นั้นแล้วไม่มีใครเห็นท่าน
ออกมาอีกเลย จึงกล่าวขานกันว่าอิสิคิลิบรรพต (ภูเขาภิน
ทินฤาษี) ที่เสื่อมเขาชื่อสัปปิโสณทีกาโกถ์ป่าสิลวันที่ดไปทราหม ที่
เวฬุวันสวนไม้ อันร่มรื่นของจอมเสนาแห่งแคว้นมคธที่สวน
มะม่วงของหม่อชีวกโกมารภัจ ที่มีทพภูจนิมิตทายวัน ทั้ง ๑๐
แห่งนี้ ณ เขตแขวงราชคฤห์

“ต่อมาเมื่อเราทิ้งราชคฤห์ไว้เบื้องหลัง แล้วจาริกสู่เวสาลี
นครอันรุ่งเรืองยิ่ง เราก็ให้น้อยแก่เธออีกถึง ๖ แห่ง คือที่ อุเทน
เจติย์ สัยตัมพเจติย์ โคตมกเจติย์ พทุปุตตเจติย์ สารันทเจติย์
และปาวาลเจติย์เป็นแห่งสุดท้าย คือสถานที่ซึ่งเราอยู่ ณ บัดนี้
แต่เธอก็หาเฉยใจไม่ ทั้งนี้เป็นความบกพร่องของเธอเอง เธอ
จะคร่ำครวญเอาอะไรอีก

“อาหนท์เอ๋ย บัดนี้สังฆารอันเป็นเหมือนเกวียนชำระดูนี้

เราได้สละแล้ว เรื่องที่จะดึงกลับคืนมาอีกนั้นมิใช่วิสัยแห่งตถาคตอาบนนท์ เรามิได้ปรักปรำเธอ เธอเบาใจเกิด เธอได้ทำหน้าที่ดีที่สุดแล้ว บัดนี้เป็นกาลสมควรที่ตถาคตจะจากโลกนี้ไป แต่ยังมีเหลือเวลาอีกถึง ๓ เดือน บัดนี้สังขารของตถาคตเป็นเสมือนเรือร้วคอยแต่เวลาจะจมลงสู่ท้องธารเท่านั้น

“อาบนนท์ เราเคยบอกเธอแล้วมิใช่หรือว่าบุคคลย่อมต้องพลัดพรากจากสิ่งที่รักที่พึงใจเป็นธรรมดาหลีกเลี่ยงไม่ได้ อาบนนท์เอ๋ย ชีวิตนี้มีความพลัดพรากเป็นที่สุด สิ่งทั้งหลายมีความแตกไป ตับไป สลายไปเป็นธรรมดา จะปรารถนามิให้เป็นอย่างที่ยังควรจะเป็นนั้น เป็นฐานะที่ไม่พึงหวังได้ ทุกสิ่งทุกอย่างดำเนินไปเคลื่อนไปสู่จุดสลายตัวอยู่ทุกขณะ”

แล้วพระจอมศาสดาก็เสด็จไปยังภัณฑุกาม และโภคนครตามลำดับ ในระหว่างนั้นทรงให้โอวาทภิกษุทั้งหลายด้วยพระธรรมเทศนาอันเป็นไป เพื่อโลกุตตารวิยธรรม กล่าวคือศีล สมาธิ ปัญญา วิมุตติ และวิมุตติญาณทรรณะ เป็นต้นว่า

“ภิกษุทั้งหลาย คีลเป็นพื้นฐานเป็นที่รองรับคุณอันยิ่งใหญ่ ประหนึ่งแผ่นดินเป็นที่รองรับและตั้งลงแห่งสิ่งทั้งหลายทั้งที่มีชีพและหาชีพมิได้ เป็นต้นว่าพญากษัตริย์มหาสิงขร และสัตว์จตุบาท พริบาทนานาชนิด บุคคลผู้มีคีลเป็นพื้นใจย่อมอยู่สบาย มีความปลอดโปร่งเหมือนเรือนที่บุคคลปิดกวาดเช็ดถูเรียบร้อย ปราศจากเรื้อคและฝุ่นเป็นที่รบกวน

“คีลนี้เองเป็นพื้นฐานให้เกิดสมาธิ คือความสงบใจ สมาธิที่มีคีลเป็นเบื้องต้น เป็นพื้นฐานย่อมเป็นสมาธิที่มีผลมาก

มีอาณิสต์มาก บุคคลผู้มีสมาธิย่อมอยู่อย่างสงบ เหมือนเรือนที่มีฝาผนัง มีประตู หน้าต่างปิดเปิดได้เรียบร้อย มีหลังคาสำหรับป้องกันลมแดดและฝน ผู้อยู่ในเรือนเช่นนี้ฝนตกก็ไม่เปียก แดดออกก็ไม่ร้อนฉุนฉุนใด บุคคลผู้มีจิตเป็นสมาธิก็ฉุนฉุนนั้น ย่อมสงบอยู่ได้ ไม่กระวนกระวายเมื่อถูกลมแดดและฝน กล่าวคือโลกธรรมแปดเผาะกระพือพัดพัดเข้ามามีแล้วครั้งแล้วครั้งเล่า สมาธิอย่างนี้ย่อมก่อให้เกิดปัญญาในการฟาดฟันอย่ายั้งและเชื่องเฉื่อยก็เลสาสวะต่าง ๆ ให้เบาบางและหมดสิ้นไป เหมือนบุคคลผู้มีกำลังจับศัสตราอันคมกริบ แล้วฉวยปาให้ไล่เตียนก็ปานกัน

“ปัญญาซึ่งมีสมาธิเป็นรากฐานนั้นย่อมปรากฏดุจไฟดวงใหญ่กำจัดความมืดให้ปลาสนาการ มีแสงสว่างรุ่งเรืองอำไพขับฝนละอองคือกิเลสให้ปลิวหาย ปัญญาจึงเป็นประดุจประทีปแห่งดวงใจ

“อันว่าจิตนี้เป็นธรรมชาติที่ส่องไสอยู่โดยปกติ แต่เศร้าหมองไปเพราะคลุกเคล้าด้วยกิเลสหนานาชนิด คือ สมาส และปัญญา เป็นเครื่องฟอกจิตใจให้ขาวสะอาดดังเดิม จิตที่ฟอกแล้วด้วยศีล สมาธิ และปัญญาย่อมหลุดพ้นจากอาสวะทั้งปวง

“ภิกษุทั้งหลาย บุคคลผู้มีจิตหลุดพ้นแล้วจากอาสวะย่อมพบกับปิติปราโมชอันใหญ่หลวง รู้สึกตนว่าได้พบขุมทรัพย์มเหมา หาอะไรเปรียบมิได้ เฝืออาบซาบซ่าด้วยธรรม คนของตนเองนั้นแล เป็นผู้รู้วักขานนี้ก็เลสาณุลัยต่าง ๆ ได้สิ้นไปแล้ว ภพใหม่ไม่มีอีกแล้ว เหมือนบุคคลผู้ตัดแขนขาด ย่อมรู้ด้วยตนเองว่าบัดนี้แขนของตนขาดแล้ว”

โอราทานุศาสน์ ของพระผู้มีพระภาคส่วนใหญ่เป็นไป
เยี่ยงนี้

ข่าวการปลงพระชนมายุสังขารของพระศาสดา แม่กระจาย
ไปทั่วสังฆมณฑล ประจุบุรุษผู้มีกำลังกระพือผ้าขาวคลุม
บริเวณเนื้อที่อันน้อย บัดนี้สาวกของพระองค์ทั้งคฤหัสถ์และ
บรรพชิตรู้สึกว่าเหว่หวีวหวั่นและเลื่อนลอย สาวกที่เป็นปุถุชนไม่
อาจกลั้นอัสสุราราไว้ได้ มีใบหน้าอาบด้วยน้ำตา ประชุมกันเป็น
กลุ่ม ๆ ว่าฟังว่าพันอยู่ว่า พระผู้มีพระภาคจะปรินิพพานเสียแล้ว
พวกเราจะทำอย่างไรหนอ ส่วนสาวกผู้เป็นชีณาสพลันอาสวะ
แล้วก็ได้แต่ปลงธรรมสังเวช คือความสลดใจตามแบบพระอริยะ

ภิกษุรูปหนึ่งได้นามว่า รัมมาราม คิดว่าอีก ๓ เดือนข้าง
หน้าพระตถาคตเจ้าจะปรินิพพาน เราบวชในสำนักของพระองค์
แต่ยังมีอาสวะกิเลสอยู่ กระไรหนอเราจะพึงเพียรพยายาม เพื่อ
บรรลุอรหัตผลในเวลาทีพระพุทธรองค์ยังทรงพระชนม์อยู่
คิดตั้งนั้นแล้ว ท่านมิได้จับกลุ่มกับภิกษุอื่น ๆ มิได้เสว้าไศกปลีก
คนออกไปอยู่แต่ผู้เดียว พยายามทำสมณะและวิปัสสนา

ภิกษุทั้งหลายอื่นเห็นพฤติกรรมดังนี้ เข้าใจว่า
ภิกษุรัมมารามหาความรักความอาลัยในพระผู้มีพระภาคมิได้ จึง
นำข้อความนั้นกราบทูลพระพุทธรองค์

“พระเจ้าข้า” ภิกษุทูล “ภิกษุชื่อรัมมารามหาความรัก
ความอาลัยในพระองค์มิได้เลย เมื่อทราบว่าพระองค์จะ
ปรินิพพานก็หาได้แสดงอาการเสว้าไศกอย่างใดไม่ ปลีกคนไป
อยู่แต่ผู้เดียวไม่เกี่ยวข้องได้ถามเรื่องราวของพระองค์เลย”

พระศาสดารับสั่งให้พระธัมมารามเข้าเฝ้า ตรัสถามว่า
“ธัมมาราม ได้ยินว่าเธอทำอย่างที่ภิกษุทั้งหลายกล่าวนี้หรือไม่ ?”

“พระพุทธเจ้าข้า” พระธัมมารามทูลรับ

“ทำไมเธอจึงทำอย่างนั้น เธอไม่อาลัยไยดีในศกาคตหรือไม่?”

พระศาสดาตรัสถาม

“เรามีได้พระเจ้าข้า ข้าพระองค์คิดว่า ข้าพระองค์บวช
แล้วในสำนักของพระองค์ผู้สรรเสริญความเพียรพยายาม บัดนี้
พระองค์จะนิพพานแล้ว ทำไฉนหนอ ข้าพระองค์จะพึงทำความ
เพียร เพื่อบรรลุธรรมอันสูงสุด เพื่อบูชาพระองค์ตั้งแต่พระองค์
ยังทรงพระชนม์อยู่ทีเดียว ด้วยเหตุนี้ข้าพระองค์จึงหลีกออกจาก
หมู่ผู้ดูแลผู้เดียว”

พระพุทธองค์ทรงเปล่งพระอุทานออก ๓ ครั้งว่า “ดีแล้ว
ภิกษุ” แล้วมีพระพักตร์มาตรัสกับภิกษุทั้งหลายอื่นว่า “ภิกษุทั้ง
หลาย ผู้ใดมีความเสนาหาอาลัยในเรา พึงทำตนอย่างธัมมาราม
ภิกษุนี้ การทำอย่างนี้ชื่อว่า บูชาเคารพนับถือเราด้วยอาการอัน
ยอดเยี่ยม ภิกษุทั้งหลาย ภิกษุผู้มีอินทรีย์ในธรรม ตรึกตรองธรรม
ระลึกถึงธรรมอยู่เสมอ ย่อมไม่เสื่อมจากพระสัทธรรม ไม่
เสื่อมจากพระนิพพาน”

แม้กระนั้นภิกษุทั้งหลายก็ไม่วายที่จะแวดล้อมพระองค์
ไปทุกหนทุกแห่ง พระศาสดาเห็นดังนี้ จึงเตือนภิกษุเหล่านั้นให้
พยายามแสวงหาวิเวก เพื่อบรรลุดุคฺคธรรมที่ยังมิได้บรรลุ เพื่อทำ
ตนให้บริสุทธิ์จากกิเลสด้วยพระพุทธพจน์ว่า

ภิกษุทั้งหลาย บรรดาทางทั้งหลาย มรรคมิองค์ ๘

ประเสริฐที่สุด บรรดาบททั้งหลาย บทสี่ คือ อริยสัจ ประเสริฐที่สุด
บรรดาธรรมทั้งหลาย วิชาคือ การปราศจากความกำหนัดยินดี
ประเสริฐที่สุด บรรดาลัทธิ ๒ เท้า พระตถาคตเจ้าผู้มีจักขุประเสริฐที่
สุด มรรคมิถงค์ ๘ นี้แต่เป็นไปเพื่อพระคณาอันบริสุทธิ์หาใช้ทางอื่น
ไม่ เธอทั้งหลายจงเดินไปตามทางมิถงค์ ๘ นี้ อันเป็นทางที่ทำให้
มารให้หลง ติดตามไม่ได้ เธอทั้งหลายจงตั้งใจปฏิบัติเพื่อทำ
ทุกขให้สูญสิ้นไป ความเพียรพยายามเธอทั้งหลายต้องทำเอง
ตถาคตเป็นแต่เพียงผู้บอกทางเท่านั้น เมื่อปฏิบัติตนดังนั้น พวก
เธอจักพ้นจากการและปวงแห่งมาร”

พระพุทธองค์ตรัสกับพระอาบนท์ว่า “มาเถิดอาบนท์
เรจักไปกุสินารานครด้วยกัน” พระอาบนท์รับพุทธบัญชาแล้ว
ประกาศให้ภิกษุทั้งหลายทราบพร้อมกัน แล้วข้ามเนินจากสถานที่
นั้นมุ่งสู่กุสินารานคร ในระหว่างทางทรงเหน็ดเหนื่อยมากจึงแวะ
เข้าร่วมพฤกษ์ไพบนาต้นหนึ่ง รับสั่งให้พระอาบนท์ปูผ้าสังฆาฏิทำ
เป็นที่นอน

“อาบนท์ เราเหน็ดเหนื่อยเหลือเกิน อาพาธก็มี
อาการรุนแรงขึ้น เร็วเข้าเถิด รีบปูสังฆาฏิลงเราจะนอนพักผ่อน
และขอให้เธอไปนำน้ำมาดื่มพอแก้กระหาย”

“พระเจ้าข้า” พระอาบนท์ทูล “เกวียนเป็นจำนวนมาก
เพิ่งผ่านพ้นลำน้ำไปสักครู่นี้เอง น้ำยังขุ่นอยู่ไม่ควรที่พระองค์จะ
ดื่ม ขอเสด็จไปดื่ม ณ แม่น้ำกุณฑลที่เถิด มีน้ำใสจืดสนิท เยนดี”

“อย่าเลย อาบนท์” พระตถาคตตรัสเป็นเชิงวิงวอน
“อย่าคอยจนถึงแม่น้ำกุณฑลเลย เรากระหายเหลือเกิน ร่างกาย

เว้าร้อน คอแห้งผาก เธอจึงรีบไปนำน้ำมาเกิด”

พระอานนท์รับพุทธานุญาตแล้ว ถือนาครของพระศากยวงศ์
เจ้าไป ท่านมีอาการเศร้าซึมและวิตกกังวล เมื่อมาถึงริมแม่น้ำยัง
มองเห็นน้ำขุ่นอยู่ ท่านมีอาการเหมือนว่าจะเดินกลับ แต่ด้วยความ
เชื่อและหวังไว้ในพระศาสดาจึงเดินลงไปอีก พอท่านทำท่า
จะดำขึ้นมาก็ทันนั้น น้ำซึ่งมีสีขุ่นขาวเพราะรอยเกวียนและโคล
ปรากฏเป็นน้ำใสสะอาดเหมือนกระจกเงา ซึ่งหญิงสาวผู้รักสวย
รักงามขัดไว้ดีแล้ว ท่านจึงดำน้ำนั้นมา แล้วรีบเดินกลับน้อม
บาตรน้ำเข้าไปถวายพระศาสดา

พระพุทธรองค์ทรงยิ้มด้วยความกระหาย พระอานนท์
มองดูด้วยความชื่นชมในพุทธานุภาพแล้วทูลว่า “พระพุทธรเจ้าข้า
อัศจรรย์จริง สิ่งที่เคยมีไม่เคยปรากฏได้มีและปรากฏแล้ว เป็น
เพราะพุทธานุภาพโดยแท้ บารมีธรรมเป็นสิ่งที่น่าสั่งสมแท้” แล้ว
ท่านก็เล่าเรื่องน้ำที่ขุ่นกลับใสสะอาดโดยฉับพลัน ให้พระผู้มีพระ
ภาคสดับ พระจอมมุนีคงประทับสงบนิ่งด้วยอาการแห่งผู้เจนจบ
และเข้าใจในความเป็นไปทั้งปวง

ก่อนหน้านั้นเพียงเล็กน้อย เมื่อพระองค์ผ่านมาทางเมืองปาวา
ประทับ ณ สวนมะม่วงของนายจุนทะบุตรนายช่างทอง นายจุนทะทูล
อาราธนาไว้ภัตตาหาร ณ บ้านของตน และจัดแจงหาพืชโภชนา
ยาหารอย่างประณีต รุ่งขึ้นได้เวลาแล้ว อาราธนาพระพุทธรองค์
และภิกษุสงฆ์เพื่อเสวย พระพุทธรองค์ทอดทักสนาการเห็นสุกรมัททะ
อาหารชนิดหนึ่งซึ่งย่อยยาก จึงรับสั่งให้ถวายแก่พระองค์แต่ผู้
เดียว มิให้ถวายแก่ภิกษุรูปอื่น เมื่อพระองค์เสวยแล้วก็รับสั่งให้
ฝังเสีย

ดูเกิด พระมหากรุณาแห่งพระองค์มีถึงปานนี้ สำหรับ
พระองค์นั้นมีได้ห่วงใยในชีวิตแล้ว เพราะถึงอย่างไร ๆ ก็จะต้อง
นิพพานในคืนวันนี้แน่นอน ทรงเป็นห่วงภิกษุสาวกว่า
จะลำบาก ถ้าฉันอาหารที่ย่อยยากชนิดนั้น ประหนึ่งมารดา
หรือบิดาผู้เปี่ยมด้วยเมตตาธรรมในบุตรของตน ทราบดีว่า
อะไรจะทำให้บุตรธิดาลำบาก ย่อมพร้อมที่จะรับความ
ลำบากอันนั้นเสียเอง

๐๙ ๕๐:๐๙ ๕๐:๐๙ ๕๐

๒๔

๐๙ ๕๐:๐๙ ๕๐:๐๙ ๕๐

พระอานนทร้องไห้

สุกรมัทวะให้ผลในทันที อาการประชวรของพระองค์ทุลดหนักลงอย่างน่าวิเศษ มีพระบังคนเป็นโลหิต แต่ถึงกระนั้นก็ยังเสด็จด้วยพระบาทเปล้าจากป่าวาสูกุสินารานตรดังกล่าวแล้ว

พระองค์ต้องหยุดพักเป็นระยะ ๆ หลายครั้ง ก่อนจะถึงกุสินารา ราชธานีแห่งมัลลกะษัตริย์ ณ ได้ร่วมพยุภรณ์แห่งหนึ่ง ขณะที่พระองค์หยุดพัก มีบุตรแห่งมัลลกะษัตริย์นามว่า ปุกกุสะ เคยเป็นศิษย์ของอาฬารดาบส กาละมโคตร เดินทางจากกุสินาราเพื่อไปยังป่าวานทร ได้เห็นพระผู้มีพระภาคแล้วเกิดความเลื่อมใส จึงน้อมนำผ้าตุงาม ซึ่งมีสีเหลืองทองสิ่งดีเข้าไปถวาย รับสั่งให้ถวายแก่พระอานนทที่ผืนหนึ่งแก่พระองค์ผืนหนึ่ง

พระอานนทได้เห็นว่ามีผ้าผืนนี้ไม่ควรแก่ตน จึงน้อมเข้าไปถวายพระผู้มีพระภาคอีกผืนหนึ่ง พระพุทธองค์ทรง

หุงและต้มแล้ว ผ่านนั้นสวยงามยิ่งนัก ปราภฏประตุง่านเพลิงที่
ปราศจากควันและเปลว พระฉวีของพระพุทธรองค์เฝ้าก็ช่างสุด
ผ่อง งดงามเกินเปรียบ ท่านได้เห็นดังนั้น จึงกราบทูลพระพุทธร
องค์ว่า

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาคผู้ประเสริฐ ข้าพระองค์สังเกต
เห็นพระฉวีของพระองค์สุดผ่องยิ่งนัก เกินที่จะเปรียบด้วยสิ่งใด
เปลี่ยนแปลงมิวัคมี พระองค์ผู้ประเสริฐบัดนี้พระองค์มีพระชนมายุ
ถึง ๘๐ แล้ว อยู่ในวัยชราเต็มที เหมือนผลไม้สุกจนงอม อึ่งเล่า
เวลานี้พระองค์ทรงพระประชวรหนัก มีอาการแห่งผู้มีโรคเบียด
เบียน แต่เหตุไฉนผิวพรรณของพระองค์จึงผ่องยิ่งนัก ?”

“อานนท์” พระศาสดาตรัสตอบ “เป็นธรรมชาติของพระ
พุทธรเจ้าที่เป็นอย่างนี้ คือคราวจะตรัสรู้คราวหนึ่งและก่อนที่จะ
นิพพานอีกครั้งหนึ่ง ผิวพรรณแห่งตถาคตย่อมปราภฏงดงาม
ประตุงวัคมีแห่งสุริยาเมื่อแรกรุ่งอรุณและจวนจะอัสดง ถูก่อน
อานนท์ ในยามสุดท้ายแห่งราตรีนี้ ตถาคตจะต้องปรินิพพานใน
ระหว่างต้นสาละทั้งคู่ซึ่งโน้มกิ่งเข้าหากัน มีใบใหญ่หนา มีดอก
เป็นช่อขึ้น” ตรัสดังนั้นแล้ว จึงเสด็จนำพระอานนท์ไปสู่ฝั่งน้ำ
กกุชธานี เสด็จลงลงเสวยสำราญตามพระพุทธรอัธยาศัยแล้ว
เสด็จขึ้นจากกกุชธานี ไปประทับ ณ อัมพวันรับสั่งให้พระจุนทะ
น้องชายพระสารีบุตรปลูกล้างขาเป็น ๔ ชั้นแล้ว บรรทมด้วย
สีหไสยา คือตะแคงขวาเอาพระหัตถ์รองรับพระเศียรซ้อนพระ
บาทให้เหลื่อมกัน มีพระสติสัมปชัญญะตั้งพระทัยว่าจะลุกขึ้นใน
ไม่ช้า

ขณะนั้นเอง ความปริวิตกถึงนายจุนทะผู้ถวายสูกนมัทธ

ก็เกิดขึ้น จึงตรัสกับพระอานนท์ว่า “อานนท์เมื่อเรานิพพานแล้ว อาจจะมีผู้กล่าวโทษขุนทะ ว่าถวายอาหารที่เป็นพิษ จนเป็นเหตุ ให้เราปรินิพพาน หรือมิฉะนั้น ขุนทะอาจจะเกิดวิปฏิสาร เตือน ร้อนใจไปเองว่า เพราะเสวยสุกรมัทวะ อันตนถวายแล้ว พระ ตถาคตจึงนิพพาน ลูกก่อนอานนท์ ปิณฑบาททานที่มีอานิสงส์ มาก มีผลไพศาล มีอยู่ ๒ คราวด้วยกัน คือ เมื่อนางสุชาดาถวาย ก่อนเราจะตรัสรู้ครั้งหนึ่ง และอีกครั้งหนึ่งที่ขุนทะถวายนี้ ครั้ง แรกเสวยอาหารของสุชาดาแล้ว ตถาคตก็ถึงซึ่งกิเลสนิพพาน คือการดับกิเลส ครั้งหลังนี้เสวยอาหารของขุนทะบุตรช่างทอง แล้ว เราก็นิพพานด้วยขันธนิพพานคือดับขันธ อันเป็นวิบากที่ยัง เหลืออยู่ ถ้าใคร ๆ จะพึงสำเหนียกขุนทะ เธอพึงกล่าวให้เขาเข้าใจ ตามนี้ และถ้าขุนทะจะพึงเตือนร้อนใจ เธอก็พึงกล่าวปลอบให้ เขาคลายวิตกกังวลเรื่องนี้ อาหารของขุนทะเป็นอาหารมีอสุค ห้ายสำหรับเรา”

ครั้นแล้วพระผู้มีพระภาคเจ้า มีพระอานนท์เป็นปัจฉา สมณะ และมีภิกษุสงฆ์หมู่ใหญ่เป็นบริวารเสด็จข้ามแม่น้ำคิริญญ วดี ถึงกรุงกุสินารา เสด็จเข้าสู่สาละโนทยาน คืออุทยานซึ่งสระพริบ พริ้งด้วยต้นสาละ รับสั่งให้พระอานนท์จัดแท่นบรรทมระหว่าง ต้นสาละ ซึ่งมีกิ่งไผ่เข้าหากัน ให้หันพระเศียรทางทิศอุดร

ครั้งนั้นมีบุคคลเป็นอันมาก จากทิศต่าง ๆ เดินทางมา เพื่อบูชาพระพุทธสรีระเป็นปัจฉิมกาล แม้เป็นปริณิพพานแล้ว ออกไปสู่ตสยดา สมเด็จพระมหาสมณะทรงเห็นเหตุนี้แล้ว จึง ตรัสกับพระอานนท์เป็นเชิงปรารภว่า

“อานนท์ พุทธบริษัททั้ง ๔ คือ ภิกษุ ภิกษุณี อุบาสก

อุบาสิกา ทำสักการบูชาเราด้วยเครื่องบูชาสักการะทั้งหลายอันเป็นอาภิส เช่น ดอกไม้ รูป เทียน เป็นต้น หาชื่อว่าบูชาสักการะด้วยการบูชาอันยิ่งไม่ อานนท์เอ๋ย ผู้ใดปฏิบัติตามธรรมเนียมปฏิบัติชอบยิ่ง ปฏิบัติธรรมให้เหมาะสม ผู้นั้นแลชื่อว่าสักการบูชาเราด้วยการบูชาอันยอดเยี่ยม”

พระอานนท์ทูลว่า “พระองค์ผู้เจริญ เมื่อก่อนเมื่อออกพรรษาแล้ว ภิกษุทั้งหลายต่างพากันเดินทางมาจากทิศานุทิศ เพื่อเฝ้าพระองค์ ฟังโอวาทจากพระองค์ บัดนี้พระองค์จะปริณิพพานเสียแล้ว ภิกษุทั้งหลายจะพึงไป ณ ที่ใด ?”

“อานนท์ สถานที่อันเป็นเหตุให้ระลึกถึงเราก็คืออยู่คือสถานที่ที่เราประสูติแล้วคือ ลุมพินีวันสถาน สถานที่ที่เราตั้งอาณานิคมแห่งธรรมขึ้นเป็นครั้งแรก คืออิสิปตนมฤคทายะ แขวงเมืองพาราณสี สถานที่ที่เราละทิ้งอรุณครุฑตัวมาสัมผัสโพธิญาณ บรรลุความรู้อันประเสริฐ ทำกิจเสให้สิ้นไปคือโพธิมณฑล ตำบลอุรุเวลาเสนานิคม และสถานที่ที่เราจะนิพพาน ณ บัดนี้ คือป่าไม้สาละ ณ นครกุสินารา อานนท์เอ๋ย สถานที่ทั้ง ๔ แห่งนี้เป็นสังเวชนียสถานสาหรณีสถานสำหรับให้ระลึกถึงเราและเดินตามรอยบาทแห่งเรา”

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค ในพรหมจรรย์นี้มีสุภาพสตรีเป็นอันมากเข้ามาเกี่ยวข้องอยู่ในฐานะต่าง ๆ เป็นมารดาบ้าง เป็นพี่หญิงน้องหญิงบ้าง เป็นเครือญาติบ้าง และเป็นผู้เลื่อมใสในพระรัตนตรัยบ้าง ภิกษุจะพึงปฏิบัติต่อสตรีอย่างใด ?”

“อานนท์ การที่ภิกษุจะไม่ดูไม่แลสตรีเพศเสียเลยนั้นเป็นการดี”

“ถ้าจำเป็นต้องดูต้องเห็นเล่า พระเจ้าข้า” พระอานนท์
ทูลซัก

“ถ้าจำเป็นต้องดูต้องเห็น ก็อย่าพูดด้วย อย่าสนทนา
ด้วย นั้นเป็นการดี” พระศาสดาทวิสตอบ

“ถ้าจำเป็นต้องสนทนาด้วยเล่า พระเจ้าข้า จะปฏิบัติอย่างไร”

“ถ้าจำเป็นต้องสนทนาด้วยก็จงมีสติไว้ ควบคุมสติให้ดี
สำรวมอินทรีย์และกายวาจาให้เรียบร้อย อย่าให้ความกำหนัด
ยินดี หรือความหลงใหลครอบงำจิตใจได้ อานนท์ เราทูลว่า
สตรีที่บุรุษเอาใจเข้าไปเกาะเกี่ยวนั้นเป็นมลทินของพรหมจรรย์”

“แล้วสตรีที่บุรุษมิได้เอาใจเข้าไปเกี่ยวเกาะเล่าพระเจ้า
ข้า จะเป็นมลทินของพรหมจรรย์หรือไม่ ?”

“ไม่เป็นซี อานนท์ เธอระลึกได้อยู่หรือ เราเคยพูดไว้
ว่า อารมณ์อันวิจิตร สิ่งสวยงามในโลกนี้มีไขกาม แต่ความ
กำหนัดที่เกิดขึ้นเพราะความดำริต่างหากเล่าเป็นกามของคน
เมื่อกระซางความพอใจออกเสียได้แล้ว สิ่งวิจิตรและรูปที่สวยงาม
ก็คงอยู่อย่างเกื้อ ๗ ทำพิษอะไรมิได้อีกต่อไป”

พระผู้มีพระภาคบรมบทสงบนั่ง พระอานนท์ก็พลอยนั่ง
ตามไปด้วย ดูเหมือนท่านจะตริตรองทบทวนพระพุทธานุญาตที่
ตรัสจบลงสักครู่

จริงทีเดียว การไม่ยอมดูไม่ยอมแลสตรีเฉยเลยนั้นเป็น
การดีมาก แต่ใครเล่าจะทำได้เช่นนั้น ผู้ใดมีใจไม่พัวพันไหวด้วย
ความเป้งบานของดอกไม้งาม คนศรีและอาการเบื่องกรายแห่ง
สตรีสาว ผู้นั้นถ้ามิใช่คนพรตก็เป็นสัตว์ลึกลับจางาน แต่ดูเหมือนผู้
เป็นนักพรตทั้งกายและใจนั้นมีน้อยเหลือเกิน เมื่อมีเรื่องทีจำเป็น

ต้องคู่ต้องแฉะ เรื่องติดต่อกีฬายวชี่ก็เกิดขึ้น การติดต่อกีฬายวชี่องและกลูกกลิ้งด้วยสตรีเพศนั้น ใครเล่าจะหักห้ามใจมิให้วันไหนไปตามความอ่อนช้อย นุ่มนวลและอ่อนหวานของเธอ มีคำกล่าวไว้มิใช่หรือว่า “ความงามนั้นเป็นอำนาจที่ลูกตามจิตใจของบุรุษจะให้แพรว และกำยำนั้นคือคมดาบของเธอ เมื่อได้พบความงาม ถ้าความงามนั้นยังไม่อ้อมก็ยังมีทางจะรอค้นไปได้ แต่เมื่อความงามนั้นอ้อมออกมา บ่อมหมายถึงเธอส่งคมดาบออกมาแล้ว” และยังมีคำกล่าวอีกว่า “เมื่อสตรีงามอ้อมบ่อมหมายถึงตุงเงินของผู้ชายร้องไห้” ทำไมนะสัตว์โลกจึงหลงไหลในรูปเสียง กลิ่น รส เสียงจริง ๆ สตรีที่พรวนเสน่ห์แต่ไร้มนธรรม จิตใจสกปรกจึงเป็นเพศฆราวาสมือนุ่มซึ่งมีอ้อมและกิริยาที่อียวนเป็นคมดาบ มีน้ำตาเป็นหลุมพรางสำหรับให้ชายตกหลงไปในหลุมน้ำตานั่น

บางทีเธอจะมีความสุขสำเริงเหมือนนกน้อย ในขณะที่หัวใจของชายที่เธอเคยปอง ร้าวสลายลงด้วยความผิดหวัง บางทีเธอจะทำเป็นไกรธชายที่เธอแสนจะหลงรักเพียงเพื่อพรางสายตาของคนอื่น บางทีเธอจะอ้อมอย่างอ่อนหวานในขณะที่ในความรู้สึกของเธอแสนจะเคียดแค้นและชิงชังเขา และบางทีเธอจะร้องไห้น้ำตาอาบแก้ม ในขณะที่ใจของเธออ้อมเอิบไปด้วยปิติปราโมชณา จะเอาอะไรเล่ามาวัดความลึกแห่งหัวใจของสตรี พระศาสดาตรัสไว้มิใช่หรือ อาการของสตรีนั้นรู้ยากเข้าใจยากเหมือนการไปของปลาในน้ำ

ปราชญ์ผู้ทรงวิหยาคุณกว้างขวางลึกซึ้งซึ่งสามารถหยั่งรู้ดินฟ้ามหาสมุทร เหมือนมองเศษกระต่ายบนฝ่ามือ แต่ปราชญ์

เช่นนั้น จะกล่าวอย่างไรได้ละหรือว่าตนสามารถยังรู้ความลึกซึ้งในหัวใจของสตรี

อย่ามัวกล่าวอะไรให้มากเลย ขรรษชาติของเธอเป็นอย่างนั้นเอง มหาสมุทรเต็มไปด้วยภัยอันตราย แต่มหาสมุทรก็มีคุณแก่โลกอยู่มากโข การค้นหาความจริงตามธรรมชาติของสิ่งนั้น ๆ แล้วปฏิบัติให้ถูกต้องต่างหากเล่า เป็นทางดำเนินของผู้มีปัญญา

ความเจ็บปวดปกคลุมอยู่ครู่หนึ่ง แล้วพระอานนท์ก็พูดว่า

“ข้าแต่พระผู้มีพระภาค เมื่อพระองค์ปรินิพพานแล้ว จะปฏิบัติเกี่ยวกับพุทธสรีระอย่างไร”

“อย่าเลยอานนท์” พระศาสดาทรงห้าม “เธออย่ากังวลกับเรื่องนี้เลย หน้าที่ของพวกเขาคือคุ้มครองตนด้วยดี จงพยายามทำความเพียรเผาบาปให้เราร้อนอยู่ทุกอิริยาบถเกิดสำหรับเรื่องสรีระของเราเป็นหน้าที่ของคฤหัสถ์ที่จะพึงทำกัน กษัตริย์ พราหมณ์ และคหบดีเป็นจำนวนมาก ที่เลื่อมใสศรัทธาก็มีอยู่ไม่น้อย เขาคงทำกันเองเรียบร้อย”

“พระเจ้าข้า” พระอานนท์ทูล “เรื่องนี้เป็นหน้าที่ของคฤหัสถ์ก็จริงอยู่ แต่ถ้าเขาถามข้าพระองค์ ข้าพระองค์จะพึงบอกอย่างไร”

“อานนท์ คนทั้งหลายเมื่อจะปฏิบัติต่อพระสรีระแห่งพระเจ้าจักรพรรดิอย่างไร ก็พึงปฏิบัติต่อสรีระแห่งตถาคตอย่างนั้นเถิด”

“ทำอย่างไรเล่า พระเจ้าข้า”

“อานนท์ คืออย่างนี้ เราจะพันสรีระแห่งพระเจ้าจักรพรรดิ

ด้วยผ้าใหม่แล้วซับด้วยสำลี แล้วพันด้วยผ้าใหม่อีก ทำอย่างนี้ถึง ๕๐๐ คู่ หรือ ๕๐๐ ชั้นแล้วนำวางในรางเหล็กซึ่งเต็มไปด้วยน้ำมัน แล้วปิดครอบด้วยรางเหล็กเป็นฝา แล้วทำจิตภาวนาด้วยไม้หอมนานาชนิด แล้วถวายพระเพลิง เสร็จแล้วเชิญพระอัฐิธาตุแห่งพระเจ้าจักรพรรดินั้น ไปบรรจุสถูปซึ่งสร้างไว้ ณ ทาง ๔ แพร่ง ในสระที่แห่งตาคดก็พึงทำเช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพื่อผู้เลื่อมใสจักได้บูชาและเป็นประโยชน์สุขแก่ชาติตลอดกาลนาน"

แล้วพระพุทธรูปทรงแสดงอุปารหุบุคคล คือ บุคคลผู้ควรบรรจุอัฐิธาตุไว้ในพระสถูป เพื่อเป็นที่สักการบูชาของมหาชนไว้ ๔ จำพวก คือ พระสัมมาสัมพุทธเจ้า พระปัจเจกพุทธเจ้า พระอรหันตสาวก และพระเจ้าจักรพรรดิ

ตรัสแล้วบรรทมนิ่งอยู่ พระอานนท์ถอยออกจากที่เฝ้า เพราะความเศร้าสุดสุดที่จะอดกลั้นได้ ท่านไปยืนอยู่ที่ประตูวิหารมือจับลิ้มสลักนั่งอยู่ น้ำตาไหลพรากจนอาบแก้ม แล้วเสียงสะอื้นเบา ๆ ก็ตามมา บัดนี้ท่านมีอายุอยู่ในวัยชรานับได้ ๘๐ แล้ว เท่ากับพระชนมายุของพระผู้มีพระภาค อุปสมบทมานานถึง ๔๔ พรรษา ได้ยินได้ฟังพระธรรมและอบรมจิตใจอยู่เสมอ ได้บรรลุคุณธรรมขั้นต้นเป็นโสดาบันบุคคล ผู้มีองค์ประกอบด้วย ๓ ข้อนี้ ถ้าไม่มีเรื่องกระเทือนใจอย่างแรงคงจะไม่เศร้าโศกปริเทวนาการถึงขนาดนี้

ท่านสะอึกสะอื้นจนสิ้นเต็มไปทั้งองค์ บางคราวจะมองเห็นผ้าสีเหลืองหม่นที่คลุมกายสั้นน้อย ๆ ตามแรงสั่นไหวรูปกาย แน่นอนท่านรู้สึกสะเทือนใจและว่าเหวออย่างยิ่ง เป็นเวลานานเหลือเกินที่ท่านและพระศาสดาได้ทำประโยชน์และเอื้อเพื่อ

ต่อกัน การจากไปของพระผู้มีพระภาคจึงเป็นเสมือนกระชาก
ดวงใจของท่านให้หลุดลอย

“โอ พระองค์ผู้เป็นที่พึ่งของโลกและของข้าพระองค์”
เสียงครวญเคล้าออกมากับเสียงสะอื้น “ตั้งแต่บัดนี้ไป ข้าพระ
พุทธเจ้าจักไม่ได้เห็นพระองค์อีกแล้ว พระองค์ผู้ทรงพระมหา
กรุณาอุ้มชูห่มหรรณพมาส่วนจากข้าพระองค์ ทั้ง ๆ ที่ข้าพระองค์
ยังมีอาสวะอยู่เหมือนที่เลี้ยงสอนให้เด็กเดิน เมื่อเด็กน้อยพอจะ
หัดก้าวเท่านั้น ที่เลี้ยงก็มีอันพลัดพรากจากไป ข้าพระองค์
เหมือนเด็กน้อยผู้นั้น” พระอานนท์คร่ำครวญอย่างน่าสงสาร

เมื่อพระอานนท์หายไปนานผิดปรกติ พระศาสดาจึงตรัส
ถามว่า

“ภิกษุทั้งหลาย อานนท์หายไปไหน ?”

“ไปยืนร้องไห้อยู่ที่ประตูพระวิหารพระเจ้าข้า” ภิกษุทั้ง
หลายทูล

“ไปตามอานนท์มานี้เถิด” พระศาสดาตรัส

พระอานนท์เข้าสู่ที่เฝ้าด้วยใบหน้าที่ยังชุ่มด้วยน้ำตา
พระศาสดาตรัสถามว่า “อานนท์ อย่าคร่ำครวญนักเลย เรา
เคยบอกไว้แล้วมิใช่หรือว่า บุคคลย่อมต้องพลัดพรากจากสิ่งที่มี
ที่พอใจเป็นธรรมดา ในโลกนี้และในโลกไหน ๆ ก็ตามไม่มีอะไร
ยั่งยืนถาวรเลย สิ่งที่มีการเกิดย่อมมีการดับในที่สุด ไม่มีอะไร
ยั่งยืนถาวร”

“ข้าแต่พระองค์ผู้เป็นประจักษ์ดวงตะวัน” พระอานนท์ทูล
ด้วยเสียงสะอื้นน้อย ๆ “ข้าพระองค์มาทูลฟังว่า ตลอดเวลาที่พระองค์
ทรงพระชนม์อยู่ ข้าพระองค์ก็บริวติตามประจักษ์ฉายา ต่อไปนี้

ข้าพระองค์จะพึงติดตามผู้ใดเล่า จะพึงตั้งน้ำใช้น้ำสวดยเพื่อผู้ใด จะพึงปัดกวาดเสนาสนะที่หลับที่นอนเพื่อผู้ใด อนึ่ง เวลานี้ข้าพระองค์ยังมีอาสวะอยู่ พระองค์มาด่วนปรีณิพพาน ใครเล่าจะเป็นที่พึงของข้าพระองค์เพื่อทำที่สุดแห่งทุกข์ กิจจัดก็เลยให้หมดสิ้น ข้าพระองค์คงอยู่อย่างวิาเพรและเสียชีวิตาย เมื่อคำนี้ลงอย่างนี้แล้วก็สุดจะหักห้ามความโศกกำสรดได้"

"อานนท์ เธอเป็นผู้มีบารมีธรรมที่ได้สั่งสมมาแล้วมาก เธอเป็นผู้มีบุญที่ได้ทำไว้แล้วมาก อย่าเสียใจเลย กิจอันใดที่ควรทำแก่ตถาคต เธอได้ทำกิจนั้นอย่างสมบูรณ์ ด้วยกายกรรม วาจกรรม และมโนกรรม อันประกอบด้วยเมตตาอย่างยอดเยี่ยม จงประกอบความเพียรเถิด เมื่อเราล่วงลับไปแล้ว เธอจะต้องสำเร็จอรหัตตผลเป็นพระอรหันต์ในไม่ช้า" ครั้นดังนี้แล้ว จึงเรียกภิกษุทั้งหลายเข้ามาสู่ที่ใกล้ แล้วทรงสรรเสริญพระอานนท์โดยอเนกปริยาย เป็นต้นว่า

"ภิกษุทั้งหลาย อานนท์เป็นบัณฑิต เป็นผู้รอบรู้และอุปรากรอย่างยอดเยี่ยม พระอรหันต์สัมมาสัมพุทธเจ้า ทั้งในอดีตและอนาคตซึ่งมีภิกษุผู้อุปรากรนั้น ๆ ก็ไม่ติเกินไปกว่าอานนท์ อานนท์เป็นผู้สำเนียงด้วยปัญญารู้อกาลที่ควรไม่ควร รู้อกาลที่เหมาะสมสำหรับผู้ที่มาเฝ้าเราว่ากาลนี้สำหรับภักขัตริย์ กาลนี้สำหรับราชมหายำมาดย์ กาลนี้สำหรับคนทั่วไป ควรได้รับการยกย่องนานาประการ มีคุณธรรมนำอัสจรรย ผู้ที่ยังไม่เคยเห็นไม่เคยสนทนาก็อยากเห็นอยากสนทนาด้วย อยากฟังธรรมของอานนท์ เมื่อฟังก็มีจิตใจผลิตเพลินยินดีในธรรมที่อานนท์แสดง ไม่อัม ไม่เบื่อ ด้วยธรรมวาจีรส...ภิกษุทั้งหลาย อานนท์ เป็นบุคคล

ที่หาได้ยากผู้หนึ่ง”

พระอานนท์ผู้มีความห่วงใยในพระศาสนาไม่มีที่สิ้นสุด กราบทูลด้วยน้ำเสียงที่ยังเครืออยู่ว่า

“พระองค์ผู้เจริญ พระองค์เป็นประตู่พระเจ้าจักรพรรดิ ในทางธรรม ทรงสถาปนาอาณาจักรแห่งธรรมขึ้น ทรงเป็นธรรมราชา สูงยิ่งกว่าราชาใด ๆ ในพื้นพิภพนี้ ข้าพระองค์เห็นว่าจะสมควรแก่พระองค์เลยที่จะปรินิพพานในเมืองกุสินารา อันเป็นเมืองเล็กเมืองน้อย ขอพระองค์ไปปรินิพพานในเมืองใหญ่ ๆ เช่น ราชคฤห์ สาวัตถี จัมปา สาเกต โกธัมพี พาราณสี เป็นต้น เกิดพระเจ้าข้า ในมหานครเหล่านั้น กษัตริย์ พราหมณ์ เศรษฐี คหบดี และทวยนาครทุกชั้นที่เลื่อมใสพระองค์ก็มีอยู่มาก จักได้ทำมหาสักการะแด่สรีระแห่งพระองค์เป็นมโหฬาร ควรแก่ความเป็นพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ซึ่งเป็นอุดมบุรุษรัตนในโลก”

“อานนท์ เธออย่างกล่าวอย่างนั้นเลย ชีวิตของตถาคค เป็นชีวิตแบบอย่าง ตถาคคนิพพานไปแล้วเพียงรูปเท่านั้น แต่เกียรติคุณของเราคงอยู่ต่อไป เราต้องการให้ชีวิตนี้งามทั้งในเบื้องต้น ท่ามกลางและที่ สุด อานนท์เอ๋ย ตถาคคอุปติแล้วเพื่อประโยชน์สุขแห่งมหาชน เมื่ออุปติมาอยู่โลกนี้ เราเกิดแล้วในป่านามว่าลุมพินี เมื่อตรัสรู้อรุณตรัสมาวมลัมโพธิญาณ เราก็ได้บรรลุแล้วในป่าตำบลอุรุเวลาเสนานิคม แขวงเมืองราชคฤห์มหานคร เมื่อตั้งอาณาจักรแห่งธรรมขึ้นเป็นครั้งแรก ได้สาวกเพียง ๕ คน เราก็ตั้งลงแล้ว ณ ปาอิสิปตนมฤคทายะเขตเมืองพาราณสี คราวนี้เป็นครั้งสุดท้ายแห่งเรา เราก็ควรนิพพานในป่าเช่นเดียวกัน

“อนึ่ง กุสินารานี้ แม้บัดนี้จะเป็นเมืองน้อย แต่ในโบราณ

กาลกุสินารา เคยเป็นเมืองใหญ่มาแล้ว เคยเป็นที่ประทับของพระเจ้าจักรพรรดิ นามว่ามหาสุทิสสนะ นครนี้เคยชื่อกุสาวดี เป็นราชธานีที่สมบูรณ์ มั่งคั่ง มีคนมาก มีมนุษย์นิกรเกลื่อนกล่น พรั่งพร้อมด้วยธัญญาหาร มีรมณีสถานที่บันเทิงจิต ประดุจตั้งราชธานีแห่งทิพยนคร กุสาวดีราชธานีนั้น ก็ก่อกองกุนาพทั้งกลางวันและกลางคืนด้วยเสียง ๑๐ ประการ คือเสียงคชสาร เสียงภาชี เสียงเกวียนและรถ เสียงตะโพน เสียงพิณ เสียงขับร้อง เสียงกังสดาล เสียงสังข์ รวมทั้งสำเนียงประชาชนเรียกกัน บริโภคอาหารด้วยความสำราญเบิกบานจิต

“พระเจ้ามหาสุทิสสนะองค์จักรพรรดิเล่า ก็ทรงเป็นอิสราริบัติในปฐมภพมณฑล ทรงชำนะปัจจามิตรโดยธรรม ไม่ต้องใช้ทัณฑ์และทัสตรา ขนบทศนยบรรพคาบปาวจากใจผู้ร้าย มารดา ยิงบุตรให้เพื่อนอยู่บนนอกด้วยความเพลิตเพลิน ประดุจบ้านปราศจากกัณธลลิก เป็นนครที่รื่นรมย์ร่มเย็นสมเป็นราชธานีแห่งพระเจ้าจักรพรรดิราชอย่างแท้จริง

“อีกอย่างหนึ่ง อานนท์เอ๋ย เมื่อมองมาทางธรรมเพื่อให้เกิดสังเวชสลตจิต ก็พอคิดได้ว่า สิ่งทั้งหลายไม่เที่ยงไม่ยั่งยืนมุ่งไปสู่จุดสูญสลายตัว อานนท์จงดูเถิด พระเจ้าจักรพรรดิมหาสุทิสสนะก็สิ้นพระชนม์ไปแล้ว เมืองกุสาวดีก็เปลี่ยนมาเป็นกุสินาราแล้ว ประชาชนชาวกุสาวดีก็ตายกันไปหมดแล้ว นี่แลไม่มีอะไรเที่ยง ไม่มีอะไรยั่งยืน คณาคนเองก็จะนิพพานในไม่ช้านี้”

แล้วพระศาสดาก็ รับสั่งให้พระอานนท์ไปแจ้งข่าวปรีนิพพานแก่มัลลกษัตริย์ว่า พระคณาคนเจ้าจักปรีนิพพานในยามสุดท้ายแห่งราตรี เมื่อมัลลกษัตริย์ผู้ครองนครกุสินาราสดับ

ชาวนี้อย่างก็ทรงกำสรดโศกาทูรทุกข์โศกนันทับทวิ สบายพระ
เกศา ยกพระพาหาทั้งสองขึ้นแล้วคร่ำครวญล้มกึ่งเกลือก
ประหนึ่งบุคคลที่เฝ้าขาดไร่ไร่พันถึงพระโลกนาถว่า “พระโลก
นาถถ้วนปรีณิพพานัก ดวงตาของโลกดับลงแล้ว ประจุสุริยา
ซึ่งให้แสงสว่างดับลง”

ด้วยอาการโศกาตูรดังนี้ มัลลกษัตริย์ตามพระ
อาณนทไปเฝ้าพระศาสดา ณ สาละวันทยาน พระอาณนท
จัดให้เข้าเฝ้าเป็นตระกูล ๆ ไป แล้วกลับสู่สัณฐานาคาร คือน
นั้น มัลลกษัตริย์ประชุมกันอยู่จนสว่างมิได้บรรทมเลย

ปัจฉิมสาวกอรหันต์และพวงดอกไม้मार

อย่างเข้ายามที่สองแห่งราตรี ลมเย็นพัดผ่านมาเป็น
 ครั้งคราว รอบ ๆ อุทยานศาลวันเปียกชุ่มไปด้วยอัสสุชล
 ธาราแห่งมหาชนผู้เศร้าสลดสุดประมาณ เขาหลั่งน้ำตา
 ออกมาด้วยความรักและวันทใจ พระจันทร์วันเพ็ญแห่ง
 เดือนวิสาขะโผล่ขึ้นเหนือทิวไม้ทางทิศตะวันออกแล้ว โค
 เด็มดวงสาดแสงสีนวลโยลงสู่อุทยานศาลวันพรหมไปทั่ว
 บริเวณมณฑล ต้องใบสาละ ซึ่งใวน้อย ๆ ดูงามตา แต่...
 บรรยากาศในยามนี้สลดเกินไปที่ใด ๆ จะสนใจกับความ
 งามแห่งแสงโสมที่สาดส่องเหมือนจงใจจะบูชาพระสรีระ
 แห่งจอมศาสดานั้น

เจียบสงบ รังเวง จะได้ยินอยู่บ้างก็ดือเสียงสะอึก
 สะอื้นและทอดถอนใจของคนบางคนที่ยังมาถึง

ท่ามกลางบรรยากาสดังกล่าวนี้นักบวชเพศปริพาชก
 หนุ่มคนหนึ่ง ขออนุญาตผ่านฝูงชนเข้ามา เมื่อเข้ามาใกล้

เขามอบว่า ขอเฝ้าพระศาสดา พระอานนท์ได้สดับเสียงนั้นจึง
ออกมารับ และขอร้องวิงวอนว่าอย่ารบกวนพระผู้มีพระภาคเจ้า
เลย

“ข้าแต่ท่านอานนท์” ปริพพาชกผู้นั้นกล่าว “ข้าพเจ้าขอ
อนุญาตเข้าเฝ้าพระผู้มีพระภาคเจ้าเพื่อทูลถามข้อข้องใจบาง
ประการ ขอท่านได้โปรดอนุญาตเถิด ข้าพเจ้าสุภัททะปริพพา
ชก”

“อย่าเลย สุภัททะ ท่านอย่ารบกวนพระผู้มีพระภาคเจ้า
เลย พระองค์ทรงลำบากพระวรกายมากอยู่แล้ว พระองค์
ประจวบหนัก จะปรีณิพพานในยามสุดท้ายแห่งราตรีนี้แน่นอน”

“ท่านอานนท์” สุภัททะเฝ้าวอนต่อไป “โอกาสของ
ข้าพเจ้าเหลือเพียงเล็กน้อย ขอท่านอาศัยความเอ็นดูโปรด
อนุญาตให้ข้าพเจ้าเฝ้าพระศาสดาเถิด”

พระอานนท์คงทัดทานอย่างเดิม และสุภัททะก็ยอวอน
ครั้งแล้วครั้งเล่าไม่ยอมย่อท้อ จนกระทั่งได้ขึ้นถึงพระศาสดา

เรื่องก็เป็นไปอย่างที่เคยเป็นมา พระศาสดามีพระมหา
กรุณาอันไม่มีที่สิ้นสุด รับสั่งกับพระอานนท์ว่า “อานนท์ให้
สุภัททะเข้ามาหาเราเถิด”

เพียงเท่านี้สุภัททะปริพพาชก ก็ได้เข้าเฝ้าสมประสงค์
เขากราบลงใกล้เตียงบรรทมแล้วทูลว่า ข้าแต่พระจอมมุณี ข้า
พระองค์นามว่า สุภัททะ ถิเณศเป็นปริพพาชกมาไม่นาน ได้ยิน
กิตติศัพท์เล่าลือเกียรติคุณแห่งพระองค์ แส้หาได้เคยเข้าเฝ้าไม่

บัดนี้พระองค์จะดับขันธปรินิพพานแล้ว ข้าพระองค์ขอประทานโอกาสซึ่งมีอยู่น้อยนี้ ทูลถามข้อข้องใจบางประการ เพื่อจะได้ไม่เสียใจภายหลัง”

“ถามเถิดสุภัททะ” พระศาสดาทวิส

“พระองค์ผู้เจริญ คณาจารย์ทั้ง ๖ คือ ปุณณะ กัสสปะ มักขลิโคศล อชิตเกสกะมพล ปุกุทธะ กัจจายนะ สัตถชัย เวลัฏฐบุตรและนิครนถ์ นาฏบุตร เป็นศาสดาเจ้าลัทธิที่มีคนนับถือมาก เคารพบูชามาก ศาสดาเหล่านี้ยังจะเป็นพระอรหันต์หมดก็เลสหรือประการใด”

“เรื่องนี้หรือ สุภัททะ ที่เธอตั้งนรชนชวายนพยายามมาหาเราด้วยความพยายามอย่างถึงยวด” พระศาสดาทวิสยังหลับพระเนตรอยู่

“เรื่องนี้เองพระเจ้าข้า” สุภัททะทูลรับ

พระอานนท์รู้สึกกระวนกระวายทันที เพราะเรื่องที่สุภัททะมารบกวนพระศาสดานั้นเป็นเรื่องที่ไร้สาระเหลือเกิน ขณะที่พระอานนท์จะเชิญสุภัททะออกจากที่เฝ้านั้นเอง พระศาสดาก็ดรฺสขึ้นว่า

“อย่าสนใจกับเรื่องนั้นเลย สุภัททะ เวลาของเราและของเธอยังเหลือน้อยเต็มทีแล้ว จงถามสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เธอเองเถิด”

“ข้าแต่ท่านสมณะ ถ้าอย่างนั้นข้าพระองค์ขอทูลถาม

ปัญหา ๓ ข้อ คือรอบเท่าในอากาศมีอยู่หรือไม่ สมณะภายนอกศาสนาของพระองค์มีอยู่หรือไม่ สังฆารที่เที่ยงมีอยู่หรือไม่ ?”

“สุภัททะ รอบเท่าในอากาศนั้นไม่มี ศาสดาใดไม่มีมรรคมงคล ๘ สมณะผู้สงบถึงที่สุดก็ไม่มีในศาสนานั้น สังฆารที่เที่ยงนั้นไม่มีเลย สุภัททะ ปัญหาของเขามีเท่านี้หรือ ?”

“มีเท่านี้พระเจ้าข้า” สุภัททะทูลแล้วนั่งอยู่

พระพุทธองค์ผู้ทรงอนาวรณญาณ ทรงทราบอุปนิสัยของสุภัททะแล้วจึงตรัสต่อไปว่า “สุภัททะ ถ้าอย่างนั้นจงตั้งใจฟังเถิด เราจะแสดงธรรมให้ฟังแต่โดยย่อ คุณก่อนสุภัททะ อริยมรรคประกอบด้วยองค์ ๘ เป็นทางประเสริฐสามารถให้บุคคลผู้เดินทางไปตามทางนี้ถึงซึ่งทางสุขสงบเย็นเต็มที เป็นทางเดินไปสู่อมตะ คุณก่อนสุภัททะ ถ้าภิกษุหรือใคร ๆ ก็ความพึงอยู่โดยชอบ ปฏิบัติดำเนินตามมรรคาอันประเสริฐประกอบด้วยองค์ ๘ นี้อยู่ โลกก็จะไม่กังว้างจากพระอรหันต์”

สุภัททะ ฟังพระพุทธดำรัสแล้วเลื่อมใส ทูลขอบรรพชาอุปสมบท พระพุทธองค์ตรัสว่า ผู้ที่เคยเป็นนักบวชในศาสนาอื่นมาก่อน ถ้าประสงค์จะบวชในศาสนาของพระองค์จะต้องอยู่ติดถ้อยปริวาส คือบำเพ็ญคนท่วความดีจนภิกษุทั้งหลายไว้ใจเป็นเวลา ๔ เดือน ก่อนแล้วจึงจะบรรพชาอุปสมบทได้ นี่เป็นประเพณีที่พระองค์ทรงตั้งไว้เป็นเวลานานมาแล้ว สุภัททะทูลว่าเขาพอใจอยู่บำรุงปฏิบัติภิกษุทั้งหลายสัก ๔ ปี

พระศาสดาทรงเห็นความตั้งใจจริงของสุภัททะ ดังนั้นจึงรับสั่งให้พระอานนท์นำสุภัททะไปบรรพชาอุปสมบท พระอานนท์รับพุทธบัญชาแล้ว นำสุภัททะไป ณ ที่ส่วนหนึ่ง ปลงผม

และหนดแล้วบอกกรรมฐานให้ ให้ตั้งอยู่ในสรวณคัมภีร์และคิดสำเร็จเป็นสามเณรบรรพชา แล้วนำมาเฝ้าพระศาสดา พระผู้มีพระภาครู้ณาให้อุปสมบทแก่ สุภัททะเป็นภิกษุโดยสมบูรณ์แล้ว ตรัสบอกกัมมัญฐานอีกครั้งหนึ่ง

สุภัททะภิกษุใหม่ ตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่าจะพยายามให้ บรรลุพระอรหัตผลในคืนนี้ ก่อนที่พระศาสดาจะนิพพาน จึงออกไปเดินจงกรมอยู่ในที่สงัดแห่งหนึ่ง ในบริเวณอุทยานสาละวันนั้น

จงกรมนั้นคือเดินกลับไปกลับมา พร้อมด้วยพิจารณา ข้อนธรรมนำมาทำลายกิเลสให้หลุดร่วง บัดนี้ ร่างกายของ ภัททะภิกษุห่อหุ้มด้วยผ้ากาสาขาวพัสดุ เมื่อต้องแสงจันทร์ใน รัตตินันต์ดูผิวพรรณของท่านเปล่งปลั่งงามอำไพ มัชฌิมยามแห่ง รัตริยวนจะสิ้นอยู่แล้ว ดวงรัชนีกลมโตเคลื่อนย้ายไปอยู่ทาง ท้องฟ้าด้านตะวันตก แล้วสุภัททะภิกษุตั้งใจอย่างแน่วแน่ว่า จะ ป่าเหยี่ยวเพ็ชรคืนนี้ตลอดราตรี เพื่อบูชาพระศาสดาผู้จะนิพพาน ในปลายปัจฉิมยาม ดังนั้นแม้จะเหน็ดเหนื่อยอย่างไรก็ไม่ย่อห่อ

แสงจันทร์นวลส่องสุกสกาวเมื่อครู่นี้ดูจะอัปมงคลมิ่ง สุภัททะ ภิกษุแห่งนั้นดูท้องฟ้า เมฆก้อนใหญ่กำลังเคลื่อนเข้าบดบังแสง จันทร์จนมืดดวงไปแล้ว แต่ไม่นานนัก เมฆก้อนนั้นก็เคลื่อน คล้อยไป แสงโสมสาดส่องลงมาสว่างนวลดังเดิม

ทันใดนั้นดวงปัญญาก็พุ่งโผล่ขึ้นในดวงใจของสุภัททะ ภิกษุ เพราะนำดวงใจไปเทียบด้วยดวงจันทร์

“อา” ท่านอุทานเบา ๆ “จิตนี้เป็นธรรมชาติที่มั่งใส มีรัศมี เหมือนจันทร์เจ้า แต่อาศัยกิเลสที่จรมาเป็นครั่งคราว จิตนี้จึง เคร่าหมอง เหมือนก้อนเมฆบดบังดวงจันทร์ให้อับแสง”

แล้วแล้ววิปัสสนาปัญญาก็โผล่ขึ้น ข้าแรกก็เสสแห่งทะเลดู
บาปกรรมทั้งมวลที่ทอหุ้มดวงจิต แผลวกอวิชชาและโมหะอันเป็น
ประจักษ์ตาช่วยด้วยศีลตรา คือวิปัสสนา ปัญญา ชำระจิตให้
บริสุทธิ์จากกิเลสอวระทั้งมวล บรรลุอรหัตตผลพร้อมด้วย
ปฏิสัมภิทา แล้วลงจากที่จงกรมมาถวายบังคมพระมงคลบาท
แห่งพระศาสดาแล้วนั่งอยู่

สุภัททะภิกษุ ปิณณิสสาวกอรหันต์ผู้นี้ ชื่อพ้องกับสุภัททะ
อีกผู้หนึ่ง ซึ่งเป็นบุตรแห่งสหายของพระผู้มีพระภาคผู้มีนามว่า
อุปกะ มีประวัติเกี่ยวเนื่องด้วยพระพุทธรองค์อันน่าสนใจยิ่งผู้หนึ่ง
ดังนี้

นับถอยหลังจากนี้ไป ๔๕ ปี สมัยเมื่อพระพุทธรองค์
ตรัสรู้ใหม่ ๆ ทรงดำริจะไปทศปัญจวัคคีย์ ณ อสิปปตนิมิตทายะ
เสด็จดำเนินจากบริเวณโพธิมณฑลไปสู่แขวงเมืองพาราณสี ใน
ระหว่างทางได้พบอาชีวกผู้หนึ่งนามว่าอุปกะ อยู่ในวัยค่อนข้าง
ชราแล้ว เขาเห็นพระผู้มีพระภาคเจ้าเดินสวนทางไปจึงถามว่า
“สมณะ ผิวพรรณของท่านผ่องใสยิ่งนัก อินทรีย์ของท่านสงบน่า
เลื่อมใส ท่านบวชในสำนักของใคร ใครเป็นศาสดาของท่าน”

“สหาย” พระศาสดาตรัสตอบ “เราเป็นผู้ครอบงำไว้ทุก
สิ่งทุกอย่างเป็นใหญ่ในตนเองเต็มที่ เราทำทุกสิ่งทุกอย่างในทาง
ธรรม เราหักกรรมแห่งสังสารจักรเป็นเหตุให้เวียนว่ายตายเกิด
ได้แล้วด้วยตนเอง เมื่อเป็นเช่นนี้จะพึงอ้างใครเล่าว่าเป็นศาสดา”

อาชีวกได้ฟังดังนี้แล้วนึกดูหมิ่นอยู่ในใจว่าสมณะผู้นี้ช่าง
โอหัง ลบหลู่คุณของศาสดาตน น่าจะลองถามชื่อดูเมื่อว่าจะมี
คณาจารย์เจ้าลัทธิใหญ่ ๆ จะจำได้บ้างว่าเคยเป็นศิษย์ของตน

คิดดังนี้แล้วจึงกล่าวว่า

“สมณะ ที่ท่านกล่าวมานี้ก็น่าฟังอยู่ดอก แต่จะเป็นไปได้หรือ คนที่รู้อะไร ๆ ได้เองโดยไม่มีครูอาจารย์ แต่ช่างเกิดข้าพเจ้าไม่จิตใจในเรื่องนี้นักดอก ข้าพเจ้าปรารถนาทราบนามของท่าน เมื่อว่าพบกันอีกในคราวหน้าจะได้หักทลายกันลูก”

พระศากยमुณี ผู้มีอนาคตตั้งสัจฉญาณทราบเหตุการณ์ภายในหัวใจโดยตลอด ทรงคำนึงถึงประโยชน์บางอย่างในอนาคตแล้วตรัสตอบว่า “สหาย เวมีนามว่าอนันตชินท่านจำไว้เกิด”

“อนันตชิน” อุปกะอุทาน “ชื่อแปลกสินี”

แล้วอุปกะชีวิก็เดินเลยไป พระศาสดาก็เสด็จย้ายพระพักตร์ไปสู่พาราณสี

อุปกะเดินทางไปถึงหมู่บ้านพรานเนื้ออาศัยอยู่ในแนวป่าแห่งหนึ่งใกล้หมู่บ้านนั้น

ตอนเช้าเขาเข้าไปฝึกหัดในหมู่บ้านพรานเนื้อนั้น หัวหน้าพรานเห็นเข้าเกิดความเลื่อมใสจึงอาราธนาให้มารับการศึกษาที่บ้านของตนทุก ๆ เช้า อุปกะรับอาราธนาด้วยความยินดี แต่ซ่อนความรูสึกนั้นไว้ภายใน ความวิสัยแห่งนักบวชผู้ยังมีคุณละอายอยู่

ต่อมาไม่นาน นายพรานเนื้อจำเป็นต้องเข้าป่าใหญ่เป็นเวลาหลายวันเพื่อล่าเนื้อ จึงเรียกลูกสาวมาแล้วกล่าวว่า “ลูกสาวรัก พ่อจะต้องออกไปเป็นเวลาหลายวัน พ่อเป็นห่วงพระของพ่อ คือท่านอุปกะ ขอให้ลูกรีบหน้าที่แทนพ่อ คือตลอดเวลาที่พ่อไม่อยู่ ขอให้ลูกถวายอาหารแก่ท่านแทนพ่อ ปฏิบัติบำรุงท่านเหมือนอย่างที่ผมเคยทำ”

เมื่อสุชาวดี สาวงามบ้านป่ารับคำของพ่อแล้ว นายพรานก็เข้าป่าด้วยความโล่งใจ รุ่งขึ้นอุปกะก็มารับภิกษาตามปกติ สุชาวดีเชื่อเชิญให้นั่งบนเรือนแล้วถวายภิกษาอันประณีต สันทนาด้วยอาการยิ้มแย้มแจ่มใส อุปกะเห็นอาการของนางตั้งนั้นก็ยินดียิ่งนัก เพราะท่านยอมว่า

“มีหน้าตายิ้มแย้มแจ่มใส มีใจอารี มีความยินดีที่จะสนทนา เป่งว่าจาไพเราะ มีกิริยาสุภาพ เหล่านี้เป็นเครื่องหมายของผู้ตั้งใจคบ

–มีหน้าตาจิตบึงไม้อิ้มแย้ม สัมผัสความหลัง มีกิริยาอันน่าชื่น เอาความดีไปนินทา เวลาสนทนาชอบนำเอาเรื่องคนอื่นมาพูดให้ยุ่งไป เหล่านี้เป็นเครื่องหมายของผู้มีมิตร”

สุชาวดีงามอย่างสาวบ้านป่า ผมหดล่า นัยน์ตากลมโต ใบหน้าอ้มเอิบมีเลือดฝาดมองเห็นชัดที่พวงแก้ม อุปกะมองเธอด้วยความรู้สึกกระวนกระวาย แม้อายุจะเหยียบย่างเข้าสู่วัยชรา แต่ก็ยังติดอาลัยในเรื่องนี้ไม่ได้ สุชาวดีอยู่ในวัยสาวและสวยสดเป็นตอกไม้ที่ไม่เคยมีแมลงตัวใดมากล้ำกราย นางสังเกตเห็นอาการของอุปกะแล้วก็พอจะล่วงรู้ถึงความป่วนภายในของนักพรตวัยชรา แต่ด้วยมรรยาทแห่งเจ้าของบ้านอย่างหนึ่ง และอีกอย่างหนึ่งเป็นนักบวชที่บิดาเคารพนับถือ นางจึงทนสนทนาท้ออย่างละมุนละไมตามเดิม

จริงที่เลี้ยว สตรีสามารถเข้าใจดีแห่งความรักได้อย่างรวดเร็ว แม้เธอจะไม่ชอบชายที่รักเธอ แต่เธอก็อดภูมิใจมิได้ที่มีชายมารักหรือสนใจ แม้สุชาวดีจะเป็นเด็กสาวชาวป่า แต่เสน่ห์แห่งโลกีย์นั้นเป็นเรื่องธรรมดาของส่าสัตว์ที่พอจะเข้าใจได้

มนุษย์และสัตว์เกิดมาจากการก่อกวน จึงง่ายที่จะเข้าใจในเรื่องการก่อกวน และจิตใจก็คอยดิ้นรนที่จะลงไปคลุกเคล้ากับการก่อกวนนั้น เหมือนวานรเกิดในป่า ปลาเกิดในน้ำ ก็พยายามที่จะดิ้นรนเข้าป่าและกระโดดลงน้ำอยู่เสมอ สตรีเปรียบประดุจน้ำมัน บุรุษเล่า ก็อุปมาเหมือนเพลิง เมื่อเพลิงอยู่ใกล้น้ำมันก็อดที่จะลามเสียมิได้

ในวันที่ ๒ และวันที่ ๓ อุปกะคงมารับภิกษาที่บ้านของ สุชาวดีดั้งเดิม และอาการก็คงเป็นไปทำนองนั้น

“สุชาวดี” คอนหนึ่งอุปกะถามขึ้น “พอจะทราบไหมว่า คุณพ่อของเธอจะกลับวันไหน ?”

“ไม่ทราบพระคุณเจ้า” สุชาวดีตอบก้มหน้าเอานิ้วชี้คั่นด้วยความขวยอาย “ธรรมดาที่เคยไปก็ไม่เกิน ๗ วัน”

“เธอก็คิดถึงคุณพ่อไหม ?” อุปกะถามเพ่งมองสุชาวดีอย่างไม่กระพริบตา

“คิดถึง” สุชาวดีตอบ

“คุณพ่อของเธอมีบุญมาก” อุปกะเปรย

“เรื่องอะไร พระคุณเจ้า ?” สุชาวดีถาม เงยหน้าขึ้นนึกหย่อย

“มีลูกสาวดี ทำอาหารอร่อย” อุปกะชม “สุภาพเรียบร้อยอยู่ในโอวาทของบิดา”

สุชาวดีก้มหน้านิ่ง คงเอานิ้วชี้คั่นไปขีดมาอยู่กับพื้นที่ชันเรียบ “แล้วก็” อุปกะพูดต่อ “สุชาวดีสวยด้วย สวยเหมือนกล้วยไม้ในพงไพร”

“ !! ” สุชาวดีอ้าปากค้าง ไม่นึกว่านักพรตวัย ๔๕ จะพูดกับเธอซึ่งรุ่นราวคราวลูกด้วยถ้อยคำอย่างนี้

“จริง ๆ นะ สุชาวดี” อุปกะยังคงพล่ามต่อไป “ฉันต้อง
เที่ยวไปแทบจะทุกหนทุกแห่งในชมพูทวีป ยังไม่เคยพบใครสวย
เหมือนเธอเลย”

พูดเท่านั้นแล้วอุปกะก็ลากลับ เขาจากไปด้วยความ
อาลัย สุชาวดีมองอุปกะด้วยสายตาที่บรรยายไม่ถูก ชันก็ชัน
สังเวชก็สังเวช แต่ความรู้สึกภูมิใจซึ่งซ่อนอยู่อย่างมืดมนนั้น ก็
ดูเหมือนจะมิอยู่ เมื่ออุปกะเลยเขตรั้วบ้านไปแล้ว นางจึงวิ่งเข้า
ห้องนอนหยิบกระจกส่องหน้าขึ้นมาดู “เออ เราสวยจริงสินะ”
นางเปรยกับตัวเอง พลังสำรวจไปทั่วสรรพางค์

อย่างนี้เอง ผู้หญิง ๑๑ คงเป็นผู้หญิงอยู่นั่นเอง ไม่ว่า
มหรรณินหรือคนหักพิณนาย เมื่อถูกชมว่าสวยก็อตจะดีใจไม่ได้
ได้ เธอปิกใจเสียเหลือเกินว่ารูปของเธอเป็นทรัพย์ แต่ความจริง
ก็น่าจะเป็นเช่นนั้น มีสตรีมากมายที่ก้าวขึ้นสู่ความรุ่งโรจน์
เพราะรูปงาม

โกกิลานี สหุท์ รูปิ

นกโกกิลานสำคัญที่เสียง

นารี รูปิ สรรูปตา

นารีสำคัญที่รูป

วิชา รูปิ ปริสาน

บุรุษสำคัญที่วิทยาคุณ

ขมา รูปิ ตปสุสินี

นักพรตสำคัญที่อดทน

ถ้าสามอย่างถูกต้อง เรื่องนารีสำคัญที่รูปจะผิดไปได้
อย่างไร แต่นารีที่ทรงโฉมสะคราญคนนั้น ถ้าไว้เสียแล้วซึ่งนารีธรรม

เธอจะเป็นสตรีที่สมบูรณ์ได้ละหรือ เหมือนดอกไม้งามแต่ไร้กลิ่น ใครเล่าจะยินดีเก็บไว้ชมเชยของจะมีค่าต่อเมื่อมีผู้ต้องการ

วันนั้นสุชาวดีมีความสุขสดชื่น รื่นเริงไปทั้งวัน แต่เธอหารู้ไม่ว่าขณะเดียวกันอุปกะกำลังเคี้ยวขี้อยู่ที่อาศรม

อุปกะก็เหมือนผู้ชายไป ๆ ทั่วไป ที่พอเห็นสตรีทำดีด้วย ก็ทักท้วงเธอว่าเธอรักคน บัดนี้ศรกรรมเทพได้เลียบทางอุปกะเสียแล้ว ความรักไม่เคยปรานีใคร เทียบเหยียบย่ำทำลายมนุษย์ และสัตว์ทั่วหน้า เข้าตั้งแต่กระท่อมน้อยของขอทาน ไปจนถึงพระราชวังอันโอ่อ่าของกษัตริยาธิราชผู้ทรงศักดิ์ กัดกินหัวใจของคนไม่เลือกว่าวัยเด็ก หนุ่มสาว หรือวัยชรา ใช้ดอกไม้ของมาร ๕ ดอกเป็นเครื่องมือ เทียบไปในคามนิคมราชธานีต่าง ๆ ดอกไม้ ๕ ดอกนั้นคือ รูป เสียง กลิ่น รสและโผฏฐิพพะสัมผัสทางกาย เมื่อใครหลงใหลมันเมาแล้วก็ห้าหันย่ำยิจนพินาศลง

บัดนี้ อุปกะได้หลงใหลมันเมาแล้วในพวงดอกไม้ของมาร คือรูปและเสียงของสุชาวดีแล้ว แม้จะไม่เคยได้กลิ่นแก้มและสัมผัสกาย อย่างนี้เสียอีกทำให้มีจินตนาการอันเตลิดเจิดจ้า และก็ชื่นเชาเศร้าหมอง

คนที่ไม่เคยรบก็มักจะพะเนางว่าตนกล้า คนที่ไม่เคยงานมักจะพะเนางว่าตนเก่ง คนที่ไม่เคยรักก็มักจะพะเนางว่าตนรักได้ โดยไม่มีทุกข์ ทั้งนี้เพราะคนประเภทแรกไม่เคยรู้กำลังของศัตรู ประเภทที่สอง ไม่เคยรู้ความยากและความละเอียดของงาน ประเภทที่สามเพราะ ไม่เคยรู้ซึ่งถึงกำลังของนารี จริงทีเดียว ท่านกษัตราไว้วา พระอาทิตย์มีกำลังในเวลากลางวัน พระจันทร์มีกำลังในยามราตรี แต่นารีมีกำลังทั้งกลางวันและกลางคืน ทั้งบนบก

และในน้ำ ทั้งในเวหาและปากกว้าง มีฉะนั้นแล้วทำไมเล่าขุนพลผู้
เกรียงไกรเอาชนะศัตรูได้ทั้งบนบกและทางน้ำ ทั้งบนเวหาและ
ป่าใหญ่ แล้วมายอมแพ้แก่ศัตรูที่น้อยที่ไวกุเบลา มีแต่ความงามและ
น้ำตาเป็นอาวุธประจำตน

บางที นักพรตผู้ทรงศีล มีตบะมีอำนาจและมีวาจา
ศักดิ์สิทธิ์ แต่เมื่อถูกพิษแห่งความรักแทรกซึมเข้าสู่หัวใจ
โดยสตรีเป็นผู้หอบยื่นให้ ศีลก็พลันศรัทธามอง ตบะและ
อำนาจก็พลันเสื่อม วาจาศักดิ์สิทธิ์ก็กลายเป็นกลีบกลอก
สิ่งใดเล่าในโลกนี้จะสามารถทำลายความเข้มแข็งเด็ดเดี่ยว
ของชายได้เท่ากับกำลังแห่งสตรี ชายใดไม่ตกอยู่ในอำนาจ
แห่งสตรี ไม่ยินดีในลาภและยศ ชายนั้นชื่อว่าผู้เข้มแข็ง
อย่างแท้จริงเป็นผู้ชนะโลก

(๙๙ ๙๐) (๙๙ ๙๐) (๙๙ ๙๐)

๒๖

(๙๙ ๙๐) (๙๙ ๙๐) (๙๙ ๙๐)

อุปกาชีวิตกับพวงดอกไม้มาร

อุปกะ นั่งเศร้าซึมอยู่หน้าอาศรม ความรุ่มร้อนของ
ราวป่าในยามนี้ ซึ่งเคยเป็นที่พอกพองใจของเขาอิงนกนั้น
ได้กลายเป็นที่ทรมานไปเสียแล้ว เสียงนกเล็ก ๆ ร้องไล่จับ
กัน และส่งเสียงร้องด้วยความขึ้นบานบนกิ่งไม้ เขาเคย
มองดูและฟังเสียงมันด้วยความนิยมชมชื่น แต่บัดนี้มัน
เป็นของแสดสำหรับเขา นาน ๆ เขาจะสะดุ้งขึ้นครั้งหนึ่ง
เพราะได้ยินเสียงหวาดแว่วเหมือนสำเนียงของสุชาวดี แต่
แล้วเขาดงเศร้าซึมไป เพราะมันเป็นเพียงเสียงลมหวีดหวิว
พัดผ่านมาเท่านั้น เขาก็มองสำรวจตัวเอง เอามือลูบดล่ำ
แขนและปลี้นอง รู้สึกตัวว่าอย่างเข้าสู่วัยชราแล้ว แม้จะไม่
มากนักก็ตาม แต่ความรักเพิ่งจะเกิดขึ้นเป็นครั้งแรกใน
ชีวิตของเขา ในโลกก็วิสัย อะไรเล่าจะทำให้คนซึมเศร้าและ
ขึ้นบานมากไปกว่าความรัก ในความรักมีทั้งความชม
และความหวาน มีทั้งเรื่องร้อนร่ำ ตื่นเต้น และเยือกเย็น

ละเมียดละไม ความรักจะเป็นอย่างไรก็ตาม มันยังมีอิทธิพล
ครอบคลุมจิตใจของมนุษย์ทุกยุคทุกสมัย แทรกแซงอยู่ทุกหน
ทุกแห่งไม่ว่าในทุ่งนาหรือป่าเขา ในบราสาทราชมณเฑียรอันโอ
่อ่าของวีรกษัตริย์ หรือกระท่อมของขอทาน ในหมู่โจรผู้เหี้ยม
โหด หรือในหมู่นักพรตผู้มีกาสาวพัสตร์เป็นธงชัย ความรักเป็น
ความหวัง เป็นความชุ่มชื้น แม้มันจะกลีบกลายเป็นขมขื่นปรุค
ร้างระบมในภายหลัง แต่ก็ยังเป็นความหลังที่ใ้บัพพเรียนอันล้น
ค่า ควณการการทรงจำและระลึกถึง ความรักเหมือนน้ำใสเย็นจิต
สนิท แต่มีพิษยาแทรกซึมอยู่ด้วยเพียงเบา ๆ เข้ายวนชวนเชิญ
ให้กระหายใคร่ดื่ม แล้วยาพิษก็ค่อย ๆ แสดงฤทธิ์ทีละน้อย
พอกระวนกระวายตั้งที่อุปกระระวนกระวายอยู่ ณ บัดนี้

ความรักเหมือนสุรา ผู้ที่ดื่มแก้วแรกแล้วก็อยากจะดื่มอีก
และดื่มอีก การเมารักก็เหมือนเมาเหล้า ทำให้ใจกล้า และศาลาย
ลัดลนใจอะไรง่าย ๆ ขาดสติคุ้มครองตน คิดเอาแต่ความสุข
เฉพาะหน้า

ใบหน้าและกิริยาพาทีของสุชาวดีน้อยปรากฏในห้วงนึก
เหมือนภาพจำลอง เขานิ่งและเดินกลับไ้กลับมากับความรู้สึ
ที่รุ่มรวยและเศร้าหมอง ความจริงคนอายุวัยนี้ มีความสำนึกใน
การสำรวมตน และหักห้ามใจได้ดีพอใช้แล้ว แต่น้ำรักก็เหมือน
น้ำสุรา มักทำให้คนพินพิอนหลงไหล และปล่อยตัว ขาดพลังใน
การหน่วงเหนี่ยวจิตใจ

เขาเดินกระวนกระวายอยู่จนเข้าสนธยา ท้องฟ้าทางทิศ
ตะวันตกเป็นสีแดงเข้ม ผุ่งวิหคคนกกาเริ่มทยอยกลับสู่รังรัง
เสียงชะนีโหยหวนก้องป่า วิเวกวังเวง เตือนให้อุปกระลึกถึงตน

ว่า ช่างเหมือนชะนีน้อยเสียเหลือเกิน ก็นกรลับขอบฟ้าไปแล้ว ความมืดปกคลุมอยู่ทั่วบริเวณไพร ไม่นานนัก ดวงจันทร์ก็แผ่ รัศมีกระจายไปทั่ว อุปกะนั่งอยู่หน้าอาศรมมองดูดวงจันทร์ แต่ ใจนั้นระลึกถึงสุชาวดีอยู่มิได้ว่างเว้น จันทราและหน้านางนั้นต่าง กันมากนัก เมื่อมองดูจันทร์งาม ความรู้สึกจะมีเพียงว่าสดชื่น แจ่มใส และร่มเย็น คลายกังวลได้บ้าง และไม่เคยมีใครอยากได้ ดวงจันทร์มาเป็นของตน แต่ใบหน้าอันพร้มเพรางามเจิดฉาย ของสาวน้อย เมื่อมองดูแล้วทำให้จิตใจกระวนกระวายเร้าร้อน ลี้ถรน แม้จะแผ่งไว้ด้วยความสุขที่ระคนด้วยความระทึกใจก็ตาม และแล้วความรู้สึกใคร่ได้ใคร่เป็นเจ้าของก็มีขึ้น แต่ที่ยับยั้งไว้ได้ ก็เพราะศีลธรรม มโนธรรมคอยกระซิบบอกอยู่ ถ้าไว้เสียซึ่งศีลธรรม และมโนธรรม และประกอบด้วยความมั่งคั่งพรั่งพร้อมด้วยเงิน และอำนาจ บุคคลผู้นั้นจะปล่อยตัวปล่อยใจให้ไหลเลื่อนไป ตาม ความปรารถนาในโลกียารมณ์อันหาขอบเขตมิได้โลกียา รมณ์ซึ่งประกอบด้วยกาม กิณ และเกียรติ เรื่องทั้งสามนี้ เป็นปัญหาใหญ่ยิ่งของโลกิยชน

บัดนี้อุปกะแม้จะอยู่ในเพศและภาวะแห่งผู้สละแล้วซึ่ง โลภี แต่จิตใจของเขาได้ลืมคำล้าลึกกลงไปในโลกียารมณ์อันสุด ถอน อะไรเล่าจะเป็นความทุกข์ทรมานยิ่งไปกว่านี้ ประดุจ พยัคฆราชซึ่งถูกกักขังอยู่ในกรงเหล็กกำลังหิวกระหาย มองดู นางกวางเยื้องย่างอยู่ไปมา มันจะกระวนกระวายสักปานใด หรือ ประหนึ่งบุคคลผู้เดินทางไกลกันดารเหน็ดเหนื่อยเร้าร้อนมิเหวื่อ ไทรมกาย มองดูสระโบกขรณีที่พวงห้าม ด้วยความกระวน กระวายสุดกังวล

ทั้งมัชฌิมาภยแพ่งราตรีแล้ว อากาศซึ่งเยียบเย็นได้เย็นเยียบลงไปอีก อุปกะตั้งผ้าห่มขึ้นคลุมร่างพลิกกลับไปกลับมากระสับกระส่ายไม่อาจจะหลับตาลงสูนิทรากรรมได้ แน่นอนทีเดียว ตา หู จมูก ลิ้น กาย และใจ เป็นของร้อน ร้อนเพราะไฟคือราคะบ้าง โทสะบ้าง โมหะบ้างไฟที่ปราศจากควันและไร้แสง แต่มีความรุนแรงเผาใจให้ร้อนรุ่ม คือไฟราคะนี่เอง ไม่อาจจะดับได้ด้วยน้ำศักดิ์สิทธิ์ใด ๆ ในโลกนี้

จนกระทั่งอรุณรุ่ง ลมเช้าพัดแผ่วกระทบกายประสาธ อุปกะสลัดผ้าห่มลุกขึ้นนั่งตริกลรองอยู่อย่างลึกซึ้งตลอดราตรีที่ผ่านมาเขามิได้หลับเลย คำกล่าวที่ว่า “ความรักเป็นบ่อเกิดแห่งความกระวนกระวายคิณรน หนักหน่วงและซึมเศร้า” นั้น ช่างเป็นความจริงเสียเหลือเกิน

เขามิได้ไปรับภิกษาที่บ้านของสุชาวดีในเช้าวันนั้น แต่ไปแสวงหาภิกษาที่อื่น ทั้งนี้เพราะความละอายต่อสุชาวดีและละอายตนเอง นักพรตผู้มีภาชนะภิกษาในมือ เมื่อมีความรักเกิดขึ้น คนที่เขาละอายที่สุดคือคนที่เขาหลงใหลนั่นเอง เพราะเพศและภาวะได้ประกาศอยู่อย่างชัดเจนแล้วว่า เขาไม่ควรปล่อยใจไปในเรื่องรักใคร่เสน่หา ถ้าใครล่วงรู้ถึงความรู้สึกภายในอันขัดกับอาการภายนอกที่ปรากฏแก่สายตาโลก ก็จะมีสติสังเวชเศร้าสลดและพิศวงประจักษ์ผู้มีอาการภายนอกเป็นบุรุษเพศ แต่ความจริงเขาเป็นสตรีที่บุรุษพึงชมเชยได้ แม้จะไม่สู้สนิทใจนัก และอาจจะเป็นที่สนิทเสน่หาของบุคคลบางพวกที่มีความรู้สึกแปลกไป

จริงอยู่คนที่มีความรักย่อมอยากอยู่ใกล้คนที่ตนรัก แต่

เมื่อความละเอียดเกิดขึ้น สู้เหมือนเขาอยากจะไปให้ห่างมากกว่าอยากพบ โดยเฉพาะนักพรตอย่างอุปกะนี้ แต่ความรักก็มีอิทธิพลมากพอที่จะหวังเหนี่ยวอุปกะให้วนเวียนอยู่ในหมู่บ้านพรานเนื้อนั่นเอง

๗ วันล่วงไป นายพรานกลับมาพร้อมกับเนื้อจำนวนมาก มีคนหาบหามกันมาเป็นทิวแถว คำแรกที่นายพรานถามเมื่อพบสุชาวดีคือ

“พระของพ่อมารับอาหารอยู่หรือลูกรัก ?”

“ตั้งแต่พ่อไปแล้ว เขามารับภิกษาเพียง ๒ วัน แล้วไม่เห็นมาอีกเลย” สุชาวดีรายงาน สวมกอดพ่อด้วยความรักและคิดถึง

นายพรานมีท่าครองก่อนจะพูดว่า “ลูกมิได้ไปสู่อาศรมของท่านหรือ ?”

“ก็ลูกเป็นผู้หญิงจะให้ไปอย่างไร”

“เฮอ จริงซิคะ พ่อลืมไป” นายพรานพูดเรื่อย ๆ “เฮอ, แล้วลูกมิได้ให้คนไปสู่อาศรม ?”

“ไม่ พ่อ” สุชาวดีตอบ

“นี่เป็นข้อบกพร่องของลูก”

สุชาวดีมีอาการตกใจ นายพรานเห็นดังนั้นจึงกล่าวว่า

“เพียงเล็กน้อยเท่านั้น ลูกรัก อย่าตกใจเลย คืออย่างนี้ ท่านอุปกะนั้นเหมือนมาอาศัยเราอยู่ เราเป็นเจ้าของถิ่น เมื่อท่านหายไปในได้มารับอาหารอย่างเคย ถ้าท่านจาริกไปที่อื่นก็แล้วไป แต่ถ้าเจ็บไข้ไม่สบาย ท่านจะให้ใครมาบอก ท่านอยู่คนเดียวคราวนี้จะเป็นข้อบกพร่องของเรา ลูกรัก แม้เราจะเป็นชาวป่า

ชาวเขา หาเนื้อขายและกิน แต่เรื่องปฏิสันถาร เราต้องเคารพ และกระทำให้เหมาะสมเสมอ ลูกจำได้มิใช่หรือที่พ่อเคยสอนว่า บ้านใดแขกกลับไปด้วยความเสียใจ ชื่อว่าหึงเอาอัปมงคลไว้ที่บ้าน ส่วนบ้านใดแขกกลับไปด้วยความชื่นบาน ชื่อว่าได้หึงมงคลไว้ที่บ้าน ลูกรัก ขึ้นชื่อว่าอาคันตุกะแล้วไม่ว่าจะเป็นเด็ก หรือผู้ใหญ่ ไพรหรือผู้ต้อยใด เราต้องต้อนรับและกระทำให้เหมาะสมเสมอ"

นายพรานพูดเท่านั้นแล้ว รีบไปหาอุปกะที่อาศรม ขณะนั้นจวนค่ำแล้ว เห็นประตูอาศรมปิด ด้วยความเกรงใจ นายพรานไม่กล้าเรียก นั่งคอยอยู่หน้าอาศรมคิดว่าถ้าท่านอยู่คงจะออกมาในไม่ช้า ครู่หนึ่งผ่านไป นายพรานได้ยินเสียงกรางและเสียงเพ้อตามออกมาเหมือนคนจับไข้ นายพรานก้าวเข้าไป จะเปิดประตูก็พอดีได้ยินเสียงออกชื่อสุชาวดี เขาจึงหยุดชะงัก

"สุชาวดี" เสียงออกมาจากอาศรม "สุชาวดีฉันคิดถึงเธอ ฉันรักเธอ" อุปกะพูดเพ้อวนเวียนอยู่อย่างนี้

ในที่สุด นายพรานก็ตัดสินใจเปิดประตูเข้าไป มองเห็นอุปกะนอนกระสับกระส่ายอยู่บนเตียงน้อย นายพรานนั่งลงนมัสการแล้วถามว่า

"พระคุณเจ้าไม่สบายไปหรือ ?"

อุปกะพลิกตัวกลับมา "สุชา---" พอมองอย่างชัดเจน อุปกะต้องอ้าปากค้าง ลูกขึ้นนั่งเฉยอยู่

"พระคุณเจ้าไม่สบายไปหรือ ?" นายพรานถามซ้ำ

"ปวดศีรษะเล็กน้อย ท่านกลับมาหานานแล้วหรือ?" อุปกะ

พูด

“กลับมายังไม่ได้นั่งที่บ้าน ทราบจากสุชาวดีว่าพระคุณเจ้าไม่ไปรับภิกษาที่บ้านหลายวันแล้ว คิดว่าคงไม่สบายจึงรีบมาเยี่ยม ลึกครุณีข้าพเจ้าได้ยินเสียงพระคุณเจ้าออกชื่อสุชาวดีบุตรของข้าพเจ้า นางได้ทำอะไรให้พระคุณเจ้าเดือดร้อนหรือ”

“ไม่เลย นางมิได้ทำอะไรให้ข้าพเจ้าเดือดร้อน แต่----” อุปกะหยุดคิดหนึ่งแล้วพูดต่อไปว่า “แต่ดูเหมือนนางจะเป็นสาเหตุให้ข้าพเจ้าเดือดร้อนอยู่บ้าง”

“เรื่องอะไรหรือ พระคุณเจ้า ข้าพเจ้าจะลงโทษเธอเอง” นายพรานพูดอย่างหนักแน่น ช้อนยืมไว้ในหน้า

“ท่านจะให้ข้าพเจ้าพูดตรง หรือพูดอ้อมค้อม ?” อุปกะถาม

“พูดตรงดีกว่า พระคุณเจ้า”

“ข้าพเจ้าเคยตั้งใจไว้ว่าจะมอบกายมอบชีวิตในเพศนักพรต” อุปกะหยุดคิดหนึ่งเหมือนจะตรองหาคำพูด “แต่แล้วคงจะรักษาความตั้งใจนั้นไว้ได้ไม่ตลอด เพราะความรู้สึกได้เปลี่ยนแปลงไปมาก”

“เพราะเหตุไรหรือ พระคุณเจ้า ?” นายพรานถาม

“เพราะสุชาวดี ธิดาของท่าน”

“แปลว่าท่านพอใจในธิดาของข้าพเจ้าหรือ ?”

อุปกะนั่ง การนั่งของนักพรต ถือว่าเป็นการรับคำ นายพรานรู้ดีที่กระวนกระวายเล็กน้อย ด้วยความเจนจัดในชีวิต เพราะมีวัยสูง นายพรานมิได้กล่าวโทษอุปกะเลยแม้แต่น้อย เพียงแต่ถามว่า

“แล้วพระคุณเจ้าจะทำอย่างไร ?”

“ข้าพเจ้าคิดว่า จะสละเพศนักบวชในไม่ช้านี้”

“เวลานี้พระคุณเจ้าอายุเท่าไร ?”

“๔๕” อุปกะตอบ รู้สึกกระดากใจมากอยู่

“พระคุณเจ้ามีศิลปวิทยาอะไรบ้างใหม่ในการที่จะนำไปใช้ในเพศกฤหสัณห์”

“ไม่มีเลย” อุปกะตอบ

“เมื่อไม่มีศิลปศาสตร์ พระคุณเจ้าจะอยู่ครองเรือนได้อย่างไร”

“หาบเนื้อพอจะได้ แม้อายุจะย่างเข้า ๔๕ แล้ว แต่กำลังยังดีอยู่”

“หาบเนื้อพอจะได้” นายพรานทวนคำเบา ๆ เหมือนครางอยู่ในลำคอ

“เรื่องสำคัญยังมีอยู่อีกเรื่อง” นายพรานปรารภ “คือสุชาวดีเขาจะปลงใจกับพระคุณเจ้าหรือไม่ ข้าพเจ้าไม่ทราบ”

“สุท่าทางที่แสดงออกมาก็ดูไม่น่าจะรังเกียจ” อุปกะพูดแล้วยิ้มออกมานิดหนึ่ง

“พระคุณเจ้ารู้ได้อย่างไร ว่าเขาไม่รังเกียจ” นายพรานถาม

“สังเกตจากกิริยาท่าทีเมื่อข้าพเจ้าสนทนาด้วย” อุปกะตอบ

“พระคุณเจ้าเป็นนักพรต ไคร ๆ เขาก็ต้องให้เกียรติ แสดงอาการการระงับเตวียมและต้อนรับดี เป็นเรื่องของคนที่มีมารยาทดี”

“เรื่องนี้ก็แล้วแต่ท่านจะช่วยเหลือ แต่ข้าพเจ้าแน่ใจในสติปัญญาและความสามารถของท่าน ข้าพเจ้าไม่อาจมีชีวิตอยู่

ต่อไปได้ ถ้าไม่ได้สุชาวดี ท่านให้ข้าพเจ้าพูดตรง ๆ ข้าพเจ้าก็พูดตรง ๆ อย่างนี้”

สังเกตจากอาการรูดมดของอุปกะ ทำให้นายพรานเชื่อว่าอุปกะอาจจะตายได้จริง ถ้าไม่ได้ริศตาของตน ประกอบด้วยความรักที่มีในอุปกะ นายพรานจึงรับสั่งว่าจะลองไปพูดกับสุชาวดี ถ้าตกลงจะส่งข่าวให้ทราบวันพรุ่งนี้

ขณะรับประทานอาหาร นายพรานมิได้พูดอะไรเลย เขาคงนั่งรับประทานอาหารอย่างเคร่งขรึม จนผิดสังเกต สุชาวดีน้อยจึงกล่าวขึ้นว่า

“พ่อเป็นอะไรไป วันนี้ไม่เห็นชวนลูกสนทนาเหมือนก่อน ๆ เลย พ่อไม่สบายหรือ ?”

“มิได้ลูกรัก การเข้าป่าครั้งนี้ทำให้พ่อรู้สึกว้า กำลั้งของพ่อเหลือน้อยเพราะชรา เหมือนไม้ใกล้ฝั่ง ไม่เท่าไรนัก พ่อคงตาย พ่อคิดถึงลูกว่าจะอยู่อย่างว้าเหว่เดียวดาย แม่ของเจ้าก็ตายไปนานแล้ว เราเหลือกันเพียงสองคนเท่านั้น”

“พ่ออย่าพูดอย่างนั้นซิคะ พ่อยกทำให้ลูกไม่สบายใจไปด้วย พ่อยังจะคงอยู่อีกนาน พ่อแข็งแรง” สุชาวดีปลอบพ่อ แต่ก็อดเศร้ามิได้ เมื่อนึกถึงแม่ที่ตายไปและคิดต่อไปว่า ถ้าบิดาสิ้นชีวิตลงอีกเธอจะอยู่อย่างไร

“ลูกจำได้ไหม ?” นายพรานถาม “ว่าพ่ออายุเท่าไรแล้ว”

“ดูเหมือน ๖๒ ไซ้ไหมคะ ?”

“ใช่” นายพรานรับ “คนอายุ ๖๒ จะอยู่ต่อไปได้อีกสักกี่ปี พ่อเป็นห่วงลูก”

สุชาวดีทำตาแดง ๆ เหมือนจะร้องไห้ เธอรู้สึกเศร้าซึม

ตามคำปรารภของพ่อไปด้วย

“เวลานี้ลูกอายุเท่าไรแล้ว ?” นายพรานถาม

“๑๗ ค่ะพ่อ” สุชาวดีมองหน้าพ่ออย่างสงสัย “ทำไมรีคะ ?”

“พ่อคิดว่า” นายพรานหยุดคิดหนึ่งเหมือนจะสรรหาคำพูดที่เหมาะสม “ลูกควรจะมีครอบครัวได้แล้ว”

“พ่อเกลียดลูกรีคะ จึงอยากให้ลูกแต่งงาน มีครอบครัว เพื่อจะได้พ้นความรับผิดชอบของพ่อ ลูกอยู่อย่างนี้เป็นที่หนักใจของพ่อหรือ ?” สุชาวดีพูดด้วยเสียงอ่อนโยนระคนน้อยใจ แล้วเธอก็ร้องไห้ น้ำตาหลังไหลลงสู่ภาชนะอาหารโดยเธอมิได้รู้สึก

“ลูกรัก” นายพรานปลอบ ลูกขึ้นมาโอบไหล่ของสุชาวดี น้อยอย่างถนอมรัก “มีหรือที่พ่อไม่รักลูก โดยเฉพาะพ่อคนนี้รักลูกสุชาวดีเป็นที่สุด จะสรรหาคำใดมาพูดให้สมกับที่พ่อรักลูกนั้นหาไม่ได้แล้ว เพราะพ่อรักลูกนั่นเอง พ่อจึงอยากให้ลูกเป็นฝั่งเป็นฝา ตั้งแต่เวลาที่พ่อยังมีชีวิตอยู่ ลูกอย่าน้อยใจเลย พูดถึงเรื่องรักพ่อก็มีความรักทุ่มเทให้ลูกมากที่สุด”

“ลูกยังไม่เคยรักผู้ชายคนใด นอกจากพ่อ” สุชาวดีหาทางออก แต่กลับเปิดช่องให้นายพรานเดิน

“แต่มีผู้ชายเขารักลูก” นายพรานพูดอย่างหนักแน่น

สุชาวดีตกใจ เธอไม่เคยนึกว่าจะมีใครปรองรักเธอ เพราะไม่เคยเกี่ยวข้องกับชายใดเลย

“ใครคะพ่อ” สุชาวดีถาม

“พระคุณเจ้า อุปะคะ” นายพรานตอบไม่ค่อยเต็มเสียงนัก

“พระคุณเจ้าอุปะคะ” สุชาวดีอุทาน นัยน์ตาเบิกกว้าง อาหารซึ่งเธอกำลังจะส่งเข้าปากอยู่แล้วร่วงหล่นลงมา

“ทำไมหรือลูกรัก ทำไมลูกตื่นเต้นตกใจเหลือเกิน?”

นายพรานถามด้วยน้ำเสียงขรึมคร่ำ

“ก็ท่านเป็นนักพรต” สุชาวดีพูดเสียงเครือ “แล้วก็... เอ้อ... แล้วก็ท่านก็แก่มากแล้วด้วย”

“๔๕ เท่านั้น ลูกรัก ผู้ชาย ๔๕ ยังไม่แก่”

“แต่แก่กว่าลูกถึง ๒๔ ปี เป็นพ่อของลูกได้” สุชาวดีแย้ง

“ก็ไม่เห็นเป็นไร ผู้ชายสูงอายุมักจะเอาใจตามใจภรรยา สาวดี ความรักของคนวัยนี้ เป็นความรักที่มั่นคงไม่เหมือนความรักของคนวัยรุ่น ซึ่งเกิดเร็วและดับเร็ว อีกอย่างหนึ่ง ลูกเชื่อได้อย่างไรหนึ่งว่า เขาจะไม่ทรนโทดร้ายต่อลูก”

“แต่การที่พ่อจะให้ลูกแต่งงานกับคนคราวพ่อนั้น เป็นการโหดร้ายเกินไปมิใช่หรือ... ลูกขอประทานโทษด้วย ที่กล่าวคำนี้กับพ่อ ลูกไม่ยากพูดคำนี้เลย”

“ไม่เป็นไรลูกรัก พ่อเข้าใจลูกดี แต่ที่พ่อพูดถึงพระคุณเจ้าอุปกะ ก็เพราะท่านรักลูกมาก การแต่งงานกับคนที่เขารักเรานั้นดีกว่าแต่งงานกับคนที่เรารักเขา เมื่อเขาเป็นคนดี ลูกอยู่ไปก็รักเขาเอง”

“รอไว้จนกว่าจะรักกันทั้งสองฝ่ายจะมีดีกว่าหรือพ่อ ลูกก็ยังไม่แก่เท่าอะไร” สุชาวดีท้วง

“ผู้หญิงในแถบนี้ คราวลูกเขาแต่งงานกันไปหมดแล้ว เหลือแต่ลูกคนเดียว อีกอย่างหนึ่ง ถ้าลูกยอมแต่งงานกับท่านอุปกะ ชื่อว่าลูกได้ช่วยชีวิตของคน ๆ หนึ่งไว้”

“ช่วยชีวิตใครคะ” สุชาวดีถาม

“ชีวิตของท่านอุปกะ”

“ท่านถึงกับจะต้องสายทิเดียวหรือ ถ้าไม่ได้ลูก”

“เห็นจะเป็นอย่างนั้น” นายพรานยืนยัน

“ลูกไม่เชื่อ---ไม่ตายดอกเพราะอดเสนาหา” สุชาวดีบ้ำคำหล้งอย่างหนักแน่น

“ลูกยังมีความเข้าใจในชีวิตน้อยเกินไป คนที่ฆ่าตัวตายเพราะเรื่องรักก็มีอยู่มาก เป็นแค่แตกต่างกันในวิธีตายเท่านั้น”

“นั่นเป็นเรื่องการฆ่าตัวตาย ไม่ใช่ตายเพราะอดเสนาหา” สุชาวดีแย้ง เธอมีอาการมดสนุกขึ้นมาบ้างแล้ว

“แต่ความเสนาหาเป็นเหตุใช้ไหมลูก ?”

คราวนี้สุชาวดีนิ่ง ภาพและวัยของอุปกะนักพรตปรากฏขึ้นในห้วงนึกของเธอ เธอไม่เคยเถียงพ่อ ถึงจะขัดแย้งบ้างก็เป็นไปอย่างสุภาพอ่อนโยน แม้เธอจะเป็นสาวชาวป่าไม่เคยได้รับแสงสีแห่งอารยธรรมที่มนุษย์บางกลุ่มหลงใหลกันยิ่งนักก็ตาม แต่เธอก็เข้าใจดีว่ามารดาบิดามีบุญคุณต่อบุตรธิดาอย่างไร เคยถนอมเลี้ยงตนมาอย่างไร จึงเป็นการไม่สมควรอย่างยิ่งที่บุตรธิดาจะพึงกล่าววาจาหยาบหยาม ขาดความเคารพต่อท่าน การทำให้ท่านผู้มีคุณเข้าใจ ปวดร้าวใจ เพราะวาจาของตนนั้นถือว่าเป็นบาป โดยเฉพาะเกี่ยวกับมารดาบิดาแล้ว บุตรธิดาควรจะยำเกรงอยู่เสมอ การไม่เชื่อฟังบิดามารดา แสดงอาการโอหังยโสดีต่อพ่อแม่ นั่น เป็นการประกาศความเลวทรามของตนเอง

“ลูกรัก” นายพรานทำลายความเยียบขึ้น “ลูกเข้านอนเสียก่อนก็ได้ พรุ่งนี้เข้าค่อยพูดกันใหม่ พ่อก็เหนื่อยเหลือเกิน เดี๋ยวจะเข้านอนเหมือนกัน”

สุชาวดีเข้านอนแต่เขอนอนไม่หลับ ความรู้สึกของเธอ

ขณะนั้นสับสนรุ่นวาย ไม่รู้จะตัดสินใจอย่างไร เรื่องรักนั้นเธอพูดได้อย่างเต็มปากว่า เธอมิได้รักอุปกะเลย อยากจะหนีไปเสียให้พ้น แต่สงสารพ่อ จะอยู่ต่อไปและจะต้องแต่งงานกับอุปกะ ก็รู้สึกสงสารความสวยและความสาวของคนที่จะต้องถูกทำลายลงด้วยน้ำมือคนชรา ปัญหาคงเหลืออยู่สองอย่าง คือจะเลือกเอาพ่อ แล้วยอมสละตัว หรือจะยอมสละพ่อแล้วรักษาตัวไว้ เธอตัดสินใจไม่ถูก อัดอั้นคันใจ ในที่สุดก็ต้องระบายความอัดอั้นนั้นด้วยน้ำตา... เธอร้องไห้ ผู้หญิงเมื่อระทมทุกข์ตรอมใจก็หันเข้าหาเพื่อนคือน้ำตา ดูเหมือนความระทมเศร้าของเธอจะไหลหลังตามน้ำตาออกมาด้วย นี่แหละโลก โลกซึ่งระทมอยู่ด้วยพิษไข้.....ความรักมิได้ก่อทุกข์ให้เพียงแก่ผู้รักเท่านั้น แม้ผู้ไม่รัก ก็ต้องระทมทุกข์เพราะความรักอยู่บ่อย ๆ เหมือนกัน ดูชีวิตของสุชาวดีน้อยนี้เป็นตัวอย่างเกิด

๐๘ ๒๐-๐๘ ๒๐-๐๘ ๒๐

๒๗

๐๘ ๒๐-๐๘ ๒๐-๐๘ ๒๐

อุปภาชีวกกับพระอนันตชิน

ในขณะที่สุชาวดีกำลังระทมทุกข์เพราะเกรงว่าจะต้องประสบด้วยสิ่งอันไม่เป็นที่รักอยู่นั้น อีกมุมหนึ่งอุปกะกำลังกระวนกระวายด้วยเกรงว่า จะพลัดพราก จะผิดหวังในสิ่งอันเป็นที่รัก ในเรื่องเดียวกัน บุคคลบางคนอาจจะเศร้าบางคนอาจจะสุขหรืออาจจะทุกข์ด้วยกัน แต่ทุกข์กันไปคนละอย่างเท่านั้น

รุ่งขึ้นขณะรับประทานอาหารเช้า นายพรานพูดขึ้นว่า “สุชาวดี เรื่องที่พูดเมื่อคืนนี้ ลูกจะคิดสินใจได้แล้วหรือยัง ?”

“ลูกคิดว่า” สุชาวดีพูดเสียงอ่อย ๆ “ลูกเป็นสมบัติของพ่อ พ่อเลี้ยงลูกมา ลูกจึงติดเสียว่า แล้วแต่พ่อจะเห็นดีเห็นชอบอย่างไร ?” พูดเท่านั้นแล้วสุชาวดีก็มหน้านั่ง น้ำตาซึ่งเพิ่งจะเหือดแห้งไปเมื่อใกล้รุ่งนี้เองเริ่มจะหลั่งไหลออกมาอีก

“ลูกรัก” นายพรานพูดเพื่อปลอบโยน “ลูกอย่าคิดว่าพ่อใจไม่ให้ระกำเลย พ่ออยากให้ลูกมีความสุข พ่อคิดว่าการแต่งงานกับท่านอุปกะคงทำให้ลูกมีความสุขได้ เขาเป็นคนดีนะลูก อายุแตกต่างกันบ้างก็ไม่ใช่ไร ผู้หญิงแก่เร็ว ถ้าเขาอายุ ๖๔ ลูกก็แก่แล้วเหมือนกัน”

อุปกะดีใจเหมือนได้เทพธิดา เมื่อนายพรานมาบอกว่า สุขาวดีไม่ขัดข้อง ถ้าต้องการก็ให้รีบสละเพศบรรพชิตหรือนักบวชเสีย อุปกะสละเพศนักพรต นุ่งห่มผ้าอย่างคฤหัสถ์ทั่วไป แล้วติดตามนายพรานมาด้วยความรู้สึกอึดอัดขึ้นบาน

เขาได้อยู่กินกับสุขาวดีฉันสามีภรรยา บางคราวเขาจะพาสุขาวดีน้อยไปชมพันธุ์ไม้นานาชนิดในป่า แต่ท่านเองจะมีสตรีสาวสดคนใดเล่า จะเกิดความนิยมชมชอบรักใคร่เสน่หาในสามีชราด้วยความจริงใจ เขาจะทำดีด้วยหรือดูและอ่อนหวานก็เพียงเพื่อความประสงฆ์บางอย่าง ซึ่งสิ่งนั้นอาจจะเป็นทรัพย์สินหรือชื่อเสียงเกียรติคุณว่า ได้เป็นภรรยาของคนใหญ่คนโตเท่านั้น มันมิใช่เพราะความสนิทเสน่หาอย่างแน่นอน ถ้ายังผู้ชายนั้นไว้ทรัพย์สินอภัยคุณและยังชราเข้าอีก จะซ้ำร้ายสักเพียงใด แต่มันเป็นกรรมของโลก หรือของมนุษยชาติหรือไฉน จึงมักจะบิดเบือนหันเหจิตใจของชายชราให้มักพอใจในสตรีสาววัยรุ่น ยิ่งเขาแก่มากลงเพียงใดก็ยิ่งต้องการสาวที่เยาว์วัย และไว้เคียงสาต่อโลกเพียงนั้น

อุปกะพยายามเอาอกเอาใจสุขาวดีสมกับที่ตนรัก แต่สุขาวดีมิเห็นการเอาใจของอุปกะเป็นสิ่งที่ไร้ค่าและไร้ความ

“สุขาวดี” อุปกะพูดในขณะที่ชมพันธุ์ไม้อยู่ในป่า “ดู

ดอกไม้นั้นมีมันช่างสวยงามเป้งบานดีเหลือเกิน”

“เห็นแล้ว” สุชาวดีตอบสะบัด ๆ

“แต่” อุปกะพยายามพูดให้ถูกใจเธอ “ดอกไม้นั้นยังสวยน้อยกว่าสุชาวดี มันอาจจะอ่อนแต่ไม่หวาน สุชาวดีทั้งอ่อนด้วยหวานด้วย จึงสู้สุชาวดีไม่ได้ ไม่ว่าจะมองในแง่ใด ๆ”

“พูดบิดยวนำว่าคำพูดเสียจริง เขาจะชมดอกไม้ให้เพี้ยนเสียหน่อย ก็มาพรั้ออะไรก็ไม่รู้” สุชาวดีพูดอย่างมะนาวไม่มีน้ำ

อุปกะรู้สึกน้อยใจ แต่ก็น้อยใจไปเกิด น้อยใจไปจนคายตอนที่มาร่วมกินร่วมนอนอย่างสามิภรรยานั้นก็เฝ้าแต่ความพอใจของตัวเอง ไม่คำนึงถึงความรู้สึกของอีกฝ่ายหนึ่งบ้างเลย ว่าจะมีความรู้สึกตอบประการใด ผู้ชายแบบนี้มักจะได้รับผลตอบแทนอย่างนี้เสมอ

แต่จะรักหรือไม่รัก จะชอบหรือไม่ชอบก็ตามที เมื่ออยู่ด้วยกันอย่างสามิภรรยา สิ่งที่มามาก็คือลูก สุชาวดีเกลียดพ่อของเด็ก จึงรักลูกได้เพียงครั้งเดียวในขณะที่เธอกำลังนิยมชมชื่นอยู่กับสุภัททะเล็กน้อย คราใดที่ระลึกถึงพ่อของเธอ เธอจะหน้าเมือตใจแค้นลงทันที ความรำเริงหายไป สุภัททะก็ช่างดีแท้ หน้าตาเหมือนพ่อประดุจพิมพ์

สองปีที่อยู่ด้วยกันมา อุปกะไม่เคยได้รับความชื่นใจจากภรรยาสาวที่เขาหลงรักเลย สุชาวดีคอยพูดเสียดสีให้กระทบกระเทือนใจอยู่เสมอ ไม่เว้นแต่ละวัน เมื่อเห่กล่อมลูก เธอก็จะสรรหาคำที่ทิ่มแทงใจอุปกะให้ปวดร้าวระบม แต่เขาก็อดทน--ทนเพราะความรักลูกและภรรยา

“สุภัททะเจ้าเอ๊ย เจ้านี้เป็นลูกของคนจรที่หลับที่นอนก็

ไม่มี ชาดสง่าและราศีเหมือนกาโกกาก็ที่รำร้องเพราะหลงรัก
ชราพาชาดพลั้ง กำลังก็หย่อนยานอีก ชนสารสมบัติก็ไม่มีที่ติด
ตัว ญาติพี่น้องผู้เกี่ยวข้องและพัวพันก็แลไม่เห็นผู้ใด เออ เจ้าลูก
คนหาบเนื้อเจ้าจะทำไฉนเมื่อเล็บโต เจ้าลูกคนหาบเนื้อเอ๋ย.....
นอนเสียเถิด” คำเห่กล่อมลูกตามนี้อุปกะได้ยินทุกวัน วันละ
หลาย ๆ ครั้ง

คืนหนึ่งเขานอนไม่หลับ เขาคิด...คิดถึงชีวิตของเขาเอง
ตั้งแต่ต้นมาจนบัดนี้ เคยได้รับการยกย่องเคารพนับถือประดุจ
เทพเจ้า จำนวนไม่เคยมีใครล่วงเกิน มาบัดนี้หมดแล้วซึ่งเกียรติยศ
ถูกเหยียดหยามกล่าวร้ายจากเด็กผู้มีวัยเสมอด้วยบุตรของตน เรา
เป็นคนไม่มีญาติพี่น้องไม่มีทรัพย์สินสมบัติ แม้จะทำงานสายตัว
แทบขาด เพื่อลูกและภรรยา แต่เขาก็หาเห็นใจแม้แต่น้อยไม่

อุปกะคิดถึงเพื่อน เขาไม่มีเพื่อนเลยที่เดียวหรือในโลกนี้
คิดทบทวนอยู่เป็นเวลานาน ในที่สุดภาพแห่งนักพรตรูปงามมี
สง่าราศีก็ปรากฏขึ้นในหัวนึก “เขามองว่าเขาชื่ออนันตชิน”
อุปกะปรารภกับตนเอง “มีลักษณะดี มีแว่แห่งความเมตตากรุณา
คนอย่างนี้มักไม่ปฏิเสธคำขอร้องของผู้ตกยากยากหาหนำมาพึ่งพิง”

ประกอบด้วยบุรพูนนิสัยอันแก่กล้า มีบารมีที่แก่เต็มที
แล้วคอยเตือน ในวาทรีที่ลึกสวัดได้ยินแต่เสียงน้ำค้างตกจาก
ใบไม้ อุปกะตัดสินใจแน่วแน่ที่จะจากหมู่บ้านพรานเนื้อไป ...ไป
หาสหพซึ่งพบกันเพียงครั้งเดียว แต่ลักษณะและวาจาเป็นที่
ประทับใจของเขายังนักเขาชื่อ อนันตชิน

ในขณะนั้นแรงเจ้าแห่งความรักลูกหลุดพุ่งขึ้นมาทำให้
เขาต้องถอนใจ ความอาลัยในลูกมีมากพอที่ช่วยหนุนเหนี่ยว

เขาไว้อีก ทำให้เขาคิด เมื่อคิดถึงลูกน้อยจิตใจของอุปกะรู้สึกอ่อนลง ดูเหมือนจะไม่อาจจากไปได้ แต่บารมีที่เคยบำเพ็ญมา ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่เคยสูญหายได้มาเตือน และเร่งเร้าให้เขาคิดถึงพระอนันตชินอย่างแรง คตินั้นเองอุปกะได้จัดแจงพ่อของเท่าที่เป็นของคน และพอพาลิดตัวไปได้ เตรียมออกจากวังทหารชนบท

ก่อนออกเดินทางเขาอดที่จะมองดูลูกด้วยความอาลัยมิได้ ปุศทวีปโยคเป็นความเศร้าอย่างใหญ่หลวงสำหรับบิดา แต่ในที่สุดเขาก็ตัดสินใจออกจากวังทหารคามคณบดีกษัตริย์คตินั้น เวลาที่จิตใจของเขาคำนึงถึงแต่ภาพแห่งนักพรตรูปงามผู้มีนามว่า อนันตชิน

มีหลายครั้งที่เขาจะหวนกลับมาหาลูกน้อยและบิดา (นายพราน) ผู้มีความปรารถนาดีต่อเขาตลอดมา แต่ความระอาใจต่อสุขาวดี ทำให้เขาหันหลังกลับมุ่งหน้าไปหาสหยาอนันตชิน ซึ่งเขาก็ไม่แน่ใจว่าเวลานี้อยู่แห่งหนตำบลใด

ผู้ที่เคยบำเพ็ญพรตมานาน เป็นผู้สลดใจเร็วและมีอำนาจจิตพิเศษในการต่อต้านสิ่งที่ต่อต้านได้ยาก มีพลังจิตเข้มแข็งในการที่จะละสิ่งที่บุคคลละได้โดยยาก บารมีธรรมที่ตั้งสมอยู่ในดวงจิตเป็นสิ่งที่ไม่เคยสูญหาย มันคอยกระตุ้นเตือนให้บุคคลเบนชีวิตไปตามวิถีทางที่เขาเคยเดินมาแล้วเป็นเวลานาน เขาเดินมาด้วยความมืดออกไป มีทางเดียวไปทางไหน เขาก็ไปทางนั้น ไปอย่างไม่มีจุดหมาย เขาคิดว่าพอรุ่งอรุณก็พอจะหาทางที่แน่นอนได้ และพยายามสืบถามว่า เวลานี้พระอนันตชินอยู่ที่ใด

จนกระทั่งสายตะวันตก เขารู้สึกหิวเพราะเดินทางมาเป็นเวลานาน อาหารก็มิได้ลิดตัวมาเลย เขาออกจากบ้านอย่าง

กะทันหัน ไม่มีแผนการล่วงหน้า ดังนั้น เมื่อมาถึงหมู่บ้านแห่งหนึ่ง จึงเข้าไปขออาหารจากชาวบ้านพอประทังชีวิต แล้วเดินทางต่อไป ค่ำที่โหนดอนที่นั่น เทียงวัน วันหนึ่งอากาศร้อนอบอ้าว หลังจากได้เดินทางเหน็ดเหนื่อยหรือโหมกกายแล้ว เขาแวะเข้าพัก ณ ได้ร่มพฤกษ์ใหญ่ใบหนา ลมโชยมาเบา ๆ ต้องผิงกายพอชุ่มชื้น เขาเอนตัวลงนอนพัก เอาการาไม่แทนหมอน และหลับไปด้วยความอ่อนเพลีย เขาตื่นขึ้นเมื่อพระอาทิตย์คล้อยไปทางทิศตะวันตกมากแล้ว รู้สึกชุ่มชื้นและมีกำลัง

เขานั่งตรองถึงชีวิตในอดีต โดยเฉพาะเวลา ๒ ปี ที่อยู่ร่วมกับสุชาวดีเป็นระยะเวลาที่เขาลำบากชอกช้ำสุดประมาณได้ลำดับนั้นสุภาวดีแก่ ๆ ที่โบราณกบัตินคิดได้กล่าวไว้ก็แจ่มแจ้งแก่เขา ประดุจคบเพลิงสว่างโรยขึ้นในมุมมืด สุภาวดีนั้นมีดังนี้

- มิบิดาผู้ซึ่งสะสมหนี้สินไว้มากคือศัตรู มิมารดาผู้ซึ่งมิได้ประพฤติในความบริสุทธิ์คือศัตรู มิภรรยาผู้ซึ่งมิได้ปราศจากความรู้จักคือศัตรู

- ความรู้เป็นประดุจยาพิษเพราะมิได้ใช้ความรู้นั้นให้เหมาะสม อาหารก็เปรียบเหมือนยาพิษ เพราะไม่ย่อย พระราชวังเป็นประดุจยาพิษสำหรับคนเขื่องใจ ภรรยาสาวก็เปรียบเหมือนยาพิษสำหรับสามีชรา

- แสงจันทร์และละอองฝนไม่เป็นที่ยินดีของคนหนาว แสงอาทิตย์ไม่เป็นที่พอใจของคนร้อน สามีชราย่อมไม่เป็นที่ยินดีพอใจของภรรยาสาว

- สามีเกศาทรงอก ความรักของหญิงสาวผู้ภรรยาจะมีรุนแรงได้อย่างไร ประดุจยาขม หรือไม่ขมก็ตาม ใครจะชอบ

รับประทานบ้าง เมื่อไม่จำเป็น ด้วยเหตุนี้สตรีจึงเอาใจออกห่างจากผัวแก่ไปฝากฝังในชายอื่น

- ความรักในสมบัติ ความรักชีวิตย่อมมีอยู่ในบุคคลทั่วไป ทุกรูปทุกนาม แต่เมียสาวเป็นที่รักเลิखของผัวเผ่ายิ่งกว่าหัวใจ

- ชายแก่มีสังขารทรุดโทรม แม้หมดกำลังเพื่อความสนุกเริงรมย์ ก็ยังมีวายุกระเดือกกระสน เหมือนสุนัขถึงฟันหักเหียน หากพบเนื้อติดกระดูกที่ตนไม่สามารถแทะทิ้งได้ ถึงกระนั้นก็ยังขอแค่ให้ได้เลียก็ยังดี

- ไม่มีสถานที่ ไม่มีโอกาส ไม่มีบุรุษจะชักชวนให้ไขว่เขว นารีบริสุทธิอยู่ได้เพราะเหตุนี้ต่างหาก

- เหตุที่สตรีจะทนเป็นพรหมจารีอยู่ได้ มิใช่จะเป็นเพราะรู้สึกละอาย มีจริยสมบัติ เกลียดการหยาบคายหรือมีใจเกรงขาม ที่แท้เป็นเพราะยังไม่มีผู้ปรารถนาอย่างเดียวเท่านั้น

- สตรีบางคนทำเป็นหวงตัวอย่างน่าหมั่นไส้ เหมือนใครจะกระทบกระเทือนมิได้เลยแม้แต่น้อย แต่พออยู่ในที่ลับตาคน เขอกลับโถมเข้าหาผู้ชายเหมือนปลากระโดดลงน้ำ

บัดนี้เขาตัดใจจากสุชาวดีได้แล้ว เรื่องเดียวที่วนเวียนอยู่ในจิตของเขา คือสหายผู้มีนามว่าอนันตชิน เขารอนแรมมาตามลำพัง จนกระทั่งถึงเขตสาวิตรี ราชธานีแห่งแคว้นโกศล

ปัจจุบันเวลานั้น พระอนันตชินสวมผ้าสัมพุทเจ้า ทรงแผ่ซ้ายพระญาณออกครอบจักรวาล มองดูอุปนิสัยแห่งเวไนยสัตว์ที่พระองค์พอจะโปรดได้ อุปกะเข้าไปในซ้ายพระญาณแห่งพระองค์ ทรงทราบโดยตลอดว่า เช้าวันนี้อุปกะจะมาถึงเขตวัน จึงเสด็จออก

จากพระคันธกุฏีรับสั่งให้ประชุมสงฆ์ในเชตวันารามทั้งหมด แล้วตรัสว่า ภิกษุทั้งหลาย วันนี้ถ้ามีอาคันตุกะมาถามหาบุคคลผู้มีนามว่าอนันตชิน ก็ขอให้พาไปหาเราที่คันธกุฏี ตรัสเท่านั้นแล้วทรงให้อาวาตภิกษุสงฆ์เป็นกรณีพิเศษ เกี่ยวกับเรื่องความเคารพในปฏิสันถาร มีอาทิว่า

“ภิกษุทั้งหลาย ผู้เคารพหนักแน่นในพระศาสนา ในพระธรรม มีความยำเกรงในสงฆ์ มีความเคารพหนักแน่นในสมาธิ มีความเพียรเครื่องเผาบป เคารพในไตรสิกขา และเคารพในปฏิสันถารการต้อนรับอาคันตุกะ ผู้เช่นนั้นย่อมไม่เสื่อม ดำรงอยู่ใกล้พระนิพพาน”

ตอนสายวันนั้นเอง อุปกะก็มาถึงบริเวณเชตวันารามอันร่มรื่น เห็นภิกษุทั้งหลายกำลังสาธยายธรรมบ้าง ทำกิจอย่างอื่นเป็นคั่นว่านั่งเป็นกลุ่ม ๆ สนทนาธรรมบ้าง เขาเข้าไปหาภิกษุกลุ่มหนึ่ง นมัสการแล้วกล่าวขึ้นว่า

“พระคุณเจ้าผู้เจริญ ข้าพเจ้ามีสหายนุ่หนึ่งนามว่าอนันตชิน เขาเป็นนักพรตที่สง่างาม ผิวพรรณผ่องใสใบหน้าอ้มเอิบ มีแววแห่งความกรุณาฉายออกจากดวงตาทั้งสอง ใช้เครื่องนุ่งห่มอย่างท่อนี้ ท่านพอจะรู้จักผู้ซึ่งข้าพเจ้าเอ่ยนามถึงนี้อยู่บ้างหรือ?”

ภิกษุกลุ่มนั้นมองตากันแล้วยิ้ม ๆ ด้วยความอัศจรรย์ใจในการทราบเหตุการณ์ล่วงหน้าของพระศาสดา ก็พระองค์ตรัสสั่งไว้เมื่อเช้านี้เองว่า ถ้ามีคนมาถามหาพระอนันตชินให้พาไปเฝ้าพระองค์

ดังนั้นภิกษุหนุ่มรูปหนึ่งจึงกล่าวขึ้นว่า “อุบาสก พระอนันตชินเป็นศาสดาแห่งเราทั้งหลาย พวกเราเป็นสาวกของ

พระองค์ โฉนเล่าพวกเราจะไม่รู้จักพระผู้มีนามเช่นนั้น มาเกิดตามข้าพเจ้ามา จะนำไปเฝ้าพระอนันตชินพระองค์นั้น” ว่าแล้วได้ลุกเดินนำอุปกะไป

ถึงพระคันธกุฎี พระพุทธองค์ทรงรอคอยอยู่แล้ว พระผู้มีพระภาคทรงเปล่งพระรัศมีชานออกจากพระกายทั้ง ๖ สี ดุจเดียวกับวันที่พระองค์ได้พบอุปกะครั้งแรก เมื่อตรัสรู้ใหม่ ๆ อุปกะก็ลงกราบพระมงคลบาทแห่งพระศาสดา มีน้ำตานองหน้า กราบทูลว่า

“ข้าแต่พระอนันตชิน ท่านยังจำข้าพเจ้าได้อยู่หรือ ข้าพเจ้าเคยพบท่านครั้งหนึ่งแถวเมืองพาราณสีเป็นเวลาหลายปีมาแล้ว”

“ดูก่อนอุปกะ” พระศาสดาตรัสตอบ “เรารอคอยการมาของท่านอยู่ การมาของท่านครั้งนี้จะเป็นประโยชน์ใหญ่หลวงแก่ท่าน” พอได้ยินคำว่า “อุปกะ” เท่านั้น ปิติปราโมชก็แผ่ไปทั่วสรรพางค์ของอุปกะ ชื่อใดเล่าในโลกนี้จะไพเราะอ่อนหวานยิ่งกว่าชื่อของตนเอง ทุกคนจะตั้งใจเป็นที่ยิ่ง เมื่อทราบว่ามีผู้อื่นจำชื่อของตนได้อย่างแม่นยำ หลังจากพรากกันไปเป็นเวลานาน

“อุปกะ” พระองค์ตรัสต่อไป “หลังจาก จากคราวนั้นแล้วท่านไปอยู่ที่ไหน ทำอะไร พอพบได้อยู่หรือ เมื่อก่อนนี้ดูท่านทรงเพศเป็นนักบวช บัดนี้ทำไมจึงเปลี่ยนแปลงไป ?”

อุปกะได้เล่าความหลังทั้งหมดให้พระศาสดาทราบโดยตลอด แล้วทูลเพิ่มเติมว่า “พระองค์ผู้เจริญ ข้าพระองค์เดินทางอยู่เป็นเวลานาน บัดนี้มาพบพระองค์เป็นครั้งที่สอง คงจะดำเนินไปสู่ทางที่ถูกต้อง พระองค์ผู้อนุเคราะห์โลก โปรดอนุเคราะห์ข้าพระองค์ด้วยเถิด” ทูลเท่านั้นแล้วเขาก็ขบศีรษะลงแทบพระบาท มุลแห่งพระศาสดา

พระจอมมุนีศรีสาภยบุตร ประทับนั่งอยู่คู่วัหนึ่งแล้วตรัสว่า “ดูก่อนอุปกะ การครองเรือนเป็นเรื่องยาก เรือนที่ครองไม่ดี ย่อมก่อทุกข์ให้มากหลาย การอยู่ร่วมกับคนพาล เป็นความทุกข์อย่างยิ่ง อุปกะเอ๋ย เครื่องจองจำที่ทำด้วยเชือก เหล็กหรือโซ่ ตรวนใด ๆ เราไม่กล่าวว่าเป็นเครื่องจองจำที่แข็งแรงทนทานเลย แต่เครื่องจองจำคือ บุตร ภรรยา ทรัพย์สินมรดกนี้แล รุ่งรัศมีดผูกสัตว์ทั้งหลาย ให้ติดอยู่ในภาพไม่มีที่สิ้นสุด เครื่องผูกที่ผูกห่ออ่อน ๆ แต่มันได้ยาก คือ บ่วงบุตร ภรรยา และทรัพย์สินมรดกนี้เอง รูป เสียง กลิ่น รส และโผฏฐัพพะ นั้นเป็นเหยื่อของโลก เมื่อบุคคลยังติดอยู่ในรูปเป็นต้น เขาจะพ้นจากโลกมิได้เลย ไม่มีรูปใดที่จะวัดตรึงใจของบุรุษได้มากเท่ารูปแห่งสตรี ดูก่อนอุปกะผู้ยังคิดอาศัยในสตรีมิได้ ย่อมจะต้องเวียนเกิดเวียนตายอยู่รำไป แม้สตรีก็เช่นเดียวกัน ถ้ายังคิดอาศัยในบุรุษไม่ได้ ย่อมประสบทุกข์บ่อย ๆ ก็เสนาะนี้มีอำนาจครอบคลุมอยู่โดยทั่ว ไม่เลือกว่าในวัยและเพศใด

“ดูก่อนอุปกะ เราจะขอสาธกให้ฟังสักเรื่องหนึ่ง”

นานมาแล้ว มีมานพหนุ่มน้อยสามารถาบิดาไปเรียนศิลปวิทยา ณ สำนักศึกษาปาโมกษ์เมืองตักศิลา เมื่อเรียนจบแล้ว จึงลาอาจารย์กลับบ้าน มารดาต้อนรับเขาด้วยความยินดียิ่ง เมื่อสนทนากันไปมารดาถามว่า ลูกได้เรียนนอสาธมนต์แล้วหรือ ลูกชายตอบว่า ยังไม่ได้เรียน มารดาจึงขอร้องให้ไปเรียนนอสาธมนต์เสียก่อน เขาจึงสามารถาไปหาอาจารย์ กราบเรียนให้อาจารย์ทราบว่ายังมีมนต์สำคัญอยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งเขายังมิได้เรียนจากอาจารย์ มารดาของเขาร้องให้มาเรียนนอสาธมนต์ อาจารย์ได้ทราบดังนั้นยินดียิ่งนัก จึงกล่าวว่า “มานพ เวลานี้เรามาพักอยู่ในป่าไม่มีใครเลย นอกจากเราและมารดาผู้ชราของเรา เธอจงปฏิบัติบำรุงมารดาของเราสักชั่วระยะเวลาหนึ่งแล้วเราจะบอก

อสาตมนต์ให้ แต่ในขณะที่ปฏิบัติมารดาของเรา เช่น การอาบน้ำ ป้อนข้าวให้ และนวดพินให้ เจ้าจงชมเชยอวยวาระต่าง ๆ แห่งมารดาของเราทุกครั้งไป เช่น “ว่ามือสวย เท้าสวย เป็นต้น” มานพหนุ่มรับคำของอาจารย์ด้วยความปิติยินดี

ตั้งแต่วันนั้นมาเขาคึงใจปฏิบัติตามมารดาของอาจารย์ เช่น การอาบน้ำให้ ป้อนข้าวและนวดพิน เป็นต้น

“มือและแขนของคุณแม่สวยน่าดูเหลือเกิน” วันหนึ่งเด็กหนุ่มเริ่มทำตามทีอาจารย์สอน

นางยิ้มอย่างว่าใจ ทั้ง ๆ ที่พินของนางหักหมดแล้ว และกล่าวว่า

“มือและแขนของฉันสวยจริง ๆ หรือ พ่อหนุ่ม ฉันแก่แล้วนะ”

“คุณแม่แก่แล้วมือและแขนยังสวยขนาดนี้ เมื่อคุณแม่สาว ๆ คงจะสวยมิใช่น้อย ขาและเท้าของคุณแม่ก็สวย ใบหน้าก็งามที่น่าดูเหลือเกิน กระผมดูไม่เบื่อเลย เมื่อคุณแม่ยังสาวคงจะสวยหาคนเสมอเหมือนมิได้”

นางรู้สึกปิติยินดีอย่างสิ้นเหลือ เป็นเวลานานมาแล้วที่นางไม่เคยได้ยินคำอ่อนหวานระรื่นหูชูกำลังใจอย่างนี้เลย อะไรเล่าจะเป็นที่พอใจของสตรีมากเท่าได้ยินคำชมว่าเธอสวย ไม่ว่าสตรีนั้นจะอยู่ในวัยใด มานพหนุ่มเวียนพูดชมเชยนางผู้เป็นมารดาของอาจารย์อยู่อย่างนี้ทุกวัน บางคราวเขายังพูดเพิ่มเติมว่าถ้าเขาได้ภรรยาที่มีความงามพร้อมเพียงครึ่งหนึ่งของนาง เขาก็จะมีความสุขหาไม่น้อย และทำที่เป็นมีความรู้สึกเสนาหาในตัวนางเล็ดลอดประมาธ จนกระทั่งนางรู้สึก ว่าหนุ่มน้อยนี้คงมีจิตพิศวาสปฏิกิริยาในตัวนางเป็นที่ยิ่ง วันหนึ่งจึงถามว่า

“พ่อหนุ่ม เธอมีความพอใจในตัวเรามากหรือ ?”

“มากเหลือเกิน คุณแม่ กระผมไม่ทราบจะสรรหาคำพูดใด ๆ มาพูด ให้สมกับความรู้สึกที่กระผมมีต่อคุณแม่ได้”

“เธอจะเลี้ยงดูเราอย่างนี้ตลอดไปหรือ ?”

“ตลอดไป คุณแม่ การได้อยู่ใกล้ชิดคุณแม่เป็นความสุขอย่างยิ่งของกระผม ถ้าคุณแม่จะมีชีวิตอยู่ต่อไปสักร้อยปี และกระผมปฏิบัติคุณแม่อยู่อย่างนี้ถึงร้อยปี กระผมก็จะไม่เบื่อหน่ายเลย”

หญิงชราเข้าใจว่า มานพหนุ่มมีจิตปฏิพัทธ์ในตนให้รู้สึกกระตั้นยิ่งนัก จึงกล่าวว่า “ก็จะเป็นไรไปเจ้าหนุ่ม เมื่อเธอปรารถนาอย่างนั้นก็คงจะเป็นได้ เมื่อเธอต้องการจะร่วมอภิรมย์กับเรา เราก็มินดี”

“จะทำได้อย่างไรคุณแม่ คุณแม่เป็นแม่ของอาจารย์ กระผมต้องเคารพยำเกรงคุณแม่ยิ่งกว่าอาจารย์เสียอีก ตราบใดที่ท่านอาจารย์ยังมีชีวิตอยู่ กระผมจะทำอย่างนั้นไม่ได้เลย” ว่าแล้วมานพหนุ่มก็แก้มือเคล้าเคลียและเอาใจหญิงชรายิ่งขึ้น

“พ่อหนุ่ม” หญิงชราพูดด้วยเสียงลั่นเครือ “เธอจะปฏิบัติเราไม่ทอดทิ้งเราจริง ๆ หรือ ?”

“ข้อนี้กระผมรับรองได้ คุณแม่” มานพตอบ

“ถ้าอย่างนั้น จะขัดข้องอะไรกับเรื่องชีวิตลูกชาย เธอฆ่าเขาเสียก็หมดเรื่อง”

“กระผมจะฆ่าเขาได้อย่างไรกับคุณแม่ ท่านเป็นอาจารย์ที่สอนศิลปศาสตร์ให้กระผม และดีต่อกระผมเหลือเกิน กระผมฆ่าท่านไม่ได้หรอก” มานพยืนยัน

“เธอรับรองแน่ว่าเธอจะไม่ทอดทิ้งฉัน” หญิงชราพูด

“ข้อนี้กระผมรับรองครับ คุณแม่” ชายหนุ่มตอบ

“ถ้าอย่างนั้น เมื่อเธอฆ่าไม่ได้ ฉันจะฆ่าเขาเอง” หญิงชราพูดอย่างมั่นคง

“เอาไว้รอคิดการดี ๆ ให้รอบคอบก่อนเถิดครับคุณแม่” พูดแล้วชายหนุ่มก็ออกจากห้องของหญิงชราไปหาอาจารย์เล่าเรื่องทั้งหมดให้อาจารย์ทราบความจริง เขาเล่าเรื่องต่าง ๆ ตั้งแต่ต้นมาให้อาจารย์ทราบโดยตลอด เพราะถือว่าเป็นการเรียน และเรื่องทั้งหมดเป็นแผนการของอาจารย์ที่จะสอนศิษย์เรื่องอศาศมนต์ ชายหนุ่มพูดอย่างไร หญิงชราแสดงอาการอย่างไร และได้ตอบอย่างไร อาจารย์ก็ได้รับทราบจากชายหนุ่มเป็นระยะ ๆ ตลอดมา

เมื่ออาจารย์ได้ทราบจากชายหนุ่มว่ามารดาของตนคิดจะฆ่าตน ก็แสร้งรู้สึกสนใจเล็กน้อย แต่เนื่องจากอาจารย์เป็นผู้รู้เรื่องอย่างนี้ดีอยู่แล้ว จึงวางเฉยได้โดยไม่ช้า และตรวจดูอายุขัยแห่งมารดาตน ทราบว่าถึงอย่างไร ๆ มารดาก็หมดอายุในวันพรุ่งนี้แล้ว ถึงเหตุการณ์ปกติไม่มีอะไรเกิดขึ้น มารดาก็จะต้องตายในวันพรุ่งนี้อยู่แล้ว จึงต้องการจะสอนศิษย์ให้รู้แน่ในวิชาอศาศมนต์ จึงบอกชายหนุ่มให้ไปคัดไม้ต้นหนึ่ง ทำให้มีลักษณะคล้ายรูปคนแล้วนำมาวางไว้บนเตียงนอนของอาจารย์ เอาผ้าคลุมไว้แล้วเอาเชือกขึงจากห้องของมารดา ทำเป็นราวมาสู่ห้องของตน

ทุกอย่างเรียบร้อย ชายหนุ่มเข้าไปสู่ห้องของมารดา อาจารย์ นวดพื้นปฏิบัติอย่างที่เคย กล่าวชมเชยความงามของหญิงชราด้วยประการต่าง ๆ

“ว่าอย่างไร พ่อหนุ่ม” หญิงชราพูดขึ้น “เมื่อเธอไม่ฆ่าเราจะฆ่าเอง”

“คุณแม่จะฆ่าจริง ๆ หรือ ?” ชายหนุ่มถามแล้วแสร้งคลอเคลีย แสดงความรักในหญิงชราให้มากขึ้นด้วยความเคลิบเคลิ้มและหลงใหล หญิงชรายินยอมอย่างแข็งขันว่าจะฆ่า ชายหนุ่มจึง

กล่าวว่าเขาได้เตรียมแผนการไว้พร้อมแล้ว “นิชวาน” เขากล่าว “คุณแม่เดินไปตามเส้นทางที่ซึ่งไว้นี้ ปลายเชือกไปสุดลงที่ใด ที่นั่นเป็นเตียงนอนของอาจารย์ เวลานี้อาจารย์นอนหลับแล้ว พอสุดปลายเชือกเอื้อมตัวมาทางขวาคิดหนึ่ง จะตรงคออาจารย์ พอดี คุณแม่ฟันทีเดียวให้คอขาด แล้วเราจะอยู่ด้วยกันอย่าง ผาสุกต่อไป”

หญิงชราวัยนี้ตาฝ้าฟาง มองอะไรไม่ค่อยจะเห็น แล้วเดินไม่ค่อยถนัดเพราะความแก่เฒ่า รับชวานจากชายหนุ่มแล้วงกกันเดินคลำเส้นเชือกไป ใจของเธอเวลานี้ถูกห่อหุ้มด้วยไมหะ ถูกความเซ่นหาเร่งเร้าปลงใจฆ่า แม้แต่ลูกของตนเองซึ่งมีความตึงามพร้อมทุกประการ

เมื่อเดินคลำเส้นเชือกมาถึงปลายสุด หญิงชราก็เอื้อมตัวมาคลำดูบนเตียง มองเห็นร่าง ๆ เหมือนภาพคนนอนคลุมผ้าอยู่ นางแน่ใจว่าเป็นลูกชายตนจึงจ้วงคมขวานลงสุดแรง คมขวานกระทบไม้ดังโหะ นางรู้ตัวว่าถูกหลอกเสียแล้ว ตกใจอย่างยิ่ง ประจวบกับชรามากถึงแล้วซึ่งอายุขัย นางจึงสิ้นใจตายอยู่ ณ ที่นั้นเอง

อาจารย์และศิษย์หนุ่มเฝ้าสังเกตการณ์อยู่โดยตลอด ตั้งเวรตลอดใจเป็นที่ยิ่ง ทั้งสองยืนแคร่ขีมอยู่ใกล้ ๆ ร่างของหญิงชราอยู่เป็นเวลานาน ในที่สุดอาจารย์ก็กล่าวว่า

“มานพเธอได้เรียนอศาศมนต์จบเรียบร้อยแล้ว” ชายหนุ่มทรุดตัวลงกราบอาจารย์ และกอดเท้าทั้งสองไว้ พร่ำว่าพันถึงเมตตากุณาของอาจารย์ที่มีต่อตน น้ำตาของเขาหยดลงสู่หลังเท้าของอาจารย์ ในขณะนั้น ความรู้สึกของเขาสับสนวุ่นวาย จนไม่อาจพรรณนาได้ว่าเป็นฉันทะใด

นี่เอง อศาศมนต์ที่มารดาของเขาเร่งเร้าให้มาเรียน ช่าง

เป็นวิชาที่แปลกและมีคุณค่าแก่ชีวิตอย่างเหลือล้น

พระผู้มีพระภาค ตรัสเล่าเรื่องอสาत्मन्द์จบลงแล้ว ทรงเพิ่มเติมว่า

“ดูก่อน อุปกะ ความทุกข์ทั้งมวลมีมูลรากมาจากตัณหา อุปาทาน ความทะยานอยากคิดวน และความยึดมั่นถือมั่น ว่าเป็นเราเป็นของเรา รวมถึงความเพลินใจในอารมณ์ต่าง ๆ สิ่งทีเข้าไปเกาะเกี่ยวยึดถือไว้โดยความเป็นคนเป็นของคนที่จะไม่ก่อทุกข์ก่อโทษให้มันเป็นไม่มี หาไม่ได้ในโลกนี้ เมื่อใดบุคคลมาเห็นสักแต่ว่าได้เห็น ฟังสักแต่ว่าได้ฟัง รู้สักแต่ว่าได้รู้เข้าไปเกี่ยวข้องกับสิ่งต่าง ๆ เพียงแต่สักว่า ๆ ไม่หลงไหลพัวพันมัวเมา เมื่อนั้นจิตก็จะว่างจากความยึดถือต่าง ๆ ปลอดโปร่งแจ่มใสเบิกบานอยู่ ดูก่อน อุปกะ เธอจงมองดูโลกนี้โดยความเป็นของว่างเปล่า มีติดอยู่ทุกเมื่อ ตอนอัสดงอาทิตย์ก็คือความยึดมั่น ถือมั่นเรื่องตัวคนเดียว ด้วยประการฉะนี้ เธอจะเบาสบายคลายทุกข์คลายกังวล ไม่มีความสุขใดยิ่งไปกว่าการปล่อยวาง และการสำรวมตนอยู่ในธรรม”

อุปกะส่งกระแสนจิตไปตามพระธรรมเทศนาของพระตถาคตเจ้า คลายสังโยชน์คือกิเลสที่ร้อยรัดใจออกเป็นเปราะ ๆ ได้บรรลุนาวาผลเป็นพระอริยบุคคลขั้นที่สาม ด้วยประการฉะนี้

เมื่อสาวโนทยานชาวด้วยมหาวิโยค

ขอนำท่านมาสู่บริเวณสาวโนทยาน
กรุงกุสินาราอีกครั้งหนึ่ง

ภายใต้แสงจันทร์สีนวลของโยนนั้น พระผู้มีพระภาค
บรรทมเหยียดพระกายในท่าสิทฺธิไสยา แวดล้อมด้วยพุทธ
บริษัทมากมายแผ่เป็นปริมณฑลกว้างออกไป ๗ ประจุ
ดวงจันทร์ที่อุกแควดวงด้วยกลุ่มเมฆก็ปานกัน

พระพุทธองค์ตรัสกับพระอาณนทว่า “อาณนท เมื่อเรา
ล่วงลับไปแล้ว เธอทั้งหลายอาจจะคิดว่า บัดนี้พวกเธอไม่มี
ศาสดาแล้วจะฟังว่าเหตุไรที่ฟัง อาณนทเอ๋ยฟังประกาศให้
ทราบทั่วกันว่า ธรรมวินัยอันใดที่เราได้แสดงแล้วบัญญัติ
แล้ว ขอให้ธรรมวินัยอันนั้นจงเป็นศาสดาของพวกเธอแทน
เราต่อไป เธอทั้งหลายจงมีธรรมวินัยเป็นที่พึ่ง อย่าได้มี
อย่างอื่นเป็นที่พึ่งเลย

“อาณนท อีกเรื่องหนึ่งที่เราจะสั่งเธอไว้ คือบัดนี้
ภิกษุทั้งหลายเรียกกันว่า “อาวุโส ๗” ทั้งผู้แก่และผู้อ่อน
ต่อไปนี้ขอให้ภิกษุผู้ แก่พรรษากว่า เรียกผู้อ่อนพรรษาว่า

“อาวุโส” (คุณ) ส่วนภิกษุผู้อ่อนพรอกราบว่าพึงเรียกผู้แก่กว่าว่า
“ภันเต” หรือ อาวุโสมา (ท่าน) ฝ่าฝืนตามควรแก่การไวหαρ

“อาณนทฺ์ อีกเรื่องหนึ่งคือเรื่องฉันทะ เธอเป็นพระที่ถือตึง
มีทิฏฐิมาเนมาก ไม่ยอมเชื่อฟังใคร ไม่ยอมอ่อนน้อมต่อใคร เพราะ
ถือติว่าเคยเป็นข้าเก่าของเรา เคยใกล้ชิดเรามาก่อนใคร ๆ หมด เมื่อ
เราล่วงลับไปแล้ว ขอให้สงฆ์ลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันทะ คือเธอ
ปรารถนาจะทำ จะพูดสิ่งใด หรือประสงค์จะอยู่อย่างใดก็ให้เธอทำ
พูดและอยู่ตามอัธยาศัย สงฆ์ไม่พึงว่ากล่าวตักเตือนอะไรเธอ นี่เป็น
วิธีลงพรหมทัณฑ์ คือการลงทัณฑ์ที่หนักที่สุดแบบอริยะะ

“อาณนทฺ์ อีกเรื่องหนึ่งคือ สิกขาบทบัญญัติที่เราได้
บัญญัติไว้ เพื่อภิกษุทั้งหลายจะได้อยู่ด้วยกันอย่างผาสุก ไม่กิน
แหนงแคลงใจกัน มีธรรมเป็นเครื่องอยู่เสมอกัน สิกขาบท
บัญญัติเหล่านั้นมีอยู่เป็นจำนวนมาก เมื่อเราล่วงลับไปแล้วสงฆ์
พร้อมใจกันจะถอนสิกขาบทเล็กน้อย ซึ่งขัดกับกาลกับสมัยเสีย
บ้างก็ได้ กาลเวลาล่วงไปสมัยเปลี่ยนไป จะเป็นความลำบากใน
การปฏิบัติสิกขาบทที่ไม่เหมาะสมสมัยเช่นนั้น เราอนุญาตให้ถอน
สิกขาบทเล็กน้อยได้”

เมื่อพระอาณนทฺ์มิได้ทูลถามอะไร พระธรรมราชาจึงตรัส
ต่อไปว่า “ดูก่อนภิกษุทั้งหลาย ผู้มาประชุมกันอยู่ ณ ที่นี้ ผู้ใดมี
ความสงสัยเรื่องพระพุทธเจ้า พระธรรม พระสงฆ์ ในมรรคหรือ
ปฏิบัติใด ๆ ก็จงถามเสียบัดนี้ เธอทั้งหลายจะได้ไม่เสียใจภายหลังว่า
มาอยู่เฉพาะพระพักตร์พระศาสดาแล้ว มิได้ถามข้อ
สงสัยแห่งตน”

ภิกษุทุกรูปเยียบกริบ บริเวณปรินิพพานมณฑลสงบ
เยียบไม่มีเสียงใด ๆ เลย แม้จะมีพุทธบริษัทประชุมกันอยู่เป็น
จำนวนมากก็ตาม ทุกคนปรารถนาจะฟังแต่พระพุทธดำรัส เพื่อ

เป็นเครื่องเตือนใจเป็นครั้งสุดท้าย

บัดนี้ พละกำลังของพระผู้มีพระภาคเจ้าเหลืออยู่น้อยเต็มทีแล้ว ประจุน้ำที่เทราดลงไปบนดินที่แตกกระแหว่งย่อมพลันเหือดแห้งหายไป มิได้ปรากฏแก่สายตา ถึงกระนั้น พระบรมโลกนาถก็ยังประทานปัจฉิมโอวาทเป็นพระพุทธานุชาครั้งสุดท้ายว่า

“ภิกษุทั้งหลาย บัดนี้เป็นวาระสุดท้ายแห่งเราแล้ว เราขอเตือนเธอทั้งหลายให้จำมั่นไว้ว่าสิ่งทั้งปวงมีความเสื่อมและความสิ้นไปเป็นธรรมดา เธอทั้งหลายจงอยู่ด้วยความไม่ประมาทเกิด”

ย่างเข้าสู่ปัจฉิมยาม พระจันทร์โคจรไปทางขอบฟ้าทิศตะวันตกแล้ว แสงโสมสาดส่องผ่านทิวไม้ดงมา ท้องฟ้าเกลี้ยงเกลาปราศจากเมฆหมอก รัศมีแจ่มจรัสดูเหมือนจะจงใจส่องแสงเปล่งปลั่งเป็นพิเศษ ครั่งสุดท้ายแล้วสลับลงเล็กน้อย เหมือนจงใจอาลัยในพระศาสนาผู้เป็นครูของเทวดาและมนุษย์

พระผู้มีพระภาคมีพระกายสงบ หลับพระเนตรสนิท พระอนุรุธเถระซึ่งเป็นพระเถระผู้ใหญ่อยู่ในเวลานั้น และได้รับการยกย่องจากพระผู้มีพระภาคว่าเป็นเลิศทางทิพยจักขุ ได้เข้าเฝ้าตาม ทราบว่าพระพุทธรองค์เข้าสู่ปฐมฌาน ทุติยฌาน ตติยฌาน และจตุตถฌาน ออกจากจตุตถฌานแล้ว เข้าสู่อุปปมาบัติ คืออากาสนัญญายตนะ วิญญานัญญายตนะ อาภิญญัญญายตนะ เนวสัญญานาสัญญายตนะ และสัญญาเวทิตินิโรธ ตามลำดับแล้ว ถอยกลับมาจากสัญญาเวทิตินิโรธจนถึงปฐมฌานและเข้าปฐมฌานไปจนถึงจตุตถฌานอีก เมื่อออกจากจตุตถฌาน ยังมีได้หันได้สู่ อากาสนัญญายตนะ พระองค์ก็ปริณิพพานในระหว่างนั้น

ในที่สุดแม้พระพุทธรองค์เองก็ต้องประสบวสานเหมือนคนทั้งหลาย พระธรรมที่พระองค์เคยพำลือนมาตลอดพระชนมชีพ

ว่า ศักดิ์ทั้งหลายมีความตายเป็นที่สุคนั้น เป็นสังขธรรมที่ไม่แยกวัน
แม้แต่พระองค์เอง

ตลอดเวลา ๔๕ พรรษา ที่ทรงบำเพ็ญพุทธกิจนั้น ทรง
ลำบากตรากตรำอย่างยิ่งยวด ทรงเสวยเพียงวันละมื้อ เพียงเพื่อ
ให้มีพระชนม์อยู่เพื่อประโยชน์แก่โลก พระอัครสาวกทั้งสองได้
ปรีณิพพานไปก่อนแล้ว นิครนถ์ นาฏบุตร หรือศาสตามหาวิระ คู่
แข่งผู้ยิ่งใหญ่ในการประกาศศาสนาได้สิ้นชีพไปแล้ว อุบาทว์ผู้
เลียดละอย่างยิ่ง เช่นอนาถปิณฑิกคฤหบดี ก็ละทิ้งสังขารของตน
จากไปก่อนแล้ว ทั้งผู้เป็นมิตรและตั้งตนเป็นศัตรูกับพระพุทธ
องค์ ต่างก็ทะยอยกันเข้าไปสู่ปากแห่งมรณะกันตามลำดับ ๆ แม้
พระองค์จะต้องนิพพานไปแต่ศาสนายังอยู่ พระธรรมคำสอนของ
พระองค์ ยังคงอยู่เป็นประทีปส่องโลกต่อไป จำนวนผู้เคารพ
เลื่อมใสในศาสนธรรมของพระองค์ ได้เพิ่มพูนแอ่งสูงเหมือนน้ำที่
ป่าสูงขึ้นโดยไม่มีเวลาลด รากแก้วแห่งพระพุทธศาสนาได้หยั่ง
ลงแล้วอย่างแท้จริงในจิตใจของมนุษยชาติ

นิกยอนหลังไปเมื่อ ๔๕ ปีก่อนปรีณิพพาน พระองค์เป็น
ผู้โดดเดี่ยว เมื่อปัญจวัคคีย์ทอดทิ้งไปแล้ว พระองค์ก็ไม่มีใครอีก
เลย ภายใต้อิทธิพลดังกล่าวครั้งกระนั้น แสงสว่างแห่งการตรัสรู้ได้
โชติช่วงขึ้น พร้อมด้วยแสงสว่างแห่งอรุณ พระองค์มีเพียงหยาด
น้ำค้างบนใบโพธิ์ทุกขเป็นเพื่อน ต้องเสด็จจากโพธิมณฑลไป
พาราณสีด้วยพระบาทเปล่าถึง ๑๐ วัน เพียงเพื่อหาเพื่อนผู้จะรับ
คำแนะนำของพระองค์สัก ๕ คน ต่อมา บัดนี้ พระองค์มีภิกษุ
สงฆ์สาวกเป็นจำนวนแสนจำนวนล้าน มีหมู่ชนเป็นจำนวนมาก
เดินทางมาจากทิศานุทิศเพียงเพื่อได้เข้าเฝ้าพระองค์ เพราะคน
ทั้งหลายรู้จักว่าการได้เห็นพระพุทธเจ้านั้นเป็นความสุขอย่างยิ่ง
ของเขา

เมื่อ ๔๕ ปีมาแล้ว ทรงมีเพียงพญาคามัคคหนึ่งที่นายโสดถียะ นำมาถวาย และทรงทำเป็นที่รองประทับ มาบัดนี้ มีเสนาสนะ มากหลายที่สวยงาม ซึ่งมีผู้ศรัทธาสร้างอุทิศถวายพระองค์ เช่น เขตวัน เวฬุวัน ชิวกัมพวัน มหาวัน ปุพพาราม นิโครธาราม โฆ สิตาราม ฯลฯ เศรษฐี ทนบัติ ต่างแย่งชิงกันจองเพื่อให้พระองค์ รับภัตตาหารของเขา แน่نونก็เลียว หากพระองค์เป็นพระเจ้า จักรพรรดิ คงจะไม่ได้รับความนิยมนิยมเลื่อมใสถึงขนาดนี้และไม่ยืน นานถึงปานนี้

เมื่อ ๔๕ ปีมาแล้ว ภายได้ไพริฏฐกษัตริย์อันร่วมเป็นริมฝั่งแม่น้ำเนรัญชรา พระองค์ได้บรรลุนั้นซึ่งกิเลสนิพพาน กำจัดกิเลส และความมืดให้หมดไป และบัดนี้ภายได้ต้นสาละทั้งคู่ และความ เย็นเยือกแห่งปัจฉิมยาม พระองค์ก็ดับแล้วด้วยขันธนิพพาน

สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า ผู้มีพระรูปอันวิจิตรด้วย มหาปรีโสลักษณะ ๓๒ ประการ ประดับด้วยอนุพยัญชนะ ๘๐ มี พระธรรมกายอันสำเร็จแล้ว ด้วยนานาคุณรัตน์ มีศีลชั้นอัน บริสุทธิ์ด้วยอาการทั้งปวงเป็นต้น ถึงฝั่งแห่งความเป็นผู้ยิ่งใหญ่ ด้วยยศ ด้วยบุญ ด้วยฤทธิ์ ด้วยกำลัง และด้วยปัญญา พระ สัมมาสัมพุทธเจ้าพระองค์นั้นยังต้องดับแล้วด้วยการตกลงแห่ง ฝน คือมรณะ เหมือนกองอัคคีใหญ่ต้องดับมอดลง เพราะฝนท่า ใหญ่ตกลงมาฉะนั้น

พระองค์เคยตรัสไว้ว่า “ไม่ว่าพาลหรือบัณฑิต ไม่ว่า กษัตริย์ พราหมณ์ ไวศยะ สุทร หรือจัณฑาล ในที่สุดก็ต้องบ่าย หนีไปสู่ความตาย เหมือนนกานะไม่ว่าเล็กหรือใหญ่ ในที่สุดก็ ต้องแตกสลายเหมือนกันหมด” นั้นช่างเป็นความจริงเสียทีกระไร !

อันว่าความตายนี้มีอิทธิพลยิ่งใหญ่นัก ไม่มีใครสามารถต้าน ทานต่อสู่ด้วยวิธีใด ๆ ได้เลย ก้าวเข้าไปสู่ปราสาทแห่งกษัตริยาธิราช

และแม้ในวงชีวิตของพระสัมมาสัมพุทธเจ้าอย่างสง่าผ่าเผย ปราศจากความสะทกสะท้านใด ๆ เช่นเดียวกับก้าวเข้าไปสู่กระท่อมน้อยของชอทาน พญามัจจุราชนี้เป็นตุลาการที่เที่ยงธรรมยิ่งนัก ไม่เคยลำเอียงหรือกินสินบนของใครเลย ย่อมพิจารณาคดีตามบทพระอัยการ และอ่านคำพิพากษาด้วยถ้อยคำอันหนักแน่นเด็ดเดี่ยว ไม่ฟังเสียงคัดค้านและขอร้องของใคร ทำกลางเสียงคร่ำครวญอันระคนด้วยกลิ่นรูปควันเทียนนั้น ท่านได้ยินพระหัตถ์ออกกระซกให้ความหวังของทุกคนหลุดลอย และแล้วทุกอย่างก็เป็นไปตามพระบัญชาของพระองค์ เมื่อมาถึงจุดนี้ ความยิ่งใหญ่ของผู้ยิ่งใหญ่ทั้งหลาย ก็จะกลายเป็นเพียงนิยายที่ไร้เส้าสู่กันฟังเท่านั้น

มงกุฎประดับเพชรก็มีค่าเท่ากับหมวกฟาง พระคทาอันมีลวดลายวิจิตรก็เหมือนท่อนไม้ที่ไร้ค่า เมื่อความตายมาถึงเข้า พระราชาก็ต้องถอดมงกุฎเพชรลงวางทิ้งพระคทาไว้ แล้วเดินเคียงคู่ไปกับชาวนา หรือชอทานผู้ซึ่งได้ทั้ง จอบ เสียม หมวกฟาง และคันไถหรือภาชนะชอทานไว้ให้ทายาทของตน

ใครเล่าจะต่อสู้กับพระยามัจจุราชผู้เป็นใหญ่ในสิ่งที่ต้องตาย แต่ถ้าไม่มีความตายแล้ว มนุษย์ทั้งหลายก็จะมีวามประมาท และมีชีวิตอยู่อย่างทุกข์ทรมานมากกว่านี้ พระยามัจจุราชก็มีบุญคุณกับมนุษย์มากอยู่ เพราะเพียงแค่นึกถึงท่านบ่อย ๆ เท่านั้น ก็ทำให้ความโลภโกรธและหลงสงบลง และเพียงแต่เอาชื่อของท่านไปขู่เท่านั้น ก็ทำให้บุคคลบางคนวางมือจากความชั่วทุจริตที่เคยทำมา แต่ที่พญามัจจุราชนี้เองที่กระซกเอาชีวิตของคนดีมีประโยชน์บางคนไปอย่างหน้าตาเฉย แม้ในโอกาสอันยังไม่ควร

แม้ความงามอันเจิดฉายของหญิงงามสะคราญลาร่างใจ อันถูกยกย่องแล้วว่าเป็นหนึ่งในจักรวาล เป็นที่ต้องการปรารถนา

อึ้งนักของบรรพชิตทุกวัยในพื้นที่ภาพ เธอผู้งามพร้อมเช่นนี้ ในที่สุดก็
ต้องเป็นเหยื่อของความตาย ผู้ไม่เคยยกเว้นและปราณีใครเลย
เมื่อตาบแห่งมัจจุราชฟาดฟันลง ใช้ปวงอันมีมหิทธานุภาพอึ้งนัก
คลั่งเอาดวงวิญญาณไปแล้ว ร่างอันงดงามเร้ากามคุณให้กำเริบ
นั้นก็พลันนอนนิ่งเหมือนท่อนไม้ มันไร้ค่ายิ่งกว่าท่อนไม้เสียอีก
เพราะไม่อาจนำไปทำประโยชน์ใด ๆ ได้เลย จะทำสัมภาระหรือ
เป็นเครื่องมือหุงข้าวต้มแกงก็ได้ มีแต่เป็นเหยื่อของหมู่นอน
เข้าชอนไช ให้ปรุพรุนเน่าเหม็นเป็นที่สะอิดสะเอียน แม้แก่
บุคคลที่เคยรักเหมือนจะขาดใจอะไรเล่าจะเป็นสาระในชีวิต
มนุษย์นี้ นอกเสียจากความดีที่เคยบำเพ็ญและทิ้งไว้ให้โลกระลึก
ถึงและยกย่องบูชา

ด้วยประการฉะนี้เจ้าของแห่งเรือนร่างที่งดงามพริ้งเพรา
ถ้ามันเข้ามาในร่างอันไร้สาระของตน มิได้ชวนชวายน่าเพ็ญ
ประโยชน์ให้สมกับที่เกิดมาเป็นมนุษย์แล้ว คุณค่าของเขาจะสู้
ก้อนอิฐปูถนนได้อย่างไร

พระผู้มีพระภาคเจ้าปรีณิพพานไปแล้ว พระกายของพระ
องค์เหมือนของคนทั้งหลาย ซึ่งจะต้องแตกสลายไปในที่สุด แต่
ความดีและเกียรติคุณของพระองค์ยังคงดำรงอยู่ในโลกต่อไปอีก
นานเท่าใดไม่อาจจะกำหนดได้ ความดีนี้เองที่เป็นสาระอันแท้
จริงของชีวิต

ขณะเดียวกับที่พระผู้มีพระภาค ผู้ทรงพระคุณอันประเสริฐ
ละทิ้งวิบากขันธ์อันทรามานเข้าสู่ศิวโมกซ์ มหาปรีณิพพานนั้น
เหตุอัศจรรย์ก็บังเกิดให้เป็นไปทั่วทั้งธรณีและสากลจักรวาล
โลกธาตุ มหาปฐมพิภพซึ่งสามารถรองรับนานาสังขารลักษณะเช่น
ภูเขาสินธุราชเป็นต้น ก็ไม่อาจทนอยู่ได้ แสดงกับปนาทการ
พัวพันไหว อีกทั้งห้วงมหรรณพก็กำเริบ ตีฟองคลื่นองครักษ์นันทนาถ

สนั่นทั่วทั้งสากล หมู่มัจฉาปาณกษาศิมังกรมุดดำ กระทำศัพท์
ให้ณฤโฆษประคองเสียงปริเทวนาการแซ่ซ้อง โศกาตุรกายสรวท้อง
ฟ้านภาภาสก็มิดมัวสลัวลง พร้อมทั้งมีเสียงกรีนกรีนสนั่นทั่ว
เวหาสน์ เหมือนแสดงอาการคร่ำครวญถึงองค์พระโลกนาถผู้
จากไป

มองลงมายังพื้นปรุพี ฦ สาละโนทพานมณฑล ซึ่งคลา
คล่ำไปด้วยศาสนิกชนพุทธบริษัท อร่ามไปด้วยกาสาวพัสดร์
อำไพพรรณ และทวยนาครผู้มีความอาลัยในพระศาสนา พอ
เสียงก้องกังวานระคนเศร้าของพระอานนท์พุทธอนุชาประกาศ
ออกมาว่า บัดนี้ พระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้วเท่านั้น เสียง
ร่ำไห้ก็ระงมขึ้นพร้อมกันประคองเสียงจักจั่นและแร่ไร กริธร้อง
ยามย่ำสนธยา ทั้งคฤหัสถ์และบรรพชิตที่ยังเป็นปุถุชนไม่อาจจะ
อดกลั้นอัสสุชลธาราไว้ได้ ร่ำร้องไห้ให้ประคองบิดาแห่งคนสิ้น
ชีพลงพร้อม ๆ กัน ฦ บริเวณศาลวันเปียกชุ่มไปด้วยน้ำตา
เหมือนพระจิตฺตไปรยลงมาเป็นครั้งคราว เสียงร่ำไห้ติดต่อกัน
เสียงเดียวกันทั่วทุกดินารานคร

ฝ่ายภิกษุผู้เป็นนิกาสพ หันอาสวะแล้วก็ปลงธรรม
สังเวชพร้อมด้วยปลอบผู้ที่กำลังร้องไห้คร่ำครวญด้วยธรรมกถา
ให้เห็นความเป็นไปตามธรรมคาแห่งสิ่งทั้งปวงคือความไม่เที่ยง
เป็นทุกข์และมีใช่ตัวตน ตนไม่ได้ต้องแลกไป ดับไป สลายไป

พระผู้มีพระภาคเจ้าปรินิพพานแล้วแต่ต้นปัจฉิมยาม
แห่งราตรี เรายังเหลืออยู่อีกนาน กว่าจะรุ่งอรุณ พระอนุรุธะ
และพระอานนท์ ได้สลับเปลี่ยนกันแสดงธรรมปลอบพุทธบริษัท
ให้คลายโศก ด้วยธรรมเทศนาอันปฏิสังขตด้วยไตรลักษณ์คือการ
คือความไม่เที่ยงเป็นทุกข์และเป็นอนัตตา

ข่าวการดับขันธปรินิพพานของพระผู้มีพระภาคเจ้าแพร่

สะพัดไปอย่างรวดเร็ว จากแคว้นสู่แคว้น จากราชธานีสู่ราชธานี จากนิคมสู่นิคม และจากชนบทสู่ชนบทตลอดทั่วชมพูทวีป การตวรจทั้งหมดล้วนสะท้อนวิปโยค ประดุจบุรุษผู้มีกำลังดี ยานเถาวัลย์อันเกี่ยวพันรุกขสาขา ยังความฉันทะเตือนให้เกิดขึ้นทั่ว มณฑลแห่งรุกขชาติก็ปานกัน ไธแห่งความเศร้าสดแผ่กระเซ็น สาดกระจายไปทั่วชั้นทลิมายาณาเขต ประหนึ่งละอองฝน กระจายไปทั่วพื้นแมกนี้ ชมพูทวีปทั้งหมดครึ้มไปด้วยเมฆคือ ความโศก และชุ่มโชกด้วยละอองฝน คือปริเทวนาการ ต่อเนื่องเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ด้วยประการฉะนี้

กำหนดเก็บพระพุทธรูปไว้เป็นเวลา ๖ ราตรี ในวันที่ ๗ ก็จะทำพิธีถวายพระเพลิง ณ มกุฏพันธเจดีย์ในระหว่าง ๖ หิวราตรีนั้น มหาชนจากทิศานุทิศเดินทางมาเพื่อบูชาพระพุทธรูป บริเวณอุทยานสาละวัน ป่านประหนึ่งคลุมด้วยผ้าขาว ทั้งเพราะชาวชมพูทวีปไว้ทุกข์ด้วยชุดขาวล้วน พระพุทธอนุชานนท์ต้องรับการระหนักเป็นพิเศษ แม้จะพยายามหักห้ามใจสักปานใด แต่ก็มิบางครั้งเมื่อท่านเห็นคนทั้งหลายเศร้าโศก ก็อดที่จะกำสรวลตามมิได้ เพราะความอาลัยในพระศาสดามิอยู่ในจิตใจของท่านสุดประมาณ

เมื่อถึงวันที่ ๗ พระพุทธรูปก็ถูกนำไปสู่มกุฏพันธเจดีย์ ด้านบูรพาภูกินารามนครเตรียมถวายพระเพลิง พอตีมีฆาว่าพระมหากัสสป ซึ่งเป็นเถระผู้ใหญ่ที่พระผู้มีพระภาคเจ้าทรงยกย่องมากกำลังเดินทางจากเมืองปาวา จวนจะถึงอยู่แล้ว คณะภิกษุและพระอานนท์จึงให้หยุดการถวายพระเพลิงไว้ก่อน รอจนกระทั่งพระมหากัสสปมาถึง คิธีจึงได้เริ่มขึ้น โดยมีพระมหากัสสปเป็นประธาน

ผ้า ๔๔๔ ชั้นที่ห่อพระพุทธรูปนั้นถูกไฟไหม้หมด

เหลืออยู่เพียง ๒ ชั้นไฟไหม้ไหม้ เก็บรักษาพระบรมสารีริกธาตุได้อย่างสมบูรณ์ มิให้กระจัดกระจาย ผ้าสองชั้นในที่สุดที่ใช้ห่อพระพุทธรูปนั้น เป็นผ้าพิเศษเรียกว่า “อัครโศกานทูลละ” ตามตัวอักษรแปลว่าซีกด้วยไฟ ผ้าชนิดนี้ทำด้วยใยหิน ไฟไหม้ไหม้ เมื่อใช้ไปนาน ๆ ต้องการจะซีกต้องโยนเข้ากองไฟ ผ้าจะสะอาดดังเดิม

อีกครั้งหนึ่งที่เสียงปริเวณนการ ดังระงมไปทั่วปริมณฑลแห่งมกุฏพันธนเจดีย์ อันเป็นที่ถวายพระเพลิงพระบรมศพ อัสสขลธาราสังโกลธุมชอกทุกใบหน้า เขาเหล่านั้นเป็นประดุจฝูงวิหคนกกาที่เคยจับโพธิพฤกษ์หรือมหานิโครธ อันสมบูรณ์ด้วยลำต้นและกิ่งก้านสาขามีเงาครีมี สะพรั่งด้วยผลาผลอันแอมโธ เมื่อไฟหรือไทรนั้นล้มลง บังความเศร้าสลดแก่ฝูงวิหคสุดประมาณ ครั้งหนึ่งแล้ว เมื่อต้นไม้ที่ถูกเผาไหม้มอด ไม่อาจมองเห็นได้อีกต่อไป นกเหล่านั้นจะเศร้าโศกสักปานใด ไครเล่าจะรู้ซึ่งไปกว่าผู้ประสบเอง

“โอ พระผู้มีพระภาคเจ้าผู้ประเสริฐ” นี่คือเสียงคร่ำครวญ “พระองค์ผู้ทรงพระมหากรุณากว้างใหญ่ดุจดวงมหรณพ มีน้ำพระทัยโอบวิสุทธิคุณไถ่ล้างเมื่อรุ่งอรุณ ทรงมีพระทัยหนักแน่นดุจมณฑล รับผิดชอบทั้งเรื่องดีและเรื่องร้าย ทรงสละความสุขส่วนพระองค์ชวชนวายเพื่อความสงบร่มเย็นของปวงชน พระองค์เป็นผู้ประทานแสงสว่างแก่โลกภายในคือดวงจิต ประดุจพระอาทิตย์ให้แสงสว่างแก่โลกภายนอกคือห้องฟ้าปรุพิ บัดนี้ พระองค์ปรินิพพานเสียแล้ว มองไม่เห็นแม้แต่เพียงพระสรีระ ซึ่งเคยรับใช้พระองค์ไปรอบรายธรรมวัตรนี้ประหนึ่งม้าแก้วแห่งพระเจ้าจักรพรรดิเป็นพาหนะนำเจ้าของตรวจความสงบสุขแห่งประชากร

“โอ พระมหาบุณี ผู้เป็นจอมชน บัดนี้ข้าพระองค์ทั้งหลาย

เป็นประจวบจนในเวหา ไร้โพธิ์หรือไทรที่จะจับเกาะ ประจวบเด็ก
น้อยผู้ขาดมารดา เหมือนเรือที่ลอยคว้างอยู่ในมหาสมุทร

อ้างอ้างว่าแห้วสุดประมาณ จะหาใครเล่าผู้เสมอเหมือนพระองค์”

แม้พระอานนท์ พุทธอนุชาเอง ก็ไม่สามารถจะอดกลั้น
น้ำตาไว้ได้ เป็นเวลา ๒๕ ปี จำเดิมแต่รับหน้าที่พุทธอุปฐากมา
เคยรับใช้ใกล้ชิดพระพุทธรองค์เสมือนเงาตามองค์ บัดนี้พระพุทธร
องค์เสด็จจากไปเสียแล้ว ท่านรู้สึกว้าเหวและเจ็บเหงา ไม่ได้
เห็นพระองค์อีกต่อไป เวลา ๒๕ ปี นานพอที่จะก่อความรู้สึก
สะเทือนใจอย่างรุนแรงเมื่อมีการพลัดพราก

แต่แล้ว เรื่องทั้งหลายก็มาจบลงด้วยสังขารธรรมที่พระองค์
ทรงพร่ำสอนอยู่เสมอว่า

- สิ่งใดสิ่งหนึ่งมีความเกิดขึ้น สิ่งนั้นย่อมมีการดับไป
เป็นธรรมดา

- สิ่งทั้งหลายทั้งปวงเกิดขึ้นเพราะมีเหตุ สิ่งนั้นย่อมดับ
ได้เมื่อเหตุดับ

- สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้นในเบื้องต้น ตั้งอยู่ในท่ามกลางและ
ดับไปในที่สุด

บัดนี้ พระพุทธรองค์ดับแล้ว - ดับอย่างหมดเชื้อ ทั้ง
วิบากขันธ์และกิเลสอนุสัยทั้งปวง ประดุจกองไฟดับลงแล้ว
เพราะหมดเชื้อฉะนั้น ฯ

๐๘ ๒๐๐๘ ๒๐๐๘ ๒๐

๒๙

๐๘ ๒๐๐๘ ๒๐๐๘ ๒๐

วันหนึ่งก่อนวันประชุมสังคายนา

เมื่อถวายพระเพลิงพระพุทธรูปแล้ว พระมหากัสสปได้ให้ประชุมสงฆ์ปรารกเพื่อทำสังคายนาพระธรรมวินัย นัดหมายให้ทรงจำกันได้ว่า ธรรมอันใด วินัยอันใด พระผู้มีพระภาคทรงสั่งและทรงสอนไว้ว่าอย่างไร ทั้งนี้โดยดำเนิงคำกล่าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยและพระศาสนาของภิกษุชรานามว่าสุกัททะท่านกล่าวท่ามกลางมหาสมาคมว่า

“ดูก่อนท่านผู้เฒ่าทั้งหลาย สมัยเมื่อข้าพเจ้าเดินทางจากกรุงปาวมาสู่กุสินารานครนี้ มีภิกษุเป็นอันมากเป็นบริวาร ขณะมาถึงถึงทาง ข้าพเจ้าได้สดับข่าวปรินิพพานของพระผู้มีพระภาค ภิกษุทั้งหลายผู้เป็นปุณฺณยังมีอาสวะอยู่ ไม่อาจอดกลั้นความโศกไปได้ ต่างก็ปริเทวนาการคร่ำครวญถึงพระผู้มีพระภาคพระองค์นั้น ส่วนภิกษุผู้สิ้นอาสวะแล้วก็ปลงธรรมสังเวยแบบอริยชน แต่มีภิกษุนอกคอกรูปหนึ่งบวชแล้วเมื่อชรานามว่าสุกัททะได้กล่าวขึ้นว่า ท่านทั้งหลายอย่าเสียใจ อย่าเศร้าโศกเลย พระสมณโคตมนิพพาน

เสียก็ดีแล้ว พวกเราจะได้เป็นอิสระพระสมณโคตมยังอยู่คอยจู้จี้ว่า
สิ่งนี้ควรทำ สิ่งนี้ไม่ควรทำข่มขู่ ขนابพวกเราทั้งหลายด้วย
ระเบียบวินัยมากมายเหมือนจะเหยียดมือเหยียดเท้าไม่ออก บัดนี้
พระสมณโคตมนิพพานแล้ว เป็นลาภของพวกเราทั้งหลาย ต่อไปนี้
พวกเราต้องการทำอะไรก็จะทำได้ทำ ไม่ต้องการทำอะไรก็ไม่ต้องทำ”

“ดูก่อนผู้ไม่หลงใหลในปวงมาร” พระมหากัสสปกล่าว
ต่อไป “ความจริงสุภัททะผู้ชราไม่พอใจพระศาสดาเป็นส่วนตัว
เพราะเธอไม่เข้าใจในพระผู้มีพระภาคเจ้า เรื่องมีว่า --

“ครั้งหนึ่งนานมาแล้ว สมัยเมื่อพระพุทธองค์เที่ยวจาริก
โปรดเวณยนิกรชน เสด็จจากเมืองกุสินารานี้ไปยังเมืองอาตุมา
สมัยนั้นสุภัททะภิกษุบวชแล้ว และลูกชายของเธอทั้งสองคนก็
บวชเป็นสามเณร เมื่อพระศาสดาเสด็จมาถึงเมืองอาตุมา
สุภัททะภิกษุก็จัดการต้อนรับพระพุทธองค์เป็นการใหญ่ เทียบ
ป่าวประกาศชาวเมืองให้เตรียมข้าวชโภชนาหารถวายพระองค์
และให้สามเณรลูกชายทั้งสองออกเที่ยวเรียไรชาวนคร นำเอา
ข้าวสารปลาแห้ง และเครื่องบริโภคอื่น ๆ อีกมาก ชาวบ้านผู้
ศรัทธาในพระศาสดา แม้จะไม่ศรัทธาในสุภัททะภิกษุก็ถวาย
ของมาเป็นจำนวนมาก สุภัททะรวบรวมของได้เป็นกองใหญ่แล้ว
จัดการทำเอง ปรงอาหารเอง เตรียมการโกสาลผล

“รุ่งขึ้น พระศาสดาเสด็จออกบิณฑบาตตามปกติ มีภิกษุ
ตามเสด็จพอประมาณ สุภัททะได้ทราบข่าวนี้จึงออกจากโรง
อาหาร ถือทัพพีด้วยมือข้างหนึ่ง มีกายนวมุกขมอมด้วยเขม่า
ไฟ รีบวิ่งออกไปตามพระศาสดาในละแวกบ้าน เมื่ออยู่เฉพาะ
พระพักตร์เขาคูกเข้าข้างหนึ่งลง และชันเข่าอีกข้างหนึ่งในท่า
ของพรหม ประนมมือทั้ง ๆ ที่มีทัพพีอยู่กราบทูลว่า

“พระผู้มีพระภาคผู้เจริญ ขอพระองค์เสด็จกลับเถิด อย่า
ออกบิณฑบาตเลย ข้าชโภชนาหารข้าพระองค์ได้จัดเตรียมไว้

เรียบร้อยแล้ว ข้าพระองค์อาศัยความเลื่อมใสในพระองค์เป็นที่ตั้ง จึงชวนสหายเพื่อพระองค์ แม้อาหารทุกอย่างข้าพระองค์ก็ปรุงเอง ทำด้วยมือของตนเอง ขอพระองค์เสด็จไปสู่อาرامเถิด อาหารพร้อมอยู่แล้ว”

พระจอมมุณีประทับอยู่ระหว่างทาง ทรงมองดูสุภัททะด้วยสายพระเนตรที่แสดงอาการตำหนิ และทรงห้ามถึง ๒ ครั้ง ในครั้งที่ ๓ จึงตรัสว่า

“อย่าเลย สุภัททะ เธออย่ายินดีพอใจให้ตกต่ำอย่างนั้นเลย การบิณฑบาตเป็นพุทฺธชวงค์ อาหารที่ได้มาจากการบิณฑบาตเป็นอาหารที่บริสุทธิ์ยิ่ง

“ดูก่อนสุภัททะ อาหารที่ทวยนางนครหุงเตรียมไว้เพื่อมุณีก็มีอยู่เรือนละนิดเรือนละหน่อย เมื่อกำลังแข็งของเรายังมีอยู่ เราจะเที่ยวไปแสวงหาอาหารด้วยปติน่องนี้

“ดูก่อนสุภัททะ อาหารที่เรือกำนันไม่สมควรที่สมณะจะพึงบริโภคเป็นอกกับปิโยโภชนะ อนึ่งทางที่เธอได้อาหารมาก็ไม่สุจริต เธอไปขอของจากคฤหัสถ์ซึ่งมิใช่ญาติ และมีใช้ปวารณา คือเขาไม่ได้บอกอนุญาตไว้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง สมณะไม่ควรทำอาหารบริโภคเอง ดูก่อนสุภัททะ แม้ได้ของเราจะขาดสะบั้นลงเพราะความหิว เราก็ไม่ยินดีบริโภคโภชนะของเรา กรรมที่ไม่ถูกไม่ควรนำสำหนิ เธอได้ทำแล้ว อนึ่งเล่า ดูอิอาการของเธอนี้เหมาะสมกับความเป็นสมณะนักหรือ รุ่งออกมาทั้ง ๆ ที่มีมือถือทัพเพื่อยุ่ จีวรก็มีได้ห่มให้เป็นปริมณฑลช่างรุ่มร่ามเสียเหลือเกิน

“ดูก่อนสุภัททะ อย่างนี้กว่าเราไม่เข้าใจในเจตนาดีของเธอ เราได้เห็นและเห็นเจตนาดีของเธอ แต่เธอทำไม่ถูกเจตนาดีนั้นก็พลอยก่อให้เกิดผลร้ายไปด้วย การเตรียมข้าวชโภชนาหารไว้ต้อนรับนั้น เป็นเรื่องของคฤหัสถ์ที่เราจะทำกัน ถ้าเธอต้องการบูชาเราก็จงตั้งหน้าปฏิบัติตามธรรมวินัยท่าคนเป็นคนว่าง่ายและเลี้ยงง่ายเรียกว่าปฏิบัติบูชาเถิด

“ดูก่อนสุภัททะ คนที่ปราศจากหิริโอตตปเปะ มีความกล้าประดุจกา มักจะมีชีวิตอยู่อย่างสะดวกสบายแต่ไร้ความสุขใจและภาคภูมิใจ ส่วนผู้ที่มิหิริโอตตปเปะสงบเสถียรแบบมุนี เข้าสู่สกุลมิให้กระทบกระทั่งศรัทธาและโภคะของคฤหัสถ์ เหมือนแมลงผึ้งเข้าไปในป่าลูดอนน้ำหวานในเกสรดอกไม้อันแต่มิให้บุปผชาติชอกช้ำนั้นย่อมเป็นอยู่ยาก แต่มีความสุขใจและภาคภูมิใจ”

พระศตาคศเจ้า ครัสตอย่างนั้นแล้วเสด็จเลยไปโดยมิได้สนพระทัยกับสุภัททะภิกษุอีกเลย พระสุภัททะทั้งเจ็บและทั้งอาย แต่พูดอะไรไม่ออก จึงผูกใจเจ็บพระผู้มีพระภาคเจ้าตั้งแต่นั้นเป็นต้นมา

“ดูก่อนผู้มีอายุ พระผู้มีพระภาคมีพระทัยเป็นธรรมาธิปไตย คือทรงถือความถูกต้องความควรเป็นใหญ่อย่างแท้จริง แม้ใครจะทำอะไร ๆ เพื่อพระองค์ แต่ถ้ามการกระทำนั้นไม่ถูกต้องตามทำนองคลองธรรม พระองค์ก็ไม่ทรงยินดียินร้าย แต่การกระทำของภิกษุบางรูป ซึ่งในสายตาของผู้อื่น ดูเหมือนจะเป็นการขาดความเคารพรักในพระศาสดา ดูเหมือนจะไม่หวังไยพระองค์ แต่การกระทำอันนั้นถูกต้องตามทำนองคลองธรรม พระองค์ก็ทรงอนุโมทนาสาธุการ อย่างเรื่องพระธัมมมารามเป็นอุทาหรณ์

“ดูก่อนผู้มีอายุทั้งหลาย” พระมหากัสสปกล่าวต่อไป “พระศาสดานิพพานเพียง ๗ วันเท่านั้น ยังมีโมฆบุรุษกล้าก้าวจ้วงจาบพระธรรมวินัยและพระศาสดาถึงเพียงนี้ ต่อไปภายหน้า ภิกษุผู้ลามกมีจิตทราม คิดว่าศาสนาปราศจากศาสดาแล้ว พึงเหยียบย่ำพระธรรมวินัยสักปานใด เพราะฉะนั้นเราทั้งหลายจงประชุมกันเพื่อสังคายนาพระธรรมวินัยตามที่พระศาสดาเคยทรงสอนและบัญญัติไว้”

ต่อจากนั้นก็มีการประชุมปรึกษากันว่าควรจะทำสังคายนาที่ใด ในที่สุดตกลงกันว่า ควรจะทำที่กรุงราชคฤห์ เหลือเวลาอยู่อีกเดือนครึ่งจะเข้าพรรษา ที่ประชุมตกลงกันว่า จะทำสังคายนาในพรรษาดลเวลา ๓ เดือน พระมหากัสสป พากิภิกขุหมู่หนึ่ง มุ่งไปสู่กรุงราชคฤห์ พระอนนรุทธะ พากิภิกขุอีกหมู่หนึ่งไปสู่กรุงราชคฤห์เช่นเดียวกัน

ส่วนพระอานนท์ พุทธอนุชา มีภิกขุสงฆ์แวดล้อมเป็นบริวารเดินทางไปสู่นครสาวิตถิ ทุกหนทุกแห่งที่ท่านผ่านไปมีเสียงคร่ำครวญประดังวุ่นที่พระศาสดานิพพาน ทุกคนมีใบหน้าชุ่มด้วยน้ำตา กล่าวว่ “พระคุณเจ้าอานนท์ผู้เจริญ ท่านนำเอาพระศาสดาไปทิ้งเสีย ณ ที่ใดเล่า” คำพูดเพียงสั้น ๆ แต่กินความลึกซึ้งนี้ ทำให้จิตใจของพระพุทธรอนุชาหวั่นไหวและตื่นตันความเศร้าของท่านซึ่งสงบระงับลงบ้างแล้ว กลับฟื้นตัวขึ้นอีกเหมือนโรคอันสงบลงด้วยฤทธิ์ยา และกลับกำเริบขึ้นเพราะของแสลง ถึงกระนั้นท่านก็พยายามให้ความโศกสลดสงบระงับลง ด้วยการน้อมเอาโอวาทของพระศาสดาประทับประคองใจ และแล้วก็ปลอบโยนพุทธศาสนิกให้คลายโศกด้วยเทศนาอันกล่าวถึงไตรลักษณ์ คือความไม่เที่ยงเป็นทุกข์และเป็นอนัตตา แล้วเดินทางมาโดยลำดับ จนกระทั่งถึงสาวิตถิราชธานี เข้าไปสู่เชตวันาราม มีพุทธบริษัทมาแวดล้อมแสดงอาการเศร้าโศกถึงพระศาสดาอีก

พระอานนท์ พุทธอนุชาเข้าไปสู่พระคันชกุฎีที่พระผู้มีพระภาคเคยประทับ หมอบลงกราบที่พุทธอาสน์เก็บกวาดเสนาสนะให้เรียบร้อย ตั้งน้ำดื่มน้ำใช้ไว้เหมือนอย่างที่เคยทำเมื่อพระศาสดาประทับอยู่ ประชาชนชาวสาวิตถิได้แสดงอาการดังนี้แล้ว หวนคิดถึงความหลัง ครั้นเมื่อพระพุทธรองค์ยังทรงพระชนม์อยู่สุดที่จะหักห้ามความตื่นตันและเศร้าหมองได้ จึงหลั่งน้ำตาอีก

ครั้งหนึ่ง ประหนึ่งว่าน้ำตาข้างหนึ่งหลั่งไหลเพราะสงสารพระพุทธอรุณา และอีกข้างหนึ่งเพราะคำนึงถึงด้วยความอาลัยรักในพระผู้มีพระภาค ความอาลัยรัก และความสงสารเมื่อรวมกันลงก็คิดเกิดว่าสภาพจิตใจของผู้นั้นจะเป็นประการใด

เนื่องจากเหตุนี้นิยมนามกายมานาน ตั้งแต่พระผู้มีพระภาคทรงพระประจวร จนถึงพระองค์ปรินิพพาน และงานถวายพระเพลิงพระพุทธสรีระ ส่วนแต่เป็นงานหนักทั้งสิ้น พระพุทธอรุณามีสิ่งหมักหมมในร่างกายมาก จึงต้องฉนัยาระบายเมื่อมาถึงเขตวนารามนั่นเอง ทั้งนี้เพื่อขับถ่ายสิ่งหมักหมมในร่างกายออก เพื่อให้สรีระกระปรี้กระเปร่าขึ้น

วันรุ่งขึ้นจากวันที่ฉนัยาระบายแล้ว สุภมานบุตรแห่งโคเทยยพราหมณ์ ส่งคนมาอาราธนาพระอานนท์เพื่อไปฉนัที่บ้านของตน พระอานนท์ขอเลื่อนเวลาไปอีกวันหนึ่ง โดยแจ้งให้ทราบว่าเป็นฉนัฉนัยาระบายใหม่ ๆ ไม่อาจเข้าสู่ระแวกบ้านได้ อีกวันหนึ่งจึงเข้าไปสู่ณิเวศน์ของสุภมานพโคเทยยบุตรพร้อมด้วยพระเจดกะ สุภมานพถามว่าพระผู้มีพระภาคเมื่อยังทรงมีพระชนม์อยู่ณัั้น ทรงสอนเรื่องอะไรอยู่เป็นเนืองนิตย์ พระพุทธอรุณาวิดิชชนาว่า พระองค์ทรงย้ำหนักเรื่องศีลสมาธิปัญญา จุดมุ่งหมายแห่งพรหมจรรย์นี้อยู่ที่ความหลุดพ้นจากกิเลสอาสวะทั้งมวล ส่วนศีลสมาธิและปัญญานั้นเป็นเพียงมรรคหรือทางสำหรับเดิน สุภมานพมีความเลื่อมใสในธรรมเทศนาของพระอานนท์

จนจะเข้าพรรษา พระอานนท์จึงจาริกสู่เบญจคีรีนครเพื่อประชุมทำสังคายนา พระภิกษุที่ล่วงหน้าไปก่อนได้ขออุปถัมภ์จากพระเจ้าอชาตศัตรูให้ซ่อมแซมที่พักสงฆ์ถึง ๑๘ แห่งและตกลงใจจะประชุมสังคายนาที่หน้าถ้ำสัตตบรรณ เขิงเวภารบรรพต พระเจ้าอชาตศัตรูทรงรับเป็นศาสนูปถัมภกโดยตลอด

ทั้งเรื่องอาหารและที่พักที่ประชุม

พระเจ้าอชาตศัตรู เวเทสิบุตร ทรงให้สร้างมณฑป
งดงามอำไพพรรณ ประหนึ่งเนรมิตโดยหัตถ์แห่งวิศวกรมเทพ
บุตร มีฝาเสาและบันไดจัดแจงเป็นอย่างดีอร่ามด้วยมาลากรรม
และลลการมประเภทต่าง ๆ งามชดช้อย พระราชมณเฑียร
สถานหรือวิมานแห่งเทพผู้มีศักดิ์มีปานได้ เจ็ดจำรุ่งเรื่อง
ประหนึ่งจะรวมเอาความงามในโลกทั้งมวลมาไว้ในที่แห่งเดียว

ทรงให้ตกแต่งมณฑปเพริศพรายตั้งวิมานพรหม มี
เพดานทอง ประสุตคาบพวงดอกไม้อันมีกลิ่นหอมประทึนใจลง
มา บุปผชาตินานาพันธุ์หลากสีต่างมาชุมนุมกัน ณ ที่นั้น ภูมิ
สถานละลานแวววาวประสุตปูลาดด้วยแก้วมณีอันสุกใส เสร็จ
แล้วทรงให้ปูเครื่องลาดอาสนะอันควรแก่สมณผู้มีค่าประมาณมิ
ได้ ๕๐๐ ที่ เพื่อภิกษุ ๕๐๐ รูป ในมณฑปนั้น ทรงให้จัดอาสนะ
แห่งพระเถระชิดทางด้านทิศทักษิณผินพักตร์ไปทางทิศอุดร
ทรงให้จัดที่ประทับสำหรับพระผู้มีพระภาคศาสดา หันพระพักตร์
ไปทางด้านบูรพา ณ ท่ามกลางมณฑปนั้น เสร็จแล้วทรง
ประกาศแก่สงฆ์ว่า “พระคุณเจ้าทั้งหลาย กิจของข้าพเจ้าสำเร็จ
เรียบร้อยแล้ว เรื่องต่อไปแล้วแต่พระคุณเจ้าเถิด”

เหลือเวลาอีกเพียงวันเดียวจะถึงวันประชุมสังคายนา
แต่พระพุทธอรุณชายังมีได้สำเร็จอรหัตตผล คงเป็นเพียงโสดาบัน
ภิกษุบางรูปได้เตือนพระอานนท์ว่า ขอให้ท่านเร่งทำความเพียร
พยายามเข้าเถิด พຸ່ງนี้แล้วจะเป็นวันมหาสันนิบาต มีระเบียบว่า
ผู้เข้าประชุมทั้งหมดจะต้องเป็นพระชินาสพ

ตั้งแต่เดินทางมาถึงเบญจคีรีนคร พระอานนท์ได้ทำ
ความเพียรอย่างติดต่อเพื่อให้ได้บรรลุพระอรหัตต์แต่หาสำเร็จ
ตามประสงค์ไม่

ในคืนสุดท้ายนั้นเอง ท่านได้เริ่มทำความเพียรตั้งแต่อาทิตย์อัสดง ตั้งใจอย่างมั่นคงว่าจะให้ถึงพระอรหัตต์ในคืนนั้น ประหม่อมามล่วงไปแล้วก็ยังไม้อาจทำอาสวะให้สิ้นสงวเข้าสู่มัชฌิมา ยาม พระพุทธอนุชาทำความเพียรต่อไป ท่านระลึกถึงพระดำรัสของพระศาสดาที่ประทานไว้ก่อนปรีนิพพานว่า “อาบนนท์ เธอเป็นผู้มีบุญที่ได้บำเพ็ญสั่งสมมาแล้วมาก เธอจะได้บรรลุอรหัตตผลในไม่ช้าหลังจากเราปรีนิพพานแล้ว”

พระพุทธดำรัสนี้ก่อให้เกิดความมั่นใจแก่พระอาบนนท์ เป็นอันมาก และความมั่นใจอันนี้อีกเหมือนกันกระตุ้นจิตใจให้ท่านทำความเพียรอย่างไม่หยุดยั้ง จนจะถึงกึ่งมัชฌิมา ยามนั้นเอง ท่านคิดว่าจะพักผ่อนเสียหน่อยหนึ่งแล้วจะทำความเพียรต่อไปตลอดราตรี ท่านจึงลงจากที่จงกรมล้างเท้าให้สะอาดแล้ว ทอดกายลง ขณะล้มตัวลงศีรษะยังไม่ทันถึงหมอน และยกเท้าขึ้นจากพื้นนั้นเอง จิตของท่านก็หลุดพ้นจากอาสวะทั้งหมด ล้ำสำเร็จเป็นพระอรหันต์ในขณะนั้น พร้อมด้วยปฏิสัมภิทาและอภิญญาสมาบัติ

พระพุทธอนุชาประสบปิติปราโมชอย่างใหญ่หลวง ความรู้สึกปรากฏแก่ใจว่า ความเกิดสิ้นแล้วพรหมจรรย์อยู่จบแล้ว กิจที่ควรทำได้ทำเสร็จแล้ว กิจอื่นที่จะต้องทำในทำนองเดียวกันนี้ไม่มีอีกแล้ว บัดนี้ภพใหม่ไม่มีอีกต่อไป ภพทั้งสามคือ กามภพ รูปภพ และอรุภพ ปรากฏแก่ท่านผู้บรรลุแล้วซึ่งอริยมรรค ประหนึ่งมีเพลิงไหม้อยู่ทั่ว ได้ย่ำยีความเมาทั้งปวงแล้ว ได้นำความกระหายทั้งหมดออกไปแล้ว ได้ถอนอาลัยในกามคุณอันเป็นที่อาลัยยินดีอย่างยิ่งของมวลสัตว์ได้แล้ว ตัณห์ฏฐะอันทำให้หมุนเวียนมาเป็นเวลานานได้แล้ว ตัณหาความดิ้นรนร่ำใจได้หมดสิ้นไปแล้ว คลายความกำหนัดได้แล้วดับเพลิงกิเลสและเพลิง

ทุกข์ทั้งปวงได้แล้ว ถึงแล้วซึ่งความเยือกเย็นอย่างยิ่ง ดวงจิตที่เคยเร้าร้อนฉิบสลาย บัดนี้ได้อาบแล้วซึ่งธัมมโมกข์อย่างเต็มที่ประหนึ่งหิมะละลายลงสู่ศิลาแท่งทึบ ซึ่งเคยถูกแดดเผามาเป็นเวลานาน อาภาวแห่งผู้ปลดปล่อยตนจากกิเลสเสียได้เป็นอย่างนี้เอง ช่างประสพกับภาวะสงบเย็นอย่างเต็มที่เสียนี้กระไร สงบเหมือนน้ำในแอ่งน้อยซึ่งอยู่ในป่าลึก สดใสเหมือนหยาดน้ำค้างเมื่อรุ่งอรุณอบอุ่นประดุจแสงแดดเมื่อยามเช้า อะไรเล่าจะนำปราชญ์ของชีวิตไปถึงกว่านี้ นี่เองที่พระศาสดาตรัสอยู่เสมอว่า “พระนิพพานซึ่งสงบเย็นอย่างยิ่ง การสำรอกค้นหา โดยไม่เหลือเชื้อทางสละและการบอกค้นค้นหาการพ้นไปอย่างปราศจากอาลัย ในค้นหาเป็นความสุขชั้นบานเกินเปรียบ”

บุคคลผู้ได้บรรลุแล้วซึ่งธรรมอันสุดประเสริฐ คือพระนิพพานนี้ย่อม

- เป็นผู้มีความอดทนอย่างยิ่งต่อความเป็น ร้อน หิว กระหายและสัมผัสร้ายอันเกิดจากเหลือบยุง ลมแดดและสัตว์เลื้อยคลานทั้งหลาย
- เป็นผู้มีความอดทนอย่างยิ่ง อดกลั้นได้ออย่างสงบต่อ ถ้อยคำล่วงเกิน ถ้อยคำเลียดสี คำตำราของผู้อื่น
- เป็นผู้อดทนอย่างยิ่งต่อทุกขเวทนาที่เกิดจากอาพาธประเภทต่าง ๆ อันเกิดขึ้นอย่างกล้าแข็ง ทำให้หมดความสำราญยากที่บุคคลทั่วไปจะทนได้
- เป็นผู้อดทนอย่างยิ่งต่ออารมณ์อันมาชั่ววอน
- เป็นผู้กำจัดราคะ โทสะ และโมหะได้แล้วอย่างเด็ดขาด มีกิเลสอันย้อมใจตุงน้ำฝาดอันตนสำรอกออกได้แล้ว เป็นผู้ควรรับของขวัญ ควรได้รับการต้อนรับ ความแก่ของที่ภยากผู้มีศรัทธาจะทำบุญ ควรเคารพกราบไหว้เป็นเนืองนิตย์ของโลกไม่มีนาบุญอื่นยิ่งกว่า

จุดหมายอันใดเป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดสำหรับผู้บวช บัดนี้ พระพุทธอนุชาได้บรรลุแล้วซึ่งจุดหมายอันนั้น คือนั่นท่านเสวยวิมุตติสุขอยู่ตลอดตราตรี

ในที่สุด วันมหาสังคายนา ก็มาถึง เป็นวันสำคัญอย่างยิ่ง วันหนึ่งของพระพุทธศาสนา ภิกษุล้วนแต่เป็นพระอรหันต์ ประกอบด้วยอภิญญาและสมาบัติ ๕๐๐ รูป ประชุมเป็นมหาสังนิบาต ณ หน้าที่าสัตตบรรณ เชิงภูเขาเวภาระ ทรงแผ่นผ้าสีกาสาละ คือเหลืองหม่น สะบัดพริ้วตามแรงลมดูงามรุ่งเรือง

เสียงภริสลับเสียงระฆังดังขึ้นเป็นสัญญาณว่าสงฆ์ทั้งมวลพร้อมแล้ว ก่อนจะเริ่มมหาสังคายนา พระมหากัสสป ประธานสงฆ์ ได้ตั้งปัญหาถามพระอานนท์พุทธอนุชาในนามของสงฆ์ว่า

“อานนท์ เมื่อสมัยที่พระพุทธองค์ยังทรงพระชนม์อยู่ เธอเคยเย็บหรือปะหรือซุนผ้าสำหรับพระพุทธองค์ทรงใช้ทรงมิใช่หรือ?”

“ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าเคยทำอย่างนั้น” พระอานนท์รับ

“ในขณะที่เย็บหรือปะหรือซุน เธอใช้เท้าหนีบผ้าของพระตถาคตใช่ไหม?”

“สงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทำอย่างนั้น”

“สุกรอาวุธ อานนท์” พระมหากัสสปกล่าว “ในนามของสงฆ์ สงฆ์เห็นว่าเธอกระทำไม่สมควร เธอไม่ควรใช้เท้าหนีบผ้าของพระตถาคต ข้อนี้เป็นอาบัติทุกกฏแก่เธอ เธอจงแสดงอาบัติเสีย”

พระอานนท์ พุทธอนุชา ลูกชิ้นหนึ่งถูกเข้าประณามมือแล้วกล่าวว่า “ข้าแต่สงฆ์ผู้เจริญ ข้าพเจ้าทำอย่างนั้นด้วยความจำเป็น การใช้เท้าหนีบผ้าของพระตถาคตแล้วเย็บนั้น จะเป็นเพราะไม่เคารพก็หามิได้ แต่เมื่อไม่ทำอย่างนั้นจะเย็บได้อย่างไร ในเมื่อข้าพเจ้าทำเพียงผู้เดียวเท่านั้น ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความผิด

ของตนในข้อนี้ แต่เอาเกิด ท่านทั้งหลาย ข้าพเจ้าเคารพยำเกรงในสงฆ์ เมื่อสงฆ์เห็นว่าข้าพเจ้าผิด ข้าพเจ้าก็ขอแสดงอาบัติทุกกฏในเพราะเรื่องนี้”

“อานนท์ ยังมีอีกหลายข้อ” พระมหากัสสปกล่าว “ข้อหนึ่งคือ เมื่อพระศาสดาเจ้าทรงแสดงนิมิตโอกาสคือให้นิยบแก่เธอถึง ๑๖ ครั้ง เพื่อให้พูดให้พระองค์ทรงพระชนม์อยู่ต่อไป แต่เธอมิได้พูดไว้ สงฆ์เห็นเธอกระทำไม่สมควร เป็นความผิดของเธอ เธอต้องแสดงอาบัติในเรื่องนี้”

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย” พระอานนท์กล่าว “เหตุที่ข้าพเจ้ามิได้พูดอาราธนาพระศาสดาให้ทรงพระชนม์ต่อไปนั้น เป็นเพราะเวลานั้นข้าพเจ้ากำลังระทมทุกข์และกังวลถึงเรื่องอาพาธของพระศาสดา มิได้เฉลียวใจในเรื่องนั้น ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความผิดของตนในข้อนี้ แต่เพราะความยำเกรงและเคารพในเมตตาของสงฆ์ เมื่อสงฆ์เห็นว่าข้าพเจ้าผิด ข้าพเจ้าก็ยอม และขอแสดงอาบัติทุกกฏในเรื่องนี้”

“อานนท์” พระมหากัสสปกล่าว “ยังมีอีก คือเธอเป็นผู้ชวนชวายเป็นสัตว์เข้ามาบวชในพระศาสนา เธอพยายามอ้อนวอน ช่มชี่พระศาสดา ทั้ง ๆ ที่พระองค์ทรงห้ามตั้งหลายครั้งว่าอย่าพอใจชวนชวายเป็นภิกษุณีเข้ามาบวชในธรรมวินัยนี้เลย เธอก็ไม่ยอมฟัง พยายามชวนชวายเป็นภิกษุณีเข้ามาบวชจนได้ ก่อความยุ่งยากในภายหลังมิใช่น้อย ข้อนี้เป็นความผิดของเธอ”

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ข้อนี้เป็นเพราะข้าพเจ้าใจอ่อนทนดูสภาพของพระมหาปชาบดีโคตมีพระนางแห่งพระคศพลเจ้ามิได้ พระนางได้ปลงพระเกศามาแล้ว มีร่างกายชะมุกชะมอม บอบช้ำ ทรงพิลาปรำพันอย่างเหลือล้น ปราธนาจะบวชด้วยศรัทธาอันแรงกล้าและเห็นว่าพระนางทรงมีอุปการะต่อพระศาสดามากล้น ข้าพเจ้าจึงชวนชวายเป็นพระนางได้บวช และเมื่อ

พระนางเป็นภิกษุณีแล้ว ก็สามารถจัดกิเลสบรรลुพระอรหัตต์ได้ ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความผิดของคนในข้อนี้ แต่เพราะความอ้าเเกรงเคารพในเมตตาสงฆ์ เมื่อสงฆ์เห็นว่าผิด ข้าพเจ้าก็ยอมและขอแสดงอาบัติทุกกฏในเรื่องนี้”

“อานนท์ ยังมีอีก” ประธานสงฆ์กล่าว “คือเมื่อพระศาสดาบรรพต ณ เที่ยงเป็นที่ปริณิพพาน พระองค์ทรงเปิดโอกาสทรงอนุญาตไว้ว่า เมื่อพระองค์นิพพานแล้ว ดิถีขาบทเล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อสงฆ์พร้อมใจกันจะต้อนเสียบ้างก็ได้ เธอได้ทูลถามหรือไม่ว่า ดิถีขาบทเล็กน้อยนั้นพระองค์ทรงหมายถึงดิถีขาบทอะไร ?”

“ข้าพเจ้ามิได้ทูลถามเลย ท่านผู้เจริญ” พระอานนท์ตอบ

“นี่ก็เป็นความผิดของเธอ” ประธานสงฆ์กล่าว

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย ที่ข้าพเจ้ามิได้ทูลถามถึงดิถีขาบทเล็กน้อยนั้น เป็นเพราะข้าพเจ้ากลัวใจ กังวลใจ ในเรื่องพระศาสดาจะนิพพานจนไม่มีเวลาคิดถึงเรื่องอื่น ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความผิดของคนในข้อนี้ แต่เพราะความอ้าเเกรงเคารพในเมตติของสงฆ์ เมื่อสงฆ์เห็นว่าข้าพเจ้าผิดข้าพเจ้าก็ขอแสดงอาบัติ”

“อานนท์ ยังมีอีก” ประธานสงฆ์กล่าว” คือในการถวายพระเพลิงพระพุทธรสรีระ เธอจัดให้สตรีเข้าไปถวายบังคมพระพุทธรสรีระก่อน สตรีเหล่านั้นร้องไห้คร่ำครวญเป็นพระพุทธรสรีระข้อนี้ก็มีความผิดของเธอ”

“ท่านผู้เจริญทั้งหลาย การที่ข้าพเจ้าจัดให้สตรีเข้าถวายบังคมพระพุทธรสรีระก่อนนั้น เป็นเพราะคิดว่าธรรมเนียมสตรีไม่ควรอยู่นอกบ้านจนมืดค่ำ ข้าพเจ้าจัดให้ถวายบังคมพระพุทธรสรีระก่อนเพื่อเธอจะได้กลับบ้านก่อนตะวันตกดิน และได้ไปปรุงหาอาหารเพื่อสามีหรือมารดาบิดา ข้าพเจ้ามองไม่เห็นความผิดของคนในข้อนี้ แต่เพราะความอ้าเเกรงในสงฆ์ เมื่อสงฆ์เห็นว่าผิด ข้าพเจ้าก็ขอแสดงอาบัติ”

ดูเหมือนจะเป็นเรื่องธรรมดาของคนโปรดปรานของผู้ยิ่งใหญ่ เมื่อผู้ยิ่งใหญ่สิ้นชีพหรือล้มลง เพื่อนก็จะเริ่มรังแก ทั้งนี้เพราะ ตลอดเวลาที่ผู้ยิ่งใหญ่ยังคงยิ่งใหญ่อยู่ จะไม่มีใครกล้าแตะต้องคนโปรดของท่าน พระอานนท์เป็นที่โปรดปรานอย่างยิ่งของพระศาสดา เมื่อพระองค์นิพพานไปแล้ว ดู ๆ เหมือนท่านจะถูกสงฆ์รังแกให้รับผิดในท่ามกลางมหาสังนิบาต แม้ในสิ่งที่ท่านไม่ผิด ถ้ากฎที่กล่าวข้างต้นเป็นความจริงและกฎทุกอย่างมีข้อยกเว้น เรื่องพระอานนท์ควรเป็นข้อยกเว้นในกฎนี้ ที่ว่าดู ๆ เหมือนท่านจะถูกรังแกนั้น ความจริงมิได้เป็นอย่างนั้นเลย เรื่องที่สงฆ์ลงโทษพระอานนท์ และพระมหากัสสปให้พระอานนท์ยอมรับผิดนั้น อย่างน้อยมีผลถึง ๒ ประการคือ

๑. เป็นอุทโธบายของพระมหากัสสป พระเถระผู้เฒ่าที่ต้องการจะวางระเบียบวิธีปกครองคณะสงฆ์ ให้ที่ประชุมเห็นว่าอำนาจของสงฆ์นั้นยิ่งใหญ่เพียงใด คำพิพากษาวินิจฉัยของคณะสงฆ์เป็นคำเด็ดขาด แม้จะเห็นว่าตนไม่ผิด แต่เมื่อสงฆ์เห็นว่าผิด ผู้นั้นก็ต้องยอม เป็นตัวอย่างที่ภิกษุสงฆ์รุ่นหลังจะเดินตาม

๒. เรื่องนี้ได้ส่งเสริมเกียรติคุณของพระพุทธศาสนาให้สูงขึ้น เป็นตัวอย่างในทางเป็นผู้วางง่ายเคารพยำเกรงผู้ใหญ่ เป็นปฏิปทาที่ใคร ๆ พากันอ้างถึงด้วยความนิยมชมชอบในพระอานนท์

รวมความว่า เรื่องที่เกิดขึ้นแก่พระอานนท์ในคราวประชุมสังคายนานั้น ทำให้เกียรติประวัติของท่านจับใจยิ่งขึ้น น่ารักเคารพยิ่งขึ้น

เสร็จแล้วการสังคายนา ก็เริ่มขึ้น โดยพระมหากัสสปเป็นผู้ชักถาม พระอุบาลีซึ่งได้รับการยกย่องจากพระศาสดาว่าเป็นผู้เลิศทางพระวินัย ได้วิสัชนาพระวินัย พระอานนท์พุทธอณูชาวิสัชนาพระธรรมโดยตลอด สังคายนาครั้งนี้ทำอยู่ ๓ เดือน จึงเสร็จเรียบร้อยด้วยประการฉะนี้

๐๙ ๕๐๐๙ ๕๐๐๙ ๕๐

๓๐

๐๙ ๕๐๐๙ ๕๐๐๙ ๕๐

พรหมทัณฑ์ และ ณ ชาตสระบบเส้นทางจาริก

เป็นเวลานานถึง ๔๐ ปี หลังพุทธปรินิพพานที่พระพุทธอานุชาผู้ประเสริฐจาริกสู่ตามนิคมชนบทและราชอาณาจักรต่าง ๆ เกือบทั่วชมพูทวีปเพื่อโปรดเวเนยนิกรชนแทนองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้า แม้ประทับดวงใหญ่แห่งชมพูทวีปจะดับไปแล้ว แต่ประทับดวงน้อยคือ พระพุทธอานุชายังมีอยู่และส่องแสงเรืองรองเพื่อการดำรงต่อไป

บัดนี้ การกึ่งอันเกี่ยวเนื่องด้วยพระศาสดา และหน้าที่ในการทำลายกิเลสของท่าน ได้เสร็จสิ้นลงแล้วเหลืออยู่เพียงอย่างเดียวคือ การอบรมสั่งสอนมหาชนให้หลีกจากทวาริเดเดินเข้าสู่ตล่องแห่งสุจริตรธรรม การปรากฏกายแห่งพระอาณนทไม่ว่าในที่ใด ในสมาคมใดประตุการปรากฏขึ้นแห่งดวงจันทร์ในปฐมนิติติ นำความชื่นบานเอิบอาบซาบซ่านและสดใสมาสู่จิตใจของมหาชนในที่นั้น และสมาคมนั้น

เมื่อมหาสันนิบาตในการสังคายนาเสร็จสิ้นลงแล้ว พระพุทธอนุชาได้ละทิ้งเบญจคีรีนครไว้เบื้องหลัง มุ่งสู่นครโกสัมพี เพื่อลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันทะพระหัตถ์คือ ซึ่งพระศาสดาไว้สั่งไว้เมื่อจวนจะนิพพาน พระอานนท์ได้ประกาศให้สงฆ์ในโกสัมพีนครทราบทั่ว ตั้งแต่บัดนี้เป็นต้นไปพระฉันทะต้องการจะทำอย่างใด จะพูดอย่างใดและประพฤติอย่างใดก็ได้ทำตามอัธยาศัย ภิกษุสามเณรไม่ฟังว่ากล่าวตักเตือนพระฉันทะด้วยถ้อยคำใด ๆ เลย นี่เรียกว่าพรหมทัณฑ์ คือการลงโทษที่หนักที่สุดแบบพระอรียะ

“ท่านทั้งหลาย” พระอานนท์กล่าวในมหาสมาคม ซึ่งมีภิกษุประชุมอยู่จำนวนพัน “พระบรมศาสดาเคยตักเตือนพระฉันทะมานับครั้งไม่ถ้วนแล้วว่า ขอให้เป็นผู้ว่าง่ายสอนง่าย อย่าถือดีตนและถือดี แต่พระฉันทะก็หาฟังไม่ ยังคงประพฤติตนตามใจชอบอยู่อย่างเดิม เมื่อจวนจะปรินิพพานทรงเป็นห่วงเรื่องพระฉันทะ จึงมีพุทธบัญญัติกับข้าพเจ้าไว้ว่า ให้ลงโทษแก่พระฉันทะโดยวิธีพรหมทัณฑ์ ท่านทั้งหลาย การลงโทษแบบนี้เป็นวิธีสุดท้ายที่พระอรียะเจ้าจะพึงกระทำ ประจุนายสารถิผู้ฝึกม้าจำใจต้องฆ่าม้าของตนที่เหลื่อฝึก เพื่อมิให้สืบพืชพันธุ์ไม่ติดต่อไป

“ท่านทั้งหลาย สมัยหนึ่งพระผู้มีพระภาคทรงสนทนากับคนฝึกม้าผู้เชียวชาญนามว่า เกติ พระองค์ตรัสถามว่า “ครูก่อนเกติ ท่านเป็นผู้เชียวชาญทางการฝึกม้า ดูกาตตอบยกทราบบว่า ท่านมีวิธีฝึกม้าอย่างไร ?” นายเกติทูลตอบว่า “ฝึกโดยวิธีละมุนละม่อมบ้าง โดยวิธีรุนแรงบ้าง โดยวิธีละมุนละไมและทั้งรุนแรงบ้าง”

“เกติ ถ้าม้าของท่านไม่รับการฝึก คือฝึกไม่ได้ท่านจะทำอย่างไร ?”

“พระองค์ผู้เจริญ ถ้าม้าตัวใดฝึกไม่ได้ ข้าพพระองค์ก็ฆ่ามันตัวนั้นเสีย ทั้งนี้เพื่อมิให้เสียชื่อผู้ฝึกและมิให้ม้าตัวนั้นมีพืชพันธุ์

ไม่ติดต่อไป พระองค์ผู้เจริญ พระองค์มีชื่อเสียงปรากฏว่าเป็นยอดแห่งนักฝึกคนที่พอจะฝึกได้ก็พระองค์มีวิธีฝึกคนอย่างไรเล่า ?”

“ดูก่อนเกสิ” พระศาสดาตรัส “เราก็ฝึกบุคคลที่ควรฝึกอย่างนั้นเหมือนกัน คือฝึกโดยวิธีละมุนละไมบ้าง โดยวิธีรุนแรงบ้าง ทั้งโดยวิธีรุนแรงและละมุนละไมบ้าง”

“ถ้าฝึกไม่ได้เล่าพระเจ้าข้า” นายเกสิทูลถาม “พระองค์จะทรงกระทำประการใด”

“ถ้ามาฝึกไม่ได้เราก็ฆ่าเหมือนกัน” พระศาสดาทรงตอบ

“พระองค์ไม่ทรงทำปาณาติบาตมิใช่หรือ เหตุไฉนจึงตรัสว่าทรงฆ่า”

“ดูก่อนเกสิ การฆ่าของเราเป็นการฆ่าแบบอริยประหาร คือไม่ยอมว่ากล่าวสั่งสอนเลย ทำเป็นประจวบบุคคลผู้นั้นไม่มีอยู่ในโลก การลงโทษอย่างนี้รุนแรงที่สุด ผู้ถูกลงโทษได้รับผลที่น่ากลัวที่สุด”

“นายเกสิคนฝึกมาทูลสรรเสริญพระธรรมเทศนาว่า แจ่มแจ้งยิ่งนัก”

พระอานนท์ก็กล่าวต่อไป “ท่านทั้งหลาย แลแล้วเมื่อมีโอกาสประทับอยู่ท่ามกลางภิกษุสงฆ์ ได้ทรงนำเรื่องมามากเป็นบทประกอบพระธรรมเทศนา โอวาทภิกษุทั้งหลายมีใจความดังนี้

“ภิกษุทั้งหลาย มีบางตัวเพียงเห็นเงาปฏิภาณที่นายสารถียกขึ้นเท่านั้น ก็ทราบได้ว่า นายต้องการจะให้ตนทำอย่างไร แล้วสามารถปฏิบัติตามได้อย่างถูกต้องฉันทใด บุคคลบางคนก็ฉันทนั้น เพียงได้ยินข่าวว่าบุคคลโน้นอยู่บ้านโน้น แก่บ้าง เจ็บบ้าง ตายบ้าง ก็เกิดสังเวชตลอดจิตน้อมเข้ามาหาตัวว่า แม้เราต้องแก่ ต้องเจ็บและต้องตายอย่างนั้นเหมือนกัน แล้วตั้งใจปฏิบัติธรรมจนได้บรรลุคุณธรรมเบื้องต้น

“ภิกษุทั้งหลาย ม้าบางตัวเพียงได้เห็นเงาปฏิภาณเท่านั้นยังไม่อาจเข้าใจความหมายที่นายต้องการให้ทำ แต่เมื่อถูกแทงจนชนร่วงนั้นแหละจึงรู้สึกแล้วปฏิบัติได้อย่างถูกต้องตามที่นายต้องการฉันใด บุคคลบางคนก็ฉันนั้น เพียงไต่ยีนข้าวเจ็บ และข้าวตายของผู้อื่นเท่านั้นยังไม่เกิดสังเวชสลดจิต แต่เมื่อได้เห็นด้วยตนเองซึ่งคนแก่คนเจ็บและคนตาย จึงเกิดสังเวชสลดจิตแล้วตั้งใจปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลुकุณธรรมเบื้องสูง

“ภิกษุทั้งหลาย ม้าบางตัวเพียงแต่เห็นเงาปฏิภาณและถูกแทงจนชนร่วงก็ยังไม่รู้สึก เมื่อถูกแทงจนทะลุหนังเข้าไปจึงรู้สึกและพร้อมที่จะปฏิบัติตามนายฉันใด บุคคลบางคนก็ฉันนั้น เพียงเห็นคนแก่คนเจ็บหรือคนตายและไต่ยีนได้ฟังข่าวเช่นนั้น ไม่ก่อให้เกิดความสังเวชสลดจิตได้ ต่อเมื่อญาติสายโลหิตมิตรสหายอันเป็นที่รักที่พึงใจเจ็บหรือตายลง จึงเกิดสังเวชสลดจิตแล้วตั้งใจปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลुकุณธรรมเบื้องสูง

“ภิกษุทั้งหลาย ม้าบางตัวเพียงได้เห็นเงาปฏิภาณถูกแทงจนชนร่วง ถูกแทงจนทะลุผิวหนังเข้าไป ก็หาเข้าใจถึงสิ่งที่นายต้องการให้ทำไม่ ต่อเมื่อถูกแทงจนกระดูกจึงรู้สึกและเข้าใจในสิ่งที่นายต้องการให้ทำฉันใด บุคคลบางคนก็ฉันนั้น เพียงแต่ไต่ยีนได้ฟัง หรือเห็นญาติพี่น้องเจ็บและตายก็ไม่เกิดสังเวชสลดจิต ต่อเมื่อตนเจ็บเองและเจ็บเจียนตายใกล้ต่อมรณสมัย จึงรู้สึกสังเวชสลดจิตแล้วตั้งใจปฏิบัติธรรมเพื่อบรรลुकุณธรรมเบื้องสูง”

แล้วพระพุทธองค์จึงตรัสต่อไปว่า “ภิกษุทั้งหลาย ม้าซึ่งประกอบด้วยคุณลักษณะหรือคุณสมบัติ ๔ ประการ ควรเป็นม้าทรงของพระราชา ๔ ประการนั้น คือ มีความซื่อตรง มีเชาวน์ดี มีความอดทน และมีลักษณะสงบเรียบร้อย ภิกษุผู้ประกอบด้วยคุณสมบัติ ๔ ประการก็เหมือนกัน คือ มีความซื่อตรงไม่หลอกลวง

ไม่คิดในข้ออะไรในกระดูก มีเขาวนั้ติในการรู้ริยสัง มีความอดทน
อย่างถึงแะมีการสำรวมตนสงบเสถียรเรียบร้อย ไม่ประพฤตินน
เอะอะไว้วายเยียงนักเลงสุราบาน ก็สมควรเป็นทักขิณณน
บุคคล เป็นเนื่อนาบุญของโลก ภิกษุทั้งหลาย เราเคยกล่าวไว้
มิใช่หรือว้า ถ้าจะดูความเป็นบ้าในหมู่สงฆ์ ก็จงดูตรงที่เธอ
ร้องร่ำทำเพลง ถ้าจะดูความเป็นเด็กในหมู่สงฆ์ ก็จงดูตรงที่
เธอยิ่งพินหัวเราะในลักษณะปล่อยตนเหมือนเด็กชาวบ้าน”

“ดูก่อนท่านทั้งหลาย” พระอานนท์กล่าวต่อไป “พระ
พุทธองค์เคยตรัสกับข้าพเจ้าไว้ว้า “อานนท์ เราจะไมทำกับ
พวกเธออย่างทะนุกนอม อย่างที่ช่างหม้อทำกับหม้อที่ยังเปียก
ยังดิบ อานนท์ เราจักขนาบแล้วขนาบเล่าไม่หยุดหย่อน
เรจักชี้ให้เห็นโทษของกิเลสบาปธรรมแล้ว ๆ เล้า ๆ ไม่หยุด
หย่อน อานนท์เออ ผู้ใดมุ่งหวังมรรคผลเป็นสำคัญในการ
ประพฤติพหมจรรย์ ผู้ใดเป็นสาระมีประโยชน์ ผู้นั้นจึงจักอยู่ได้”

“ท่านทั้งหลาย ด้วยประการฉะนี้แล ข้าพเจ้าจึงขอ
ประกาศลงพรหมทัณฑ์แก่พระฉันนะ เพื่อเธอจะได้สำนึกตนและ
ปฏิบัติตนในทางที่ชอบต่อไป” พระอานนท์กล่าวจบ สงฆ์ทั้งสัน
เจียบ เป็นการยอมรับประกาศนั้นด้วยอาการคุษฎี

พระฉันนะได้ทราบว้า บัดนี้สงฆ์ได้ประกาศลงพรหมทัณฑ์
แก่ตนแล้ว เกิดสังเวชสลดจิตกลับประพฤตินนดีมีสัมมาคารวะและเชื่อ
ฟังพระเถระทั้งหลายในไม่ช้าก็สำเร็จพระอรหัตตผล

จากโกสัมพี ราชธานีแห่งแคว้นวังสะ พระพุทธอนุชาผู้
ประเสริฐ ได้เดินทางเลียบสำน้ำยมุนาขึ้นไปตอนบนสู่แคว้นกุรุ
ซึ่งมีนครอินทปัตถ์เป็นเมืองหลวง และจาริกไปในแคว้นต่าง ๆ
อีกหลายแคว้น จนกระทั่งทวนกลับมาสู่ลุ่มแม่น้ำคงคา วนเวียน
อยู่ ณ ลุ่มแม่น้ำคงคาตอนบนแห่งแคว้นปัญจาละ ซึ่งมีนครหัสติ-

นาปุระหรือหัสตินบุรีเป็นราชธานี

อันว่าแคว้นปัญจาละนี้ มีแคว้นโกศลอยู่ทางทิศตะวันออก มีแคว้นกุรุอยู่ทางทิศตะวันตก มีทิมาลัยบรรพตอยู่ทางทิศเหนือ และแม่น้ำคงคาอยู่ทางทิศใต้ เป็นแคว้นที่มีมั่งคั่งพร้อมด้วยทรัพย์ากรธรรมชาติมากมาย มีทุ่งสาธิเกษตรเหลืองอร่าม มองดูสุดสายตาประจวบด้วยหนึ่งโคธินดง มีตมมะพร้าวเรียงรายยาวเหยียด บางแห่งพื้นที่ประดับด้วยต้นชงโคดอกสีนวลแซมบานสะพรั่งเรืองอุไรเย็นตา ทิศนาการไปทางทิศเหนือจะเห็นทิวเขาทิมาลัยสูงตระหง่านเสียดฟ้า บางยอดถูกปกคลุมด้วยหิมะตลอดเวลา ทิมาลัยบรรพตแดนเกิดแห่งนิยายและเป็นถิ่นรมย์อย่างยิ่งของผู้สละโลกีย์ มุ่งแสวงหาสันติวรบท

มองไปทางด้านใต้ จะเห็นแม่น้ำคงคาไหลเอื่อยเป็นเส้นเลือดใหญ่ของชมพูทวีป เป็นจุดรวมใจของชาวภารตะ แพพบจะทุกคนมอบความไว้วางใจไว้ให้พระแม่คงคาเป็นผู้กำชีวิตของตน ทั้งด้านชำระมลทินภายในและด้านเกษตรกรรม

ณ ริมฝั่งแม่น้ำคงคาตอนเหนือ มีชงโคขึ้นระจะแม่ไม่สู้จะเป็นระเบียบนัก แต่ดอกอันงามเย็นตาของมันก่อให้เกิดความเย็นใจเมื่อได้เห็น เป็นสถานที่รมรื่นสงบไม่ใช่ทางสัญจร จึงเหมาะอย่างยิ่งสำหรับสมณะผู้แสวงหาวิเวก

วันนั้นพระพุทธอนุชา จาริกเพียงผู้เดียวด้วยจุดประสงค์คือแสวงหาที่วิเวกเพื่อพักผ่อน เมื่อผ่านมาเห็นชงโคมีดอกงามบานสะพรั่ง และดูบริเวณเป็นที่รื่นรมย์จึงแวะเข้าพักผ่อนใต้ต้นชงโค ซึ่งมีใบหนาเงาครึ้มต้นนั้น ตรงเบื้องหน้าของท่านมีสระซึ่งเกิดเองตามธรรมชาติ (ชาตสระ) มีพุ่มชูดอกสลอนน้ำใสเย็นและจิตสนิท ท่านได้ดื่มและล้างหน้าเพื่อระับความกระหาย แล้วนั่งพักอยู่ ณ ที่นั้น

จนตะวันรอนแดดอ่อนลง ต้องลอดใบไม้ลงมาเป็นรูป
ต่าง ๆ งามน่าดู เสียงนกเล็ก ๆ บนกิ่งขงไคร้ร้องทักทายกันอย่าง
เพลิดเพลีน แสดงถึงจิตใจที่ชื่นบาน มันมีความสุขตามประสา
สัตว์ ความสุขเป็นสิ่งที่หาได้ในที่ทุกแห่งและทุกฐานะ เว้นแต่
บุคคลจะไม่รู้จักมองหาเท่านั้น พระพุทธองค์เคยตรัสไว้ว่า บุคคล
ผู้มีปัญญา สามารถจะหาความสุขได้แม้ในสถานะที่น่าทุกข์ ตรง
กันข้ามกับคนเขลา แม้จะอยู่ในฐานะที่น่าจะสุขก็มีแต่ความทุกข์
ร้อนเศร้าหมองเสียว้ไป ถ้าเราฝึกใจให้อดได้ ทนได้ อยู่เสมอ ๆ
เราจะมีความสุขสบายขึ้นอีกมาก โลกนี้มีคนร้ายและเรื่องร้าย
มากไม่ว่าจะไปอยู่ที่ไหนและในฐานะใดย่อมจะต้องพบคนร้าย
และเรื่องร้ายทุกหนทุกแห่ง ถ้าสามารถกลับเรื่องร้ายให้กลายเป็น
ดีได้นั้นเป็นเรื่องประเสริฐ แต่ถ้าไม่สามารถกลับเรื่องร้ายให้
เป็นดีได้ในทันที ก็ลองอดทนดูเป็นการศึกษาสถานการณ์และ
ศึกษาบุคคลพร้อม ๆ กันไป นาน ๆ เข้าเรื่องที่เขาเข้าใจว่าร้าย
ในเบื้องต้นอาจจะกลายเป็นผลดีแก่เรามากในบั้นปลาย จงดูระยะ
มูลฝอยที่ใคร ๆ ทิ้งลง ๆ แต่พื้นดินก็สามารถรับขยะมูลฝอยนั้น
ไว้ได้ กาลเวลาล่วงไป ๆ ขยะมูลฝอยนั้นกลายเป็นปุ๋ย ที่ดินตรง
นั้นกลายเป็นดินดีมีคนต้องการมีราคามาก ปลูกพืชผักอะไรลงก็
ขึ้นเร็วและสวยงาม คนที่ฝึกตนให้อดได้ทนได้ มักจะเป็นคนดีมี
ค่าแก่สังคมอย่างมาก สถานที่ย่ำกืด ทรัพยากรธรรมชาติมีน้อย
แต่คนเพิ่มมากขึ้นนานวันไปมนุษย์ยังจะต้องแย่งกันอยู่แย่งกัน
กินมากขึ้น ความยากลำบากทนก็จะต้องใช้มากขึ้น นอกจากนั้นใน
สังคมมนุษย์มีทั้งคนดีและคนเลว มีอริยาคัยประณีตและอริยาคัย
หยาบ ยิ่งผู้น้อยที่ต้องอยู่ร่วมกับผู้ใหญ่ที่มีอริยาคัยหยาบเห็นแก่
ตัว และโหดร้ายด้วยแล้ว เขาจะต้องกระทบกระเทือนใจและอด
ทนสักเพียงใด ลองให้ผู้ใหญ่เลว ๆ อย่างนั้นไปอยู่ได้บังคับบัญชา

ของคนอื่นดูบ้างซิเขาจะเป็นผู้ได้บังคับบัญชาที่เฉวหรือไม่ว่า แต่ก็มีอยู่บ้างเหมือนกัน หรือบางทีก็มีอยู่เสมอ ๆ ที่ทำให้เราต้องประหลาดใจว่า เหตุใดคนเฉว ๆ อย่างนี้จึงเป็นใหญ่เป็นโตขึ้นมาได้ มันเป็นเรื่องของกรรมที่สลับซับซ้อนสุดที่จะแยกแยะให้ได้ว่าวันด้วยปัญญาสามัญ

บัดนี้ พระอาทิตย์ลับขอบฟ้าไปแล้วทั้งไว้แต่ร่องรอยแห่งแสงสว่างเพียงราง ๆ เหมือนครุณีวัยกำลังดิ้นด้วยความเบิกบานใจ เมื่อหยุดดิ้นแล้วรอยแห่งความรำเริงก็ยังเหลืออยู่เพียงเล็กน้อย ฉะนั้น

พระพุทธรูปซำตั้งใจจะถือเอาโคนชงโคเป็นที่พักกายในราตรีนั้น แต่พอท่านเอนกายลงพิงโคนชงโคนั่นเองได้เหลือบเห็นชายหญิงคู่หนึ่งเดินมา ถือหม้อมาคนละใบมุ่งตรงมาสู่สระ เมื่อได้มองเห็นสมณะนั่งพิงโคนชงโคอยู่ เขาจึงเดินอ้อมสระมาพอเห็นชัดว่าเป็นสมณะศากยบุตร เขาจึงนั่งลงไหว้ แล้วชายผู้นั้นก็กล่าวขึ้นว่า

“ข้าแต่สมณะ ข้าพเจ้าอยู่ที่นี้มาเป็นเวลานานไม่เคยได้พบเห็นสมณะผู้ใดมาเยือนสถานที่นี้เลย ข้าพเจ้าทั้งสองแม้จะมีไร่เจ้าของถิ่นโดยแท้จริงก็เหมือนเป็นเจ้าของถิ่น ข้าพเจ้าขอต้อนรับท่านสมณะผู้เป็นอาคันตุกะด้วยความรู้สึกเป็นมิตร และถือเป็นโชคที่ได้พบท่านผู้สงบ”

“ดูก่อนผู้มีใจอารี” พระพุทธรูปกล่าวตอบ “ข้าพเจ้าขอขอบใจในไมตรีจิตของท่านทั้งสอง และถือเป็นโชคเช่นกันที่ได้พบท่าน ซึ่งข้าพเจ้ามิได้คาดหวังว่าจะได้พบในป่าเบญจวันเช่นนี้”

ชายหญิงทั้งสองแสดงอาการพอใจต่อคำกล่าวที่ไพเราะและแสดงความเป็นมิตรของพระพุทธรูปแล้วกล่าวว่า “ท่านผู้ประเสริฐ เวลานี้ก็จวนค่ำแล้ว ท่านมีที่พักนั้ ฤๅ หนึ่งใดเป็นที่

ประจำ หรือท่านเป็นนักพรตผู้จาริก ไม่อยู่เป็นหลักแหล่ง ?”

“ข้าพเจ้าเป็นนักพรตผู้จาริกไปตามอริยาคัย ไม่ติดที่หรือยึดถือที่ใดที่หนึ่งเป็นหลักแห่งของคน ข้าพเจ้าพอใจการกระทำเช่นนี้” พระอานนท์ตอบ

“ข้าแต่สมณะ ถ้าอย่างนั้นข้าพเจ้าใคร่ขอเชิญท่านพำนัก ณ กระถ่อมของข้าพเจ้า ข้าพเจ้ามีกระถ่อมอยู่สองหลัง หลังหนึ่งเพื่อข้าพเจ้าและภรรยาอยู่อาศัย อีกหลังหนึ่งเพื่อเก็บของเล็ก ๆ น้อย ๆ ถ้าท่านไม่รังเกียจและยินดีรับคำเชื้อเชิญของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าจะเก็บของเล็ก ๆ น้อย ๆ ไว้อีกมุมหนึ่ง ส่วนอีกมุมหนึ่งพอเป็นที่พักของท่านได้อย่างสบาย มีประตูหน้าต่างเปิดปิดได้สะดวก มีลมพัดเย็น ถ้าท่านรับคำเชื้อเชิญข้าพเจ้าจะยินดีมาก ข้าพเจ้าจะได้สนทนากับท่าน ผู้ประเสริฐให้เป็นที่เอิบอímใจ ข้าแต่อาคันตุกะ ข้าพเจ้าเคยลัดับมาว่า การได้เห็น การได้เข้าใกล้และการได้สนทนากับสมณะนั้นเป็นมงคล ข้าพเจ้าต้องการมงคลเช่นนั้นด้วยเหมือนกัน” เขากล่าวจบหันมามองดูภรรยาเหมือนเป็นเชิงปริกษา สตรีผู้นั้นจึงกล่าวขึ้นว่า

“ข้าแต่สมณะ ถ้าท่านยังไม่มีกิจกังวลเรื่องอื่นหรือไม่ เป็นการรบกวนความวิเวกสันติของท่าน ก็โปรดรับคำอาราธนาของข้าพเจ้าทั้งสองด้วยเถิด”

พระพุทธอนุชาดำริว่าสามีภรรยาทั้งสองนี้ดูท่าทีเป็นผู้มีตระกูลและได้รับการศึกษาสูง แต่เหตุใดจึงมาซ่อนตัวเองอยู่ในป่าเปลี่ยว ลูวียก็ยิ่งหนุ่มสาว คงจะมีอะไรอยู่เบื้องหลังที่นำตนใจบ้างกระมัง การสนทนากับผู้เช่นนี้คงไม่ไร้ประโยชน์เป็นแน่แท้ คิดดังนี้แล้วท่านจึงกล่าวว่า “ดูก่อนผู้ใจอารี ข้าพเจ้ายินดีรับคำเชื้อเชิญของท่าน”

สามีภรรยาทั้งสองแสดงอาการพอใจอย่างยิ่ง แล้วชวนกันลงคักน้ำในสระคนละหม้อ แล้วเดินนำพระพุทธอนุชาไปสู่กระถ่อมน้อย จัดของเล็ก ๆ น้อย ๆ ไว้มุมหนึ่ง ปิดกวาดเช็ดถู

เสนาสนะจนสะอาดเรียบร้อย แล้วเชื้อเชิญพระพุทธรูปอนุชาให้นั่ง นำน้ำมันมาทวนเกล้า ส่วนภรรยาของเขากลับไปกระท่อมอีกหลังหนึ่ง ซึ่งอยู่ห่างกันเพียงเล็กน้อย

“ดูก่อนผู้มีใจอารี” พระอานนท์กล่าว “กระท่อมของท่านนี้แม้จะอยู่ในป่า แต่ก็ปลูกสร้างอย่างดีน่าอยู่อาศัย สะอาดเรียบร้อย เป็นการแสดงถึงอัธยาศัยประณีตแห่งเจ้าของ”

“ข้าแต่อาคันตุกะ ข้าพเจ้าชอบคุณในคำกล่าวของท่าน อนึ่งป่าชงโคนี้เป็นสวรรค์ของข้าพเจ้า เป็นที่ ๆ ข้าพเจ้าพอใจเป็นที่สุด ข้าพเจ้าอาศัยอยู่อย่างสงบสุข ข้าพเจ้ากล่าวว่า “สงบสุข” เป็นความถูกต้องโดยแท้ คือทั้งสงบและสุขรวมอยู่ในกระท่อมน้อย และในป่าชงโคนี้” เขากล่าวแล้วยิ้มอย่างภาคภูมิใจ

“ดูก่อนผู้มีใจอารี เหตุไฉนท่านจึงพอใจป่าชงโคนี้เป็นนักหนา ดูท่านยังอยู่ในวัยหนุ่ม และภรรยาของท่านก็ยังอยู่ในวัยสาว คนหนุ่มสาวน่าจะพอใจในแสงสีนุ่งนक्रหลวงมากกว่าจะยินดีในที่สงัดเปล่าเปลี่ยวเช่นนี้ ท่านถือกำเนิดหรือภูมิสำเนาเดิมอยู่ที่นี้หรือ?”

“พามีได้ ท่านสมณะ ข้าพเจ้าเกิดแล้วในท่ามกลางพระนครหลวงทีเดียวน” เขาตอบ

“คำกล่าวของท่านยิ่งทำให้ข้าพเจ้าประหลาดใจมากขึ้น” พระอานนท์กล่าว

“เป็นของน่าประหลาดเกินไปหรือท่าน” ชายหนุ่มกล่าว “ที่คนหนุ่มอย่างข้าพเจ้ามาพอใจในวิเวกดำเนินชีวิตอย่างสงบ”

“ประหลาดมากทีเดียว” พระอานนท์รับ

“เพราะเหตุใดหรือ?” ชายหนุ่มถาม

“เพราะคนส่วนใหญ่ หรือโดยมากในวัยท่านนี้ย่อมพอใจในความสนุกเพลิดเพลินอีกแบบหนึ่ง คือแบบที่คนส่วนมากเขา

นิยมกัน คลุกคลีอยู่ด้วยหมู่คณะและอารมณ์เฝ้ายวนต่าง ๆ แต่ท่านไม่เป็นเช่นนั้น เพราะฉะนั้นข้าพเจ้าจึงกล่าวว่า ท่านเป็นชายหนุ่มที่ประหลาดมีเหตุการณ์อะไรกระทบกระเทือนใจท่านอย่างรุนแรงหรือ หรือท่านมีอัธยาศัยโน้มไปในวิเวกตั้งแต่วัยเยาว์?”

“ข้าแต่อาคันตุกะ” ชายหนุ่มกล่าว “ข้าพเจ้าเข้าใจว่าทุกคนน่าจะมีหัวใจแห่งชีวิตที่สำคัญที่สุดสักครั้งหนึ่งในชีวิตของแต่ละคน และหัวใจนั้นเองจะเป็นสาเหตุให้เขาคำนึงชีวิตที่ยืดยาวไปจนกว่าชีวิตจะจบลง ข้าพเจ้ามีหัวใจชีวิตอยู่ตอนหนึ่งซึ่งทำให้ข้าพเจ้าเลี้ยวมาทางนี้ และเข้าใจว่า ข้าพเจ้าจะดำเนินชีวิตแบบนี้ต่อไป จนสิ้นลมปรวน”

“ลูกอ่อนผู้พอใจในวิเวก” พระอานนท์กล่าว “ถ้าไม่เป็นการรบกวนเวลาของท่าน ข้าพเจ้าปรารถนาจะรับฟังความเป็นมาแห่งท่านพอเป็นเครื่องประดับความรู้ เวลานี้ปฐมยามแห่งราตรียังไม่สิ้น ถ้าท่านไม่ขัดข้องหรือไม่ถือเป็นความลำบากกับขอได้โปรดเล่าเถิด”

ลมปลายปฐมยามพัดแผ่วเข้ามาทางหน้าต่าง รำเพยเอากลิ่นดอกไม้ป่าบางชนิดติดมาด้วย หอมเย็นระรื่น ความอบอุ่นของอากาศเมื่อตีเวลาคดได้ปลาสนาการไปแล้ว บรรยากศในยามนี้เย็นสบาย แสงโสมสาดส่องเข้ามาทางหน้าต่าง ต้องมีวหน้าของชายหนุ่มคลุกใส แต่แฝงไว้ซึ่งแววเศร้าอย่างลึกซึ้ง เขายับยั้งกายเล็กน้อยก่อนจะกล่าวว่า

“ข้าแต่ท่านผู้ทรงพรต ถ้าท่านยินดีรับฟังเรื่องราวความเป็นมาของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ยินดีเล่าสู่ท่านฟัง เรื่องของข้าพเจ้ามีทั้งความสุขและความเศร้า มีทั้งความหวานชื่นและขื่นขม มีสาระบ้าง ไม่มีสาระบ้าง”

เมื่อพระอานนท์แสดงอาการว่าพร้อมแล้ว ชายหนุ่มจึงเริ่มเล่าดังนี้

๙๙ ๙๐๙๑ ๙๑๙๒ ๙๒

๓๑

๙๓ ๙๔๙๕ ๙๖๙๗ ๙๘

จตุรงคผลและวิมลมาน

“ข้าแต่ท่านผู้บำเพ็ญตบะ ข้าพเจ้าเกิดแล้วภายใต้
เศวตฉัตรแห่งหัตถินาปุรนคร แคว้นปัญจาละนี้ วันเดียว
กับที่ข้าพเจ้าลืมตาขึ้นดูโลกนั่นเอง มีการชุมนุมพลทั้ง ๔
เหล่าทัพ คือ ทัพช้าง ทัพม้า ทัพรถ และทัพพลเดินเท้า เป็น
การซ้อมใหญ่ประจำปี เป็นความภาคภูมิใจอย่างยิ่งของนาย
ทหารที่ได้แสดงตนเฉพาะพระพักตร์พระมหากษัตริย์ ใน
วันเช่นนี้ด้วยการถือเอาเรื่องนี้เป็นนิมิต พระราชบิดาและ
พระประยูรญาติชั้นผู้ใหญ่ของข้าพเจ้าจึงขนานนามของ
ข้าพเจ้าว่า “จตุรงคผล”

ท่านคงเคยศึกษาวิชาทหารมาแล้ว ในวิชาทหารได้
บอกไว้ว่า “การเตรียมกำลังรบให้พร้อมเป็นการป้องกัน
สงคราม” ฟังดูไม่น่าจะเป็นไปได้ แต่ก็เป็นความจริง ทั้งนี้
เพราะฝ่ายรุกรานจะคอยจ้องดูกำลังของอีกฝ่ายหนึ่งอยู่
เสมอ เมื่อใดฝ่ายตรงข้ามอ่อนแอ ฝ่ายรุกรานจะเริ่มรุกราน
ทันที เหมือนเชื้อโรคคอยโอกาสเบียดเบียนทำลายผู้มีร่าง
กายอ่อนแอ ในท่านองเดียวกัน กล่าวในทางธรรม ข้าพเจ้า

พอจะทราบอยู่บ้างว่า ผู้ที่มีกำลังใจอ่อนแอย่อมเป็นเหยื่อของกิเลสได้ง่าย แพทย์ผู้ฉลาดจะพยายามกระตุ้นเตือนให้มวลชนสร้างกำลังต้านทานในตัวให้สูงอยู่เสมอ เพื่อป้องกันกาารรุกรานของโรค ศาสตราผู้ฉลาดก็พยายามกระตุ้นเร้าศาสนิกชนให้ฝึกพลังจิตให้สูงไว้เพื่อเป็นต้านบกั้นกระแสกิเลสมิให้รั่วไหลเข้าสู่อจิตโดยง่าย หลักคุณลักษณะหรือนามัยก็เป็นเรื่องเดียวกันนี้เอง เมื่อเหลือกำลังป้องกันจึงถึงขั้นเยียวยาแก้ไข

“สงครามเป็นของคู่กับโลก ตราบใดที่มนุษย์ยังมีความอยากได้ ทะเยอทะยานในเกียรติจโนมปลอม อยากเป็นใหญ่ในกองกระตูก และเลือดเนื้อ แสวงหาความสุขบนความทุกข์ของผู้อื่น แม้ปัญหาโดยการใช้กำลัง สงครามก็คงมีอยู่ต่อไป แปลกจริง ๆ นะท่าน คนที่เป็นใจรักเล็กขโมยน้อยปล้นสะดมส่วนบุคคล เขารู้สึกกันว่าเป็นคนเลวคนร้าย ทั้ง ๆ ที่บางทีเขาต้องลักต้องขโมย เพราะไม่มีอะไรจะกินแท้ ๆ แต่ผู้ที่ปล้นคนทั้งเมืองกลับได้รับเกียรติยศอันสูงส่งเป็นวีรบุรุษ ผู้ที่โกงคนอื่นเพียงคนสองคน จะถูกพิพากษาตัดสินจำคุกหรือลงโทษให้สมควรแก่ความผิด แต่ผู้ที่โกงคนทั้งเมืองได้ กลับไม่มีใครกล้าหาอะไร

“ข้าแต่ท่านผู้บำเพ็ญตบะ ในเรื่องนี้ท่านมีความเห็นอย่างไร หรือศาสตราของท่านได้เคยกล่าวไว้อย่างไรบ้าง ?”

“ราชกุมาร” พระอานนท์กล่าวด้วยน้ำเสียงเรียบปกติ “เรื่องสงครามเป็นเรื่องคู่กับโลกตามที่ท่านกล่าวมานั้นข้าพเจ้าไม่คัดค้าน แต่มันก็เป็นเวลาหลายปี จึงจะเกิดขึ้นสักครั้งหนึ่ง แต่สงครามที่เกิดขึ้นประจำและยืดเยื้อที่สุด คือสงครามชีวิต ทุกคนเดินไปบนถนนแห่งสงครามนี้อยู่ตลอดเวลา ดวงจิตนี้เป็นสมรภูมิให้ธัมมะและอธรรมเข้าทำการชิงชัยกันอยู่มิได้ว่างเว้น เมื่อใดกองทัพอธรรมมีกำลังมาก กองทัพธรรมก็ล่าถอย อธรรมก็เข้า

ยึดครองจิตใจ เมื่อใดกองทัพอธรรมมีกำลังรุกรานให้อธรรมล่าถอยไป ธรรมก็เข้ายึดครอง สมัยใดอธรรมเข้ายึดครองสมัยนั้นย่อมมีแต่ความมืดมัวและร่นวายเป็นทุกข์ สมัยใดธรรมเข้ายึดครอง สมัยนั้นย่อมมีแต่ความสงบและแจ่มใส

“ราชกุมาร สำหรับเรื่องแพ้และชนะในสงครามนั้น พระคาสตาของข้าพเจ้าตรัสไว้ว่า

ผู้ชนะย่อมก่อเวรให้ยึดเยื้อ

ผู้แพ้ย่อมอยู่เป็นทุกข์

ผู้ละการแพ้และการชนะ ได้แล้ว

ย่อมอยู่อย่างสงบสุข

“ราชกุมาร ไม่มีผู้ชนะในสงครามใด ๆ เลยที่จะประเสริฐไปกว่าผู้ชนะตนเอง พระคาสตาของข้าพเจ้าตรัสไว้ว่า ผู้ชนะตนเองได้ ชื่อว่าเป็นยอดขุนพลในสงคราม เมื่อชนะตนได้แล้วสงครามที่ยึดเยื้อก็สิ้นสุดลง”

“ชีวิตในปฐมวัยของข้าพเจ้า” เจ้าชายจตุรงคพลทรงเล่าต่อไป

“เป็นชีวิตที่เหมือนเล่นอยู่ในสวนดอกไม้ ได้รับการทะนุถนอม ประคับประคองอย่างดียิ่ง ข้าพเจ้าใช้ชีวิตอยู่ในวงล้อมแห่งความสุข ความสะดวกสบายอย่างที่ราชกุมารผู้ถือกำเนิดมาได้เสวยฉันทะจะพึงได้รับ ข้าพเจ้ามีเครื่องแต่งกายซึ่งล้วนแล้วแต่สวยงาม มีผ้าไหมซึ่งทำจากแคว้นกาสิ สิ่งหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าชอบมาก คือปืนปากเกศา เป็นเครื่องประดับที่ใคร ๆ มองดูด้วยความนิยมชมชื่น ข้าพเจ้ามีปืนปากกลมหลายแบบหลายชนิดและทำด้วยทองคำทั้งนั้น และมีปืนปากผมนี้เองเป็นสาเหตุอันหนึ่งให้ข้าพเจ้าพอใจทำนักรบ ณ ที่นี้

ในหัตถินาปรนนครของข้าพเจ้า มีช่างทองอยู่ตระกูลหนึ่ง

ได้ทำทองมาหลายชั่วอายุคน เขาชำนาญมาก พระประยูรญาติของข้าพเจ้าเมื่อต้องการทำทองเป็นเครื่องประดับก็ทำที่นี่ แม้ข้าพเจ้าเองก็เหมือนกัน มหาตเล็กคนสนิทของข้าพเจ้าไปร้านช่างทองกลับมา เขาจะนำเอาความงามแห่งธิดาช่างทองติดปากมาด้วยเสมอ จนบางครั้งข้าพเจ้าเบื่อๆ ไม่อยากฟัง แต่เขาเป็นคนรับใช้ดี ทำกิจทุกอย่างเพื่อข้าพเจ้า คุณสมบัติของผู้รับใช้ที่ดี ๔ ประการมีอยู่พร้อมในบุคคลผู้นี้ คือตื่นก่อน นอนทีหลัง คอยฟังว่าจะหาให้ทำอะไร พอใจประพฤติสิ่งที่ติงาม คนรับใช้ที่ประกอบด้วยคุณสมบัติอย่างนี้ แม้นายก็ต้องเกรงใจ ข้าพเจ้ามิได้ปลงใจเชื่อว่า ธิดาช่างทองจะงามอย่างมหาตเล็กกล่าวถึง ข้าพเจ้าดูหมิ่นแวตยาของมหาตเล็ก สตรีซึ่งนับเนื่องในพระราชวงศ์ก็มีมากมาย ธิดาแห่งเสนาบดีอำมาตย์ราชบริพารก็มีไม่น้อย ล้วนแต่สวยงามอยู่ในวัยที่พึงชม แต่ข้าพเจ้าก็มิได้สนใจกับสตรีคนใดเลย ข้าพเจ้าแม้จะเป็นราชกุมาร ก็เหมือนเด็กหนุ่มธรรมดาทั่วไป คืออยากพบเห็นสิ่งที่เล่าลือกันว่าสวยงาม ดังนั้นวันหนึ่งข้าพเจ้าจึงปลอมตัวออกไปกับมหาตเล็กไปที่บ้านช่างทอง นอกจากอยากดูธิดาช่างทองให้เห็นกับตาตนเอง เพื่อมหาตเล็กจะได้ไม่พูดใส่หูต่อไปอีกแล้ว สิ่งที่ข้าพเจ้าอยากดูมากกว่าคือปืนปิกมมอันใหม่ซึ่งสั่งทำพิเศษว่า เขาทำกันไปถึงไหนแล้ว

บ้านช่างทอง มีรั้วรอบขอบชิดเป็นบ้านสองชั้น บริเวณบ้านสะอาดเรียบร้อย มีเครื่องประดับตกแต่งพองามตา ทุกครั้งที่มหาตเล็กของข้าพเจ้าไป เขาจะต้อนรับที่ห้องรับแขกและนำน้ำมาให้ดื่ม วันนั้นก็คงเป็นเช่นเดียวกัน และเป็นเรื่องบังเอิญโดยแท้ หญิงรับใช้ไปตลาดยังไม่กลับ ธิดาช่างทองจึงนำน้ำมาเอง พอนางเดินเข้ามาทำนั้น ท่านเอย ข้าพเจ้าถึงกับจะลืมหวังเพริดมหาตเล็กทว่าสัญญาตามทีนัดหมายกันไว้เป็นเชิงบอกให้รู้ว่ามี

คือธิดาช่างทองคนสวยละ นางเป็นคนสวยจริง ๆ สวยอย่างที่สตรีในวังของข้าพเจ้าเทียบมิได้เลย เหมือนนางได้เก็บเอาความงามของสตรีมากหลายมารวมอยู่ที่เธอเพียงคนเดียว

รูปร่างของเธอไม่สูงเกิน ไม่ต่ำเกิน ไม่ขาวเกิน และไม่ดำเกิน มีผผดำเป็นเงางาม เป็นคลื่นน้อย ๆ แวดวงโบหน้าอันผุดผาดเปล่งปลั่ง เหมือนมีวิศมีประดุจดวงจันทร์โผล่จากกลีบเมฆ คิ้วของเธอคดค่าและโค้งงาม ริมฝีปากแดงเรื่อสดใสดุสะอาด ฟันเรียบสนิทแวววาวรุ่งเรือง เมื่อเธอเปิดปากพูดทำให้ใจผ่องใสลืมทุกข์ เสียงไพเราะกังวาลหวาน ข้าพเจ้าไม่เคยได้ยินเสียงนกกการเวก เคยได้ยินเขาชมกันว่าไพเราะยิ่งนัก ถ้าเสียงของมันไพเราะเพียงครึ่งหนึ่งของเสียงเธอผู้นี้ ข้าพเจ้าก็ยอมรับว่าไพเราะจริง ลำแขนอ่อนช้อยเหมือนงวงช้างเมื่อเบี่ยงกรายอาการของเธอเหมือนเนื้อสาว เมื่อเธอมองอย่างละออยก็เหมือนเนื้อทรายที่ตื่นไพร เครื่องแต่งกายของเธองามโชติช่วง ปลิวสะบัดดังสายฟ้าแลบในอากาศ เมื่อเธอย่างเข้ามาในห้องกลิ่นหอมอบอวลตามเข้ามา ประดุจเธอนำเอาป่า ซึ่งมีดอกไม้บานในฤดูร้อนตามเข้ามาด้วย มองดูนิ้วของเธอเมื่อวางภาชนะน้ำลง ข้าพเจ้าต้องซาบซ่านใจ เพราะนิ้วของเธอเรียวยาววิจิตร เล็บสีชมพูอ่อน ข้าพเจ้ามิได้สนใจกับภาชนะน้ำเลย ความสนใจทั้งหมดไปรวมกันอยู่ที่ร่างธิดาช่างทองผู้ผุดผาย

“ขอโทษด้วยที่ปล่อยให้ท่านนั่งอยู่นานไปหน่อย” คำแรกที่นางพูด ยิ้มละไมหน้าระรื่น มองเห็นลักยิ้มมุมที่พวงแก้มทั้งสอง “พระราชกุมารเจ้าของปีนปักพระเกศาทรงพระตำราญติหรือ พระองค์จะทรงจะต้องการเร็วไหม?” นางพูดกับมหาดเล็กของข้าพเจ้า ข้าพเจ้านั่งตัวแข็งเหมือนรูปศิลา

“ขอบใจแทนพระราชกุมาร” มหาดเล็กกล่าวตอบ “พระองค์

ทรงพระสำราญดี ปิ่นปักพระเกศาไม่ทรงรีบร้อนนัก ขอให้ท่านและบิดาของท่านทำตามสบาย ขอแค่ให้ประณีตที่สุดเท่าที่จะทำได้ แต่ขอแนะนำให้รู้จักกับเพื่อนของข้าพเจ้าเสียก่อน” แล้วมหาดเล็กก็หันหน้ามาทางข้าพเจ้าพร้อมด้วยพูดว่า “นี่คือสุรันทะเพื่อนของข้าพเจ้า บางทีในโอกาสต่อไป ข้าพเจ้าคิดจะตามมาไม่ได้ เพื่อนคนนี้คงจะมาแทน” มหาดเล็กพูดแล้วยิ้มอย่างชอบใจ นางพนมมือไหว้ ข้าพเจ้าเกือบลืมไหว้ตอบ เพราะมัวแต่มองนางอย่างเพลิดเพลัน

ข้าพเจ้าสนทนากับนางไม่สู้จะสนิทนัก เพราะรู้สึกละอายใจตนเองที่มองนางอย่างลืมหืม ถึงกระนั้นก็พอเป็นแนวทางสำหรับในวันหน้าได้ นางลุกไปเอาปิ่นปักผมซึ่งทำไปได้ครึ่งหนึ่งแล้วมาให้ดู ปิ่นปักผมเป็นที่สนใจของข้าพเจ้าเป็นที่สุดแล้ว ข้าพเจ้าบอกท่านไว้แล้วว่า ข้าพเจ้าชอบสั่งให้ทำปิ่นปักผมแบบแปลก ๆ แต่ความสนใจในปิ่นปักผมทั้งหมดรวมกันก็ยังไม่ได้ครึ่งแห่งความสนใจที่ข้าพเจ้ามีต่อนางงามผู้ทำปิ่นคนนั้น

“ท่านทำปิ่นปักผมได้สวยงาม” พระราชกุมารคงพอพระทัย ข้าพเจ้าพูดเมื่อพลิกปิ่นดูอยู่ครั้งหนึ่ง นางยิ้มอย่างเยื้องอาย แต่มั่นมีความหมายบาดลึกลงไปในตัวใจของข้าพเจ้า

ถ้าความรักเมื่อแรกพบมีอยู่จริง ข้าพเจ้าก็รักนางแล้วเมื่อแรกเห็น จะเป็นการเร็วเกินไปไหมท่านที่จะกล่าวดังนี้ ถ้าความรักทำให้คนกระวนกระวาย บัดนี้ข้าพเจ้าก็กระวนกระวายแล้ว ถ้าความรักทำให้คนขี้เมาข้าพเจ้าก็ขี้เมาแล้ว ถ้าความรักทำให้คนลืมอะไร ๆ ง่าย ๆ นอกจากอย่างเดียวที่เขาไม่ลืมคือดวงหน้าและกิริยาพาทีของคนที่รัก บัดนี้ข้าพเจ้าก็เป็นอย่างนั้นแล้ว เมื่อเป็นเช่นนี้จะปฏิเสธว่าข้าพเจ้ามิได้รักนางได้โดนดวงตาอันแจ่มแนวของเธอได้สักครอยรักไว้ในดวงใจของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้ากลับด้วยความอาลัยอาวรณ์เป็นที่ยิ่ง พร้อมด้วยภาพความงามของธิดาช่างทองลิตาไปด้วย

คืนนั้น ข้าพเจ้านอนตื่นลาลอยู่ตลอดเวลา กระสับกระส่าย กระวนกระวายด้วยแรงรักเข้าวัดจริง เพียงพบครั้งแรกเท่านั้น ข้าพเจ้าก็ตกเป็นเหยื่อของอนงเทพแล้วอย่างยากที่จะถอน

ท่านคงอยากทราบชื่อของนางบ้างกระมัง ? นางชื่อ วิมลมาน-ผู้มีดวงใจไว้มลทิน นางช่างสมชื่อเสียจริง ๆ จะหาสิ่ง ที่ควรค่าหามิได้เลย นามนี้-วิมลมานในความรู้สึกรักของข้าพเจ้า ช่างเป็นชื่อที่ไพเราะอ่อนหวาน เป็นที่ตั้งแห่งความบันเทิงจิตยิ่ง กว่าภาวาวกวีและดนตรีที่ไพเราะทั้งหมดในโลกนี้รวมกัน

ข้าพเจ้าคำนึงถึงคำพูดของนางที่ถามว่า “พระราชกุมาร เจ้าของปิ่นปักพระเกศา ทรงพระสำราญดีอยู่หรือ” แล้วให้รู้สึก ภูมิใจเดียวชาน และระทึกใจเสียนี้กระไร ไครบ้างจะไม่ภาคภูมิใจ เมื่อหญิงงามถึงปานนั้นถามถึงตนและถามต่อหน้าเจ้าของชื่อ โดยที่ผู้ถามมิได้รู้จักตัว ข้าพเจ้าคำนึงถึงเธอจนอรุณจวนจะ เบิกฟ้า แสงเงินเริ่มฉายฉาบ تابดึกสีขาวอันเป็นที่พำนักของ ข้าพเจ้า ธรรมชาติยังคงนิทราสนิท แต่ข้าพเจ้าเป็นผู้ตื่น....ตื่นอยู่ ตลอดราตรี เปิดหน้าต่างมองออกไปภายนอกเห็นมะติแลพุท ข้อนขึ้นต้นตงบนึงเรียงราย ดอกสีขาวโพลนของมันต้องกระแสดมอ่อนเมื่อรุ่งอรุณแล้วอ่อนไหวน้อย ๆ เหมือนต้อนรับการ จุมพิตจากแสงทอง กลิ่นของมันขยายจรดตามกระแสลมพริ้วเข้า กระทบมานประสาท หอมชวนใจให้เพ้อฝัน ...ฝันถึงตรุณีน้อยผู้ มีนามวิมลมานความงามแห่งสีพุทซ้อนและกลิ่นอันหอมหวาน ของมะติจะพอเทียบได้กับความงามและความอ่อนหวานแห่งใบ หน้านางได้ละหรือ ? ทำไมนะท่าน ธรรมชาติจึงสร้างคนบางคน มาให้งามเลิศลอยฟ้า แต่สร้างบางคนมาให้ขี้น้ำขี้เפר จนมองพา

ความงามในเรือนร่างมิได้เลยแม้สักแห่งเดียว ท่านพอจะทราบข้อลึกลับเรื่องนี้อยู่บ้างหรือ ?”

“ราชกุมาร” พระอาบบทตอบ “ถ้าถือตามพระมติแห่งพระศาสดาของข้าพเจ้า พระองค์ตรัสว่า ความมีผิวพรรณดี ความมีเสียงไพเราะ ความมีสัณฐานรูปร่างสมส่วน ความเป็นคนมีรูปงามมองดูไม่จืดไม่น่าเบื่อหน่าย เหล่านี้ได้มาด้วยบุญทั้งสิ้น”

“ถ้าอย่างนั้น” พระราชกุมารมีแววพระเนตรกวาดด้วยปิติ “ธิดาช่างทองซึ่งข้าพเจ้าหลงรักคงเป็นผู้สั่งสมบุญมากมิใช่น้อย”

“ก็น่าจะเป็นอย่างนั้น” พระพุทธอนุชารับ

พระราชกุมารทรงเล่าต่อไป

“รวมความว่าข้าพเจ้ารักนาง ความรักซึ่งเกิดขึ้นเป็นครั้งแรก ข้าพเจ้าจะทำประการใดดี เหมือนคนไม่เคยเดินป่า ไปรู้จักทิศทาง ข้าพเจ้าควรจะบอกนางตามเป็นจริงว่า สურินทะนั้นที่แท้คือพระราชกุมารเจ้าของปิ่นปักผมหรือควรจะปกปิดไว้ก่อน แสดงตนเป็นสურินทะสหายของมหาตเล็กต่อไป ข้าพเจ้าตรองเรื่องนี้อยู่เป็นเวลานาน สำหรับคนที่อยู่ในห้วงรัก เรื่องที่เกี่ยวกับคนรักย่อมเป็นปัญหาใหญ่เสมอ แต่ในที่สุดข้าพเจ้าก็ตกลงใจว่า ควรจะแสดงตนเป็นสურินทะไปก่อนจะดีกว่า และดูเหมือนจะสนุกดีด้วย มหาตเล็กคนนั้นเห็นอาการของข้าพเจ้าก็ยิ้มอยู่ในหน้า แต่ไม่กล้าพูดอะไรเป็นเชิงเข้าหยาอก เพราะเขารู้จักฐานะของเขาคือ

หลังจากนั้นแล้ว ข้าพเจ้าไปหาเธออีกเสมอ-ไปในนามมหาตเล็กของเจ้าชาย ในระยะนั้นเจ้าชายรับสั่งทำปิ่นปักพระเกศาอันแล้วอันเล่ามิจบสิ้นลงได้ และทุกครั้งที่ข้าพเจ้าไปหานาง ข้าพเจ้ามักจะมีของเล็ก ๆ น้อย ๆ ติดมือไปด้วยเสมอ ทั้งนี้เพราะโบราณย่อมว่า

ไปหาขุนศาล ตุลาการ ๑

ไปหาครู อาจารย์ ๑

ไปหา มารดา หรือบิดาของสตรีที่ตนใคร่ ๑ ไม่ควรไป
มือเปล่า ดังนั้นข้าพเจ้าจึงมีของฝากนางบ้าง สำหรับของฝากนั้น
เป็นเรื่องเล็กน้อยสำหรับคนในฐานะอย่างข้าพเจ้า แต่ข้าพเจ้าก็
ระมัดระวังมิให้ของนั้นดีเกินไป เพื่อป้องกันมิให้นางสงสัยใน
ฐานะมเหศวรเล็กของข้าพเจ้า รู้สึกนางและมารดาของนางรับด้วย
ความยินดี เมื่อทราบว่าข้าพเจ้าให้ด้วยความเต็มใจอย่างนี้ และ
ก็เป็นธรรมดาของผู้มีน้ำใจงาม เมื่อได้รับเสมอ ๆ ก็ย่อมให้ตอบ
แทนบ้าง นางเคยให้ผ้าเช็ดหน้าจูลายอย่างงดงามประดับแก่
ข้าพเจ้า เมื่อยามหลงอะไร ๆ ก็ช่างดีไปหมด ข้าพเจ้าจุ่มพิด
ผ้าเช็ดหน้าอย่างถนอม พร้อมด้วยน้อมคะนึ่งถึงเจ้าของผู้งามเจิด

เย็นวันหนึ่ง ขณะที่ข้าพเจ้าไปหานางอย่างเคย ข้าพเจ้า
เปรยขึ้นว่า ข้าพเจ้าได้ทราบถึงความงามความพึงพิศแห่งสวน
และสระโบกขรณีหลังเคหาสน์แห่งข้างทอง แต่ไม่เคยทัศนาด้วย
ตนเองเลย ทำไฉนข้าพเจ้าจะโชคดีได้เห็นสวนและสระนั้น นางผู้
ไม่รังเกียจที่จะคบข้าพเจ้าตอบว่า เป็นไรไป เมื่อข้าพเจ้า
ปรารถนาเช่นนั้น นางก็จะพาไปชม

เราทั้งสองหมายถึงเธอและข้าพเจ้า เวลานี้ดูเหมือนจะ
เข้าใจในความลึกลับในดวงจิตของกันและกัน แล้วเธอได้นำ
ข้าพเจ้าเข้าสู่สวน ซึ่งอบอวลด้วยกลิ่นดอกไม้นานาพันธุ์ และ
ประดับตกแต่งอย่างสวยงาม มีสระโบกขรณีมีน้ำใสวิจิตร
สพรัง ขุดดอกส้างดูงามตาน่าชม เราหยุดนั่งที่ม้าหินอ่อนตัว
หนึ่ง คู่มือลงภูบิทร่อนฉวัดเฉวียนเวียนชมเกสรอุบลด้วยความ
เพลินใจ สายลมว่าเพยแผ่วหอบเอากลิ่นน้ำและกลิ่นมาลี กละ
เคล้าด้วยกลิ่นสไบนาง หอมหวานชวนจิตให้ละเหินถึงความสุขสราญ

ในยามนั้น ตะวันรอนยอแสงสีเมฆม่วงสลัวฟ้าและเป็นรูปต่าง ๆ นานา ปรากฏ ปรกอบด้วยมีนางงามเจิดอยู่เคียง ข้าพเจ้ารู้สึกเหมือนฝันไปและไม่คิดว่าใครจะมีความสุขความภาคภูมิใจไปกว่าข้าพเจ้า ความสุขนั้นอยู่ที่คุณภาพมิใช่ปริมาณ เมื่อได้สิ่งที่ต้องการ มนุษย์ก็มีความสุขได้ทัดเทียมกัน

“สวนและสระนี้ พอลงค่ำได้ไหม ?” วิมลมานถามขึ้น ขยายถามองข้าพเจ้าเพียงเล็กน้อย

“สวยมากทีเดียว” ข้าพเจ้าตอบ “แต่ทั้งความงามของสระและพันธุ์ไม้ทุกชนิดรวมกันก็ยังสวยไม่เท่าวิมลมาน-ผู้มีดวงใจไว้มลทิน” ข้าพเจ้าไม่ทราบคำนี้ออกมาได้อย่างไร

ธิดาช่างทองขยับกายเล็กน้อย แต่มีรอยยิ้มที่อ่อนหวาน ผุดขึ้นที่ริมฝีปาก มันช่วยปลอบให้ข้าพเจ้าหายระทึกใจ

“คนชาววังเขาพูดกันอย่างนี้หรือ ?” นางพูดพร้อมด้วยใช้นิ้วอันเรียบงามกรีดฝ่าฟันคลอด้วยความขวยอาย

“ข้าพเจ้าอยู่ในวังมาช้านานไม่เคยพูดคำนี้กับใครเลย ท่านเป็นคนแรกที่ได้อินคำนี้” ข้าพเจ้าตอบนางด้วยความจริงใจ

“ทำไมผู้ชายจึงชอบชมแต่ความงามของผู้หญิงไม่เห็นชมอย่างอื่นเลย ผู้หญิงเกิดมางามอย่างเดียวก็เห็นจะพอแล้วกระมัง ?” นางพูดบ่งกั่มหน้าดูพื้นดินที่ปกคลุมด้วยต้นหญ้าสีงาม

“อย่างท่านนี่” ข้าพเจ้าใจกล้าขึ้นมาบ้างแล้ว “มีเพียงแต่รูปร่างนามเพราะอย่างเดียวเท่านั้น แต่ใจยังบริสุทธิ์สะอาด และกิริยาน่ารักอีกด้วย”

“ถ้าความสุขของท่านอยู่ที่ได้ชมข้าพเจ้า ข้าพเจ้าก็ยินดีให้ท่านชมอยู่ตลอดไป ข้าพเจ้าเคยทราบจากบิดาว่าการหนีบยื่นความสุขให้ผู้อื่น ความสุขนั้นย่อมสะท้อนกลับมาหาผู้ให้ การให้ทุกข์แก่ผู้อื่นก็เช่นกัน” ธิดาช่างทองพูดค่อนข้างตะกุกตะกัก แต่

ยังมีน้ำเต็งไฟเรา ไบหน้าของนางแดงระเรื่อ ทำให้ดูงามสดใสรุ่งขึ้น

ข้าพเจ้ายังมีทันได้ตอบประการใด เต็งนกชนิดหนึ่งร้องดังขึ้นจากพุ่มไม้หลังบ้านอันที่เรานั่ง นางตกใจเหลือตัวขยับกายเข้าเบียดชิดข้าพเจ้า พอดีลมกระโชกมาอย่างแรง ชายผ้าพันคอผืนน้อยที่นางใช้ปูลีวมาพันคอข้าพเจ้า เกศาของนางฟูกระเจายด้วยแรงลมมากระทบไบหน้าและขนานประสาท เมื่อนางได้สติรู้สึกตัวแล้วจึงถอยห่างออกไป แต่ดูยังมีอาการตกใจอยู่เล็กน้อย ข้าพเจ้ารู้สึกเหมือนต้องละอองฝนในคิมหฤศ

“นกตัวนี้คงเป็นตัวผู้” ข้าพเจ้าเปรยขึ้น

“ทำไมท่านรู้ มันช่างโหดร้ายเสียจริง ทำให้ตกใจเล่นได้” นางตอบแล้วยิ้มเหมือนขันตัวเอง

“มันคงสงสารข้าพเจ้า ที่จิตใจกระวนกระวายอยากนั่งใกล้ชิดท่านมาเป็นเวลานานแล้ว มันคงรู้ถึงความรู้สึกของข้าพเจ้าจึงช่วยเหลือ แม้จะเพียงเล็กน้อยและชั่วระยะเวลาอันสั้นก็ยังดี เหมือนฟ้าแลบเพียงแวบเดียวก็พอมองเห็นทาง”

นางลุกขึ้นพร้อมด้วยพูดว่า “ข้าพเจ้าไม่อยากจะเชื่อท่านแล้ว พูดหวานเกินไป เดียวพอกกลับไปถึงวังก็ลืมนึกถึงธิดาช่างทอง ผู้ชายชาววังก็มักจะพูดไพเราะแต่ต่อหน้า”

(๔๕ ๕๐)(๔๕ ๕๐)(๔๕ ๕๐)

๓๒

(๔๕ ๕๐)(๔๕ ๕๐)(๔๕ ๕๐)

หญิงงามกับบิดา

ความสนิทสนมสัมพันธ์ของข้าพเจ้าและวิมลมานธิดาช่างทอง เป็นไปอย่างสม่ำเสมอและเวียนเข้าหาจุดมุ่งหมายเข้าทุกวัน ๆ เหมือนรอยเท้าโคที่เหยียบย่ำไปบนผืนนา ในขณะที่ลากแอกและไถมีนวนเวียนเข้าหาจุดศูนย์กลางของนาแปลงนั้นทุก ๆ รอบที่ย่างไป คนมีความรักจิตใจย่อมจดจ่ออยู่ในเรื่องรัก แม้จะสนทนาเรื่องใด ๆ ก็มาจบลงที่คำว่า “รัก” เสียทุกครั้ง โดยเฉพาะความรักของหนุ่มวัยต้น

ความรักทำให้คนซึ่งกระด้างหยาบดายนกลายเป็นคนนุ่มนวลอ่อนหวาน มหาโจรใจเหี้ยมซึ่งฆ่าคนได้อย่างไร้ความปรานี เมื่อถูกเสน่ห์นางเข้ารังรัดใจก็ต้องวางดาบแล้วคุกเข่าลงสารภาพรักกับสตรีตัวน้อย ซึ่งไม่เคยแม้แต่จะบิณฑ กษัตริยาธิราชผู้มียองและทะนงในศักดิ์ เมื่อความรักเกิดขึ้น ความทะนงนั้นก็พลันหายกลายเป็นผู้รับใช้ของเธอ ซึ่งกำหัวใจไว้ได้ นางผู้งามเจิดเพริศพราย เมื่อความรักกล้ากรายแทรกซึมเข้าสู่หัวใจ สิ่งที่เคยหวงแหนสุดถนอม

ไม่เคยยอมให้ใครมาก่อนเลย ก็ยอมพินิจให้หมดสิ้น อา ความรักข้างมีอิทธิพลอะไรเช่นนั้น

ในขณะที่ความรักของข้าพเจ้าและวิมลมานดำเนินไปด้วยดี เหมือนเดินอยู่ในสวนดอกไม้ฉันเอง ข้าพเจ้าก็เกิดขึ้นเหมือนสายฟ้าฟาดลงบนกลางใจของเราทั้งสอง เมื่อวันหนึ่งพระราชาราชบิดาเรียกข้าพเจ้าเข้าเฝ้า

“จุรงคพล” พระบิดาตรัสตอนหนึ่ง “ระยะนี้ไม่ค่อยได้เห็นหน้าเจ้า หายไปไหนทุกวัน ๆ ?”

“หามิได้เสด็จพ่อ ลูกอยู่ แต่เห็นเสด็จพ่อมีพระราชภารกิจมากจึงมิได้มารบกวน” ข้าพเจ้าทูลใจไม่ค่อยดีนัก

“ได้ยินว่า ไปชอบลูกสาวนายช่างทองอยู่มีใช้หรือ ?” ตรัสถามอย่างตรงไปตรงมา ตามพระราชอัธยาศัยของพระองค์ ข้าพเจ้าสะดุ้งขึ้นทั้งตัวไม่นึกเลยว่าเสด็จพ่อจะทรงทราบ เมื่อพระองค์ทรงทราบแล้วก็ไม่มีอะไรที่จะปิดบังต่อไป รู้สึกเป็นทางดีเสียด้วยซ้ำ ข้าพเจ้าจึงทูลรับว่า

“ใช่พะย่ะค่ะ”

เสด็จพ่อทรงพระสรวลน้อย ๆ มองข้าพเจ้าด้วยสายพระเนตรสงสารแถมสังเวชใจ

“ลูกคิดว่าพ่อจะไม่รู้อย่างนั้นหรือ ?”

ข้าพเจ้ายังคงก้มหน้านิ่ง “ลูกรัก” เสด็จพ่อตรัสต่อไป “อย่าว่าแต่เรื่องไกลแค่นี้เลย เรื่องไกลถึงสุดปลายเขตแดนของเราพ่อก็ทราบ พ่อเป็นพระเจ้าแผ่นดิน หูพญา ดากษัตริย์ ลูกจำไว้ ย่อมได้ยินและเห็นไกลเสมอ

“ลูกรักเขามากหรือ ?” เสด็จพ่อทรงกลับมาถามเรื่องนี้ใหม่

“รักมากพะย่ะค่ะ”

“เขาสมกับลูกดีหรือ”

“เขาสวยมากพะย่ะค่ะ”

“ลูกต้องการหญิงสวยอย่างเดียวเท่านั้นหรือ ?”

“เขาคดีด้วยพะย่ะค่ะ”

“ดีอย่างไรเล่าให้พ่อฟังได้ไหม ?”

“กิริยามารยาทดี สุภาพเรียบร้อย ทำงานเก่ง รู้จักข่มใจ
เมื่อโกรธพะย่ะค่ะ”

“ถ้าพ่อจะหาคนอย่างนี้ให้ ลูกจะเอาไหม ?”

“ลูกมีแล้วพะย่ะค่ะ” ข้าพเจ้าตอบอย่างเกรงพระทัยเต็มที

“ลูกรู้ตัวไหมว่าลูกเป็นใคร ?” เสด็จพ่อถามต่อไป

“ทราบบพะย่ะค่ะ หม่อมฉันเป็นลูกของเสด็จพ่อ”

“แล้วพ่อของลูกเป็นอะไร ?”

“เป็นพระเจ้าแผ่นดินพะย่ะค่ะ”

“แล้วลูกเป็นอะไร ?”

“เป็นเจ้าชายพะย่ะค่ะ”

“แล้วลูกจะโตขึ้นจะเป็นอะไร ลวกรจะเป็นเจ้าหญิงหรือ
เป็นผู้หญิงชาวบ้านธรรมดา เป็นแม่ค้าขายทองหรือทำทองขาย ?”

ตอนนี้ข้าพเจ้านิ่ง ข้าพเจ้าไม่เห็นสำคัญเลย จะเป็นเจ้า
หญิงหรือหญิงหักพินชาย ก็มีความเป็นหญิงเท่าเทียมกัน
อวัยวะทุกส่วนของเจ้าหญิงไม่มีอะไรพิเศษหรือวิจิตรพิสดารยิ่ง
ไปกว่าหญิงชายชนมเบื่อง เมื่อบาทเจ็บเลือดที่ออกมาก็เป็นสี
เดียวกัน เจ้าหญิงก็รู้จักหิวกระหาย และความรู้สึกอื่น ๆ เหมือน ๆ
กัน มีความรู้สึกทางเพศ รส เหมือนคนธรรมดาสามัญทั่ว ๆ ไป
มนุษย์ในโลกนี้ เหมือนก้อนหินก้อนอิฐหลาย ๆ ก้อนที่ถูกนำไป
วางในที่ต่างกันเท่านั้น ก้อนหนึ่งวางอยู่บนยอดเจดีย์ คนก็กราบ
ไหว้บูชา อีกก้อนหนึ่งใช้ปูลาดถนนเป็นทางเดินคนก็เหยียบย่ำ

แต่เนื้อแท้ของก้อนอิฐไม่มีอะไรแตกต่างกันเลย เจ้าหญิงอาจจะ
 ตีกว่าหญิงธรรมดาที่ตรงที่มีโอกาสที่ตีกว่าในการปรับปรุงคน
 และมีโอกาสในการศึกษาคิดว่า แต่คุณค่าของคนวัดกันที่
 ความประพฤติและน้ำใจ มิใช่วัดกันที่ชาติตระกูล เมื่อมอง
 ในแง่นี้เจ้าหญิงที่มีความประพฤติไม่ดี จิตใจต่ำก็ย่อมเป็นคนเลว
 เหมือนกับคนอื่น ๆ ข้าพเจ้าเองเป็นเจ้าชาย แต่ข้าพเจ้าก็
 มองไม่เห็นข้าพเจ้าจะพิเศษไปกว่าผู้ชายธรรมดาตรงไหน มิ
 ความรู้สึก สุข ทุกข์ หิวกระหายและใคร่ในกามารมณ์เหมือนเด็ก
 หนุ่มชาวบ้านธรรมดาทั่วไป นี่เพียงแต่ข้าพเจ้าคิดเท่านั้นนะท่าน
 ข้าพเจ้าไม่กลัวพูดอย่างนี้กับเสด็จพ่อดอก มันเป็นการหัวหาญ
 และใฝ่มากราบทูลไปสำหรับบุตรที่ดี

“พ่อได้มองดูสตรีที่เหมาะสมกับลูกไว้แล้ว” เสด็จพ่อ
 ตรัสต่อไปด้วยสีพระพักตร์เฉย “เขาเป็นเจ้าหญิงที่มีทั้งความ
 งามและความดีพร้อม พ่อเชื่อว่าเจ้าเห็นจะต้องชอบ”

ข้าพเจ้ายังคงนั่งเฉยมิได้ทูลอะไรเสด็จพ่อเลย เมื่อพระ
 องค์ทรงเห็นข้าพเจ้าเฉยอยู่จึงตรัสต่อไปว่า “ลูกรักภรรยาที่
 เหมาะสมมีความสำคัญในชีวิตมนุษย์ เวลาที่ลูกอายุยังน้อย อาจ
 จะถือความรักในวัยหนุ่มเป็นสิ่งสำคัญเหนือสิ่งอื่นใด แต่เมื่อลูก
 อายุมากกว่านี้ ลูกจะเห็นเองว่าความรักอย่างเดียวไม่เพียงพอใน
 การที่จะครองชีวิตให้ราบรื่นแบบครอบครัว ลูกจะต้องคำนึงถึง
 ความเหมาะสมทางการศึกษา บุคลิกภาพ ความโน้มเอียงและที่
 สำคัญที่สุดอีกอย่างหนึ่ง คือความเหมาะสมทางสังคม หมาย
 ความว่าต้องให้สังคมยอมรับว่าลูกต้องเหมาะสมแล้วสมควรแล้ว ลูกยัง
 ต้องอยู่ในสังคม และสังคมที่ลูกอยู่นั้นมิใช่สังคมธรรมดา แต่เป็น
 สังคมชั้นสูง ซาชาของลูกจะต้องเข้ากับสังคม และสิ่งแวดล้อม
 รอบตัวได้อย่างสนิทแนบเนียน ลูกจะทนไหวหรือ ถ้าซาชาอันเป็น

ที่รักของลูกถูกรังเกียจเหยียดหยามจากคนรอบด้าน ลูกต้องไม่ลืมว่าสังคมในเมืองเรายังมีการถือชั้นวรรณะ ถือชาติ ถือตระกูลกันอยู่อย่างรุนแรง” พระราชบิดาทรงหยุดเพียงเท่านั้น คอยสังเกตกิริยาของข้าพเจ้าว่า จะมีความรู้สึกประการใด

ข้าพเจ้ายังคงนั่งเฉย แม้ปากจะมีได้พูด แต่ใจของข้าพเจ้าก็คิด - คิดถึงตัวเอง และวิมลมาน ยอดหญิงซึ่งข้าพเจ้ารักอย่างถอนตัวไม่ขึ้น ทำไมมนุษย์จึงยอมตัวอยู่ภายใต้การจองจำของสังคม ซึ่งมีแต่ความหลอกลอนสับปลับและแปรผัน ทำไมมนุษย์จึงยอมตัวเป็นทาสของสังคมจนแทบกระตีกกระตี้ยตัวมิได้ จะทำอะไรจะคิดอะไรก็ต้องคำนึงถึงความรู้สึกของสังคมไปเสียหมด สังคมจึงกลายเป็นเครื่องจองจำชนิดหนึ่ง ที่มนุษย์ซึ่งสำคัญตัวว่าเจริญแล้วช่วยกันสร้างขึ้น เพื่อผูกพันมัดตัวเองให้อึดอึดรำคาญมนุษย์ยิ่งเจริญขึ้น ก็ดูเหมือนจะมีเสรีภาพน้อยลงทั้งทางกายและทางใจ สู้ ๆ แล้วความสะอึกส่าย และเสรีภาพของมนุษย์จะสูญสิ้นหรือจะฉวยบางประเภทมิได้ มันมีเสรีภาพที่จะทำอะไรตามใจชอบอยู่เสมอ ตัวอย่างเช่นฝูงวิหคณกกา มนุษย์เราเจริญกว่าสัตว์ ตามที่มนุษย์เราเองชอบพูดกัน แต่ดูเหมือนพวกเราจะมีความสุขน้อยกว่าสัตว์ ภาระใหญ่ที่ต้องแบกไว้ คือ เรื่องกาม เรื่องกิน และเรื่องเกียรติ นั้นเป็นภาระหนักอึ้งของมนุษยชาติ สัตว์ดิริจนาจนดัดไปได้อย่างหนึ่ง คือเรื่องเกียรติคงเหลือแต่เรื่องกามและเรื่องกิน นักพรตอย่างท่านนี้คิดไปได้อีกอย่างคือเรื่องกาม คงเหลือแต่เรื่องกินอย่างเดียว ปลดภาระไปได้อีกมาก และการกินอย่างนักพรตกับการกินอย่างผู้บริโภคนิยม ก็ดูเหมือนจะมีข้อที่แตกต่างกันอยู่ ผู้บริโภคนิยมและยังหนาแน่นอยู่ด้วยความรู้สึกทางโลกก็วิสัย เมื่อกินบางทีก็กินเพื่อยั่วยุคนำให้กำเริบ และ

ต้องกินอย่างมีเกียรติ กินให้สมเกียรติ มิใช่กินเพียงเพื่อให้ร่างกาย
นี้ดำรงอยู่ได้อย่างสมบูรณ์ ความจริงร่างกายคนเรามีได้ต้องการ
อาหารอะไรมากนัก เมื่อหิวร่างกายก็ต้องการอาหารเพียงเพื่อบำบัด
ความหิวเท่านั้น แต่เมื่อมีเกียรติเข้ามาบวกด้วยจึงกลายเป็นเรื่อง
กินอย่างเกียติยศ และแล้วก็มีภาระตามมาอย่างหนักหน่วง กณ
จำนวนมากเมื่อเรื่องนี้ แต่จำต้องทำเหมือนโคหรือควาย ซึ่งเหนื่อย
หน่ายต่อแอกและไถ แต่จำใจต้องลากมันไป--ลากมันไป อนิจจา

เมื่อเห็นข้าพเจ้านั่งนิ่งอยู่นาน พระราชบิดาจึงคริสรขึ้น
เหมือนทรงทราบถึงความคิดของข้าพเจ้าว่า

“ลูกรัก สังคมเป็นปัญหาใหญ่ และเป็นเรื่องสำคัญ เมื่อ
ลูกยังอยู่ในสังคม ลูกก็ต้องปฏิบัติตามระเบียบแบบแผนของ
สังคม แม้ระเบียบแบบแผนนั้นบางอย่างเราจะรู้สึกว่าไม่เห็นจำเป็น
เลย แต่เมื่อสังคมยอมรับปฏิบัติกันเสียแล้ว เราก็ต้องทำทั้ง ๆ
ที่ไม่อยากทำ “พ่อเองเป็นกษัตริย์ เป็นใหญ่ในหมู่ชนแห่งแคว้น
ปัญจาละนี้ แต่พ่อก็ยังต้องร้อสังคมทั้ง ๆ ที่พ่อมีอิสระที่จะทำ
อะไรหรือไม่ทำอะไร

“อีกอย่างหนึ่ง เติบโตมนุษย์เราก็อยู่กันอย่างสัตว์ป่าทั่ว ๆ
ไป แต่เมื่อกาลเวลาล่วงมามนุษย์รู้จักอยู่กันเป็นหมู่เหล่า รู้จัก
เปลี่ยนแปลงแก้ไขสภาพเดิมมาสู่สภาพใหม่อยู่เรื่อย ๆ การจัด
ระเบียบสังคมขึ้นนั้น เติบโตก็เพื่อความจำเป็นเรียบร้อย
สำหรับหมู่นั้น คอฉะนั้น และการวางกฎเกณฑ์ของสังคมขึ้น ก็
เพื่อป้องกันมิให้คนเอาัดเอาเปรียบกัน เพื่อมิให้ปลาใหญ่กิน
ปลาเล็ก--สัตว์ใหญ่รังแกสัตว์เล็ก อย่างพ่อนี้ถ้าเปรียบด้วยปลา
พ่อก็เป็นปลาใหญ่ที่สุดในหนองนี้ และเป็นสัตว์ใหญ่ที่สุดในป่านี
พ่อก็มีอำนาจสั่งประหารชีวิตคนได้โดยไม่มีใครกล้าขัดแย้ง แต่พ่
ก็ไม่กล้าทำอย่างนั้น ใครทำผิดเรามีคณะผู้พิพากษาพิจารณา

ความผิด เปิดโอกาสให้ผู้ถูกกล่าวหาแถลงเรื่องของตนซึ่งอาจถูกใส่ความก็ได้

"เกียรติของหมู่คณะหรือของสังคมนั้นอยู่ที่ความมีระเบียบ ลูกจะสังเกตเห็นอย่างหนึ่งว่า หมู่ใดคณะใดไม่มีระเบียบ หมู่หนึ่งคณะนั้นก็ไร้เกียรติ การจัดระบบสังคมก็เพื่อความมีระเบียบ และระเบียบทำให้งามน่าดูน่าชมแตกต่างจากสัตว์ดิรัจฉาน

"ครอบครัวเป็นรากฐานของสังคมเป็นรากฐานของประเทศ การปรับปรุงสังคมจึงต้องตั้งค้ำไปจากครอบครัว ถ้าสภาพของครอบครัวคลอนแคลนเสียแล้ว ก็เหมือนเรือซึ่งมีรูรั่วมากมาย จะแล่นไปไกลได้สักเท่าใด แม้จะประดับประดาองทิวตลกแก่งอย่างสวยงาม แต่เพียงหลอกล่อเท่านั้น คนในเรืออลเวงร่นวายอยู่ตลอดเวลาจะหาความสุขได้อย่างไร

"ในครอบครัวแต่ละครอบครัว แม่บ้านหรือภรรยามีความสำคัญอย่างยิ่งยวด มีภรรยาดีเป็นศรีแก่บ้านเรือนและลูกหลาน มีภรรยาไม่ดีเหมือนนำขยะมูลฝอยมากองไว้ในบ้าน ลูกต้องคิดว่าสตรีที่จะมาร่วมสุขร่วมทุกข์กับลูกนั้นมิได้เป็นแต่เพียงชายาของลูกอย่างเดียว แต่เขาจะต้องเป็นแม่ของลูกเราด้วย ลูกที่มีแม่ดีสง่าราศี เป็นโชคดียิ่งของเด็กอย่างล้นเหลือ ลูกที่มีแม่ไม่ดีไม่สมศักดิ์ศรีแห่งสกุลเป็นการทรมานจิตใจลูกในอนาคตให้บอบช้ำ"

พระบิดาตรัสเพียงเท่านั้นแล้วก็หยุดอยู่ ดูเหมือนพระองค์มีประสงค์จะให้ข้าพเจ้าพูดบ้าง ข้าพเจ้าไม่มีอะไรจะพูดเพราะไม่สนใจกับผู้หญิงที่พระบิดาตรัสนั้นเลย แต่ก็อดถามไม่ได้ว่า

"เสด็จพ่อจะให้หม่อมฉันอภิเษกสมรสกับเจ้าหญิงองค์ใด ?"

ข้าพเจ้าคิดว่าคงจะเป็นเจ้าหญิงองค์ใดองค์หนึ่งในหัตถินาปุราณนี้

"เจ้าหญิงจุฬารัตน์ แห่งสาครนครแคว้นมัทพะ" พระราชบิดาตรัสอย่างภาคภูมิใจพระทัย

ความจริงก็เป็นเรื่องน่าภาคภูมิใจอยู่เนืองนิตย์ เจ้าหญิงแห่ง

แคว้นมัททะ ได้รับความนิยมนยกย่องอย่างสูงยิ่งว่างามที่สุดในชมพูทวีป จนถึงกับชัตติยานารีแห่งแคว้นนี้มีภักจะมีนามว่า มัทที หรือมัทรีอยู่เสมอ แดนที่จะมีพระนามเฉพาะพระองค์แต่กลับเฉลิมพระนามตามชื่อแคว้นเพื่อให้เป็นที่รู้ว่าเจ้าหญิงผู้มีพระนามว่า มัทรีนั้นมาจากแคว้นมัททะ เป็นถิ่นคนงามอย่างแท้จริงเหมือนม้าซึ่งมาจากแคว้นกัมโพชะ ก็เป็นที่เชื่อถือได้ว่าต้องเป็นพันธุ์มัทดี และม้าซึ่งมาจากแคว้นกาลิซึ่งเรียกว่ากาลีกลพัลลภจะได้ใช้ก็เฉพาะคนชั้นสูงมีฐานะร่ำรวยเท่านั้น

แล้ว สมเด็จพระราชาบิดาได้นำพระราชสาส์นการติดต่อระหว่างพระองค์ และพระเจ้ากรุงสาละให้ข้าพเจ้าดูใจความสำคัญในพระราชสาส์นหลายฉบับ ก็คือเรื่องเจ้าหญิงจุฬารัตน์ และข้าพเจ้า เมื่ออ่านพระราชสาส์นแล้ว ข้าพเจ้ารู้สึกเห็นพระทัยในความปรารถนาดีแห่งสมเด็จพระราชาบิดาที่มีต่อข้าพเจ้า อนึ่งเล่าพระเจ้ากรุงสาละก็มีโชไกรอื่น คือพระสหายสนิทแห่งพระชนกนาถของข้าพเจ้าเอง ท่านทั้งสองได้เจรจาสงครามเรียบร้อยแล้ว ในการที่จะให้ข้าพเจ้าและเจ้าหญิงจุฬารัตน์อภิเษกสมรสกัน

“ลูกรัก” พระบิดาตรัสในที่สุด “เชื่อพ่อเถอะ ลูกควรจะทำอะไรกับเจ้าหญิงจุฬารัตน์ เพื่อความสมบูรณ์ถูกต้องเหมาะสมแห่งราชบัลลังก์หัสตินาปุระต่อไปภายหน้าและลูกทั้งสองคือหมายถึงหลานจุฬารัตน์ด้วย จะเป็นเสมือนฉัตรแก้วแห่งแคว้นมัททะ และปัญจาละ แต่ไม่เป็นไร ยังมีเวลาอยู่อีก ลูกไปคิดเสียให้ดี”

ข้าพเจ้าออกจากที่เฝ้าด้วยความรู้สึกที่บอกไม่ถูก ฝ่ายหนึ่งข้าพเจ้ารัก อีกฝ่ายหนึ่งข้าพเจ้าต้องกตัญญู สมเด็จพระราชบิดานั้นข้าพเจ้ารักด้วยและกตัญญูด้วย ส่วนวิมลมานข้าพเจ้าทั้งรักและสงสารยิ่ง นึกถึงว่าข้าพเจ้าจะต้องอภิเษกกับเจ้าหญิงจุฬารัตน์ด้วยแล้ว ก็ให้รู้สึกสงสารจับใจ ดวงใจของเขจะต้องชอกช้ำระบมลึกเพียงใดหนอ ข้าพเจ้าคิดว่าถึงเวลาแล้วที่ข้าพเจ้าจะบอก

ความจริงแก่นางเสียที ตั้งนั้นเย็นวันนั้นเอง ข้าพเจ้าคงปลอมเป็นสุรนนทกะมาหาคนเล็กไปบ้านช่างทอง และได้พบนางผู้มีมโนคติคมแต่หวาน มีใบหน้าเิบอ้อมน่ารักน่าถนอมอยู่เสมอ

เราคงไปสนทนากันที่สวนหลังบ้านและที่ม้าหินอ่อนริมสระนั้นเอง ข้าพเจ้ามีอาการครองอย่างลึกซึ้งไม่รำเริงเหมือนอย่างเคย นางเห็นอาการดังนั้นจึงถามว่า

“สุรนนทะ ท่านมีเรื่องเดือดร้อนอะไรหรือ จึงดูหม่นหมองไม่สดชื่นเหมือนที่เคยเป็น ?”

แทนที่จะตอบคำถามของนาง ข้าพเจ้ากลับถามว่า

“ที่รัก ถ้าข้าพเจ้ามีฐานะเปลี่ยนแปลงไป ท่านจะยังรักข้าพเจ้าอยู่หรือ ?”

นางตอบให้ข้าพเจ้าชื่นใจว่า “ไม่ว่าท่านจะเป็นเศรษฐีหรือคนยาก จะเป็นคนวรรณะตระกูลใด ข้าพเจ้าก็คงรักท่านอย่างเดิม ข้าพเจ้ามิได้รักท่านตรงที่ท่านเป็นอะไรอื่น แต่รักตรงที่ท่านเป็นสุรนนทะต่างหาก”

ฟังลูซิฮ่าน เธอผู้นี้ชอบพูดสั้น ๆ แต่มีความหมายกินใจยิ่งนัก “มิได้รักท่านตรงที่ท่านเป็นอะไรอื่น แต่รักตรงที่ท่านเป็นสุรนนทะต่างหาก” ช่างเป็นถ้อยคำที่ไพเราะอ่อนหวานและนุ่มนวลเสียยิ่งกระไร ความสงสารและความเห็นใจประดังขึ้นมาเต็มอก แต่ในที่สุดเห็นว่าไม่มีประโยชน์อะไรที่จะปกปิดนางไว้ เพราะในไม่ช้านางจะต้องทราบเรื่องทั้งหมด ข้าพเจ้าจึงเล่าเรื่องทั้งคืนให้นางทราบ นางฟังอย่างตั้งอกตั้งใจ ทีแรก ๆ ดูเหมือนจะตื่นเต้นตกใจมาก แต่แล้วก็จะรับไว้ได้ตามวิสัยแห่งสตรีที่มีความอดทนและมีจริยงาม

เธอลดตัวลงจากม้าหินอ่อนทำความเคารพข้าพเจ้าเยี่ยงพลเมืองที่ดีจะพึงปฏิบัติต่อเจ้าชายของตน และไม่กล้าขึ้นมานั่งร่วมแท่นอีก ข้าพเจ้าต้องดึงแขนนางขึ้นมาพร้อมด้วยพูดว่า

“ไหนบอกว่ารักข้าพเจ้าตรงที่เป็นสุรนนทะ มิใช่เพราะ

วรรณะ กระจกใด ?”

“แต่เวลานี้” นางพลเมยหันมองข้าพเจ้ามีน้ำตาเอ่อที่
 เบ้าตาทั้งสอง “พระองค์มิใช่สุรนนทะ แต่เป็นเจ้าชายจตุรงคพล
 รัชทายาทแห่งหัตตินาปุรนคร หม่อมฉันเป็นเพียงชาวบ้านธรรมดา
 เท่านั้น หม่อมฉันไม่กล้าอาจเอื้อมนั่งร่วมแท่นกับพระองค์ ขอ
 ให้หม่อมฉันเป็นพลเมืองที่ดีของพระองค์เถิด”

ข้าพเจ้าไม่ยอมปล่อยมือนาง และขอร้องวิงวอนให้นาง
 นั่งบนม้านั่งอ่อนอย่างเดิม สันทนากันอย่างเดิม ต้องใช้เวลา
 วิงวอนเสียนาน นางจึงยอม และข้าพเจ้าก็พูดปลอบใจนางว่า ถึง
 จะเป็นอย่างไร ๆ ข้าพเจ้าคงจะรักนางไม่สร้างชา คน
 เดียวที่ข้าพเจ้าชอบมอบหัวใจทั้งหมดไว้ให้คือนางนั่นเอง และ
 ข้าพเจ้าก็พูดเพิ่มเติมว่า

“ที่รัก ความสุขของข้าพเจ้าทั้งหมดรวมอยู่ที่ท่าน
 ข้าพเจ้าจะสุขหรือทุกข์ก็อยู่ที่ท่านแต่ผู้เดียว ถ้าท่านโกรธ
 หรือเกลียดข้าพเจ้าเมื่อใด ข้าพเจ้าจะมีความสุขเหมือนนั้น
 ตราบดีที่ท่านยังรักข้าพเจ้าอยู่ ข้าพเจ้าเชื่อว่า ข้าพเจ้ามี
 ความสุข สุขเพราะระลึกว่าข้าพเจ้าเป็นคนรักของท่านไม่ว่า
 จะลำบากยากเข็ญหรือตกอยู่ ณ แห่งหนตำบลใด
 ข้าพเจ้าขอยึดเอาความรักของท่านเป็นที่พึ่งทางจิต ขอให้
 ความรักของท่านเป็นเพื่อนใจของข้าพเจ้าอยู่ตลอดไป
 ข้าพเจ้าขอปฏิญาณว่า ขอรักท่านแต่ผู้เดียวสำหรับดวงใจ
 รักนั้น ข้าพเจ้าขอมอบให้ท่านจนหมดสิ้น ถ้าข้าพเจ้าจะ
 ต้องอภิเษกสมรสกับผู้อื่นก็ขอให้ท่านเข้าใจว่า ข้าพเจ้าจำใจ
 ต้องทำ เพราะเกรงพระทัยพระชนกนาถผู้มีพระคุณล้นเกล้า
 ต่อข้าพเจ้า หน้าที่นั้นข้าพเจ้าไม่อยากจะแบกร่อง ส่วนหัวใจ
 เป็นสิทธิของข้าพเจ้าแต่ผู้เดียว ข้าพเจ้าขอมอบดวงใจ
 ดวงนี้ไว้ในความคุ้มครองท่านด้วย...”

(๔๕ ๕๖ ๔๕ ๕๖ ๔๕ ๕๖)

๓ ๓

(๔๕ ๕๖ ๔๕ ๕๖ ๔๕ ๕๖)

ไม่มีความสุขใดเสมอด้วยความสงบ

แด่แล้วข้าพเจ้าก็ขออนุญาตจับหัตถ์เบื้องขวาของนางชูขึ้นเสมอออกของข้าพเจ้า แสงอันเรืองอุไรของทินกรเมื่อจวนย่ำสนธยาสาครมากกระทบมือนาง มองดูสะอาดสุกใสประดุจแผ่นทองดำ ข้าพเจ้าก็มลงจุมพิตเพียงแผ่วเบา ถ้ายปรารถนาและความรู้สึกทั้งมวลลงหลังหัตถ์และองคูลีที่สวयงาม แด่แล้วได้นำหัตถ์นั้นมาวาง ณ อูรประเทศเบื้องซ้ายของข้าพเจ้า เป็นทำนองมอบหัวใจให้อยู่ในอุ้งมือของนาง เป็นหัวใจที่แท้จริง และเต็มไปด้วยความรู้สึก ส่วนหัวใจที่ผู้อื่นจะเอาไปนั้นเป็นหัวใจที่ตายซากเหมือนนกถ้วยที่ยืนต้นตาย เมื่อถูกตัดเศหรือออกแล้ว

สาวน้อยได้โอนอ่อนผ่อนตาม คำพูดและอาการของข้าพเจ้าทำให้นางสงสารอย่างจับจิด ประดุจจสรพินธุเหลื่อมร้ายถูกมัดรัดกายด้วยโยกกล้วยคานี ก็พลันนอนสงบนิ่ง จุดอ่อนของมวณาริอยู่ตรงที่ถูกเว้าร้อนด้วยคำหวานให้เกิดความสงสารเห็นใจ อีกประการหนึ่งเล่า นางรู้สึกว่วันเวลาที่จะคบกันอย่างนี้ เหลืออยู่น้อยเต็มที แล้วความ

พลัดพรากจะมาถึงในไม่ช้า จึงตามใจข้าพเจ้าเหมือนเพศฆราวาสตามใจนักโทษประหารในวันสุดท้าย

ดังนั้น นางจึงเอียงศีรษะลงวางบนไหล่เบื้องซ้ายของข้าพเจ้าอย่างนุ่มนวล เหมือนพระพายกระเพื่อลมเมฆามาทะพบบนไหล่เขาก็ปานกัน รสสัมผัสที่นุ่มนวลเย้ายวนให้เกิดความวามหวามในดวงจิต แสดงฤทธิ์ออกมาเป็นการเคล้าเคลียอย่างถนอมทำนองอย่างนึกโทษวิมลมานเลยร่าเหมือนหญิงใจง่าย ถ้าท่านเคยมีความรักท่านจะเห็นใจผู้ที่ตกอยู่ในห้วงรัก ว่ากระวนกระวายสักปานใด

“องค์ชาย” นางพูด ข้าพเจ้ารู้สึกเหมือนได้บินเสียดสะทอนจากภูเขา “หม่อมฉันไม่มีหัวใจจะรักใคร่ได้อีกแล้ว นอกจากองค์ชายเพียงผู้เดียว-ผู้เดียวเท่านั้น”

“น้องหญิง” ข้าพเจ้าพูด “ขอให้ข้าพเจ้าเรียกท่านว่าน้องหญิงเถิด เป็นคำที่ไพเราะน่านวล ข้าพเจ้าขอสัญญาอีกครั้งว่า ข้าพเจ้าขอมอบดวงใจดวงนี้ให้น้องหญิงเพียงผู้เดียว ความรักของข้าพเจ้าที่มีต่อน้องหญิงนั้นมากอัน เกินที่จะสรรหาคำใดมาพูดให้เหมือนความรู้สึกของดวงใจได้ ขอให้น้องหญิงรับทราบไว้ว่า ความรักทั้งหมดที่ข้าพเจ้ามีต่อสิ่งใด ๆ ในโลกนี้ เมื่อนำมารวมกันแล้วยังไม่เท่าความรักที่ข้าพเจ้ามีต่อน้องหญิง ถ้าข้าพเจ้าจำเป็นต้องแต่งงานกับหญิงอื่น ก็เป็นเพราะความรู้สึกกตัญญูอยู่ในโอวาทของสมเด็จพระราชบิดาผู้มีพระคุณล้นเกล้า แต่ความรักข้าพเจ้าได้มอบให้น้องหญิงหมดแล้ว การแต่งงานจึงเป็นเพียงหน้าที่ ส่วนความปรารถนาแห่งดวงใจนั้น เป็นเรื่องที่ใครบังคับกันไม่ได้”

“ขอขอบพระคุณองค์ชาย ที่กรุณาประทานเกียรติให้หม่อมฉันมากถึงปานนี้ ข้าดิฉันหม่อมฉันอาภัพอัปโชค ถึงที่

หม่อมฉันต้องการรักไม่ค่อยได้ แต่สิ่งที่พยายามหลีกเลี่ยงนั้นมักจะ
มีมาหาอยู่เสมอ ๆ เพียงได้สดับพระคำวิเศษขององค์ชายเท่านั้น
หม่อมฉันก็ชื่นใจแล้ว อย่างน้อยก็เกิดมาซาติหนึ่งก็มีคนที่รัก
หม่อมฉันจริง ๆ และผู้นั้นเป็นผู้สูงศักดิ์ ค่อยไปภายหน้าจะเป็น
จอมคนในแผ่นดิน สำหรับความรักของหม่อมฉันที่มีต่อองค์ชาย
นั้นได้ขึ้นถึงที่สุดแล้ว จะไม่ขึ้นและไม่ลดอีกคงจะรักซาอยู่ใน
ระดับนี้ ความสุขของหม่อมฉันอยู่ที่ได้รักองค์ชาย และทราบว่
องค์ชายรักหม่อมฉันเหมือนกัน” นางพูดเท่านั้นแล้วก็หันหน้าไปอยู่

“ความสุขของข้าพเจ้าก็อยู่ที่ได้รักน้องหญิงและทราบว่า
น้องหญิงก็รักข้าพเจ้าตอบ ข้าพเจ้าไม่ต้องการอะไรอีกแล้ว รัช
สมบัติในปฐมพิณพลนี้รวมกันยังไม่มีความเท่าน้องหญิง ข้าพเจ้า
ไม่ปรารถนาสิ่งใด ๆ ที่ไม่มีน้องหญิงรวมอยู่ด้วย”

วิมลมานเงยหน้าขึ้น แววแห่งปิติฉายออกมาจากใบหน้า
และแววตาของนาง แต่ถึงกระนั้นก็ยังมึ่น้ำสาพรางพรายอยู่ที่
เบ้าตาทั้งสอง แต่ไม่ประหลาดเลยใช่ไหมท่าน ผู้หญิงนั้นดีใจก็
ร้องไห้ เสียใจก็ร้องไห้ เหมือนผู้ชายส่วนใหญ่ดีใจก็ดื่มเมรัย เสียใจ
ก็ดื่มสุรา เลยไม่รู้ว่าเขาดื่มเพราะดีใจหรือเสียใจกันแน่ ห้างงาน
เหนื่อยมากก็ร้องไห้ เสียใจก็ดื่มสุรา อ้างว่าเพื่อบำบัดความ
ระโหยให้ซาสร้าง เมื่อว่างมากเกินไปก็ดื่มสุรา โดยอ้างว่าไม่
ทราบจะทำอะไร

ข้าพเจ้าประสงค์จะให้ซบลงที่แผ่นอก เหมือนพ่อนก
หรือแม่นกทางปีกออกปกป้องลูกน้อยซึ่งต้นสะท้านเพราะลม
หนาว สาวน้อยชิตาช่างทองผู้มีนามว่าวิมลมาน มีอาการเหมือน
คนเริ่มเจ็บไข้ อย่างนี้เองครุณีวัยกำลังตัดผู้ไม่เคยรู้สัมผัสเชิงคู่สาว
เริ่มรู้สึกร้อน ๆ หนาว ๆ เมื่อถูกชม

“ข้าแต่ท่านผู้บำเพ็ญตบะ เรื่องของข้าพเจ้าถ้าจะเล่าให้
ก่อนข้างละเอียด ท่านจะต้องทนฟังถึงสองหรือสามคืน เวลานี้ก็จวน

จะถึงทั้งมิชฌิมยามแล้ว ข้าพเจ้าปรารถนาให้ท่านพักผ่อนบ้าง จึงขอเล่าอย่างรวบรัดว่า ข้าพเจ้าและวิมลมานต่างสัญญาว่าจะรักกันแม้จะครองกันแต่เพียงใจก็ตาม

ในที่สุดพิธิมงคลอภิเษกสมรสของข้าพเจ้ากับเจ้าหญิง จุฬารัตน์แห่งสาครนครก็มาถึง พิธิมโหฬารปานว่าจะมีมหรศพทั่วแคว้นมิชฌิมกาลละ ประชาชนในชนบทมากหลายเดินทางมาสู่ นครหลวงหัตตินาปุระเพื่อชมพิธิอภิเษกและโดยเฉพาะอย่างยิ่ง เพื่อชมเจ้าหญิงจุฬารัตน์ผู้มีนามกระเดื่องว่างามเลิศปานนางฟ้า ธงทิวปลิวไสวมีไฟหลากสีห้อยย้อยระย้า ทุกถนนหนทางประดับ ประดาอย่างวิจิตรเพริศพราย มีเสียงขโยให้ร้องแสดงความยินดี ปราดออยู่เป็นระยะ ๆ ความมั่งคั่งงามอำไพพรรณในวันอภิเษก สมรสของข้าพเจ้านั้น สุดที่จะนำมาพรรณนาได้ ขอให้ข้าพเจ้าเล่าข้ามไปเถิด แต่สิ่งหนึ่งซึ่งข้าพเจ้าเล่าข้ามไม่ได้คือ ความ สงสารและเห็นใจวิมลมาน ในขณะที่คนทั้งหลายกำลังสนุกกัน นั้น ใครเล่าจะซึมเศร้าและทงอยเหงาเปล่าเปลี่ยวเท่าวิมลมาน และข้าพเจ้าเองก็ไม่มีอารมณ์อันบรรเจิดเจิดฉายเยี่ยงคู่สมรสอื่น ๆ แม้จะพยายามอำพรางกิริยาให้ว่าเรงลักเพียงใดก็ไม่สำเร็จ ท่าน ผู้บำเพ็ญตบะ ข้าพเจ้ามิได้ถือวิมลมานเป็นเพียงเพื่อนอารมณ์ แต่ข้าพเจ้าถือเธอเป็นเพื่อนใจ เมื่อขาดเธอเสียแล้วจิตใจของ ข้าพเจ้าจะเป็นประการใด ขอท่านได้โปรดตรองดูเถิด

เจ้าหญิงจุฬารัตน์เป็นสตรีที่สวยงามสมคำเลื่องลือ นอกจากนี้ยังมีพระอัธยาศัยงามน่ารัก แต่ความรักของข้าพเจ้าได้ มอบให้ธิดาช่างทองเกลี้ยงหัวใจเสียแล้ว ประกอบกับความ สงสารที่คิดว่าเธอจะระทมเศร้าสักปานใดในเหตุการณ์ครั้งนี้ด้วย แล้ว ทำให้ข้าพเจ้าเห็นการเอาอกเอาใจของเจ้าหญิงจุฬารัตน์ เป็นเรื่องรำคาญ ถ้าเจ้าหญิงจุฬารัตน์สนิทสนมกับข้าพเจ้าอย่าง

น้อง ข้าพเจ้าจะรักน้องคนนี้เป็นที่สุด - รักอย่างน้องนะท่าน

คนเรารักกันได้รักกันได้หลายฐานะ อย่างเพื่อน อย่างที่
อย่างน้อง ต้องคอยสังเกตดูให้ดีว่า เขาหิบบินความสนิทสนม
ให้เราในฐานะใด ถ้าเขาหิบบินความสนิทสนมให้เราในฐานะ
เพื่อน แล้วเราไปแสดงท่าทีแบบคนรักเข้า เขาอาจจะรังเกียจขึ้น
มาทันที ความเป็นเพื่อนก็พลอยเสียไปด้วย หรือเขารักเรานับถือ
เราอย่างพี่อย่างน้อง ก็ทำนองเดียวกัน แต่ทั้งนี้ข้าพเจ้ามิได้
ปฏิเสธเรื่องการแปรสภาพของความรัก หมายความว่า ความรัก
อย่างเพื่อนอย่างญาติในขั้นต้น อาจจะแปรสภาพเป็นความรัก
อย่างคนรักในขั้นต่อมา เรื่องจะเป็นประการใด ก็ริยาที่แสดงออก
เป็นเครื่องบ่งอย่างชัดเจนอยู่แล้ว ถ้าเขาต้องการจะคบกับเราใน
ขอบเขตจำกัด เราก็อย่าแสดงอะไร อย่างทำอะไรให้เลยขอบเขต
ที่ฝ่ายหนึ่งต้องการ เพราะการทำเลยขอบเขตนั้น นอกจากจะก่อ
ความรำคาญให้เขาแล้ว เมื่อหลายครั้งหลายหนเขาอาจจะ
เบื่อหน่ายและเกลียดชังเราก็ได้ จึงกลายเป็นเรื่องไม่ยากพบ
ไม่ยากเข้าใกล้ เพราะเกรงจะถูกเขาออกเอาใจจนน่ารำคาญ
สุภาษิตมีอยู่ว่า "จงให้เท่าที่เขาต้องการ และจงทำเท่าที่เขา
ต้องการให้ทำ" เมื่อได้รับความพอเหมาะพอดีทุกอย่างก็เรียบร้อย

ข้าพเจ้าอยู่ร่วมด้วยเจ้าหญิงจุฬารัตน์เป็นเวลาสองปี
ท่ามกลางความนิยมชมชื่นของสมเด็จพระราชบิดา และพระ
ประยูรญาติ แต่ด้วยความหงอยเหงาเปล่าเปลี่ยวของข้าพเจ้า
เราไม่มีโอกาสหรือฉันทะด้วยกันเลย คราวนี้ผู้ใหญ่ก็เดือดร้อนอีก
แต่ข้าพเจ้าไม่เดือดร้อน

วันหนึ่ง เมื่อตะวันบ่ายคล้อยไปมากแล้ว เราทั้งสอง
หมายถึงเจ้าหญิงและข้าพเจ้าก้าวลงสู่อุทยาน เพื่อพักผ่อนและ
เดินเล่นเล่น ๆ ใจ ในขณะที่เดินมาถึงพุ่มไม้แห่งหนึ่ง ภูโศกน้อย

ออกมา เจ้าหญิงตกพระทัยมากจนสุดจะยับยั้ง เธอวิ่งหนีและบังเอิญพระชนม์ไปกระแทกเข้ากับแนวดินก้อนหนึ่งซึ่งวางไว้เป็นรูปต่าง ๆ ประดับแอ่งน้ำในอุทยานเป็นบาดแผลเพียงเล็กน้อย พระโลหิตไหลซึมออกมา ข้าพเจ้าเข้าประคองนางและนำกลับสู่พระราชฐาน

ต่อมาบาดแผลเพียงเล็กน้อยนั้นค่อยขยายโตขึ้นแผลลึกลงไป ๆ ทีละน้อย แพทย์หลวงพยายามรักษาเท่าไรก็ไม่หายความเจ็บปวดร้าวร้าวเพิ่มทวีขึ้นทุกวัน ปากแผลเริ่มเขียวและขอบแผลแข็ง ความทุกข์ทรมานแห่งเจ้าหญิงจุฬารัตน์ ทำให้ข้าพเจ้าปวดร้าวใจไปด้วย วิมลมานทราบข่าวนี้วิตกกังวลยิ่งนักเธอขออนุญาตเข้าเยี่ยมเจ้าหญิงด้วยความห่วงใย ดุจิดท่าน น้ำใจแห่งวิมลมานซึ่งข้าพเจ้ามอบความรักให้ เธอไม่ผูกพยาบาทแม้ในสตรีซึ่งมาแย่งคนรักของตน ในที่สุดเจ้าหญิงจุฬารัตน์ก็สิ้นพระชนม์ด้วยโรคนี้”

การสิ้นพระชนม์ของเจ้าหญิงจุฬารัตน์ ก่อให้เกิดความสะเทือนใจแก่ข้าพเจ้าอย่างมาก แม้ข้าพเจ้าจะมีได้รักพระนางอย่างที่รักวิมลมาน แต่ความสงสารในดวงจิตก็มีมากอยู่ ท่านเคยมีแต่สุนัขที่มันจงรักภักดีต่อเราเราก็ยังอดสงสารมันไม่ได้ แล้วมนุษย์ที่เพียบพร้อมด้วยคุณสมบัติเมื่อมาจงรักภักดี เราจะไม่มีน้ำใจนึกถึงเขาย่างเดียวหรือ ตลอดเวลาที่นางมีกำลังกายอ่อนลง ๆ นั้น แว่วพระเนตรฉายแต่ความภักดีออกมาอย่างชัดเจน ข้าพเจ้าอยู่เฝ้าใกล้พระนางตลอดเวลา คอยปลอบพระทัย แต่พระนางก็ดูเหมือนจะทรงทราบดีว่า ความรักที่ข้าพเจ้ามีต่อพระนางนั้นน้อยเกินไป เมื่อเทียบกับความรักและภักดีที่พระนางมีต่อข้าพเจ้า พระนางปร่ำพร่ำพันถึงแต่ชื่อของข้าพเจ้าเสมือนเป็นเทพเจ้าประจำองค์ อนิจจาจุฬารัตน์ ถ้าเธอมาก่อนวิมลมาน เธอ

จะได้รับความรักจากข้าพเจ้ามีใช้น้อย แต่เธอเข้ามาเมื่อหัวใจ
ของข้าพเจ้าไม่ว่างเสียแล้ว

เวลาผ่านไป ๖ เดือน ข้าพเจ้ากราบทูลสมเด็จพระราช
บิดา เพื่อขอพระบรมราชานุมัติทำการอภิเษกสมรสกับวิมลมาน
พระองค์ทรงอนุญาตแม้จะไม่สู้จะเต็มพระทัยนักก็ตาม ตลอด
ระยะเวลา ๒ ปีที่ผ่านมา ข้าพเจ้าและวิมลมานมิได้พบกันเลย
แต่ความรักของเรายังคงแนบสนิทดังเดิม เมื่อเจ้าหญิงจุฬารัตน์
ขึ้นพระชนม์แล้ว ข้าพเจ้าและวิมลมานจึงได้พบกัน ความสดชื่น
กลับมาสู่ดวงใจของเราทั้งสองอีกครั้งหนึ่ง เรามีได้จิตใจในการ
จากไปของเจ้าหญิงจุฬารัตน์เลย แต่เราก็พอใจที่ได้มีโอกาสสมาคม
กันอย่างที่เคยมา

ระยะเวลา ๒ ปีเศษ ทำให้วิมลมานเป็นผู้ใหญ่ขึ้น และ
เครื่องขี้มลงมากไม่ร่าเริงเหมือนก่อน แต่ยังคงอ่อนหวานนุ่มนวล
อย่างเดิม

เมื่อวิมลมานเข้าอยู่ในพระราชวังแล้วโดยพระบรมราช
านุมัติของสมเด็จพระราชบิดา สถาปนาให้เธอเป็นเจ้าหญิงวิมล
มาน รู้สึกเธอมีความสุขขึ้น และสดใสงยิ่งขึ้น แต่เรื่องหนึ่งซึ่งทำ
ความลำบากใจแก่ข้าพเจ้าอยู่เสมอ คือการประชดประชันกระเทบ
กระแทกเสียดสีจากพระญาติบางพระองค์ซึ่งยังคงฝังพระทัย
แน่นอยู่กับเรื่องเชื้อสายสกุลวงศ์

เนื่องจากวิมลมานมาอยู่ในพระราชวังเสียนานเสวยแต่
ของซึ่งคุ้นแต่กับฉันของชาววัง บางครั้งจึงอยากเสวยอาหารซึ่ง
ปรุงอย่างธรรมดาเหมือนอย่างที่เคยเสวยเมื่ออยู่บ้านช่างทอง
บ้าง ก็สั่งคนห้องเครื่องให้ปรุงอย่างที่เราปรารถนาพร้อมทั้งบอก
วิธีไปให้เสร็จ เมื่อต่อหน้าเขาก็รับคำและเคารพบนอบดี แต่พอ
ลับหลังจึงแอบเอาไป चुบ चुบ นินทากันว่า เป็นชาติไพร่ ปรุงอาหาร

ให้กินดี ๆ ก็ไม่อยากกิน อยากกินของเหลว ๆ คนชาติไพร่จะบก
ขึ้นมาอย่างไรก็ไม่วายสิ้นวันลงไปหาที่ค้าอีก พูลไปตำว่าเสิบจสี
ไป พร้อมกับตัวออกนามเจ้าหญิงอันเป็นที่รักของข้าพเจ้า

บังเอิญวันหนึ่ง ขณะที่คนห้องเครื่องกำลังพูดกันอยู่นั้น
ข้าพเจ้าและวิมลมานมีกิจธุระบางอย่างที่จะต้องเดินทาง
ห้องเครื่องไป ได้ยินเสียงนั้นอย่างชัดเจน ข้าพเจ้าถึงกับตกตะลึง
ไม่นึกว่าจะได้ยินคำพูดอย่างนี้จากคนห้องเครื่อง วิมลมานแม้
ริมฝีปากแน่น เหมือนจะซ่อนความรู้สึกเร้าร้อนให้จมหายลงไป
ข้าพเจ้าเรียกคนห้องเครื่องออกมาพบและสั่งให้ทำอาหารอย่างที่
วิมลมานสั่งให้ข้าพเจ้าเป็นเวลา ๘ วัน และทุก ๆ มื้อด้วย

วิมลมานเดินต่อไปไม่ไหว จึงกลับเข้าห้องด้วยดวงใจที่
เต็มไปด้วยโทมนัส เธอฟูมฟองที่หมอนและร้องไห้ เพื่อนที่ปลอบ
ใจผู้หญิงได้เสมอ เมื่อประสบทุกข์โทมนัสอย่างรุนแรงคือน้ำตา
ข้าพเจ้าปลอบเธอขอร้องเธอไม่ให้ถือคำพูดพล่อย ๆ ของหญิง
พวกนั้น

“หม่อมฉันอยากกลับไปอยู่บ้าน จะอย่างไร ๆ มันก็เคย
ให้ความสุขแก่หม่อมฉันมาตั้งแต่แต่เยาว์ใหญ่ ถ้าหม่อมฉันรัก
พระองค์น้อยกว่านี้ หม่อมฉันคงไม่ต้องทนทุกข์ทรมานอยู่อย่าง
นี้ สิ่งเดียวที่คอยปลอบใจหม่อมฉันให้มีความสุขอยู่บ้าง คือ
ความรักความถนอมของพระองค์ ความรักมันให้ความทรมาน
ทั้งสมหวังและผิดหวัง เมื่อความรักสมหวังแล้ว เรื่องก็น่าจะจบ
แต่เรื่องของโลกช่างมากเสียจริง ๆ” นางพูดด้วยเสียงสะอื้น

“อดทนหน่อย ที่รัก” ข้าพเจ้าพูดพลอยน “โอกาสแห่งความสุขอย่างแท้จริงของเราทั้งสองคงมีสักวันหนึ่งเป็นแน่แท้ ความรักมีความศักดิ์สิทธิ์อยู่ในตัวของมัน เรายึดมั่นในความรักและรักษาความสุขไว้ แล้วมันจะค่อย ๆ ทำลายอุปสรรคสิ่งกีดขวางไปได้เอง”

อีก ๒ ปีที่ข้าพเจ้าอภิเษกสมรสกับวิมลมาน แต่ไม่ปรากฏร่องรอยว่าจะมีโอรสหรือธิดาเลย คราวนี้ข้าพเจ้าเดือดร้อนกังวลมาก วิมลมานก็เดือดร้อนไม่น้อยกว่าข้าพเจ้า สมเด็จพระราชบิดาก็เร่งเร้าอยู่เสมอว่า ถ้าวิมลมานไม่สามารถมีโอรสได้ ก็จะต้องหาสตรีอื่นมาให้ข้าพเจ้าเพื่อมีโอรสสืบสันตติวงศ์ แต่พออย่างเข้าปีที่ ๓ วิมลมานก็ตั้งครรภ์ นำปิติปราโมชมาให้ข้าพเจ้าอย่างใหญ่หลวง พวกเราส่วนใหญ่ยังเชื่อกันอยู่ว่าผู้ไม่มีบุตรเมื่อตายแล้วจะต้องตกนรกบูมปุตตะ ข้าแต่ท่านผู้บำเพ็ญพรต ในเรื่องนี้ ท่านหรือศาสดาของท่านมีความคิดอย่างไร ?”

“ดูก่อนราชกุมาร” พระอานนท์ก็กล่าวตอบ “บุคคลบางพวกเดือดร้อนเพราะไม่มีบุตรบางพวกเดือดร้อนเพราะมีบุตรมากเกินไป บางพวกถือว่าผู้มีบุตร ย่อมได้รับความบันเทิงรื่นเริงใจ เพราะบุตรผู้มีไคย่อมได้รับความบันเทิงเพราะไค บุคคลจะบันเทิงได้ก็เพราะมีสิ่งยึดถือ เมื่อไม่มีสิ่งยึดถือความบันเทิงรื่นเริงใจก็ไม่มี แต่พระศาสดาของข้าพเจ้าตรัสว่า

“ผู้มีบุตรย่อมเศร้าโศกเพราะบุตร

ผู้มีไคย่อมเศร้าโศกเพราะไค

บุคคลย่อมเศร้าโศกเพราะมีสิ่งยึดมั่นถือมั่น
เมื่อปล่อยวางได้แล้วไม่ยึดมั่นถือมั่น ความทุกข์ก็ไม่มี
ความโศกก็สิ้นสูญ"

พระอนันท์ก็กล่าวจบ พระราชกุมารจรดรงคพลมีพระ
พักตร์ตรองอยู่ครู่หนึ่งแล้วเสด็จต่อไปว่า

"ข้าแต่ท่านผู้บำเพ็ญตบะ เมื่อวิมลมานมีกรรมได้ ๗
เดือน เธอสุบินนิมิตประหลาด คือสุบินว่าเธอได้เสวยแผ่นดินใน
แคว้นปัญจาละ และแคว้นใกล้เคียงหมดสิ้น ถึงกระนั้นก็ยังไม
อึมยังอยากเสวยอีก ไหรอาจารย์ท่านายว่าพระนางจะมีโอรสเป็น
ชาย และโอรสนั้นประสูติมาเพื่อจะเผาผลาญแผ่นดินให้วอดวาย
แต่มีวิธีแก้ปัญหานี้หนึ่งคือให้พระนางไปประสูติในป่าไภล์แม่น้ำ
คือป่านั้นจะต้องริมแม่น้ำด้วย

สมเด็จพระราชบิดาทรงทราบข่าวนี้ด้วยความหนักพระ
ทัยแต่ทรงให้ปฏิบัติตามที่ไหรจารย์ท่านาย ประการหนึ่งอยู่ที่
พระองค์ไม่สู้จะไปรบกวนวิมลมานเป็นทุนอยู่แล้ว คราวนี้ข่าวก็แพร่
สะพัดไปว่าวิมลมานเป็นกาลีบ้านกาฬีเมืองจะมีโอรสเผาผลาญ
แผ่นดิน ทั้งนี้เทวดาประจำเศวตฉัตรคงจะลงโทษ เพราะวิม
ลมานไม่มีเลือดกษัตริย์เป็นหญิงธรรมดา เมื่อวิมลมานจะต้องออก
จากพระนครไปอยู่ป่า ข้าพเจ้าก็ต้องไปด้วย ข้าพเจ้าออกมา
สำรวจสถานที่และพอใจ ที่ซึ่งท่านและข้าพเจ้ากำลังอาศัยอยู่
เวลานี้ มหาตเล็กของข้าพเจ้าผู้จงรักภักดีได้ช่วยกันปลูกสร้าง
กระท่อมและแผ้วถางทางพอสบาย วิมลมานรู้สึกมีความสุขมาก
ขึ้นเมื่อมาอยู่ในป่าเสียได้

เมื่อวิมลมานประสูติพระโอรสแล้ว เรื่องจึงแจ่มแจ้งขึ้นว่า เรื่องที่โพรทํานายว่าลูกของข้าพเจ้าจะเกิดมาเพื่อเผาผลาญแผ่นดินนั้น เป็นเรื่องการยุยงของผู้ซึ่งเกลียดชังวิมลมานอย่างที่สุด และให้สินบนโพรทจารย์อย่างมาก สมเด็จพระราชบิดารับสั่งว่า เมื่อประสูติแล้วให้เสด็จกลับพระนคร แต่ทั้งข้าพเจ้าและวิมลมานตกลงใจจะไม่กลับเสียแล้ว เราพอใจด้วยความสุขอย่างสงบในป่านี้นี้ ข้าพเจ้าเคยพบฤๅษีผู้สำเร็จวิชาชั้นสูง สามารถดูอนาคตได้เหมือนมองเห็นภาพในกระจกใส และเล่าเรื่องสุบินนิมิตของวิมลมานให้ท่านทราบ ท่านพูดว่าความจริงจะกลับตรงกันข้ามกับที่โพรทํานาย คือลูกชายของข้าพเจ้าจะเป็นใหญ่เป็นโตในกาลภายหน้า จะนำความรุ่งเรืองมาสู่แคว้นปัญจาละและแคว้นใกล้เคียงโดยวิธีซึ่งไม่เคยมีกษัตริย์องค์ใดเคยทำมาก่อนเลย

“ข้าแต่ท่านผู้ป็นปัญตยะ” พระราชกุมารตรัส “ข้าพเจ้าเบื่อพระนครหลวง เบื่อความวุ่นวายลัทธิปล้นของสังคม ความแก่งแย่งแข่งดีและได้ร้ายป้ายสีในสังคม ซึ่งมุ่งมันแต่จะแสวงหาประโยชน์ของคนโดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของใครอื่นเลย ข้าพเจ้าถือเป็นเรื่องของชีวิตอย่างใหญ่หลวงที่ได้อาศัยอยู่ ณ ที่นี้ ข้าพเจ้ามีความสุขเพราะไม่ต้องเป็นทาสของใคร เป็นอิสระอย่างแท้จริง ความจริงมีอีกหลายแง่หลายมุมที่ข้าพเจ้าปรารถนาจะเล่าสู่ท่านฟัง แต่เวลาก็กว้างเลยมาแล้ว ข้าพเจ้าใคร่จะฟังโอวาทจากท่านผู้ทรงศีลพอเป็นมงคลแก่โสดร และเป็นอาภรณ์ประดับใจ” พระราชกุมารตรัสดังนี้แล้วประทับเฉยอยู่

ปลายมัชฌิมยามแล้ว แสงจันทร์สัวส่องเข้ามาทาง
หน้าต่าง มองออกไปภายนอกเห็นเงาไม้ซึ่งอยู่ใกล้ละอุม ๆ
เสียงไก่ป่าขันเจื้อยแจ้ววิเวกวังเวง เสียงน้ำค้างตกถูกใบไม้ เมื่อ
พระพายพัดผ่านเป็นครั้งคราวดังเปาะ ๆ พระพุทธอนุชาผู้ประเสริฐ
กระซิบอุตตราสงค์ให้แนบกายแล้วกล่าวว่า

“ราชกุมาร พระศาสดาของข้าพเจ้าตรัสไว้ว่า “ไม่มี
ความสุขใดเสมอด้วยความสุข” ความสุขชนิดนี้สามารถหา
ได้ในตัวเราเอง ครอบงำที่มนุษย์ยังวิ่งวุ่นแสวงหาความสุขจาก
ที่อื่น เขาจะไม่พบความสุขที่แท้จริงเลย มนุษย์ได้สรรสร้างสิ่งต่าง ๆ
ขึ้น เพื่อส่อให้ตัวเองวิ่งตาม แต่ก็ตามไม่เคยทัน การแสวงหา
ความสุขโดยปล่อยใจให้ไหลเลื่อนไปตามอารมณ์ที่ปรารถนานั้น
เป็นการลงทุนที่มีผลไม่คุ้มเหนื่อย เหมือนบุคคลลงทุนวิดน้ำใน
บึงใหญ่เพื่อต้องการปลาเล็ก ๆ เพียงตัวเดียว มนุษย์ส่วนใหญ่
มัววุ่นวายอยู่กับเรื่องกาม เรื่องกิน และเรื่องเกียรติจนลืมนึกถึง
สิ่งหนึ่ง ซึ่งสามารถให้ความสุขแก่ตนได้ทุกเวลา สิ่งนั้นคือ ดวง
จิตที่ผ่องแผ้ว เรื่องกามเป็นเรื่องที่ต้องคืนวัน เรื่องกินเป็นเรื่องที่
ต้องแสวงหา และเรื่องเกียรติเป็นเรื่องที่ต้องแบกไว้ เมื่อมีเกียรติ
มากขึ้นภาระที่จะต้องแบกเกียรติ เป็นเรื่องใหญ่ยิ่งของมนุษย์ผู้
หลงว่าตนเจริญแล้ว ในหมู่ชนที่เพ่งมองแต่ความเจริญทางด้าน
วัตถุนั้น จิตใจของเขาเร่าร้อนอยู่ตลอดเวลาไม่เคยประสบความ
สงบเป็นเลย เขายินดีที่จะมอบตัวให้จมอยู่ในความของโลกลอย
หลับหูหลับตา เขาพากันปั่นว่าหนักและเหน็ดเหนื่อย พร้อม ๆ กัน
นั้นเขาได้แบกก้อนหินวิ่งไปบนถนนแห่งชีวิตอย่างไม่รู้จักวาง ราช
กุมารเอ๋ย คนในโลกส่วนใหญ่เต็มไปด้วยความมืดบอดและพลุกพลาง

หาความจริงไม่ค่อยได้ แม้แต่ในการนับถือศาสนา

ด้วยอาการดังกล่าวนี้ โลกจึงเป็นเสมือนวังม้อยอยู่ด้วยพิษ
ใช้อันเรื่อรังตลอดเวลา ภายในอาคารที่เต็มไปด้วยประดู่ปราสาท
แห่งกษัตริย์ มีลมพัดเย็นสบาย แต่สถานที่เหล่านั้นมักับบรรจุเต็ม
ไปด้วยคนซึ่งมีจิตใจเร่าร้อนเป็นไฟอยู่เป็นอันมาก ภาวะอย่าง
นั้นจะมีความสุขผู้มิมีใจสงบอยู่โคนไม้ได้อย่างไร ราชกุมาร การ
แสวงหาทางออกอย่างท่านนี้เป็นเรื่องประเสริฐแท้ การแย่งกัน
เป็นใหญ่เป็นโตนั้น ในที่สุดทุกคนก็รู้เื่องว่าเหมือนแย่งกันเข้าไป
กอดกองไฟ มีแต่ความร้อนรุ่มร้อนกระวนกระวาย เสนาบดีดื่มน้ำ
ด้วยภาชนะทองคำ กับคนจน ๆ ดื่มน้ำภาชนะที่ทำด้วยกะลา
มะพร้าว เมื่อมีความสุขย่อมมีความสุขเท่ากัน ความจริงมัน
อยู่ที่คุณภาพของน้ำไม่ใช่คุณภาพของภาชนะ นี่เป็นข้อยืนยันว่า
ความสุขนั้นอยู่ที่ความรู้สึกทางใจเป็นสำคัญ อย่างท่านอยู่ที่นี่มี
แต่ความพอใจแม้กระทั่งอมจะมุงด้วยใบไม้ท่านก็มีความสุขกว่า
อยู่ในพระราชฐานอันโอ่อ่า แน่หนอนที่เดียวคนที่ประสบความสำเร็จ
ในชีวิตนั้นมีใช้คนใหญ่คนโต แต่เป็นคนที่มีชีวิต
ของคนมีความสุข สงบเยือกเย็น ปราศจากความเร่าร้อน
กระวนกระวาย ราชกุมาร ท่านลองเลือกดูเถิดจะเอา
อย่างไร คือคนพวกหนึ่งต่ำด้อยกว่า แต่มีความสุขมาก
กว่า อีกพวกหนึ่งยิ่งใหญ่กว่า แต่มีความสุขน้อยกว่า”

“ท่านผู้เจริญ ข้าพเจ้าต้องเลือกเอาประการแรกคือต่ำ
ด้อยกว่า แต่มีความสุขมากกว่า”

“ราชกุมาร ลากและยคนั้นเป็นเหยื่อของโลกที่น้อยคน
นักจะหละและวางได้ หรือได้แล้วจะไม่เมา จึงมีเรื่องแย่งลากแย่ง
ยคนันอยู่เสมอ เหมือนปลาที่แย่งเหยื่อกันกิน แต่หารู้ไม่ว่าเหยื่อ

นั้นมีเบ็ดเกี่ยวอยู่ด้วย หรือเหมือนไก่ที่แย่งไส้เดือนกันแล้วจิกติดกัน ทำลายกันจนพินาศกันไปทั้งสองฝ่าย นำสิ่งเวชสลดจิตบังนัก ถ้ามนุษย์ในโลกนี้ลดความโลภลง มีการเผื่อแผ่เจือจานโอบอ้อมอารี ถ้าเขาลดโทสะลงมีความเห็นอกเห็นใจกัน มีเมตตา กรุณาต่อกัน และลดโมหะลง ไม่หลงมงาย ใช้เหตุผลในการตัดสินใจ ปัญหาและดำเนินชีวิต โลกนี้จะน่าอยู่ยิ่งนัก แต่ช่างเขาเกิดหน้าที่โดยตรงและเร่งด่วนของเราคือลดความโลภ ความโกรธ และความหลงของเราเองให้น้อยลง แล้วจะประสบความสุข ความเยือกเย็นขึ้นมาก เหมือนคนลดไข้ได้มากเท่าใด ความสบายกายก็มีมากขึ้นเท่านั้น”

ขณะนั้นสตรีผู้หนึ่งเดินมาหน้ากระท่อม เชอรองมือเล็กน้อยคนหนึ่งมาด้วย เข้ามาใกล้และนมัสการพระพุทธรูปบูชา พระราชกุมารจตุรงคพลจึงแนะนำขึ้นว่า

“ท่านผู้ป้าเพ็ญตบะ นี่คือวิมลมานภรรยาของข้าพเจ้า และนี่คือบุตรน้อยของข้าพเจ้า” ทั้งสองนมัสการพระอาณนทีอีกครั้งหนึ่ง เจ้าชายจึงตรัสถามต่อไปว่า “ท่านผู้เจริญ นามและประวัติความเป็นมาแห่งข้าพเจ้าท่านก็ได้ทราบตลอดแล้ว ทำไฉนข้าพเจ้าจะได้ทราบนามของท่านบ้าง สำหรับเรื่องราวของท่าน ถ้าท่านยังไม่รีบจาริกไปที่อื่น ข้าพเจ้าคงได้ฟังในวันพรุ่งนี้”

“ราชกุมาร อาตมาภาพมีนามว่า “พระอาณนที” อนุชาแห่งพระมหาสมณโคตมสากยมุณี ออกบวชจากสากยตระกูล”

พระราชกุมารและวิมลมาน แสดงอาการตื่นตื่นยินดี เป็นที่ยิ่ง ก็ลงกราบอีกครั้งหนึ่งแล้วตรัสว่า “ท่านผู้ประเสริฐ เป็นลาภและเป็นมงคลอันสูงยิ่งสำหรับข้าพเจ้าที่มงคลบาทของท่านผู้ประเสริฐเหยียบย่าง ณ บริเวณกระท่อมนี้ ข้าพเจ้ารู้จัก

นามและเกียรติคุณของท่านคืออยู่แล้ว แต่ยังไม่เคยเห็นองค์จริงเท่านั้น ตั้งแต่บัดนี้จึงพบจนสิ้นสมปาวณ ข้าพเจ้าทั้งสองขอถึงพระพุทธเจ้า พระธรรมและพระสงฆ์ ว่าเป็นที่ระลึกเป็นผู้นำทางในการดำเนินชีวิตของข้าพเจ้า หลักคำสอนในศาสนานี้ช่างเพียบพร้อมไปด้วยเหตุผลและตรงไปตรงมาดีเหลือเกิน”

พระพุทธอนุชาอนุโมทนาต่อเจ้าชายและครอบครัว พร้อมด้วยอวยพรให้มีความสุขความสงบ และเมื่อเขาลากลับไปยังกระท่อมอีกหลังหนึ่งแล้ว ท่านก็ชักอุคตราสงค์ขึ้นคลุมกาย หันศีรษะไปทางทิศอุดร นอนด้วยสีหไสยาภายตะแคงขวา ช้อนเท้าให้เหลื่อมกัน มีสติสัมปชัญญะก้าวลงสู่นิทรารมณอันสงบ สว่าง หมดมาเบา ๆ แสงจันทร์สลับยังคงสาดส่องเข้ามา มองรูปกายของพระพุทธอนุชาประดุจก้อนทองอำไพพรรณ

ตลอดเวลา ๔๐ ปี หลังพุทธปรินิพพาน พระพุทธอนุชาผู้ประเสริฐเที่ยวจาริกไปโปรยปรายธรรมรัศมี เพื่อประโยชน์สุขแก่มวลชนชาวชมพูทวีปแทนองค์พระบรมศาสดา เกียรติคุณของท่านก็ก้องระบือไปทั่ว พร้อม ๆ กันนั้นแสงสว่างแห่งพระธรรมก็ส่องฉายเข้าไปทำลายความมืดในดวงใจของประชาชน หรือประหนึ่งฝนโปรยปรายลงมาชำระล้างสิ่งโสโครกในดวงจิต คือกิเลสสาละน้อยใหญ่ บุคคลผู้ต้องการได้รับแล้วซึ่งความสะอาด สว่างและสงบ ได้ลิ้มรสแห่งความสุขที่เกิดจากธรรม เป็นความสุขซึ่งเลิศกว่าสุขใด ๆ

จบบริบูรณ์

